EESTI NSV VABARIIKLIK NÕUPIDAMINE LOOMAKASVATUSE KÜSIMUSTES

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“
TALLINN 1949

EESTI NSV PÕLLUMAJANDUSMINISTEERIUMI VÄLJAANNE

EESTI NSV VABARIIKLIK NÕUPIDAMINE LOOMAKASVATUSE KÜSIMUSTES

24.—27. MAINI 1948

231

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“
TALLINN 1949

EESTI NSV VABARIIKLIKU LOOMAKASVATUSE NÕUPIDAMISE ISTUNGID

24.—27. MAINI 1948

Eesti NSV loomakasvatuse olukorra põhjalikuks analüüsimiseks ning loomakasvatuse arengutempo kiirendamise konkreetsete abinõude väljatöötamiseks ja sellesse murrangu toomiseks kogu meie vabariigis, samuti loomakasvatuse arendamise plaani täitmise ja ületamise kindlustamiseks toimus Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eestimaa K(b)P Keskkomitee korraldusel Tallinnas 24.—27. maini 1948 Eesti NSV vabariiklik loomakasvatuse nõupidamine.

Nõupidamisest võtsid osa vabariiklike ja maakondlike organite zoo-veterinaartöötajad, samuti loomakasvatuse ala töötajad jaoskondadest ja sovhoosidest ning kolhoosidest, eriteadlased teadusliku uurimise asutustest, Eesti NSV Teaduste Akadeemiast ja Tartu Riiklikust Ülikoolist.

Külalistena võtsid osa ning nõupidamisest osavõtjaile tõid tervitusi ka esindajad vennasvabariikidest. Moskvast oli saabunud NSV Liidu Põllumajandusministeeriumi esindajatena sm-d Mukassejeva ja Sujev, Üleliidulise Loomakasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi prof. M. Tomme ja Behterev, NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumist sm. Bugrimov, Leningradi Veterinaarinstituudist prof. Botšarov ja Leedu NSV-st põllumajandusministri asetäitja sm. M. Babjanskas.

Peale Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe sm. A. Veimeri avasõna esines pikema kõnega teemal „Eesti NSV loomakasvatuse olukord, selle taastamise ning edasiarendamise ülesanded" Eestimaa K(b)P Keskkomitee sekretär sm. N. Karotamm.

Nõupidamise üldistungil kõneles veel Eesti NSV Teaduste Akadeemia Põllumajandusinstituudi direktor sm. R. Toomre teemal „Loomasöödabaasi seisund ja väljakujundamise perspektiivid Eesti NSV-s". Teemal „Eesti NSV loomasöödabaasi korrastamise küsimusi" esines Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse

ja Veterinaaria Instituudi teaduslik töötaja sm. A. Vask. Põllumajanduslike loomade tõuaretusest Eesti NSV-s sõjajärgsel perioodil rääkis põllumajandusministri asetäitja sm. E. Laanela ja Eesti NSV sovhooside edusammudest loomakasvatuse arendamisel sõjajärgsel perioodil sovhooside minister sm. A. Mõttus. Esimese nõupidamise päeva lõpul esines Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi Tõuaretuse Sektori juhataja sm. A. Pung teemal „Nõukogude darvinistliku aretusteooria ja teaduse saavutuste rakendamine tõuaretustöös".

Selleks, et välja töötada abinõude kompleksi meie loomakasvatuse hoogsat arengut pidurdavate lünkade kõrvaldamiseks, olid moodustatud üheksa sektsiooni:

1. söödabaasi laiendamise ja parandamise alal; 2. tõuaretustöö paremustamise alal; 3. ahtruse vastu võitlemise ja tauditõrje alal; 4. veisekasvatuse arendamise ja jõudlusomaduste parandamise alal; 5. hobusekasvatuse arendamise ja jõudlusomaduste parandamise alal; 6. seakasvatuse arendamise ja jõudlusomaduste parandamise alal; 7. lambakasvatuse arendamise ja jõudlusomaduste parandamise alal; 8. kodulinnukasvatuse arendamise ja jõudlusomaduste parandamise alal ja 9. mesinduse arendamise alal.

Kahe päeva jooksul töötasid sektsioonid välja abinõusid meie loomakasvatust häirivate puuduste kõrvaldamiseks. Üksikasjaliselt töötati läbi võimalused ja abinõud söödabaasi parandamiseks ning laiendamiseks, tõuaretustöö edendamiseks, ahtruse vastu võitlemiseks ja tauditõrjeks, veise-, hobuse-, sea-, lamba- ja linnukasvatuse edasiarendamiseks ja jõudlusomaduste parandamiseks ning mesinduse edendamiseks.

27. mail lõppes neli päeva kestnud Eesti NSV vabariiklik loomakasvatuse nõupidamine. Nõupidamise lõpp-päeva üldistungil esines sõnavõttudega mitmesuguste loomakasvatusalaste küsimuste üle rida nõupidamisest osavõtjaid — meie vabariigi sovhooside, zoo-veterinaarjaoskondade ning kolhooside töötajaid, kes tõid esile loomakasvatuse organiseerimisel kohtadel esinevaid puudusi. Tehti mitmesuguseid ettepanekuid ja esitati õigustatud nõudmisi Eesti NSV Põllumajandusministeeriumile, Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumile ja Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliidule.

Teravasti kritiseerisid noorte kolhooside töötajad jaoskondade zootehnikute ja veterinaararstide tegevust, kes on väga vähe abi osutanud kolhooside loomakasvatuse rajamisel.

Sõnavõtjate hulgas olid Kirbla valla Edu kolhoosi loomakasvatuse lüli vanem sm. Kalvet, Kõo valla Esimese Mai kolhoosi loomakasvatuse lüli vanem sm. Kasesalu, Udeva sovhoosi zoo-

tehnik sm. Palm, Sangaste zoo-veterinaarjaoskonna zootehnik sm. Kangro, sm. Kasendi Ambla kolhoosist Uus Elu, Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliidu esimees sm. Pärn, Eesti NSV põllumajandusminister sm. Mäe, Triigi sovhoosi zootehnik sm. Kiivet, Viljandimaa Põllumajanduslike Ühistute Liidu esimees sm. Kuhja ja Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi zootehnik sm. Pullisaar.

Pärast sõnavõtte asuti sektsioonide poolt koostatud otsuste projektide läbiarutamisele. Aruannetega sektsioonide töö tulemustest esinesid sektsioonide juhatajad.

Üksmeelse hääletamisega võtsid nõupidamisest osavõtjad vastu ja kiitsid heaks otsuste projektid, mis panevad meie vabariigi loomakasvatuse alal töötajaile suuri kohustusi. Need otsused ja nende ellurakendamine on suureks murranguks meie loomakasvatuse arendamisel.

Eestimaa K(b)P Keskkomitee sekretär sm. N. Karotamm pani oma lõppsõnas kõigile nõupidamisest osavõtjaile südamele viia nõupidamisel ülestõstetud ideed iga kolhoosnikuni, iga töötava talupojani. Sm. N. Karotamm teatas koosolijaile Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eestimaa K(b)P Keskkomitee otsusest kuulutada 1948. aasta juunikuu loomakasvatuse hoogtöö kuuks ja kutsus üles kõiki rakendama kogu oma jõu ja energia loomakasvatuse arendamiseks ja vastuvõetud otsuste täitmiseks.

Nõupidamisel otsustati esitada sotsialistliku võistluse üleskutse loomakasvatuse plaani täitmiseks Leedu ja Läti Nõukogude Sotsialistlikule Vabariigile ja valiti delegatsioon lepingute sõlmimiseks.

Üldistungi lõpul tehti ettepanek saata kiri seltsimees Stalinile. See ettepanek kiideti heaks tormilise aplausiga.

I

ÜLDISTUNG

24. MAIL 1948

AVASÕNA

A. VEIMER

Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimees

Seltsimehed! Teie olete täna siia kogunenud selleks, et ühiselt läbi arutada meie põllumajanduse üldise arendamise tähtsamat lüli, s. o. loomakasvatuse praegust seisundit ning selle parandamise abinõusid. Pole tarvis kulutada palju sõnu selleks, et põhjendada, miks on loomakasvatuse järsk tõstmine meile olulise tähtsusega küsimuseks meie põllumajanduse viisaastakuplaani teostamisel. Igaüks, kes tunneb meie loomakasvatuse seisukorda, teab, et meie peame tunnistama selle ebarahuldavaks niihästi arvuliselt kui ka kvaliteedilt. Me jääme oma loomakasvatuse arendamisel tunduvalt maha arvuliselt, kusjuures põllumajanduslike loomade arvuline seisund niihästi veistel kui ka hobustel, lammastel ja sigadel ning nende kvaliteet on mitterahuldav. Samal ajal on meil kogemusi meie põllumajanduse riiklikus sektoris eesrindlike sovhooside näol, kus on lühikese aja, 2—3 aasta jooksul tehtud suur töö põllumajanduslike loomade aretamise alal, ja see on viidud kohati väga heasse seisukorda. See näitab sotsialistliku sektori üleolekut, neid võimalusi, mida nõukogude kord annab põllumajandusele ja loomakasvatusele nende arendamiseks. Nõukogude kord võimaldab meil põllumajanduslike artellide loomisega nende kaudu kiiresti tõsta ka meie loomakasvatust.

Samal ajal aga ei ole meie eesrindlikes sovhoosides, vaatamata sellele, et loomad on heas seisukorras, et nende toodang on aasta jooksul enam kui kahekordistunud, kõik küsimused veel kaugeltki lahendatud. Eriti aga on lahendamata veel omahinna küsimus. Ei ole lahendatud küsimus, kuidas ja missugusel söödabaasil saab kõige odavamini toota piima ja võid, kuidas kokku hoida riigi, s. o. rahva raha selleks, et oleks võimalus toota loomakasvatussaadusi ilma riikliku dotatsioonita. Nii näeme, et meil on rida probleeme, rida ülesandeid niihästi erasektori kui ka sotsia-

listliku sektori jaoks, mida meil käesoleval mõnepäevasel nõupidamisel tuleb läbi töötada. See kõik peab meile kindlustama, et meie siit peale kiirendatud tempoga saavutame edu, samuti nagu meil on põllunduse alal märgatavalt edu juba saavutatud.

Loen seega meie nõupidamise avatuks. *(Kestvad kiiduavaldused.)*

EESTI NSV LOOMAKASVATUSE OLUKORD, SELLE TAASTAMISE NING EDASIARENDAMISE ÜLESANDED

EK(b)P Keskkomitee sekretäri sm. N. KAROTAMME kõne vabariiklikul loomakasvatuse nõupidamisel 24. mail 1948

Seltsimehed! Käesoleva nõupidamise on Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Valitsus kokku kutsunud selleks, et põhjalikult läbi arutada meie loomakasvatuse praegune olukord ja need ülesanded, mis on tarvis lahendada selleks, et meie loomakasvatust kiiremini taastada ja edasi viia.

Eesti NSV loomakasvatuse olukord

Loomakasvatus on Eesti NSV põllumajanduse tähtsaim ala. 1938./1939. a. oli Eesti põllumajanduses toodang maapidamisest 46%, kuna toodang loomapidamisest moodustas 54%. Eesti põllumajandus suudab varustada meie vabariigi elanikkonda niihästi põllumajandussaaduste kui ka loomakasvatussaadustega kogu tema vajaduste ulatuses, muidugi peale nende põllukultuuride, mida meie vabariigis üldse ei kasvatata. Loomapidamissaadusi võib meie vabariik anda märksa rohkem kui meie oma vajaduste katmiseks vaja on.

Meie loomakasvatuse hoogsa arendamise üheks tähtsamaks eelduseks on see, et meie töötaval talurahval on küllalt ulatuslikke kogemusi ja aastakümnete kestel kogutud vilumust ning praktikat loomade pidamise alal. Selle asjaolu tähtsust ei saa alahinnata. Loomapidamise hoogsa arendamise eelduseks Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis on kõigepealt see, et on alanud meie põllumajanduse sotsialistlik ümberehitamine. Meie üksiktalupidajad on hakanud järk-järgult üle minema sotsialistlikule majapidamisviisile ja see loob, mida rohkem edasi, seda suuremaid eeldusi ja seda soodsamaid tingimusi meie loomakasvatuse kiireks tõusuks.

Saksa fašistlik okupatsioon laastas väga rängalt meie loomakasvatust. Hobuste arv langes okupatsiooniaastail 16,4%, neist tööhobuste arv 23,6%, veiste arv vähenes 20,7%, neist lehmade arv 40,7%. Piima kogutoodang langes okupatsiooniaastail 57,3%, sigade arv 32,5%, neist emiste arv 44,9%, lammaste arv 17,1%, kodulindude arv langes koguni 69,6% ja mesilasperede arv 86,0%.

Mitte üksnes loomade arv läks tagurpidi, vaid langes ka loomade kvaliteet, nende jõudlus alatoitluse ja halva hoolitsuse tagajärjel, halvenesid loomade tõuomadused, levisid taudid ja haigused.

Eesti NSV-s on partei- ja nõukogude organisatsioonide juhtimisel meie töötav talurahvas ja sovhoosid teinud märkimisväärset tööd loomakasvatuse taastamise ja arendamise alal. Kõigepealt tuleb märkida seda, et läbiviidud nõukogude maareform tõi suuri sotsiaalseid ja majanduslikke ümberkorraldusi ja muudatusi meie põllumajandusse, sealhulgas ka loomakasvatusse, mis eelkõige seisis selles, et hallparuni ja üldse jõukate talude osa ning tähtsus vähenes loomakasvatuse alal järsult ja tõusis kesk- ja kehvtalunike osa ning tähtsus. Maareformi seaduste alusel on uusmaasaajaile, traktorijaamadele jt. viimaste aastate jooksul üle antud üle 8000 hobuse, 20 000 veist, sealhulgas 15 500 lehma, 5500 siga ja 9800 lammast.

Lubage, seltsimehed, tuua mõningaid andmeid loomakasvatuse arengu kohta Eestis pärast Suurt Isamaasõda. Üldine pilt on siin järgmine:

1945. ja 1946. a. näeme me loomakasvatuses alanud, ma ei ütleks mitte kiiret tõusu, kuid siiski märkimisväärset taastamistööd ja selle esimesi tõhusaid tulemusi.

Kuid 1947. a. näeme me loomakasvatuse suurenemise tempo lõdvenemist tervel real aladel, kuna mõnedel aladel näeme isegi loomade arvu absoluutset tagasiminekut. Seega on olukord 1947. a. muutunud ebarahuldavaks.

Need andmed ja meie ees seisvad ülesanded põllumajanduse taastamise ning arendamise alal sunnivad meid kõige suurema tähelepanelikkusega loomakasvatuse arenemise küsimust arutusele võtma ja vaatama, milles asi seisab ning mis on tarvis teha olukorra parandamiseks.

Kuidas on täidetud 1947. a. loomakasvatusplaan Eesti NSV-s? Andmed on seisuga 1. jaanuar 1948: hobuste alal on plaanist täidetud 95,7%, veiste alal 89,0%, sigade alal 74,8%, sealhulgas emiste alal kõigest 55,9%, ja lammaste alal 75,3%.

Need andmed näitavad, et meie loomakasvatusplaan jäi mullu täitmata ja seda väga suurel määral. Muide võib arvata, et tege-

likult on loomade hulk mõningal määral suurem kui need arvud näitavad, sest maal esineb eriti kulakute ja jõukamate talupoegade seas lubamatuid ja karistatavaid loomade varjamise fakte. Kuid üldist pilti, mida mainisin varem, see siiski ei muuda.

Kuivõrd meie loomakasvatus rajaneb käesoleval momendil peamiselt talude loomapidamisele, siis toon ma mõningaid andmeid selle kohta, kuidas on taludes täidetud loomakasvatusplaan möödunud aastal.

Veiste osas täideti plaanist 87,5%, kusjuures peab märkima, et ükski maakond vabariigis ei täitnud plaani veiste alal. Lehmade osas on plaanist täidetud 93,2%, kusjuures plaani täitsid ainult Harjumaa ja Hiiumaa. Kõige halvemini täitis plaani Tartumaa — kõigest 86,3%. Vasikate osas täideti plaanist 71,1%, kusjuures jällegi ükski maakond ei täitnud vasikate juurdekasvu plaani.

Lammaste osas täideti plaanist 73,9%, kusjuures lammaste juurdekasvu plaani ei täitnud ükski maakond. Kõige halvemini täitis plaani Tartumaa — 65,4%.

Sigade osas täideti plaanist 72,0%. Plaani täitis ainult Hiiumaa, kuna teised maakonnad ei täitnud seda üldse. Kõige halvemini täitis plaani Võrumaa — 65,6%.

Hobuste osas täideti plaanist 94,7%. Plaani täitsid Hiiumaa ja Saaremaa. Kõige halvemini täitis plaani Järvamaa — 90,6%.

Varssade osas täideti plaanist 54,1% ja siingi ei täitnud ükski maakond varssade üleskasvatamise plaani. Kõige halvemini täitis plaani Valgamaa — kõigest 41,4%.

Need on väga häirivad andmed, mis väärivad tõsist tähelepanu.

Peab mainima ka seda, et möödunud aastal suurenes meil nende talude arv, kus pole üldse koduloomi või kus pole teatud liiki koduloomi. Kui niisuguste talude protsent, kus koduloomi ei ole, oli 1. jaanuaril 1947 1,3%, siis kasvas see tänavu aasta 1. jaanuariks 1,7%-ni ehk 1600 talult 2316 taluni. Ilma veisteta talude protsent oli vastavalt 2,6 ja 3,2; ilma lehmadeta — 6,4% ja 7,5%; ilma lammasteta — 18,9% ja 21,9%; ilma sigadeta — 19,4% ja 21,4%. Ainult tööhobusteta talude arv vähenes 25,2%-lt 24,7%-ni. Muude loomaliikide alal aga suurenes talude arv, kus pole koduloomi.

Ma ei hakka rohkem arve ette tooma. Võiksin ainult öelda, et koduloomadeta talud on peamiselt väiksemad talud, alla 10 ha ja 10—20-ha talud. Kuid esineb ka suuremaid talundeid, kus koduloomi ei peeta. Toome talud, kus üldse koduloomi ei ole: kuni 10 ha suuruseni on selliseid talusid 1647, 10—20 ha suurusi on 528 ja 20—30 ha suurusi 141. On isegi 20—30 ha suurusi talusid, kus ühtki kodulooma ei ole. Veider on mõelda, mis talud need

küll on! Kui vaadata põllumajanduspanga poolt mullu loomakasvatuse arendamiseks antud krediitide kasutamist, siis näeme, et põllumajanduspanga ja krediidiühisuste tegevuses on olulisi vigu ja nõukogude poliitika moonutusi. Selgub, et suur osa karjapuuduse likvideerimiseks antud laene on läinud teise, kolmanda, neljanda lehma juurdeostmiseks, kuna lehmapuuduse likvideerimiseks kehvikute taludes on läinud väiksem osa krediiti. Sellised vead tuleb tänavu kindlasti parandada.

Edasi ei ole siin päris selge üks asjaolu. Nähtavasti nende talude sekka, mis kuuluvad alla 10 ha suuruste talude hulka, kuuluvad statistika andmeil ka need talud, mis maareformi korras on vähendatud 5—7 hektaarini ja kus on seega kõvasti kärbitud loomade kasvatamist, ja see protsess on toimunud ka viimasel aastal. See ei kuulu sisult muidugi selle nähtuse valdkonda, kus meie räägime väiksemate ja kehvemate talude loomade arvu vähenemisest. Seda korrektiivi tuleb arvesse võtta. Kuid fakt on see, et ilma loomadeta talude arv on suurenenud, aga see vajab põhjalikku järeleuurimist ja üksikasjalist tundmaõppimist, missuguses külas ja talus see esineb ja millest see on tingitud.

Rääkides sellest küsimusest ei ole ülearune meelde tuletada seda, et Eesti NSV valitsus juhtis rohkem kui aasta tagasi meie talumeeste tähelepanu sellele, et Eestis tuleb hiljemalt 1. jaanuarist 1948 üle minna piimanormi määramisele mitte enam lehmade pealt, vaid talu suuruse järgi, põllumajandusliku maa suuruse järgi. Valitsus juhtis aegsasti talupoegade tähelepanu sellele, et on tarvis igati lehmade arvu suurendada, et siis oleks kergem piimanorme täita. Kuid mitte kõik talupojad ei võtnud neid valitsuse juhtivate seltsimeeste näpunäiteid tõsiselt ja selle tagajärjel polnud mitte igal pool näha vajalikku energilist tööd lehmapuuduse likvideerimiseks möödunud aastal.

Loomakasvatuse ebarahuldavast olukorrast ja isegi selle teatavast kvalitatiivsest tagurpidiminekust räägivad loomade varumise andmed. Järjekindlalt väheneb lihavate ja nuumatud loomade protsent ning kasvab lahjade ja keskmiselt lihavate loomade protsent normikohustuste täitmiseks toodud loomade alal. Langeb veiste ja lammaste keskmine kaal, mis muide räägib ka sellest, et järjest rohkem toodi normi katteks noorloomi ja vasikaid.

Linnukasvatusest ei ole meil praegu õiget pilti, sest olemasolevad andmed lindude arvu kohta ei ole täpsed. Kindlasti on need väiksemad kui meil on tegelikult kodulinde. Kindel on aga ka see, et linnukasvatuse alal pole me veel sõjaeelsele tasemele jõudnud. Eriti raske on aga olukord siin selle poolest, et sõja ajal hävitati

täielikult kodulindude sugulavad ja neid pole seni taastatud ja nende väljaarendamisele tõsiselt asutudki.

Oluliseks puuduseks on haudeaparaatide nappus, haudejaamade vähesus ja siin peab tegema tõsiseid etteheiteid meie tööstuslikele ministeeriumidele ja ametkondadele, kelle plaanis oli ette nähtud 50 haudeaparaadi valmistamine, kuid nähtavasti osutub sellise aparaadi valmistamine Kohaliku Tööstuse Ministeeriumile üle jõu käivaks, sest seal ei saada sellega kuidagi hakkama ja tänaseni pole valmistatud ühtegi haudeaparaati. See olukord on täiesti lubamatu ja räägib ministeeriumi ja tema juhtkonna hoolimatust suhtumisest meie loomakasvatuse vajadustesse.

Paar sõna mesindusest. Kui Eestis oli 1939. a. andmete järgi 106 000 mesilasperet, siis oli neid 1945. a. algul kõigest 17 000. See on 16% 1939. aasta arvust. Möödunud aasta lõpuks oli mesilasperede arv tõusnud 34 000-ni. 1946. ja 1947. a. talvel hävis 11 000 mesilasperet peamiselt sööda puudusel ja rüüstamiste tagajärjel. Mesilasperede arvu suurendamise plaanist täideti 1947. a. kõigest 81%. See räägib täiesti ebarahuldavast olukorrast meie mesilastepidamise alal. Kõige halvemini täidavad mesilasperede suurendamise plaani Hiiumaa, Saaremaa, Viljandimaa, Pärnumaa ja Järvamaa, kus mullusest plaanist on täidetud 40—70%. Plaani täitsid Harjumaa, Läänemaa ja Võrumaa — kõigest kolm maakonda vabariigis!

Muide tuleb ka tarude valmistamise alal etteheide teha Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi ettevõtteile ja meie Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsusele, kelle käitistes peab tänavu toodetama suuremal hulgal tarusid. Kuid seda plaani täidetakse halvasti. Näiteks on meie artellid 1. maiks 1000 taru asemel teinud kõigest 164 taru ja Kohaliku Tööstuse Ministeerium on 1. maiks 3000 taru asemel teinud kõigest 1000 taru. Ei saa mainimata jätta, et kohapeal ringi liikudes võib kuulda kaebusi, et tarude hind on liiga kallis ja seepärast neid ei taheta hästi osta.

Meil on veel üks loomakasvatuse ala, millele siiamaale ei ole üldse tähelepanu juhitud, s. o. karusloomade kasvatus. See ala on rahvamajanduslikult tähtis ja tulutoov ning väärib suurt tähelepanu. Võime mainida, et karusloomade arv on 1945. a. kuni käesoleva ajani tõusnud üle 3 korra. See näitab, et siin on mõningat tööd tehtud, kuid see ala väärib kindlasti laiendamist ja suuremat hoogu.

Möödunud aastal pöördusid meie vabariigi töötavad talupojad ja põllumajanduse eriteadlased, sovhooside ja traktorijaamade töötajad seltsimees Stalini poole kirjaga, milles nad andsid terve rea tõotusi loomakasvatuse arendamise alal. Peatun mõne sõnaga sellel, kuidas meie vabariigi töötav talurahvas, sovhooside ja

traktorijaamade töötajad täitsid oma lubadusi, mis nad seltsimees Stalinile andsid loomakasvatuse alal.

Virumaa täitis oma lubaduse lehmade keskmise piimaanni alal 114%-liselt. Harjumaa täitis oma lubaduse lehmade arvu kasvu osas.

Saaremaa täitis varssade üleskasvatamise alal antud lubaduse: ta lubas üles kasvatada 35 varssa iga 100 mära kohta, mida ka tehti.

Valgamaa täitis lubaduse lehma keskmise piimaanni alal.

Kamara sovhoos Pärnumaal täitis lubaduse loomade arvu suurendamise alal. Virumaa sovhoosid täitsid lubaduse vasikate üleskasvatamise alal jne.

Virumaa täitis oma lubaduse magistraal- ja detailkraavide puhastamise alal loomasöödabaasi laiendamise otstarbel.

Raasiku vald Harjumaal lubas külvata 240 ha põldheina, tegelikult külvati 300 ha.

Läänemaa täitis oma lubaduse põldheina kasvatamise alal.

Saaremaa ületas märksa oma lubaduse kultuurheinamaade ja kultuurkarjamaade rajamise alal.

Lihula sovhoos ületas oma lubaduse loomasööda muretsemise alal iga looma kohta. Kostivere sovhoos täitis oma lubaduse söödakultuuride saagi suuruse alal jne.

Aga tuletame meelde neid, kes ei täitnud seltsimees Stalinile antud lubadusi. Lehmade alal näiteks täitis Tartumaa oma lubadusest kõigest 90%, Läänemaa 94%, Kolga vald Harjumaal 87%, Särevere vald Järvamaal 89%.

Kõige halvemini on oma lubadust vasikate kasvatamise alal täitnud Tääksi ja Aimla külanõukogu Viljandimaal.

Hobuste alal pole lubadust täitnud Kullamaa vald Läänemaal (82%), Villevere külanõukogu Viljandimaal (84%), Jõgeva vald Tartumaal (89%) jne.

Kõige halvemini täitsid oma lubadusi näiteks Raikküla vald Harjumaal, nimelt 17%, Leevi vald Võrumaal 20%, Hummuli vald Valgamaal 26% jne.

Sigade alal täitis kõige halvemini oma lubaduse Kalmeti külanõukogu Viljandimaal, nimelt 44%, Holstre külanõukogu Viljandimaal, Kirbla vald Läänemaal (65%) jne.

Põrsaste alal täitis Tipu külanõukogu oma lubadusest kõigest 7%(!), Aakre vald Tartumaal kõigest 15%, Väätsa vald Järvamaal 30% jne.

Lambakasvatuse alal täitis näiteks Teenuse külanõukogu oma lubadusest kõigest 33%, Tapiku külanõukogu samuti kõigest 33%, Kullamaa vald 70%.

Seltsimehed, suurem osa seltsimees Stalinile mullu antud luba-

dustest on jäänud täitmata. See on väga tõsine viga ja puudus nende maakondade, valdade, külade, sovhooside ja talude töös, kes ei pidanud oma sõna. Lubadused jäid paljudel juhtudel vaid tühipaljaiks lubadusteks. Selline halb lugu ei tohi enam korduda.

Antud sõna tuleb pidada. Antud lubadused tuleb täita. Seltsimees Stalinile ei tohi anda kergemeelseid lubadusi. Meest sõnast ja härga sarvest — see käib ka loomapidamise alal antud lubaduste kohta. Antud lubadused tuleb ilmtingimata täita. Et antud lubadusi oli kindlasti võimalik täita, seda näitavad eesrindlaste saavutused ja nende poolt antud lubaduste täitmine.

Väga huvitavad on andmed selle kohta, missugune on praegu sotsialistliku sektori erikaal meie vabariigi loomakasvatuses ja missugune on siin arenemise tendents. Lubage selle kohta tuua paar kokkuvõtlikku arvu, võrreldes 1. jaanuari 1945 1. jaanuariga 1948. Siin näeme järgmist pilti: sotsialistliku sektori erikaal veiste arvus oli 1. jaanuaril 1945 3,4% ja 1. jaanuaril 1948 4,7%. Tahaksin märkida, et jutt on siin sovhoosidest, abimajandeist ja põllumajandusühistuist, kuna kolhoosid etendavad praegu alles väga väikest osa. Neid siin nende arvude juures arvesse võetud ei ole. Sotsialistliku sektori erikaal lehmade osas oli 1. jaanuaril 1945 2,9% ja 1. jaanuaril 1948 4,0%; sigade osas 1. jaanuaril 1945 1,3% ja 1. jaanuaril 1948 7,4%; lammaste osas 1. jaanuaril 1945 1,7% ja 1. jaanuaril 1948 1,4%. Lammaste osas on sotsialistliku sektori erikaal vähenenud. Hobuste osas oli sotsialistliku sektori erikaal 1. jaanuaril 1945 2,4%, 1. jaanuaril 1948 6,0%, tööhobuste osas 1. jaanuaril 1945 2,4%, 1. jaanuaril 1948 6,2%.

Seega näeme peale lammaste sotsialistliku sektori erikaalu kasvu, kuna vastavalt sellele on vähenenud üksiktalude erikaal ja osatähtsus meie loomakasvatuses. Võrreldes 1945. aastat 1948. aastaga selgub, et üksiktalude erikaal veiste osas on langenud 91%-lt 86%-ni, sigade osas 91%-lt 83%-ni, lammaste osas 91%-lt 89%-ni, hobuste osas 93%-lt 90%-ni.

Muuseas, nende aastate jooksul on üsna kiiresti, kiiremini kui muud sektorid, kasvanud loomapidamine tööliste ja teenistujate majapidamistes.

Sotsialistliku sektori iga on Eesti NSV loomakasvatuses alles lühike, aga peab ütlema, et just siin peitub Nõukogude Eesti loomakasvatuse suur tulevik, meie põllumajanduse suur tulevik üldse. Need arvud väljendavad praegu veel meie sotsialistliku loomakasvatuse nõrka arenemistaset, kuid just see sektor saab lähemate aastate jooksul meie loomakasvatuses kindlasti domineerivaks ja ainuvalitsevaks.

Et sotsialistlik loomakasvatus annab suuremaid ja kiiremaid tulemusi kui loomakasvatus üksiktaludes, see on vastuvaidle-

matu. Ma tõin selle kohta mõningaid andmeid oma kõnes talurahva III kongressil, kuidas areneb loomakasvatus meie sovhoosides ja mis on selle positiivsed tulemused. Neid arvusid ma ajapuudusel siin kordama ei hakka. Eriti tähtis on just see, et loomade jõudlus ja loomapidamise turutoodang on sotsialistliku põllumajanduse käitistes palju suurem kui üksiktaludes. See on eriti tähtis asjaolu, mida ei tohi unustada, kui räägime loomakasvatuse arenemisest. Siin peitub võimalus elanikkonda täies ulatuses varustada loomsete toiduainete ja tööstust toorainetega. See turutoodang kasvab seda edukamalt, mida kiiremini areneb meie sotsialistlik loomakasvatus.

Niisugune on üldpilt Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi loomakasvatuse olukorrast ja loomakasvatusplaani täitmise käigust käesoleval ajal. Peab ütlema, et olukord on praegu täiesti ebarahuldav.

Millest on tingitud selline olukord? Millised põhjused on sellise olukorra tekitanud?

1) Loomakasvatus on meil seni tegelikult arenenud peaaegu täiesti isevooluteed, omapead, ilma vajaliku juhtimiseta. Igal juhul on tegemist äärmiselt nõrga juhtiva mõjutamisega. See on meie loomakasvatusplaani halva täitmise peapõhjus. Pole olnud vajalikku juhtimist. Pole olnud vajalikku plaani täitmise organiseerimist ja kontrolli. Pole olnud vajalikku nõudlikkust ja õhutamist plaani täitmise alal. See käib kohalike nõukogude ja Põllumajandusministeeriumi asutuste ning kohalike parteiorganisatsioonide kohta. See käib osaliselt ka Sovhooside Ministeeriumi kohta. Selle tõenduseks võib tuua suurel hulgal fakte. Eriti kujukalt räägivad sellest aruanded, mis partei Keskkomitee on saanud valdadest, kus väga selgesti ilmneb juhtimise äärmine nõrkus ja loomakasvatuse omapead minna laskmine.

2) Zoo-veterinaarpersonaal tunneb liiga vähe muret loomakasvatuse arendamise eest. Meil on loomakasvatuse alal, eriti loomakasvatuse eriteadlaste seas palju iseendaga, oma tööga ja loomakasvatuse senise olukorraga rahulolemist, sellega leppimist, kuna olukord ja töö on ju ometi halb. Näiteks Rõuge vallas Võrumaal, kus zoo-veterinaarpersonaal oma kõnedes aina rääkivat, et kõik on zoo-veterinaarjaoskonnas korras ja hea, kuna aga asi kaugeltki nii ei ole.

3) Loomakasvatust pidurdas seni kehtinud piimavarumisnormide määramine lehmade arvu järgi, mitte aga talu maa suuruse järgi. See hoidis samuti karja suurendamist kammitsas. Uue piima-

varumisseaduse kehtimahakkamisega tänavu, mille järgi piimanorme määratakse mitte enam lehmade pealt, vaid talu maa suuruse järgi, peab meie veisepidamisse tulema pööre kiirema kasvu poole. Andmed räägivad üle kogu maa sellest, et talupojad on tänavu märksa rohkem noorkarja kasvama jätnud kui eelmistel aastatel ja loota on, et see avaldab oma soodustavat mõju loomakasvatuse arendamisele.

4) Loomakasvatusplaanide koostamise ja talunikele kätteandmise alal on meil palju puudusi — formaalsust, pealiskaudsust ja lohakust, mis mõnikord küünib lausa kuritegelikkuseni. Peaaegu täiesti puudub loomakasvatusplaanide täitmise kontroll.

Juhtub kurioosumeid, et varsa üleskasvatamise plaan antakse sinna, kus on vaid vana ruun, mära aga ei olegi, ja antakse väikestele taludele suuremaid plaane kui suuremaile taludele jne. Seda juhtub paljudes kohtades ja see räägib loomakasvatuse plaanimise halvast olukorrast valdades ja külanõukogudes.

Loomakasvatuse aastaplaani viimine taludesse venib ja viibib lubamatul kombel. Näiteks 1947. a. loomakasvatusplaani said talud kätte alles mai- ja juunikuus 1947 — 5-kuise hilinemisega. See mõjub väga eitavalt loomakasvatusplaanide täitmisele, kui loomakasvatusplaan saadakse kohapeal kätte alles aasta keskel. See on olulisemaid tegureid, miks loomakasvatusplaani mullu nii halvasti täideti.

5) Väga nõrk on võitlus loomade spekulatiivse ülesostu ja nendega saherdamise vastu. Lubamatult kergel käel antakse valdades lubasid loomi üles osta ja müüa. Eriti palju kaebusi tuleb selle kohta Võru-, Valga-, Tartu- ja Viljandimaalt.

6) Sageli unustatakse seda, et loomakasvatuse arenemine, nagu kogu meie töö ning elu Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis, toimub klassivõitluse olukorras, mis eriti viimasel ajal teravneb, seoses põllumajanduse sotsialistliku ümberkorraldamise algusega — esimeste kolhooside asutamisega. Siin-seal esineb kulakute sosistamist, et talupojad müüksid loomad maha enne kolhoosi astumist. Kulakud hävitavad oma talude karja. Sagenevad õnnetusjuhtumid loomade seas, mis väärivad tähelepanu ja mille varjul on sageli tegemist kulakute kahjuritööga.

Valgamaal Kaagjärve vallas oli tänavu neli juhtumit, kus lehmad lõpsid naelte sissesöömise tagajärjel. Tartumaal Ahja vallas on tänavu veiste õnnetuste arv järsult tõusnud. Ühes külanõukogus hukkus niiviisi 9 lehma. See fakt väärib lähemat tähelepanu. Ei saa lihtsalt mööda minna sellest faktist, et ühes külas lõpeb 9 lehma õnnetuste tagajärjel.

Võrumaal Mõniste vallas esineb fakte, kus kulakud lasevad oma sõpradel loomi „varastada", et sel teel neid siis teiste kaudu

maha müüa ja rahaks teha, kuna loomade mahamüümiseks luba ei saada.

Kõhklevail talupoegadel aga tuleb meeles pidada, et kolhoosi astumisel tuleb sinna kolhoosi põhikirja kohaselt minna selle karjaga, mis talul on. Tapetud ja mahamüüdud loomade asemele tuleb talunikul osta uued ja see läheb küllalt kalliks maksma. Seda ei tohiks talunikud, keskmikud ja kehvikud mitte unustada. Kulaku kahjuritöö, mis on sihitud meie karjamajanduse vastu, tema aluste õõnestamisele, suureneb. Klassivõitlus muutub ägedamaks. Seepärast väärib see küsimus kõige suuremat tähelepanu.

7) Sotsialistlik võistlus puudub meie loomakasvatuse alal täiesti, kui üksikud erandfaktid välja arvata. Puudub sotsialistlik võistlus maakondade, valdade, külade, talude, kolhooside ja sovhooside vahel. Aga ometi on sotsialistlik võistlus kogu meie töö tähtsamaid edasiviivaid tegureid kõigil tööaladel. Ja seda ta on ning peab olema ka loomakasvatuse alal.

8) Liiga vähe on isasloomi ja nende arv vähenes ka veel 1947. aastal. Pullide arv oli 1. jaanuaril 1948, võrreldes 1. jaanuariga 1947, 89,9%, kultide arv 65,1% ja jäärade arv 87,2%. Ainult täkkude arv kasvas ning tõusis 105,9%-ni.

Ent seal, kus seda küsimust on energiliselt lahendama asutud, nagu Amblas, Järva-Jaanis, Võhmas, Laimjalas, Laiusel, Nõos ja mõnel pool mujal, on tulemused tublid ja isasloomade arv pole vähenenud, vaid koguni suurenenud. Suurt osa etendavad isasloomade soetamisel põllumajandusühistud.

Isasloomade arvu vähenemise peapõhjus käesoleval hetkel peitub selles sotsiaalses murrangus, mis on alanud meie põllumajanduses seoses põllumajanduse kollektiviseerimisega.

9) Paarituskampaaniaid juhitakse ja organiseeritakse meil puudulikult. Kohalikud nõukogud, põllumajanduslikud asutused ja zoo-veterinaarpersonaal ei kontrolli sageli paarituskampaania käiku, ei nõua emasloomade paaritamist. Kõige selle tõttu esineb väga palju ahtrust.

10) Noorloomade arv on meil väga väike, neid jäetakse vähe elusloomadeks ja viiakse palju lihanormi täitmiseks või tapetakse kodus ära. Nii oli 1. jaanuaril 1948, võrreldes 1. jaanuariga 1947: lehmvasikaid alla 1 aasta vanuses 108,8%, põrsaid alla 4 kuu vanuses 85,7%, tallesid alla 1 aasta vanuses 119,3%, kuna varssu oli alla 1 aasta vanuses 10,3% vähem kui aasta tagasi.

Väga huvitav on märkida, et Eesti NSV sovhoosides saadi 1947. a. iga 100 lehma kohta 70 vasikat, kuid üksiktaludes, nagu juba öeldud, kõigest 28, kusjuures sovhooside tänavune vasikate plaan 100 lehma kohta on 81. See väljendab sotsialistliku loomakasvatuse suuri paremusi, võrreldes üksiktalundusega.

On palju andmeid selle kohta, et vasikad lähevad peamiselt lihanormi katteks. 1947. a. moodustasid vasikad ja mullikad 79% nende loomade üldarvust, mis toodi lihanormi täitmiseks, sealhulgas vasikaid 21%. See on täiesti ebanormaalne ja lubamatu olukord!

Eesti NSV Loomasaaduste Varumise Kontori juhataja sm. Gorohhov valab oma aruandeis, mis ta Keskkomiteele esitab, pisaraid selle üle, et palju noorkarja tuuakse normi katteks. Kuid sm. Gorohhov, kes neid noorloomi ise varumiseks vastu võtab, ei tee midagi selleks, et praktiliselt tõkestada noorloomade toomist normi katteks. Tarvis on pidada seadusest rangelt kinni ja mitte vastu võtta loomi alla seaduses ettenähtud kaalu.

Noorloomade kasvamajätmisel on kohaliku külanõukogu, valla täitevkomitee ja zoo-veterinaarpersonaali kontrollil väga suur tähtsus. Kus see kontroll on tõhus, seal jäävad noorloomad ellu.

Noorloomade hävitamise peapõhjus on aga siiski karja söödabaasi väiksuses, tema nõrkuses.

11) Meie loomasöödabaas on nõrk, isegi väga nõrk, ega suuda praegu loomakasvatuse arendamise vajadusi rahuldada. Põldheina on väga vähe. Heinamaade saak on langenud. Eriti annab end tunda kultuurheinamaade puudus. Samasugune on lugu karjamaade ja kultuurkarjamaadega. Silosööta ja söödajuurikaid on väga vähe. Napilt on ka jõusööta ja mineraalsööta. Eriti tähtis on kõrssööda probleem meie karjamajanduses. Ent see küsimus on lahendamata. Kõik see kokku pidurdab loomade arvu kasvu. Söödabaasi suurendamise ja tugevdamise tempo on meil ilmselt väga nõrk.

1947./1948. a. talveperioodil esines sm. Laanela arvestuste järgi Eestis söödapuudujääke järgmiselt: kõrssöötade alal 24 000 tonni, kusjuures ülejääke oli Virumaal, kuid puudujääk muudes maakondades ulatus 83 000 tonnini; juurvilja alal 287 000 tonni, silo alal 236 000 tonni, söödavilja osas 119 000 tonni.

Need andmed on välja arvutatud loomakasvatusplaanis ettenähtud loomade hulga järgi. Kuivõrd aga loomade arv plaani täitmisest maha jäi, siis selle võrra see söödapuudus muidugi väheneb. Kuid olukord söötade alal on siiski väga terav ja tõsine.

Esialgsed kalkulatsioonid näitavad, et ka tänavusest põld- ja metsheinasaagist ei jätku loomakasvatuse arendamise ja tema toodangu suurendamise kõigi vajaduste rahuldamiseks. Meie söödabaas on nõrk eriti just valgusisalduse poolest.

12) Tõuaretustöö on meil alles nõrgal järjel. Loomade kvaliteet jätab veel palju soovida. Esineb isegi tõuloomade hävitamise fakte.

1945. a. andmeil oli Eestis tõuloomi: hobuseid — 25%, neist

täisverelisi — 10%; veiseid — 40%, neist täisverelisi — 9%; sigu — 22%, neist täisverelisi — 0,4% ja lambaid — 26%, neist täisverelisi — 1,8%.

Sm. Punga andmeil oli Eestis 1945. a. 152 000 tõuveist, neist tõuveistest oli eesti punast tõugu 67%, mis on valdavas ülekaalus, hollandi-friisi tõugu — 24%, eesti maatõugu — 8,5%. Tõuveiste üldine arv vabariigis on siiski kaunis suur ning võimaldab teha kõige intensiivsemat tõuaretustööd ja saavutada kiiresti üsna suuri tulemusi.

Riiklikku tõuraamatusse kantud lehmade arv oli 1946./1947. a. 5300, s. o. 2½ korda väiksem kui enne sõda. Seda on liiga vähe!

Jõudluskontrolli all olevate lehmade arv on meil praegu 4 korda väiksem kui 1939./1940. a. ning ulatus 1. jaanuariks 1948 20 000 lehmani. See arv on ka liiga väike.

13) Veterinaarse arstiabi korraldus, selle ulatus ja tase jätavad palju soovida. Liiga laialt on alles levinud loomataudid ja haigused.

Saksa fašistlik okupatsioon jättis Eestisse selliseid laialtlevinud loomataude, nagu sigade punataud, veiste tuberkuloos ja brutselloos, hobuste sügelised, marutaud.

Sigade punataudi levik näitab pärast sõda aastast aastasse langust. Veiste tuberkuloos ja brutselloos näitavad jätkuvat levikut. Marutaud väheneb järjekindlalt. Raske on öelda, missugust osa selles statistikas etendab tegelik haiguste levik ja missugust haigete loomade registreerimise paranemine.

Nii tuleb teateid mõningaist valdadest veterinaarabi kohta, millest näeme, et seal on olulisi puudusi. Küti vallast teatatakse, et Saueaugu külas on viimasel ajal olnud 5 hädatappu. Üle valla on lõpnud 15 hobust mitmesugustesse haigustesse. See fakt väärib tähelepanu. Muide, möödaminnes olgu mainitud seda, et kas nii mõnedki hädatapu juhtumid ei ole varjatud looma hävitamised jõukamate talude poolt? Seda küsimust on vaja uurida!

Kudina vallast Tartumaalt tulevad teated sigade taudide leviku kohta puuduliku veterinaarse arstiabi tõttu. Ka Valgjärve vallast Võrumaalt on teateid sigade punataudi levimise kohta. Assamalla vallast Virumaalt tulevad teated sigade punataudi kohta, mis tekitab seakasvatusele tõsist kahju. Esineb talusid, kus kõik sead ja põrsad on punataudi lõpnud.

Kehtna vallas Harjumaal pole loomaarsti ja sellepärast esineb üsna sageli loomade lõpmise fakte haiguste tagajärjel ning poegimisel.

Lubamatult halb on olukord loomade arstiabi alal sovhoosides. See küsimus on meil õieti alles lahendamata. Jaoskondade zooveterinaarpersonaal töötab sovhoosides seni üldiselt halvasti.

Tuleb kaebusi, et veterinaarvõrgu varustamine arstimitega on puudulik. Tori vallast näiteks on kaebusi, et seal on loomade lõpmise juhtumid sagedased arstimite puudumise või nende vähesuse tõttu kohapeal.

14) Loomakasvatuse eriteadlastest on vabariigis suur puudus, eriti kõrgema haridusega spetsialistidest. Loomakasvatuse kaadri alal on olukord raske ja täiesti ebanormaalne. Näiteks on Põllumajandusministeeriumi süsteemis käesoleval ajal vaja ümmarguselt 200 kõrgema haridusega eriteadlast loomakasvatuse alal. On olemas aga kõigest 28 inimest. Põllumajanduse kollektiviseerimise arenemisega suureneb vajadus loomakasvatuse eriteadlaste järele mitmekordseks.

Meil puudub üks kolmandik maakondade võrgus ettenähtud zootehnikuist. Ka Põllumajandusministeeriumi loomakasvatusosakonnas puudub mitu hädavajalikku juhtivat eriteadlast. Kõrgema haridusega loomakasvatuse eriteadlased moodustavad kõigest 2,6% Eesti NSV rahvamajanduses töötavaist kõrgema haridusega spetsialistidest.

Parem pole lugu ka keskharidusega loomakasvatuse eriteadlaste alal.

Olemasoleva zoo-veterinaarpersonaali erialase kvalifikatsiooni tõstmisele ja nende ideelisele ning poliitilisele kasvatamisele nõukogude vaimus pööratakse väga vähe tähelepanu. Kõige selle tagajärjel ei ole kõik loomakasvatuse eriteadlased nende ülesannete kõrgusel, mis esitab neile nõukogude võim. Näiteks Mõniste vallast Valgamaal teatatakse, et seal suhtus zoo-veterinaarpersonaal väga lohakalt oma töösse. Vallas käiakse üks, heal juhul kaks korda aastas. Mitte rohkem.

Saaremaal töötavad agro- ja zoo-veterinaarala eriteadlased nähtavasti nõrgalt, sest Kaarma vallast teatatakse, et põllumajanduse eriteadlastest pole terve aasta jooksul keegi seal vallas käinud ega ole mitte kui midagi teinud loomakasvatuse alal.

Muidugi, seltsimehed, on meil ka tublisid, eesrindlikke loomakasvatuse eriteadlasi. Sellistena võib mainida järgmisi seltsimehi: loomaarst sm. Alfred Plaan Kuusalust Harjumaal; veterinaarvelsker sm. Murro Pärsamaa vallast Saaremaal; Saaremaa Täitevkomitee vanem hobusekasvatuse zootehnik sm. Eduard Kirss; kontrollassistendid sm. Frieda Anton Järva-Jaanist ja Hedvig Kelk Allikult jt. Kuid peab ütlema, et neid eesrindlasi on siiski veel vähe.

15) Massiline zootehniline ja veterinaarne propaganda ning selgitustöö loomakasvatuse küsimuste alal, eriti aga loomakasvatusplaanide täitmise alal on väga nõrk, nii suuline kui ka trükis ning raadios.

Näitena võib öelda, et Eestis on viimase kolme ja poole aasta jooksul ilmunud raamatuid veisekasvatuse alal kõigest 72 lehekülje suuruses.

Kokku on selle aja jooksul ilmunud 38 mitmesugust teost, mis nii või teisiti käsitlevad loomakasvatuse küsimusi. Ka meie ajalehed käsitlevad loomakasvatuse küsimusi liiga puudulikult. Erandi moodustab siin vaid Järvamaa ajaleht „Järvalane", mille veergudel loomakasvatuse küsimused küllaltki rahuldavat käsitlemist leiavad, vähemalt kvantiteedilt.

Need on meie loomakasvatuse senise mahajäämise ning ebarahuldava arenemise peapõhjused.

Kokkuvõttes peame tunnistama, et ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi otsust põllumajanduse juhtimise parandamise kohta loomakasvatuse osas, mida me täna käsitleme, täidab Eesti NSV halvasti.

Meie ülesanded loomakasvatuse alal

Nende ülesannete põhisuund ja ulatus on kindlaks määratud Üleliidulise Kommunistliku (bolševike) Partei Keskkomitee 1947. a. veebruaripleenumi otsusega ja Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei Keskkomitee XVI pleenumi otsusega. Lubage neid otsuseid teile loomakasvatuse osas meelde tuletada.

ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi otsusest loeme järgmist:

„Taastada ja ületada 1948. aasta lõpuks veiste, lammaste ja kitsede arvu sõjaeelne tase ning 1949. a. lõpuks sigade arv; ületada tunduvalt sõjaeelne tase kõigi produktiivse karja liikide alal viisaastaku lõpuks; suurendada hobuste arvu kolhoosides 1950. a. lõpuks 58% võrra, võrreldes 1946. aastaga.

Tõsta karja produktiivsust liha, piima ja villa tootmise ning noorloomade juurdekasvu alal ning saavutada sõjaeelne tase piima ja villa kogutoodangu alal 1948. aastal ning lihatoodangu alal 1949. a. ja ületada see tase tunduvalt viisaastaku lõpuks.

Kindlustada loomakasvatuse areng ja selle produktiivsus kindla söödabaasi loomisega, emasloomade ahtruse likvideerimisega, loomade kunstliku seemendamise laialdase rakendamisega ja tõuaretustöö otsustava parandamisega, et viia laialdaselt kolhoosidesse ja sovhoosidesse kõrge produktiivsusega loomatõud."

EK(b)P Keskkomitee XVI pleenum otsustas 1947. aastal:

„Taastada ja ületada 1949. a. lõpuks vabariigi kõigis maakondades ja valdades veiste, hobuste, lammaste ja sigade arvu sõjaeelne tase.

Suurendada loomade piima-, liha-, villatoodangut ja noorloomade üleskasvatamist, ületades viisaastaku lõpuks tunduvalt sõjaeelse taseme."

Neile direktiividele vastavalt võttis töötava talurahva III kongress kuu aega tagasi vastu otsuse, kirjutades oma läkituses kogu Eesti NSV töötavale talurahvale järgmist: „... kutsume kõiki meie vabariigi töötavaid talupoegi üles täielikult täitma loomakasvatuse arendamise plaani, säilitama tervikuna veiste noorkarja, vältima lehmvasikate tapmist, kindlustama käesoleval aastal, et igas talus oleks vähemalt üks lehm. Ka karja tootlikkuse tõstmise alal seisavad meil ees suured ülesanded. Selleks tuleb kõigiti tugevdada söödabaasi, külvata rohkem üheaastast ja mitmeaastast heina, varuda rohkem silosööta, parandada karjamaid ja heinamaid."

1) Meie loomakasvatusplaan 1948. aastaks. Missugune on meie programm, mille eest me tänavu peame võitlema? Hobuste arvu on tarvis tõsta 12,6% võrra; veiste arvu 23,5% võrra, sealhulgas lehmade arvu 16,2% võrra; sigade arvu 53% võrra, sealhulgas emiste arvu 92% võrra; lammaste arvu 43,5% võrra.

Niisugune on kokkuvõtlikult meie loomakasvatuse töö ülesanne 1948. aastaks. Et mullu jäi loomakasvatusplaan täitmata, siis on tänavune loomakasvatusplaan endastmõistetavalt väga pingeline.

Kui meie vabariik täidab 1948. aasta loomakasvatusplaani ning töötab pingsalt ka tuleval aastal, siis on täiesti võimalik loomakasvatuse viisaastak teostada nelja aastaga, s. o. 1949. aasta lõpuks.

Loomakasvatusplaani kvantitatiivseks täitmiseks 1948. aastal on tarvis: hobuste alal iga 100 mära kohta üles kasvatada 40 varssa, kusjuures hobuste väljapraakimise protsent ei tohi olla üle 3,2. See protsent oli 1947. a. 4,7. Veiste alal: iga 100 lehma kohta üles kasvatada 50 vasikat ja alandada väljapraakimise protsent 5,6-ni 14,6 asemel 1947. a. Kui aga väljapraakimise protsent alaneks kõigest 10-ni, siis tuleks veisekasvatuse aastaplaani täitmiseks iga 100 lehma kohta üles kasvatada juba mitte enam 50, vaid 58 vasikat. Sigade alal: aasta jooksul tapetavate sigade arvu on vaja võrreldes 1947. aastaga vähendada 37,7% võrra. Lammaste alal: aasta jooksul tapetavate lammaste arvu võrreldes eelmise aastaga on vaja vähendada 53,7% võrra.

Ma kordan, see on pingerikas plaan, kuid tubli tööga on ta kindlasti teostatav.

Miks vajame me sellist pingsat plaani loomakasvatuse arendamisel?

a) Elanikkonna, eriti linnarahva loomasaadustega varustamise

kõige kiiremaks parandamiseks, tema toitlusolude kiireks ja põhjalikuks parandamiseks. Kaardisüsteemi kaotamine toiduaineilt on loonud selleks soodsad tingimused ning nõuab ühtlasi selle ülesande kiiret lahendamist;

b) tööstusele tooraine muretsemiseks loomasaaduste alal;

c) töötava talurahva sissetulekute suurendamiseks loomakasvatusest;

d) sõnnikuhulga suurendamiseks põldude väetamiseks.

Karja säilitamise ning suurendamise otstarbel esialgu tekkiv lihapuudujääk elanikkonna toitlustamisel on vaja asendada kalaga.

2) Peab ütlema, et nõukogude võim ja bolševike partei ei ole huvitatud mitte igasugusest loomakasvatuse arendamisest ja loomade arvu suurendamisest Eestis. Meie ei ole huvitatud sellest, et loomakasvatus suureneks ja laieneks kulaklikes, kapitalistlikes majandeis. Meie oleme huvitatud niisugusest loomakasvatuse arenemisest, mis kindlustab lõppude lõpuks sotsialistliku loomakasvatuse võidu kapitalistliku, kulakliku loomakasvatuse üle, mis kindlustab kulakliku loomakasvatuse järk-järgulise väljatõrjumise ja likvideerimise, mis kindlustab töötavate talupoegade — kehvikute ja keskmike — loomakasvatuse arenemise.

See on meie põhiline ning kaugeleulatuv ülesanne loomakasvatuse alal.

Bolševike partei ja Nõukogude valitsus teevad kõik vajaliku selleks, et Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi loomakasvatust võimalikult kiiresti taastada ja edasi arendada.

3) On tarvis viivitamatult ja otsustavalt parandada põllumajanduse juhtimist ja sealhulgas eriti loomakasvatuse juhtimist kõigi partei- ja nõukogude asutuste ning organisatsioonide poolt, iseäranis aga Põllumajandusministeeriumi ja talle alluvate asutuste ning kohalike nõukogude ja nende täitevkomiteede poolt. Päevast päeva tuleb kõigil asjaosalistel asutustel ning organisatsioonidel tegelda loomakasvatuse küsimustega, loomakasvatusplaanide täitmisega. Tuleb kindlasti meeles pidada seda, et loomakasvatuse aastaplaani täitmine on niisama tähtis ülesanne kui vilja- ja metsavarumis- või kevadkülviplaanide täitmine. Otsustavalt ja viivitamatult tuleb teha lõpp omapead minekule loomakasvatusplaanide täitmisel ja nende plaanide täitmise tähtsuse alahindamisele.

4) Kõige energilisemalt ja ulatuslikumalt on vaja organiseerida ja toetada pidevat sotsialistlikku võistlust loomakasvatuse alal kolhooside, sovhooside, talude, külade, valdade ja maakondade vahel, et täita ning ületada loomakasvatusplaanid nii hulga kui

ka kvaliteedi poolest. Kogu töötav maarahvas on tarvis tõmmata aktiivsele osavõtule sellest võistlusest paremate tulemuste saavutamiseks meie karjamajanduse arendamise alal.

Eesrindlikud inimesed sovhoosidest ja kolhoosidest võistelgu valitsuse autasude saamiseks suurte saavutuste eest loomakasvatuse alal.

5) Et Eesti NSV põllumajandus astub praegu tähtsasse ja murrangulisse ajajärku oma arengus, järk-järgulisele üleminekule üksiktalunduselt ühismajapidamisele, kolhooside süsteemile, siis nõuab see kogu töötavalt talurahvalt, kõigilt põllumajanduse eriteadlastelt, kõigilt partei- ja nõukogude asutuste töötajailt eriti suurt poliitilist valvsust loomakasvatuse alal kulakluse ja tema käsilaste katsete vastu kahjustada meie loomakasvatust, õhutada talupoegi karja vähendama jne. Seda ei tohi kuskil lasta sündida! Ka kõige väiksemadki katsed loomakasvatust nii või teisiti kahjustada tuleb kohe likvideerida ning süüdlased valjule kohtulikule vastutusele võtta.

6) Loomade tapmine on tarvis ajaviitmata võtta valju riikliku kontrolli alla.

7) Kogu tõsiduse, ulatuse ja põhjalikkusega on vaja kohe asuda loomasööda baasi tugevdamise ja suurendamise küsimuste lahendamisele.

Loomade söötmine tuleb rajada järeleproovitud teaduslikele alustele, kaasaegse nõukogude eesrindliku zootehnika alusele. On tarvis igas konkreetses olukorras kindlaks määrata ratsionaalne ja kõige tõhusamaid tulemusi andev suhe ja hulk koresööda, toorsööda ja jõutoidu vahel iga loomaliigi toitmisel, arvesse võttes iga looma iseärasusi, eriti veiste juures. Loomade eest on tarvis igakülgselt ja hästi hoolitseda.

Tuleb parandada söötade kvaliteeti, tõsta nende söödaväärtust, parandada söötade ettevalmistamist söötmiseks. Söödabaasi korrastamisel, laiendamisel ja parandamisel tuleb igal pool peatähelepanu kindlasti juhtida kohalikele söötadele. Ehitada Eesti NSV loomakasvatust sisseveetavaile jõusöötadele oleks täiesti vildak.

Lähema kolme aasta jooksul on vaja söödakultuuride külvipind tõsta vähemalt ⅓ võrra ja maksimaalselt suurendada saaki söödakultuuride pindalalt. Söödakultuuride külvipind vabariigi üldises külvipinnas tuleb tõsta kuni ligikaudu 65 protsendini (kaer ja oder kaasa arvatud).

Põldheina kasvatamises on peaküsimuseks seemneküsimus. Iga majand peab endale tänavu jätma vajalikul hulgal põldheinaseemne-välju, et tuleval aastal kõik seeme oleks omast käest.

Laialdaselt tuleb rakendada kesa kasutamist haljassööda kasvatamiseks.

Silokultuuride kasvatamisele ja silo tegemisele on tarvis pöörata kõige suuremat tähelepanu. Seejuures tuleb kasutada kõige lihtsamaid, igas majandis rakendatavaid silohoidmisviise — aukudes, kuhjades jne.

Kõige ulatuslikumalt tuleb asuda olevate kultuurrohumaade — heina- ja karjamaade — taastamisele ja parandamisele ning uute rajamisele. Sm. Raidla andmeil on keskmine kultuurkarjamaa söödaühiku saak tavalise keskmise loodusliku karjamaaga võrreldes 7 korda suurem. Mineraalkarjamaade ja poolsoostunud mineraalkarjamaade puhastamine, harimine, nende kohendamine ning väetamine suurendab neilt söödaühikute saagi 3—8-kordseks. Need karjamaad aga moodustavad Eesti karjamaade pindalast 67%.

Heina- ja karjamaid on tarvis väetada, muretsedes selleks rohkem kunstväetist, näiteks fosforiiti jne. Fosforiidijahu kasutamisega väetisena on võimalik meie heinamaade saaki tõsta kuni 35% ilma igasuguse muu tööta. Looduslikul karjamaal võib rohusaaki fosforiidiväetise abil tõsta kuni 80%, kusjuures eriti tõhus on fosforiidi kasutamine happelistel maadel.

Tuleb puhastada ja süvendada sooheinamaade magistraal- ja detailkraave, mis on ummistunud viimaste aastate jooksul. Sellise vajaduse kohta tuleb üle maa palju andmeid, näiteks Piirsalu, Oru ja Taebla vallast Läänemaal, Tarvastust Viljandimaal ja mujalt.

Viisaastaku lõpuks plaani kohaselt ettenähtud veiste arvu küllaldase heinsöödaga varustamiseks on tarvis kultuurniitude pindala tõsta 1950. aastaks ligemale 150 000 hektaarini praeguse 58 000 ha asemel, s. o. ligi kolmekordseks.

See töö sõltub eeskätt kultuurheinaseemnega varustamise küsimusest. Olemasolevail andmeil on tänavu võimalik külvata kultuurheinaseemet 400 hektaaril. Kui see heinaseeme alles jätta, siis on võimalik tuleval aastal külvata kuni 4000 ha kultuurheinaseemneks ja see võimaldab meil juba 1950. aastaks täiesti lahendada Eestis kultuurheinaseemne küsimuse. Kui selle ülesande tõepoolest kogu valjusega ja tõsiselt käsile võtame (aga seda tuleb tingimata teha!), siis suudame 3 aasta jooksul kultuurheinaseemne vajadust rahuldada ja suudame anda seda seemet rohkemgi, kui meie vabariigis tarvis on.

Uudismaade ülesharimine tuleb mehhaniseerida. Vajalikke sobivaid sahku ja muid riistu tuleb niihästi sisse tuua kui ka teha kohapeal, Eesti NSV-s. Siin, peab ütlema, näitavad meie tööstusministeeriumid ja käitiste direktorid üles lubamatut konservatismi ja isegi saamatust.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia istungil 1947. a. rääkis sm. Kalman, et meil on praegu kuivendusjuhtmetega varustatud 340 000 ha soomaid. Kui need sood kultuurheinamaadeks üles harida, siis võimaldab see praegusele lehmade arvule lisaks 340 000 lehma ülal pidada.

340 000 lehma lisaks seniseile lehmadele tähendab seda, et me saame siis täiendavalt aastas 850 000 tonni piima, kui lehma keskmiseks aastaseks piimaanniks võtta 2500 kg. Sellest piimast saab 34 000 tonni võid.

Sm. Kalmani andmeil on Eestis selliseid soid, mis kõlbavad kultuurheinamaadeks ja -karjamaadeks üles harida, ligikaudu üks miljon hektaari.

Seltsimehed! Te näete, millise hiigelsuure rahvamajandusliku probleemiga on meil siin tegemist, millised suured võimalused peituvad siin meie loomakasvatuse tohutuks arenemiseks. Need võimalused realiseerib muidugi ainult sotsialistlik põllumajandus.

Eestis on vaja ehitada jõusöödatehas või -tehased vabariigi vajaduste rahuldamiseks. Mineraalsöötade alal on vaja rahuldada meie loomakasvatuse tarvidused. Linnupidamiseks vajalike söötade tootmise küsimus ootab pakilist lahendamist. Tarvis on suurendada kalajahu tootmist ja kasutamist söödaks. Tänavune kalajahu tootmise plaan on kõigest 100 tonni, mis on liiga väike arv.

Noorloomade ühiskoplite asutamist tuleb toetada ja organiseerida, eriti lammaste osas. Lähema 2—3 nädala jooksul tuleb kõik riigi maareservis olevad heinamaad niitmiseks välja anda. Iga heinamaalapp tuleb niita. Paljud neist tagavaraheinamaadest kasvavad juba võssa ja metsistuvad.

8) Noorloomade säilitamine ja loomade väljapraakimise protsendi maksimaalne alandamine on esmajärgulise tähtsusega ülesanded loomakasvatusplaani täitmisel. Noorloomade ja üldse kõigi koduloomade ostu ning müüki on vaja otstarbekalt korraldada nii Eesti NSV-s kui ka teistesse nõukogude vabariikidesse, organiseerida nende toimetamist ühest maakonnast teise jne. See on eelkõige põllumajandusliku ühistegevuse ülesanne ja kolhooside vahel tuleb seda korraldada Põllumajandusministeeriumil.

Tuleb likvideerida ebaterve võistlus Põllumajandusministeeriumi Elusloomade Varumise Kontori ja põllumajandusliku ühistegevuse elusloomade ostu asutuste ning ühistute vahel nii noorloomade kui ka üldse karja ostmise alal. Siin esineb üksteisest ülepakkumisi, loomade hinna kõrgeksajamisi jne., mis on lubamatu. Vaja on mõelda selle üle, kas ei tuleks meil normikatteks

antavate veiste eluskaalu alammäära tõsta ütleme vähemalt 80 kiloni ja sigade kaalu alammäära 50 kiloni. See tõkestaks kindlasti ja oluliselt noorkarja laastamist.

9) On tarvis suure asjatundmisega, õigesti ning täpselt, kõiki võimalusi ära kasutades koostada igas kolhoosis, sovhoosis ja talus loomakasvatusplaan ja see plaan igale majandile iga järgneva aasta jaoks võimalikult juba eelmise aasta lõpul, 4. veerandaastas, kätte anda.

Loomade vaba müüki talust ei tohi lubada enne, kui on täidetud selle talu aastane loomakasvatusplaan. Külanõukogu peab igalt talunikult nõudma loomakasvatusplaani täitmist, samuti peab ta külavolinikult nõudma loomakasvatusplaani täitmist tema piirkonnas. Külanõukogu ja külavoliniku osa ja tähtsus loomakasvatusplaani täitmisel on iseäranis suur.

Valla täitevkomiteed ja külanõukogud peavad tingimata igal veerandaastal ühe korra kontrollima väga konkreetselt, kuidas täidetakse ja ületatakse loomakasvatusplaani ja puuduste ilmnemisel tuleb kohe astuda samme nende kõrvaldamiseks. Loomakasvatusplaan tuleb igal juhul täita ja ka ületada.

10) Ilma loata ja spekulatiivsele loomade ülesostule tuleb kõikjal üle vabariigi kiiresti ja kindel lõpp teha.

Kohalikud nõukogud ja miilitsaasutused peavad kõige rangemalt võitlema spekulatiivse loomade ülesostmise vastu.

Loomade müügiluba võib talule välja anda ainult valla täitevkomitee, ja ainult siis, kui talu loomakasvatusplaan on täidetud, kusjuures müüa tohib loomi ainult sellele asutusele või isikule, kel nende ostmiseks on Eesti NSV Ministrite Nõukogu luba.

Maksuvõlgade katteks (kohtuotsusel) ei tohiks lubada loomi tapaotstarbeks müüa, vaid ainult elusloomadeks.

Paarituspunktide loomi ei tohi müüa ilma vastava ametkonna või maakonna täitevkomitee loata, isegi mitte kohtuotsusel.

Kui meie sellised ranged abinõud tarvitusele võtame, siis suudame kindlasti karja vähenemisele piiri panna ja teda suurenemise teele juhtida.

11) Talupoegade seas tuleb õhutada ja organiseerida seda, et taludes müügileminevaid vanemaid loomi kohalike talunike poolt turuhinnaga ühiselt ostetaks lihanormide täitmiseks. See aitab säilitada noorkarja, kuna praegune lihanormi täitmine veerandaastate viisi soodustab vasikate viimist lihanormi katteks. Põllumajandusühistud aga võiksid näiteks oma ühismajandeis ja igas ühistus kasvatada loomi oma liikmete normikohustuste täitmise jaoks.

12) Tuleb võimalikult palju noorloomi üles kasvatada. Tänavu tuleks kõik eluloomadeks kõlblikud noorloomad üles kasvatada.

Tuleb panna maksma noorloomade tapmise range keeld. Varumisnormide täitmiseks ei tohi noorloomi anda ega vastu võtta.

Noorloomade eest hoolitsemisele tuleb erilist tähelepanu pöörata kõigis sovhoosides, kolhoosides ja üksiktaludes. Seda tööd on tarvis teha zootehnika nõuete kohaselt, et vähendada noorloomade lõpmise protsent miinimumini.

13) Kõige suuremat tähelepanu tuleb pöörata isasloomade arvu suurendamisele kõigi loomaliikide alal, luues selleks vajalikud tingimused. Kunstlikku sigitamist on tarvis laias ulatuses tarvitusele võtta. Eriti suur osatähtsus on isasloomade arvu suurendamisel meie põllumajanduslikul ühistegevusel. Arvan, et me peame põllumajandusühistuile seadma kategoorilise nõudmise, et iga ühistu peab nii oma liikmeskonna kui ka teiste ümbruskonna talupoegade karjade vajadusi rahuldama isasloomade alal. Selle küsimuse lahendamise peavad ühistud jalamaid veel tänavu kogu agarusega käsile võtma.

Peab ütlema, et isasloomade pidamise alal kujuneb valdavaks arenemistendentsiks see, et talud neid järk-järgult vähendavad. Seepärast tuleb juba praegu kõige suuremat rõhku panna isasloomade soetamisele põllumajandusühistuis, kolhoosides ja sovhoosides. Võib-olla on ka hobulaenutuspunktides võimalik hobuste või veiste paarituspunkte avada.

Paaritusjaamade ja -punktide võrku on vaja kiiresti laiendada. Käesoleval momendil saavad seda kõige tõhusamalt teha põllumajandusühistud. Ja neilt tulebki seda nõuda igal pool. Ühistuis on praegu täkke 125, pulle 762, kulte 176 ja jäärasid 217. Seda on liiga ja liiga vähe. See arv tuleb kiiresti tõsta 10—15-kordseks.

Paarituspunktide ja kunstliku sigituse punktide võrk tuleb kiiresti nii kaugele välja arendada ja varustada isasloomadega, et rahuldada täies ulatuses Eesti NSV loomakasvatuse vajadused, paaritada kõik paarituskõlblikud emasloomad ning likvideerida neil ahtrus.

Iga aasta tuleb paarituskampaaniat kõige tõsisemalt organiseerida. Seda ei tohi kuidagi isevoolu hoolde jätta.

14) Loomade kvaliteedi, omaduste ja tõu parandamisele on tarvis panna eriti suurt rõhku. Sellest on vähe, et hobuste, lehmade, sigade ja lammaste arvu lihtsalt suurendatakse. On tarvis, et need oleksid igati head hobused, head lehmad ja pullid, head sead ja lambad.

Tõuaretustöös tuleb lähtuda eesrindlikust nõukogude aretusteooriast, teostades sihikindlat metoodilist valikut koduloomade parimate omaduste väljaarendamiseks, parimate loomatõugude saamiseks.

Igal pool tuleb läbi viia loomatõugude rajoonimine, sisse seada riiklikud ja maakondlikud tõuraamatud, asutada ja laiendada sugulavasid.

Tõulindude arendamine, kasvatamine tuleb plaanikindlalt ja laias ulatuses käsile võtta. See on ühtlasi ka haudejaamade asutamise ja laiendamise küsimus.

Põllumajandusühistud, kolhoosid ja sovhoosid peavad tõulindude arendamise agaralt käsile võtma, kusjuures meil oleks vaja asutada paar-kolm suuremat linnukasvatussovhoosi vabariigi vajaduste rahuldamiseks ja tuleks püstitada ülesanne, et iga talu omaks teatud hulga kanu, olgu 10, 15, 30 või rohkem nii kuidas kusagil on võimalik.

15) On tarvis soetada hobused kõigile neile taludele, kus hobust ei ole, kus teda aga vaja on ja pidada saab. Selleks tuleb anda krediiti. Tuleb organiseerida varssade ostmist lepingute alusel. Tuleb asutada riiklikke hobusekasvatusi ning riiklikke sugutäkkude talle.

16) Loomakasvatuse kaadri ettevalmistamisele meie põllumajanduse järjest kasvavate nõudmiste rahuldamiseks on tarvis asuda kogu järjekindluse ja ulatusega nii Tartu Riiklikus Ülikoolis kui ka sellekohaseis tehnikumides, mille arvu on vaja tõsta, eriti aga suurendada õpilaste arvu. Raske on ja lahendamist nõuab ka õppejõudude küsimus loomakasvatuse erialaseis õppeasutustes. Rohkem on vaja teadlasi loomakasvatuse alal.

Tarvis on tõhustada zoo-veterinaarpersonaali töö juhtimist, kõvendada kontrolli nende töö üle, olla nende töö suhtes palju nõudlikum kui seni. Ühtlasi on tarvis igale soo-veterinaarjaoskonnale luua normaalsed tööolud ja -tingimused (transpordivahendid, arstimid ja arstiriistad, elu- ja tööruumid jne.).

Olemasolevate loomakasvatuse eriteadlaste kaadri ees seisab ülesanne pidevalt täiendada oma teadmisi, eriti nõukogude loomakasvatuse süsteemi ja zootehnika uusimate saavutuste alal. Neil on tarvis laiendada oma poliitilist silmaringi. Tuleb loobuda vanast, kodanlikust korrast säilinud vaadetest, arusaamadest, eelarvamustest jne.

Loomakasvatuse eriteadlasi on Eesti NSV-s vähe ja paljud neist ei saa veel aru (mõned võib-olla ei tahagi aru saada) meie loomakasvatuse taastamise ja arendamise ülesandeist uues olukorras, nõukogude korras, eriti nüüd, kus talupojad on hakanud asutama kolhoose. Zoo-veterinaarpersonaalilt nõuab nõukogude võim siirast, innukat ja pingerikast tööd Eesti NSV loomakasvatuse arendamisel.

17) Karjalautade, hobusetallide, kanalate jms. ehitamine peab toimuma teaduse ja praktika nõuete kohaselt, sellekohaste tüüp-

projektide järgi. Karjalaudad kolhoosides ja sovhoosides tuleb võimalikult rohkem mehhaniseerida, elektrifitseerida. See tähendab automaatjootmist ja veevärki, sööda kohaletoimetamise, samuti sõnniku äraveo ja ka lüpsmise mehhaniseerimist; söötade ettevalmistuse alal tähendab see hekslimasinaid, juurviljapurustajaid, aurutamise ja veekeetmise seadeldisi jne. Moodsate karjalautade sisseseadete tootmist tuleb organiseerida meie käitistes.

Piimanõude küsimus on terav. Neid vajame me rohkem kui neid praegu on. Ka piimakurnadest on mõnikord suur puudus, koorelahutajaid on vähe. Veiste puhastamise riistu — kummikamme jne. — on vaja toota.

Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides on vaja paremini ja kiiremini ehitada loomakasvatushooneid. Tarvis on lõpule viia pooleliolevate hoonete ehitamine ning tingimata täita aasta ehitustööde plaan.

18) Meie sovhoosid peavad kõige järjekindlamalt töötama oma loomakasvatuse suurendamise ja parandamise alal ja veel suuremaid saavutusi kätte võitma.

Muide, kõik meie sovhoosid võivad endile kindlasti muretseda haudeaparaadid, arendada kanakasvatust ja soetada kanala mõne tuhande jaoks. Sovhoosid võiksid olla kanade tõulavadeks neis piirkondades, kus meil pole kolhoosides kanade tõulavasid.

19) Eesti NSV loomakasvatuse suur tulevik on meie kolhoosides. Ühiskarja soetamisele, suurendamisele ja parandamisele tuleb algusest peale igas kolhoosis kõige suuremat tähelepanu juhtida. Üsna õigesti teevad need kolhoosid, kes oma liikmete üldkoosolekuil otsustavad kolhoosile võimalikult suurema ühiskarja soetamiseks jätta igale kolhoosiperele ühe lehma, mitte kaks, nagu põhikiri seda teha võimaldab, ja ülejäänud loomad antakse kolhoosi karja, et kiiremini rajada kolhoosile tugev kari ning järgmistel aastatel kasvatada kolhoosiperele vajaduse korral täiendavalt juurde üks lehm. See on tubli algatus mõnes meie kolhoosis, mis väärib kolhooside poolt suuremat tähelepanu ja järeletegemist.

Kolhoosid annavad tohutuid võimalusi loomakasvatuse arendamiseks kõigil aladel. Üksiktalundus selliseid võimalusi ei oma. Igas kolhoosis tuleb asutada, muidugi mitte kõik ühe aastaga ja ühe ropsuga, vaid järk-järgult, veisefarm, seafarm, lambafarm — kui pinnas lubab —, linnufarm ja mesila.

Kolhoosidel tuleb soetada endile tõuisasloomi, mitte ainult kolhoosi oma karja vajaduste rahuldamiseks, vaid ka ümbruskonna talunike karjade vajaduste rahuldamiseks. See on väga tervitatav nähtus.

Kolhoosi alaväärtuslikke lehmi tuleb varumissüsteemi baasides ümber vahetada tõuloomade vastu. Kõik lehmvasikad ja tõupullvasikad tuleb üles kasvatada. Plaanikindlalt organiseeritagu kolhooside loomade müüki, kui selleks on võimalused ja vajadused. Kolhooside ühiskarja jaoks tuleb väljastpooltki tõukarja juurde osta.

Tuleb luua tugev ja mitmekülgne söödabaas igas kolhoosis, võtta käsile heina- ja karjamaade maakorraldus, mis meie kolhoosides on praegu väga keerukas, sest karjamaad koosnevad lappidest, mis kuulusid üksiktaludele. Külvikord tuleb sisse seada nii, et see loomakasvatuse vajadusi täiesti rahuldaks.

Tuleb mõelda sellele, kunas ja kus ehitada loomakasvatushooned — loomalaudad, tallid, sigalad, kanalad jne. Pidevalt tuleb kontrollida kolhooside loomade jõudlust, täiendada loomakasvatuse alal töötajate teadmisi meie kolhoosides jne. Ei tohi unustada, et kolhoosi ühiskarjade moodustamisel, sinna loomade juurdesoetamisel jne. tuleb väga rangelt rakendada kõiki profülaktilisi vahendeid, et tervete hulka ei satuks tõbiseid loomi, kes nakatavad kogu karja. Iga kolhoos peaks endale veel tänavu muretsema ja kasvama jätma vähemalt 7—10 emispõrsast emiste ülleskasvatamiseks, samuti 2—3 kulti. Iga kolhoos peaks endale lähema aasta jooksul valmistama 2000—3000-munalise haudeaparaadi, mitte jäädes lootma, et seda teevad meie käitised. Haudeaparaadi võivad agarad ja ettevõtlikud inimesed teha igas kolhoosis kohapeal.

Iga kolhoos peaks endale kõige lähemal ajal soetama kanala vähemalt 800—1000 kana jaoks, hiljem kolhoosi tulude suurenedes seda laiendades.

Kolhooside zootehnilist ja veterinaarset teenindamist tuleb tõsiselt parandada. Esineb kaebusi kolhooside poolt zoo-veterinaarpersonaali ükskõikse suhtumise kohta kolhoosidesse.

20) Igale kolhoosnikule, kel pole lehmi või muid koduloomi, tuleb osutada abi nende muretsemiseks põllumajandusliku artelli põhikirjas ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega ettenähtud raamides. Siin tuleb meeles pidada, et me ei muretseks ükskõik missuguse looma, vaid et see oleks kvaliteedilt võimalikult parem.

21) Tuleb astuda kõige energilisemaid samme selleks, et 1948./49. a. jooksul muretseda igasse töötava talupoja — kehviku ja keskmiku — tallu, kus lehma ei ole, üks lehm.

22) Olukord emiste alal on meil praegu sedavõrd häiriv ja raske, et tekib küsimus mõnede erakordsete abinõude tarvituselevõtmisest emiste arvu kiireks suurendamiseks. Tuleb kaaluda näiteks küsimust, kas ei võiks emiseid kas osaliselt või täiesti

vabastada tulumaksu alt kuni nende arvu tõstmiseni tarvilikule kõrgusele.

23) Loomakasvatuse alal tegelevate asutuste võrku — loomaravilad, laboratooriumid jne. — on vaja laiendada, neid hästi sisustades.

24) Lambakasvatuse alahindamisele Eesti NSV rahvamajanduses tuleb teha lõpp. Lambakasvatus on tähtis loomakasvatuse ala ja seda on vaja igati ning hoogsalt arendada. Põhiliseks küsimuseks on siin lambatõu parandamine. Tõujäärade soetamine on esmajärgulise tähtsusega ülesanne.

25) Eesti NSV haudejaamade ühekordne munamaht on praegu kõigest 175 000 muna. See on liiga väike arv. Seda on vaja mitmekordistada, ja seda on energilise tööga võimalik teha 1—2 aasta jooksul. Peaaegu iga põllumajandusühistu ühismajand võib endale soetada ja peaks kindlasti soetama vähemalt paari-kolme tuhande muna suuruse haudeaparaadi. Seda saab heal tahtmisel teha ka omal jõul, kohapeal. Kus elektrit ei ole, seal võib haudeaparaati kütta petrooleumitulega. Muide on petrooleumiküte mõnes mõttes praegu veel paremgi, sest siin ei tule ette haudeasjandusele ohtlikke voolukatkestamisi.

Kui ümmarguselt 300 põllumajandusühistute ühismajandit soetavad endile haudeaparaadi ülalmainitud suuruses, siis annab see kiiresti suuri tulemusi linnukasvatuse alal. Kui lisada siia veel kolhoosides ja sovhoosides loodavad haudejaamad, siis on see hiigelsamm edasi meie haudejaamade arenemises.

Iga linnukasvatusühistu peaks lähema aasta jooksul ehitama endale kanala vähemalt 500—600 kana jaoks.

On tarvis korraldada lühiajalisi kursusi haudepunktide juhatajaile, välja anda kirjandust, kirjutada ajalehtedes linnukasvatuse küsimustest jne.

26) Peaülesanded mesinduse alal on järgmised: mesilaste söödaküsimuse lahendamiseks talveperioodil tuleb planeerida vajalik hulk suhkrut. Tarvis on organiseerida mesilaste piirkonnas meetaimede kasvatamist. Tuleb mesilastaudide tõrjet organiseerida. Tuleb viivitamata rajada kõigis sovhoosides, kolhoosides, abimajandeis ning põllumajandusühistute ühismajandeis mesilad, igaüks vähemalt 30—50 mesilasperega (esialgu). Mesipuude ja mesindusinventari hindu on vaja alandada. Rohkem on vaja välja anda mesindusalast kirjandust. Mesinduse arendamise peavad partei-, nõukogude ja põllumajandusasutused oma tõsise ja pideva juhtimise alla võtma. Tuleb likvideerida omapeadminek sel alal.

Kõik see peab tubli töö korral tõstma mesilasperede arvu mitmekordseks lähema 2—3 aasta jooksul.

27) Eesti NSV-s on vaja senisest rohkem arendada karusloomade kasvatamist sellekohaseis riiklikes ja ühiskondlikes põllumajandusettevõtteis.

28) Loomadele allapanuks on vaja senisest palju rohkem kasutada turvast. See annaks muide väga väärtuslikku lisa meie sõnnikuhulgale.

29) Loomataudide ja haigestumiste vastu on vaja tõsiselt kõvendada võitlust. Seda tööd peab tegema Põllumajandusministeerium oma zoo-veterinaarasutuste võrguga, mille tööd tuleb otsustavalt parandada, nõudes rangemat vastutust selle ala töötajailt nende töös, kontrollides ja suunates nende tööd.

Samuti on Sovhooside Ministeeriumi süsteemis vaja kõvendada võitlust loomataudide vastu, eriti veiste tuberkuloosi ja brutselloosi alal.

Zoo-veterinaarvõrku on tarvis plaanikindlalt ja pikema aja peale ettenägeva plaani alusel välja ehitada, nii et see rahuldaks meie vabariigi vajadusi täiel määral. See võrk tuleb varustada järk-järgult kõige sellega, mis meie loomakasvatuse kiireks arendamiseks on vajalik.

Väga oluline on kaadri kasvatamine selle ala jaoks ja olemasoleva kaadri kvalifikatsiooni tõstmine sovhoosides ja kolhoosides. Iga kolhoos ja sovhoos peab olema valju ning järjekindla veterinaarse kontrolli all. Neil peab alati olema kindlustatud kiire veterinaarse abi saamine esimesel vajadusel.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata profülaktiliste abinõude rakendamisele loomade, eriti noorloomade haiguste vältimiseks. Rohkem on tarvis teha nii ajakirjanduses, raamatuis kui ka suuliselt laialdast selgitustööd loomataudide ja -haiguste vastu võitlemiseks. Partei-, nõukogude ja põllumajanduslikud asutused peavad veterinaarteenistuse parandamisele ja loomataudide ning haiguste vastu võitlemisele juhtima kõige suuremat tähelepanu. Nad peavad pidevalt seda tööd juhtima, organiseerima, kontrollima. Ka kõige väiksemalegi isevoolule ja omapeadminekule ses asjas tuleb viivitamata lõpp teha, millest oli ülal juba juttu.

30) Talupoegade hulgas on vaja teha pidevat selgitustööd loomakasvatuse küsimuste ja loomakasvatusplaani täitmise alal ning kõige ulatuslikumalt organiseerida sotsialistlikku võistlust nende plaanide täitmiseks. Samuti peab sellest selgitustööst osa võtma zoo-veterinaarpersonaal. Seda selgitustööd tuleb teha ajakirjanduse kaudu, raamatute väljaandmisega, raadio ja kino kaudu jne.

Meie mitmekülgne ja põhjalik selgitustöö peab paljastama ning purustama kulakute kõige väiksemadki katsed meie loomakasvatust kahjustada.

Tarvis on laiendada, suurendada ja tõhustada selgitustööd töötava talurahva hulgas, et kolhooside asutamine peab loomakasvatusele üksiktaludes veelgi suuremat hoogu andma, sest praegused üksiktalunikud — kehvikud ja keskmikud — on tulevased kolhoosipered, et nad n. ö. võimalikult suurema kaasavaraga kolhoosi läheksid. Sest mida kindlamale ja laiemale alusele me juba algusest peale rajame loomakasvatuse igas kolhoosis, seda kiiremini tõuseb meie kolhooside majandus, seda kiiremini kasvab kolhooside jõukus ja seda kiiremini kasvavad ka iga kolhoosniku sissetulek ja jõukus. Seda mõtet on tarvis mitmekülgselt ja pidevalt meie talurahva hulgas selgitada.

Tarvis on ka loomakasvatuse näituste korraldamine külanõukogudes, valdades ja maakondades. Külanõukogude ja valdade aktiivile on vaja pidevalt korraldada nõupidamisi ja seminare loomakasvatuse küsimuste alal, ja seda mitte üksnes üldiste poliitiliste ja organisatsiooniliste küsimuste üle, vaid ka kõigi erialaste zootehniliste ja veterinaarsete probleemide kohta, et meie kohalikud nõukogud, partei- ja muude alade aktiiv oleks üksikasjaliselt kursis kõigi loomakasvatuse põhiküsimustega.

31) Eesti NSV põllumajanduse arendamise plaanid ja kavad tuleb niiviisi koostada, et õigesti oleksid kooskõlastatud nii loomapidamise kui ka maapidamise huvid, võttes lähtekohaks loomakasvatuse kui meie põllumajanduse kõige tähtsama ala.

Eesti NSV külvikorrad peavad olema koostatud nii, et nad täiel määral rahuldaksid areneva ja laieneva loomakasvatuse nõudeid söödateravilja, põldheina, silokultuuride, söödajuurikate ja muu alal.

32) Meil on tarvis teatud määral muuta oma põllumajandussaaduste varumise poliitikat, ja nimelt nii, et maalt söödateravilja mitte viljavarumisega ära võtta, vaid selle asemel võtta liha, piima, võid, mune ja muid loomsaadusi.

Selline poliitika vastab nii Eesti NSV põllumajanduse arenemise põhisuundadele kui ka üldriiklikele huvidele.

33) Põllumajanduse turutoodangu igatine tõstmine on meie tähtsamaid ülesandeid. Täiesti kindel on see, et seda saab edukalt ja kindlalt lahendada ainult sotsialistlikus põllumajanduses: sovhoosides ja kolhoosides. See kõik toonitab sotsialistliku loomakasvatuse arendamise vajadust Eestis.

34) Loomakasvatuse tasuvuse tõstmise, selle tulukuse tõstmise küsimustele, loomakasvatuse kulude vähendamise ja omahinna alandamise küsimustele tuleb igas majandis ja vastavais keskasutustes pöörata kõige suuremat tähelepanu. Võimalikult rohkem hea kvaliteediga loomsaadusi tootes tuleb seda teha võimalikult odavamini.

35) Teaduslikku uurimistööd loomakasvatuse alal (tihedas sidemes praktikaga!) on vaja igati arendada, laiendada ja süvendada, kõigepealt tõuaretuse, söötade ja söötmise, ahtruse likvideerimise ja veterinaaria alal. Meie zootehnikal ja veterinaarial, mis seni orienteerusid ainult üksiktalundusele, tuleb hakata nüüd endid järk-järgult ümber korraldama vastavalt kasvava ning areneva sotsialistliku loomakasvatuse vajadustele. See kõik esitab meie loomakasvatusteadusele palju hoopis uusi ning ülitähtsaid ülesandeid loomakasvatuse ülesannete lahendamisel sotsialistlikes põllumajanduslikes suurkäitistes.

Seda teaduslikku uurimistööd on kutsutud juhtima ja organiseerima Eesti NSV Teaduste Akadeemia. Kuid seda tööd peavad tegema ka meie põllumajanduslikud õppeasutused, vastavad ministeeriumid. Seda peavad jõudumööda tegema kõik zoo-veterinaarala teadlased, iga sovhoos ja kolhoos oma jõu kohaselt.

36) Nähtavasti on tarvis pärast käesolevat nõupidamist juunikuus s. a. läbi viia ülemaaline loomakasvatuskuu, mille kestel tuleks teha kõige laiemat selgitustööd loomakasvatuse olukorra ning ülesannete alal, kontrollida igal pool ja põhjalikult, kuidas läheb tänavuse loomakasvatusplaani täitmine, organiseerida kõikjal energiliselt selle plaani täitmist, arutada kõigi küla-, valla- ja maakonnanõukogude istungeil läbi loomakasvatuse olukord ja päevaülesanded igas külanõukogus, vallas, maakonnas jne.

Seltsimehed! Niisugune on olukord loomakasvatuse alal Nõukogude Eestis. Niisugused on meie praegused põhilised ülesanded loomakasvatuse arendamise ja taastamise alal.

Niihästi käesoleva nõupidamise sektsioonide istungeil kui ka plenaaristungeil on tarvis meie vabariigi loomakasvatuse olukord ja selle tõstmise, selle edasiarendamise ülesanded võtta kõige üksikasjalisema vaatluse ja uurimise alla ning julgesti avastada kõik puudused, väärnähtused ja vead sel alal, ühtlasi püüdes leida teid ning vahendeid nende puuduste, väärnähtuste ja vigade kõrvaldamiseks, neid tekitanud põhjuste likvideerimiseks ja loomakasvatusplaani täitmiseks ning ületamiseks.

Selliseks väga tähtsaks ning viljakaks tööks soovin vabariiklikule loomakasvatuse nõupidamisele kõige paremat edu ning kordamineku t! (K e s t v a d k i i d u a v a l d u s e d.)

LOOMASÖÖDABAASI SEISUND JA VÄLJAKUJUNDAMISE PERSPEKTIIVID EESTI NSV-S

R. TOOMRE,

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Põllumajandusinstituudi direktor

Looduslikel tingimustel on Eesti NSV-s suured eelised loomakasvatuse arendamiseks. Eesti NSV põllumajandusmaast on põllu all umbes 42%, heina- ja karjamaad moodustavad aga ligemale 52%. Selline kõlvikute jaotus loob eriti soodsad eeltingimused veisekasvatuse arendamiseks. Kodanliku režiimi ajal deklareeriti pidevalt, et Eesti põllumajanduse põhisuunaks on loomakasvatus. Vastavalt sellise põhisuuna deklareerimisele võiks järeldada ning sageli järeldatakse ekslikult, nagu oleks Eesti põllumajanduse arengut suunatud teadlikult ja pidevalt loomakasvatuse suunas. Analüüsides aga tegelikku olukorda, näeme, et loomakasvatuse põhisuuna deklaratsioon oli vaid kodanlikule režiimile omane sõnakõlks ning sellega ei kaasnenud sihikindel vastav põllunduse suunamine. Kõige paremini iseloomustab seda just loomasöödabaasi kujunemine. Sihikindel loomakasvatuse arenemine saab tugineda vaid püsivale ja järjekindlale loomasöödabaasi arendamisele ja väljakujundamisele. Kodanliku Eesti agraarpoliitikas meie aga midagi sellist konstateerida ei saa. Põllumajanduse arendamise põhisuunajaks oli Lääne-Euroopa kapitalistlike maade turukonjunktuur. Vastavalt tähendatud konjunktuurile kujunes ka loomakasvatuse arenemine, kusjuures see areng läks isevoolu teed. Kuna aga söödabaasi väljakujundamine nõuab pidevat ning sihikindlat suunamist, siis näeme, et kodanlikus Eestis ei toimunud loomakasvatuse areng rööbiti söödabaasi arenguga. Aastail 1925—1929 toimus loomakasvatuse laienemine turukonjunktuurist tingituna, seejuures loomade arvu suurenemine tugines mitte kohaliku söödabaasi vastavale laiendamisele, vaid esijoones ulatuslikule jõusööda sisseveole. Tähendatud aas-

tail ulatus jõusööda sissevedu aastas keskmiselt 24 000 tonnile. Seejuures ei läinud sisseveetav jõusööt ainuüksi toodanguks, vaid sellega kaeti sageli elatissööda puudujääke. Kuna loomade arvu suurenemisega ei kaasnenud vastav söödabaasi laienemine, siis kerkis järgnenud kriisiaastail teravalt esile loomasööda puudus. Sellest puudusest ei vabanenud Eesti põllumajandus kogu kodanliku režiimi vältel ning selle tõsise puudusega tuli tegelda alates nõukogude korra kehtestamise esimestest päevadest. Vaatame lühidalt, millises seisundis oli loomasöödabaas Eestis nõukogude korra kehtestamise perioodil. Eesti NSV põllumajandusministri asetäitja sm. E. Laanela andmeil[1] 1940. a. põllumajandusmaast põllu all olev maa 41,8% (1 150 000 ha) tootis taimekasvatustoodangust 80,5% ehk 1 584 600 tonn/söödaühikut. Samal ajal tootis 58,2% põllumajandusmaast karja- ja heinamaadena (1 602 000 ha) vaid 19,5% kogu taimekasvatustoodangust. Näeme, et vaatamata karja- ja heinamaade ulatuslikkusele, oli nende toodang väga madal ning ei etendanud otsustavat osa loomasööda koguses.

Kuna loomasööda osas omab suure tähtsuse suvine karjamaasöödt, siis selgub ENSV Teaduste Akadeemia loomakasvatuse andmeist[2], et Eesti looduslikud püsikarjamaad, millede suurus 1939. a. loenduse andmeil oli 682 000 ha, andsid suvisest karjamaasöödast vaid 31,7%. Kultuurkarjamaad, millede suurus oli 12 300 ha, andsid suvisest karjamaasöödast 3,8%. Seega said loomad oma suvisest karjamaasöödast vaid 35,5% püsikarjamaadelt. Ülejäänud suvine sööt tuli katta põldheina-karjamaade, põldheinaädala, looduslike niitude ädala, kesa- ja kõrrepõldude, metsamaade ja muu arvel. Seega tuli rõhuv enamus suvisest karjamaasöödast katta mitmesuguste abiallikate kaudu.

Nagu eeltoodust võime järeldada, tuli loomade söödavajadus põhiliselt katta põldude toodanguga, kuna karja- ja heinamaade toodang moodustas vaid vaevalt ühe viiendiku kogu taimekasvatustoodangust. Vastavalt sellele pidanuks põllu külvikordades ning kultuuride vahekordades kajastuma loomakasvatusele soodus vahekord. Tegelikult aga kultuuride kasvupindalad ja saakide analüüs seda ei näita. Võrreldes toidu- ja söödateravilja pindala ning saakide kujunemist ajavahemikul 1913—1939 näeme järgmist. Teraviljade kogupindala suurenes 1939. aastaks, võrreldes 1913. aastaga, 27,4% võrra, sealjuures suurenes toidutera-

---

[1] Ettekanne ENSV Teaduste Akadeemia Bioloogia ja Põllumajandusteaduste Osakonna sessioonil 1947. a. aprillis.

[2] Eesti NSV Teaduste Akadeemia teaduslik sessioon 23.—27. apr. 1947. a., lk. 132.

vilja pindala 31,9% ja söödateravilja pindala 25,5% võrra. Saagid hektaarilt suurenesid samal ajavahemikul: rukkil — 25,9%, talinisul — 11,4%, odral — 4,3% ja kaeral — 19% võrra. Segavilja hektaarisaak suurenes, võrreldes 1939. a. saaki 1920. a. saagiga, 15,1% võrra. Teravilja kogusaak suurenes, võrreldes 1939. a. saaki 1920. a. saagiga, 26% võrra, kusjuures toiduteravilja kogusaak suurenes 51,1% ja söödateravilja saak vaid 10,7%. Neist andmetest ei saa välja lugeda loomasöödabaasi seisu paranemist, kuna toodangu suurenemine toimus esijoones toiduteravilja arvel. Siinjuures tahaksin ära tuua mõningad andmed teraviljakasvatuse kujunemise kohta samal ajavahemikul meie vennasvabariikides. Võrreldes 1913. aastaga suurenes Nõukogude Liidus 1937. a. teraviljade pindala 10,7% võrra, teraviljade kogusaak aga 1913.—1937. a. võrreldes 40% võrra. Võrreldes vastavaid arve kodanlikus Eestis ja Nõukogude Liidus, näeme, et Eestis toimus teravilja kogusaagi suurenemine eeskätt pindade suurenemise, Nõukogude Liidus aga mullaviljakuse tõusu arvel. Eelnevalt tõin näiteid vaid teraviljakasvatuse osas. Kui aga võrrelda kogu külvipindala kujunemist Nõukogude Liidus ja kodanlikus Eestis ajavahemikul 1913—1939, siis suurenes külvipindala Nõukogude Liidus tähendatud ajavahemikul 43%, samaaegselt Eestis vaid 10% piirides. Eestis toimus külvipindala suurenemine teraviljade osas, teiste kultuuride pindala ei laienenud, samuti ei suurenenud toodang hektaarilt. Eriti oluline on viimane asjaolu põldheinakasvatuses. Võrreldes põldheina keskmisi hektaarisaake Eestis ajavahemikul 1922—1939, võime tähele panna vähest, kuid pidevat saagilangust. Kui aastail 1922—1924 arvestati põldheina keskmise hektaarisaagina 29,8 tsentnerit hektaarilt, siis ajavahemikul 1935—1939 oli keskmine hektaarisaak 27,4 tsentnerit. Põldheinasaagi pideva languse põhjuseks oli sageli ebakohane põldheina asetus külvikordades. Kindlasti mõjus põldheinasaagi langusele Eestis kaasa ka muldade reaktsiooni pidev halvenemine. 1939./40. aasta talve tulemusel aga langes põldheinasaak katastroofiliselt, kusjuures 1940. aasta keskmine saak kujunes vaid 12,4 tsentnerit hektaarilt. Enamik ristikuid põldheinas hävis.

Eeltoodust selgub, et kodanliku Eesti loomasöödabaasi seisund oli nõrk, ning taimekasvatuses ei kajastunud õieti milleski loomakasvatuslik põhisuund. Taimekasvatus jäi tunduvalt maha loomade arvulisest kasvust ning kogu aeg valitses terav söödapuudus. Söödapuudus andis end tunda nii suvisel kui talvisel söötmisel, eriti väiketalundites (kuni 20 ha). Kuna viimased moodustasid aga meie talundite arvust põhilise osa (85 000 142 000-st), siis enamikus talundites loomade söötmine oli puudulik. Karja talvi-

sest söödast langes pearõhk koresöödale, mis peamiselt koosnes suviteravilja põhust. Põldhein, mille kogusaak meil sõjaeelseil aastail kõikus 500 000 t piirides, läks valdavas enamuses hobuste söödaks. Mahlaste söötade kogus, mida kasutas enamus meie talundeid, ei olnud nimetamisväärt.

Paremas seisukorras loomasööda osas olid üle 20 ha suurusega talundite grupp ja kulaklikud majapidamised. See ilmneb ka karjakontrolli andmetest. Kontrollialused karjad (viimased oma rõhuvas enamuses asusid 20 hektaarist suuremate talundite grupis) said 1940./41. a. ca 2259 söödaühikut. Kuid ka kontrollialuste karjade söödakogus ei vastanud loomade tootmisvõimele. Arvestades kontrollialuste karjade tootmisvõimet, pidanuks nende söödakogus aastas olema 2500 sü piirides.

Selline oli olukord loomade söödabaasi osas kodanliku režiimi kukutamisel. Kuna toodetavate söötade kogus oli miinimumis ning selle põhilise osa andis põldtaimekasvatus, siis ähvardas meie loomakasvatust sageli näljatont. Kui 1939./40. a. talve tulemusel põldheinasaak täielikult äpardus, siis arvestades meie ühekülgse ja piiratud loomasööda tootmist, olnuks loomakasvatuse olukord katastroofiline, kui tänu vennasvabariikide ulatuslikule abile jõusööda osas olukorda poleks saadud lahendada. Ulatusliku abi tulemusel aga kujunes 1940./41. a. Eesti NSV-s kõrgemaks piimatoodangu aastaks.

Seega päris Nõukogude Eesti kodanlikult režiimilt väga puudulikult väljakujundatud loomasöödabaasi. 1941. aastal alanud Suure Isamaasõja perioodil nõrgenes loomasöödabaas veelgi tunduvalt. Külvipinnad vähenesid üldiselt 35%, sellest teravilja alal 31% ja kartuli alal 33%. Puuduliku agrotehnika tõttu ja väetiste puudusel langes üldtoodang teravilja osas 54% ja kartuli osas 52%. Põldheinakasvatus, milline sai tugeva hoobi juba 1939./40. a. talve tulemusel, vähenes ulatuslikult nii pinnaliselt kui ka hektaarisaagi osas. Sõja-aastate kestel toimus põldheinakülv piiratud ulatuses. Suurema osa põldheinaväljadest moodustasid enam kui kaheaastased põllud. Loomulikult ei küündinud nende saak palju üle 1000—1500 kg hektaarilt. Kuigi meie kultuurheinamaade pindala ei olnud märkimisväärne, võrreldes looduslike heinamaade pindalaga (veidi üle 40 000 ha), moodustas nende saak siiski üle 10% kogu heinasaagist. Sõjaperioodil langes kultuurheinamaade toodang looduslike heinamaade tasemele. Loomade arvu vähenemine aga oli proportsionaalselt väiksem taimekasvatuse toodangu tagasiminekust. Nii vähenes piimalehmade arv 1. I 1941 kuni 1. I 1945 41%, sigade arv 32%, lammaste arv 17% ja hobuste arv 16%. Seega suurendas sõda veelgi ebanormaalset vahekorda loomade arvu ja söödatoodangu vahel. Endastmõistetavalt kaasnes

sellega loomade söötmistingimuste halvenemine ning loomade alatoitlus.

Sõjajärgsel taastamisperioodil kerkis esile tähtsa ülesandena põllumajanduse sõjaeelse taseme taastamine ja ületamine. Erilist tähelepanu tuli pöörata teraviljatoodangu taseme tõstmisele, kuna viimane moodustas vähem kui poole sõjaeelsest tasemest. Teraviljade osas tuli pearõhk suunata toiduteraviljale, et kindlustada töötajaskonda vajalike teraviljasaadustega. Kuna aga meil loomasööda peamine kogus saadakse põldudelt, siis ei olnud võimalik pöörata esijoones tähelepanu söödakultuuride kasvupinna sellisele laiendamisele, mis oleks taganud loomadele küllaldase söödakoguse.

Sõjajärgne viisaastakuplaan põllumajanduse alal nägi ette taimekasvatuse osas sõjaeelse tootmistaseme ületamise 27% võrra. Seejuures tootmistaseme tõus ei ole ette nähtud nii palju külvipindade laiendamise kui viljakuse tõusu arvel. Nii on ette nähtud külvipinna suurenemine sõjaeelsega võrreldes 6%, toodangu suurenemine aga 27% võrra. Viljakuse tõus, võrreldes sõjaeelsete aastatega, on 1950. a. ette nähtud üksikute kultuuride järgi: talivilja alal 9%, suvivilja alal 12%, kartuli alal 10% ja põldheina alal 8%. Söödabaasi laiendamise osas nägi viie aasta plaan ette laiendada mitmeaastaste heintaimede külvipinda 15% võrra, kahekordistada söödajuurviljade ja silokultuuride külvi, üles harida 55 000 ha uudismaad ja parandada looduslikke heinamaid 60 000 ha ulatuses. Samal ajal nägi sõjajärgne viisaastakuplaan ette ka loomade arvu sõjaeelse taseme ületamise, nimelt: hobuste osas 11%, veiste osas 15%, sigade osas 41% ja lammaste osas 5% võrra. Kuigi loomade arvu juurdekasvu protsent on madalam taimekasvatusliku toodangu kasvu protsendist, ei kindlusta see veel vajalikult loomade söödabaasi. Viisaastakuplaani teostamisel saavutame küll loomasöötade seisukohalt sõjaeelse taseme ning ületame selle, kuid see ei lahenda veel juba kodanliku režiimi ajast pärinevat loomasöötade varude puudulikkust. Analüüsides sõjajärgset viisaastakuplaani põllumajanduse alal, peame märkima, et plaanis antud kultuuride vahekord ei vasta loomasöödabaasi kindlustamise ja laiendamise nõuetele. Teraviljade protsent külvipinnast (kesata) viie aasta plaanile vastavalt on 38,3, söödakultuuride protsent 26,6 ja kartuli ning juurvilja protsent 11,5. Tähendatud protsendiline vahekord ei vasta ei rohupõllu süstemaatilisele maakasutusele ega ka loomakasvatuse nõuetele. Agrotehniliselt õigele rohupõllusüsteemile põhjenevate külvikordade sisseviimiseks ei tohiks teraviljade protsent Eesti NSV oludes ületada 50%, põldheina protsent, arvestades, et rakendame 6—8-väljalised külvikorrad, peaks kõikuma 30—32% piiri-

des ning vaheltharitavate kultuuride protsent 15—16. Vastavalt sellele peaks põldheina pindala olema 300 000—350 000 ha, vaheltharitavate kultuuride pindala aga 150 000—175 000 ha piirides. Selline kultuuride jaotus vastaks palju ulatuslikumalt loomakasvatuse nõuetele ning aitaks kindlustada loomasöödabaasi. Selleks, et saada pilti loomasöödabaasi seisukorrast käesoleval ajal, vaatame meie taimekasvatuse arengut sõjajärgse viisaastaku esimestel aastatel. 1946. ja 1947. a. jooksul on Eestis külvipind suurenenud 85 000 ha võrra. Kuna viimane pidi 1945. a. külvipinnaga võrreldes suurenema viisaastaku lõpuks 192 000 ha võrra, siis oleme külvipindade suurenemise alal ületanud tähendatud aastatele langeva külvipinna suurenemise ning meil on eeldused taotleda viisaastaku lõpuks ettenähtud külvipinda juba käesolevaks aastaks. Teravilja saagiand on tähendatud aastatel kasvanud 43% ja kartuli saagiand 32%. Teraviljade üldsaak oli Eestis 1947. aastal 1945. aastaga võrreldes 170% ja kartuli üldsaak 143%. Kuna teravilja hektaarisaak viisaastaku lõpuks, võrreldes 1945. aastaga, pidi tõusma 77% võrra, kahe aasta jooksul aga tõusis 43% võrra, kartulisaak vastavalt 43% — tõus 32%, siis näeme, et hektaarisaakide, s. o. viljakuse tõusmisel oleme saavutanud tähelepanuväärseid tulemusi. Need tulemused parandasid tunduvalt meie olukorda loomasööda alal. Kuid tunnustatava edu kõrval taimekasvatuses on meil ka tõsiseid puudusi, eriti põldheinakasvatuse osas. Siin ei ole me saavutanud edu, vaid olukord on isegi halvenenud. 1946. a. laienes põldheina kasvupind 1945. aastaga võrreldes vaid 8%, seejuures oli üksikuis maakondades laienemise protsent väga madal ning Harjumaal vähenes koguni 3% võrra. 1947. a. toimus vabariigis keskmiselt mitte põldheina kasvupinna laienemine, vaid vastupidi — vähenemine 4% võrra. Vähenemine toimus kõigis maakondades, välja arvatud Viru- ja Harjumaal. Seejuures vähenes põldheina kasvupind näiteks Viljandimaal 12%, Valgamaal 14%. Olukorra paranemiseks põldheina kasvupinna laienemise osas puuduvad väljavaated ka 1948. a. Nii teostati 1947. a. põldheina külve katevilja alla üle vabariigi keskmiselt vaid 57% plaanist. Seejuures tuleb eriti alla kriipsutada madalat plaanitäitmise protsenti Järva- ja Harjumaal, kus vastavad protsendid olid 49 ja 47, kuna nendes maakondades, eriti aga Järvamaal, asub meie piimakarja tootvam osa. Vaadates meie põldheinaväljade osatähtsust kogu külvipinnast (kesata) näeme, et võrreldes 1945. aastat 1947. aastaga, langes põldheina protsent 22,0-lt 20,2-ni. Need arvud peaksid panema mõtlema nii taime- kui loomakasvatajaid. Nagu juba varem tähendatud, peaks meil agrotehniliselt õigetele külvikordadele üleminekul olema vähemalt 30% põldheina külvipinnast. Andmed

aga näitavad meile selle protsendi pidevat langust. See tähendab seda, et meie agronoomid ja põllumajandusala juhtivad töötajad ei ole võidelnud külvikordade sisseviimise eest ning ei ole täitnud sellel alal antud valitsuse ja partei otsuseid. Samuti ohustab see nähe tõsiselt meie põlluviljakuse edasist tõstmist ning viljakuse senise tõusu kindlustamist. Põldheinasaagid ei ole tõusnud mainimisväärselt. Mul puuduvad täpsemad andmed põldheinasaakide suuruse kohta, kuid olemasolevail andmetel see ei ületanud möödunud aastal 1500—1700 kg hektaarilt. Millest siis on tingitud meil põldheinakasvatuse ebarahuldav olukord? Peamiseks põhjuseks siin on põldheinaseemne puudus ja olemasoleva seemne väga madal kvaliteet. Põldheinaseemne kasvatusele on meie agropersonaal pööranud väga vähe tähelepanu. Möödunud suvel oli mul võimalus tutvuda seemneheinapõldudega enamikus maakondades ulatuslikel aladel, ning kõige rohkem umbrohtunuks kõigist meie põllukultuuridest osutusid just seemneheinapõllud. Seemneheinapõldude puhastamist, välja arvatud ENSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides, ei teostata. Kuna aga meie heinaseemnete puhastamismasinate park on väga puudulik, õieti see puudub, siis külvame me mitte põldheina, vaid umbrohtu. Endastmõistetavalt kaasneb sellega põldheinakülvide äpardumine ning veel suuremas ulatuses saakide langus.

Arvestades meie praegust põldheinaväljade olukorda ja tootmisvõimet ning asjaolu, et majapidamised kasutavad põldheina esmajärjekorras hobuste söödaks, võib öelda, et tegelikult meil piimakari põldheina ei saa.

Loomasöödabaasi laiendamise ja kindlustamise põhiteguriks on meie ulatuslike ning vähetootlike heina- ja karjamaade ning soode kultiveerimine. Sõjajärgse viisaastakuplaani, eriti aga EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse „Eesti NSV põllumajanduse arendamise ülesanded sõjajärgsel ajastul" kohaselt tuleb selle ülesande lahendamisele pöörata suurt tähelepanu. EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsusele vastavalt tuleb meil üles harida 85 000 hektaari uudismaad, sellest vähemalt 12 000 ha 1947. a. Maaparandustööde alal on 1947. a. lõpuks puhastatud magistraalkraave 2820,7 km ja detailkraave 3862 km. Uudismaade kündi on teostatud 22 558 ha ulatuses. Üleskünt uudismaade õige kasutamine valmistab meil aga praegu tõsiseid raskusi. Arvestades, et vähemalt 50% ulatuses üleskünt uudismaadel tuleks rajada püsirohumaad, siis kerkib tõsiselt üles seemneküsimus. 1947. a. üleskünt uudismaast oleks õige uudismaa harimise rakendamiseks ning loomasöödabaasi vajaduse rahul-

damiseks tulnud käesoleval aastal seemendada ca 11 000—12 000 hektaari. Selleks oleksime vajanud 2750—3000 tsentnerit kõrsheinaseemneid, tegelikult ei küündinud vastavad kogused 500 tsentnerini, ning seegi kogus oli enamuses Sovhooside Ministeeriumi käsutuses. Kõrsheinaseemnete osas ei parane olukord ka käesoleval aastal. Arvestades käesoleval aastal saakiandvaid kõrsheinte seemnepõlde, ei tõuse kõrsheinaseemnete saak paremal juhul üle 1000 tsentneri. 1949. a. aga vajaks seemendamist vähemalt 15 000 ha, seemnekogus aga võimaldab seemendada kõige enam 4000 ha. Kõrsheinaseemneid teistest liiduvabariikidest saada ei ole mingit lootust, kuna need ise vajavad seemneid heinaväljade laiendamiseks. Seega puuduvad meil reaalsed väljavaated loomade söötmistingimuste parandamiseks väärtusliku kultuurheinaga 1948.—1949. a. Küsimust aitab osaliselt lahendada segatise külv, mille saak ei jää maha kultuurheinasaagist, kuigi ei asenda seda väärtuselt. Seejuures aga tuleb meil arvestada, et selline uudismaade ebaotstarbekohane kasutamine on mõeldav vaid lühemat aega. Hiljemalt 1949./50. a. aga peame seemendama kultuurrohumaid plaanis ettenähtud ulatuses, kuna vastasel korral suur osa ülesharitud uudismaid kas umbrohtub või tema pinnase struktuur muutub taimekasvule ebasoodsaks.

Karjamaade osas viisaastaku kahe möödunud aasta jooksul olukord tunduvalt muutunud ei ole. Kuigi meil möödunud kahel aastal on olnud kasutada suured mineraalväetise kogused, nimelt — 1946. a. 62 700 t ja 1947. a. 77 200 t, läks see rõhuvas enamuses põldude viljakuse tõstmiseks. Kuna aga loomade arv sõjaeelsega võrreldes on madalam, siis on karja suvine söötmine pisut parem sõjaeelsest.

Hinnates käesoleval ajal loomade söödabaasi seisundit, tunnistame, et vaatamata ulatuslikule teraviljade ja kartulisaagi tõusule, olukord söötade osas on mitterahuldav ning ei ole paranenud vastavalt vajadusele. Seda põhjustab just põldheinakasvatuse puudulik arendamine, mille tulemusel põldheinasaak ei ole suurenenud. Samuti ei ole võimalik olnud ära kasutada täies ulatuses ülesharitavaid uudismaid söödakoguse suurendamiseks ning väärtuse tõstmiseks. Veiste talvine põhisööt koosneb endiselt peamiselt suviviljapõhust ning vähemal määral madala väärtusega looduslike heinamaade heintest. Mahlakate söötade kogus on minimaalne, kuna suurenenud kartulisaak läheb töötajaskonna varustamiseks ja ülejääk sigade söödaks. Suurenenud teraviljatoodang ei suuda katta puudujääke teiste söötade osas ning loomakasvatuse arengut pidurdab

söötade vähesus. Samuti jääb piimakarja osas kasutamata loomade tootmisvõime, kuna kasutatavast söötade kogusest ei piisa toodangu andmiseks palju üle 1500 kg piima lehma kohta.

Loomade söödabaasi vajaliku väljakujundamise küsimus tuleb tõsta üles täie teravusega. Meil on olemas enamik eeliseid loomakasvatuse edukaks arendamiseks. Kõlvikute vahekord, see tähendab vahekord põllu ja karjamaade-heinamaade vahel on soodus. Meil on olemas küllaldaselt väärtuslikku tõumaterjali. Kuid need eelised suudavad loomakasvatuse arengut kindlustada vaid siis, kui kooskõlastame loomakasvatuse arengu söödabaasi arenguga. Senini meie seda teinud ei ole. Tähendatud asjaolu pidurdab loomakasvatust arvuliselt kui ka loomasaaduste toodangu suurenemist.

Millised oleksid meie loomasöödabaasi väljakujundamise perspektiivid?

Esmajärjekorras tahaksin peatuda söödabaasi väljakujundamise ja maakasutussüsteemide seose juures. Nagu juba varem tähendatud, langeb Eestis söödabaasi edasisel väljakujundamisel pearõhk kultuurrohumaade rajamisele. Üksiktalundite süsteem aga tõkestab otseselt ulatuslikku uudismaade harimist ja kultuurrohumaade rajamist. Enamuses meie kultuurrohumaadest tuleb rajamisele liigniiskuse all kannatavatele maadele, peamiselt madalsoodele. Otstarbekohaste kuivendussüsteemide rajamine pisilappideks killustatud sooaladel on seotud suurte raskustega. Tavaliselt puudutavad kuivenduskraavid mitme majapidamise maid, nende suund ei ühtu enamasti majapidamistele kuuluvate maade piiridega jne. Kõigi nende küsimuste kooskõlastamine on seotud suurte raskustega. Meil on teada paljud juhud, kus asjast huvitatud majapidamiste vahel kuivendustööks kokkuleppe saavutamine valmistas suuremat raskust kui kuivendustööde teostamine. Vaatamata saavutatud kokkuleppele ei saadud sageli kuivendustöid õigesti teostada, kuna seda takistas üksikutele majapidamistele kuuluvate maa-alade piiride iseloom. Keerukamaks teeb olukorra veel asjaolu, et uuematele teaduslikele alustele rajanev melioratsioon tähendab mitte ainult kuivendust, vaid veeolude reguleerimist. Siin tuleb rõõbiti rakendamisele nii kuivendus kui niisutus. Üleminek sotsialistlikule suurmaapidamise süsteemile — põllumajanduslikele artellidele — lahendab selle küsimuse. Meie talupoegade hulgas leiab üha rohkem poolehoidu põllumajanduse artelli-kolhoosi vorm. Kuigi meie kolhoosid tegutsevad alles esimest aastat, võib juba praegu märkida, et enamus meie kolhoose on asunud

intensiivsele uudismaade harimisele ja kultuurrohumaade rajamisele. Nii on Viktor Kingissepa nimelises kolhoosis üles haritud üle 100 ha uudismaad, ulatuslikult teostatakse kuivendustöid uute uudismaapindade ülesharimiseks. Suurt tähelepanu pööratakse uudismaade harimisele Koiǫu kolhoosis Vastseliina vallas Võrumaal. Suurt tööd uudismaade harimisel ja kultuurrohumaade rajamisel teostavad meie sovhoosid. Nii teostati Kostivere sovhoosis käesoleval kevadel üle 100 ha suurusel pinnal heinaseemne külve. Üleminek sotsialistlikule suurmaapidamise süsteemile aitab tunduvalt võita neid raskusi, millega meil on tegemist kultuurrohumaade rajamisel üksiktalundite süsteemis.

Üksiktalundite süsteem raskendab ka loomasööda tootmist põldudel. Õigete külvikordade sisseviimine üksiktalunditesse on seotud hulgaliste raskustega. Kuue- kuni kaheksaväljalise külvikorra sisseviimisel üksiktalundis jäävad põllud sageli liialt väikeseks, nende asetus nõuab juurdepääsuteede rajamist jne. Samuti on raskusi väikemajapidamistes põldheinaseemne kasvatusega, eriti aga selle peksuga. Väikeste seemnekoguste peks on tülikas ja aegaviitev. Söödajuurvilja kasvatamine väikemajapidamistes on raskendatud, sest pindade vähesus raskendab juurvilja mehhaniseeritud harimist.

Söödabaasi väljakujundamisel ja kindlustamisel omavad otsustava tähtsuse õigesti püstitatud külvikordades põldheina kasvatamine ning kultuurrohumaade rajamine niisketel mineraal- ja soomaadel, eriti madalsoodel. Erilist tähelepanu tuleb meil lähematel aastatel pöörata põldheinakasvatuse taseme tõstmisele. Põldheinaväljade protsent üldisest külvipinnast peab tõusma hiljemalt 1950. a. 30%. Põldheina osatähtsuse tõusuga põllukultuuride vahekorras ei kaasne teraviljade, eriti toiduteravilja kogutoodangu langus, vaid tõus, kuna see loob eeldused pidevaks mullaviljakuse tõusuks. Põldheinaväljade laiendamiseks tuleb pöörata tõsist tähelepanu seemneheinakasvatusele. Selleks, et üle minna normaalsele külvikorrale, peaksime iga aasta külvama vähemalt 150 000 ha põldheina katevilja alla. Selleks vajame iga aasta 30 000 tsentnerit põldheinaseemet. Selle seemnekoguse saamiseks peame jätma iga aasta seemneheinapõlde vähemalt 15 000—17 000 ha. Otsustavalt tuleb parandada seemneheinapõldude hooldamist. Kuna väärtuslikku põldheinaseemet võime saada vaid umbrohupuhtatelt põldudelt, tuleb organiseerida massilist seemneheinapõldude puhastamist umbrohtude väljakitkumise teel. Tähendatud tööle saab edukalt rakendada nõrgajõulist ning alaealist tööjõudu ja selle läbiviimine on praktiliselt täiesti teostatav. Põldheinaseemnete peks hilineb meil seni

lubamatult. Peksumasinate peksugraafikus ei ole seni ette nähtud heinaseemnepeksu. Peksu hilinemise tõttu kaotame iga aasta suure koguse heinaseemet, samuti väheneb seemne külviväärtus. Heinaseemnepeksu alal esinenud puudused tulevad likvideerida veel käesoleval aastal. Selleks tuleb peksugraafikute koostamisel ette näha heinaseemnepeks ning kindlustada selle ajaline teostamine. Sageli väidetakse meil, nagu ei sooviks talupojad teostada heinaseemnepeksu õigeaegselt. Tegelikult põhjustab seda asjaolu, et neil puuduvad enamail juhtudel selleks võimalused. Rööbiti heinaseemnepeksu organiseerimisega tuleks veel käesoleval aastal igas maakonnas sisustada vähemalt üks korralik heinaseemnete puhastamise punkt. See ei lahenda küll veel heinaseemnete puhastamise küsimust, kuid kergendab seda tunduvalt. Põldheinasaakide tõstmiseks mõjub tõhusalt kaasa korraliku seemne kasutamine ning agrotehniliselt õige külviaja valik. Põldheina külv peab toimuma varakult, et kasutada kevadist mullaniiskust seemnete idandamiseks. Suviviljade alla külvi puhul tuleb kindlustada katevilja võimalikult varane külv. Üheks põldheina madalate saakide põhjuseks on meie muldade happeline reaktsioon. Sellega on seletatav ka Lõuna-Eesti maakondade pidevalt langev põldheinasaak. Kuna põldheina koostises omab valdava koha ristik, viimane aga happelistel muldadel areneb puudulikult, siis loomulikult näitab saagikõver pidevalt langust. Võrumaa on osutunud alati meil madalama põldheinasaagiga maakonnaks, milline asjaolu on otseselt seotud Võrumaa muldade ulatusliku happelisusega. Põldheinasaakide tõstmiseks vajavad esijoones lupjamist need happelise reaktsiooniga põllud, kus järgmisel aastal teostatakse põldheina külv. Põldheinakasvatusel tuleb üldiselt üle minna kaheaastasele põldheinakasvatusele. Kohati, eriti Võrumaal, rakendatakse meil veel ulatuslikult kolme- ja enam aastasi põldheinapõlde.

Rakendades need abinõud, võime olla kindlad, et meil kasutada olevate mineraalväetise koguste juures, võime lähema paari aasta jooksul tõsta põldheina keskmise saagi 3000 kg piiridesse hektaarilt. See tähendaks aga meil juba 1950. a. 900 000 t põldheinasaaki praeguse 350 000—400 000 t saagi vastu. Ümber korraldades meie senist hobuste söötmisviisi, kuna valgurohke põldheina söötmine senistes kogustes hobustele millegagi ei ole põhjendatud, võiksime kindlustada piimakarjale kuni 600 000 t põldheina koguse. See praktiliselt täiesti saavutatav tulemus kergendab tunduvalt meie loomasöödabaasi seisundit.

Teiseks otsustavaks teguriks söödabaasi kindlustamisel on kultuurheinamaade ja -karjamaade rajamine. EK(b)P Keskkomi-

tee XVI pleenumi otsusele vastavalt tuleb uudismaid üles harida käesoleva viisaastaku lõpuks 85 000 ha. Selle ülesande täitmine ja ületamine tuleb igati kindlustada. Kultuurheinamaade tähtsus on selge ilma pikemate kommentaarideta. Lubage mul siiski tuua üks näide ENSV Teaduste Akadeemia Põllumajandusinstituudi Tooma filiaalist. Möödunud aastal andsid vanad sõjaeelsed kultuurpinnad ca 2000—2500 kg hektaarilt, vaatamata sellele, et need pinnad said nõutava mineraalväetise. Sama aasta kevadel rajatud kultuurheina pinnad aga andsid üle 4000 kg heina. Käesoleval aastal on kõik eeldused tähendatud pindaladelt saada keskmiselt 7000—8000 kg heina ning sellele lisaks veel ädal siloks. Käesoleva aasta kevadel rajatud ligemale 15-ha kultuurheinamaa pindalalt loodab Tooma filiaal saada 6000 kg heina hektaarilt. Näeme, et juba esimesel külviaastal ületavad kultuurheinamaad soomaadel endise saagi kuni seitsmekordselt. Üks hektaar kultuurheinamaa saaki asendab 4—8 ha loodusliku heinamaa saagi. Meil on praegu kümneid tuhandeid hektaare sooheinamaid, mida väga väikese jõukulutusega on võimalik viia kultuurseisu.

Kuid seejuures on rida tõsiseid takistusi, mis pidurdavad meie uudismaade harimist ja kultuurheinamaade rajamist. Üks sellistest olulistest takistustest on heinaseemne puudus. Süüdi selles oleme vaid ise, meie teadusliku uurimise asutused, agronoomid ja ENSV Põllumajandusministeerium. 1944. a. rääkisime, et kultuurheinamaade taastamist ja rajamist pidurdab mineraalväetiste puudus. Kahjuks ei mõelnud me siis heinaseemnetele. Nüüd on meil mineraalväetised, kuid puuduvad heinaseemned. Kultuurrohumaade rajamiseks vajalik kõrsheinaseeme meil praegu puudub. Meil puudub käesoleval aastal isegi seeme vajalike seemneheinapõldude rajamiseks. See küsimus aga tuleb meil lahendada hiljemalt 1948. aasta jooksul. Minimaalseks nõudeks on 2000 hektaari kõrsheinte seemnepõldude rajamise kindlustamine 1949. aastal. Seejuures sellest kogusest peaks olema 35% timutit, 20% pärisaruheina, 10% punast aruheina, 13% keraheina, 15% aasnurmikut ja 7% teisi heinaliike. Rajatavad kõrsheinte seemnepõllud selles ulatuses peaksid paiknema sotsialistlikus sektoris. Iga sotsialistlik majand, eriti aga meie äsjaorganiseeritud kolhoosid, peaksid valima käesoleval aastal välja 1949. a. rajamisele tulevate kõrsheinte seemnepõldudeks sobiva maa. Kõrsheinte seemnekasvatuse plaani rakendamiseks on ENSV Ministrite Nõukogus viimistlemisel vastava määruse eelnõu. Tähendatud kava teostamisel me saame alles 1951. a. kevadel asuda plaanipärasele kultuurheinamaade rajamisele, sest esimese ulatuslikuma heinaseemnesaagi saame me

alles 1950. a. Saadav seemnekogus võimaldab aga meil alates 1951. a. rajada aastas vähemalt 30 000—35 000 hektaari kultuurrohumaid. 1950./51. a. tuleb meil kõrsheinaseemnete kasvupindala tõsta kuni 4000 hektaarini. Alles selline pind kindlustab meile vajaliku seemnekoguse edasiseks kultuurrohumaade laiendamiseks.

Teiseks kitsaks kohaks uudismaade, eriti soomaade harimisel on masina-traktorijaamade äärmiselt puudulik sooharimisriistade park. Masina-traktorijaamadel puuduvad sookünniks vajalikud adrad, randaalid ja soorullid. Ilma tähendatud masinriistade pargita ei saa täita EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsust uudismaade ülesharimisel. Puuduliku masinapargi, eriti atrade puudumise tõttu teostatakse sageli künd väga puudulikult. Sageli meie masina-traktorijaamad ei organiseeri soode kultiveerimist. Teostanud künni, jäetakse see aga randaalimata. Masina-traktorijaamad peavad edaspidi kindlustama, et nende poolt teostatud uudismaakünnid, eriti aga sookünnid saaksid kindlasti veel samal sügisel randaalitud. Meil teostatud katsed ja vaatlused on näidanud, et juhul, kui ei teostata soopinna külviks ettevalmistamist sügisel, siis järgmisel kevadel enamail juhtudel soo kultuuri alla viimine on küntud soo äärmiselt ebaühtlase külmumise ja sulamise tõttu raskendatud.

Mineraalväetise kasutamise planeerimisel tuleb fosfor- ja kaaliväetis esijoones varuda kultuurheinamaade väetuseks. Pikaajalised uurimused on näidanud, et soomaadel rajatud kultuurrohumaad on ühed paremad fosfor- ja kaaliväetise kasutajad, kusjuures kasutatud väetis peaaegu terves koguses saagina läheb teistesse tootmisharudesse. 100 kg-st fosfor- või kaaliväetisest läheb vähemalt 50—70% loomade kaudu väärindatuna põldudele. Põldudele antud fosfori ja kaali efektiivsus aga on seevastu märksa väiksem.

Millised perspektiivid seisavad ees soostunud maade kultiveerimisel, näitab asjaolu, et meil olemasolevate peaveejuhtmete (8115 km) piirkonnas asetseb 340 000 ha kultiveerimata soostunud maid, mis ootavad detailkuivendust ja kultiveerimist. Kultuurrohumaadena see maa-ala kindlustab meile kõrgeväärtusliku sööda 340 000 lehmale.

EX DIBL.

Meie loomasöödabaasi väljakujundamisel ja kindlustamisel langeb peamine rõhk kultuurrohumaade rajamisele soomaadel. See üksi ei loo ainult loomakasvatusele vajaliku ja kindla söödabaasi, vaid see kindlustab ka meie põldude viljakuse pideva tõusu. Soost heinana ja rohuna saadav defitsiitne lämmastik lahendab põhiliselt ka lämmastikväetise probleemi.

Põld- ja kultuurheina probleemi lahendamine aitab meil tunduvalt lahendada ka mahlakate söötade, eriti silosööda küsimust. Meie tavalisest niiskest sügisest tingituna on ädala kasutamine heinana seotud suurte raskustega ning sageli võimatu. Põld- ja kultuurheina ädal aga on väärtuslik silovalmistamise materjal. Meie karjale vajaliku kultuurheina ja põldheina koguse kindlustamisega lahendame põhiliselt ka silokultuuride küsimuse. Kuni vajalike kultuurheinamaade baasi väljakujundamiseni peame aga silokküsimust lahendama segatise ja mesiku kasutamise teel. Nendele võivad liituda veel teised silokultuurid, kuid olulisemateks silokultuurideks peavad kujunema ikkagi segatis ja mesik.

Lõpuks tahaksin peatuda veel karja suvise söödaküsimuse juures. Karja suvine söötmine edaspidi peab põhjenema rohelise konveieri süsteemile, s. o. taimekasvatuse süsteemile, mis kindlustaks karjale rohelise sööda kevadest kuni sügiseni. Rohelises konveieris langeb põhiline tähtsus karjamaadele. Meie karjamaad praeguses olukorras annavad vaid 35% suvisest vajalikust söödakogusest ehk ligemale 230 miljonit söödaühikut. Meie lähemaks ülesandeks on karjamaadelt saadava söödakoguse tõstmine 850 miljoni söödaühikuni. Selle ülesande lahendamine on analoogiline kultuurheinamaade rajamisele ning ma ei tahaks selle juures pikemalt peatuda, kuna see leiab üksikasjalist käsitlemist järgnevates ettekannetes. Siiski tahaksin alla kriipsutada üht olulist asjaolu, nimelt karjamaade korrastamise küsimust meie kolhoosides. Meie agropersonaali otseseks ja viivitamatuks ülesandeks on lähematel kuudel kolhooside karjamaade kujundamise kava koostamine. Kava koostamisel tuleb lähtuda asjaolust, et esmajärjekorras võetakse korrastamisele need alad, millised on seotud vähema tööjõukulutusega.

Söödabaasi seisundi ja väljakujundamise perspektiivi käsitlemisel tahaksin peatuda vaid kitsamate kohtade juures sellel alal. Kontsentreeritud söötade küsimus laheneb suures ulatuses kultuurrohumaade ja põldheinakasvatuse küsimuse lahendamisega. Loomadele vajalike heinakoguste kindlustamisega ning agrotehniliselt õigete külvikordade rakendamisega kindlustame pidevad ja kõrged teraviljasaagid ning see asjaolu lihtsustab ka jõusöötade küsimuse lahendamist. Valkude täiendamiseks vajame ka edaspidi valgurikaste kontsentraatide sissevedu.

Lõpetades ettekande, tahaksin veel kord rõhutada, et kodanliku režiimi kestel räägiti Eestist kui loomakasvatuse maast, kuigi söödabaasi olukord ei andnud selleks põhjust. Loomasööda

tootmine oli pidevalt madalam tarbest ning loomakasvatuse arengut pidurdas krooniline söötade puudus. Nõukogude korra püstitamine lõi tõelised eeldused selle küsimuse lahendamiseks. Iseendast mõistetav, et seda ulatuslikku küsimust ei saadud lahendada mõne aastaga, selle küsimuse lahendamisel me oleme teinud vigu, kuid meil on olemas kindel suund selle lahendamiseks. Kuna Eestis loomasöödabaasi laiendamine saab toimuda vaid rööbiti soode otstarbekohase kasutamisega, soode ulatuslik kultiveerimine aga on üle jõu käivaks ülesandeks üksiktalunditele, siis üleminek sotsialistlikule maakasutussüsteemile — kolhoosikorrale, avab tõelise tee söödaprobleemi lahendamiseks. Iga uus loodav kolhoos kiirendab söödabaasi lahendamist, selle väljakujundamist nende avarate perspektiivide raamides, millised on olemas meil looduslikult.

EESTI NSV LOOMASÖÖDABAASI KORRASTAMISE KÜSIMUSED

A. VASK

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi teaduslik kaastöötaja

Sissejuhatus

Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise käesoleva viisaastakuplaani seaduse kohaselt on meil käsil loomade arvu ja loomasaaduste toodangu suurendamine. Loomade üldarv tuleb tõsta arvates 1945. a. 450 tuhande loomühiku* pealt 700 tuhande loomühiku peale, s. o. 250 tuhande loomühiku ehk 55% võrra. Sama aja jooksul tuleb tõsta ka produktiivloomade tootlikkust. Nende tegurite koosmõjul suureneb loomasaaduste kogutoodang protsentides:

Loomakasvatussaadused	1945. aastal	1950. aastal
Piim	100,0	195,0
Liha	100,0	262,5
Vill	100,0	175,0
Munad	100,0	416,2

* Vt. märkus lk. 54.

Nende suurte ülesannete täitmiseks on tarvis vastavalt arendada söötmist ja söödabaasi.*

Meie loomade söötmine ja söödabaas oli kodanlikus Eestis kogu aeg nõrgal järjel. Söötmine ja söödabaas nõrgenes sõjaolukorras märgatavalt ja langes Saksa okupatsiooni lõpupoolel koguni sügavasse miinimumi. See sügav miinimum, mis kipub nüüd meie loomakasvatuse arengut halvama, on väga tõsiseks probleemiks. Selle kõrvaldamiseks peame mobiliseerima kõik jõud teadmisel, et „lehm lüpsab suust" ja „kana muneb nokast", nagu lausub meie rahvasõna.

Et osata luua sellist söödabaasi, mis võimaldab loomi vajalikul hulgal pidada ja neilt rohkesti väärtuslikke tooteid saada, peame eeskätt selgusele jõudma loomade ratsionaalse söötmise põhiküsimuste ja praeguse loomade söötmise olukorra kohta.

I. Loomade ratsionaalse söötmise tähtsamaid põhinõudeid ja loomade söötmise senine olukord Eesti NSV-s

Loomade ratsionaalse söötmise tähtsamaist põhinõudeist väärib meie oludes tähelepanu loomade täielik, intensiivne ja tasakaalustatud ühtlane söötmine; söötmise kohalikele söötadele põhinevuse, valgu ja kontsentratsiooni probleemid jt. Viimaste vastu on meil väga palju eksitud.

1. Loomade täielikult intensiivne, tasakaalustatud ja kogu aasta ühtlane söötmine on tarvilik nende jõudlusvõimete maksimaalseks rakendamiseks, tootlikkuse tõstmiseks, söötade efektiivsemaks kasutamiseks ja saaduste tootmiskulude alandamiseks.

Loomade sigivust, juurdekasvu ja tootlikkust mõjutab paljude teiste abinõude hulgas kõige otsustavamalt söötmine. Ka lüpsikarja piimatootlikkusele on söötmise mõju silmapaistvaim. Popov selgitab seda alljärgnevalt:

„Ülesandeks on organiseerida tootmist nii, et saada kõige suuremal hulgal piima kõrge töötootlikkuse ja vähese tootmiskuluga, kasutades seejuures kõige efektiivsemalt sööta. Põhi-

---

* Loomühiku aluseks on söötmise ja söödabaasi kalkuleerimise hõlbustamise otstarbel võetud 500 kg eluskaaluga lehm aastalüpsiga 4000 kg 4%-list piima, söödavajadusega ca 3000 sü aastas. Sellele alusele teisi loomi vastavate koefitsientidega (vt. tabel 4) ümber arvates leiame söödavajaduse tõusu järgmiselt: kui 1945. a. vajasid loomad (3000 sü × 450 000 lü) 1,35 milj. tonn-söödaühikut, siis suureneb nende söödavajadus 1950. aastaks (3000 sü × 700 000 lü) 2,1 milj. tonn-söödaühikule, s. o. 0,75 milj. tonn-söödaühiku võrra, ehk 55%, nagu seda märgib loomühikute (lü) arvu tõusu protsent.

tingimuseks jääb aga lehma jõudlusvõime maksimaalne kasutamine, mis on võimalik ainult heade pidamis- ja täieliku söötmise tingimuste juures. Tegelikult lehmale antavast söödast läheb märgatav osa elatuseks ja ainult ülejääk töödeldakse piimaks. Keskpärase piimatootlikkusega lehmadel on söödakulud elatuseks ja piima tootmiseks ligikaudu võrdsed. Söödaannuste kahandamisel hakkavad lüpsid aga langema märksa kiiremini. Kahandades annust kuni 1/2 normini, läheb kogu sööt elatuseks, kuid lehm lüpsab kehavarude arvel mõningal määral siiski edasi, kaotab vaid kehakaalu ja jääb ruttu kinni. Anname sööta rohkem kui tarvis, töötleb lehm üleannuse toiteaineist vähese osa piimaks, suurema osa aga talletab kehas. Söödaprotsent, mis kasutatakse piimatootmiseks, osutub ka siin vähemaks kui esimesel juhul. Neid vahekordi tuleb hästi meeles pidada. Sagedasti tehakse tõsiseid vigu ja söödetakse häid lüpsilehmi mitte küllalt tugevate annustega".[1]

See Popovi poolt esitatud põhimõte kehtib kõigi loomade söötmise kohta ja peaks kõigile loomakasvatuse alal töötajaile tuntud olema. Kuid mispärast söödame siis loomi tihti 3/4, 1/2 ja isegi veel nõrgemate annustega, ning jätame kasutamata nende maksimaalse jõudlusvõime? Vastuseks antakse enamikul juhtudel — pole sööta.

Mõnikord seletatakse, et lehm sööb palju ja et ta täielik söötmine kõrgete toodangute saamiseks läheb kulukaks. Selle kohta ütleb Popov:

„Kui omandame 400 kg eluskaaluga hea lüpsilehma, kes on võimeline lüpsma 5000 liitrit piima, aga söödame teda nii, et ta annab ainult 1500 l, siis igast 100 söödaühikust kulutatakse elatuseks 66 ja ainult 34 söödaühikut piimatootmiseks. Nii ebasoodsa elatus- ja tootmissööda suhte juures on söödatasuvus väga madal (85 kg 4%-list piima*). Söödame lehma nii, et ta annab 3000 kg piima. Sööda kasutamine on juba soodsam; nüüd ainult pool söödast läheb elatuseks ja piimaks töödeldud sööda iga kg (sü) kohta langeb 1 kg (sü) „surnud" kulu; 100 söödaühikust saab (127 kg 4%-list piima*) poolteist korda rohkem kui esimesel juhul. Lõpuks püüame rakendada meie lehma jõudlusvõimet täielikult ja söödame teda nii, et saab 5000 liitrit piima; siis langeb piimaks töödeldud sööda iga kg (sü) kohta ainult 0,6 kg (sü) elatussööta („surnud" kulu): 100 söödaühikust saame nüüd (158 kg 4%-list* piima)"[2], s. o. kõige rohkem.

---

[1] Попов, И. С. Кормление сельскохозяйственных животных, Москва, 1940, стр. 276—277.

[2] Samas, lk. 277 ja 278.

* Tõlkija poolt tehtud ümberarvestused odra söödaühikute kohta.

Popovi seletusest näeme, et madala 1500 kg aastalüpsi puhul, mille ümber kõiguvad Eesti NSV enamiku lehmade toodangud, on söödatasuvus väga madal (100 sü kohta vaid 85 kg piima). Kuid lüpsivõimsate lehmade tugevamal söötmisel, mil piimatoodang tõuseb kiiremini kui söödakulu (vt. tabel nr. 1), paraneb ka söödatasuvus (vt. tabel nr. 1). See on tingitud sellest, et tugevama söötmise abil rakendatakse suurem osa söödast piima tootmiseks (tootmisindeks) ja elatuskoormatise („surnud" kulu) osakaal langeb (vt. tabel nr. 1).

Lüpsivõimsa lehma täielikumal (tugevamal) söötmisel tõuseb piimatoodang, paraneb söödatasuvus ja alaneb piima tootmiskulu.

Tabel nr. 1

Aastalüps 4%-list piima kg	1500	2000	3000	4000	5000	6000
Vajalik söötmise absoluutne tugevus ehk intensiivsus sü	1760	1960	2360	2760	3160	3500
Sellest:						
elatuseks ja lootesöödaks sü	1160	1160	1160	1160	1160	1160
Selle koormatis (Popovi „surnud" kulu) %%-des	66	59	49	42	37	33
Piimatootmiseks sü	600	800	1200	1600	2000	2400
Selle osa %%-des (ehk tootmisindeks)	34	41	51	58	63	67
Saab piima kg: 1 sü kohta	0,85	1,02	1,27	1,45	1,58	1,69
100 sü kohta	85	102	127	145	158	169
Kulud piima kg kohta:						
Kokku sööta sü	1,17	0,98	0,79	0,69	0,63	0,59
Sellest:						
elatus- ja lootesööda koormatis sü (Popovi „surnud" kulu)	0,77	0,58	0,39	0,29	0,23	0,19
See %%-des	66	59	49	42	37	33
Piimatootmiseks sü	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40
See %%-des	34	41	51	58	63	67

Teiselt poolt vähenevad ka pidamiskulud piima kg kohta käsikäes aastalüpsi tõusuga. Pidamiskuludena mõistame kõiki teisi kulusid peale söödakulude: inim- ja hobusetöö, tööriistade, ehitus- ja veiste kustutamise või amortisatsiooni jne. kulusid. Need on ühes karjas enamasti nii halval kui heal lehmal peaaegu sama suured, vaatamata sellele, kas lehm lüpsab vähe või palju. Kui pidamiskulud küünivad näiteks mõnes karjas 1500 rublani lehma kohta aastas, siis langeb neid piima kg kohta, olenevalt lehma aastalüpsist:

aastalüpsil 1500 kg — pidamiskulu 1 rbl. piima kg kohta
„ 3000 „ „ 50 kop. —„—
„ 5000 „ „ 30 kop. —„—

Sellest näeme, et toodangute tõstmisel langevad nii sööda- kui pidamiskulud piima kg-le, s. o. piima tootmiskulu ehk omahind

alaneb märgatavalt. Sööta lehma aga rohkem odava karjamaarohuga (ca 1/5 jõusööda omahinnast), odavama heina, silo jt. odavate põhisöötadega, missuguste tootmiskulu osutub meie oludes ligikaudu 2 korda madalamaks jõusööda tootmiskulust, nii võib kõrgetoodanguline lehm toota piima mitu korda madalama omahinnaga, kui halvasti söödetud ja vähe lüpsev lehm.

Kõigest sellest järeldub, et sm. Karotamme ja sm. Veimeri poolt nõupidamisel ülestõstetud loomasaaduste omahinna alandamise probleemi tegelikul lahendamisel peame võtma omaks nii lehmade kui ka teiste loomade täieliku söötmise ja kõrge tootlikkuse, samuti söötmise odavatele kohalikele söötadele rajamise püüde. Selles suunas edasi minnes jõuame kindlasti saaduste külluseni ja odavuseni.

Rõhutame veel, et kõrgetoodangulise lehma täielik ja tugev söötmine pole mitte kulukas, nagu ekslikult arvatakse, vaid vastupidi — see on väga kasulik ja tulukas. Sellest järeldame, et söötade tootmiseks ja looma pidamiseks tehtud kulusid ei kata lehm oma piimaga, mis on aga väga suureks rahvamajanduslikuks kahjuks. Mõtelgem: saada senise 1500 kg aastalüpsiga lehmalt 100 sü vastu ainult 85 kg piima selle asemel, et võtta 3000 kg aastalüpsi puhul samast söödahulgast välja 127 kg ja 5000 kg aastalüpsiga lehmalt 158 kg. Mispärast meie seda ei tee ja mispärast meie ei sööda oma lehmi paremini? Jälle kurdetakse söötade puudust. Kuid maad on meil enamasti rohkem käes, loomi aga niipalju suhteliselt vähem, et nad ei anna põllule vajalikult sõnnikutki. Viga on söödabaasi korrastuses.

Kui võtta aluseks Popovi keskpärase piimatootlikkusega lehma täisannuseid, siis tuleb meie oludes anda 400 kg eluskaaluga lüpsivõimsatele lehmadele senise 1700—1800 sü asemel ligikaudu 2300—2400 sü ja saada neilt senise 1500 kg asemel ligikaudu 3000 kg 4%-list piima aastas. Nii oleks meil tarvis tõsta lüpsilehmade söötmise tugevust ligi 600 sü ehk 1/3 võrra ja aastalüps ligi 1500 kg võrra ehk 2 korda, et kindlustada keskpärast söödatasuvust (100 sü kohta 125 kg 4%-list piima) ja piimatootmiskulu (piima kg kohta 0,8 sü). Küünib lehmade lüpsivõime veel kõrgemale, siis on neid kasulik veel tugevamini sööta ja taotleda veel kõrgemaid aastalüpse ning söödatasuvust (vt. tabel nr. 1).

Et söötmise tugevuse astme parandamise abil võib kiiresti tõsta lehmade piimatootlikkust, seda näitavad NSV Liidu kogemused. Moskva oblasti Ramenski rajooni Tählmann'i nimelises kolhoosis saadi Popovi järgi[1] 1933. a. ühelt lehmalt keskmiselt

[1] Попов, И. С. Основы кормления сельскохозяйственных животных, 2-ое издание, Москва, 1940, стр. 82.

1289 kg piima. 1937. aastaks tõusis lehma aastalüps 4202 kg-le ehk 3,3 korda. Et söödakulutus suurenes vähem kui 2 korda, järeldub sellest, et ka söödatasuvus tõusis märgatavalt. Nii suurendati nimetatud kolhoosis söötmise parandamise teel lehma keskmist piimatootlikkust 4 a. jooksul ligi 3000 kg ehk läbistikku 700—800 kg võrra aastas. Kas meie karjamajanduses pole see võimalik? Jälle kõneleme söödast, kuid kas meil kanale jätkub sööta ja mispärast needki annavad napilt 100 muna aastas?

Täielikult intensiivse söötmise kasulikkuse reegel on maksev munemisvõimeliste kanade juures sama ilmekalt nagu lehmade juureski:

Kanalt aastas mune tk.	100 sü kohta mune tk.
100	263
150	371
200	467
250	553
300	630

Ka sigade kasvatamisel ja nuumamisel on täielikult intensiivne söötmine alati kasulikum nõrgast söötmisest. Kahekuise põrsa (16—20 kg) intensiivsel söötmisel kasvab ta 5 kuu jooksul ca 100 kg raskuseks, kulutades nuumaperioodil 320 sü ümber sööta, ehk 4 sü juurdekasvu kg kohta. Söödetakse aga seda võõrdpõrsast nii, et ta normaalse 15—20 kg igakuise juurdekasvu asemel võtab juurde poole vähem, siis vajab ta 100 kg eluskaaluni jõudmiseks kuni 10—12 kuud. Sel juhul kulub sööta ligi 1½—2 korda rohkem, sest elatussööda osa („surnud" kulu) suureneb pikaldase nuuma korral. Sama on lugu vasikate ja lammaste kasvatamisel ehk nuumamisel. Nõrgalt söödetud varsast areneb kääbushobune ja näljutatud töökobusele ei aita ka piits.

Nii on kõigi loomade täielikult intensiivne jõudlusvõimete kohane söötmine tarvilik ja kasulik ning nõrk söötmine kahjulik. See on loomakasvatuse esimene aabitsatõde, mis peab meeles püsima, nagu seda rõhutab Popov. Kuid tänini oleme selle vastu eksinud ja söötnud loomi ¾ annustega, tihti veel vähematega — isegi elatussööta pole iga loom mõnel perioodil kätte saanud. Sellest kõigest tekib määratu kahju meie loomakasvatuse tootmisprotsessis. Kahju on seda suurem, kui loomadele antakse tasakaalustamata söödaannuseid.

Ratsionaalselt täielikul söötmisel peab alati koos söödaühikutega (mille järgi mõõdame söötmise üldise tugevuse astet) manustama loomadele tarbekohaselt ka valku, mineraalaineid ja vitamiine. Nende ebakohasel manustamisel ei saavutata ratsionaalselt tasakaalustatud täielikku söötmist, ega soovitud edu. Sel alal on meil eksimusi palju, eriti valkude osas. Loomade söötmisel on meil valkudest veel teravam puudus kui söödaühikuist.

2. Tarbekohaste valguannustega tasakaalustatud söötmise vajalikkus ja kasulikkus.

Valk on kallimaid ja meie oludes eriti defitsiitne loomade toitaine. Seepärast peab valgu kasutamine olema äärmiselt ratsionaalne.

Praktikas juhtub sagedasti, et hästi lüpsvale lehmale antakse söödaühikuid enamvähem õieti, kuid valku märgatavalt alla või üle normi, mida nimetatakse valgu poolest tasakaalustamata söötmiseks. Millal seda juhtub ja mis on selle järelduseks?

Valku saavad kõrgelüpsilised lehmad rohke, kuid liiga vähese valgu sisaldavusega odra- või kaerajahu andmisel neis majapidamistes, kus häid heinu ega silosööta pole ja ka õlikoogid puuduvad, nagu seda meil praegu esineb 99 juhul 100 hulgast. Järeldused: toodang langeb lehmadel varsti ja järsult, sest valk on asendamatu toitaine. Samuti ei mune kanad ega kasva noorloomad ainuüksi valguvaese odra- või kaerajahu saamisel.

Meie ebateadlikel loomapidajail on pime usk odra ja kaera vastu ja nad kasvatavad neid kultuure puhtalt loomasöödaks. Nad annavad neid lüpsikarjale, noorloomadele ja kanadele lisamata valgurikkaid sööti, nagu kaunvilju, õlikooke jt. Nii ei ole loota piima, noorloomade juurdekasvu ega mune, sest oder ja kaer ei sisalda vajalikult valku. Sel viisil raiskame neid kalleid teravilju asjata. Peame kasvatama rohkem kaunvilju või tera- ja kaunvilja segakultuure.

Antakse valku üle normi, nagu seda näeme üksikutes õlikookidega ülevarustatud majandeis, kus juurvilja ja teravilja vähe, muudetakse ülenormi valk keharasvaks või soojuseks. Seejuures eraldub kallis lämmastik kusinikuna ja läheb sõnnikusse. Nii saab valgust kaudselt kasu põllule, kuid lehma piimatoodang ei tõuse, kui söödaühikuid pole või lehm on oma lüpsivõime ülempiiril.

Alalist valguraiskamist tuleb ette meil eriti tööhobuste söötmisel.

Senini on enamikus põllumajandites juurdunud harjumus sööta tööhobuseid ühekülgselt, heinte ja kaertega. Tihti antakse tööhobustele ristikheina, kuid lehmadele mitte. Tööhobune ei

vaja aga söödaühiku kohta üle 70—75 g valku. Et harilikus niiduheinas on ligi 100 g ja kaeras 92 g seeduvat valku sü kohta, siis saab tööhobune iga söödaühikuga 20—25 g valku päevas ülenormi. Keskmises töös kulub tööhobusele 7—8 sü ümber päevas. Nii raiskab ta iga päev 150—200 g valku ülenormi. Et tööhobust tuleb sööta käest ligi 300 päeva, siis raiskab ta vähemalt 50 kg seeduvat valku (2 ts. linakooke) rohkem kui ta vajab. Kui söödetakse tööhobust ristikheinaga, milles on 115—130—140 g seeduvat valku, siis kasvab valgu raiskamine kuni 100 kg-le.

Arvestame nüüd! Kui keskpärase heina ja kaeraga söödetav tööhobune kulutab 50 kg valku üle normi, siis teeb see 1950. a. plaanis ettenähtud 167 000 tööhobuse kohta (50 kg × 167 000) 8 350 000 kg valku või 334 000 kg linakooke (33,4 tuhat tonni). Samal ajal paremad piimalehmad kannatavad valgu puudust ega saa võimetekohaselt lüpsta. Et 50 kg valku võib anda 1000 kg ehk ühe tonni piima, siis nagu „jooksid" meie tööhobused ära 167 tuhat tonni täispiima. Tuleb välja, et tööhobused joovad meie laste piima ära.

Nii mõistmatult meie oma tööhobuseid küll sööta ei või. Veel mõistmatum on nende söötmine hea ristikheina suurte annustega. Siis kasvab tööhobuste valgu raiskamine ja karja piima kaotus peaaegu kahekordseks, kui eeldada, et lüpsikarjale söödaühikuid jätkub ja tal on puudus valgust.

Korraldame tööhobuste ühekülgse söötmise tingimata ümber. Anname neile peaasjalikult timutirikast valguvaesemat heina ja kaera ning 4—6 kg põhku (päevas), kartuleid, juurvilju jt. sööti nii, et päevaannus sisaldaks 70—75 g seeduvat valku sü kohta, kuid mitte üle selle. Säästetud valgu kanname üle lüpsikarjale. Nii veab tööhobune küllalt hästi ja kari saab paremini lüpsta. Teeme seda kohe igas põllumajandis.

3. Kontsentratsiooni või täitvuskraadi probleem.

Söödaühikute, valgu jt. toitainete manustamisel peab valima sööti ja söödaannuseid, mis on sobiva kontsentratsiooni või täitvuskraadiga (mahukusega). Seda nõuet peame pidama silmas seepärast, et lehmade jt. loomade seedekanali maht on piiratud. Selle asjaolu tõttu ei anna iga sööda kõhutäis loomale küllaldaselt toitaineid. Ratsionaalsel söötmisel peab alati valima sööti nii, et loomad suudaksid annuseid süüa ja neist toitaineid omastada. Sel alal on samuti palju eksimusi, eriti liig täitvale põhule lootmine.

4. Tasakaalustatud söötmisvajadus.

Lõpuks on ratsionaalsel söötmisel väga oluline ühtlaselt tasakaalustatud söötmine kogu aasta ja söötmise rajamine kohali-

kele väärtuslikele söötadele. Kuid siingi on palju vigu. Raske on üldse läheneda meie loomade söötmisele ratsionaalsuse mõõdupuuga. Tutvume olukorraga lähemalt.

5. Eesti NSV loomade söötmise senine seisukord.

Siin väärib eelkõige tähelepanu lüpsikarja söötmise olukord, sest piimakari on meie peatootmisala.

Eesti NSV karjakontrollandmed tõendavad järgmist:

1. Meie lüpsikarja söötmise täielik intensiivsus ja toodang on nõrk ja kaldub sügavama miinimumi poole.

a) Sõjaeelsele tasemele jõudnud lehma söötmise absoluutne intensiivsus on langenud 2259 sü-lt (1940/41 k/a) alla 1888 sü-le (1946/47 k/a), s. o. 371 sü ehk 16% võrra. Selle järeldusel on aastalüps 4%-lises mõõtpiimas samal ajavahemikul langenud 2817 kg-lt 2121 kg-le, s. o. 969 kg ehk 25% võrra, s. o. ca ½ korda kiiremini kui söödakulutus.

b) Piima tootmiseks rakendatud söödaosa % üldisest söödakulutusest ehk tootmisindeks, mis on söötmise ja piimatootmise intensiivsuse objektiivseks mõõdupuuks, langes keskpäraselt nõutavale (50—55) alampiirile lähenevalt 49 pealt alla 39 peale, s. o. allapoole nõrka (45) astet, ning jääb kaugele parimast (üle 60), mille poole tuleb edukal piimakarjapidamisel püüda.

c) Mittekontrollialuste karjade toodang ei küüni 4%-lises mõõtpiimas palju üle 1500 kg, vaid on sagedasti isegi alla 1000 kg, millega tootmisindeks langeb väga sügavasse miinimumi: 25—35-le.

2. Popovi ja Tomme poolt ülesseatud kogu aasta ühtlase söötmise nõudest ei peeta meie piimatootmise praktikas kinni, mis on edutuse peamisi põhjusi.

a) Sügisene lüpsikõver langeb tootmissööda järsu kahanemise tõttu ja jõuab madalseisu palju kiiremini kui lüpsvate lehmade (lüpsiperioodi) kõver. Seetõttu on lehm kaotanud aastalüpsi hulgast 500—750 kg, peaasjalikult sügisese karjamaa- ja haljassööda puuduse tõttu.

b) Popovi poolt soovitatud varu- ja avanssöötmise asemel alasöödetakse kevadtalvel kinnislehmi ja värskeltpoeginuid talvise üldise söödapuuduse tõttu. Tugenedes NSV Liidu vastavaile katseile ja kogemustele jääb nii normaalsest lüpsi edust saavutamata vähemalt 750—1000 kg piima.

c) Et lüpsikõvera normaalsel säilitamisel võib Eesti NSV kontrollialuselt lehmalt saada aastas kuni 3000 kg piima, ja tõsta seda kinniste lehmade varu- ning värskeltpoeginute tugevama söötmise abil (nagu seda praktiseeritakse NSV Liidus Popovi järgi) senise 2200 kg-lt kuni 4000 kg-le, millest nähtub,

et meil on tõuaretus ette jõudnud ja söötmine ning söödabaas kaugele maha jäänud, ega võimalda jõudlusaretuse tulemusi kuigi ulatuslikult rakendada.

3. Popovi, Tomme jt. poolt ülesseatud kohalikul söödabaasil, eriti põhisöödal põhinevast söötmisviisist peetakse Eesti NSV-s kõige halvemini kinni, vaatamata ka EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otstarbekale otsusele.

a) Põhisööti on kasutatud kontrollialusele lehmale ainult 1700—1800 sü EK(b)P Keskkomitee poolt soovitatud 2200—2500 sü asemel, sellega 400—800 sü võrra vähem, võtmata eeskuju ka paremate kontrollialuste karjapidajate eesrindlikust praktikast, kes on meie oludes õige tee näitajatena rakendanud EK(b)P Keskkomitee soovitusi ning seda märgatavalt ületanud:

korralikemais karjades	2200—2600 sü	sellest karjam.	1000 sü
paremates karjades	2600—3000 sü	„	1000—1250 sü
rekordlehmadele	3000—3600 sü	„	1250—1500 sü

b) Üldiseks peapuuduseks on, välja arvatud osa eesrindlikke karjapidamisi, ühekülgne põhurohke nõrk põhisöötmine ja piima paremini tekitavate heade kultuurkarjamaa- ja haljassöötade, hea varajase heina, silo, juurvilja ja söödakartuli kui karja väärtuslikumate põhisöötade üldine vähesus ning peaasjalikult sellest tingitud karja madal piimaproduktiivsus.

c) Kõrssööda hulgast, mis küünib lehma kohta ca 26 tsentnerile, moodustab väheväärtuslik põhk ca 16 tsentnerit ja toorsööda kogus ei ulatu isegi 100 sü-ni, vaatamata EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi ca 500 sü toorsööda soovitusele. Liig rohke põhu tõttu on meie tegelik talvine söötmine kaldumas möödunud sajandi sõnnikukarja söötmisviisile, mitte uueaegsele piimakarja õigeviisilisele söötmistüübile, mis põhineb rohkele heinale ja toorsöödale.

On selge, et meie lüpsikarja söötmine on ebaõigel teel ja see küsimus laheneb vaid söödabaasi põhilise ning otsustava ümberkorraldamise abil.

Ka teiste loomade jõudlusvõimete rakendus pole meil täielik nõrga söötmise ja ebaühtluse tagajärjel. Kanade munatoodang näiteks on kõige kõrgem kevadel ja suvekuudel, mil kanad käivad väljas ning leiavad rikkalikult väärtuslikku sööta loodusest rohu, ussikeste ja putukate näol. Talvekuudel on munatoodang väga madal, mis on tingitud nõrgast söötmisest, osalt ka ebasoodsaist pidamistingimustest. Talvise vähese munemise tõttu jääb kana aastatoodang madalaks, kõikudes 100 muna ümber normaalse 150 asemel.

Samuti sealiha tootmine on meil hooajaline, suvel on seasööti vähe, eriti kartuleid. Nuumikuid alasöödetakse suvel ega rakendata nende kasvuvõimet nimetamisväärselt. Nuumamine algab alles uue saagi laekumisega. Kuid selline pikaldane nuumamine langetab sigade käibekiirust ja sealiha kogutoodangut. Pealegi kulub sel viisil ligi 1,5—2 korda rohkem sööti juurdekasvu kg kohta kui normaalsel juurdekasvuvõime pideval rakendamisel, sest sea elatussöödal pidamine mitme kuu vältel tekitab suure lisakulu. Viimase arvel tekkivat sealiha kaotust võib hinnata ligi 20%-le, sest aastasest sigade läbikäigust teevad suvise liiga pika „näljanuuma" läbi peaaegu pooled nuumsead.

Lammastelt kaotame osa villatoodangust talvisel söötmisel. Järeldusena on kevadpügi märgatavalt väiksem sügispügist. Pealegi on vähetoidetud lamba vill lühike, kuiv, pude ja läiketa. Pikemaajalisel alatoitlusel muutub vill peeneks ja langeb seljast.

Nõrk talvine söötmine halvab ka noorkarjakasvatuse edukust. Nende päevaiive on väike, nad jäävad kergekaalulisteks ega jõua lehma easki enam normaalkaaluni. Tõuveiste müügil ei vasta nende eluskaal NSV Liidu standardeile, ka tapaloomana osutub nende lihakaal kergeks. Peale selle halvab nõrk noorkarja söötmine jõudlusvõime arengut ja edaspidist lüpsiedu. Noorkarja talvise nõrga söötmise kahjustused on meil küllalt tõsised ning tuleviku lüpsikarja kvaliteeti ohustavad.

Kokkuvõttes oleme loomade täieliku tasakaalustatud, ühtliku ja mitmekülgse söötmise põhinõuete vastu rängalt eksinud, peaasjalikult põhisöödabaasi nõrkuse sunnil. Meie pole suutnud oma loomade jõudlusvõimet rakendada kuigi ulatuslikult ja oleme seepärast tootnud loomasaadusi väga kulukalt ja palju vähem kui seda loomad meile anda võiksid. Pealegi halvab nõrk söötmine ja söödabaas meie loomade tõuaretust, eriti jõudlusaretust. Arvestagem siin, mis on öeldud NSV Liidu ajakirja „Agrobioloogia"[1] veergudel: „Eesrindlikud loomakasvatajad said aru darvinistlik-mitšuurinliku õpetuse jõust nende tööviljakusele. Nad heitsid kõrvale bioloogiateadusse tunginud metafüüsilised õpetused, eriti valeliku mendelismi-morganismi, mis käsitleb pärilikkust, sõltumatuna kasvatamise, söötmise ja pidamise tingimustest. Eesrindlikud loomakasvatajad juhinduvad loomakasvatuse kogetud reeglist, et „tõug läheb suust sisse". Karavajevo sovhoosi loomakasvatuse saavutused on hiilgavaks näiteks mitšuurinliku õpetuse viljakusest loomakasvatuses."

[1] Nr. 1, 1946. a., lk. 5.

Nii tuleme otsusele, et „lehm lüpsab suust", „kana muneb nokast" ja ka „tõug läheb suust sisse". On selge, et tõug võib ka „suust välja minna", nagu neid on meile imporditute hulgast palju välja läinud. On täielikult aru saadud, et meie ei tohi oma loomade söötmise ja söödabaasi otsustava parandamisega enam oodata.

II. Põllumajandite söödabaasi arendamine ja kooskõlastamine loomade nõuetega

1. Söödabaasi arendamise ja meie põllumajandite korrastuse suuna valik.

Söödabaasi arendamise suuna valikul tuleb meil loobuda taaniviisilisest ärimehelikust rohkest ostujõusööda suunast. Meie oludes on õigem võtta omaks NSV Liidus tunnustamist leidnud kohaliku söödabaasi arendamise püüe rõhutatud põhisööda suunaga.

Popov ütleb: „Ratsioon tuleb koostada võimalikult oma majandis toodetud söötadest, eeskätt kõrs- ja toorsöötadest." Eriti lüpsikarja söötmise kohta ütleb Popov edasi: „Hea kvaliteediga hein, eriti selleks külvatud liblikõielistest, kombineeritult heade toorsöötade ja rikkaliku karjamaasöödaga võimaldab saada väga kõrgeid lüpse vähese jõusööda kuluga." Meie majandid peavad võimalikult suurema osa toitaineist koguma heinas, juurviljades, silos ja karjamaasöödas. Hea söödatootmise korrastuse ja söötade õige kasutamise puhul võime selles suunas minna väga kaugele."

Kui kaugele on tegelikult jõutud selles suunas teistes liiduvabariikides, selle kohta esitab Popov näiteid: Moskva oblasti eesrindlikud kolhoosid (Stalini nimeline kolhoos, kolhoos „Punane Koit", „Punane Oktoober" jt.) said 1942.—1943. a. lehma kohta keskmiselt 3000—3500 kg piima, söötes talvel heinu, silo ja juurvilju, suvel karjatades headel karjamaadel ja andes lisaks rohtu. Saamata jõusööti andsid head lehmad laktatsiooni esimesel poolel 17—19 kg piima päevas. Maailma praktikast on teada väga kõrgete lüpside näited, kuni 6000 kg aastalüpse jõusööti andmata. Omades esmaklassilist liblikõielist heina ja toorsööti — silo, kartuleid, juurvilju — võib edukalt pidada ka sigu, kulutades vaid väheselt jõusööti. Toidu- ja söödavilja ja teiste jõusöötade kokkuhoid on nüüdsel ajal kohuslik meie majandites. Võimalusi selleks meil on. Eesrindlikud majandid mõistsid selle tähtsust ja muutsid edukalt söötmisviisi.

Need on juhised söötmise ja söödabaasi renoveerimisel teistes liiduvabariikides, kus kohalikele söötadele langetatakse pearõhk manitsusega kokku hoida jõusööti.

Meie vabariigis juhib EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsus lüpsikarja söödabaasi arendamist samas suunas: „Tarvitusele võtta laialdased abinõud heina- ja karjamaade parandamiseks nende toodangu tõstmise suunas, uute heina- ja karjamaade rajamiseks ning metsistunud kultuurrohumaade taastamiseks. Suurendada loomasööda sileerimist, milleks võtta külvikorda erilised silokultuurid ja soovitada ühe täiskasvanud veise kohta laudasöötmise perioodiks sööti valmistada järgneval määral: kõrssööti 27 tsentnerit, silo 20 tsentnerit ja söödajuurvilju 20 tsentnerit . . ."[1] Peale selle soovitab sama pleenum sovhoosidele karjamaasööta 60 tsentnerit. Kokku teeb see vähemalt 2200 ja ülimalt 2500 sü. Sellega lehm saaks lüpsta 3000—4000 kg piima, olenevalt eluskaalust, piima rasvasisaldusest ja heinte ning põhkude vahekorrast, eriti heinte ja silo kvaliteedist.

Meie eesrindlikumad kontrollkarjapidajad on loobunud vanast taaniviisilisest söötmisest ja läinud üle Popovi ja EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse poolt soovitatud uuele viisile. Tagajärjed on väga head. Ainuüksi põhisöödal olnud kontrollkarjade hulgas saadi meil üle 100 kg võirasva lehma kohta aastas jõusööda abita:

Võirasva kg	Kontrollkarju	
	1945/46	1946/47
100—120	87	98
120—140	17	30
140—160	8	11
160—180	1	2
180—200	—	3
200—220	—	—
220—240	—	1
Kokku	113	145

Ainuüksi põhisöödaga on meie kontrollkarjades saavutatud rekordlüpsiks 221,5 kg võirasva (= 5631 kg 4%-list mõõtpiima). See rekord saadi 1946/47 k/a Lokuta-Kooli Türi kontrollringis Järvamaal. Nii väärivad kohalikud söödad meilgi hoopis suuremat tähelepanu.

[1] EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsus: „Eesti NSV põllumajanduse arendamise ülesanded sõjajärgsel ajastul". RK „Poliitiline Kirjandus", Tallinn 1947, II osa, lk. 28.

Kuid enamikus meie põllumajandites pole kohaliku söödabaasi õigesuunalise arendamise alal midagi ära tehtud. Nad ootavad pikisilmi ostujõusöötade suuri ronge ja laevu, et sellega asendada karjamaa-rohtu, heinu, silo, juurikaid, söödakartuleid ja kaunvilju. Need mugavad tõekspidamised on iganenud ja ebaõiged. Söödabaasi ja kogu põllumajandi korrastust tuleb renoveerida ja võtta omaks alljärgnevad lähtekohad.

a) Eesti NSV põllumajanduses, kus tootmise alal on peaharuks loomakasvatus, tuleb taimekasvatus korrastada kiiresti ümber ja rakendada see loomakasvatuse senisest edukamale teenimisele.

b) Eesti NSV taimekasvatuse reorganiseerimisel tuleb lähtuda loomakasvatuse käesoleva viisaastaku ja edaspidistest loomakasvatuse plaanilistest ülesannetest, eriti loomade jõudlusvõimete maksimaalse kasutamise ja selleks vajaliku ratsionaalse söötmise nõudeist, võttes aluseks loomade täieliku söödavajaduse kui vaieldamatu tellimise, mille peab taimekasvatus korralikult täitma.

c) Eesti NSV loomakasvatuse üldise arengu kindlustamise otstarbel tuleb korraldada vajalikult ümber stiihiliselt kujunenud karja-, heina- ja põllumaa suuruse vahekordi, iganenud külvikordi, osalt ka söödataimeliikide ja -sortide valik ning agrotehnika, lähtudes seejuures loomade söödavajaduse ja tõuaretuse suunast põhimõttel, et karja ja teisi loomi ei tule aretada mitte meie seniste viletsate karja- ja heinamaade ning tihti sobimata külvikordade kohaseiks, vaid vastuoksa — arendada karja- ja heinamaad, nende suuruse vahekorrad, külvikorrad ja agrotehnika kõrgetoodangulise tõupiimakarja ja teiste jõudlusvõimeliste tõuloomade nõuete ning nende täieliku söödavajaduse kohaseiks.

2. Loomade söödavajadus tellimusena taimekasvatusele.

Lehmad ja teised loomad on nagu elavad masinad, kes töötlevad sööti piimaks ja teisteks saadusteks või jõuks (hobused). Nagu tugevaim masin ei tööta kütteta ega täida edukalt ülesandeid korratul kütmisel, nii ei tooda ka jõudlusvõimsaim tõuloom ratsionaalselt saadusi sobivate söötadeta ega ebaõigel söötmisel. Loomi on aga võimalik sööta õieti ja toota loomasaadusi edukalt ainult sel tingimusel, kui söödakasvatus on kooskõlastatud loomade söödavajadusega ja looma- ning söödakasvatust arendatakse käsikäes.

Loomade söödavajadus erineb liikide ja rühmade järgi. Peale söödaühikute ja seeduva valgu hulga on märgatavaid erinevusi ka söödaühiku valgurikkuse ja kontsentratsiooni või täituvuskraadi nõuetes.

Tööhobused nõuavad palju söödaühikuid, kuid nad lepivad võrdlemisi valguvaeste ja mahlakate söötadega. Sugu- ja noorhobused on nõudlikumad. Nad vajavad valgurikkamaid ja mõõduka mahukusega sööti. Kuid hobustele, eriti tööhobustele võib küllalt edukalt anda karjamaa-, haljas-, kõrs- ja toorsööti ning hoida seega mõnevõrra kokku jõusööti.

Kodulinnud seevastu nõuavad vähe söödaühikuid, kuid valgurikkaid, kõrge kontsentratsiooni või vähese täituvuskraadiga sööti, eriti tibud ja hästi munevad kanad. Neile kulub parata matult jõusööti, osa sellest isegi ülikõrge kontsentratsiooniga ja bioloogiliselt kõrge väärtusega loomsetes valgusöötades (lõss, kalajahu jt.). Kuid siingi saab jõusööti mõnevõrra kokku hoida kõrge kontsentratsiooniga kartuli ja juurvilja abil.

Noorte sugusigade ja noornuumikute (peekon- ja lihasead) söödaühikute nõudlus pole väga suur. Kuid nad nõuavad küllalt valgurikkaid ja kontsentreeritud sööti, nende hulgas ka loomseid valgusööti (lõss, kalajahu jt.) nagu kodulinnudki. Pekisead niipalju valku ei vaja kui peekon- ja lihasead, kuna vanemad rasvasead lepivad isegi valguvaeste ratsioonidega.

Suguemiste söödavajadus on suur, sest 2 suguemist koos 1,5 pesakonna põrsastega nõuavad samapalju sööti kui üks suurem lehm aastalüpsiga 4000—5000 kg. Tiinuse lõpupoolel, eriti imetamisperioodil nõuavad suguemised valgurikkaid söödaannuseid, nagu hästi lüpsvad lehmadki. Kuid vabade ja algtiinete emiste söödaühikute ja valgu tarve on väike. See asjaolu võimaldab neid sel perioodil sööta küllalt mahukate ja odavate söötadega.

Lammaste söödaühikute ja valgu tarve pole kuigi suur, välja arvatud imetavad uted, kes on nõudlikumad. Lambad lepivad madala kontsentratsiooniga ja mahukate odavate täitesöötadega.

Karja, eriti kõrgetoodangulise lüpsikarja söödavajadus on väga suur ja ületab kõigi teiste loomade oma. Ühtlasi nõuavad kõrgetoodangulised lehmad valgurikkaid ja kõrge kontsentratsiooniga vähetäitvaid sööti. Ballastirikast, ülitäitvat ja madala kontsentratsiooniga põhku ei maksa neile üldse pakkuda, kui soovitakse saada häid lüpse vähese õlikoogi kuluga. Kinniste ja vähelüpsvate lehmade valgu ja kontsentratsiooni nõuded on hoopis madalamad, võrreldes kõrgelüpsilistega. Neile võib anda ballastirikkaid täitvaid sööti, põhku 4—6 kg päevas koos heinte ja toorsöötadega. Nii on kõrgetoodanguline lüpsikari väga nõudlik, võrreldes madala toodanguga karjaga. Selle asjaoluga tuleb hoolikalt arvestada ka söödabaasi korrastamisel.

Noorkari nõuab vasikaeas, eriti esimesel poolaastal, küllalt valgurikkaid ja kontsentreeritud sööti. Kuid mullikaeas, mil nende seedekanal laieneb, võib ja on otstarbekam lehmmulli-

kaid sööta peaasjalikult heinte ja toorsöötadega, kusjuures saab osaliselt kasutada ka põhku.

Pidades silmas söödaühikute ja valgu tarvet ning kontsentratsiooni või täitvuskraadi piiri kui loomade füsioloogilis-anatoomilisi nõudeid ühelt poolt ja võttes arvesse kõiki ratsionaalse söötmise põhinõudeid teiselt poolt (nagu selgitatud eespool), sealhulgas ka kohalikule söödabaasile, eriti odavale põhisöödale põhinevast soovitavast söötmisviisist, on arvutatud välja erinevate loomarühmade normaal-söödavajadus aasta või perioodi (noorloomad, nuumsead) kohta, nagu see meie oludes sobib ja ökonoomsemaks osutub. Seejuures on püütud võtta aluseks selliseid päevaannuseid ja söötmisskeeme, mis meie oludes on edukalt rakendatud kontrollkarjades jm. või katsejaamades proovitud.

See normaal-söödavajadus ongi loomade tellimine, mis tuleb võtta aluseks meie kui loomakasvatuse peaharuga põllumajandite korrastamisel. Muidugi tuleb siia lisada veel toiduteraviljade, söögikartuli ja keeduviljade, seemnekasvatuse, müügi jt. nõuded. Nii saame söötade ja viljade koguvajaduse, mis peab tootmise vastava korrastamise abil katma.

Eriolukorras või eriülesannetega majandites võib normaal-söödavajaduses teha oludekohaseid muudatusi: karja juures asendada osa silo hea valgurikka heinaga või juurvilja kartuliga söödaühikulises vahekorras jne. Samuti võib teha muidki oludekohaseid asendusi, kuid nii, et söödaühikute ja valgu normid saaksid kaetud ja täitvuskraad jääks loomale vastuvõetavaks. Põhisööti võib asendada jõusöödaga, kus seda võimalik toota või osta rohkem. Kuid selline vahetus pole üldiselt soovitav ega ökonoomne, välja arvatud eriolukorras või eriülesannetega põllumajandid, kus kohalikke sööti pole võimalik nõutaval hulgal toota. Halva kvaliteediga heina ja silo puhul ning omakasvatatud kaunvilja puudumisel on valgurikaste jõusöötade juurdeost paratamatu.

On tarvilik, et esitatud normaal-söödavajadus saaks ametlikult tunnustatud ja võetud kindla mõõdupuuga kasutamisele meie söödabaasi arendamisel, sest muidu pole selge, mis ja kui palju peab püüdma sööti toota ratsionaalse söötmise kindlustamiseks. Senine ebateadlik ja juhuslik söötade tootmine on viinud meie loomade söötmise ummikusse, nagu selgus eespool.

3. Loomade ratsionaalset söötmist võimaldavad kohalikud söödad Eesti NSV oludes.

Loomade söödavajaduse katmise seisukohalt on taimekultuuride valikul olulised nende söödaühikute ja seeduva valgu

netosaagid[1] ning täitvuskraad ehk kontsentratsioon, samuti sü valgusisaldus. Sõnniku hulga ja väärtuse ning maaviljakuse tõstmise seisukohalt on hinnatavad kuivolluse ja lämmastiku saagid.

Aastail 1930—39 andsid meil hektaarilt söödaühikuid (netosaagis): juurvili 2632, kartul 2364 (pealseteta), kultuurrohumaad 2000, põldhein 1381, looduslik hein 320 ja looduslik karjamaa 160.

Nii on juurvilja ja kartuli sü toodang olnud 2—2,5 korda kõrgem söödateraviljadest. Põldhein on ületanud kaera- ja odrasaake 20—30% ning väiksemal määral (ca 3%) ka segavilja sü toodangut. Siit järeldub, et loomade, eriti karja söötmise intensiivsuse seisukohalt on juur- ja mugulviljade ning põldheina kasvatus, samuti kultuurrohumaade laiendamine kasulikum kui ühekülgne söödateraviljade laiendamine.

Seeduva valgu ha netosaagid järjestusid 1930.—1939. a. keskmiselt (kg): kultuurkarjamaa 254, kultuurniiduhein 230, juurvili 161, põldhein 159, segavili 125, kartul 85, kaer 77, oder 66, looduslik hein 31 ja looduslik karjamaa 18.

Seega olid valgusaagilt esikohal kultuurrohumaad ja juurvili, ületades odra- ja kaerasaake rohkem kui 2—3-kordselt. Neile järgnes segavili, mille valgusaak on kujunenud kuni 2 korda suuremaks odra ja kaera valgutoodangust. Kuid valguprobleemi lahendamisel on veel mõõduandev 1 sü valgusisaldus, mis on ha netosaakides osutunud alljärgnevaks (grammides): kultuurkarjamaa 127, põld- ja kultuurniiduhein 116, looduslik karjamaa 110, looduslik hein 96, segavili 94, kaer 74, juurvili 61, oder 55 ja kartul 36 (pealseteta).

Nii on valgurikaste kultuurrohumaade, põldheinte ja segavilja kõrval eriti hinnatav juurvili. Juurvilja ha-saagid on suurimad ja ta kogusaagis on sü kohta rohkem valku (koos lehtedega 61 g) kui odra netosaagis (koos põhkudega 55 g). Ka kaera netosaagi sü valgusisalduse väheldane ülekaal (74 g) juurviljaga (61 g) võrreldes pole valguprobleemi lahendamisel tõeliseks paremuseks, sest kaera ha-saagid on väga madalad.

Kontsentratsioonilt järjestuvad netosaagid (100 kg kuivolluse kohta sü): kartul 100 (pealseteta), juurvili 83, karjamaad 78—82, söödateraviljad 56—65, põldhein 47 (vanem) ja looduslik hein 40 (vana).

Sellest järeldub, et puhas oder ja kaer ei anna vähetäitvat kontsentreeritud ja valgurikast sööta, kui arvata põhud kaasa. Põhu kasutamisel söödaks langevad teravilja kontsentratsioon ning seeduva valgu sisaldus sü kohta. Nii ei võistle kaer ja oder kont-

[1] Netosaagi all on mõistetud kogusaaki ilma seemneks kuuluva osata.

sentratsioonilt juurvilja ega kartuliga, kusjuures esimesed ei otsusta ka valguprobleemi.

Ka kuivollust ja lämmastikku, mis on hinnatavad sõnniku koguse (kuivollus) ja väärtuse (lämmastik) seisukohalt, on saadud põhisöötades rohkem kui söödateraviljades. Seega annavad põhisöödad ka märgatavalt rohkem ja paremat sõnnikut, mis on oluline maaviljakuse ja põllusaakide tõstmisel.

Lüpsikarja söötmise seisukohalt on lõpuks oluline, kui palju suudab lehm päevas süüa meie karjamaa, haljas- ja kõrssööti ning toota nende kõhutäitega piima, sest nende söötadega on meil võimalik katta suurem osa lehma söödatarbest. Seda analüüsides selgub:

a) Hea kultuurkarjamaarohi võimaldab kõrgeid päevalüpse (üle 20 kg). Selle puudusel saab keskpäraseid lüpse haljassöötade abil umbes 15—20 kg, olenevalt kasvustaadiumist.

b) Kõrssöötadest võimaldavad edukat piimatootmist noorelt koristatud heinad, vanad heinad aga mitte. Seepärast ei või heinateoga kunagi hilineda.

c) Põhud ja vana halb hein ei tooda piima, vaid elatavad lehma vaevalt.

d) Hea valgurikka heina ja silo juurde sobivad juurvili ja kartul, missuguste söödakombinatsioonidega saab umbes 15 kg (ülimalt 20 kg) päevalüpse jõusööda abita.

Talveperioodil meie oludes tegelikult rakendatud põhisöödaliste söötmisskeemidega saab lüpsikarja söötmist raskusteta nii korraldada, et alla 15 kg päevalüpsidega lehmadele pole jõusööti tarvis.

Põhisöötade täienduseks tuleb eelistada valgurikkamaid kaunvilju ja tera-kaunviljade segakultuure. Viimaste sü-saagid on meil olnud $^1/_4$—$^1/_3$ võrra ja valgusaagid ligi 2 korda kõrgemad puhta kaera ja odra saakidest.

Peale nende tuleb tagaplaanilt kindlasti esiplaanile tõsta iblikõieliste-rikka (ristik, kaunviljasegatised jt.) silo ja varajase heina valmistamine.

4. Põllumajandi taime- ja loomakasvatuse põhikorrastuse perspektiivkava ja selle rakendusplaanid.

Sööda- ja loomakasvatuse arenemise ning kooskõla tegelikuks kindlustamiseks on tarvis iga põllumajandi ja selle allüksuste kohta (osakonnad jt.) välja töötada looma- ja söödakasvatuse perspektiivkava. Sellest ülesseatud eesmärgist tuleb kinni pidada ja asuda selle teostamisele iga-aastaste rakendusplaanide järgi.

Perspektiivkavas määratakse kindlaks taime- ja loomakasvatuse otstarbekas oludekohane põhikorrastus ja nende tootmisalade võimalik maksimaalne ulatus, mis on saavutatav majandi

kõigi looduslike ja kultuurikõlblike pindalade ülesharimise ning reservmaade täieliku rakendamise teel parima agro- ja zootehnika kasutamise abil. Selles fikseeritakse aia-, põllu-, karja- ja heinamaade sobivad asetused ning vahekorrad, töö- ja produktiivloomade arv, nende loomade söötade-viljade vajadus ning seda tõhusalt täitvad külvikorrad. Seejuures püütakse nõudlus- ja katteplaanide analüüsiga viia taime- ja loomakasvatus omavahel õigesse suhtesse nii, et loomi neile vajalike söötadega täielikult kindlustada nii suvel kui talvel.

Tuginedes loomade söödavajaduse ja loomühikute arvestusele võib perspektiivsel eelplaanimisel ligikaudselt orienteeruda looma- ja söödakasvatuse kooskõlale alljärgneval kiirmeetodil.

a) Normaal-kultuurkarjamaad (2000 sü/ha) vähemalt 0,5 ha ja niisama palju põld- ja kultuurniiduheina normaalpindala (4000 kg/ha) loomühiku kohta söödabaasi alusena.

b) Juurvilja ja söödakartuli normaalpindala (4000 sü/ha) kokku vähemalt 0,1 ha loomühiku kohta söödaannuste kontsentratsiooni tõstmiseks ja valguvaeste madalasaagiliste söödateraviljade (oder, kaer) osaliseks asendamiseks.

c) Põllust võimalikult 40—50% ristiku, vikisegatiste jt. liblikõieliste söödakultuuride alla valguprobleemi lahendamiseks, valmistades neist väärtuslikku varajast valgurikast heina ja silo sellekohaste normide järgi (vt. tabel 4) ning kasvatada söödaks peamiselt segavilja, milles on 20—25% kaunvilju.

Kuid veel parem on määrata täpne oludekohane korrastus plaanitud (või mõeldud) loomade arvu ja nende täieliku söödavajaduse põhjal. Selleks tuleb rakendada vastavat analüüsi metoodikat (vt. tabel 2—5). Analüüsimisel arvutatakse plaanitud loomade normaal-söödanõudlus (tabel 2 järgi) ja eraldi ka suveperioodil vajalike karjamaa- ja haljassöötade kogused kuude viisi (vt. tabel 4). Järgnevalt koostatakse karjamaa- ja haljassöötade katteplaan (vt. tabel 3) ja seejärel (vt. tabel 5) käestsöötade ja viljade tootmise plaan (katteplaan). Nii selgub, kui palju karja- ja heinamaid ning põldu peab olema, samuti missuguseid külvikordi ning söödakultuure tuleb valida.

Iga-aastaste rakendusplaanide koostamisel tuleb söötade ja viljade nõudlus- ning vastavad katteplaanid hästi välja töötada ja kooskõlastada (vt. tabelid 2—4). Nõudlusplaanide alusel pole raske meie praegust väikest loomade hulka neile vajalike söötadega varustada, sest siis on selge, mis on vaja.

5. Karjamaa- ja haljassöötade tootmise korrastamine loomade nõuete kohaselt.

Seda saab hõlpsasti analüüsida ja teostada tabelite 2 ja 3 abil. Põhimõte seisab selles, et vastava tabeli järgi määratakse kind-

laks loomade suvine söödavajadus, nagu seda kuluks iga kuu. Karjamaa söödatoodang, samuti sügise poole karjatamisele tulevate ädalate kogused kuude järgi määratakse kindlaks kohalike kogemuste ja vastavate juhendite abil. Nii selgub, missugusel kuul on karta puudujääke. Kõige kriitilisemaks on meil sageli juuli teine pool ja augusti algus. Siis karjamaa söödatoodang langeb, kuid põld- ja niiduheina ädal pole veel jõudnud kasvada. Peaaegu alati on tarvis haljassööti sügiseni, halbade karjamaade puhul ka varakevadel.

Varakevadiseks heaks haljassöödaks on haljasrukis. See tuleks meil üldiselt rakendamisele võtta. Aprilli lõpul ja mais kahenädalaste vaheaegadega külvatud vikisegatis aitab üle juuli ja augusti I poole söödapuudusest. Septembri lõpul päästab piimalanguse jaanirukki segatis, mis on külvatud juuni teisel poolel. Oktoobri algul saab juurvilja lehti ja kevadel külvatud loomakapsas annab haljasmassi kuni lume tulekuni. Nii saab ära hoida igal sügisel esinevat piimatoodangu langust. Põhiline töö tuleb teha karjamaade parandamise alal. Seda peab veel tänavu alustama.

6. Heinte, toor- ja jõusöötade tootmise korrastamine loomade nõuete kohaselt.

See on otstarbeka külviplaani sisseseadmise ja looduslike heinamaade parandamise küsimus. Kui teeme söödavajaduse analüüsi ja külvame tuleval kevadel, nagu loomad nõuavad, siis paraneb loomade söötmine kohe. Heinabaasi kindlustamiseks tuleb asuda kiiresti looduslike heinamaade kultiveerimisele. Seni kui need hakkavad saaki andma, tuleb põldheina rohkem külvikorda võtta, umbrohuste jaanikesade asemele vikisegatist külvata, tükike uudismaad vikisegatiste alla võtta jne., mis on otstarbekam ning võimalik.

7. Allapanu tarve ja selle soetamine.

Allapanu kulub 15 ts. loomühiku kohta, sellest alusturvast soovitavalt 10 kantmeetrit (umbes 1 t). See alusturba norm tuleb võtta veel tänavu välja oma tööjõuga kõigis põllumajandites, kus turbaraba ei asu üle 10 km kaugusel. Sellelt vahemaalt saab talvel alusturba alati kätte. Turba abil suureneb sõnniku hulk, tõusevad maaviljakus ja sööda ning muude viljade saak.

8. Söödakultuuride saagi tõstmine laudasõnniku otstarbeka kasutamise ja mineraalväetiste abil.

Loomade ratsionaalse täieliku ja läbi aasta ühtlase söötmise kindlustamise eesmärgil on meil tarvis kiiresti suurendada sööda jt. kultuuride saake parema maaharimise ja teiste agrotehniliste võtete, eriti ratsionaalse täieliku väetamise abil.

Tuleb tõsta laudasõnniku kui põhiväetise hulka ja väärtust

alusturba rohke kasutamise ja sõnniku parema hoiu abil. Ühtlasi tuleb püüda sõnnikut kasutada õigel viisil ja paigal, nii et ta annaks võimalikult suuremat efekti. Selleks on vaja loobuda senisest ebaotstarbekast ühekordsest suure laudasõnniku normi andmise viisist 6—7 ja rohkem aasta tagant. Kasulikum on sõnnikut anda mõõdukates annustes igale põllule 3—4 aasta järel, eeskätt juurviljale, kartulile ja taliviljadele.

Vikikesa puhu sobib vikile anda tubli mineraalväetise norm ja taliviljale antav mõõdukas sõnnikukogus sisse künda pärast viki koristamist. Kui segatis on hästi vikirikas, siis ei lange mõõdukalt sõnnikut ja rohkem mineraalväetisi saava talivilja saak nimetamisväärselt. Nii võib Lõuna-Eesti viljakatel muldadel kasutada kesa edukalt söödabaasi laiendamiseks. Põhja-Eesti kehvematel muldadel, kus vikikesa kipub talivilja saake vähendama, on otstarbekam kasutada kesataimena mesikut, mis sobib sileerida. Kesa arvelt saadava söödaga tõuseb ka sõnnikutoodang. Viimane suurendab külvikorras kõigi kultuuride saake tihedamate mõõdukate annuste abil.

Sõnnikut tuleb hinnata mitte niivõrd tema taimetoitainete kui mulla bakterite hulga ja elujõu tõstmise ning mulla omaduste parandamise seisukohalt. Huumus on bakteritele tarvilik ja nende „söötmisel" on optimaalseks sageduseks 3—4 aastat. Liig pikkade vaheaegadega suurte sõnnikukoguste andmine on bakterite „söötmise" seisukohalt ebaotstarbekas. Nende hulga ja elutegevuse langusel halvenevad mulla omadused ja viljakus. Mulla bakterite huvides arvestatakse ha kohta 80 ts. sõnnikut aastas, seega 3—4 aasta järel korraga 240—320 tsentnerit. Sõnniku jätkumise korral sobib juurviljale ja kartulile anda suuremaid norme.

Jaotades vähest sõnnikut ratsionaalselt ja mõõdukates annustes ning soodustades sel viisil bakterite hulka ja mulla omadusi, avaneb ühtlasi võimalus mineraalväetiste edukamaks kasutamiseks. Mineraalväetiste abil oleks meil söödasaake hõlpus suurendada ja söödabaasi järsult parandada. Sellele küsimusele peame omistama tõsist tähtsust.

Prjanišnikov ütleb: „Seltsimees Stalini poolt antud tähtsamate põllumajanduslike kultuuride saagi tõstmise ülesannete täitmisel omab väetiste kasutamine aasta-aastalt üha suuremat tähtsust ... kolmandat viisaastakut iseloomustati partei XVII kongressi määrustes kui „keemia viisaastakut" ... Partei XVIII kongressi määrustes ... peab põllumajanduslik toodang suurenema saagi tõusu arvel rohkem kui külvipinna suurenemise arvel ... Ees on määratu tähtsusega ülesanne: kindlustada üha suureneva mineraalväetiste juurdevoolu efektiivseim kasutamine ... Põllumajanduses kujunes stahhaanovlik liikumine ja väetiste suurte annuste

abil... saadi enneolematuid suhkrupeedi saake, üle 1000 ts. juurikaid hektaarilt. Ülesandeks on viia meie maa... esimesele kohale mineraalväetiste tootmise alal, kuna Venemaa (tsaariaegne) oli selles suhtes nulli tasemel koos Hiina ja teiste mahajäänud maadega..."[1]

Meie pole mineraalväetiste alal ka varematel aastatel Hiina mahajäänud tasemel olnud. Kuid meil tuleb oma loomakasvatuse arenemise huvides kindasti püüda mineraalväetiste suurema kasutuse poole. Prjanišnikov analüüsib paljude riikide põllumajanduse saakide taset ja toob huvitavaid näitarve:

	Nisu ha-saak tsentnerites	Mineraalväetisi ha-le tsentnerites
Holland	28,1	6,5
Belgia	25,9	3,3
Saksa	21,4	3,0
Prantsuse	14,5	1,1
P.-Am. Ühendriigid	9,3	0,3
Tsaari-Venemaa	7,0	0,06

Prjanišnikov seletab, et saagi tõusu on peale mineraalväetiste mõjutanud ka rida teisi tegureid (laudasõnnik, ristikukultuur, maaharimine jne.), kuid lisab, et „mineraalväetiste tähtsus tõuseb nende elementide kompleksis selgesti esile hädavajaliku elemendina... Võtke ära mineraalväetised, ja saagid langevad, nagu nad langesid Saksamaal Esimese Maailmasõja ajal... Neljandal sõja-aastal läksid saagid tagasi tasemele, mis oli 75 aastat tagasi. Samal ajal, kui enne mineraalväetiste kasutamisele võtmist kulus 100 aastat, et tõsta saake 7 ts. võrra (7-lt 14 ts-ni), saavutati mineraalväetiste abil 25 aastaga suurem tõus kui enne seda terve sajandiga."[2] Timirjazev ütleb, et „nüüdne maaviljakus sai selleks, mis ta on, ainult tänu agrokeemiale..."

Et loomakasvatus põhineb maaviljelusel, siis tuleneb Timirjazevi väitest, et meiegi loomakasvatus saab selleks, missugune ta peaks olema, ainult tänu agrokeemiale, s. o. mineraalväetistele.

Kindlustades Eesti NSV kõigile kultuuridele mineraalse täisväetise ja püüdes edaspidi suurendada loomühiku sõnniku (10—12 t) väetavat toimet vähemalt 500 kg suuruse mineraalväetiste kogusega (sõja eel kasutati meil napilt 100 kg loomühiku kohta arvatult), tagame söödabaasi ja sellega ka loomakasvatuse hoogsa tõusu. Selle mineraalväetiste hulgaga saab anda kultuuridele alljärgnevaid hulki (seni kui rohumaid on vähe), nagu neid meie oludes on senini orienteerivate normatiividena esitatud:

[1] Agrokeemia, Moskva 1940.
[2] Agrokeemia, Moskva 1940, lk. 16.

	Fosforväetisi ha-le ts.	Kaalisoola (40%) ha-le ts.	Lämmastikväetisi ha-le ts.
Taliviljadele lisaks mõõdukale (ca 240 ts. ha-le) laudasõnniku annusele .	ca 2,5	0,5—1,5	0,5—1,5
Suvinisu	ca 2,5	1 —1,5	1 —2
Söödateraviljad	2 —2,5	0,5—1,0	0,5—1,0
Hernes, uba, vikk ja segatis	2 —3	0,5—1,0	—
Lina	2 —2,5	1 —1,5	0,5—1,0
Kartul (sõnnikuga) . . .	2 —2,5	1 —1,5	1 —2
Juurvili (sõnnikuga) . .	2,5—3	1,5—2,5	1 —2,5
Põldhein (ristik)	2 —2,5	0,5—1,5	—
Heina- ja karjamaad: esimest korda väetades .	3 —4	1 —2	—
Järgnevail aastail . . .	1,5—2	0,5—2	mineraalmuldadel 0,5—2

Sõja ja saksa okupatsiooni tagajärjel on meie põllumullad tublisti kurnatud ja nad vajavad hädasti väetisi. Varemail aastail korraldatud ühiskatseis, kus mineraalväetisi rakendati enamvähem ülaltoodud kogustes, saadi järgmine keskmine saagilisa hektaari kohta:

Talivili	+ 600— 700 sü
Suvivili	+ 700— 800 „
Põldhein	+ 700— 800 „
Kartul	+1400—1500 „
Juurvili	+1500—1600 „

Kui arvata 1950. a. plaanis ettenähtud söödasaake (neto) söödaühikusse, siis saame umbes 1,5 milj. tonn-söödaühikut. Kuid plaanitud loomade ja loomasaaduste koguse põhjal läheb vaja umbes 2,1 milj. tonn-söödaühikut. Seega on meil 1950. a. karta umbes 0,6 milj. tonn-söödaühiku suurust sööda puudujääki, kui maaviljakuse saagiplaane ei saa ületada. On tõenäoline, et mineraalväetiste koguse märgatava suurenemiseta üleplaanilisi saake ei saa. Neil asjaoludel oleks mineraalväetiste koguse tõstmine hädavajalik, sest vastasel korral võime sattuda loomakasvatuses tagasilöögile söödapuuduse sunnil. Paari aastaga ei jõua me hävinud kultuurrohumaid täiel määral korda seada ega uusi juurde kultiveerida, et nende arvel täielikult katta ähvardav puu-

dujääk. Mõningal määral see siiski õnnestuks. Seepärast peame pingutama nüüd ja edaspidi kogu jõudu hävinud soo- ja kultuurrohumaade võtmiseks segatiste alla, et heinaseemnete kasvamisel neile rohumaid rajada. Kui aga õnnestub senisest rohkem mineraalväetist saada, siis on meil hõlpus forsseerida põldude söödatoodangut. Niiviisi kahel rindel võideldes võime pääseda ohustavast söödapuudusest.

Loomakasvatuse nõupidamisel märkisid osavõtjad elava aplausiga sm. Veimeri teadaannet superfosfaadivabriku ehitamise kava kohta. Seda tuleks meie loomakasvatajail niisama soojalt ka tegelikult toetada. Siis avanevad meil sööda- ja loomakasvatuse alal hoopis avaramad perspektiivid.

III. Ostusöötade tootmise ja sisseveo organiseerimise küsimusi

Kohalikest tööstustest saadavate kala-, liha-, verejahu jt. valgurikaste loomsete söötade tootmise suurendamine on väga tarvilik kodulindude ja sigade valguprobleemi lahendamiseks, sest lõssi on vähe ja see kulub suurenevale noorkarjale. Seepärast tuleks püüda laiendada nimetatud loomsete tööstussöötade tootmist. Võimaluste leidumisel võib nende kogutoodang küündida: kasvatatava põrsa kohta kuni 20 kg ja kodulinnu kohta kuni 3 kg. Siis ei kuluks neile enam nimetamisväärselt lõssi. Viimase abil saaksime noorkarja paremini kasvatada.

Samuti tuleks laiendada kohaliku söödakriidi, söödakondijahu jt. kohalike mineraalsöötade tootmist, esialgselt vähemalt 2 kg plaanitud loomühiku kohta.

Valguprobleemi lahendamiseks oleks tarvis sisse vedada valgurikkaid õlikooke, esialgu vähemalt 1/2 tsentnerit loomühiku kohta, sest liblikõieliste kultuuride kasvupinda ei saa kohe vajalikult laiendada seemne puudusel.

Ühtlasi tuleks võtta kaalumisele segajõusööda vabrikuviisiline tootmine teistest liiduvabariikidest saadavate jõusöötade baasil. Lõpuks oleks tarvis üles tõsta söödavilja, heina ja söödakartuli müügikohustuse asendamise küsimus loomasaadustega. Nende söödaliikide kohustuslik müük nõrgendab söödabaasi ja pidurdab meie loomakasvatuse arenemist.

IV. Kokkuvõte

Analüüsides Eesti NSV loomade söötmise ja söödabaasi senist seisukorda ning edaspidiseid arendamise ja korrastamise võimalusi selgub järgmist:

1. Söödabaasi praegune seisukord ei kindlusta sõjajärgse viisaastakuplaani täitmist loomakasvatuse alal. Seepärast peab asuma väga kiiresti ja otsustavalt loomasöödabaasi arendamisele ning senisest otstarbekamale korrastamisele.

2. Söödabaasi korrastamisel tuleb lähtuda loomade söödavajadusest kui vastuvaidlematust tellimusest, mille peab taimekasvatus korralikult täitma.

3. Põllumajandite perspektiivsete korrastuskavade koostamisel ja iga-aastaste külviplaanide täpsemal määramisel sobib aluseks võtta tabelites 2—5 toodud normatiivid ja metoodika. Need tuleks kohe rakendada kõigis sotsialistlikes põllumajandeis ja soovitavalt ka talumajandeis.

4. Rõhutatud veisekasvatuse suunaga põllumajandeis võib sobivate külvikute, põhilisemate söödakultuuride ja külvikordade eelplaanimisel aluseks võtta alljärgnevad orienteerivad normatiivid:

a) kultuurkarjamaad (2000 sü/ha) vähemalt 0,5 ha ja niisama palju põld- ja kultuurniiduheina pindala (4000 kg/ha) kokku loomühiku kohta söödabaasi vundamendina.

b) Söödakartuli ja söödajuurvilja pindala (4000 sü/ha) kokku vähemalt 0,1 ha loomühiku kohta söödaannuste kontsentratsiooni parandamiseks.

c) Valguprobleemi lahendamiseks põllust 40—50% ristiku, vikisegatise jt. liblikõieliste söödakultuuride alla kõrgeväärtusliku valgurikka varajase heina ja silo valmistamiseks, kasvatades ühtlasi söödaks peamiselt segavilja, milles on 20—25% valgurikkaid kaunvilju, ja piirates vastavalt valguvaese puhta söödaodra ja söödakaera pindala.

d) Põldheina ja kultuurrohumaade laiendamise kindlustamiseks suurendada ristiku, timuti, aru- ja keraheina, aasnurmiku jt. hädavajalike heinaliikide seemne kasvatust vähemalt 2,5—5 hektaarini 100 loomühiku kohta.

5. Loomasöödabaasi ja mullaviljakuse pideva tõstmise kindlustamiseks rakendada külvikorrad, milles põldheina on vähemalt 25% ja kartulit ning juurvilja kokku vähemalt 12,5%, kusjuures põldheina kasutada ainult kaks aastat.

6. Varuda alusturvast sõnniku hulga ja väärtuse ning maaviljakuse tõhusa tõstmise otstarbel vähemalt 10 kantmeetrit ja lisaks sellele vähemalt 500 kg mineraalväetist loomühiku kohta.

Arvestame ja varume suvel igas põllumajandis

Tingimata varume vajalikul hulgal noort liblikõieliste- Niiviisi sööti varudes veavad hobused tugevamini, lüpsavad lehmad pare- noorloomad jõudsalt ning

Loomade liigid ja rühmad	Loomade keskmine või läbikäigu (L) arv aastas	Loom-ühikuid		Ühele loomale ts. (100 kg)					
				Karjamaa- ja haljassööt	Heinu		Põhku	Silo	Juurvilja
		Koefitsient	Arv		Kokku	Sellest noort heina			
Hobused üle 3 a.		1,0		50	30	sug. 3	6	—	24
Noorhobused		0,75		50	15	vars. 1	4,5	—	18
Hobustele kokku		×	×	×	×	×	×	×	×
Lehmad 500 kg eluskaaluga, aastalüpsiga (4%-list piima) kg: 2000		0,65		50	14	3	14	25	15
3000		0,8		55	16	4	11	35	30
4000		1,0		60	18	6	8	45	45
5000		1,15		65	19	8	4	50	60
6000		1,3		70	20	10	2	55	75
Sugupullid		1,0		50	22	3	×	12	12
Tiined mullikad		0,75		50	15	3	10	20	20
Mullikad üle 1 a.		0,5		40	10	×	10	15	15
Vasikad alla 1 a.		0,4		30	10	2	×	10	10
Vasikad kuni 2 kuud (L)		0,05		×	0,15	0,1	×	×	×
Veistele kokku		×	×	×	×	×	×	×	×
Lammastele kokku		0,1		10	3	0,1	2	5	5
Sugusead üle 9 kuu		0,5		15	3	3	×	15	15
Noored sugusead 2—9 kuud (L)		0,15		10	0,6	0,6	×	3,5	3,5
Peekonsead 2—7 kuud (L)		0,1		3	0,5	0,5	×	0,75	0,75
Lihasead 2—7 kuud kartuli kiirnuumal (L)		0,1		×	×	×	×	×	×
Pekisead 2—10 kuud (L)		0,2		5	1	1	×	2	2
Rasvasead, vanemad (L)		0,2		10	1	1	×	5	5
Sigadele kokku		×							
Kanad		0,015		0,15	0,05	0,05	×	0,1	0,15
Teised kodulinnud		0,03		1	0,1	0,01	×	0,2	0,3
Tibud (L)				×	×	×	×	×	×
Kodulindudele kokku		×		×	×	×	×	×	×
Kõikidele loomadele kokku				×	×	×	×	×	×

Seemneks .....
Inimtoiduks ja moonaks .....
Normiks, müügiks, töötlemiseks ja muuks .....

Kõigiks tarveteks kokku, s. o. kogutarve .....

Loodetav toodang .....

Puudu- (—) või ülejääk (+) .....

Allapanu: ..... loomühiku à 10 kantmeetrit alusturvast = ... kantmeetrit

oomasööti, vilju ja allapanu

ikast heina (vikki, ädalat jne.) ja head silo!
nini, munevad kanad rohkem, nuumuvad sead edukamalt ja kasvavad kõik
õõmsalt kepsu lüües!

Kartuleid	Tera- ja kaunvilja	Lõssi	Täisplima	Kõigile loomadele ja muudeks tarveteks kokku ts. (100 kg)											
				Karjamaa- ja haljassööti	Heinu		Põhku	Silo	Juurvilja	Kartuleid	Tera- ja kaunvilja	Lõssi	Täisplima	Tähendusi
					Kokku	Sellest noort heina								
12	3— 7	—	—											
—	5—10	—	—											
×	×	×	×											
	×	—	—											
	×	—	—											
	0,5	—	—											
	1	—	—											
	3	—	—											
×	5	×	×											
×	×	×	×											
×	×	×	×											
×	4	10	×											
×	0,1	2	4											
×	×	×	×											
×	0,25	×	×											
15	5,5	10	1,5											
4	1,5	8	×											
4	1,1	5	×											
10	1,1	5	×											
15	1,6	4	×											
10	3	3	×											
0,25	0,3	0,3	×											
0,3	0,5	0,2	×											
×	0,1	0,15	×											
×	×	×	×											
×	×	×	×											

alusturvast ja peale selle vähemalt 5 ts. aluspõhku loomühiku kohta.

Tabel 2

Tähendusi:

1) Suguhobuste juures lisatakse teravilja sugutäku kohta 10 ts. ja sugumära kohta 7 ts. Nende heinte hulgas on noort heina 3 ts. ja varssadel 1 ts.
2) Kanatibu kasvatamiseks kuni 5 kuuni kulub 8 kg ja teistele tibudele keskmiselt 15 kg teravilju, peale selle 15 kg lõssi. Muude söötade tarve on väike ja neid ei arvestata ette.
3) Suguemiste juures on arvatud kaasa $1^1/_2$ pesakonna põrsaste lisasööt kuni 2 kuu vanuseni.
4) Söödanorme võib muuta: a) lehmadel asendab 2 ts. praaka 1 ts. juurvilju; b) lehmade, tööhobuste ja sigade söötmisel asendab 1 ts. kartuleid 2 ts. juurvilju; c) sigadel ja kodulindudel asendab 1 kg kala-, liha- või verejahu 15—16 kg lõssi; d) jõusööt asendab põhisööta söödaühikulises vahekorras, kui põhisööta pole võimalik vajalikul hulgal toota, missugune asendus on aga ebaökonoomne.
5) Põhk ei asenda heinu ja põhu liigsel söötmisel ei saa läbi ostujõusööta. Samuti ei asenda tavaline hein valgu- ja vitamiinirikast noort heina.
6) Silo käärimise kaoks arvatakse 20% ja kartuli ning juurvilja hoiu kaoks 10%, mille võrra nende katteplaan ületagu tarvet.
7) Loomade puhtaina hoidmiseks ja sõnniku hulga ning väärtuse tõstmiseks on ühe loomühiku kohta tarvis vähemalt 15 ts. allapanu, sellest alusturvast 10 kantmeetrit (1 m^3 = 1 ts.).

Tabel 3

Tähendusi:

1) Katteplaani koostamisel hinnatakse eelkõige karjamaasööda loodetavat kogutoodangut ja jaotatakse see kuude peale vastavalt rohukasvu hooaegsusele. Võrdlus söödatarbega selgitab puudu- või ülejäägiga kuud.
2) Sügisest puudujääki aitavad katta ädalad, alates augustist. Nende saagid hinnatakse, välja arvatud siloks, heinaks või seemneks reserveeritavad puhta ristiku ja teised ädalad. Karjamaa ja ädalate söödatoodangu kokkuvõtte võrdlemine tarbega näitab, missuguseiks kuudeks ja kui palju on vaja kasvatada haljassööti.

Majandi loomade suvise karjamaa- ja haljassööda nõudlus

(katteplaan)

Söödakultuurid	Pindala ha	Haljasmassi ha-lt ts.	Haljasmassi kokku ts.	Haljasmassi jagunemine kuude järgi ts.					
				mai (ülejäänek)	juuni	juuli	august	september	oktoober (ülejäänek)
A. Karjamaasööti:									
Karjakoplid, kultuur									
„ looduslikud									
Sigadekoplid									
Karjamaasööti kokku									
B. Ädalaid karjatamiseks									
Põldhein, II aasta									
Heinamaa, kultuur									
„ looduslik									
Ädalaid karjatamiseks kokku									
C. Haljassööti:									
Haljasrukis, eelmise aasta külvist									
Haljasrukis + talivikk									
Põldhein, eelmise aasta külvist									
Niiduhein, kultuur									
„ looduslik									
Haljasvikk, külvatud aprillis									
„ külvatud mai I poolel									
„ külvatud mai II poolel									
„ külvatud juuni algul									
„ augusti algul külvatud rukkikõrde									
Jaanirukis, külvatud juuni lõpul osade kaupa									
Juurviljalehed									
Söödakapsas, kevadel külvatud									
Karjamaa-, ädala- ja haljassööti kokku									
Tarvis karjamaa- ja haljassööti									
Puudu- (—) või ülejääk (+) ts.									

Tabel 4

Majandi suvine loomade koosseis ja nende karjamaa- ning haljassööda nõudlus (suvine söödaeelarve)

Loomade liigid ja rühmad	Tarvis ühele loomale kuus ts.	Mai (üleminek)		Juuni		Juuli		August		September		Oktoober (üleminek)	
		Loomi tk.	Sööti kokku ts.	Loomi tk.	Sööti kokku ts.	Loomi tk.	Sööti kokku ts.	Loomi tk.	Sööti kokku ts.	Loomi tk.	Sööti kokku ts.	Loomi tk.	Sööti kokku ts.
Hobused üle 3 a.	15												
Noorhobused . .	12												
Sugupullid . . .	12												
Lehmad . . .													
Tiined mullikad .	12												
Mullikad üle 1 a.	8												
Vasikad 1/2—1 a.	6												
Vasikad 2—6 kuud	2												
Suguemised ja -kuldid	3,5												
Võõrdpõrsad 2—4 kuud . . .	0,5												
Remont- ja nuumsead	2												
Rasvasead . . .	3,5												
Lambad kokku . .	2												
Kodulinnud kokku													
Kokku loomad:													

Tähendusi:

1) Lehmale arvatakse karjamaa- ja haljassööti elatuseks: 300 kg eluskaaluga lehmale 5,5 ts., 350 kg — 6 ts., 400 kg — 6,5 ts., 450 kg — 7 ts., 500 kg — 7,5 ts., 550 kg — 8 ts., 600 kg — 8,5 ts. ja 700 kg eluskaaluga lehmale 9 ts. kuus. Tootmissöödana lisatakse piima kg kohta karjamaa- ja haljassööti, olenevalt piima rasvasusest: 3% rasvasisaldusel 2 kg, 3,5% — 2,25 kg, 4% — 2,5 kg, 4,5% — 2,75 kg ja 5% rasvasisaldusel 3 kg. Tiinuse arvel lisatakse kuus 1 ts. ja lüpsikarja üldiselt lahja kehaseisu puhul veel 1—2 ts. sööti lehma kohta kuus. Nii võib tarvet kalkuleerida iga kuu kohta eraldi, olenevalt lüpside kõrgusest. Kui karja keskmine eluskaal on näiteks 500 kg, päevalüps 10 kg 4%-list piima ehk 300 kg piima kuus, siis kulub kuu jooksul lehma kohta karjamaa- ja haljassööta: elatuseks 7,5 ts. + tootmiseks 2,5 kg × 300 = kokku 15 ts.
2) Kodulindudele, kui neid peetakse vähesel määral, karjamaa- ja haljassööti ei arvestata. Suurfarmides arvatakse kanale 0,02 ts., pardile 0,03 ts., hanele 0,3 ts. ja kalkunile 0,05 ts. kuus.
3) Üleminekul mai- ja oktoobrikuus arvatakse karjamaa- ja haljassööti 1/3, 1/2 jne. Osa kuunormist, s. o. 10, 20 jne. päeva kohta, vastavalt sellele, kui palju on võimalik selleks ajaks kasvatada haljassööti.

Majandi söödavahendite tootmine (katteplaan)

(Suvised kavakohased pindalad ja neilt loodetavad saagid, välja arvatud suveks karjatamisele ja haljassöötade tootmiseks arvatud alad)

Kultuurid	Pindala ha	Saak ts.		Kultuurid	Pindala ha	Saak ts.	
		ha-lt	kokku			ha-lt	kokku
Noort heina kokku				Praaka ..... ts., mis vastab ..... ts. juurviljale[1]	×	×	
				Söödajuurvilju kokku			
Kõiki heinu kokku				Kartuleid kokku . . .			
Söödapõhku kokku				Tera- ja kaunvilju kokku . . .			
				Taliviljapõhku allapanuks . .			
				Alusturvast			
				Allapanuks kokku . . .			
				Tarve ..... loomüh. à 15 ts. . .			
				Allapanu puudu- (—) või üle- jääk (+) .			
Siloks haljasmassi kokku							

[1] Praaga puhul võib juurvilja vähem kasvatada, arvates 2 ts. praaka vastavaks 1 ts. juurviljale.

PÕLLUMAJANDUSLIKE LOOMADE TÕUARETUS EESTI NSV-s SÕJAJÄRGSEL PERIOODIL

E. LAANELA

Eesti NSV põllumajandusministri asetäitja

„Taastada ja ületada 1949. a. lõpuks vabariigi kõigis maakondades ja valdades veiste, hobuste, lammaste ja sigade arvu sõjaeelne tase. Suurendada loomade piima, liha, villa toodangut ja noorloomade üleskasvatamist, ületades viisaastaku lõpuks tunduvalt sõjaeelse taseme. Kindlustada loomakasvatuse ja tema tootlikkuse arendamine kindla söödabaasi loomise, ahtruse likvideerimise, noorloomade kasvama jätmise ja tõuaretustöö otsustava parandamise teel."[1]

I. Tõuaretuse tähtsus põllumajanduslike loomade pidamisel

Põllumajanduslike loomade pidamine peab meile andma maksimaalse loomakasvatussaaduste hulga võimalikult väheste sööda-, tööjõu- ning teiste kulutuste juures, teiste sõnadega, andma meile võimalikult odavaid loomakasvatussaadusi. Odavamad loomakasvatussaadused saadakse suure tootlikkusega loomadelt.

Põllumajanduslike loomade tootlikkus on suurel määral sõltuv zootehniliselt õigesti korraldatud söötmisest ja pidamisest, kuid ühtlaste söötmis- ja pidamisolude juures ei anna kõik põllumajanduslike loomade tõud ja üksikud loomad niisama suurt toodangut. On teada, et samades söötmis- ja pidamisoludes annavad mõned loomad märksa kõrgemat toodangut kui teised. Siin on tähtsad looma jõudlusomadused, mis on alati kõrgemad tõuloomadel ja pealegi inimese poolt aretatud tõuloomadel.

Loomakasvatusteooria, rikkalik praktika ning eesrindlaste saavutused lubavad teha järeldusi, et tõutud, parandamata ja aretamata loomad annavad tõuloomadega võrreldes samade söötmis- ja pidamistingimuste juures märksa madalamat toodangut või nende jõudlusvõime on madalam. Mida kõrgem on looma aretusaste, seda kõrgem on ka tema jõudlusvõime, seda kõrgem on saavutatav toodang ja sellega ühes ka odavam toodangu ühiku omahind ning suurem tasuvus.

[1] EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsusest „Eesti NSV põllumajanduse arendamise ülesanded sõjajärgsel ajastul", II osa p. 12. RK „Poliitiline Kirjandus", Tallinn 1947, lk. 21.

Sellepärast on täiesti arusaadav, miks kogu maailma loomakasvatajad tungivalt ja järeleandmatult töötavad kõrgetoodanguliste kultuurloomatõugude loomise kallal. Praegusaja põllumajanduslike loomade tõuge tuleb vaadelda kui inimese loomisprotsessi toodet. Nõukogude loomakasvatajad valdavad tänapäeval zootehnilist teooriat ja praktikat sellisel määral, et nad on võimelised mitte ainult parandama olemasolevaid kohalikke tõuge, vaid ka looma uusi kõrgetoodangulisi kultuurloomatõuge.

Teadust, mis võimaldab põllumajandusloomade parandamist ning tasuvamaks muutmist, nimetatakse aretusõpetuseks.

Põllumajanduslike loomade aretamise põhilisteks ülesanneteks ja eesmärgiks on loomade tõugude jõudlusomaduste alalhoidmine ja kõrgemaletõstmine ning uute kõrgema jõudlusvõimega ning kohalikele oludele paremini kohandatud tõugude ja gruppide loomine.

II. Tõuaretuse kriitiline ülevaade sõjaeelsel perioodil kodanlikus Eestis

Vastavalt looduslikele, majanduslikele, geograafilistele, ajaloolistele, tarbimis- ning teistele tingimustele võttis eesti põllumajanduses domineeriva suuna loomakasvatus. Raamatupidamise talituse andmeil andis kõigist Eesti põllupidajaskonna rahalistest sissetulekutest loomakasvatus 73,4%, millest 50% langes piimakarjamajandusele kui juhtivale harule. Samuti etendasid suurt osa sea- ja linnukasvatus, kuna hobuse- ja lambakasvatusel oli väiksem tähtsus rahaliste sissetulekute osas. Loomakasvatus andis saadusi — piima, võid, koort, juustu, liha, mune jt. ning tööstusele mõningaid tooraineid, nagu vill ja toornahad, kui mitte rääkida toiduainetetööstusest.

Põllumajanduslike loomade tõuaretuse ajalooline areng ulatub kaugesse minevikku. Põllumajanduslike loomade tõuaretuse algust võib arvestada ligi 100 aastat tagasi, millal Balti feodaalid-mõisnikud talupidajaid loomakasvatuse arendamisel ekspluateerides tegid tõuaretuse alal mitmesuguseid eksperimente, tõid sisse, segasid tõuge ja kasutasid oma majanduslikku üleolekut vääras, alati rahvamajandusele ja talupidajaskonnale kahjulikus suunas.

Eesti talupoegade põllumajanduslike loomade tõuaretus hakkas kuidagi arenema alles Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eel põllumeesteseltside abil, kusjuures eesmärgiks oli „konstantsete" tõugude aretamine. Tõuaretustöö süsteem ja me-

toodika oli kujundatud kapitalistlike Lääne- ja Põhja-Euroopa riikide eeskujul ning rajatud morganistlikele teoreetilistele alustele. Tõuaretustöö hõlmas ainult jõukama kihi talundeid, kus vastavate tõuseltside kaudu organiseeriti puhasaretust sugulavades. Massilist aretust vältava ristluse meetodil teostati päris puudulikult. Kõrgaretuse tööd tehti kitsas ringis, jõukamais kulaklikes talundites, kus saavutati küllalt tähelepanuväärivaid tagajärgi. Kesk- ja kehvtalupojad olid tõuaretuse süsteemist peaaegu täiesti välja lülitatud.

Massilise tõustamise alal ei saavutatud kodanlikus Eestis rahuldavaid tulemusi. Tõuaretustöö ei olnud korraldatud riiklikul alusel, paarituspunktide võrk oli puudulik massilise tõustamise teostamiseks, talupoegade laiad hulgad olid põllumajanduslike loomade tõustamiseks organiseerimata, puudusid isassuguloomade tunnustamine ja tõuta isasloomade (välja arvatud täkkude) paaritamiseks kasutamise keeld.

Kogu tõuaretuslikku tööd Eestis tegid nõndanimetatud „tõuseltsid", mida oli üheksa: kolm veiste, kolm hobuste, üks sigade, üks lammaste ja üks kodulindude alal.

Need seltsid kujunesid juhtivaiks organisatsioonideks põllumajanduslike loomade aretamisel kodanlikus Eestis ning teenindasid jõukamaid, kulaklikke majandeid.

Need seltsid seadsid iseseisvalt sisse tõuraamatute pidamise, sest tolleaegsed keskasutused (Põllutöökoda ja Põllutööministeerium) ei suutnud tõuaretustööd vabariiklikus ulatuses koordineerida. Kogu kodanliku Eesti olemasolu kestel toimus ebaterve võistlus tõuseltside vahel, mis pärines endiste mõisnike poolt harrastatud ebajärjekindlast tõugude levitamisest. Kodanliku Eesti ajal jätkus tõugude piirkondlik segunemine seltside plaanitu tegevuse tagajärjel. Eriti intensiivselt tülitsesid tõuseltsid just tõugude kokkupuute piirkondades.

Tõuselts oli oma iseloomult pooleldi ühistegelik organisatsioon, mis zootehniliselt teenindas vastavalt loomaliigile ja tõule oma liikmeskonda. Tegelikult olid tõuseltsid õige kitsa ringkonna organisatsioonid ning tundsid ise vähe huvi uute liikmete värbamise vastu. Nii oli veisekasvatuse alal tegutseva kolme tõuseltsi liikmeiks 1939. aastal ainult 2674 karjapidajat, mis moodustas ainult 2,3% talundite üldarvust. Tegelikult kujunesid tõuseltside ülesanded järgnevaks: loomade tõuraamatuisse märkimine ja tõuraamatute pidamine, sugulavade hindamine, asutamine ja kontroll, pullijaamade võrgu korraldamine, tõuloomade ostu-müügi vahetalitus, pullide ja lehmade jõudlusvõime uurimine ja parimate aretusliinide selgitamine ning vastavate näituste ja vaatluste korraldamine.

Tõuseltsid tulid oma kahekümneaastase tegevuse jooksul puudulikult toime nimetatud ülesannetega. Oma tegevusaja jooksul kogusid tõuseltsid mõningat materjali vastavate loomaliikide tõugude ja aretuse käigu kohta, kuid selle põhjalikuma teadusliku läbitöötamiseni ja tulemuste rakendamiseni aretustöö parandamiseks kodanliku korra tingimustes ei jõutud. Tõuaretustöö kodanlikus Eestis oli rajatud jõukamale talupidajaskonnale. Suuremad ja eesrindlikumad majandid omasid suurt tähtsust sugulavadena. Et aretada tõukarja, pidi peale tõuseltside töötama ka vastav tõuaretustöö organisatsioon. Selliseks organisatsiooniks oli karjakontrolli teostamine, mis on tõuaretustööle vajalikuks aluseks. Karjakontroll võimaldas esialgse zootehnilise arvestuse teostamist karjades, kus tehti kindlaks toodangu suurus, piima rasvasisaldus ja loomade eluskaal. Samuti märgiti üles andmed loomade põlvnemise kohta ja nende edasine kasutamine metiseerimise ja puhasaretuse korral. Karja jõudluskontroll võimaldas tõuloomade märkimist tõuraamatusse ja andis edasisi andmeid tõulehmade kohta nende toodangu määramisel ja järeltuleva tõunoorkarja arvestusel.

Karjakontrollil oli rida puudusi. Karjakontrollühingute liikmeiks olid enamasti suurtalupidajad, kes oma majandusliku võimuga dikteerisid mõndagi, mõjutades kontrollassistentide tegevust. Tegelikult oli kontrollühingute liikmeiks ka väikemajandeid, kuid nende arv oli väike. Paljud kehvtalupidajad ei suutnud kontrollühinguid kasutada, sest kontrolli teostamise maksud lehma kohta olid küllaltki suured. Nii kandis ühingu liige 1933.—1934. kontrollaastal kulusid lehma kohta 1,46 krooni. Väiketalundeil kujunes madala karjasaaduste hinna tõttu nende kohustuste kandmine raskeks, mispärast nad ei võtnud karjakontrolli tööst osa, lülitudes seega välja kogu tõuaretustööst. Et karjakontroll hõlmas ainult 15% lehmi, olid ülejäänud tegelikult segakarjadena tõuaretusest täiesti välja jäetud. Tõustamine neis karjades ei toimunud mingisuguse kava kohaselt, vaid stiihiliselt. Siit järeldub, et Eesti NSV-s on vaja arvestada karjakontrolli halbu külgi. Viimased tuleb kõrvaldada, et luua organisatsioon, kes rakendaks kõik loomakasvatajad aktiivsele plaanikindlale tõuaretustööle.

III. Saksa fašistliku okupatsiooni- ja sõjakahjustused tõuaretuses

Saksa fašistlik okupatsioon ja sõjategevus tõid raskeid kaotusi tõuloomakasvatusele. Paremad tõuloomade aretusegrupid laostusid või kannatasid alatoitluse all, mille tõttu nende jõud-

lusvõime on tunduvalt nõrgenenud. Et hinnatud omadused on eriti muutuvad nende hooletusse jätmise korral, oleme sõjaperioodil tõuloomade jõudlusomadusist väga palju kaotanud. Eriti suured kaotused on tõuveiste osas. Kõrgaretuste juures on langenud rasvaprotsent 0,2—0,4% sõjaeelsega võrreldes ja piimatoodang on langenud 100 sü kohta 15—30 kg võrra. Sõja ajal püüdsid fašistid tõukarja evakueerida, ja nii aeti kari ühest maakonnast teise. Tõukarjad said sealjuures tugevasti kannatada, eriti endiste sovhooside omad. Rändavad sugulavade karjad langesid mõnikord fašistide sõjavägede saagiks ja nii hävitati palju väärtuslikke tõuveiseid. Võrreldes 1945. a. korraldatud tõuveiste loenduse andmeid 1942. a. korraldatud tõutüübiliste veiste loenduse andmetega on tõuveiste arv vähenenud 19,3%. Suurim vähenemine esineb Lõuna-Eestis punase karja osas 69,3%, eesti maakarja osas on vähenemine 18,6% ja eesti hollandi-friisi karja osas 12,1%. Kõige raskemini kannatanud maakonnaks on Virumaa, kus 46,6% tõuveistest on hävinud okupantide purustustöö ja otsese sõjategevuse tagajärjel, sest see võrdlemisi arenenud tõukarja piirkond oli pikemat aega sõjategevuspiirkonnaks. Teistest maakondadest peab ära märkima Tartu- ja Valgamaad, kus samuti otsese sõjategevuse tagajärjel toimus tõuveiste arvu 20,0—30,0%-line vähenemine.

Et 1942. aastal ei ole teostatud teiste loomaliikide tõuloomade loendust, ei ole võimalik täpselt näidata, kui suured kaotused on meil tõusigade ja tõulammaste osas, kuid on kindel, et need kaotused on küllalt suured.

Samuti langesid okupatsiooni tagajärjel ka hobuste arv ja kvaliteet, ning tõuaretustöös tuli seisak. Hobuste üldarv väheneb okupatsiooniaja jooksul 22,3% võrra, võrreldes 1939. aasta juulikuu loenduse andmetega. Okupandid mobiliseerisid ja viisid ära mitte ainult töö-, vaid ka palju tõuhobuseid. Hobuste tõugudest sai arvuliselt rohkem kannatada tori tõug. Okupatsiooniaegne mineraal- ja jõusöötade puudus mõjustas halvavalt noorhobuste arenemist. Noorhobuseid tuli sööta peamiselt põhuga. Nii põldheina kui ka kultuurniiduheina kvaliteet kunstväetiste puudumisel oli langenud. Et ka põldheina oli vähe, ei saadud seda vajalikul määral sööta noorhobustele, mille tõttu nad jäid arenemises kängu.

Okupatsioon tekitas seisakut tõuaretustöö kõigi põllumajanduslike loomade liikide alal. Talupidajad lahkusid massiliselt kontrolli alt, zootehniline algarvestus oli katkestatud. Puudus võimalus teostada loomade näitusi, noorloomade vaatlusi ja jõudlusvõistlusi, s. o. kasutada kõiki aretuses vajalikke võtteid.

Samuti puudus võimalus tõuaretuslike blankettide trükkimiseks ning tõuaretustööks vajalike andmete trükis avaldamiseks.

Peale selle läks okupatsiooni- ja sõjakeerises kaduma suurel hulgal tõuloomade zootehnilist algarvestust ning tõuseltside poolt kogutud tõuraamatusse võtmise andmeid. Täielikult on hävinud trükis avaldamata lammaste, sigade ja kodulindude tõuraamatu materjal, mida on võimatu taastada ja mis paratamatult teeb meile suuri raskusi nende loomaliikide tõuraamatute korraldamises. Tõuaretustöö korraldamise organisatsioon ja tõuloomade ressursid olid segi paisatud ning täiesti paralüseeritud.

VI. Tõuaretuse taastamine ja edasiarendamise tulemusi okupatsioonijärgsel perioodil

Saksa okupatsiooniaja pärandina jäi meile 1944. aasta sügisel täiesti laostunud loomakasvatus järjekindlalt väheneva loomade arvu, hävitatud paaritusjaamade võrgu, korraldamata söödabaasi, raske veokohustusega ärakurnatud hobustega, ärapõletatud ning hävitatud hoonete, suuresti vähenenud kaadri ning segipaisatud tõulise koosseisu ja tõuaretustöö organisatsiooniga.

Pärast vabanemist fašistide ikke alt hakkas eesti töötav talupoeg, juhituna partei ja valitsuse poolt, hoogsalt parandama sõja- ja okupatsioonihaavu, hakkas kohe taastama ja edasi arendama oma rahvamajandust, põllumajandust ja sealhulgas loomakasvatust kogu tema menetluste kompleksiga.

Esimeseks võtteks sel alal oli paaritusjaamade võrgu organiseerimine ja komplekteerimine isassuguloomadega, milleks viidi läbi isassuguloomade zootehniline tunnustamine ning paarituslubade väljaandmine. Selle ürituse läbiviimine kindlustas kõigi olemasolevate emasloomade normaalse paaritamise ning noorloomade saamise, samuti võimaldas asuda põllumajanduslike loomade tõustamisele. Järgmisena viidi läbi sugulavade ja sugulava kandidaatide arvelevõtmine ja tunnustamine, mis andis ülevaate säilinud tõukarjadest, rööbiti sellega asuti korraldama kontrollassistentide ringide taastamist ja jõudluskontrolli teostamist. Korjati kokku tõuseltside tõuraamatusse võtmise materjalid ja asuti nende ümbertöötamisele ning ettevalmistamisele trükis avaldamiseks. Läks korda peaaegu täielikult taastada eesti punase karja tõuseltsi materjalid, mis suuremalt osalt olid sõja ajal ära põlenud.

Selleks et tegelda tõuaretusega ja aretada edasi tõuge, peab olema selge ülevaade, kas meil on selleks vastavat algmaterjali küllaldasel arvul, et kindlustada tõugude aretamist kõigi nõuete kohaselt. Sellele küsimusele vastuse saamiseks viidi Eesti NSV-s esmakordselt läbi hiiglasuur töö-tõuloomade loendus seisuga 1. oktoober 1945. Tõuloomade loendus näitas, et Eesti NSV-s tõuveiste arv moodustas 40% üldisest veiste arvust (täisvereliste veiste osatähtsus on 12,5%). See tõustamise protsent iseenesest ei ole väike, kuid siiski näitab ta, et kuni 60% meie veistest on veel tõutud loomad, kelleni tõustamise kui tootlikkust tõstva teguri mõju ei ole jõudnud. Valdav osa veistest on eesti punast tõugu — 67%, eesti hollandi-friisi tõugu on 24% ja eesti maatõugu 8,5%. Kahel tõul — eesti punasel karjal ja eesti hollandi-friisi karjal — on välja kujunenud tõurajoonid, seevastu on eesti maakari laiali pillatud üle maa ega oma kindlaid tõupiirkondi.

Tõuhobuseid oli meil seisuga 1. oktoober 1945. a. 25% hobuste üldarvust (täisvereliste hobuste osatähtsus 11,1% üldisest tõuhobuste arvust). Tori tõugu hobuseid oli 66,1%, eesti tõugu 16,8% ja ardenni tõugu 15,5%. Ülejäänud hobused kuulusid inglise ja orlovi tõugu.

Tõulambaid oli meil loenduse andmeil seisuga 1. oktoober 1945. aasta 43% lammaste üldarvust. Tõulammastest on šropširi tõugu lambaid 65% tõulammaste arvust ja ševioti tõugu 35%.

Tõusigu oli 28,5% sigade üldarvust. Tõugudest oli suurt valget tõugu sigu 55,2% tõusigadest ja eesti lontkõrvalist tõugu sigu 44,8% tõusigade arvust.

Need tõustamisprotsendid näitasid, et meil on küllaldaselt tõuressursse tõuloomade näol alusmaterjaliks edasisele tõuaretusele.

Tõuloomade loendus näitas selgesti meie tõuressursside suurust ja paiknevust. Selleks et edukalt viia tõuaretust edasi, oli vaja selgitada meie tuleviku loomakasvatuse perspektiivid ning meil aretatavate tõugude vastavus neile.

Meie edaspidised loomakasvatuslikud suunad ja eesmärgid on väga selgesti defineeritud Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuses, kus on öeldud, et üksikute loomaliikide tõuaretus peab toimuma järgmistes suundades: „hobusekasvatuse alal — hobuste töövõime ja vastupidavuse tõstmine ja nende kasvu suurendamine, veisekasvatuse alal — piimaanni ja piima rasvasisalduse edasine tõstmine, lihatoodangu parandamine ja loomade kiirarendamine, lambakasvatuse alal — sigivuse suuren-

damine ning villa- ja lihatoodangu tõstmine, seakasvatuse alal — sigivuse ja lihatoodangu ning kasvukiiruse tõstmine".[1]

Meil praegu aretatavad põllumajanduslike loomade tõud võimaldavad täielikult edasist aretamist pleenumi otsuses mainitud suundades. Ei ole kahtlust meie praeguste piimaveisetõugude vastavuses rahvamajanduse nõudeile, samuti on meil hobusekasvatuses väljapaistvad ja sobivad tõud, mis on kohased meie põllutööde ja veotööde tegemiseks.

Lambatõugude osas ei näi meil küll veel täit selgust olevat. Lambatõuge on meil kaks: šropširid ja ševiotid. Nende tõugude edasise leviku huvides on vaja sovhoosides, kolhoosides, õppemajandeis ja põllumajanduslikes ühistuis kiiresti organiseerida tõulammaste kasvandusi. Sellega peame kindlustama nende tõugude olemasoleva materjali säilitamise, sest praegu omame nende näol meie oludes hästi aklimatiseerunud tõulambaid. Uue tõu valiku puhul tuleb aga alustada jällegi selle aklimatiseerimisega. Lõpliku otsuse tegemine meile sobivaima lambatõu küsimuses jääb Eesti NSV Teaduste Akadeemia ülesandeks.

Kõigi meie põllumajanduslike loomade liikide juures tuleb eelkõige arvestada olemasolevate tõugude edasiaretamist, et tõsta nende jõudlusvõimet vastavalt rahvamajanduse üldistele nõuetele.

Kui loomakasvatuslikud suunad on selged ja samuti on selgitatud aretatavate põllumajanduslike loomade tõugude vastavus nendele suundadele, peab ära määrama tõuaretustöö teaduslikud alused ning rakendama vastava organisatsiooni tõuaretustöö praktiliseks läbiviimiseks.

Tõuaretustöö korraldamiseks oli tingimata tarvis ümber hinnata kodanliku, formalistliku aretusteooria alused. Praegusaja tõuaretustöö aluseks võeti darvinistlik seisukoht, et välistingimused mõjutavad loomade arenemist. Tuleb loobuda liigsest sugulusaretusest, rõhutada tõuloomade üldvalikut ja õiget vanemate kombinatsioonide valikut, mis on darvinistliku aretusteooria tähtsamaid aluseid.

Tuleb õppida ja propageerida eesrindlikku nõukogude zootehnika teooriat ning praktilisi saavutusi. Aretusteooria aluseks peame võtma Bogdanovi, Kulešovi, Ivanovi ning teiste õpetlastemitšuurinlaste töömeetodid. Me peame üle võtma töökogemusi vennasvabariikide eesrindlikelt stahhaanovlastelt-loomakasvatajatelt, kes said aru darvinistliku-mitšuurinliku õpetuse mõjust

[1] Eesti NSV põllumajanduse arendamise ülesanded sõjajärgsel ajastul. RK „Poliitiline Kirjandus", Tallinn 1947. a., lk. 26.

nende töösaavutustele. Nagu nemadki, nii peame ka meie kõrvale heitma bioloogiateadusse tunginud metafüüsilised õpetused, eriti väära mendelismi-morganismi, mis käsitleb pärilikkust sõltumata kasvatamis-, söötmis- ja pidamistingimustest. Me peame lõppude lõpuks aru saama ning praktikasse rakendama põhimõtted, et tõuaretustöö peab käima käsikäes pidamise, hooldamise ja söötmise probleemide lahendamisega, muidu ei anna ta soovitud tagajärgi.

Selleks et praktiliselt rakendada tõuaretustööd neil põhimõtetel, tuli tõuaretustöö reorganiseerida riiklikule alusele ning NSV Liidu süsteemi eeskujul. Nii töötati vastavalt ümber jõudluskontrolli teostamise põhimäärustik, kusjuures jõudluskontrolli teostamine on laiendatud ka tõulammastele ja -sigadele, sisse seatud põllumajandusloomade hindamine, boniteerimine, mille teostamiseks on välja töötatud vastavad boniteerimisjuhendid, endine eraviisiliselt peetud tõuraamat on reorganiseeritud maakondlikuks ja riiklikuks tõuraamatuks, kusjuures esimest peetakse maakonna põllumajandusosakonna poolt maakonna piires leiduvate tõuloomade kohta vastavalt loomade liikidele ja tõugudele ning riiklikku tõuraamatut Riikliku Inspektsiooni poolt vastavalt vabariigis leiduvatele loomaliikidele ja -tõugudele. Tõuraamatusse võtmise standardid on kinnitanud Üleliiduline Tõuaretusinspektsioon maakondliku ja riikliku raamatu jaoks eraldi, kusjuures riikliku raamatu nõuded on maakondlikust raamatust suuremad.

Sisse on seatud iga-aastane suguisasloomade zootehniline tunnustamine ning paarituslubade väljaandmine, samuti sugulavade ja kandidaatide arvelevõtmine ja tunnustamine.

On kogutud, trükiks ette valmistatud ning välja antud neli tõuraamatut: „Eesti punase karja tõuraamat VIII ja IX", „Eesti hollandi-friisi karja tõuraamat VIII" ja „Eesti maakarja tõuraamat XV". Peale selle on trükis avaldatud „Karjakontrolli aastaraamat XI 1942.—1943. k. a.".

Trükiks on ette valmistatud „Eesti hollandi-friisi karja tõuraamat IX", mis peatselt läheb trükki, ja „Karjakontrolli aastaraamat XXII 1943.—1944. a.", mis on trükki antud, kuid selle trükkimine on seisma pandud.

Peale selle on trükitud uued tõuaretuse dokumentatsiooni vormid ning tõuraamatusse võtmise blanketid.

Zootehnilise kaadri väljaõpetamiseks ning kvalifikatsiooni tõstmiseks on korraldatud üle maa rida kursusi ja seminare uue tõuaretustöö korra rakendamiseks.

Tõuaretustöö organisatsioonilisteks asutusteks on organiseeritud Eesti NSV-s viis riiklikku tõulava:

veiste alal — eesti hollandi-friisi karja ja eesti punase karja riiklik tõulava (viimane lahendab ka eesti maakarja tõuaretuslikud küsimused);

hobuste alal — tori hobuste riiklik tõulava (kes tegeleb ka eesti hobuste tõuaretusega) ja ardenni hobuste tõulava ning

sigade riiklik tõulava, kes juhib nii suurt valget tõugu kui ka eesti lontkõrvalist tõugu sigade tõuaretust.

Need riiklikud tõulavad juhivad vastavate tõugude aretustööd vabariigi piirides.

Kodulindude jõudlusomaduste kontrollimiseks organiseeritakse kontroll-katsekanala.

Maakondades on korraldatud noorloomade vaatlusi ning mitmesuguseid võistlusi. On välja töötatud põllumajanduslike tõugude rajoonimise kavand, mis on esitatud Tõuaretusnõukogu liikmeile seisukoha võtmiseks. On organiseeritud kunstliku viljastamise tehnika omandamist kursuste teel, muretsetud vastavaid sisseseadeid ning organiseerimisel on kunstliku viljastamise punktid.

V. Puudusi ja takistusi tõuaretustöö korraldamises sõjajärgsel perioodil

Vaatamata mõningaile edusammudele ei saa tõuaretustöö korraldamist sõjajärgsel perioodil rahuldavaks pidada.

Eesti NSV Põllumajandusministeerium, kohalikud põllumajandus-, nõukogude ja parteiorganid ei omista tõuaretustöö organiseerimisele ja läbiviimisele küllaldast tähtsust.

Tõuloomade zootehnilist algarvestust, tõuraamatupidamist, jõudluskontrolli teostamist ja boniteerimist on vähe rakendatud. Eriti halvas olukorras on sigade, lammaste ja lindude tõuaretus. Niisama raske olukord on hobuste tõuaretuse korraldamise alal, sest puuduvad hobuste boniteerimise juhendid ja tõuraamatusse võtmise põhimäärus.

Praegusaegne tõuaretustöö ei ole veel olulisel määral suutnud vabaneda kodanliku formalistliku aretusteooria õpetusest.

Zootehniline algarvestus on puudulik talundite karjades ning ka sovhooside, kooperatiivsete ja teiste majandite karjades. Eriti puudulik on kõigis majandeis noorkarja märkimine.

Endine puhasaretusbaas, mis koosnes peamiselt kulaklike majandite sugulavadest, kaotas sõjajärgsel perioodil suure osa oma tähtsusest. Osa sugulavade karju, mis läksid üle abimajandite valdusse, ei suutnud nõrga söödabaasi tõttu toodangunäitajaid säilitada.

Massilise aretuse teostamine on küllaldasel määral organiseerimata, sest puudulikult on komplekteeritud paaritusvõrk ja suguisasloomad paarituspunktides on madala tõulise väärtusega.

Tõuloomade kasvatamist ja realiseerimist takistab NSV Liidu Põllumajandusministeeriumi Elusloomade Varumise Kontori halb töö. Kontoril ei ole organiseeritud kohapeal küllaldast võrku operatsioonide teostamiseks, pole veel seni kontraheeritud noortõuloomi.

Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliidu paaritusjaamade võrku ei organiseerita plaani kohaselt. Praktiliselt vähe abi on osutatud kolhooside tõuloomakasvatuse ja tõufarmide organiseerimisel.

Täiesti puudulikult kulgeb kunstliku viljastamise organiseerimine.

Paarituspunktide üldarv on veel mitteküllaldane ning paaritusvõrgus esinevate isasloomade kvaliteet madal. Praeguste tõuisassuguloomadega ei ole võimalik kindlustada normaalset tõustamise tempot.

Selleks et kindlustada edaspidist tõuaretustööd, peame rakendama terve rea organisatsioonilisi abinõusid, millest on tähtsamad: tõuloomade reprodutseerimine ehk paljundamine, puhasaretuse organiseerimine, tõuisassuguloomade paaritusvõrgu loomine massilise tõustamise läbiviimiseks, suguloomade valiku ja aretusvaliku teostamine, zootehnilise algarvestuse sisseseadmine, jõudluskontrolli teostamine ja tõuraamatute pidamine, näituste, noorloomade vaatluste ja mitmesuguste võistluste korraldamine, kunstliku viljastamise laialdane tarvituselevõtmine ning rida teisi tõuaretuslikke võtteid.

Tõuloomade paljundamise ehk reprodutseerimise baasiks peavad meil kujunema riiklikud majandid, nagu sovhoosid, õppe- ja katsemajandid, kolhoosid ja osa abimajandeid, kes vastavad puhasaretuse nõudeile üksikute loomaliikide osas. Kui veiste ja sigade aretuse alal riigimajandeis ei ole raskusi, siis lammaste ja hobuste alal võivad raskused esineda ja siin tuleb puhasaretuse alal vastavad kasvandused moodustada, mis hobuste osas on juba organiseeritud ja on organiseerimisel.

Meie riigimajandeis on tähtsamad Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoosid, kelle peaülesandeks on tõuloomade kasvatus. Sovhoosid peavad varustama meie töötajaskonda kõrgekvaliteediliste loomakasvatussaadustega ning ühtlasi varustama organiseeritavaid kolhoose ja ka talundeid tõuloomadega, esijoones tõuisassuguloomadega. Samaks otstarbeks tuleb laialdaselt tõufarme organiseerida põllumajanduslikes ühistegelikes majandites.

Täisvereliste tõuloomade aretus ja paljundamine kuuluvad puhasaretuse ossa, siin on sovhooside ja kolhooside organiseeritavail tõufarmidel esmajoones ülesandeks seada korda aretuskarjad ja neis tegelda plaanikindlalt tõuaretusega. Siinjuures peab märkima, et peamisteks raskusteks tõuaretuse, eriti puhasaretuse teostamisel meie suurmajandeis on loomade sööda-, tervishoiu ja eriti paigutamise küsimus. Täielikult puudub aga neis loomade aretuse plaanipärane korraldus ja osaliselt on dokumentatsioon ning toodangu määramine puudulik. Ei ole korraldatud jõudluskontrolli teostamist, ei viida järjekindlalt läbi loomade boniteerimist, loomade jõudlus on läbi uurimata, sugulusrühmad, isasloomade liinid ja emasloomade perekonnad määramata ja hindamata ning tõuaretuse selektsiooni plaanid koostamata.

Kõigi nende lünkade kõrvaldamine on väga kiireloomuline ülesanne, sest see on aluseks teisele tõuaretustöö osale, massilisele aretusele. Puhasaretus toodab massilise aretuse jaoks tõuisasloomi, keda rakendatakse massiliselt tõuta loomade tõustamiseks ehk metiseerimiseks.

VI. Tähtsamaid momente põllumajanduslike loomade tõuaretustöö tegemise parandamiseks

Tõuaretustöö põhiliseks parandamiseks on vaja käesoleva loomakasvatusala töötajate vabariikliku nõupidamise tõuaretuse sektsioonil läbi arutada ning esitada oma ettepanekud järgmiste punktide kohta:

1) tõuaretuse tähtsus ja teostamise alused;
2) põllumajanduslike loomade aretuse suunad ja tõud;
3) puhasaretusbaasi korraldus;
4) massiline aretus;
5) zootehniline algarvestus, loomade märkimine ja jõudluskontroll; boniteerimine ja tõuraamatupidamine;
6) kaader ja selle ettevalmistamine;
7) tõuaretuse rajamine kolhoosides;
8) kunstlik seemendamine;
9) tõuloomade sissevedu ja väljavedu;
10) muud abinõud tõuaretuse arendamiseks;
11) tõuaretuse materjal-tehnilise baasi parandamine;
12) teaduslik uurimistöö tõuaretuses ja Tõuaretuse Nõukogu.

Sellised oleksid tõuaretuse sektsiooni tööülesanded homsel nõupidamisel.

EESTI NSV SOVHOOSIDE EDUSAMMUD LOOMAKASVATUSE ARENDAMISEL SÕJAJÄRGSEL PERIOODIL

A. MÕTTUS

Eesti NSV sovhooside minister

Saksa okupatsioon hävitas meie sovhoosides peaaegu pool karja. Kvaliteedilt on see kahju veel suurem kui arvuliselt. Selle lühikese aja jooksul, millal Eesti NSV-s kehtib nõukogude võim, suutsid sovhoosid korraldada oma karjad ja praegu on veiste arv sovhoosides kaks korda suurem kui 1944. aasta sügisel. Võrreldes 1941. aastaga veiste arv tõusis 1945. a. 1,7-kordseks.

Sigade arv on praegu võrreldes 1945. aastaga tõusnud 4-kordseks, 1941. aastaga võrreldes — 3-kordseks.

Hobuste arv praegu on võrreldes 1945. a. tõusnud 2-kordseks, 1941. aastaga võrreldes — 1,5-kordseks.

Lindude arv on võrreldes 1945. aastaga kasvanud 17-kordseks. 1945. a. ei olnud sovhoosidel ühtki mesilat. Praegu on neil üle tuhande mesilaspere.

Sovhooside karja toodang lubab ületada tuleval aastal viie aasta plaanis ettenähtud toodangu.

Karja tõulist koosseisu ei saa võrrelda 1941. aastaga, sest vastavad dokumendid on hävinud. Kuid 1945. aastaga võrreldes on täisvereliste loomade osatähtsus koosseisus tunduvalt tõusnud; kahjuks mõnikord puuduvad dokumendid nende täisverelisuse tunnustamiseks, kuid loomade välimik ning nendelt saadav toodang näitavad, et meie töötame hea materjaliga.

Meie paljudes sovhoosides ei olnud kõrgeväärtuslikke tõuisasloomi. See olukord tuli parandada ja praegu on meie sovhoosid täielikult komplekteeritud kõrgeväärtuslike tõuisasloomadega.

Tõuaretust teostatakse kõigis sovhoosides; zootehniline algarvestus on olemas. Sovhoosides teostatakse ka rasvaprotsendi määramist. Praegu me veel ei saa korraldada iga lehma piima rasvasisalduse kahekordset määramist kuus sovhooside omal jõul.

Praeguses olukorras toimub rasvaprotsendi määramine kontrollassistendi kaudu. Kuid selle teostamisel on palju puudusi, mille tõttu mõnedes sovhoosides võib rasvaprotsent kahe kuu jooksul kas tõusta või langeda 1% võrra. Niisuguseid vigu esineb paljudes sovhoosides. See on kõige suurem puudus meie veisekasvatuses.

Teine moment on noorkarja juurdekasv. Peaaegu igas sovhoosis on sisse seatud iga kuu lõpul loomade kaalumine ja iga

looma ühekuulise juurdekasvu määramine. Enamikus sovhoosides on see läbi viidud, kuid on sovhoose, näiteks Sootaga, kus loomi kaalutakse üks kord kolme kuu kohta. Niisuguseid nähtusi on ka mujal.

Noorkarja kasvatus sovhoosides oli lähemas minevikus, eriti aga 1946. aastal, ebarahuldav. Kuid aja jooksul see paranes ja nüüd on vasikate kasvatamine eeskujulikult korraldatud. Kui võtame noorkarja 1946. ja 1947. aastal, siis oli see palju viletsam kui 1948. aastal kasvav noorkari.

Meie paremates sovhoosides on saavutatud küllalt tähelepanuväärseid tagajärgi. Nii on Triigi sovhoosis, kus vasikatalitajana töötab sm. Anna Sauks, saavutatud 45 vasika juures juurdekasvu 710 grammi päevas. See on korralik juurdekasv.

Tegelikult praegune sovhooside olukord võimaldab vasikate juurdekasvu 900 grammi päevas ja isegi rohkem. Kostivere sovhoosis on keskmine noorkarja juurdekasv 800 grammi, vanematel gruppidel 700 grammi päevas, 28-päevane juurdekasv on 35 kg, s. o. 1250 grammi juurdekasvu päevas.

Kolmas moment on juurdekasvu tõus sigadel. Paremaks grupiks on Triigi sovhoos, kus remontsigade juurdekasv on 560—600 grammi päevas, kuna nuumsigade juurdekasv on 800—900 grammi, mis on eriti mainimisväärne.

Korralik põrsakasvatus on meil R o e l a sovhoosis. Seal töötas tubli seatalitaja sm. Marie Piller, kes on saanud keskmiselt 25 põrsast emise kohta aastas, põrsaste keskmine päevane juurdekasv on 800 grammi. Piller korrastas R o e l a sovhoosi seakasvatuse. Tema oskab seda tööd, mis tagab ka häid saavutusi.

Erra sovhoosis on olukord tunduvalt paranenud sellest ajast, kui võtsime sovhoosi vastu. Seal oli keskmine piimatoodang lehma kohta 1½ liitrit, praegu on 12 liitrit.

Teine tubli seatalitaja on Kollino sovhoosis. Tema sai keskmiselt 20 põrsast aastas iga emise kohta.

Niisuguseid nähtusi on terves reas sovhoosides. Kui võtame koondandmed ministeeriumi kohta, siis 1945. aasta esimese nelja kuu keskmine lehma piimatoodang oli 473 kg ja 1948. aastal 737 kg, mis näitab peaaegu kahekordset tõusu. Sama aja kohta andis Udeva sovhoos 1945. aastal 466 kg lehma kohta, sel aastal on iga aastalehma kohta saadud 1512 kg. See on juba peaaegu 4-kordne tõus. Triigi sovhoos andis 1945. aastal 341 kg, nüüd 950 kg, Ülenurme sovhoos 463 kg, nüüd 983 kg. See piimatoodangu võimas tõus võrreldes 1945. aastaga on tingitud sellest, et töölised tunnevad huvi autasustamise ja premeerimise vastu ning püüavad oma lehmade gruppidelt saada toodangut, mis võimaldab medali või ordeni saamist.

Teine moment on isikliku vastutamatuse täielik kaotamine. Igale lüpsjale on kinnistatud grupp lehmi, keda ta lüpsab ja kelle eest ta hoolitseb ning saab töötasu tükitöö alusel.

Möödunud aastal esitati Udeva sovhoosis autasustamiseks loomakasvatuse alal 3 inimest: sm. Saar, lüpsja; möödunud aastal lüpsis ta 8 lehma, kusjuures ta sai piimatoodangut 4650 l lüpsilehma kohta; sm. Kello 3760 l oma grupi lehma kohta; sm. Tarik 3750 l. Nüüd on need saavutused märksa suuremad. Udeval on kõik võimalused selleks, et saada keskmiselt lehma kohta mitte vähem kui 5000 l. Sm. Kuuselaan Triigi sovhoosis teenindab 9-lehmalist gruppi, kusjuures grupi keskmine piimatoodang on ligi 5500 l. Triigi sovhoosis annavad lehmad nr. 28 ja nr. 83 igaüks 38 l piima päevas, lehm nr. 72 — 34 l, lehm nr. 90 — 32 l, lehm nr. 10 — 33 l, lehm nr. 55 — 30 l, lehm nr. 86 — 30 l, lehm nr. 78 — 30 l, lehm nr. 59 — 31 l ja lehm nr. 77 — 34 l. Viimane lehm väärib erilist tähelepanu, sest ta annab 34 l piima 4,2% võirasva sisaldusega.

Need on paremad näited punase karja kohta. Meil on veel teisi karju. Viisu sovhoosis, kus kasvatatakse eesti musta-valget tõugu lehmi, on karja rekordiks 37 l piima päevas keskmise rasvasisaldusega 3,7%. Meil on palju lehmi, kes annavad üle 30 l piima päevas.

Tahan rõhutada, et need ei ole ainult need lehmad, kes on tõuraamatusse sisse kantud täisverelistena. Meil ei ole paljude lehmade tõulisuse kohta andmeid. 1944. a. võtsime Tallinna tapamajast 500 lehma, kellest saame praegu 30—25—20 l piima päevas.

Kollino sovhoosis oli möödunud aastal mahajäänud kari, kes oli kokku korjatud Valga tapamajadest. Praegu annab sama kari keskmise piimatoodanguna 15 l piima aastalehma kohta päevas. Aga tõuraamatusse nendest pole ühtki lehma sisse kantud.

Piimatoodangu rekord on praegu Triigi sovhoosi käes, kus saadakse keskmiselt 18—18,5 l piima päevas aastalehma kohta, Ülenurme ja Peningi sovhoosis — 15 l.

Viisu sovhoosis on parim eesti musta-valge kirju kari.

Üldse on meie sovhoosides väga hinnaline kari. Nii on eesti musta-valge kirju kari Viisu, Kehra, Peningi, Hõreda, Habaja ja Saida sovhoosis. See on väga väärtuslik eliitmaterjal, kellega peab hoolikalt ja ettevaatlikult töötama ning neile sovhoosidele suurt tähelepanu pöörama.

Eesti punasele karjale tuleb samuti tähelepanu pöörata, sest ta on suure toodanguvõimega ja kõrge rasvaprotsendiga. Seda karja on Udeva, Teedla, Küti ja Uusna sovhoosis.

Eesti maatõugu kari on Päriveres, seal ulatub päevane piimatoodang üle 12 l. Kõrgem päevane piimatoodang on 23—24 l.

Möödunud aastal lüpsid meie sovhoosid keskmiselt välja natuke üle 2000 l piima aastalehma kohta. Sel aastal on plaanis ette nähtud 3000 l, loodetav toodang on 3100—3200 l aastalehmalt. See on märkimisväärne tõus, mis on saavutatud ühe aasta jooksul meie sovhoosides. Meie ees seisab lahinguülesanne: tõsta 1949. aastal keskmine piimatoodang sovhoosides kuni 4000 liitrini aastalehma kohta. Zootehnikud võtsid vastu otsuse, et sel aastal lüpsame välja 3000 l piima lehmalt. Mõned ütlesid, et sellest ei tule midagi välja. Kuid kolme kuu jooksul oli selgesti näha, et siiski tuleb välja ja et on olemas kõik võimalused 3000-liitrilise piimatoodangu saavutamiseks. On tarvis ainult korralikult loomadega ümber käia. Meil on palju sovhoose, kus looma eest ei hoolitseta nagu tarvis, ega korraldata tõuaretustööd. Sovhooside juhtkond ei abista küllaldaselt zootehnikuid, et nad võiksid loomakasvatuse korda seada.

Me ootame tänavu kõrget toodangut ja see on peaaegu kindlustatud Udeva ja Uusna sovhoosis. Keskmine piimatoodang aastas peab olema 4500 l lehmalt. Paljud sovhoosid peavad andma lehmalt mitte vähem kui 4000 l piima. Triigi sovhoosi 15 lehma peavad andma 5500—6000 l; Uusna sovhoosi 15 lehma igaüks 4500 l; Sõmerpalu sovhoosi 14 lehma igaüks 4500—6000 l piima sel aastal.

Kostivere sovhoosist kavatseme välja ehitada eeskujuliku sovhoosi, kus näitame, mida sovhoos võib saavutada ning kellelt võivad õppida teised sovhoosid. Tahame Kostivere sovhoosi viia nii kaugele, et seal oleks 400—420-pealine lehmakari keskmise piimatoodanguga vähemalt 5000 l lehmalt. Sellises olukorras tuleks sovhoosi iga põldheina ja karjamaa hektaari kohta üks lüpsilehm.

See töö on praegu käsil. Praegu on käimas maaparandustööd kultuurrohumaade, eriti karjamaade rajamiseks.

Need võimalused on mitte ainult Kostiverel, vaid ka paljudel teistel sovhoosidel. Võib kindla veendumusega öelda, et sovhoosidel kasutada oleva maapinna poolest võime loomade hulka tõsta 3—4-kordselt. Seda tuleb teha ja teemegi lähematel aastatel.

Üks asi on meil väga halb: meie noorte tõupullide kasvatus. Siin on peapaheks suur konservatism. Keegi ei taha pullvasikat üles kasvatada. Sõmerpalu sovhoosi direktor on ülikooli lõpetanud, kuid isegi tema on noorpullide kasvatamise vastu. Aga pullidel on suur tähtsus meie põllumajanduses.

Mõnes sovhoosis on kuuekuiste noorpullide eluskaal madalam lehmvasikate omast. See näitab, et lehmvasikas saab piima täielikult kätte, kuna pullvasika eest, kes on 10 korda kallim, ei hoolitseta.

Seda fakti esineb paljudes sovhoosides. Selle tagajärjel jäävad suure väärtusega tõupullid oma kasvus ja arenemises kängu.

Kuid pulle me peame kasvatama, vaatamata sellele et mõne sovhoosi direktoril ei ole isu selle töö järele. Elusloomade Varumise Kontoril, samuti Põllumajandusministeeriumi zootehnikuil on palju süüd selle küsimuse lahendamisel. Vaadatakse, et kui dokument on, siis on tõuloom, kui dokumenti ei ole, siis tõuloom ei ole. Kui ema toodang on kõrge ja ta on täisvereline loom, siis maksab see pull mitu tuhat rubla, kui aga neid andmeid ei ole, läheb hind alla.

Eelmistel aastatel kannatas meie kari alatoitluse all ja loomade toodang oli selle tõttu madal. Möödunud aastal (1947. a.) saime emalt 8—10 l piima päevas, nüüd aga saame 30 l. Näiteks pull, kes 1946. a. ei pääsenud ema madala toodangu pärast eliitklassi, võib siiski olla suure väärtusega. Nii näeme sel aastal, et sama pulli ema on suure piimatoodanguga ja rasvaprotsendiga, mida ta andis siis, kui söötmis- ja pidamistingimused paranesid.

Meil palju noorpulle seisab, neid ei osteta, sest andmed ema kohta on vähesed. Tehakse nii, et tullakse ja hinnatakse ära, minnakse ära ja tullakse kahe kuu pärast pullile järele. Pull on aga selle ajaga juurde kasvanud ja tuleks ümberhindamisele; tuleb hinnata selle väärtuse järgi, mida ta praegu omab, ja mitte selle järgi, mida ta varem omas.

Tuleks parandada pullvasikate söötmist, sest juurdekasv peab pullidel suurem olema kui lehmvasikatel, tuleb saavutada 800—900 g juurdekasvu päevas, et nad eluskaalu poolest läheksid eliit- ja esimesse klassi.

Teine moment, mis meie tööd takistab, on veterinaarabi sovhoosidele. Meie koosseisus on kahjuks ette nähtud ainult 3—4 veterinaararsti ja abi oodatakse jaoskonna veterinaararstilt.

Talunikelt saab veterinaararst suuremat maksu, sinna minnakse heameelega, aga sovhoosi ei tulda. Veterinaararsti väljakutsumisel tuleb mitu korda helistada, igakord ta ei tulegi välja.

Kui võrrelda möödunud aasta I kvartalit käesoleva aasta I kvartaliga, selgub, et meil on loomade lõpmine ja tapmine suurel määral langenud. Veiste ning sigade väljalangemine on vähenenud neljakordselt.

Sovhoosides esineb loomadel mitmesuguseid haigusi, nagu brutselloos, tuberkuloos jne. Siin valitseb peapõhjusena põhimõte, et ei tohi karja kevadel vara välja lasta, sest ainult vaesed peremehed, kellel pole heinu, ajavad karja kevadel vara välja. Sama arvavad ka sovhooside direktorid ja praegu veel (24. mail) on karjad laudas kinni. Sügisel pannakse loom lauta ketti ja nii

ta seisab kevadeni: ei ole liikumist, ei ole ka puhtust. Muidugi tekib selle tagajärjel igasuguseid haigusi.

Tuleb hoolitseda selle eest, et loom saaks iga päev jalutada, ja kevadel varakult tuleb kari välja lasta, siis saame haigustest lahti.

Noorloomad sünnivad tervetena, kuid aasta paari pärast on nad juba haiged.

Järgmine moment, mis meil praegu raskusi tekitab, on loomade ruumide puudus. Praegu on sovhoosides loomad igale poole laiali paigutatud. Ehitustöö ei jõua meil järele, vaid on maha jäänud.

On tarvis ehitada moodsaid karjalautu. Esimese vasikate lauda ehitasime alles tänavu üles, aga 3—4 aasta pärast loodame saada igasse sovhoosi korralikud laudad. Need laudad, mis tüüpprojekti järgi ehitame, on kõige moodsamad: söötade ettevalmistamine, sõnniku väljavedu, lüpsmine ja sööda etteandmine on mehhaniseeritud. Sel alal seisab Vinni sovhoosil ees suur töö. Meil on tuleval aastal ette nähtud palju kapitalimahutusi. Loomade arv kasvab, kuid ehitiste puudus takistab meie tööd.

Siin on uus mõte — see on selektsiooni plaan. See on koostatud ainult Viisus, kuid see peab olema igas sovhoosis. Paar projekti on veel kinnitamisel, see on kõik. See on suur töö ja sellega meie üksinda toime ei tule, meid tuleb siin abistada. Meil on vähe kaadrit, kes selle tööga hakkama saaks. Eesti NSV Teaduste Akadeemia peab meile osutama abi, et 1949. aastaks viidaks selektsiooni plaanid sovhoosidesse.

Üheks suureks puuduseks on veel sovhoosides loomade märkimine. Näiteks on vasikate laut Sootaga sovhoosis moodne, aga loomade pidamine ei ole moodne. Väikesed vasikad on ketis. Küsisin, miks neid ei ole välja lastud ega grupeeritud. Öeldakse, et kui neid grupeerida, siis kaovad nad ära, ja mis siis saab! Seda puudust esineb aga paljudes sovhoosides. Tuleb nii sisse seada, et kui sünnib vasikas, siis märgitakse see kohe ära.

Loomakasvatus on madalal tasemel paljudes sovhoosides. Vasikatega, kes on sündinud 1948. aastal, võime rahul olla. Peaaegu kõigis sovhoosides on juurdekasv vähemalt 600 g päevas. Vanemates gruppides on aga asi kängu jäänud. Kui loom saab täiskasvanuks ja hakkab lüpsma, on eluskaal poole väiksem kui vanal loomal.

Sündides on Kostivere sovhoosis vasika kaal 50 kg. Looma söödetakse korralikult juba esimesest päevast peale ja ta annab juurdekasvu 1100—1200 grammi päevas. Kolmekuine vasikas kaalub 150 kg. Samuti on see Triigi sovhoosis.

Nii on tarvis teha kõigis sovhoosides, siis saame suuri loomi. Triigi sovhoosi tiinetelt mullikatelt saame väärtuslikke kõrge

toodanguga lehmi, kes hakkavad andma mitte vähem kui 5000 l piima aastas.

Peale selle on suureks puuduseks see, et sovhoosides ei paaritata lehmi, samuti sigu esimesel indlemisel, ikka oodatakse kolmandat ja neljandat indlemist. Sellega vähendame kunstlikult piimatoodangut aastas ning loomade läbikäik jääb väiksemaks. Peame igas sovhoosis loomi paaritama esimesel indlemisel, üksikuil juhtudel teisel, siis see puudus langeb ära. See on põhimõtteline küsimus, kuid seda ei taheta sovhoosides kasutada.

Pulle ei peeta korralikult, nad seisavad kettides, neid ei tooda välja. On vaja sisse seada kord, et pullid käiksid kergemal tööl ja hobused võetaks sealt ära. Pullid tulevad zootehnikute kätte anda, teist pääseteed ei ole. Pullid peavad olema väljas ja töötama, siis nad on rahulikud ega ole kurjad ja paaritusvõime on ka korras.

Sovhoosides kasvatatavad sead on peaaegu 100%-liselt suurt valget tõugu. Sugumaterjali on sisse toodud Moskva lähedasest sovhoosist. On üksikuid emiseid, kes annavad 17—18 põrsast ja kelle piimatoodang on suur. Paljud heade emiste järglased lähevad nuumale ja müüakse ära, sellest on kahju. Siin ei tohi automaatselt ega mehaaniliselt tegutseda.

Hobuste alal viisime valiku läbi, seadsime sisse hobuste kasvatamise farmid mandril ja nüüd ka Saaremaal Sandla sovhoosis. Siin tuleb suurt tööd teha, et hobusekasvatus korda seada. Igas sovhoosis peab olema vastav tõumaterjal hobuste, veiste, sigade ja lindude alal.

Meie lähemad ülesanded 1948. aastal on: saada iga 100 emise kohta mitte vähem kui 1500 põrsast, iga 100 mära kohta mitte vähem kui 50—60 varssa ja iga 100 lehma kohta mitte vähem kui 80 vasikat.

Ma märkisin, et lautade ehitus jääb meil maha. Nüüd vaatame söödabaasi. Söödabaas hakkab meie vajadustele juba tublisti järele jõudma. Meil on kõik võimalused selleks, et varustada meie loomi söödaga, välja arvatud jõusööt, sellest veel ei piisa.

Heinaseemnekasvatuse põllud on laialdaselt korda seatud, mis kindlustavad meile tänavu aastaks oma seemne, mitte ainult põldheinaseemne, vaid ka karja- ja heinamaade heinaseemne. Suured pindalad on külvatud põldheina alla. Paljudes kohtades langes põldheina külv välja liigse kuivuse tõttu. Seda tuli uuesti teha.

On hakatud ka rajama kultuurkopleid.

Kõrge piimatoodangu kohta Triigi sovhoosis ütles sm. Pillar: kui tahetakse saada kõrget piimatoodangut, siis peab olema korralik silo.

Agronoomide hulgas kõneldakse, et siloks võib teha kapsalehti ja kartulipealseid, ning seda kasutatakse ära. Kuid hea silo peab olema valmistatud ainult korralikust materjalist: kas vikist, põldheinast või niiduheinast.

Kostivere sovhoosis valmistati hulk silo, mida võis niipalju loomadele ette anda, et heinatarvidus langes peaaegu ära.

Siin on vaja kulutusi teha. On vaja planeerida korralikud silohoidlad, et loomadele saaks anda korralikku silo.

Suurt rõhku tuleb panna sellele, et loomad saaksid talvel värsket õhku. Pool tundi iga päev väljas jalutada — sellel on suur tähtsus. Kari saab terveks ja motsioon aitab toodangule tunduvalt kaasa.

Edasi kaader. Meie sovhooside kaader on tunduvalt paranenud. Meil on head kaadrit ja temaga võib väga hästi töötada, aga teda tuleb kasvatada ja õpetada, siis võib temaga palju ära teha. Ükski raskus ei ole siin ületamatu.

Paar sõna meie riiklikest kohustustest. Meile on riik praegu suured kohustused andnud: me peame liha ja piima andma mitu korda rohkem kui möödunud aastal. Me peame andma 4 korda rohkem sealiha kui möödunud aastal, 3,2 korda rohkem piima kui möödunud aastal ja 5 korda rohkem kui 1945. aastal. Keskmine nuumalt äravõetud sea eluskaal oli 40 kg ja nüüd läheneb see 150 kg-le. Need kohustused täidetakse julgesti ning tuleval aastal tõstetakse piimatoodang veel kahekordseks ja sealiha tootmise plaan täidetakse vähemalt 2—3-kordselt.

Need ülesanded, mis meile on pannud meie partei ja valitsus, sovhoosid täidavad ja isegi ületavad.

NÕUKOGUDE DARVINISTLIKU ARETUSTEOORIA JA TEADUSE SAAVUTUSTE RAKENDAMINE TÕUARETUSTÖÖS

A. PUNG

Põllumajandusteaduste kandidaat

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit 30 aasta eest tõi uue suhtumise teadusesse. Teadus Nõukogude riigis teenindab kogu rahvast. Nõukogude riik ja nõukogude ühiskondlik kord annavad kõik võimalused teaduse arendamiseks ja selle rakendamiseks rahvamajandusse. Need põhimõtted esitas kohe pärast

Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni Lenin, kes ütleb: „Selleks, et võita, peab teadma vana, kodanliku maailma ajalugu, ja selleks, et ehitada üles kommunismi, tuleb arendada tehnikat ja teadust ning levitada seda laiades ringkondades."

Neid põhimõtteid on nõukogude ühiskonnas rakendatud ja mitmesugustel teadusaladel on saavutatud märkimisväärset edu. Üks selliseid hästi arenenud teadusharusid NSV Liidus on zootehniline teadus, mille põhialuseks on darvinistlik arenguteooria.

Zootehnilise teaduse üks laiaulatuslikumaid uurimusalasid on põllumajanduslike loomade aretuse õpetus. Põllumajanduslike loomade aretuse õpetus on oma ajaloolise arengu vältel läbi teinud rea astmeid. Koos füsioloogia ja üldise bioloogiateaduse arenguga aretusõpetus täienes ja süvenes. Charles Darwini raamatu „Liikide tekkimisest loodusliku valiku teel" ilmumisega 1859. aastal, milles selgitati evolutsiooniteooriat, algas uus suund bioloogia arengus. Darwin kogus suure hulga praktilisi kogemusi aednikelt ja loomade aretajailt ning selle praktilise materjali alusel kujundas suure ning ainuõige materialistliku õpetuse taim- ja loomorganismide vormide arengust. Seejuures lähtus Darwin kolmest põhialusest: pärivusest, muutuvusest ja valikust. 19. sajandi teisel poolel ilmus palju teoseid tõuaretusküsimuste kohta, kus autorid laiaulatuslikult kasutavad Darwini õpetust, ja kujuneb välja uus teadus: põllumajanduslike loomade aretuse õpetus. Möödunud sajandi lõpul ja käesoleva algul ilmusid ka esimesed tööd vene zootehnikuilt: prof. Kulešovilt, prof. Bogdanovilt, akadeemik Ivanovilt, akadeemik Liskunilt jne.

Darvinistliku aretusteooria vastu tekkis 20. sajandil kõduneva kapitalismi ajastul kodanlik geneetiline teadus, mis avastas teistkordselt Mendeli „seadused", arendas nn. mendelistlikku-morganistlikku aretusteooriat ja asus põhiküsimustes moonutama Darwini õpetust. Tekkisid ägedad vaidlused darvinismi küsimustes ja lahkhelid peamiselt pärivusõpetuse aluste osas.

Kui lühidalt käsitleda neid lahkhelisid, siis peamiseks vaidlusküsimuseks on see, et kodanlik aretusteooria ehk nn. formalistlik geneetika tunnistab pärilikkuse kandjaks rakutuumas asuva kromosoomaine, teised keharakud ja rakuplasma ei anna midagi edasi. Siin eraldatakse kunstlikult keha- ja sugurakud, tähtis on seega ainult looteaine, kuna vanemad ei ole tähtsad. Järglase omaduste muutused on tingitud ainult rakutuumaines muutumatute pärivusalgete, nn. geenide uutest kombinatsioonidest. Et kodanliku aretusteooria järgi raku tuumaine ja geenid on muutumatud, siis ei saa pärivusele mõjuda välistingimused, nagu söötmis- ja pidamisolud. Vanemad, kuigi nad on kohanenud oma ümb-

ruskonna elutingimustega, ei päranda seda edasi järglastele. Uued muudatused kodanliku aretusteooria alusel võivad tekkida juhuslikult, nn. mutatsioonide näol. Neid tekib aga harva. Kui seda kodanlikku formalistlikku aretusteooriat kriitiliselt vaadelda, siis näeme, et sel teoorial puudub perspektiiv, puudub kasulikkus. Selle alusel ei ole võimalik luua uusi sorte taimekasvatuses ega aretada uusi loomatõuge.

Vastukaaluks kodanlikule aretusteooriale arenes kodanlikes maades, eriti Venemaal, loov darvinism. Pärast Suurt Oktoobrirevolutsiooni kujuneb darvinistlik aretusõpetus eriti NSV Liidus. Vaadeldes darvinistliku aretusteooria ajaloolist arengut tsaari-Venemaal ja NSV Liidus, peame märkima esmajärjekorras suuri teadusmehi, nagu Timirjazevit, Kulešovi, Bogdanovit, Ivanovi, Mitšurinit jt.

Kuulus vene zootehnik Pavel Nikolajevitš Kulešov alustas oma teaduslikku tegevust möödunud sajandi 80-ndail aastail. Sel ajal oli zootehniline teadus Venemaal alles algastmel. Zootehnikat õpiti saksa autorite järgi ja zootehniline praktiline tegevus oli saksa spetsialistide — boniteerijate — valduses. Kulešov leidis, et saksa boniteerijate meetod on põhiliselt vale, ja asus vene praktiliste aretajate tegevuse uurimisele. Ta avastas iseõppinud aretajaid, kes olid aretanud esimese peenvillalamba — infantado. Nende töödest ja praktilisest tegevusest õppis Kulešov inglise ja prantsuse aretajate meetoditega sarnanevat aretustehnikat. See viis Kulešovi kontakti inglise ja prantsuse aretajatega. Viimased olid saavutanud 19. sajandil märkimisväärseid tulemusi tõugude aretuse alal, ja seda peamiselt Darwini aretusteooria alustel. Eriti väärib märkimist asjaolu, et lambatõugude aretuse alal saavutati suurt edu anglosaksi maades ja Prantsusmaal. Saksamaal seevastu, vaatamata boniteerimistehnika arenemisele, aretati vaid üks tõug — elektoraallammas. Sel tõul olid suured puudused. Kulešov ja teised eesrindlikud vene põllumajandusteadlased oma teoreetilistel uurimistel ja praktiliste tulemuste analüüsil valisid õige teooria — darvinismi.

Möödunud sajandi 80—90-ndail aastail peeti Venemaal darvinismi eest ägedat võitlust. Selle võitluse eesotsas seisis Timirjazev. Teda toetas väga agaralt Kulešov. Viimane võitles kogu oma eluaeg darvinismi eest. Kulešov tunnistas end solidaarseks Timirjazeviga võitluses antidarvinisti Danilevski vastu. Kui viimane ei tunnistanud valiku tähtsust põllumajanduslike loomade tõugude aretamisel, eriti meriinolammaste aretamisel, siis Kulešov astus kategooriliselt selle vastu välja. Kulešovi suureks teeneks on darvinistliku aretusteooria täiendamine loomade paaride valiku (aretusvaliku) osaga. Siin Kulešov rõhutas eriti paaride valiku

tähtsust tõuaretuses. Selle võttega aretaja ei säilita mitte ainult oma paremate loomade kvaliteeti, vaid omab ka võimalusi saada paremate tootmisomadustega järglasi. See Kulešovi teooria, mis on rajatud Darwini õpetusele ja darvinistlike aretajate massilistele kogemustele, oli üks suuremaid avastusi kogu maailma zootehnika ajaloos. Neid ja teisi suuri avastusi kasutas Kulešov edukalt tõugude tegelikus aretuses. Kui see töö temal ei õnnestunud tsaariaegsel Venemaal, siis pärast suurt Oktoobrirevolutsiooni suutis ta koguda Moskva zootehnilise instituudi õppemajandisse suure hulga mitmekesiseid lambatõuge ja tegi nendega katseid, milliseid töid jätkasid tema õpilased suure innuga. NSV Liidus taastati jälle peenvillalammaste kasvatus.

Darwini ja Kulešovi tõuaretusteooria jätkajana võime nimetada akadeemik Ivanovi. Tema töötas välja karjade selektsiooni ja tõuaretuse meetodid ning pani teaduslikud alused loomade liinaretusele, et aretada uusi hea jõudlusvõimega lamba- ja seatõuge. Ivanovi poolt väljakujundatud uute tõugude aretamise metoodika on kuni viimase ajani ainuke zootehnilises kirjanduses. See oli vääriline täiendus teadusele ja hea juhend aretajaile. Tema poolt loodud teoreetilisi meetodeid täiendati Askania-Novas praktiliselt tõugude aretusel. Selle tulemusena aretati ukraina valge stepisiga ja askania rambujee lambatõug. Akadeemik Ivanov oli suure töövõimega teadusmees, kes avaldas kuni 200 tööd, mis haarasid laialdasi zoo-veterinaartehnilisi alasid.

Kolmanda teadusmehena zootehnilisel alal võime tuua professor Bogdanovi, kes töötas pikemat aega Moskvas Petrovski akadeemias (nüüdne Timirjazevi-nimeline akadeemia) üldise zootehnika kateedri juhatajana. Tema tööd on märkimisväärsed söötmise ja söötade uurimise alal. Aretuse alal kujundas Bogdanov originaalse õpetuse põllumajanduslike loomade konstitutsioonitüüpidest ja töötas ümber liinaretuse alused. Oluline osa on temal ka võitluses morganistliku aretusteooria vastu NSV Liidus jne.

Neile loomakasvatuse alal loova darvinismi eest võitlejaile Venemaal ja NSV Liidus lisandus täiesti uus kool teadlasi Mitšurini-Lõssenkoga eesotsas. See loova darvinismi eest võitlejate kool andis NSV Liidu põllumajandusteaduste arengule täiesti uue suuna.

Akadeemik Lõssenko stadiaalse arenemise teooria on üheks tähelepanuväärsemaks saavutuseks kogu maailma bioloogias. Lõssenko loova darvinismi teooria aluseid võib iseloomustada sellega, et tema avastas kõige tihedama seose elutingimuste ja taime ning taimevormide vahel. Ta lükkas ümber kodanliku formalistliku aretusteooria vaated rakuplasma muutumatusest ja välistingimuste mõju puudumisest sugurakkudele. Tänu Lõssenko

teooriale võime öelda, et keha ja sugurakud on lahutamata seotud: kui muutub väliskeskkond, siis muutuvad ka keha ülesehitus ja pärivusaine. Organismi idurakud muutuvad koos organismiga. Siit aga pärineb väga oluline järeldus — et kodanlik formalistlik aretusõpetus ootab kannatlikult muudatusi, nn. mutatsioone. Uus loov darvinistlik aretusõpetus püüab teadlikult suunata organismi ja juhtida organismide muutumist. Sel on suur praktiline tähtsus, sest selle õpetuse kohaselt on võimalik lahendada olulisi praktilisi ja teoreetilisi küsimusi.

Kui asume praktilise tõuaretuse juurde, siis on siin oluline vahe vana ja uue õpetuse vahel. Kodanlik mendelistlik-morganistlik aretusteooria püüab kindla, püsivate omadustega tõu poole, kultuurtõu tunnuseks peetakse pärilikult kindlustatud olekut. Sellistele seisukohtadele esitavad darvinistid järgmisi vastuväiteid: tõu hinnatavad tunnused on muutuvad ja kaovad hooletusse jätmisel; kõrgetoodanguline kari on eriti pärilikult muutuv. Siit tuleneb ka darvinistide õpetuse põhituum: põllumajanduslikud loomad on tootmisomaduste poolest muutuvad ja need muutused tulenevad vahetu ümbruse tingimustest.

Kultuurtõugude heade tootmisomaduste säilitamiseks rakendavad darvinistid tugevamat relva, s. o. valikut. Valiku kohta ütleb Darwin: „Ei ole mõeldav, et kõik tõud tekkisid juhuslikult mitmekesiste omadustega ja mitmesuguse kasulikkusega. Nende tõugude moodustamine seisab inimese enda võimuses, kes korjab ning kogub muutuvusi valiku teel. Loodus annab inimesele muutuvusi ja inimene suunab need temale kasulikus suunas, seepärast võib öelda, et inimene ise arendas endale kasuliku tõu."

Valikut ei tule võtta lihtsalt praakimisena, millega ainult eraldatakse karjast halvemad loomad, vaid valik muudab täiesti karja kvaliteeti. Valiku ülesandeks on koguda kõige väiksemaid loomade kehaosade muutuvusi ja saavutada nende kaudu karja kvaliteedi paranemine. Et teostada õigesti valikut, selleks peab omama võimet märgata vaevalt erinevat omadust, mis edaspidise valikuga säilitatakse. Seega valik tugevdab ja suunab aretatava looma omaduste muutuvust. See ilmneb selgesti ka sellest, et loomade nendel kehaosadel, mida inimene rohkem hindab, on erinevused palju suuremad kui nendel kehaosadel, mida ta ei hinda. Näiteks: lambal hinnatakse villa ja lambatõugudel vill erineb palju rohkem kui mitmesugustel veisetõugudel karv. Valiku abil on seega võimalik väikeste muutuvuste säilitamine, sest muutuvus on seoses valikuga. Siit jõuab Darwin järeldusele, et valiku ülesandeks ei ole mitte ainult välja praakida halvemad ja säilitada soovitavad, vaid valikul on ka aretust edasiviiv tähtsus.

Eespooltoodust võib järeldada:

1) ilma valikuta ei ole kusagil ega kunagi aretatud teravalt eraldatavat tõugu, seega valik võimaldab aretada uusi tõuge;

2) valik kiirendab loomade ja nende organite muutumist;

3) valiku mõjul iga kehaosa või organ, mis on muutumisprotsessis, omab kalduvust muutuda selles suunas, milles tehakse valikut, seega valik suunab muutuvust;

4) kultuurtõud, mis on aretatud või vääristatud valikuga, on muutlikumad kui vanad primitiivsed tõud. Kultuurtõu puhul peab valik olema tugevam, et säilitada tõu tüüpi ja jõudlusomadusi, seega valik on vajalik selleks, et säilitada tõu suhtelist muutumatust.

Darwin esitas kolm valikuviisi: looduslik, ebateadlik ja metoodiline valik.

Esimene neist — looduslik valik — on omane looduslikus olustikus arenevaile loomadele. Aretuse puhul esineb ta metoodilise valiku vastandina, see tähendab, kui lakkab olemast metoodiline valik, siis astub asemele looduslik valik. On juhtumeid, kus looduslik valik langeb ühte metoodilise valikuga. Näiteks Kaukasuse hobuse karmides oludes saadud teatavat vastupidavat konstitutsiooni hinnatakse ka metoodilise valiku puhul. Üldiselt aga metoodilise valiku nõrgenedes looduslik valik tugevneb ja seega iga tõug, mis jääb ilma zootehnilise abita ja juhtimiseta, käib languseteed nii eksterjööri kui ka tootmisomaduste poolest. Seda võime märgata Eesti veisekarjades — kõrgaretustes, kus saksa okupatsiooniperioodil tagasiminek toodangu alal oli märkimisväärselt suur.

Ebateadlik valik toimus varemalt primitiivsetes tingimustes, kus inimene märgates looma head omadust jättis loomast järglasi, ilma et tal tõuaretuses oleks teadmisi olnud. Ebateadlikku valikut leidub küllalt meie tõutuis ja segakarjades, kus valik tehakse ilma tõuparanduse eesmärgita.

Metoodiline valik seisab selles, et seatakse kindel eesmärk, mida inimene, kasutades valikut, teadlikult püüab saavutada. Selleks, et metoodiliselt valida, on tarvis otsustada, millise vormi ja tootlikkusega looma tahetakse saada. Loomad, kes kalduvad seatud eesmärgist kõrvale, tuleb iga aasta karjast eraldada. Õige metoodilise valiku teostamiseks on tarvis hästi tunda loomi ja eriti nende omadusi. Darwin rõhutab, et selleks peab olema hea tähelepanu, püsivus mitme aasta kestel ja suur oskus eraldada tunnuste erisusi. Selleks peab olema suur praktika. Meie ajal on selles osas asi paranenud. Zootehniline teadus on eduga arenenud ja loomade kvaliteedi hindamiseks on kasutusel palju meetodeid.

Loomade kvaliteedi hindamist väljendatakse sõnaga — boniteerimine. Boniteerimine on üldmõiste, mis haarab endasse välimiku, toodangu, põlvnemise ja järglaste alusel tehtavad hindamised. Seega on boniteerimine teadliku valiku üks tähtsamaid abimeetodeid, et õppida tundma loomade omadusi ja erisusi, mis omavad valikul suurt tähtsust.

Lubatagu mul veel lühidalt peatuda nende tingimuste juures, milliste puhul valiku teostamisel on edu. Neist oleks nimetada:

1. Pideval valikul peab olema selge eesmärk, mille poole püüame aretatava rühma loomade juures. Selleks, et valida õiges suunas, peame teadma, milliseid toodanguid vajab meie rahvamajandus, konkreetsel juhul Eesti NSV rahvamajandus NSV Liidu suures majandussüsteemis. Meil on see suund ja eesmärk määratletud EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuses, kus on öeldud järgmist:

„Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi, Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi ja nende kohalikke organeid hoolitsema selle eest, et üksikute loomaliikide tõuaretus toimuks järgmistes suundades: hobusekasvatuse alal — hobuste töövõime ja vastupidavuse tõstmine ja nende kasvu suurendamine; veisekasvatuse alal — piimaanni ja piimarasvasuse edasine tõstmine, lihatoodangu parandamine ja loomade kiire arendamine; lambakasvatuse alal — sigivuse suurendamine ning villa- ja lihatoodangu tõstmine; seakasvatuse alal — sigivuse ja lihatoodangu ning kasvukiiruse tõstmine."

Sellest otsusest leiame, millise suuna peame andma põllumajanduslike loomade tõugude valikule. Nende suundade järgi peame ette kujutama soovitavad tõuloomade eeskujud, millisteks neid tahame valiku teel aretada. Meie tõuseltsid on seda kodanlikul ajal teinud, me peame kontrollima neid nn. „ideaaltüüpe", ja kohandama need praegusaja nõuetega ja neist valiku teostamisel kinni pidama.

2. Valiku teostamisel peame valitud loomadele kindlustama elutingimused, mis soodustavad loomade muutumist kindlas suunas. Kõik suured aretajad, darvinistid, rõhutavad, et mittesoodsad elutingimused annulleerivad valiku edasiviiva jõu. Akadeemik Ivanov ütleb selle kohta: „Et parandada tõugu, selleks on ainult valikust vähe; loomi on tarvis hästi sööta ja pidada, siis märkame kahe-kolme põlvkonna järel tõu tunduvat paranemist." Eriti tähtis on söötmis- ja pidamistingimuste parandamine piimaveiste aretusel, mida meil eriti tuleb tähele panna.

3. Valiku teostamiseks peab olema küllaldane arv loomi, et valik oleks edukas. Suur arv loomi kindlustab meile rohkem võimalusi valitud suunas muudatuste tekkimiseks ja on võimalus

rohkem loomi eraldada aretusrühmast, kes muutusid ebasoovitavas suunas. Siit järeldub, et majandeis, kus loomade arv on väike, on nende tõu parandamine valiku teel raskendatud. Seda rohkem on tõuaretusel edu suurmajandeis suuremate karjade puhul. Seda peame märkima ka Eesti NSV sovhooside ja kolhooside kohta, kus aretusvõimalused tulevikus on tunduvalt paremad kui väiketalundeis.

4. Majandis, kus valikut teostatakse, peab olema teatud karjakultuuri tase. See kindlustab, et ei oleks kõikumisi ja tõugude vahetamisi, mis meie väiketalundeis paratamatult esines. Selleks suurmajandid, kus aretatakse tõugu, peavad omama tõuaretuse selektsiooni plaani.

5. Plaanikohasel karjaaretusel peame rakendama peale valiku veel õiget loomade paaride valikut ehk aretusvalikut. Aretusvalikuks nimetame tõuloomade vastavat ehk sobivat paaritamist. Vastava paaritamise all mõistab kuulus vene zootehnik Kulešov, et on tarvis paaritada omavahel kvaliteedi ja toodanguastme poolest sobivaid, soovitud tunnuste poolest üksteisele võimalikult lähedal seisvaid tõuloomi.

Eespoolnimetatud teoreetilistest alustest kinnipidamiseks on tarvis tõuaretusmetoodikat. Tõuaretuses eraldatakse kahte tähtsamat meetodit: 1) puhasaretus ja 2) ristlus ehk ristaretus.

Puhasaretuse ülesandeks on valiku ja aretusvaliku teel saada paremate omadustega ja kõrgema toodanguga loomi eespool selgitatud muutuvuste alusel. Praktiliselt annab puhasaretus täisverelisi loomi ristluse teostamiseks ehk tõutu karja metiseerimiseks. Sellest tulenebki puhasaretuse suur tähtsus karjaaretuses. Peatudes puhasaretuse juures tuleb jällegi märkida üht tähtsat erinevust kodanliku formaalse aretusõpetuse ja loova darvinistliku aretusõpetuse vahel. See on sugulusaretuse küsimus. Darwin oma töödes arutleb sugulusaretuse küsimust ja peab ligisugulusaretust halbu tulemusi andvaks võtteks. Ta märgib, et faktid näitavad mittesuguluses olevate loomade paaritamise paremaid tulemusi. Sellele tõekspidamisele ei pane formaalne geneetika küllalt rõhku ja mõned kodanlikud aretusteadlased, nagu Wriedt, isegi idealiseerivad sugulusaretust, et sellega saavat väiketalundeis kiiresti ühtlase karja. See on aga ekslik, sest sugulusaretusega kaasuvad puudused räägivad ilmselt sellele vastu. Seda tõendavad ka ENSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi uurimused, kus uuritavais tõukarjades suuremas enamuses ilmnevad nähtused, et ligisugulusaretusel saadud järglased ei anna korralikku järelkasvu ja nende perekonnad praagitakse karjast välja. Esineb ka üksikuid juhtumeid, kus ligisugulusaretuse teel on arenenud head loomad ja nende perekonnad on jäänud karja

püsima. Peab märkima, et sugulusaretust võib kasutada ajutiselt, kui materjal on terve ja tootmisvõimelt hea ja kui sellega kaasub tugev individuaalne valik nõrkade loomade kõrvaldamisega karjast. Sotsialistlik suurkarjapidamine sammub siin Darwini teooria alusel, teades sugulusaretuse pahesid, mis seisavad peamiselt loomade konstitutsiooni nõrgenemises, sigivuse vähenemises, ülearenemises ja halbade omaduste koondumises. Sellest lähtudes ei peeta sugulusaretust nõukogude praktilises zootehnikas soovitavaks võtteks.

Puhasaretuse üheks võtteks on liinaretus, mis seisab selles, et kasutatakse pidevalt ühesuunalist valikut, võttes seejuures lähtekohaks eriti heade väljapaistvate omadustega looma. Selle eesmärgi saavutame kahel viisil: valides paaritamiseks vastavad emasloomad või kasutades sugulusaretust. Praktikas kasutatakse mõlemat viisi, kuna vastavate omadustega emasloomi on kõige kergem leida sugulaste seast. Seejuures ei tohi unustada, et liini peamine tunnus ei ole mitte sugulus, vaid loomade vastavus liini alustajale isasloomale, seejuures kindlustub ühtlane looma tüüp ja kõrge tootlikkus. Liin on seega nagu tõug tõust ja omab iseloomustavaid omadusi. Liinaretust kui tõuaretustöö kõrgemat vormi võib alustada ainult paremates tõukarjades, nn. kõrgaretustes. Liinaretuse kaudu kindlustame loomade häid omadusi ja seega aretame esialgu liine puhtalt. Kui ilmneb mõni uus väljapaistev loom, siis võime võtta selle liini alustajaks ja nii tõugu edasi aretada.

Ka liinaretuse puhul esineb pahesid, peamiselt sugulusaretuse tulemusena. Et seda parandada, kasutatakse liinidevahelist ristamist, mis toob uusi omadusi ja kordamineku puhul võime saada täiesti uue liini. Seda liinidevahelist ristamist kasutas akadeemik Ivanov, et värskendada verd ja liita kahe liini head omadused.

Liinaretusel on suur tähtsus ka Eesti NSV karjaaretuses. Meie paremates tõukarjades on kasutatud palju liinaretust ja me võime praegu üles lugeda terve rea liine, mis on osutunud tähtsaiks kogu tõu piirides. Märkigem eesti punases karjas kolme pulliliini (Kristjan, Kirkebake ja Kajus), mis on avaldanud otsustavat mõju meie karja kujundamisele. Seepärast antakse ka liinide uurimisele meie teaduslikus töös olulist tähtsust. Väljapaistvate liinide avastamine ja nendevaheline ristamine on edaspidise aretuse alus. Uurides Eesti paremaid tõukarju on eriti märkimisväärselt kasutatud liinide ristamist (crosse), mis on andnud häid tulemusi. Udeva sovhoosi karjas näiteks osutuvad tihti rekordlehmadeks need lehmad, kes omavad kuni kolme pulliliini verd. Puhasaretuse rakendamine Eesti NSV-s käesoleval perioodil on eriti tähtis

selle tõttu, et endised sugulavad on suures osas oma tähtsuse kaotanud, kuna nad asusid enamuses jõukamais ja kulaklikemais majandeis.

NSV Liidu praktika näitab, et puhasaretuseks sobivad suuremad karjad, kus on suurem arv tõuloomi ja kus võib edukalt rakendada valikut, aretusvalikut, liinaretust ja liinidevahelist ristamist. Arvestades seda jääb käesoleval viisaastakul ja tulevikus puhasaretuse teostamine riiklike ja kooperatiivmajandite ülesandeks. Meie riigimajandeist tähtsamad on sovhoosid, kelle arengusuuna kohta ütleb ENSV Ministrite Nõukogu esimees sm. A. Veimer: „Kui kogu ENSV põllumajanduse arendamisel on piimakarjapidamine tähtsaim tootmisharu, siis ENSV sovhooside peaülesandeks on tõukarjakasvatus". Tõukarja-sovhooside ülesandeks on korda seada aretuskarjad ja tõufarmid. Sovhoosides ei ole karja puhasaretus plaanipäraselt korraldatud. Selleks, et rajada õiget puhasaretust, tuleb neis suurmajandeis, kus kari vastab puhasaretuse tasemele, kari põlvnemiselt järele uurida, sugulusrühmad-pulliliinid ja lehmaperekonnad kindlaks määrata ja hinnata ning kindlate andmete alusel koostada tõuaretusplaanid. Sellega taastaksime puhasaretuse riiklikes majandeis kõigi loomaliikide alal. Meil on suuri võimalusi veiste, hobuste ja sigade osas, vähem lammaste ja lindude osas, kuna viimaste tõufarmid meil peaaegu puuduvad ja need tulevad rajada.

EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuses rõhutatakse eriti tõuloomakasvatusfarmide taastamist, kindlustamist ja paremale järjele tõstmist ning uute tõuloomakasvatusfarmide organiseerimist. Puhasaretuse taastamist ja arendamist tuleb lugeda kiireloomuliseks ülesandeks, sest see on aluseks teisele osale tõuaretustöös — massaretusele. Puhasaretus toodab massaretuseks tõuisasloomi, kes rakendatakse karja massiliselt tõustama ehk metiseerima.

Tõuaretuse üks olulisemaid meetodeid on ristlus, kus isas- ja emasloom on erinevast tõust ja kus ristpaarituse tulemusena parandatakse tõugu. Ristlusviise on mitmesuguseid, neist olulisem ja tähtsam on vältav ristlus ehk metiseerimine. Vältava ristlusega muudetakse tõutu primitiivne kari pideva kultuurtõu vere lisamisega täisvereliseks, kultuurtõuga sarnanevaks karjaks. Vältava ristluse abil on moodustatud palju uusi tõuge, nagu meil eesti punane kari, eesti ardenni hobusetõug, eesti šropšir- ja ševiotlambad jne. Vältav ristlus on massaretuse üks levinumaid võtteid, sest selle viisi abil muudame tõutud loomad tõuloomadeks kogu karja ulatuses. Selle viisiga on saavutatud häid tulemusi ja ei ole kahtlust ka selle rakendamisel edasises karjaaretustöös.

Vältava ristluse puhul peame meeles pidama Darwini näpunäiteid. Darwin ütleb, et vältava ristluse kasutamisel hea tulemuse saavutamine ei olene mitte ainult pidevast vääristõugu isasloomade kasutamisest, vaid tuleb luua vastavad elutingimused, mis soodustaksid loomade soovitud omaduste arenemist. Seejuures ei tule ka unustada valikut, et metiisid oleksid tüübilt ühtlased. Vältaval ristlusel on tähtis, et kohaliku tõu väärtuslikud omadused säiliksid. Üks säärane näide on siberi karja vältav ristlus madala rasvaprotsendiga hollandi piimakarjaga, mille tagajärjel metiseeritud siberi karja rasvaprotsent tunduvalt langes.

Lähtudes eespoolnimetatud pahest on nõukogude aretusteoorias viimasel ajal hakatud rõhutama reprodutseerivat ehk uudikristlust, kus ristsugutatakse kaks põlvkonda ja seejärel aretatakse kolmveerandverelisi loomi omavahel edasi, tehes tugevat valikut. Sel ristlusviisil uue tõu loomisel püüame kahe tõu häid omadusi liita. Seejuures peab olema ettevaatlik, sest igasuguseid omadusi ei ole võimalik liita. Ka peavad selle viisi kasutamisel nõuded uue tõu suhtes olema täpselt kindlaks määratud. Selle viisi kasutamiseks annab häid juhendeid akadeemik Ivanov, kes rõhutab eriti ümbruskonna elutingimuste tähtsust uue tõu aretamisel. Uudikristlust tuleb seega teostada täpselt, zootehniliselt ja oskuslikult.

Kas meil Eesti NSV oludes oleks uudikristluse võte praktiliselt rakendatav? Seda võiks ja tuleks kasutada Saaremaa maalamba ristlusel mõne kultuurtõuga, et säilitada maalamba häid, kohalikele oludele vastavaid omadusi. Samuti võiks kaaluda katseliselt eesti maakarja kõrge rasvaprotsendi säilitamist, kasutades uudikristlust eesti punase karja ja eesti maakarja vahel.

Teistest ristlusviisidest oleks märkida veel tarberistlust, mis seisab selles, et ristatakse kahe tõu loomi paremate tarbeloomade saamise eesmärgil, eriti lihaloomakasvatuseks.

Märkimist väärivad ristlused seakasvatuses, kus ristluse teel saadud järglased kiiresti ja lopsakalt kasvavad ning nuumuvad. Tarberistluse kasutamine seakasvatuses on täiesti tegelikkusse viidud ja Eesti NSV-s tuleb seda viisi rakendada riiklikes majandeis. EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsustes on öeldud: „tõuseakasvatuses kinni pidada puhasaretuse meetodist, tapasigade kasvatamisel soovitada tõugude ristlust".

Massaretuses on olnud vältav ristlus ehk metiseerimine seni tähtsamaks võtteks. Selle teostamiseks tuleb välja kujundada vääristõugu isasloomade paarituspunktide võrk. Seni me ei ole suutnud paaritusvõrku korrastada peamiselt nõrga organiseeri-

mise tõttu. Et massaretus oleks edukam, tuleb paaritusvõrk korda seada ja komplekteerida täisvereliste isasloomadega.

Sellega lähedalt seotud on veel üks nõukogude zootehnika suurim saavutus: kunstliku seemendamise meetodi rakendamine tõuaretustöös. Kunstlik seemendamine on loomade aretamises tehniline võte, millega on võimalik karja kiiresti parandada. Kunstlik seemendus võimaldab rakendada metoodilist valikut ja üles seada eriti karmid nõuded puhasaretuses kasutatavate tõuisasloomade kvaliteedi suhtes. Häid isasloomi, keda on hinnatud järglaste andmete alusel, saab karjaaretustöös laialdaselt rakendada. Kunstliku seemendamise meetod võimaldab isasloomа kasutada 10—20 korda efektiivsemalt kui see toimub käestpaarituse puhul. Kunstliku seemendamise meetodi kasutamisel võib pulli kohta arvestada aastas kuni 1500 lehma. NSV Liidu kunstliku seemendamise tehnika, mis on välja töötatud ja viimistletud prof. Milovanovi poolt, on saanud kuulsaks kõigis arenenud loomakasvatusega maades ja leidnud rakendamist Inglismaal, Taanis, USA-s, Uus-Meremaal jne. Kunstlikku seemendamist on võimalik rakendada nii suur- kui ka väikemajandeis riiklike või kooperatiivsete asutuste kaasabil. Seega pole ka mingit kahtlust selle meetodi rakendamises Eesti NSV karjaaretuses.

Need teoreetilised alused ja praktilised kogemused NSV Liidu aretusõpetuses on andnud laialdase baasi uute tõugude aretamiseks ja olemasolevate tõugude parandamiseks. Loova darvinismi teooria ja praktika rakendamine on andnud hiilgavaid tulemusi. Kolmekümne aasta jooksul aretati ja aprobeeriti kuni 20 uut põllumajandusliku looma tõugu. Eredaks näiteks sellest on 1945. aastal tunnustatud kostroma veisetõug, mis on väga hea piimajõudluse, suure eluskaalu ja hea kohanemisvõimega. Keskmine tõulehmade piimatoodang 1943. a. oli 5449 liitrit 3,7%-lise rasvasisaldusega, keskmine lehma eluskaal 645 kg. Kasahhi NSV-s tunnustati uus peenvillalamba tõug — kasahhi peenvillalammas, kel on hea liha-rasvatoodang, head villaomadused ning suur vastupidavus Kasahstani karmidele püsikarja tootmisoludele. Peale uute tõugude aretamise on suur tähtsus kohalike tõugude ja alatõugude pideval parandamisel. Kohalike tõugude uurimisele ja nende heade omaduste avastamisele pannakse suurt rõhku. Zootehniline teadus rakendatakse tõuaretuse küsimuste lahendamisele. NSV Liidu mitmesugused loomakasvatuse teadusliku uurimise instituudid on rakendatud tõugude uurimisele ja nende parandamise plaanide koostamisele. Ka Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituut on rakendunud meie veise- ja hobusetõugude uurimisele.

Tõuaretusküsimustega on lähedalt seotud ka füsioloogia, inter-

jööri ja sigimise küsimused. Lähtutakse sellest, et pole õige tõulooma hinnata ainult välimiku ja toodangu andmeil, vaid on tarvis teada looma sisemust — interjööri ja eriti vere koostist. Prof. Nikolski näiteks, kes töötab Molotovi-nimelises Põllumajandusinstituudis, on leidnud tiheda seose vere koostusosade ja toodangu vahel. Aja piiratuse tõttu ei ole võimalik kõiki neid küsimusi käsitleda.

Nõukogude teaduses on veel iseloomustav uurijate ja teadlaste ühistöö eesrindlike praktikutega, mis tagab rahva loovate talentide ja kogemuslike avastuste igakülgse läbitöötamise ja laialdase levitamise. Säärane koostöö on omane ainult NSV Liidu teaduslikule kaadrile ja selle meetodi kasutamine on andnud häid tulemusi. Neil aluseil on osutunud tõsiasjaks, et NSV Liidus on pandud alus kõikidele tõugudele nende tootmisvõime tõstmise alal. Seda näitab igasuguste rekordite purustamine tootmisvõime alal: kõrgema piima- või villatoodangu, eluskaalu juurdekasvu, hobuste kiiruse jne. alal. NSV Liidus on saavutatud maailmarekord päevase lüpsi alal: 82 kg piima. Nende rekordite saavutamist ei tule lugeda spordiks spordi pärast, vaid neid analüüsitakse teaduslikult ja selgitatakse laiadele hulkadele, et rakendada need tulemused massilisse tootmisse. Akadeemik Liskun püstitas alles hiljuti hüüdlause: „Ei tohi olla ühtki teaduslikku instituuti, ei ühtki katsejaama, kus ei analüüsitaks ja ei levitataks sotsialistliku loomakasvatuse eesrindlaste saavutusi". Selles osas oleme veel maha jäänud.

Nõukogude zootehnilise teaduse suurte saavutustega rööbiti tuleb märkida ka eelseisvaid ülesandeid, nii nagu need üleliidulisel loomakasvatuse teaduslik-metoodilisel nõupidamisel esitati. Peetakse vajalikuks arendada tõuaretuse teooriat tõugude kujundamise ja loomade interjööri uurimise probleemide alal. Ka leiti, et pole küllaldaselt uuritud loomade metiseerimist plaaniliste tõugudega, samuti on soikus kohalike tõugude uurimine. Viimaseid nõudeid peame ka Eesti NSV tõuaretuse uurimuste alal arvesse võtma. Meil ei ole näiteks mingisuguseid teaduslikult töödeldud andmeid meie punase karja ja maakarja ristluse tulemuste kohta. Kohalikku maatõugu veist ja maalammast oleme vähe uurinud. Käesoleval aastal püüame seda lünka täita eriuurimiste teostamisega.

ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi otsuse täitmiseks tõuaretuse alal peetakse soovitavaks üles seada järgmised probleemid: arendada loomade tõuressursse ja töötada välja tõuaretuse abinõud; parandada olemasolevaid ja aretada uusi tõuge, alatõuge ja loomade tüüpe; teaduslikult läbi töötada tarberistlus; leida teid loomade arvu tõstmiseks; võitlus ahtruse vastu, sün-

dide arvu suurendamine, noorloomade üleskasvatamise meetodite parandamine. Samuti peeti tarvilikuks jätkata kunstliku seemendamise tehnika mitmekesistamist.

Eespooltoodust selgub, et loovale darvinismile rajanev nõukogude aretusõpetus erineb tunduvalt kapitalistliku formaalse geneetika õpetusest. Samuti on erinev ka kogu aretusteaduse olemus. Nõukogude aretusõpetus on rahvalik, sest seda levitatakse ja populariseeritakse kirjanduse, loengute ja raadio kaudu, nõukogude aretusteadus on praktiline, sest teda rakendatakse otseselt rahvamajanduses, nõukogude aretusteadus on loov, seda näitavad meile suured saavutused ja avar perspektiiv teaduse arendamisel. Eesti NSV aretuse alal töötajail tuleb tundma õppida nõukogude aretusõpetust ja rakendada seda meie karjaaretustöös.

Nõukogude darvinistliku aretusteooria ja teaduse saavutuste rakendamiseks Eesti NSV põllumajanduslike loomade tõuaretuse töös tuleks tähelepanu osutada järgmistele punktidele:

1. Põllumajanduslike loomade aretuse aluseks on loovale darvinismile rajanev nõukogude aretusteooria.

2. Tuleb suhtuda kriitiliselt kodanlikku formalistlikku perspektiivitusse ja kasutusse aretusteooriasse, kuna selle tõekspidamiste alusel ei ole võimalik plaaniliselt luua uusi sorte taimekasvatuses ega aretada uusi loomatõuge.

3. Loomatõugude aretuse aluseks on pidev sihikindel metoodiline valik, mille teostamiseks peab olema küllaldane arv loomi, kindel karja kultuuriline tase ja hea söötmis- ning pidamisrežiim.

4. Puhasaretus on tähtsamaks meetodiks, mille abil saadakse pideva valiku ja paaride valiku abil paremate omadustega loomi. Nõukogude aretusteadus rakendab puhasaretust, liinaretust ja liinidevahelist ristamist; sugulusaretust peab ta mittesoovitavaks võtteks.

5. Eesti NSV tõuaretuse taastamise perioodil on puhasaretuse baasi loomine esmajärguliseks ülesandeks, et kindlustada väärtuslike suguloomade saamist massaretuse teostamiseks. Selleks tuleb asutada riiklikes ja kooperatiivseis majandeis tõukarjasovhoose ja tõufarme ning rakendada neis plaaniline tõuaretus.

6. Eesti NSV põllumajanduslike loomade kvaliteedi tõstmiseks rakendada massilise aretusviisina vältavat ristlust ehk metiseerimist, mille teostamiseks kindlustada küllaldane paarituspunktide arv, komplekteerida need täisvereliste isasloomadega ning organiseerida metiseeritud loomadele paremad söötmis- ja pidamistingimused. Radikaalselt parandada noorloomade üleskasvatamist, hooldamist ja söötmist.

7. Eesti NSV oludele vastava lambatõu aretamiseks rakendada katseliselt uudikristlust Saaremaa maalamba ja kultuurtõugude vahel, pannes katsete teostamise ENSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudile.

8. Eesti NSV seakasvatuses tarbesigade saamiseks rakendada tarberistlust suure valge ja eesti lontkõrvalise seatõu vahel.

9. Tõuaretuses rakendada kunstliku seemendamise menetlust, eriti väärtuslike isasloomade laiaulatuslikumaks kasutamiseks ja metiseerimise kiirendamiseks.

10. Pidada tarvilikuks teostada teaduslikku uurimistööd kohalike loomatõugude omaduste uurimise, paremate aretusliinide selgitamise, loomade interjööri uurimise ja eesrindlike tegelike aretajate kogemuste selgitamise alal. Avaldada Eesti NSV tähtsamate põllumajanduslike loomade tõugude monograafiad.

II

SEKTSIOONIDE TÖÖ

25. JA 26. MAIL 1948

1. SÖÖDABAASI LAIENDAMISE JA PARANDAMISE SEKTSIOON

★

KARJAMAADE OLUKORD EESTI NSV-s NING EELSEISVAID ÜLESANDEID NENDE PARANDAMISEKS

Agr. A. RAIDLA

Karjamaasööda väärtus ja osatähtsus

Viimase kahekümne aasta jooksul tehakse kõigis karjakasvatusmaades erilisi pingutusi karjamaa söödahulga suurendamiseks ja püütakse karja suvist söötmist rajada võimalikult täiuslikumalt ainult karjamaasöödale. Selleks on rida olulisi põhjusi. Esmajoones on karjamaasööt võitnud üldise tunnustuse oma kõrge valgu-, mineraalainete- ja vitamiinidesisalduse poolest. Karjamaasööda kõrgeväärtusliku koosseisu illustratsiooniks olgu esitatud järgnevas tabelis mõned võrdlusandmed üksikute söötadega teistest söödarühmadest.

Söötevahendid	Sisaldab 1 sü kohta								
	seedevalku g	kuivollust kg	ballasti kg	Ca g	P g	A vitamiini tuh. I. ü.	B^2 vitamiini tuh. Tü	C vitamiini	E vitamiini
Väga hea karjamaa rohi	127	1,2	0,30	7,5	3,8	550	10	rikkalikult	rikkalikult
Ristikusegane rohi . . .	142	1,2	0,30	11,7	2,8	570			
Valge ristik karjatamise staadiumis	169	1,0	0,17	19,9	4,5	870	23		
Ädalarohi (õige noor) .	171	1,1	0,28	13,1	3,4	460			
Vikikaer (haljas, õitsemise algul)	161	1,4	0,43	16,6	4,8	750	29		
Söödanaeris	50	1,1	0,11	7,1	3,8	62	12,5		
Niiduhein (keskmine) .	96	2,6	1,12	9,0	4,0	60			
Kaer	92	1,0	0,28	1,0	3,8	0,3	0,6		
Vinaseemnekoogid . . .	230	0,8	0,14	3,1	6,4	—	—	—	vähe-selt

Arvestades karjamaasööda kõrgeväärtuslikku koosseisu osutub see üheks paremaks söödaks kõigile loomaliikidele, eriti aga piimakarjale ja noorloomadele. Head karjamaasööta võib lehm päeva jooksul süüa kuni 75 kg ja selle arvel toota kuni 30 kg 4%-lise rasvasisaldusega piima päevas. Seda tõendavad ka eesrindlike majapidamiste tegelikud kogemused. 1928. ja 1929. aastal teostasin vastavaid vaatlusi praeguses „Viisu" sovhoosis Järvamaal. Nende vaatluste kohaselt andis 46-lehmaline grupp karjakoplis ilma igasuguse lisasöödata juunist kuni augusti lõpuni pidevalt 18—20,6 kg piima lehma kohta päevas. Üksikute lehmade päevased lüpsid tõusid samal ajal isegi üle 30 kg ning ühe ha kultuurkarjamaa kohta saadi suve jooksul 6368 kg piima.

Vennasvabariikide kogemused tõendavad sedasama. Ühtlasi näitavad need, et noorkarja ööpäevane juurdekasv heal karjamaal ulatub 800—1000 grammile ilma jõusöötade lisamiseta noorloomade söödaratsiooni.

Hea karjamaasööt võimaldab head toodangut mitte ainult suvel, vaid sellest ammutavad loomad omale vitamiinide tagavara ka talveks, millal tuleb leppida vitamiinidevaesema söödaga.

Teiseks väga oluliseks teguriks, mis põhjustab karjamaasööda eelistamist teistele söötadele, on sööda omahind. Mitte ainult meil, vaid ka teistes maades teostatud sellelaadilised uurimised tõendavad, et karjamaasööda omahind ulatub ülimalt 50%-le teiste söötade omahinnast. Tootes suvel enam loomasaadusi odavama karjamaasööda arvel ja rahuldades karjamaasöödaga võimalikult suurema protsendi loomade aastasest söödavajadusest, saame õige tunduvalt vähendada loomapidamise kulusid ja alandada loomasaaduste omahinda. Saaduste omahinna alandamine kuulub aga kahtlemata kõigi nõukogude zootehnikute ja karjapidajate oluliste ülesannete hulka.

Kolmandaks küllaltki kaaluvaks argumendiks karjamaa-kultuuri leviku soodustamiseks ja õigustamiseks on inimtööjõu vajaduse vähenemine karjapidamise alal. Rajades loomade suvise söötmise rikkalikule karjamaasöödale ja kasutades moodsat karjamaa kasutamise tehnikat — aedadega piiratud karjakopleid — vabastame suvel märkimisväärsel hulgal töökäsi karjapidamise alalt. Vastasel korral vajaksime neid karjale lisasööda kasvatamiseks, karja söötmiseks ja karja hoidmiseks karjase näol.

Alahinnata ei tohi ka karjamaade head toimet loomade tervisele. Karjatamine koplites, võimalikult ka ööseti, võimaldab loomade pidevat vaba liikumist värskes puhtas õhus, mis mõjub soodsalt nende organismi arengule. Nad karastuvad ja muutuvad

vastupidavamaks haigustele. Suguline tegevus areneb normaalsemalt, sünnid toimuvad kergemini ning vastsündinud loomad on tugevamad ja tervemad.

Kõik mainitud tegurid põhjustavadki karjapidajate tähelepanu koondumist karjamaade olukorra ja toodanguvõime parandamisele, et luua eeldusi karjapidamise edukaks arenguks.

Karjamaade olukord Eesti NSV-s

Vaatleme nüüd kuidas Eesti NSV karjamaad on suutnud rahuldada loomade suvist söödavajadust ja milline on meie karjamaade olukord. Vastavalt eelpoolöeldule kasutan nende küsimuste käsitlemisel peamiselt karja jõudluskontrolli andmeid.

Karjatamise periood algab meil tavaliselt mais ja lõpeb oktoobris. Üksikutel aastatel alustatakse mõnel pool karjatamist ka aprillis ning lõpetatakse novembris. Viimastel kuudel on karjatamise osatähtsus siiski väga väike ega ole loota, et see meie kliimaoludes ka tulevikus võiks omada mainimisväärset osatähtsust.

Karja jõudluskontrolli andmeil on meie piimakari saanud enne sõda sööta: talvekuudel 5,3—6,2 sü (5 a. keskmine) ja suvekuudel 6,1—6,8 söödaühikut päevas. Sellest võiks esimesel pilgul järeldada, et suvine söötmine on meil paremini korraldatud ja kari suvise söödaga enam varustatud kui talvel. Üksikutes majapidamistes ja teatud rajoonides on see tõesti nii. Me teame, et ekstensiivsetes oludes annab piimakari oma toodangu ja noorkari oma juurdekasvu peamiselt suvekuudel, karjamaasööda arvel. Talvine söötmine on seal väga puudulik ja loomad ei saa isegi tarvilisel hulgal elatissööta, kõnelemata toodangusöödast. Üldiselt ei saa aga pidada söötmisolusid suvel paremaks talvistest oludest ja võimalustest. Peame arvestama seda, et meie lehmad tulevad lüpsma peamiselt kevadkuudel ja seega langeb lüpsi kõrgperiood ning ühes sellega suurem söödavajadus suvekuudele. Ka tuleb arvestada seda, et suvekuudel kasutatud sööta ei ole kari saanud ainult karjamaasöödana, vaid viimasele lisaks on antud mitmesuguseid teisi söödavahendeid. Karjamaasööta on meie kontrollialused lehmad saanud kuu keskmisena maksimaalselt 6,2 sü päevas. Sellise söödahulgaga võivad lehmad toota kõige rohkem 9—10 kg piima päevas. Lähenedes karjamaade hinnangule sellelt vaatekohalt peame konstateerima, et meie karjamaade olukord ja toodanguvõime on vägagi puudulik. Eelpool juba mainisin, et eesrindlaste kogemustel võib lehm heal karjamaal koguda päevas 13—14 sü ja toota selle arvel kuni

30 kg piima päevas. See võrdlus näitab kujukalt, kuivõrd ebarahuldav on meie karjamaade seisukord üldiselt. Sellest tingituna ei ole meil kunagi olnud võimalusi lehmade toodanguvõime täielikuks kasutamiseks ja seda eriti just lüpsi kõrgperioodil — suvel. Sellejuures tahaksin juhtida tähelepanu veel asjaolule, et kuigi karjade toodang kodanlikus Eestis tõusis ja söötmine paranes, ei suutnud karjamaasööda toodangu tõus eelmistega sammu pidada.

Kontroll-aasta	Keskmine piimatoodang lehma kohta aastas %%-des	Söödakulutus lehma kohta aastas %%-des	Karjamaasööda kulutus lehma kohta %%-des
1921/22	100	100	100
1925/26	139	113	106
1930/31	157	123	119
1935/36	157	127	124
1940/41	177	137	127

Seega tõusis keskmine piimatoodang kontrollialustes karjades 20 aasta jooksul 77%, üldine söödakulutus selle juures 37%, karjamaasööda kulutus aga 27%. See näitab täiesti ebaloomulikku arengusuunda, kuna just väärtuslikuma ja odavama karjamaasööda osatähtsust ja hulka oleks karjatoodangu taseme tõstmiseks tulnud esmajoones suurendada.

Jõudluskontrolli andmed pakuvad meile küllaltki huvitava pildi karja suvise söötmise olukorrast ja selle arengust, kuid minul käsitleda oleva teema analüüsimiseks ei anna see andmestik siiski kõiki vajalikke pidepunkte. Nende andmete alusel ei ole võimalik otseselt välja tuua meie karjamaade (kitsamas mõttes) olukorda ja saagivõimet. Selleks tuleb kasutada vaid kaudset teed ning vastaval alal korraldatud üksikute katsete tulemusi.

1939. a. loendusel oli Eestis püsikarjamaid 695 000 ha, neist kultuurkarjamaid 12 300 ha ja 682 600 ha looduslikus seisundis. Nende pindalade kõrval kasutati aga karjatamiseks veel väga mitmesuguseid abi- ja lisakarjamaid. Kahjuks puuduvad otsesed andmed nende eritüübiliste karjamaade saagi suuruse ning osatähtsuse kohta karja suvises söötmises. Vastuse leidmiseks nendele küsimustele olen koostanud karjamaasööda üldise bilansi, mis minul kasutada olevatel andmetel ja tähelepanekutel kujuneb järgmiseks:

I. Karjamaasööda kasutamine (loomade arvu juures 1939. a.)

1. Lehmad	— 470 560	à	817	sü	= 384,4	milj. sü
2. Lehmmullikad	— 92 675	à	525	sü	= 48,7	„
3. Vasikad	— 106 841	à	250	sü	= 27,1	„
4. Pullid+härjad	— 25 150	à	525	sü	= 13,0	„
5. Täisk. lambad	— 337 713	à	90	sü	= 30,4	„
6. Lambatalled	— 343 137	à	50	sü	= 17,2	„
7. Noorhobused	— 25 114	à	750	sü	= 18,8	„
8. Varsad	— 17 182	à	200	sü	= 3,4	„
9. Tööhobused	— 173 426	à	600	sü	= 104,1	„
				Kokku	647,1	milj. sü

II. Karjamaasööda allikad ja toodangud

1. Loodusl. karjamaad	— 682 600	ha	à 300	sü	= 204,8	milj. sü
2. Kultuurkarjamaad	— 12 300	ha	à 2000	sü	= 24,6	„
3. Põldheina „	— 14 790	ha	à 1500	sü	= 22,2	„
4. Põldheina ädal	— 220 742	ha	à 500	sü	= 110,4	„
5. Loodusl. niitude ädal	— 888 928	ha	à 200	sü	= 177,8	„
6. Kultuurniitude ädal	— 43 000	ha	à 500	sü	= 21,5	„
7. Metsaalused ja muud					= 85,8	„
				Kokku	647,1	milj. sü

Esitatud suvisööda bilanss ei pretendeeri täiuslikkusele. Tegelikkuses võivad selles esineda väikesed kõrvalekaldumised ühes või teises suunas. See on siiski esimeseks katseks määratleda meie mitmekesiste suviste söödapindalade toodangu suurust ja osatähtsust loomade söötmisel, mis võib osutuda kasulikuks vastava ala eriteadlastele üldiseks orienteerumiseks.

Juba eespool andsin meie karjamaadele laiemas mõttes mitterahuldava hinnangu, kui vaatlesin karjamaasööda kasutamist ja päevaseid piimatoodanguid. Sedasama kinnitab karjamaasööda bilanss ka karjamaade suhtes selle sõna kitsamas mõttes. Esitatud bilansist nähtub, et püsikarjamaad, vaatamata oma ulatuslikule pindalale, on andnud vaid ca 35% suvisest söödast. Valdav osa karjamaasööta on tulnud mitmesugustelt abi- ja asekarjamaadelt. Seejuures on huvitav märkida, et viimaste toodang omab suurt osatähtsust mitte ainult karjamaasööda üldises bilansis, vaid et nendelt abi- ja asekarjamaadelt suudavad loomad

koguda päeva jooksul ka rohkem sööta ja anda rohkem toodangut kui püsikarjamaadel. Seda kinnitavad jällegi karja jõudluskontrolli andmed.

Viimaseil sõjaeelseil aastail (1936/37—1940/41) kasutasid meie kontrollialused lehmad karjamaasööta keskmiselt päeva kohta järgmiselt: juunis 5,3 sü, juulis — 5,8 sü, augustis — 6,2 sü ja septembris — 5,5 sü. Neist arvudest järeldub, et juulis ja augustis ning isegi septembris on meil karjamaasööta rikkalikumalt kui juunis. Teiselt poolt aga teame, et karjamaa rohukasv väheneb juba alates juulikuust õige tunduvalt. Vastavate vaatluste kohaselt „Viisul", „Piistaojal" ja teistes majapidamistes annavad meie kultuurkarjamaad suve esimesel poolel, s. o. juuli lõpuni 65—70% kogu suvisest toodangust ning suve teisel poolel ainult 30—35%. Looduslikel karjamaadel on rohu juurdekasv suve teisel poolel suhteliselt veelgi väiksem kui kultuurkarjamaadel. Seega peaks karjamaasööda päevane kasutamine olema teoreetiliselt suurim juunis ja siis järk-järgult vähenema, kuni ta karjatamisperioodi lõppemisega üldse lakkab. Tegelikud andmed tõendavad meil aga vastupidist. Karjamaasööda kasutamine jõuab maksimumini alles augustis ja veel septembris ületab see karjamaasööda kasutamise juunikuus. Mainitud fakt viitab kindlalt sellele, et nn. abi- ja asekarjamaad pakuvad meie karjale sööta rikkalikumalt kui püsikarjamaad. On ju üldiselt teada, et karja suvine söötmine on meil mai- ja juunikuus rajatud peamiselt looduslikele karjamaadele. Juulis, augustis ja septembris asendavad aga viimaseid põllu- ja niiduheina ädalad, kõrrepõllud jne. Kõik need andmed tõendavad, et meie püsikarjamaade osatähtsus suvise sööda tootmisel on vägagi väike.

Lõpetades karjamaade üldise olukorra iseloomustamise, käsitlen veel lühidalt meie püsikarjamaade üksikuid tüüpe.

Püsikarjamaade tüübid Eesti NSV-s

1939. a. põllumajanduse loenduse andmeil jagunevad meie püsikarjamaad mullastiku, veeolude ja kultuurseisundi alusel järgmiselt:

1)	paepealsed karjamaad	— 8,5%
2)	nõmme- ja kanarbikukarjamaad	— 5,9%
3)	rannakarjamaad	— 2,4%
4)	sookarjamaad	— 14,6%
5)	soostunud mineraalmaa karjamaad	— 17,7%
6)	kuivad mineraalmaa karjamaad	— 49,4%
7)	kultuurkarjamaad	— 1,5%

Paepealsete karjamaade hulka on arvatud väga õhukese mineraalmullastikuga karjamaad, mille aluspõhjaks on kindel paas või paerähk. Mullakihi paksus paesel pinnal kõigub 5—15 sm-ni. Selliseid karjamaid leidub enam Saare-, Hiiu-, Lääne-, Harju-, Viru- ja Põhja-Pärnumaal. Need nn. lookarjamaad on enamikus tasased ja küllaltki siledad lagendikud. Kus mullastik on pisut sügavam, või aluspõhjaks on murenenud paerähk, esinevad põõsastest siiski kadakas ja paiguti ka põõsasmaran. Karjamaa kamara botaaniline koosseis on võrdlemisi väärtuslik. Esineb liblikõielisi — nõiahammas (Lotus corniculatus), valge ristikhein (Trifolium repens) ja teised; samuti ka kõrrelisi — punane aruhein (Festuca rubra), lamba-aruhein (Festuca ovina), arukaer (Avena pratensis) jt. Selliste karjamaade toodanguvõime on aga madalam kui võiks arvestada taimestiku koosseisu järgi (eriti kevadel), kuna taimede kasvu takistab niiskusepuudus. Seniste mitte küllalt efektsete katsete andmeil annavad selletüübilised karjamaad suve jooksul siiski 300—500 sü hektaarilt. Valdav osa toodangust saadakse tavaliselt mai- ja juunikuus, sademeterohkel ja soojal suvel osalt ka augustis ja septembris. Juulikuus ja augusti esimesel poolel on taimestiku maapealsed osad kuivanud valgeks ja rohu juurdekasv seisab peaaegu täielikult. Tavaline pealtväetamine mineraalväetiste ja vähese laudasõnniku näol ei ole neil pindaladel saaki märgatavalt tõstnud. Paremal juhul ulatub saagi tõus vaid 200—300 sü-le ha-lt.

Sama tüüpi õhukese mullastikuga karjamaadel, kus aluspõhjaks on murenenud paerähk, on pealtparanduseks rohkem eeldusi. Taimede juurtel on siin võimalik tungida sügavamale paeräha vahele ja nad ei ole nii tundlikud kuivamise vastu. Seetõttu näeme neil pindaladel ka kadaka, sarapuu ja põõsasmarana põõsaid. Senistel katsetel on suudetud selliste karjamaade saaki tõsta 1200—1400 sü-le ha-lt, ilma kamara täieliku uuendamiseta. Oluliseks teguriks selle juures on aga olnud sõnniku- ja kompostiväetis. Ainult mineraalväetised ei anna ka neis oludes rahuldavaid tulemusi. See tõendab, et ka siin ei ole miinimumis mulla toitainetevarud, vaid teised taimekasvu tegurid. Kasutades pealtväetiseks rohkesti orgaanilisi väetisi, soodustame mulla bioloogilist tegevust ja pakume ka kaitset pinnase kuivamise vastu.

Nõmme- ja kanarbikukarjamaadeks arvati kuivad liivased karjamaad, kus huumustsisaldava mullakihi paksus on alla 5 sm ja selle all kuiv liiv või liivane kruus. Selliseid karjamaid on Eestis üldiselt vähe (5,9%) ja nende kultiveerimise alal puuduvad katsed. Nõmmekarjamaade toodang on kahtlemata üks madalamaist ja ulatub umbkaudsetel hinnangutel vaid 100—150 sü-ni ha-lt. Taimestik on siin väga hõre, koosneb vaid üksikutest juss-

heina (Nardus stricta), lamba-aruheina (Festuca ovina) ja kastikute (Calamagróstis) puhmastest, kanarbiku (Calluna) põõsaste vahel. Selliste karjamaade kultiveerimine võib tulla arvesse kõige viimases järjekorras.

Rannakarjamaade osatähtsus on veelgi väiksem kui eelmisel tüübil (2,4%). Sellesse tüüpi on arvatud mereäärsed madalikukarjamaad, mis ajuti mereveega üle ujutatakse. Neid esineb peamiselt Lääne-, Hiiu-, Saare- ja Pärnumaal. Nende kamara koosseisus osutub juhtivaks taimeks tuderluga (Juncus gerardi), millele seltsib lõikheinalisi ja kõrrelisi, viimastest peamiselt pilliroog (Phragmites communis) ja valge kastehein (Agrostis alba). Selle karjamaatüübi saaki ei ole meil määratud, kuid hinnangute kohaselt võib see ulatuda 400—500 sü-ni ha-lt, eriti kui üleujutus on mõõdukas. Merevee sagedase üleujutuse tõttu ei ole neil karjamaadel kultiveerimistööd esialgu mõeldavad ja neid tuleb ka lähemas tulevikus kasutada looduslike karjamaadena.

Sookarjamaad moodustavad karjamaa üldpindalast 14,6% ja omavad seega tunduvalt suuremat osatähtsust kui eelmised tüübid. Olenedes niiskuse rohkusest ja turba kõdunemise järgust, on nende karjamaade kamara koosseis, sööda väärtus ja toodanguvõime tublisti varieeruv. Kamar koosneb tavaliselt tarna liikidest (Carex sp.), millele niiskematel pindaladel seltsivad loalised (Juncaceae), villpea (Erióphorum), osjad (Equisetum), soopihl (Comarum palustre) ja soosammal (Sphagnum). Kuivematel ja enam kõdunenud mullastikuga karjamaadel seltsivad tarnadele vähemal määral ka kõrsheinad — lubikas, kasteheinad, kastevarred, punane aruhein jt.

Noores karjatamise eas pakuvad tarnad loomadele veel võrdlemisi rahuldavat sööta, kuid vananedes langeb nende toiteväärtus ja söödavus õige madalale. Seepärast näeme ka sookarjamaadel sagedasti söömata jäetud kuluheina. Nii ei kasuta loomad kuigi täielikult sedagi vähest sööta, mis sookarjamaa suve jooksul toodab. Senistel andmetel ulatub sookarjamaa toodang vaid 150—200 sü-le ha-lt.

Õige lähedased viimasele rühmale on oma iseloomult liigvee all kannatavad, poolsoostunud mineraalkarjamaad. Võrdlemisi oluline vahe seisab vaid selles, et need on enamasti kaetud suuremate puude ja põõsastega, kuna sookarjamaad on enamikus lagedad ja seetõttu on viimaste kultiveerimine kergem ja hõlpsam. Kuigi liigvee all kannatavate mineraalkarjamaade taimestik on väärtuslikum kui sookarjamail, sisaldades tarnadest paremini söödavaid liike ja rohkem kõrrelisi, ei ole nende toodanguvõime suurem. Puude ja põõsaste hulgalise esinemise korral toodavad nad samuti vaid 150—250 sü ha-lt.

Mõlema viimatikäsitletud karjamaatüübi kultiveerimiseks on vajalikud melioratsioonitööd, laastamine ja olemasoleva kamara hävitamine ümberkündmisega. Kultuurkamar tuleb soetada juba vastava seemnesegu külviga.

Kõige suurema grupi moodustavad mineraalmaa-karjamaad, kus niiskuseolude reguleerimine ei ole tarvilik või on ainult osaliselt tarvilik (ja mis ei kuulu loo- ega nõmmekarjamaade hulka). Neid karjamaid leidub igas maakonnas ja seetõttu on need muullastikult, taimkattelt ning toodanguvõimelt kirjumad kui ükski teine tüüp. Suur osa neist karjamaadest on kaetud tihedama või hõredama metsa ja võsaga. Leidub küllalt ka selliseid, kus puude liituvus vastab juba metsa tihedusele ja kus seetõttu ei jatku rohukasvuks enam ruumi-ega valgust. Sel puhul koosneb kamar vähevääruslikest varjutaimedest ja karjamaa toodang ei ulatu 200 sü-ni ha-lt. On aga mets või võsa hõredam ja mullastik viljakam (nagu Kesk-Eestis), võib selline looduslik karjamaa toota 600—700 sü ha-lt ja mõnikord ka rohkem. Heinkamaras esineb siin väärtuslikke kõrsheinu — aasnurmik (Poa pratensis) murunurmik (Poa annua), punane ja lamba-aruhein (Festuca rubra ja F. ovina), kasteheinu (Agrostis sp.) jt., samuti ka liblikõielisi — valge ristik (Trifolium repens), nõiahammas (Lotus corniculatus), keskmine ristik (Trifolium medium) harilik hiirehernes (Vicia cracca) jt. Rohkesti esineb ka hea dieetilise mõjuga veriheina (Achillea millefolium). Selliste karjamaade saak on väetuskatsete andmeil tõusnud pealtväetamise abil (ilma kamara uuendamiseta) juba paari aasta pärast kuni 1500 sü-le ha-lt. Hiljem tõuseb toodang isegi kuni 2000 sü-ni.

Lõpuks peatume veel kultuurkarjamaade juures. Karjamaade üldpindalast moodustavad need ainult 1,5%, kuid kogusaagis tõuseb nende osatähtsus üle 10%.

Eesti NSV kultuurkarjamaid peame jaotama kolme rühma ja seda peamiselt rajamisviisi alusel. Kõige kõrgema toodanguga karjamaad on saadud uuskülvi teel. Neid esineb nii mineraal- kui ka soomaal. Seemnesegus on peamiselt kasutatud liblikõielistest — valget ristikut (Trifolium repens) ja kõrrelistest — aasnurmikut (Poa pratensis), punast ja harilikku aruheina (Festuca rubra ja F. pratensis), timutit (Phleum pratense) ning sagedasti ka keraheina (Dactylis glomerata). Nõuetekohase hooldamise ja kasutamise puhul on sellised kultuurkarjamaad tootnud kuni 4200 sü ha-lt. Otstarbekohase hooldamise all mõtlen esmajoones järjekindlat täisväetust, väljaheidete laotamist ja söömata jäetud rohutukkade niitmist ning nõuetekohase kasutamise all — karjamaa kasutamist koplite süsteemis.

Teise rühma moodustavad ristikusöötidele rajatud kultuur-

karjamaad, s. t. sellised karjamaad, kus kestva kultuurkamara kujundamisel on lähteks olnud tavaline põldheina väli, mis külvatud punase ristiku (Trifolium pratense) ja timuti (Phleum pratense) segust, harvemini ka pärisaruheina (Festuca pratensis) või keraheina (Dactylis glomerata) lisandusega. Kamara paranemine ja täienemine toimub siin ajajooksul pealtväetamise ning otstarbekohase kasutamise kaastegevusel. Kogemused tõendavad, et paremates mullastikuoludes ilmub kamara koosseisu juba paarikolme aasta järel rohkesti valget ristikheina (Trifolium repens) ka ainult mineraalväetiste tarvitamisel. Orgaaniliste väetiste lisandamisel ilmuvad mõne aja jooksul kamara koosseisu ka aasnurmik (Poa pratensis) ja punane aruhein (Festuca rubra). Võrreldes uuskülvi teel rajatud karjamaadega, jääb ristikusöödi koplites kamar vaesemaks pealisheintest, kuna külvatud timut kaob varsti kamarast ja teiseks ei oma timut puuduliku ädalakasvu tõttu karjamaa kamaras erilist tähtsust. Pealisheinte puudumise tõttu jääb nende karjamaade toodang väiksemaks kui eelmisel rühmal ning ulatub senistel andmetel paremat juhtudel kuni 3000 sü ha-lt.

Kolmandasse rühma kuuluvad looduslikele rohumaadele pealisparanduse teel rajatud kultuurkarjamaad. Nende rajamisel on looduslik rohukamar jäänud tavaliselt uuendamata. Kõrvaldatakse rohukasvu takistav mets ja võsa ning kamara arenemise soodustamiseks asutakse karjamaa järjekindlale väetamisele ning hooldamisele. Kamara paranemise tulemused ja saagi tõus olenevad siin peamiselt parandamiseks valitud loodusliku rohumaa iseloomust. Paremat lepiku- ja võsakarjamaadel on saak tõusnud kuni 2000 sü-ni ha-lt, paremat loopealsetel aga 1000—1200 sü-ni.

Okupatsiooni- ja sõja-aastatel on kultuurkarjamaade saak kahtlemata läinud õige tunduvalt tagasi. Kahjuks puuduvad täpsemad andmed nende praeguse seisukorra kohta, kuid võib kindlasti arvata, et mitmelgi pool, eriti just soomaadele rajatud koplites, on kultuurkamar peaaegu täielikult hävinenud. Seetõttu ei suuda kultuurkoplid praegusel momendil etendada suvise söötmise alal enam seda osa, mis enne sõda. Seda tõendavad ka vastavad andmed üksikutest majapidamistest. Nii näiteks kasutas praeguse „Viisu" sovhoosi kari 1938./39. aastal lehma kohta keskmiselt 837 sü karjamaasööta, 1945./46. aastal aga 660 sü, „Uusna" sovhoosi kari 1938./39. aastal 834 sü, 1945./46. aastal aga ainult 385 sü karjamaasööta lehma kohta. Samal ajal aga neis rajoonides ja neis majapidamistes, kus kultuurkarjamaad ei omanud mainimisväärset osatähtsust, ei ole karjamaasööda kasutamine lehma kohta läinud tagasi, vaid on isegi tõusnud.

Võimalusi ning teid karjamaasööda hulga suurendamiseks

Plaanikohaselt viiakse meil loomade arv viisaastaku lõpuks sõjaeelsele tasemele. Karjamaasööda tootmise osas ei saaks me aga leppida endise olukorra taastamisega — s. o. saada karjamaasööta samal määral ja samadelt pindaladelt nagu sõjaeelseil aastail. Me nägime juba, et siis kasutada olnud karjamaasööda kogus ei olnud küllaldane vastava hulga loomade söödavajaduse rahuldamiseks.

Suvise söötmise olukorda võime veel pidada enamvähem rahuldavaks lammaste, noorveiste ja hobuste osas, mitte aga piimakarja alal. Nägime eelpool, et lehmad on saanud karjamaalt päeva jooksul sööta vaid 5—6 sü, mis võimaldab ainult kuni 10 kg-lisi lüpse päevas. Tegelikult on suur osa Eesti NSV lehmadest võimelised lüpsiperioodi esimesel poolel andma vähemalt 100% kõrgemaid toodanguid. Olles teadlik oma kohustustest sotsialistliku kodumaa vastu, peab iga agronoom, zootehnik ja teadlane kaasa töötama selleks, et anda töötajaskonnale enam loomasaadusi — piima, võid, liha jne. Seepärast peab meie hool ja püüe olema suunatud sellele, et väärtusliku karjamaasööda puudus ei oleks takistuseks meie piimakarja toodanguvõime täiuslikumale kasutamisele. Selleks peab aga piimakari saama tulevikus karjamaasööta vähemalt 50—60% enam kui sõjaeelseil aastail. Kogu karjamaasööda tarvidus tõuseks seega ca 850 miljonile söödaühikule aastas.

Edasi vaatleme, millistelt pindaladelt ja mis teel peaks toimuma nimetatud karjamaasööda koguse tootmine. Eelpool nägime, kuivõrd mitmekesised on seni olnud suvise sööda allikad. Edaspidisel karjamaasööda hulga suurendamisel väärivad neist mitmekesistest pindaladest esmajoones tähelepanu looduslikud karjamaad, kuigi nende senine osatähtsus ulatub vaid ca 35%-le. Lähemas tulevikus peab aga nende osatähtsus ilmtingimata tõusma, kuna paljude seniste lisa- ja asekarjamaade osa peab paratamatult vähenema. Kaasaegne agrotehnika ei saa näiteks lubada umbrohukesa olemasolu. Ka ükski nõukogude zootehnilisel alal töötaja ei saa õigustada sellist asekarjamaad. Samuti ei või kõrrepõllud jääda meie päevil lisakarjamaade nimekirja. Põlluviljakuse tõstmine ja umbrohu vastu võitlemine nõuavad kõrrepõldude varakult koorimist ning sügiskündide õigeaegset teostamist. Loobuda tuleb ka ulatuslikust karjatamisest metsades. On ju vaieldamatult tõsi, et karjatamine vigastab tunduvalt puid, vähendab puude juurdekasvu ning alandab saadava puidu kvaliteeti. Ka ei rahulda vähese toiteväärtusega hõre metsa-

alune varjutaimestik lüpsikarja söödavajadust, vaatamata sellele kui suured ka oleksid karjatamiseks kasutada olevad metsamaad.

Üldist tähelepanu ei saa me edaspidi omistada samuti põldheinakarjamaadele. Meie suhteliselt väike põllupind tuleb esmajoones rakendada inimtoiduks ja loomade talviseks söödaks vajalikkude kultuuride kasvatamiseks. 3—4-aastase põldheina kasutamine, mis seni on kuulunud peamiselt karjatamisele, ei ole õigustatud ka põlluviljakuse ning maaviljeluse agrotehnilise taseme tõstmise seisukohalt. Heinkamara koosseis jääb meil 3. ja 4. aastal tavaliselt niivõrd hõredaks, et see pakub häid levikuvõimalusi umbrohtudele. Varjava taimkatte puudusel kuivab pinnas suvel liigselt ja alaline loomade sõtkumine hävitab mulla struktuuri. Kõige selle tagajärjel soikub mullas bioloogiline tegevus ja väheneb mulla viljakus.

Lisaks püsikarjamaadele tuleksid seega edaspidi arvesse ainult veel põldheina ja niitude ädalad. Kuid ka viimaste abil ei saa me tulevikus tunduvalt parandada loomade suvist söötmist. Põldheina ja niitude ädalast peame ühe osa tingimata reserveerima talviseks söödaks. Teame ju, et ka talviste söötade kogus ja kvaliteet jätab tõsiselt soovida, eriti hea heina ja toorsöötade osas. Põldheina ja kultuurniitude ädal osutub selle lünga täitmisel eriti hinnatavaks abiks — väärtusliku ädalaheina ja ädalasilo näol. Neil kaalutlustel ei saa tulevikus reserveerida suviseks söödaks ädalatoodangut kogu ulatuses, vaid ainult ühe osa sellest.

Nii jõuame seisukohani, et peamine rõhk suvise söötmise korraldamisel ja parandamisel tuleb suunata looduslikele rohumaadele. Viimaste toodanguvõime tõstmise teel peame saavutama karjamaasööda hulga suurenemise, mis kataks ühelt poolt seni lisa- ja abikarjamaadelt saadava söödakoguse, kuid teiselt poolt võimaldaks ka piimakarjale senisest rohkem suvist sööta ning ühes sellega ka piimatoodangu tõusu.

Lähemas tulevikus tuleks meil tõsta karjamaasööda kogutoodang ca 850 miljoni sü-le. Arvestades püsikarjamaade pindala 695 000 ha-le, peaks seega kestvad karjamaad tootma keskmiselt 1200 sü ha-lt. Senised kogemused tõendavad, et meie kultuurkarjamaad toodavad üsna tagasihoidliku väetamise juures keskmiselt kuni 2000 sü h-lt. Seega ei ole kahtlust, et meie püsikarjamaad võivad toota aastas 850 miljonit söödaühikut, kui need viia kultuurseisundisse ning see peab kujunema meie agronoomide ja zootehnikute üheks tähtsamaks ülesandeks.

Enne kui asuda konkreetsete plaanide ja kavade koostamisele üksikutele maakondadele ning rajoonidele, tuleb veel põhjalikult

uurida vastavate piirkondade looduslike rohumaade seisukorda ning seniseid suvise sööda allikaid. Samuti tuleb rajada katseid ja koguda materjale, et leida sobivamaid meetodeid looduslike rohumaade kultiveerimiseks. Senised kogemused näitavad, et mineraalmaal tuleb meil esialgu kasutada ulatuslikult vähemefektiivset pealtparandamise meetodit kestvate kultuurkarjamaade rajamiseks, kuna see viis ei eelda nii kulukaid ja töödnõudvaid eeltöid (laastamine, kivide koristamine jne.) kui täielik uuskülv. Sooja soostunud maadel, kus looduslik heinkamar ei ole arenemisvõimeline pealtväetamise abil, tuleb kahtlemata jääda uuskülvi juurde. Neis oludes peame veel selgitama, kas osutuvad otstarbekohasemaks püsi- või vahelduskarjamaad, või tuleb kasutada mõlemaid tüüpe paralleelselt.

Lõpuks peatun veel mõne sõnaga karjamaade kasutamise küsimusel, millele viimasel ajal on omistatud õigustatult rohkesti tähelepanu. Nii vastavad katsed kui ka kogemused tõendavad, et karjamaade toodangu suurus ei olene ainult karjamaa kamara headusest ja selle hooldamisest, vaid õige tunduval määral ka otstarbekohasest kasutamisest ja kasutamise tehnikast. Nimelt on selgunud, et loomad saavad karjamaalt rohkem sööta, kui karjamaa kasutamine toimub osade või nn. koplite viisi. See asjaolu seletub osaliselt heintaimede parema juurdekasvuga, kui neile võimaldatakse puhkust üksikute karjatamiste vaheaegade näol, teiseks aga sellega, et karjamaa rohu kasutamine on koplite süsteemi puhul täiuslikum. On kogu karjamaa pindala korraga loomadel kasutada, siis eriti kevade poole ei suuda loomad kõikjal rohtu ühtlaselt süüa, vaid siin-seal jääb rohkesti rohtu kasutamata. Need esialgu söömata jäetud tukad puituvad varsti, nende söödavus väheneb ja need jäävadki kogu suveks karjamaale püsima, millega väheneb karjamaalt saadava sööda kogus. Karjamaa koplitesse jaotamine ja nende vahelduv karjatamine annab kindlasti suurema positiivse efekti kõrgematoodangulistel karjamaadel, kuid ka tavaliste looduslike karjamaade toodang tõuseb seesuguse kasutamisviisi juures. Oeldut kinnitavad karjamaadel korraldatud väetamiskatsed. Neis katsetes tõusis karjamaa saak mitte ainult väetatud koplites, vaid ka võrdluseks jäetud väetamata koplites. Paremate lepikukarjamaadel ulatus väetamata kopli saagitõus viie aasta jooksul kuni 250 sü-ni ja paremate loopealsetel karjamaadel kuni 150 sü-ni ha-lt. Seda arvestades peame karjapidajate tähelepanu juhtima looduslike karjamaade koplitesse jaotamisele ja otstarbekohasele kasutamisele, et ka sel teel suurendada karjamaasööda hulka, paralleelselt karjamaade kultiveerimisega.

Kokkuvõte

1. Eesti NSV looduslikkude karjamaade ha-saagid on äärmiselt madalad, ulatudes keskmiselt vaid 300 sü-ni ha-lt. Tingituna madalast toodangust on looduslikud karjamaad seni rahuldanud loomade suvisest söödakasutusest vaid ca 35%, vaatamata nende ulatuslikule pindalale.

2. Karjamaade madala söödatoodangu tõttu on lehmad suutnud koguda päeva jooksul karjamaasööta ainult 5—6 sü, mis võimaldab ainult kuni 10 kg-lisi päevaseid lüpse.

3. Püsikarjamaade vähesest söödatoodangust tingituna on seni kasutatud karjatamiseks abi- ja asekarjamaadena: kesa- ja kõrrepõlde, põllu- ja niiduheina ädalaid ning metsamaid, mille söödatoodang on katnud kuni 65% suvisest söödavajadusest.

4. Kestvate kultuurkarjamaade pindala on äärmiselt väike, ulatudes enne sõda vaid 12 000 ha-le. Nende keskmine toodang tõusis aga kuni 2000 sü-ni ja eesrindliku hooldus- ning kasutamistehnika juures kuni 4200 sü-ni ha-lt.

5. Headel kultuurkarjamaadel on eesrindlikud majapidamised saanud ilma igasuguse lisasöödata kuni 30 kg-lisi päevaseid lüpse lehma kohta, mis kindlalt näitab, millises suunas peab toimuma suvise söötmise parandamine.

6. Viisaastakuplaanis ettenähtud loomade arvu suvise söödavajaduse rahuldamiseks tuleb karjamaade söödatoodangut tõsta ca 850 miljoni sü-le ja seda esmajoones looduslike karjamaade toodangutaseme tõstmise teel.

7. Looduslikest karjamaadest tulevad võtta kultiveerimisele esmajoones viljakama mullastikuga võsa- ja metsakarjamaad, sügavama mullastikuga loopealsed ning kergemini haritavad soomaad.

8. Agronoomidel ja zootehnikutel tuleb asuda eriti noorte kolhooside karjamaade seisukorra ja suvise söötmise süstemaatilisele uurimisele ning nende uurimuste alusel koostada konkreetsed kavad karja suvise söötmise parandamiseks. Kavades tuleb ära näidata nii maade kultiveerimise järjekord kui ka töö täitmise tähtajad, vastavalt karja arendamise plaanile.

9. Tuleb rajada täiendavaid katseid: uuskülvi- ja pealtparandamise meetodite võrdluseks mitmesugustel mineraalmaa-karjamaadel, et saada põhjalikke andmeid ühe ja teise rajamisviisi hinnanguks.

10. Uuskülvi-meetodi kasutamisel soo- ja mineraalmaal tuleb koguda katselisi andmeid püsi- ja vahelduskarjamaade toodanguvõime ja otstarbekuse võrdlemiseks.

11. Tuleb teostada laiaulatuslikku selgitustööd karjamaade kasutamise otstarbekohasemaks muutmiseks koplite süsteemi rajamise näol, et ka sel teel suurendada karjamaadelt saadavat söödakogust.

KULTUURHEINAMAADE RAJAMISE VÕIMALUSED EESTI NSV-s NING TÄHTSAMAID EELSEISVAID ÜLESANDEID SEL ALAL

A. JAANSON

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Põllumajandusinstituudi noorem teaduslik kaastööline

Söötmine meie loomakasvatuses jaguneb aasta jooksul kahte erinevasse perioodi: suvine söötmine ja talvine söötmine. Suvise söötmise aluseks on karjamaa ja talvise söötmise aluseks hein. Hein, eriti hea hein on piimalehmade kõige tähtsam talvine sööt. Hea hein varustab piimalehmi kõrgeväärtusliku valguga, vitamiinidega ja mineraalainetega. Heast heinast saadud või omadused jäävad ainult vähe maha kultuurkarjamaa rohu abil toodetud või omadustest. Kõige väärtuslikumaiks heinaliikideks osutuvad meie oludes piimakarjale lutsern ja ristikhein ning hea kultuurhein. Meie piimakarja talvistes ratsioonides on veel liiga suur osatähtsus suvivilja põhul ja aganatel. Põhk on väga toiteainetevaene, selle rohkel tarvitamisel ei saa lüpsilehmad küllaldasel määral vajalikke valkaineid, vitamiine ja mineraalaineid. Ka ei vasta põhk kontsentratsioonilt piimakarja söötade nõuetele. Sel põhjusel on otstarbekohane suvivilja põhk ja aganad kõrgetoodanguliste piimalehmade söödaannustest täiesti välja jätta ja neile kõrssöötadest anda ainult head heina. Võib tekkida mõte, et kui suvivilja põhud ja aganad piimakarjale hästi ei sobi, siis ehk sobivad nad hästi noorkarjale, lammastele ja hobustele. Kuid ka noorkari, kui sellest tahetakse kasvatada väärtuslikke loomi, vajab esmajoones head heina. Hobustele igas vanusestaadiumis peetakse parimaks söödaks jällegi head heina ja lambakasvatuse autoriteedid on lambaheina suhtes samuti nõudlikud. „Kõigi sovhooside, kolhooside ja loomakasvatusfarmide põhiliseks ülesandeks on täielikult varustada loomi hea heina ja mahlakate söötadega (silo, juurvili) talveperioodiks ning küllaldase karjamaasöödaga suveperioodiks. Väärtusliku heina ja mahlakate söötadega saab küllaltki kõrgeid toodanguid, ilma et majapidamistes

oleks tarvitatud jõusöötasid. Nii võib lehmalt saada 5—6 kg piima päevas 12 kg hea heinaga, kuna 12 kg head heina ja 20 kg mahlakat sööta kindlustavad juba 10—12 kg keskmise päevatoodangu," kirjutab NSV Liidu tunnustatud autoriteet professor J. S. Popov oma raamatus „Söötmisnormid ja -tabelid", mis äsja ilmus ka eesti keeles.

Seega on selge, et vajame esmajoones head heina, et kasvatada noorkarja, häid hobuseid ja lambaid ning toota piimakarjaga palju väärtuslikku piima, mis lõssi kaudu soodustaks ühtlasi meie seakasvatust.

Viisaastakuplaan esitab Eesti NSV loomakasvatusele 1949. a. järgmised arvud: 212 000 hobust, 560 000 veist, 366 000 lammast ja kitse, 400 000 siga. Et need arvud sisaldavad nii täiskasvanud kui ka noorloomi, viimaste söödatarvidus heinas aga on vähem täiskasvanud looma tarvidusest, siis väljendame need arvud vastavalt tavalisele vahekorrale loomaliikide järgi täiskasvanud loomades, saades ümmarguselt: hobuseid 200 000 looma, veiseid 475 000 looma, lambaid 300 000 looma. Vastavalt loomasöötmise eriteadlaste normidele vajavad üksikute liikide täiskasvanud loomad talvisel söödaperioodil heina tsentnerites: hobune — 30, veis — 18 ja lammas — 5.

Kokku vajaksid meie peamised heinasööjad loomaliigid 1949./1950. aasta talvisel söödaperioodil heina:

hobused	—	30 × 200 000 =	6 000 000 ts.
veised	—	18 × 475 000 =	8 550 000 ts.
lambad	—	3 × 300 000 =	900 000 ts.
		Kokku	15 450 000 ts.

See kalkulatsioon on miinimum, sest arvestamata on jäetud teised loomaliigid: sead, küülikud ja kodulinnud, kes samuti mõningal määral tarvitavad heina, ning kohustused riigi vastu. Ka on kalkulatsioonis veel tunduvalt arvestatud põhu ja aganate olemasolu söödaratsioonis, mis kõrgetoodangulise piimakarja juures ei tarvitseks esineda. Neil kaalutlustel oleks kohasem arvestada heina vajadust 1949./1950. a. talveks ümmarguselt 18 000 000 ts. ulatuses, mis on siiski veel üsna tagasihoidlik arv.

Viisaastakuplaanis on Eesti NSV-s 1949. a. ette nähtud söödakultuure 262 000 ha. Arvestades viimasest 200 000 ha põldheina alla ja hektaari saagiks keskmiselt 30 ts. saame: 30 × 200 000 = = 6 000 000 ts. põldheina.

Lahutades heina koguvajadusest põldheina toodangu, leiame

heinakoguse, mis peab jääma meie heinamaade, nii looduslike kui ka kultuurheinamaade arvele: 18 000 000 — 6 000 0000 = 12 000 000 tsentnerit niiduheina, s. o. nii looduslikelt kui ka kultuurheinamaadelt kokku.

Põllumajandusministeeriumi Maaparanduse Valitsuse andmeil on meil looduslikke heinamaid 877 190 ha ja kultuurrohumaid 64 000 ha, viimaseist kultuurheinamaid umbkaudse arvestuse järgi 50 000 ha, kuid suur osa neist on söödistunud.

Meie looduslike niitude toodang on madal, vaid 320 sü ha-lt, mis teeb arvestades keskmiselt sü kohta 3 kg heina, 960 kg = = 9,6 ts., seega on looduslike niitude kogutoodang 9,6 × 877 190 = = 8 420 000 ts. looduslike niitude heina. Viimane kogus aga ei ole kaugeltki see „hea hein", millest kõnelesid eelpool söötmise autoriteedid, kuna selles koguses sisalduksid kõik meie „soojussid", „harjased" jne., mis sageli põrmugi pole paremad põhust, kuid vajavad kogumiseks aeganõudvat käsitsi tööd, mida on võimatu mehhaniseerida. Pealegi ei õnnestu igal aastal tööde venimise ja ilmastikutingimuste tõttu heina kogumine kõigilt pindaladelt, mis omakorda vähendab saaki.

Lahutades niiduheina (kultuurheinamaa + looduslik heinamaa) koguvajadusest — 12 000 000 tsentnerist — loodusliku niidu saagi, leiame arvu, mis peaks kattuma kultuurniitude toodanguga: 12 000 000 — 8 420 000 = 3 580 000 ts. kultuurheina. Tõenäolise oletuse järgi on meie 50 000 ha kultuurheinamaad enamikus soomaal. Kui see kõik oleks tootmisvõimelises seisus, siis toodaks see keskmiselt 2000 sü ha-lt, mis, arvestades 2,5 kg sü kohta, teeks 50 ts. heina ha-lt ja selle kogutoodang oleks: 50 × 50 000 = = 2 500 000 ts. Kuid sellest pinnast on palju taastamata, eriti üksiktalude osas. Suurt taastamistööd on teinud sovhoosid, nagu Kostivere, Teaduste Akadeemia liini katseasutuste majapidamised, mõningad abimajandid ja põllumajandusühistud ning kolhoosidel on see käsil. Kuivõrd järsult tõuseb taastatud kultuurheinamaade toodang, eriti sookultuuride puhul, seda võis möödunud suvel näha Teaduste Akadeemia Põllumajandusinstituudi Tooma Filiaalis ja Kostivere sovhoosis. Taastamata sookultuurid ei anna aga sedagi saaki, mida annavad tavalised sooheinamaad. On tõenäoline, et kogu nende pindade toodanguks tuleks käesoleval aastal arvestada ¼ normaalsest, seega 2 500 000 : 4 = 625 000 ts. heina.

Lahutades viimase arvu kultuurheinamaadele toota jäänud 3 580 000 tsentnerist, saame 3 580 000 — 625 000 = 2 855 000 ts. See oleks kogus heina, mis osutuks meie viie aasta plaanis määratud loomakasvatusplaani täitmist takistavaks puudujäägiks. Selline puudujääk kattuks, kui arvestada uuesti rajatud kultuurheinamaade toodanguks, eriti sookultuuride puhul 2000—2500 sü,

s. o. 50—60 ts. heina, 52 000—65 000 ha uudse kultuurheinamaa saagiga.

Eelnenud arvestus loomade arvu ning heinapindade ja nende saakide alusel ei saa muidugi olla täpne, vaid on orienteeruv.

Et meie heinatoodang on madal ja ka väheväärtuslik, oleneb looduslike heinamaade halvast seisundist, nende äärmiselt madalast pindühiku toodangust. Kui meie looduslike niitude toodang oleks ⅓ kultuurheinamaade toodangust hulgas ja väärtuses, kattuksid meie vajadused heinas juba kuhjaga. On selge, et olukorda saab parandada vaid heinamaade saagi tõstmisega, heinamaade parandamisega. Ja kõige kiiremaks abinõuks on siin kultuurrohumaade loomine, kus saagid pindühikult tõusevad järsult nii hulgalt kui ka väärtuses ja suhteliselt vähesed pinnad muudavad otsustavalt olukorda loomasöödaküsimuses. Sellest on juba häid näiteid. Kostivere sovhoosi ulatuslikud kultuurheinamaad, mis sõja ja hävitava fašistide okupatsiooni ajal olid riknenud, tootsid 1946. a. veel äärmiselt vähe, nii et osa pinnast jäi hoopis niitmata. 1946. a. sügisel künti ümber esimesed kümned hektaarid, korrastati kuivenduskraavid ja 1947. a. kevadel, pärast vastavat harimist ning väetamist, külvati segatis heinaks ja saak oli vähemalt 50 ts. väärtuslikku segatisheina ha-lt. Nii ei kaotatud ühtki toodanguaastat ja sovhoosi loomasööda senine halb olukord paranes otsustavalt. Tänavu seemendati need pinnad juba heinaseemne seguga, mis samal aastal annavad juba küllalt hinnatava lõikuse, järgnevatel aastatel aga oma maksimaalse saagi. Ja sovhoosi loomakasvatus sammub kindlalt tõusuteed. Analoogilisi näiteid võib tuua ka TA Põllumajandusinstituudi Tooma Filiaalist, kus samuti ühe aasta jooksul kultuurheinapindade kaudu lahenes olukord majapidamise loomasöödafondis.

Tekib küsimus, missugused maa-alad sobivad kultuurheinamaade rajamiseks ja kas meil on niisuguseid?

Võib vastata, et neid on külluses. Nimelt:

1) taastamata endisi kultuurrohumaid ca 50 000 ha, enamikus soo;

2) praegusi looduslikke heinamaid ja karjamaid ca 1 543 000 ha, neist 18% sood;

3) võsametsaga kaetud madalsoid on üsna umbkaudsete arvestuste järgi 350 000 ha. Siin on äärmiselt ulatuslikud võimalused, millest lähemail aastail leiab kasutamist vaid murdosa.

Vaadeldavas maa-alade koguhulgas tuleb teravalt vahet teha kaht liiki maade (muldade) vahel: ühed on sood või soostunud mineraalmaad, teised puhtalt mineraalmaad. Esimesed on väga rikkad lämmastiku poolest, kuid vaesed fosforist ja kaalist, mida nad tingimata vajavad, kuid laudasõnnikut need ei vaja. Teised

on vaesed just lämmastikult, fosforit ja kaalit leidub neis rohkem, kuid mitte sel määral, et neid saaks fosfor-kaaliväetiseta jätta, laudasõnnikut vajavad nad väga, kui tahetakse saada rahuldavaid saake. Peaks olema põhimõtteliselt selge, et kultuurheinamaade laialdasemale rajamisele asumisel tuleb eelistada soomuldasid, mis on meie majanduse rikkalikuks lämmastikulaoks, kust seda sõnniku kaudu on võimalik ammutada põldudele viimaste mullaviljakuse olulise hoidjana ja tõstjana. See on vaadeldavate pindalade võrdlus mulla omaduste suhtes.

Teiseks katsume vaadelda neid pindalasid võrreldes kultiveerimisel paratamatu kündmise ja teiste harimisvõtete raskuse suhtes. Siin on kaheldamatult esikohal seni taastamata endised kultuurrohumaad. Kuigi nad on riknenud, ometi on nende juures juba teostatud põhiparandused: laastamine, kändude ja kivide kõrvaldamine jne. Ka uus võsa, kui see on kasvanud, siis ainult kohati, ei ole mainimisväärseks takistuseks taastamistöödel. Need alad peaksid esmajärjekorras olema kultuurheinamaade rajamise objektiks. Edasi leidub kultiveerimise ja harimisvõtete poolest soodsamaid maid seniste looduslike rohumaade ja võsastunud madalsoode hulgas. Mõõduandvaks tuleb siin sageli pidada teisi asjaolusid, millest tähtsaim ja olulisim on veeolude reguleerimise küsimus.

ENSV Põllumajandusministeeriumi Maaparanduse Valitsuse andmeil vajab 1 543 000 ha-st seniseist looduslikest rohumaist kuivendamist 698 000 ha, laastamist 711 000 ha ja kividest puhastamist 308 000 ha. Et eeltoodud põhjustel eelistame soostunud alasid, siis tuleb veeolude reguleerimise küsimusega tegelda igal juhul, mistahes pindalade grupist me pinda kultiveerimiseks ka valime. Maaparanduse Valitsuse andmeil asetseb olemasolevate, kokku 8115 km ulatusega peaveejuhtmete piirkonnas 340 000 ha kultiveerimata soostunud maid, mis ootavad detailkuivendust ja kultiveerimist. Nii on veeolude reguleerimise raskuste suhtes üsna laialdased võimalused pindade valikuks.

Seega on pindalade kultiveerimistöö raskuse ja veeolude reguleerimisvõimaluste valiku suhtes võimalused kultuurheinamaade rajamiseks Eesti NSV-s väga avarad ja ületavad kaugelt käesoleva viisaastaku vajaduste raamid.

Küll on aga raskusi teises suhtes. Üksiktalupidaja, kui ta omab viis ha head sood ja tahet selle kultiveerimiseks, ei suuda seda siiski kultiveerida, sest see 5 ha vajab kuivendamiseks sageli 5 km pikkust äravoolukraavi. Soo-alad on sageli ulatuslikud ja tükeldatud üksikmajapidamiste vahel, äravool soo-alale aga on üks ja otstarbekohaselt teostatav ainult kollektiivselt. Laialdased võimalused selles suhtes on meie kolhoosidel ja sovhoosidel, kellel on

jõudu suuremaid töid ette võtta. Väikemajapidamisi teenindav kooperatsioon — põllumajandusühistud valdades — pole senini maaparandusse ja uudismaa harimisse puutuvaid küsimusi küllaldaselt või üldse mitte lahendanud. Olgu näiteks toodud üks seesugune soo-ala kultiveerimise võimalus. Tartumaal Vaimastvere vallas Selli-Kärde külanõukogu piirides asub Kärde küla nn. Velding-soo, kunagine kultiveeritud soo, ca 100 ha ulatusega, heade äravoolutingimustega ja ka detailkuivendusega lahtiste kraavide abil, mis vajavad korrastamist. Soo-ala on jaotatud ca 25 majapidamise vahel kraavivahede kaupa ja toodab praegu naeruväärselt vähe, osalt ei niideta pinda üldse, sest pole midagi niita. Majapidamised aga kannatavad heinapuuduse all. Kollektiivse taastamise korral oleks aga kogu küla heinaga rikkalikult varustatud. Ja seda juba esimese aastaga, kui kasvatatakse segatisheina.

Kultuurheinamaa rajamise võtetest, eriti soostunud maa-aladel, tuleb meil esmajoones arvesse ümberkünd koos kaasneva pinnase peenendamise tehnikaga ja seemendamisega uue kamara loomiseks või siis segatisheina saamiseks ajutiselt esimestel aastatel. Pealtharimisega heinamaade parandamise tehnika on õigustatud vaid üksikjuhtudel, nagu vahest mineraalmaa kännustikel ja lepavõsaraiesmikel. Pealtparandamise võte on pikaldane ja üldse ekstensiivne, nõuab vähem kulutusi, kuid annab ka vähe. Me vajame aga praegu kiireid ja otsustavaid tulemusi. Pealtparandamise võtted sobivad küll kõigile praegustele looduslikele heinamaadele, et tõsta nende saaki vähehaaval, kuid suurtel pindadel.

Kultuurheinamaade ulatuslikuma rajamisega on seotud rida eeltingimusi ja ülesandeid, nimelt:

1. Detailkuivenduse korrastamine taastatavatel pindadel või uue loomine uudismaa pindadel lahtiste kraavide või salakraavide (dreenide) võrgu näol vastavalt iga üksikpinna kohalikest oludest tingitud nõuetele, ühtlasi vastavate peaveejuhtmete korrastamine.
2. Fosfor- ja kaaliväetiste õigeaegne kindlustamine vastavalt kultiveerimisele võetud pinnase nõuetele, kusjuures varuväetiseks sookultuuride puhul on kohasemaks fosforväetiseks kasutada eesti fosforiiti, kus see teisel-kolmandal aastal hea eduga mõjule pääseb ja võimaldab edaspidi täiel määral eesti fosforiidiga väetamisele üle minna.
3. Kindlustada uudismaade harimise mehhaniseerimine lintraktorite ja haakeriistadega, nimelt esmajoones sookünni või uudismaa-künni atradega, randaalidega ja raskete rullidega, mis on peamised uudismaa, eriti uudissoo riistad kultuurheinamaade rajamiseks.

4. Heinaseemne kasvatamise arendamine sel määral, et oleks võimalik uute kultuurheinamaade seemendamine õigeaegselt ja soovitavate segudega. Kuni heinaseemne seguga seemendamiseni, esimesel, vahel ka teisel uudismaa-aastal kasvatada heinaks segatist, mis TA Põllumajandusinstituudi Tooma Filiaali katsete andmeil annab ha-lt 50—60 ts. suurusi väärtuslikke segatisheina saake ning hoiab pinda umbrohtumast.

5. Põhjalik pindala omaduste ja kohalike tingimuste tundmaõppimine iga töö puhul ning agrotehniliste võtete rakendamine vastavalt sellele, et hoiduda vigadest. Alatise erialalise nõuande kindlustamine kultuurheinamaade rajamisel on oluline, kuna töö on uudne ja põldude harimise tehnikat, eriti sookultuuride rajamisel, aluseks võtta ei saa. Eriti vajavad nõuannet meie kolhoosid.

Võttes kokku eelnenud kultuurheinamaade vajaduse, rajamise võimaluste ja lähemate ülesannete käsitlust, peab rõhutama järgmist: Eesti NSV söödabaas heinte osas, eriti väärtusliku heina osas, ei ole praegu küllaldane uues viisaastakuplaanis ettenähtud Eesti NSV loomakasvatuse plaani täitmiseks nelja aastaga. Puudujääk ilmneb 1949./50. a. söödaperioodi osas, kui heinatoodang ei suurene, 2 855 000 ts. heinakoguses. Sellepärast on vajalik kiirete sammude astumine puudujäägi katmiseks. Parimaks abinõuks heinatoodangu suurendamiseks osutub kultuurheinamaade loomine 52 000—65 000 ha ulatuses. Et kohe esimesel aastal tõsta järsult heinasaaki ja arvestades ühtlasi heinaseemnete vähesust, tuleb esimesel aastal kasvatada heinaks võimalikult rohkesti segatist. Alused kultuurheinamaade loomiseks on head ja ulatuslikud vanade taastamata kultuurrohumaade, vähetootvate looduslike rohumaade ja olemasolevate peaveejuhtmete läheduses asuvate madalsoode näol. Otstarbekohaseks osutub kultuurheinamaade rajamiseks valida soomaid, kuna need ei vaja lämmastikväetist ega laudasõnnikut. Ka on nende toodang veeolude paremuse tõttu kindlam ja suurem kui mineraalmaadel. Suurematel pindadel on kultiveerimistööde, eriti veeolude reguleerimise ja harimisvõtete mehhaniseerimise teostamine edukam, mispärast tööd peaks teostama kollektiivselt. Kultuurrohumaade rajamisega meie madalsoodel ja soostunud mineraalmaadel avanevad Eesti NSV loomakasvatusele edaspidiseks ulatuslikud perspektiivid.

VEISTE TÕUARETUS JA ARETUSPERSPEKTIIVID EESTI NSV-s

A. MÖLDER

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi teaduslik kaastöötaja

Nõukogude Liidu töötav rahvas on otsustanud käesoleva stalinliku viisaastakuplaani täita nelja aastaga, mis näitab töötajaskonna tõsist soovi kiirendada saksa fašistide poolt laostatud majanduse taastamist ja edasiarendamist. Nõukogude korra juures põhineb töö rangelt teaduslikel alustel, mis tagab praktikas suuri töötulemusi igal alal. Nõukogude tõuaretustöö teooria, mis erineb põhiliselt Lääne-Euroopa tõuaretustöö alustest, tagab kindlalt veisekarja tootlikkuse tõusu. Millised on võimalused, kuidas ning milliste näitajatega kulgeb veiste tõuaretustöö Eesti NSV-s, selleks analüüsime järgnevas ettekandes küsimusi käesoleva viie aasta plaani ülesandeist lähtudes.

1. Ajalooline ülevaade veisearetusest Eestis ja kolme veisetõu kujunemine

Veiste tõuaretuse kohta ajaloolist andmestikku jälgides näeme, et juba 17. sajandil püüti meil veisetõugusid parandada, selleks otstarbeks välismaisi veisetõuge sisse tuues, kusjuures 18. ja 19. sajandi vahetusel võis edu märgata ainult nuumkarja osas. 19. sajandil kerkis teravalt päevakorrale tasuvamate põllumajandusharude leidmise küsimus. Kapitalismi arenemisega Lääne-Euroopa tööstusmaades suurenes nõudmine liha ja piimasaaduste järele, mis nõudis põllumajandussüsteemi ekstensiivset ümbermuutmist viljavaheldus- ja karjakasvatussüsteemiks. Meie oludes andis Tallinn—Peterburi raudtee ehitamise lõpuleviimine võimaluse toiduainete, eriti piimasaaduste turustamiseks Peterburi turul, mis soodustas veisekasvatuse arengut.

Majanduslike olude muutuste tõttu kerkis päevakorrale veisekarja tootlikkuse tõstmise küsimus. Meie kohalik maakari, olles

eluskaalult väike ja ühtlasi väikese jõudlusvõimega (900—1000 kg piima aastas) ei rahuldanud veisekarjale pandud ülesandeid. Lahendust püüti leida välismaiste veisetõugude sissetoomise kaudu, mis toimus ulatuslikumalt 19. sajandi teisel poolel. Veisetõugude sissevedu oli aga plaanitu, imporditi igasuguseid kultuurtõuge. Peale selle teostati nende ja kohaliku maakarja vahel juhuslikke ristamisi, tehes sellega tarbetuid eksperimente ja rikkudes hulga maakarja, suutmata luua midagi paremat. Peale selle ei tootnud imporditud kultuurtõud tolleaegsete primitiivsete söötmis- ja pidamistingimuste tõttu nimetamisväärselt rohkem kui kohalik maakari. Loomad haigestusid ning muutusid ebatasuvaks. Säärane „karjaaretus" muutis piimaveise tüübi üha kirjumaks ja ebaühtlasemaks, andmata mingisuguseid positiivseid tagajärgi. Hiljem püüti üle minna ühele tõule ja 1840. a. paiku tunnistati selleks „sobivaks" tõuks äärširi kari, keda hakati suuremal arvul sisse tooma. Siinsed olud aga polnud äärširi karja aretamiseks kohased ning vastavad katsed ei andnud soovitud tulemusi.

Teadlikum karjaaretustöö Eestis algas 19. sajandi viimasel veerandil. Selleks andis aluse arusaamine, et tõug on olude saadus ja tõu omadused säilivad vaid vastavates kliima- ja pidamistingimustes. Imporditud tõugudest osutusid paremaiks hollandi-friisi ja angeli tõug. Viimast tunneme praegu eesti punase tõukarja nimetuse all. Need tõud pärinevad Läänemere kliimavaldkonnast, kus looduslikud olud on mõjutatud mere lähedusest nagu meilgi. Friisi ja angeli tõug levisid piirkondlikult Eesti territooriumil. Need piirkonnad on jäänud paljude aastate jooksul püsima: Põhja-Eestis friisi kari ja Lõuna-Eestis punane kari. Territoriaalselt on need tõud nii meie majanduslikele kui ka looduslikele oludele vastavad. Et need tõud on meil pikka aega kasutusel olnud, võime konstateerida nende sobivust Eesti oludes kasvatamiseks. Lisaks neile kahele tõule, kes aegade jooksul meie oludega on kohanenud ja mitmesuguste võtete abil silmapaistvaid toodanguid andnud, on kolmandaks tõuks eesti maakari. Viimase aretamiseks astuti esimesi samme käesoleva sajandi algul ning lääne-soome sugulastõu kaasabil on suudetud muuta eesti maakari kaasaegseile nõudeile vastavaks.

2. Kolme veisetõu arvuline levik ja paiknevus

Eesti NSV-s on tunnustatud kolm veisetõugu, kelle kohta arvuline ülevaade saadi 1945. aastal augusti- ja septembrikuus teostatud tõuloomade loendusel.

Loenduse andmeil oli tõuveiseid üldse 40,7% veiste üldarvust (1945. a. 1. juuli seis). See tõuveiste arv näitab, et Eesti NSV-s on märkimisväärsel arvul veiseid tõustatud, ja ühtlasi kinnitab, et meil on edasiseks tõuaretustööks alus. Maakondade järgi iseloomustavad tõuveiste protsenti järgnevad suhtarvud: Virumaal 27,2%, Järvamaal 65,6%, Harjumaal 41,4%, Läänemaal 16,5%, Saaremaal 23,0%, Pärnumaal 27,1%, Viljandimaal 77,5%, Tartumaal 43,5%, Valgamaal 56,8% ja Võrumaal 28,6% veiste üldarvust.

Arvukamalt leidub tõuveiseid Lõuna-Eesti osas Viljandi- ja Tartumaal ning Põhja-Eestis Järva- ja Harjumaal. Tähtsust omavad piirkonnad, kus tõuveiste % veiste üldarvust on suur, nagu Viljandimaal 77,5%, Järvamaal 65,6%, Valgamaal 56,8%. Teistes maakondades jääb tõuveiste % alla 50, kõige väiksem on see Lääne- ja Saare maakonnas. Üldiselt on metiseerimise tulemused kõige suuremad Kesk-Eestis. Nii on Viljandimaal Kõo, Olustvere ja Tänassilma vallas tõuveiseid veiste üldarvust üle 90% ehk praktiliselt juba kõik veised tõustatud. Samad tulemused on saavutatud Tartumaal Jõgeva, Laiuse ja Laeva vallas; Järvamaal Särevere, Paide ja Väinjärve vallas, Harjumaal Iru ja Jõelähtme vallas jne. Eesti NSV territooriumi üldpildis, alates põhjarannikult Kõnnu vallast kuni Läti NSV piirini, lõikab Eesti NSV kahte ossa kitsas vöönd, kus veiste tõustamisel on saavutatud häid tulemusi, sellest lääne ja ida poole karjade tõulisuse aste pidevalt nõrgeneb, välja arvatud idapoolsed üksikud piirkonnad Tartu- ja Virumaal. Valga- ja Võrumaal Kaagjärve, Sangaste, Karula, Antsla ja Mooste vallas leidub ka suuremal arvul tõuveiseid.

Tõuveiste piirkondliku leviku on esile kutsunud mõningad majanduslikud põhjused, söödabaasi erinevused ning kodanlikus Eestis kehtinud ebaõige „tõupoliitika" üksikute tõuseltside vahel, kus tõugude ristluspaigas rakendati kõiki võimalusi tõuveiste aretuseks, jättes seejuures tõurajooni tagala saatuse hooleks, kus metiseerimine toimus 4—5 korda nõrgemalt.

Täisverelisi tõuveiseid oli loenduse andmeil 12,5% kogu tõuveiste üldarvust. Nad asusid samuti enamikus Kesk-Eesti valdkonnas: Järvamaal 18,1%, Viljandimaal 15,1% jne. Kõige väiksem oli täisvereliste veiste arv jällegi Saaremaal — ainult 0,8% kogu tõuveiste üldarvust.

3. Tõuloomade ressursside määratlemine ja edasise aretuse võimalused

1945. a. loenduse andmeil on meil edaspidiseks tõuaretustööks rahuldavad ressursid. Tõugude järgi oli tõukarjast eesti punast karja 67%, neist täisverelisi 10%, eesti hollandi-friisi karja 24,4%, neist täisverelisi 18% ja eesti maakarja 8,4%, neist täisverelisi 18,1%.

Tõugude aretamisel on oluline, et oleksid välja kujunenud kindlad aretusrajoonid, mis plaanilises tõuaretustöös on esimeseks eelduseks. Aja jooksul on Eestis küll välja kujunenud teatavad tõurajoonid, kuid lõplikku otsust selles küsimuses pole veel saavutatud. Kindlapiirilisemad aretusrajoonid on eesti hollandi-friisi karjal ja eesti punasel karjal, maakarja osas ilmneb aga ebakindlus, sest seda tõugu leidub laialipillatult kogu vabariigis, omamata kindlat ning suuremat aretusrajooni. Tõurajoonide küsimus on aga praegusel kollektiviseerimise ajastul väga suure tähtsusega küsimus, mis tuleb kiiresti otsustada. Ressursside olemasolu tõurajoonide varustamiseks tõuloomadega näitab üksikute tõugude arv kogu veiste üldarvust. Nii oli 1945. a. tõuloomade loenduse andmeil tõuveiseid kariloomade üldarvust 40,7%. Sellest suhtarvust langes eesti punasele tõukarjale 27,5%, eesti hollandi-friisi karjale 9,8% ja maakarjale 3,4 %. Analüüsides tõuveiste levikut tõugude järgi territoriaalselt, ilmneb punase karja ülekaalukas levik Valga, Võru, Viljandi, Tartu, Pärnu, Saare ja Hiiu maakonnas. Friisi kari on ülekaalus Harju, Viru ja Lääne maakonnas, Järvamaal on mõlemat tõugu võrdselt.

Tõugude rajoonimist tuleb otsustada perspektiivil, et eesti hollandi-friisi karja aretada Põhja-Eesti tööstuspiirkonnas ning eesti punast karja Lõuna-Eestis, kusjuures eesti maakari säilitada tema praegustes väikerajoonides kaasaretuse õigusega igal pool. Sellele perspektiivile vastavalt on olemas ka tõuloomade ressursse. Eesti hollandi-friisi karja tõurajooniks tuleks määrata Harjumaa, pool Järvamaast, Läänemaa ja Virumaa tööstuspiirkond, mida piiritleb Tallinna—Leningradi raudtee. Ülejäänud Eesti osa tuleks jätta punase karja ja eesti maakarja tõurajooniks. Nii kujuneksid tõurajoonid vastavaiks tõuveiste ressurssidele ja rahvamajanduse nõudeile.

4. Veisearetustöö eesmärgid, lähtudes rahvamajanduslikest nõudeist

Veisekasvatuse arendamise peaeesmärgiks on anda rahvamajandusele tähtsaid saadusi, esijoones piimasaadusi, liha, nahka jne. Selleks tuleb suurendada veisekasvatussaaduste kogust, mida nõuab meie kiiresti areneva industrialiseerimisega kaasuv rahva elatusstandardi tõus, millega käsikäes suureneb tarvidus piimasaaduste ja teiste veisekasvatussaaduste järele. Et katta kasvavat turunõuet, selleks peame suurendama turutoodangut veiste arvu suurendamise, söötmis- ja pidamisolude parandamise ning tõuaretustööga veiste jõudlusomaduste tõstmise kaudu.

Kuidas saavutada tõuaretustöös vajalikke tulemusi, selleks on EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuses antud vastavaid juhendeid. Pleenum märkis ära, et loomakasvatuses tuleb kindlustada vajalikud eeltingimused, nagu kindla söödabaasi loomine, ahtruse likvideerimine, noorkarja kasvamajätmine ja tõuaretustöö otsustav parandamine. Seega on rõhutatud kogu zootehnilise kompleksi süvendamise vajalikkust, mille kaudu võimaldub kiiremini tõsta loomakasvatuse tootlikkust.

Väga tähtis tõuaretustöös on noorkarja üleskasvatamine, kusjuures on väga oluline kõigi zootehniliste võtete ja abinõude rakendamine, mis kindlustavad terve elujõulise noorlooma saamise ning tema jõudlusomaduste maksimaalse väljaarendamise. Otstarbekohase üleskasvatamise puhul on saadud ka keskpärase kvaliteediga vanemailt väljapaistvaid järglasi ja sellega tõestatud, et välistegurid, söötmine ja hooldamine, on suurema tähtsusega kui loomade põlvnemine ja jõudlus. Edasi on rõhutatud küllaldase arvu paarituspunktide asutamise vajadust, eriti ühistute liinis. Selleks teostada igal aastal pullide kõlblikuks tunnistamist. Alates 1948. aastast keelata paaritamine kõlblikuks tunnistamata pullidega. Laialdaselt arendada olemasolevate tõuveisekasvatuse farmide taastamist ja uute organiseerimist, samuti nende kindlustamist ja paremale järjele tõstmist. 1947. a. lõpuks komplekteerida kõik riiklikud majandid kõrgeväärtuslike pullidega. Pleenum kohustas Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi esitama ettepanekuid tõuaretustöö paremale järjele tõstmiseks, veisetõugude rajoonimiseks, tõuraamatuisse sissekandmiseks, jõudluskontrolli laiendamiseks ja riiklike tõulavade organiseerimiseks. Kohustas Põllumajandusministeeriumi, Sovhooside Ministeeriumi ja nende kohalikke organeid hoolitsema selle eest, et veiste tõuaretus toimuks piimatoodangu ja piima rasvasisalduse edasise tõstmise, lihatoodangu parandamise ja

veiste kiire arendamise suunas. Kohustas organiseerima laialdast selgitustööd kunstliku seemendamise tähtsuse üle, valmistama selleks ette vastavaid eriteadlasi ja asutama kunstliku seemenduse punkte.

5. Veisearetustöö tulemused sõjajärgsel perioodil ja sel alal esinevad puudused

Fašistide hävitustöö tagajärjel Suure Isamaasõja ajal on meie veisekasvatuse ja tõuaretustöö tase palju kannatada saanud. Käesoleval sõjajärgsel viisaastakul on teostatud põhilisi töid veisekasvatuse ja tõuaretuse alal, kuid töö tulemused pole küllaldased.

Tõuaretustööd teostati kuni käesoleva aastani tõuseltsides. Neil polnud kasutada riiklikke summasid, mistõttu puudusid tööks vajalikud eeldused. Tõuseltside töö toimus plaanitult, piirdudes peamiselt veiste tõuraamatusse märkimisega, üldist tõuaretustööks vajalikku tegevust ei suutnud tõuseltsid arendada. Ka tõuraamatusse märgitud veiste arv oli väike. Nii märgiti näiteks 1947. a. riiklikusse tõuraamatusse:

1. Eesti hollandi-friisi karja	68 pulli, 145 lehma,	kokku 213 veist
2. Eesti maakarja	1 pull, 3 lehma,	kokku 4 veist
3. Eesti punast karja	146 pulli, 376 lehma,	kokku 522 veist
Kokku:	215 pulli, 524 lehma,	kokku 739 veist.

Umbes niisama palju märgiti tõuraamatusse veiseid ka 1946. ja 1945. aastal. See on aga liiga väike arv. Siinjuures esines puudusena peamiselt jõudluskontrolli vähene levik ja madalad toodangud, mis ei ületanud tõuraamatu standarde, samuti asjaolu, et tõuseltside töötajad ei suutnud kõiki majandeid, kus asus märkimisele kuuluvaid veiseid, läbi sõita. Peamiseks tõuaretustöö takistajaks on aga nõrk söödabaas, halb hooldamine ja pidamine, mis ei võimalda saavutada veiste jõudlusvõime normaalset kasutamist.

Nõukogude plaanilises tõuaretustöös peab olema täpne ülevaade tõuveiste ressurssidest. Seda võimaldab 1947. a. kehtestatud maakondlik tõuraamat. Esimesel aastal organiseerimisjärgus, ei suudetud aga igal pool täita veiste maakondlikku tõuraamatusse märkimise plaani, eriti Harju, Hiiu, Viljandi, Viru ja Järva maakonnas, kuna Saare, Valga ja Võru maakonnas plaan tunduvalt ületati. Plaani kohaselt tuli 1947. aastal märkida maakondlikku tõuraamatusse 7500 veist, märgiti aga 3310 veist ehk ainult 44% plaanist.

Jõudluskontrollringide arv 1. I 1948. a. oli 217, mille kaudu

kuulus jõudluskontrolli alla 20 810 lehma. Edukaks tõuaretustööks on vajalik kontrollialuste lehmade arvu suurendada jõudluskontrolli laiendamisega. 1947. a. plaan karjakontrolli leviku kohta täideti kontrollringide osas 81,9% ja kontrollialuste majapidamiste osas 96,6%. Sellegi vähese jõudluskontrolli leviku juures ei suudetud plaani täita. Isegi riiklikus sektoris ja heades tõukarjades, kus oleks võimalik teostada zootehnilist algarvestust, pole seda igal pool tehtud, näiteks Viljandimaal Viiratsi sovhoosis, mida ei saa põhjendada millegi muuga kui tõeliselt loiu suhtumisega asjasse või küsimuse tähtsusest mittearusaamisega.

Tõupullide koosseisu kujundamine paaritusjaamades ja eriti noorte pullide kasvatus on äärmiselt nõrk. Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuses eriti toonitatud pullijaamade asutamine ühistute juurde pole õigesti läbi viidud. Üldse on selles liinis ostetud 486 pulli. Plaani järgi tuleb osta 1948. a. 706 pulli, mida aga Elusloomade Varumise Kontor seni ei ole täitnud. Pullide ostu teostatakse vääralt, sageli pole põllumajanduslike ühistute maakonnakeskused pidanud kontakti tõuaretuse keskustega. Selle tagajärjel esineb selleski väheses pullide arvus suur protsent alaväärtuslikke.

Tõupullide ostu-müügi-küsimuses osutab erilist saamatust Elusloomade Varumise Kontor, kes ei suuda oma ülesandeid kuidagi täita, vaid on nagu „külmunud" olekus, mille tõttu 1947. a. plaan on täidetud ainult 35,9% ulatuses. Samal ajal ootavad aga Järvamaa ühistud juba pikemat aega pullide ostu, kuid Varumiskontor pole suuteline sinna oma esindajat saatma. Üldiselt on olukord nii, et talupidajad soovivad realiseerida oma majapidamiste tõuvasikate ülejääke kasvuvasikateks, kuid puuduvad ostjad, mistõttu väärtuslikud tõuvasikad realiseeritakse lihaks, kuna talupidajail puuduvad võimalused nende kõikide üleskasvatamiseks. Teiselt poolt valitseb meil aga terav puudus tõumaterjalist, peamiselt noortest tõupullidest, mida põhjustab tõuvasikate mitteõige kasutamine. On vaja viivitamatult rakendada vasikate lepingulist üleskasvatamist, nagu seda nõuab EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsus, mida aga seni pole veel praktikas ellu viidud.

Tõuaretustöö teostajad riiklikud tõulavad võiksid olla vahendajaiks tõuvasikate paigutamisel, kuid selleks on kiiresti vajalik kehtestada kord vasikate lepinguliseks kasvatamiseks talupidajate juures. Seejuures anda lepingute sõlmijaile soodustusi jõusöötade ning rahalise avansi näol. Talupidajate tõuvasikate ülejäägid tuleb realiseerida organiseeritavaisse kolhoosikarjadesse.

Riiklikud tõulavad ootavad juhendeid vasikate kontraheerimiseks, kuna nende plaan instruktsioonide puudusel ähvardab täitmata jääda. See on aga õieti kõige tähtsam küsimus praegusel taastamisajajärgul, sest noorkari on karja tulevik.

Tõuaretustöö tulemusi näitab veiste boniteerimine, mis on meil uudne küsimus, kuna see kehtestati 1946. a. Boniteerimine on toimunud aga puudulikult. 1947. aastal näiteks boniteeriti 2309 majandis kokku 9230 veist, sellest friise 2482, punase karja veiseid 6357 ja maakarja veiseid 391. Edaspidises tõuaretustöös tuleb riiklike tõulavade juhtimisel õpetada zootehnikuile veiste boniteerimise tehnikat ja seda ulatuslikumalt teostada. Selleks korraldati käesoleva aasta aprilli- ja maikuus Põllumajandusministeeriumi riiklike tõulavade poolt maakondade ja jaoskondade zootehnikuile vastavad seminarid. Mainitud tõuaretustöö puudusi, millest praegusel momendil on tähtsaim noorkarja kasvatamise küsimus, tuleb edaspidises töös vältida.

6. Veisearetusorganisatsiooni loomine ja selle edaspidised sihtjooned

Eestimaa K(b)P Keskkomitee pleenum tunnistas vajalikuks organiseerida riiklikud tõulavad vastavalt loomade liikidele ja tõugudele. See otsus leidis rakendamist 1948. aastal. Nii asutati veisearetuse alal kaks riiklikku tõulava: eesti hollandi-friisi karja riiklik tõulava, asukohaga Tallinnas, ja eesti punase karja riiklik tõulava, asukohaga Tartus. Viimase ülesandeks on ajutiselt ka eesti maakarja tõuaretustöö juhtimine Viljandi osakonna kaudu.

Riiklikud tõulavad on edukalt töötanud teistes liiduvabariikides ja Eesti NSV tõulavad saavad kasutada nende kogemusi. Riiklik tõulava juhib oma tööpiirkonnas metoodilist ja tegelikku tõuaretustööd, teostab veiste boniteerimist ning koostab selektsiooni ja tõuaretustöö aasta- ja perspektiivplaane. Organiseerib tõuveiste kasvatamist, koostab paaritusjaamade plaane ning teostab pullide valikut. Abistab kunstliku seemendamise punktide organiseerimist ja valib selleks sobivad kõrgeväärtuslikud pullid. Kontrollib zootehnilise algarvestuse ja jõudluskontrolli läbiviimist ning organiseerib selle laiendamist. Valib välja ja märgib veised tõuraamatusse, koondades tõuveiste põlvnemise, jõudluse ning teised tõuaretustööks vajalikud andmed, ja annab tõuveiste kohta välja põlvnemistunnistusi. Organiseerib tõunoorloomade kontraheerimist müügiks Elusloomade Varumise Kontori kaudu. Korraldab tõuveiste näitusi ja vaatlusi, valides

välja näitusele sobivad tõuveised. Organiseerib tõuveiste kasvatajate vahelisi võistlusi. Abistab maakondi veiste aretuse, söötmise, söödatootmise ja loomapidamise küsimuste lahendamisel. Propageerib tõuveiste kasvatuse tähtsust ja valvab selle järele, et ostu-müügi tagajärjel ei kannataks tõulava tegevuspiirkonna tõuaretusliku töö tase.

Neid ülesandeid täites kujuneb riikliku tõulava töö ulatuslikuks. Tõulava teenindab kogu aretusrajooni karja kui ühtlast tervikut, kui üksiku majandi karja, milles tõuaretustööga viiakse kõrgemale tõu välimikuliste ja jõudlusomaduste näitajad, kujundades veisekarja pidevalt soovitud suunas edasi. Riikliku tõulava töö põhialused võimaldavad teostada tõuaretustööd palju põhjalikumalt kui kunagi varem.

7. Veiste puhasaretusbaasi loomisest sovhoosides ja õppe- ning katsemajandeis

Tõuaretustöö aluseks on veiste puhasaretuse baasi loomine. Praktiliste puhasaretuse küsimuste käsitlemiseks peame teadma, kuidas paikneb Eesti NSV tõukari.

1945. a. tõuloomade loenduse andmeil oli talumajandeis $^2/_3$ ja riiklikes ning kooperatiivmajandeis $^1/_3$ täisvereliste veiste üldarvust. Ehkki talumajandeis oli täisvereliste veiste absoluutne arv suurem kui sotsialistlikus sektoris, oli tõuveiste üldarvust suhteliselt täisverelisi ainult 9,3%. See näitab, et talundite karjad on üldiselt veel metiseerimisjärgus.

Praktika nii meil kui ka mujal kinnitab, et tõhusat tõuaretustööd saab teostada ainult suurkarjamajandeis, kus suurema arvu veiste juures on võimalik valikut teostada ning pidada kõrgeväärtuslikke tõupulle. Seega jääb nii käesoleval viisaastakul kui ka edaspidi tõuaretustöö juhtiv osa — kõrgaretused tõufarmides — riigi- ja kooperatiivmajandite ülesandeks. Vastavail andmeil on praegu puhasaretusliku tähtsusega 170—200 riikliku ja ühistegeliku sektori majandit. Nendele juurde tuleb veel organiseerida tõufarme kolhoosidesse, millega tõufarmide arv riiklikus ja ühistegelikus sektoris tõuseks kuni 300-ni, mis ületaks 1941. a. sugulavade arvu ning tootmisvõime.

Meie sovhoosid ja õppe- ning katsemajandid omavad märkimisväärseid tõuveiste ressursse, kusjuures tõuveiste kvaliteet on kõrge. Metiseeritud on peaaegu 100% karjast, kusjuures täisverelisi on kuni 50% karjast. Et sovhooside ja õppe- ning katsemajandite karjades on igal pool kasutusel täisverelised, kõrgeväärtuslikud tõupullid, on nendes metiseerimise käigu

teostamiseks kõik eeldused olemas. Sellega kujunevad nimetatud majandid tõuveiste baasideks, millega avaneb nimetamisväärne võimalus paaritusjaamade komplekteerimiseks tõupullidega.

Kui kõnelda puhasaretuse baasi loomisest sotsialistlikus sektoris, siis omavad siin suurimat tähtsust Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoosid, kus karjade koosseisus on tõukarja vahekord üle kahe korra suurem kui talundeis. Üksikutest tõugudest on sovhoosides täisvereliste veiste osas punast karja 60,3%, friisi karja 31,8% ja maakarja 7,9%.

Kalkulatsiooni andmeil võivad sovhoosid nende praeguse taseme juures anda igal aastal pullvasikaid järgmiselt:

a) punase karja pullvasikaid		300
b) friisi karja	„	150
c) maakarja	„	30
	Kokku:	480 pullvasikat.

Sovhooside karjade pidev plaaniline suurenemine kindlustab juba käesoleva viisaastaku lõpul aastas 500—600 pullvasika saamise, mis on märkimisväärne arv ja millega suudame tunduvalt vähendada praegust pullide puudust. Tuleb aga kindlustada, et need vasikad paigutataks Elusloomade Varumise Kontori kaudu paarituspunktidesse.

Õppe- ja katsemajandite osatähtsus puhasaretustöös on samuti oluline. Üksikute tõugude järgi on nendes punast karja 50,9%, friisi karja 40,1% ja maakarja 9%. Õppe- ja katsemajandid, kus karja tõulisuse aste on vastuvõetav, tulevad tõufarmidena arvesse, olgugi et nende majandamine on eriotstarbeline ja sellega seoses külvikorrad loomakasvatuse nõudeile mittevastavad. Vastaval ministeeriumil tuleks aga teha kõik selleks, et nimetatud majandid juba oma õppeülesande seisukohalt vastaksid meie vabariigi põllumajanduse suunale ja oleksid varustatud väärtusliku tõukarjaga. Massaretuseks vajaliku pullide arvu saavutamisel võiksid nimetatud majandid anda aastas 200—250 pullvasikat.

8. Veisearetuse küsimused seoses kollektiviseerimisega ja kolhooside veisefarmide asutamine

Sovhooside ja õppe- ning katsemajandite kõrgaretustele lisanduvad tõufarmid kolhoosides. Viimaste osatähtsus on praegu veel väike, kuid talupidajaskonna ümberkasvatamine kolhoosikorra paremustest näitab pidevat ning kiiret süvenemist, mistõttu ka

kolhooside arv kiiresti kasvab. Sellega seoses koonduvad talupidajaskonna valduses olevad veisekarjad suurematesse üksustesse, s. o. suuremateks karjadeks, kus on võimalik teostada edukamat tõuaretustööd.

Kolhooside tõufarmide moodustamisel tuleb kõigepealt veisekasvatust suunata plaanitõule vastavalt. Seepärast on vajalik kiiresti otsustada tõurajoonide küsimus, et kolhooside tõufarmide ja üldse kolhoosikarjade rajamisel oleks kindel, missugune veisetõug valida. Et, nagu juba varem mainitud, talumajandite karjades täisverelisi veiseid on üldiselt vähe (9,3%) ning karja enamik on kas algastmelises metiseerimisjärgus või tõutu, siis algab kollektiviseerimisel loodavates kolhoosikarjades seniste talukarjade baasil tõsine tõuaretustöö. Selleks tuleb esimeses järjekorras nõuda, et loodavaisse kolhoosikarjadesse paigutataks otsekohe täisverelised kõrgeväärtuslikud tõupullid. Intensiivsemais tõukarjarajoonides, nagu Järva- ja Viljandimaal, leidub selleks tõupulle küllaldaselt, ekstensiivsemais rajoonides, nagu Lääne- ning Saaremaal, tuleb pulle varuda teistest maakondadest. Siin kerkib üles tõsine küsimus — tõupullide puudus.

Kolhoosikarjade zootehnilise algarvestuse teostamisel tuleb kindlustada nendes jõudluskontroll kontrollassistentide kaudu. Erilist tähtsust tuleb omistada söötmistingimuste lahendamisele, karja tervishoiu küsimustele, korralikule hooldamisele ja pidamisele.

Kolhooside organiseerimisel tuleb erilist hoolt kanda, et organiseeritavates karjades toimuks õige zootehniline algarvestus ühes veiste märkimisega. Karjade ühistamisel koondub kolhoosidesse tõutuid ning tõuveiseid, mõned neist on jõudluskontrolli alla kuulunud ja on märgitud, teised on märkimata, tihti esineb ühenimelisi veiseid jne. Seepärast tuleb karjade koondamisel otsekohe teostada veiste märkimine, et ära hoida nende päritolu, põlvnemise ning jõudlusandmete segiminekut. Selleks on vajalik, et kontrollassistent või zootehnik kohe teostaks veiste märkimise ja avaks karjaraamatu kolhoosikarja kohta. Selles töös tuleb olla täpne, sest see on aluseks kolhooside tõuaretustöös.

9. Massaretamine

Sovhooside ja teiste sotsialistliku sektori tõufarmide tõuveiste kontingente, peamiselt pullide näol, tuleb ära kasutada massaretuseks. Vältava ristluse massiliseks teostamiseks on vajalik küllaldane tõupullide arv, seepärast peab asutama meie

praegustele pullijaamadele lisaks veel suure hulga paarituspunkte tõupullidega. Kui Eesti NSV-s 1947. a. oli 4298 paarituspunkti ja nendest ainult 45,5% oli komplekteeritud täisvereliste pullidega, siis nende isasloomadega ei ole võimalik kindlustada normaalset metiseerimist. Kui kalkuleerida metiseerimise võimalikku käiku, peab meil käesoleva viisaastaku lõpuks olema 5500 pullijaama, kus oleks vähemalt 70% ehk 3850 täisverelist pulli. Selleks tuleb võimalikult kõik praegu olemasolevad pullid säilitada ja kõik täisverelised noored pullid üles kasvatada. Praegu võib saada sotsialistlikust sektorist aastas 650 täisverelist pullvasikat. Erasektorist võiks saada vähemalt niisama palju, kui kindlustada pullvasikate varumine ja korralik üleskasvatamine. Seega tõuveiste olemasolevad ressursid võimaldavad kvaliteedi osas täita perspektiivis ettenähtud plaani, saada viisaastaku lõpuks paaritusjaamadesse 70% täisverelisi pulle. Seega paarituspunktide arvu suurendamine ja nende varustamine täisvereliste pullidega on tähtsamaid ülesandeid käesoleval viisaastakul metiseerimise kindlustamiseks.

Kõrge tõuväärtusega pullide otstarbekamaks kasutamiseks ja paarituspunktide töö tõhustamiseks on väga olulise tähtsusega kunstliku seemenduse kasutamine. Rakendades eesrindlikku nõukogude aretusteooriat ja praktikat, tuleb sellele küsimusele suurt tähelepanu pühendada. Käesoleval viisaastakul tuleks asutada kunstliku seemendamise punktid igasse õppemajandisse, sovhoosi ja katsemajandisse. Sellega avaneb võimalus kõrgeväärtuslike tõupullide kasutamiseks mitte üksnes paaritusjaama lähemas ümbruses, vaid kogu vabariigi või isegi teiste vennasvabariikide ulatuses. Kunstliku seemendamise punktide tegevuse laiendamisel on just peamiselt tõuaretuslik tähtsus, kusjuures ei tule mõelda mitte üksnes sellele, et me kunstliku seemendamise najal viime läbi paarituskampaania, kuigi selleks võiks olla eeldusi tulevikus.

10. Tõuraamatupidamine, algarvestus ja loomade märkimine

Tõuaretustöö tulemused fikseeritakse tõuraamatupidamisega, mille abil on võimalik teostada õiget valikut ja tõuveiseid õigesti kasutada. 1947. aastast alates kehtib Eesti NSV-s uus tõuraamatupidamissüsteem, mille järgi tõuraamat jaguneb kahte ossa: riiklikuks ja maakondlikuks tõuraamatuks. Viimast meil varem kasutusel ei olnud. Uus süsteem taotleb seda, et maa-

kondliku tõuraamatuga oleks võimaldatud kohalikele põllumajanduslikele organitele ülevaade tõuressurssidest. Sellega seoses saab võimalikuks maakondades tõuaretusplaanide koostamine, ilma milleta pole mõeldav tõuaretustöö edukus. Maakondlikule ja riiklikule tõuraamatule lisandub veel kõrgetoodanguliste veiste tõuraamat, mida peetakse NSV Liidu Põllumajandusministeeriumi juures.

Tõuraamatupidamises on vajalik andmestik veiste põlvnemise, välimiku ning jõudluse kohta. Toodangu kindlaksmääramiseks peab olema organiseeritud jõudluskontroll karjakontrollringide kaudu või arenenud majandeis oma zootehnilise personaali kaudu. Et karja zootehniline algarvestus on aluseks, mille najal saab teostada õiget tõuaretustööd, tuleb selle levikule omistada suurt tähtsust. Jõudluskontrolliga toodangu kindlaksmääramise kõrval koonduvad andmed veiste põlvnemise ja nende edasise kasutamise kohta. Kontrollassistentidelt ja zootehnikuilt tuleb nõuda karjaraamatute korralikku pidamist. Praegu pole majapidamistes karjaraamatuid korralikult peetud, õige olulisi puudusi esineb noorkarja registris, põlvnemisandmeis jne. Eriti oluline on noorkarja registri korralik pidamine, sest karjaraamatute andmete alusel tulevad veised märkimisele. Samuti tuleb alati fikseerida veiste käive, et näha, kuhu on paigutatud veised karjast väljaminekul jne. Karjaraamatu andmete alusel saab vormistada põlvnemis- ning tõutunnistusi. Karjaraamatusse tuleb sisse kanda iga veise andmete juurde märkus, kuidas ta on märgitud. Märkimisviisidest on kasutusel tätoveerimine, kõrvasälkimine, plekkidega märkimine jne. Meil tuleb vasikate märkimiseks kasutada kõrvade sälkimist, mis kogemuste põhjal on kõige praktilisem. Plekkidega märkimist, mis on kõige mugavam märkimisviis, ei saa me veel praegu üldsustada, sest selleks puuduvad tangid ja plekid. Kõrvade sälkimiseks on kehtestatud üldine võti, mis zootehnilisele personaalile on teada.

11. Tähtsamaid abinõusid veisearetuse parandamiseks

Tõuaretustöö põhiliseks parandamiseks tuleb edaspidine töö korraldada järgmisil põhimõtteil:

1. Parandada veiste söötmis- ja pidamistingimusi, arvestades seda, et tõuaretustöö annab positiivseid tulemusi ainult korraliku söötmise, pidamise ja hooldamise juures, milleks rajada kultuurrohumaid ning -karjamaid, võtta kasutusele rohkem silo ja suunata tõukarjadele rohkem jõusööta.

2. Organiseerida tõufarme kolhoosides, sovhoosides, õppening katsemajandeis ja abimajandeis eesmärgiga tõsta neis kogu loomakasvatuse kultuuri, sealhulgas ka üldist tõuaretuse taset, ja saada karja metiseerimiseks võimalikult rohkem täisverelisi tõuloomi. Selleks viia 1950. a. lõpuks tõufarmide nõudeile vastavaks kõik sovhoosid ning loomakasvatuse suunaga õppe- ja katsemajandid.

3. Töötada välja, kooskõlas NSV Liidus kehtivate tõufarmide hindamise juhistega, meile vastavad hindamise alused ja trükkida tõufarmidele väljaantavad passid.

4. Metiseerimise läbiviimiseks organiseerida täisvereliste noorpullide müük vabariigi sovhoosidest ühistute ning kolhooside varustamiseks Elusloomade Varumise Kontori kaudu: 1949. a. 400, 1950. a. 450 ja 1951. a. 550 noorpulli ning õppe-, katse- ja abimajandeist igal aastal 250 noorpulli.

5. Veiste arvu suurendamiseks ning metiseerimise kindlustamiseks kasvatada üles kõik täisverelised pullvasikad ja kõik lehmvasikad. Selleks Elusloomade Varumise Kontoril koos riiklike tõulavadega ja maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondadega sõlmida talupidajatega lepingud plaanilises ulatuses tõuvasikate üleskasvatamiseks.

6. Suurendada paaritusjaamade arv 1951. aastaks 5500-ni, sellest hollandi-friisi karja osas 1400, eesti punase karja osas 3750 ja eesti maakarja osas 350, ning komplekteerida need täisvereliste tõupullidega vähemalt 70% ulatuses.

7. Paremate pullide maksimaalseks kasutamiseks veiste tõuaretuse töös asutada kunstliku seemendamise punktid, käesoleva viisaastaku lõpuks arvult 50, õppe- ja katsemajandeisse, sovhoosidesse ja kolhoosidesse. Asutada kunstliku seemendamise punkte ka põllumajandusühistute majandeis.

8. Viia jõudluskontroll või zootehniline algarvestus eranditult igasse sovhoosi, õppe- ning katsemajandisse ja abimajandisse ning laiendada kolhooside ja talumajandite teenindamiseks karjakontrollringide võrku 1949. aastaks 275, 1950. aastaks 325 ja 1951. aastaks 400 ringini.

9. Karjakontrollringide kontrollassistentide senise puuduse kõrvaldamiseks korraldada põllunduskoolide lõpetajaile kontrollassistendi kutse saamiseks lühiajalisi kursusi.

10. Varuda jõudluskontrolli teostamiseks tsentrifuuge, butyromeetreid, pipette, kummikorke ja reaktiive ning kohustada Eesti NSV Toiduainetetööstuse Ministeeriumi kontrollassistentidele ja riiklikele majandeile zootehnilise algarvestuse teostamiseks reaktiive müüma.

11. Zootehnilise personaali kaudu teostatavaks vasikate mär-

kimiseks varuda 1948. aastal: sälkimistange 1000, plekilöömistange, plekkidele numbrite löömise numbripulki ja alaseid 1000 komplekti ja kõrvaplekke 1948. a. 100 000, 1949. a. 200 000 ja 1950. a. 300 000 tükki.

12. Parandada otsustavalt Elusloomade Varumise Kontori tööd, selleks asutada lisaks senistele kontoritele veel maakondadevahelisi kontoreid Viljandisse, Pärnu, Tapale ja Haapsallu ning komplekteerida need kvalifitseeritud töötajatega.

13. Koostada tõukarjamajandite nimekirjad tõugude järgi iga valla kohta, kasutamiseks kohalikele nõukogude organitele. Nimekirjade järgi teostada tõukarja kasvatavais talundeis erilist kontrolli tõuvasikate kasutuse suhtes, suunates need organiseeritavaisse kolhoosikarjadesse. Vasikate ostuks anda kolhoosidele ja ühistuile vajalikul määral krediite.

14. Otsustada lähemal ajal lõplikult tõuaretuse rajoonid.

15. Süvendada veiste tõuaretuses senisest ulatuslikumalt liinaretust, mille kaudu paremate liinide ja perekondade kasutamisel tõukarja tootlikkus tõuseb.

16. Lugeda vääraks senine tõupullide lühiajaline kasutamine väärtuslike pullide osas. Pullid tuleb pidada võimalikult vanaks, mida saavutatakse nende otstarbeka söötmise, kasutamise ning pidamise teel.

17. Kehtestada preemiad veisekasvatuse alal paremaile töötajaile noorkarja üleskasvatamisel, kõrgete toodangute saamisel ning vanemate pullide kasutamisel.

18. Parandada tõukarjade veterinaarset teenindamist, eriti tauditõrje osas.

19. Kohustada jaoskondade zootehnikuid ja kontrollassistente märkima kolhoosikarjade veised karjade ühistamisel ning pidama nende kohta eeskujulikult zootehnilist algarvestust.

EESTI HOLLANDI-FRIISI KARI EESTI NSV-s

J. KOPLIMETS

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi eesti hollandi-friisi karja Riikliku Tõulava direktori k. t.

Esimesed järjekindlad musta-valge kirju karja ehk hollandi-friisi karja sisseveod Eesti piirkonda toimusid juba 19. aastasaja keskel. Sissevedu sündis peaasjalikult Hollandist. Esimene hol-

landi kari, mille kohta kindlad andmed olemas, toodi 1836. a. Kurna mõisa Harjumaal. Hiljem toodi musta-valget karja ka Ida-Friisimaalt, Ida-Preisimaalt ja Rootsist. 1919. aastal korraldatud loenduse andmeil oli Eesti suurmajapidamistes hollandi-friisi tõugu veiseid järgmiselt: Põhja-Eestis 13 336 täisverelist veist ja 4758 segaverelist, kokku 18 094 tõuveist ehk 68,2% ning Lõuna-Eestis 5576 täisverelist ja 2647 segaverelist, kokku 8223 tõuveist ehk 42,25% veiste üldarvust. Talude karjade kohta loendust ei teostatud.

Praeguses Eesti NSV-s on hollandi-friisi kari levinenud peaasjalikult Põhja-Eestis, Lõuna-Eestis ainult suuremate linnade ja tööstuskeskuste ümbruses. Puhtaretuse piirkonnaks on Harjumaa, välja arvatud Kõnnu vald; Virumaa vallad: Alutaguse, Vaivara, Kohtla, Erra, Mahu, Kunda, Aaspere, Vihula, Palmse ja Haljala; Järvamaa vallad: Ambla, Albu, Võhmuta, Kareda, Paide ja Väätsa; Pärnumaa vallad: Tahkuranna, Sauga, Audru, Selliste ja Tõstamaa; Läänemaa vallad: Velise, Märjamaa, Vigala, Kirbla, Kullamaa, Piirsalu ja Martna.

Arvuliselt on hollandi-friisi kari Eesti NSV-s teisel kohal. Eestis on hollandi-friisi karja aretatud peamiselt piimakarjana, kusjuures on pandud rõhku ka nuumaomadustele. Eesti hollandi-friisi kari on värvuselt musta-valge kirju. Loomade valikul ei anta musta ja valge värvuse vahekorrale mõõduandvat tähtsust. Ninapeegel harilikult tume, sarved enamikus valged, otsad tumedad. Eesti hollandi-friisi karja loomade jäsemed on hästi lihastatud, luustik tugev, nahk keskmise paksusega ja elastne. Pää kuiv, kerge, sarved lühikesed ja kerged. Kael keskmise pikkusega, seljajoon tasane, lanne lai, laudjas lai ja keskmise pikkusega. Rind kaunis sügav, keskmise laiusega. Udar on võrdlemisi suur ja vastavalt piimatüübile hästi arenenud.

Eesti hollandi-friisi karja tõuraamatusse märgitud loomade keskmine eluskaal 17 aasta jooksul on tõusnud 60 kg võrra (1923/24—1940/41). Seejuures on loomade kõrguse mõõted jäänud samaks, või isegi vähenenud ja keha lühenenud, kuid keha laiuse ja eriti sügavuse mõõted on suurenenud. Seega on üldiselt eesti hollandi-friisi karja konstitutsioon aja jooksul tugevnenud.

Aastate jooksul teostatud hulgalised tõuveiste mõõtmised ja kohtadelt saadud tõukarjade jõudluskontrollaruanded näitavad, et täiskasvanud friisi loomade keskmine eluskaal on tõusnud pullidel ca 900 kg-ni ja lehmadel 550 kg-ni.

Aastail 1937—1939 teostatud mõõtmiste alusel 26 sugulava majapidamistest saadi järgmised andmed. Täiskasvanud loomade keskmine eluskaal pullidel oli 936 kg ja lehmadel 579 kg.

568 lehma keskmised andmed olid: tk 130,4; sk 130,8; rk 133,8; plk 125,5; rs 72,1; rl 44,9; ll_1 55,6; ll_2 50,4; ll_3 38,2; lp 52,7; kpk 164,8; kpr 176,0; rü 193,1 ja sü 16,5. Ka välimiku hinne on aastate jooksul märgatavalt tõusnud; 50-ne punktilise süsteemi järele hinnatult said pullid keskmise hinnangu: 1932. a. 36,3; 1933. a. 36,7; 1934. a. 36,5; 1935. a. 38,2; 1936. a. 38,4; 1937. a. 38,4; 1938. a. 38,4; 1939. a. 38,4; 1940. a. 38,2 ja 1941. a. 39,1 punkti. Lehmade keskmine hinnang oli 1932. a. 34,3; 1933. a. 34,5; 1934. a. 35,7; 1935. a. 37,6; 1936. a. 37,6; 1937. a. 37,6; 1938. a. 37,0; 1939. a. 37,2; 1940. a. 36,8. Välimikult kõrgema hinnangu on saavutanud pullid Pärt H 2505-E 48,5 punkti, Mats H 2013 45,5 punkti, Lindberg H 2363-E 45 punkti, Pärt H 3824 44,5 punkti, Landrat H 2899 44 punkti. Suguvõsade järgi on kõrgema välimiku hindega väljapaistvamad Marius-Roland H 1595, Atleet H 2385, Lindberg H 2363-E, Vodan-Achilles H 1591-E, Pärt H 2505-E, Nelson H 1699, Albert H 1723-E, Roland H 1053-E, Põmm H 1681, Villem H 1603, Siegfried H 997-E.

Tänu eesti hollandi-friisi karja tõuraamatu üle 60-aastasele kestvusele omame andmeid üksikute veiste põlvnemise kohta 12—16 põlvkonna jooksul. Näiteks lehma Aime H 20 070, pulli Põmm H 4161 ja pulli Ats H 4725 põlvnemist võib kuni 1885. a. tagasi jälgida.

Tõuraamatusse märgitakse veiseid, kelle toodang ja eksterjöörilised andmed vastavad määrustes ettenähtud normidele.

Eesti hollandi-friisi karja on tõuraamatusse märgitud kuni 1947. a. lõpuni järgmiselt:

Maakonnad	Märgitud tõuraamatusse pulle	lehmi	kokku
Virumaa	457	4541	4998
Järvamaa	655	4232	4887
Harjumaa	1097	8203	9300
Läänemaa	202	1643	1845
Saaremaa	—	14	14
Pärnumaa	296	2159	2455
Viljandimaa	99	1138	1237
Tartumaa	105	2281	2386
Valgamaa	12	215	227
Võrumaa	28	736	764
Kokku	2951	25162	28113

Kavakindla suguloomade valiku, söötmise- ning pidamise paranemisega on eesti hollandi-friisi kari rida aastaid oma toodangult püsinud Eestis esikohal. Piimatoodangu pideva tõusu kohta annab ülevaate alljärgnev tabel.

Kontroll-aasta	Lehmade		Keskmiselt lehma kohta aastas		
	keskmine arv	keskmine eluskaal	piima kg	võirasva kg	rasva %
1929/30	2798	449	3120	105,9	3,37
1930/31	2969	468	3382	115,9	3,43
1931/32	2863	473	3434	117,8	3,43
1932/33	2933	471	3346	115,4	3,45
1933/34	2832	480	3509	121,3	3,46
1934/35	3154	478	3712	128,2	3,45
1935/36	3541	486	3596	126,6	3,52
1936/37	3818	489	3826	135,5	3,54
1937/38	3994	493	4021	134,4	3,57
1938/39	4242	496	4049	145,1	3,57
1939/40	4111	495	3787	137,4	3,63
1940/41	2624	502	3958	144,1	3,64
1941/42	2205	488	3006	111,6	3,71

Märkimist väärib küllaltki kiire piima rasvasuse tõus, mis on 0,34% 17 aasta jooksul ehk 0,02% keskmiselt aastas.

Eesti hollandi-friisi kari on suure kohanemisvõimega ning hästi aklimatiseerunud meie oludes. Aretuse sihiks on saavutada pidevat piimatoodangu tõusu, kõrgemat rasvaprotsenti, paremat söödakasustust, laitmatut eksterjööri ja kauast pidamisaega.

Kõrge toodangu, hea söödakasustuse ning teiste heade omaduste tõttu on eesti hollandi-friisi kari hinnatav kogu Eesti NSV territooriumil, eriti linnade läheduses ja tööstusrajoonides.

Arvestades eesti hollandi-friisi karja praegust paiknevust tööstus- ja linnarajoonide territooriumil, kus on suur vajadus täispiima ja teiste piimasaaduste järele, on meil tarvis laiendada eesti hollandi-friisi karja aretusrajooni ka senini rajoonimata aladele. Konkreetsed ettepanekud selleks on vastu võetud juba Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadi juures töötanud Tõuaretuse Nõukogu Veisekasvatuse Sektsiooni poolt ning lisaks varem nimetatud valdadele tuleks eesti hollandi-friisi karja are-

tusrajooni arvata veel järgmised vallad: Virumaal — Rakvere, Rägavere, Sõmeru; Läänemaal — Riguldi, Noarootsi, Oru, Ridala, Taebla ja Asuküla; Järvamaal — Särevere; Pärnumaal — Paikuse, Tori, Kaisma ja Lelle.

Peale selle anda eesti hollandi-friisi karjale kaasaretusõigus järgmistes valdades: Virumaal — Jõhvi ja Vohnja; Järvamaal — Lehtse, Väinjärve ja Koigi; Läänemaal — Lihula; Pärnumaal — Are ja Viljandimaal — Taevere.

Et varustada tõumaterjaliga Eesti NSV-d ja ka teisi vennasvabariike, peab meil välja kujunema eesti hollandi-friisi karja tõufarmide võrk vähemalt 4000 kõrgeväärtusliku tõuloomaga. Massaretuse teostamiseks on tarvis tööle rakendada 1250 paarituspunkti ja esialgu vähemalt 10 kunstliku seemenduse punkti, et intensiivselt ära kasutada olemasolevad kõrgeväärtuslikud pullid.

EESTI PUNASE KARJA ARENGUPERSPEKTIIVE EESTI NSV-s

R. KAUR

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi teaduslik kaastöötaja

I. Tõulevik Eesti NSV territooriumil ja tõurajoonid

Eesti punane tõukari on oma ca 80-aastase aretustöö tulemusena kujunenud maa tähtsamaks ja ulatuslikumaks aretuskarjaks, peamiselt Kesk- ja Lõuna-Eestis.

1945. a. korraldatud tõuloomade loendusel moodustas eesti punane tõukari 67,2%, s. o. rohkem kui $^2/_3$ kogu meie tõuveiste arvust, mis näitab kujukalt mainitud tõukarja suurt osatähtsust ja laialdast levinemist Eesti NSV piires. Maakondade järgi oli arvuliselt punast tõukarja kõige rohkem Viljandimaal, Tartumaal, Võrumaal, Järvamaal, Virumaal, Valgamaal, kuna ülejäänud maakondades on tõug arvuliselt tunduvalt vähem esindatud.

Teistsugust ülevaadet annab meile aga esindatud tõugude protsentuaalne vahekord maakondade kaupa: esimesele kohale jääb punase karja ulatuse poolest siiski Viljandimaa 92,3%-ga tõuveiste arvust, edasi järgnevad Valgamaa 90,4%-ga, Tartumaa 68,8%-ga, Võrumaa 85,9%-ga, Virumaa 64,9%-ga, Saaremaa 55,9%-ga ja Järvamaa 46,0%-ga tõuveiste arvust.

Teistes, nimetamata maakondades langeb eesti punase karja osatähtsus tunduvalt alla 50%, seejuures on kõrvuti esindatud teised meil peetavad tõud, nagu eesti hollandi-friisi kari, eesti maakari ja minimaalsel arvul äärširi kari. Eesti punase karja suhteline levinemine teiste tõukarjadega võrreldes on suur, kõikides maakondades kõrgem kui 40%, välja arvatud Harjumaa, kus punast tõukarja on vaid 16,7%.

Nii on eesti punase karja puhasrajoonideks kujunenud Viljandi, Tartu, Võru ja Valga maakonnad terves ulatuses, siis Lõuna-Virumaa vallad (Salla, Avanduse, Vao, Assamalla, Küti, Roela, Paasvere, Tudulinna, Maidla, Mäetaguse, Illuka ja Iisaku), Järvamaa ida- ja lõunapoolsed vallad (Vajangu, Rakke, Väinjärve, Koigi, Särevere ja Käru), Pärnumaa kirdeosa vallad (Lelle, Kaisma ja Vändra) ning — kaguosa (Tihemetsa, Abja ja Rajangu).

Vähemate pisirajoonidena esinevad Saaremaa ida- ja kaguosa vallad (Pöide, Valjala, Pihtla, Kaarma ja Kuressaare), Läänemaa 3 lõunapoolset valda (Lihula, Karuse ja Varbla) ja Harjumaal Kõnnu vald.

Seega on eesti punase karja tõurajoon juba põhiliselt välja kujunenud, lahendamist vajavad veel vaid üksikud pisirajoonid, mis asuvad teiste tõurajoonide sees, on aga segarajoonid, kus meie tähtsamad tõud esinevad veel paralleelselt.

See olukord vajab aga eriti kiiret lahendamist, seoses kollektiivmajandite rohkearvulise kujunemisega meie maal, mis saavad juba lähemas tulevikus meie tõukarjapidamise alussambaks. Kuid see küsimus leiabki kiire ja õige lahenduse kollektiivmajandite tekkimisel tõu- ja tõuilmeliste loomade vahetuse kaudu üksikute majandite vahel kindlates tõurajoonides. Nii saab juba alguses alustada majandi karja komplekteerimist plaanilise tõukarjaga.

See vahetus vajab aga asjatundlikku juhtimist ja koordineerimist, arvestades loomade seniseid pidamisolusid erinevates majapidamistes ja ka nende tõulist väärtust.

Tõugude segunemise hädaoht majandite liitumisel kollektiivideks on suurem ülemineku- ja segarajoonides, kuna enamvähem tõulistes pisirajoonides on see väiksem.

Kokkuvõttes kujuneks välja eesti punase karja tõurajoon eelpool loetletud maakondade ja valdade piires, kus mainitud karja levimine on võtnud juba laialdasema ulatuse. Selles suunas tuleb siis rakendada ka edasist tõuaretust ja eesti punase karja säilitamist ning soetamist neis rajoonides.

Täisverelise karjaga formeeritud pisirajoonid võivad püsima jääda, eriti kui karjad neis on koondunud sotsialistlikesse kol-

lektiiv- või ka riiklikesse suurmajandeisse, ning sellega on ära hoitud tõukarjade segunemine ja segaverelise karja levik, mis era- ja väikekarjapidamise praktikast meile juba suure kurbloolusena tuntud on.

II. Eesti punase karja põlvnemise, välimiku ning toodangu lühiülevaade

Eesti punane kari on loodud mitme tõu segamise tulemusena ja erineb nüüd mitmeti oma algkomponentidest. Karja põhimaterjaliks on nn. angeli tõugu veis, keda Balti mõisnikud Saksamaalt Angelni maakonnast sisse tõid, alates 1862. a. Angeleid risteldi siin palju ka kohaliku maakarjaga. Nii leidub praegugi maakarja verd eesti punases karjas. Üheks väiksemaks komponendiks on veel Põhja-Schleswigi punane piimakari ja viimase kaudu õige vähesel määral šorthorni kari. Need tõud domineerivad aretustöös, neist põhilisena siiski angel, kuni umbes 1900. aastani. Sajandite vahetusest peale hakatakse enam ja enam meie punase karja parandamiseks kasutama taani punast, nn. füüni karja, seda eriti raskema tõutüübi saamiseks.

Nimetatud tõugudest on arenenud eesti punane kari, mis on kohandatud meie majanduslikes ja looduslikes tingimustes vastavaks kultuurtõuks.

Oma omadustelt on eesti punane kari arengu vältel palju paranenud, mida tuleb panna söötmisolude püsiva paranemise, suguloomade sihikindla valiku ja väljastpoolt aretuse otstarbeks imporditud tõuloomade kasutamise arvele.

Värvuselt esineb tõu piires varieeruvus — helepunasest kuni mustjaspruuni värvuseni. Tume- või kirsspunane värvus esineb domineerivamalt, kusjuures pea ja jäsemed on veidi tumedamad. Pullid on tavaliselt lehmadest tumedamad ja nende värvus kaldub tihti mustjaspruuni. Kirsspunane värvus lehmadel ja pruunpunane värvus pullidel on tõule kõige iseloomulikumad. Nahk on neil pigmenteerunud, sarved valged, tumedamate otstega, udar valge.

Eelistatud aretusel on sihiks saavutada raskema tõutüübiga madalajalgset, tüseda kehaga, tiheda sitke konstitutsiooniga puht piimatüüpi karja. Keha proportsioonid peavad muutuma laiuse ja sügavuse, kuid lühenemise suunas, et saada ilusa korrapärase välimikuga, kompaktse kehaga tõukarja. Arenemine selles suunas on juba toimunud. Eriti hästi on arenenud loomadel tagukehaosa ja laudja mõõtmed, kuna esikehaosa — rinna laius ja mõnikord ka sügavus jätavad veel soovida.

Tõu keskmine eluskaal on 18 ennesõjaaegse aasta jooksul 1923/24—1940/41 kontrollaasta andmeil suurenenud 77 kg, olles 1940/41 k/a keskmiselt lehma kohta 468 kg. Meie paremate lehmade keskmine eluskaal ennesõjaaegselt oli 550 kg piires, kuna paljude rasketüübiliste lehmade kaal tõusis 600 kg-ni ja üle selle.

Jõudlusomaduste paranemine koos söödabaasi arendamisega ja tõuaretuse süvendamisega toimus eesti punasel karjal väga kiiresti enne Suure Isamaasõja algust. 18 aasta jooksul 1923/24 k/a kuni 1940/41 k/a on tõu keskmine piimatoodang tõusnud 1846 kg-lt 3656 kg-le (198,0%), võirasva hulk 67,1 kg-lt 140,7 kilogrammile (209,6%) ja rasvasisaldus 3,61%-lt 3,85%-le (0,24%), seega on toodang selle aja kestes rohkem kui kahekordistunud.

Sõja- ja saksa okupatsiooni oludes toodangud langesid söötmis- ja pidamisolude halvenemise tõttu, kuid nüüd, rakendades eesrindlikku nõukogude zootehnikat ja praktikas proovitud kogemusi peavad edusammud toodangute tõstmise osas veelgi rohkem intensiivistuma.

Eeldused punase karja toodangute tõstmiseks on suured, kui vaadelda seniseid kõrgemaid saavutusi tõu paremates karjades ja paremate üksiklehmade toodanguid.

Selleks mõningaid näiteid:

Paremaid lehmi	k/a	piima kg	võirasva kg	rasva %
Lehm Siidi AT 20 793	1938/39	8368	373,0	4,46
„ Mai AT 21 565	1939/40	7156	367,0	5,13
„ Õunik AS 10 996	1937/38	6418	332,0	5,17
„ Muru AT 18 421	1938/39	8416	329,8	3,92

Paremaid karju:

Vald	Sugulava	Aasta lehmade arv	Toodang		
			piima kg	võirasva kg	rasva %
Sangaste	Soo-otsa	5,3	6180	273,5	4,43
Tartu	Männiku	7,2	5983	228,0	3,81
Põltsamaa	Reinu	7,8	4683	226,2	4,83
Tudulinna	Lahe	4,4	5033	215,1	4,27

III. Tõu vastavus Eesti NSV rahvamajanduse nõudeile

Eesti punase karja omadusi on parandatud ja aretatud vastavalt meie rahvamajanduse ja loomakasvatuses kujunenud suundadele ja nõuetele. Rahvamajanduse kandvaim osa Eesti NSV-s on tuginenud varem ja ka tulevikus suundub kindlasti põllumajandusele ning eriti loomakasvatusele. Loomakasvatuses on Eesti NSV-s välja kujunenud vastavalt looduslikele ja majanduslikele eeldusile esmajärguliseks tootmisalaks piimakarjandus. Nii dikteerivad juba looduslikud ja majanduslikud olud piimakarjapidamise ulatusliku vajaduse põllumajanduslikus tootmisprotsessis. Selle baasiks on meie hulgalised rohumaad, milles peitubki meie karjamajanduse tulevik.

Eesti punane kari kui kõrge jõudlusvõimega puht piimatüüpi toodangukari, vastab täiel määral karjapidamise arengu suunale ja rahvamajanduse nõudeile Eesti NSV-s.

IV. Tõuaretuse sihtjooni

Eesti punase karja tõuaretuse sihtjoontest ja ülesannetest tuleks märkida järgmisi:

1. Taastada ja tunduvalt ületada eesti punase karja arvuline, toodangu- ja aretuslik tase.
2. Kindlustada aretust olemasoleva puhta tõumaterjali piires, kavakindla aretusplaani kohaselt, eesti punase karja viimisega NSV Liidus teiste eesrindlike tõugude tasemele.
3. Kindlustada ulatuslikku eesti punase karja tõuilmeliste ja segavereliste veiste metiseerimist massaretusena, arvestusega, et järgmisel viisaastakul oleks tõurajoon 100%-liselt komplekteeritud täisvereliste pullidega ja karja tõustamine oleks viidud tunduvalt kõrgemale tasemele. Tuleb nimetada, et karja tõuaretuse areng seisab kõrgemal kui söödabaasi areng, mis on oluliseks takistuseks tõuaretuse tulemuste täielikul avaldamisel.
4. Suurendada pidevalt karja jõudlusvõimet noorloomade otstarbekohase valiku, söötmise ja pidamistingimuste parandamisega.
5. Rakendada praktikas darvinistlikku tõuaretusteooriat ja selle kaudu parandada ning täiustada karja tõutüüpi ja välimikulisi omadusi, et saada raskepoolne (550—600 kg täiskasvanud lehmad), terve, konstitutsiooniliselt tugeva ja korrapärase ilusa välimikuga, kõrge piimajõudluse ning kõrge piimarasvasusega tõukari.

V. Tähtsamaid abinõusid tõuaretuse teostamiseks

Tähtsamaid abinõusid tõuaretuse teostamisel on puhasaretusbaasi loomine ja täisvereliste sugupullide võrgu väljakujundamine. Puhasaretusbaasi loomine peab toimuma paremate täisvereliste karjadega sugulavade taustal. Siin tuleb rakendada kõikide täisvereliste pullvasikate üleskasvatamine sugupullideks. Selle kindlustamiseks on vajalik sõlmida lepinguid kollektiivsete majandite, ühistute majandite ja sugulavade vahel.

1947. a. oli meil 251 sugulava ja sugulavakandidaati, milles oli 1435 täisverelist lehma. Nii võiksime maksimaalselt kõiki võimalusi ära kasutades saada sugulavadest aastas ca 500 tõupullvasikat, lisaks neile veel teiste paremate majapidamiste karjadest. Eesti punase karja tõulehmi ja mullikaid (kaasa arvatud tõuilmelised), oli meil 1945. a. loenduse andmeil ligikaudu 75 000, kes kuuluvad paaritamisele. Üksi nende tõuloomade teenindamiseks oleks vajalik ca 1500 täisverelist pulli, arvestades pulli kohta 50 paaritust aastas, milline arv keskmiselt 67-ga ületati ka eesti punase karja osas 1947. a.

1945. a. loendusel oli eesti punase karja paarituskõlblike pullide arv 2502, neist täisverelisi 1014 (40,5%). Andmeist näeme, et täisverelistest sugupullidest on puudus veel üks kolmandik ja 1500 pullist ei jätku ka üldse veel meie täisverelise tõukarja paaritamiseks, arvestades meie karjade suurt hajuvust maa-alaliselt. Lisaks neile on vaja veel vähemalt 1800 kuni 2000 tõupulli segaverelise karja metiseerimiseks punase karja põhi-, pisi- ja segarajoonides. Ligikaudu 3300—3500 eesti punase karja tõupulliga saaksime otsustavalt tõsta karja puhasaretust ja oluliselt metiseerimise taset segavereliste pullide kasutamise range keelamisega. Järelikult on vaja veel ca 2500 täisverelist pulli, et rakendada täielikku puhasaretust ja metiseerimist massaretuse kaudu.

Erilist rõhku tõuaretuse teostamisel omab tõuaretuse teaduslikkude aluste tundmine ja teaduslik uurimistöö tõuaretuse alal. Selleks, et õigesti suunata tõuaretust peab tundma terve tõu kui ka üksikloomade põlvnemise struktuuri. Tähtsust omavad siin peamiselt perekondade ja liinuurimised, sest perekondade ja liinide piires võime leida rekordlehmi ja kõrgeväärtuslikke tõupulle ning aretusliku mõjupiirkonna suurenemist nende ümber. Näiteks on meie tähtsamatest pulliliinidest tõuraamatusse võetud Kristjan AT 1427 liinist 20% kõigist pullidest, Kirkebakke AT 2101 liinist 15%, Kajus AT 3089 liinist 13% ja Tõnu AT 2591 liinist 7%, kuna teistest liinidest vähem.

See näitab nende pulliliinide suurt osatähtsust punase karja aretustöös.

Põlvnemise struktuuri mittetundmisel võivad isegi tõu piires mõned väärtuslikud liinid karjast välja surra ja aja jooksul täiesti kaduda.

Hästi võib karja jõudluse pärilikkuse üle otsustada sel juhul, kui aretustöös ei esine mingeid välistingimuslikke segavaid asjaolusid, nagu mitmesugused haigused, ebaühtlane ja kõikuv söötmistase jne.

Karja keerukas ja komplitseeritud põlvnemise struktuur omab perekondade ja liinide tundmisel määravat tähtsust aretustöö suunamisel progressiivses sihis.

See on vajalik õige metoodilise valiku teostamisel ja eriti siis, kui toimub üleminek loomade küllaldase arvu juures nende kvalitatiivsete omaduste intensiivsele tõstmisele.

EESTI MAAKARI EESTI NSV-s

E. RIDAMÄE

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi eesti punase karja Riikliku Tõulava zootehnik

I. Eesti maakarja levik Eesti NSV territooriumil

Eesti maakarjal kindlat tõurajooni ei ole saadud määrata. Tõug paikneb hajutatult kogu Eesti NSV territooriumil. Maakarja levinemise piirkondi iseloomustab kõige paremini tõuraamatusse võetud veiste paiknemine. Tõuraamatusse võetud veiseid asub maakondades järgmiselt: Pärnumaal 2811, Harjumaal 528, Viljandimaal 1821, Järvamaal 922, Virumaal 848, Tartumaal 739, Saaremaal 437, Võrumaal 304, Läänemaal 264 ja Valgamaal 11.

Kõige rohkem on maakarja Pärnu- ja Viljandimaal, edasi Järva- ja Virumaal, kuna Valgamaal maakari peaaegu puudub.

Pärnumaal on maakarja rajooniks Vändra, Halinga, Orajõe, Laiksaare, Häädemeeste, Tali, Are ja Soontaga vallad täielikult ning osaliselt Tori, Paikuse ja Sauga vallad. Viljandimaal on maakarja tihedamini levinenud Kõo, Kabala, Võisiku ja Olustvere valdades. Virumaal loetakse Undla ja Vohnja vallad maakarja puhtaks rajooniks, kuna Vihula, Vaivara, Alutaguse, Iisaku, Tudulinna ja Mäetaguse valdades on maakari osaliselt

levinenud. Saaremaal on maakarja rajooniks Muhu, Mustjala, Kärla, Kihelkonna, Lümanda, Salme ja Torgu vallad. Hiiumaal on maakari levinenud täielikult ning Läänemaal Vormsi ja Karuse valdades.

II. Eesti maakarja tõu-, toodangu-, eksterjööri- ja põlvnemisomaduste lühiülevaade

Eesti maakarjal on piimakarja tõuomadused, selgelt väljendatud lüpsiveise tüüp. Selle kohaliku päritoluga karja paremusi hakati hindama juba eelmise sajandi lõpul. Esimesi samme kohaliku maakarja materjali ja tema tõuomaduste tundmaõppimiseks teostati meil alates 1909. a., kus loomade loendusega toimus ka karja ülevaatusi. Eesti maakarja uurimist teostas 1913. a. ja 1914. a. Põllutööde Departemangu ekspeditsioon, akadeemik E. F. Liskun'i juhtimisel. See töö katkes aga Esimese Maailmasõja puhkemisel. Veiste tõuraamatusse märkimine algas 1914. a. alates. Esimesel aastal märgiti üksikud veised, kuid aasta-aastalt on see arv pidevalt kasvanud: 1914.—1917. a. oli tõuraamatussse märgitud 213 veist, 1920. aastal märgiti tõuraamatusse 162 veist ning 1947. a. lõpuks oli tõuraamatusse märgitud 8700 veist, neist 1510 pulli (975 täisverelist ja 535 segaverelist) ja 7190 lehma (2261 täisverelist ja 4929 segaverelist). Eliittõuraamatusse on võetud kokku 116 veist, neist 112 lehma ja 4 pulli.

Aretuse algaastail oli maakarja lehmade toodang kehvade pidamistingimuste ja valimata materjali tõttu madal, kuid söötmis- ja pidamistingimuste paranemisega ja aretustöö korraldamisega on saavutatud näitajate pidevat tõusu.

Piima- ja võirasva toodang tõusis 20 aasta jooksul kahekordselt, kusjuures rasva % piimas tõusis 0,2%. Suuremat toodangu tõusu näeme parimate lehmade juures. Kui 1920/21 kontrollaastal oli maakarja rekordlehma Nella ES 704 toodang 2994 kg 4,3%-list piima 128,9 kg võirasvaga, siis nüüd annab juba rohkem lehmi maakarjast tähelepanuväärivalt kõrgeid aastatoodanguid.

Kontrollaasta	Keskmiselt lehma kohta			
	piima kg	võirasva kg	rasva %	söödaühikuid
1920/21	1619	63,3	3,91	1409
1938/39	3123	129,2	4,14	2361
1940/41	3035	125,5	4,14	2348

Lehma nimi ja tõuraamatu nr.	Aastatoodang		
	piima kg	võirasva kg	rasva %
Medi EK 1031 E	6209	295,1	4,75
Tiiu EK 123 E	6193	292,4	4,72
Saara EK 723 E	6371	284,3	4,46
Silpa ES 6622	6887	284,1	4,13
Moira EK 2309 E	6336	283,7	4,48
Lepik EK 107 E	5461	262,4	4,99

Rohkem kui üksikud rekordtoodangud, väärivad tähelepanu kaua ja ühtlaselt lüpsnud ja korralikult poeginud lehmade toodangud, kuna need omadused koos hea söödakasustusega moodustavad aluse otstarbekohasele tõuaretusele. Parimate maatõugu lehmade kestvuslüpsid on olnud:

Lehma nimi ja tõuraamatu nr.	Lüpsi kestvus (kontrollaastad)	Toodang				
		Eluaja jooksul		Keskmiselt aastas		
		piima kg	võirasva kg	piima kg	võirasva kg	rasva %
Eha EK 1201 E	15,5	67 931	3034,2	4383	195,8	4,47
Roosi EK 293 E	16,2	68 199	2988,3	4210	184,5	4,38
Kõla EK 151 E	16,3	67 574	2679,9	4146	164,4	3,97
Lepik EK 107 E	13,4	54 803	2664,0	4290	198,8	4,86
Tiiu EK 123 E	12,7	54 352	2554,1	4280	211,1	4,70

Maakarja lehmadel on umbes 12—16 a. pikkune kasustusiga. Rekordlehm Eha EK 1201 E on tootnud 15,5 aasta jooksul üle 3 tonni võirasva. Eluaja kõrgeima keskmise aastatoodangu võirasvas (212 kg) on andnud Tiiu EK 123 E ja eluaja kõrgeim keskmine rasva % 4,86 — on lehmal Lepik EK 107 E.

Eksterjöörilt on maakari peene kondikavaga, kuivavõitu lihastega, lahtise ja õhukese nahaga. Pea väike, keskmise pikkusega, otsmik kitsapoolne. Nudisuse puhul on otsmik sageli terav. Kael madal, keskmise pikkusega, selg sirge, rinna ja lande laius keskmine. Laudjas lüheldane, sagedasti luip ja terav. Jalad madalad ja peened, tagajalade seis sageli kooskoodine ehk X-jalgne. Udar väheldane, kuid hea ehitusega. Nahk kaetud pikavõitu, tiheda ja pehme karvaga. Värvus valkjaspunane kuni punane, pullidel esikeha ja kael sageli tumedamad.

Ninapeegel roosa, roosakashall ja hall, nina ümber sagedasti valkjashall võru, nn. „jahumokad". Valgeid märke esineb tihti udaral, kõhu ja rinna all, kubemes ja otsmikul. Enamikus nudipäistel on nahksarved ja sarvekäsnad. Sarvisuse puhul sarved vahakarva, peened, otstes tumedamad. Eluskaal on zootehniliste võtete kompleksi — söötmise, pidamise ja tõuaretuse tagajärjel tõusnud.

Kontrollaastad	Kaalutud lehmade arv	Keskmine lehma eluskaal kg
1920/21	233	326
1930/31	1651	376
1939/40	2048	407

Keskmine eluskaal samal ajavahemikul mõõdetud 64 pullil oli 585 kg. Raskema eluskaaluga olid pullid Prints EK 666, Sepp EK 816, Niil EK 972 ja Mait EK 115, kes kaalusid üle 800 kg.

Pullid Olev EK 119 ja Võit EK 412 kaalusid isegi üle 900 kg.

Rööbiti eluskaaluga on suurenenud ka veiste üksikute kehaosade mõõted.

Eriti on suurenenud rinna ja laudja laiuse ja sügavuse mõõted, mistõttu veised on muutunud kompaktsemaks.

Jõudlusvõime selgitamisel väärib tähelepanu hääde sugupullide õige hindamine. Maakarja toodangu tõusu 20 aasta jooksul (1920./21.—1940./41. a.) on saavutatud 1504 kg piima, 65,9 kg võirasva ja rasva % 0,23 võrra, mis on kindlasti heade aretuspullide teene. Tõuraamatu pullide emade toodangud on olnud märksa kõrgemad keskmisest tõuraamatusse märgitud lehmade toodangust. 1930. aastal tõuraamatusse märgitud 31 pulli emad lüpsid keskmiselt igaüks 3546 kg piima, 152,1 kg võirasva, piima rasvasisaldusega 4,28%.

Sugupullide jõudlusvõime selgitamiseks toome näiteid paari eliitpulli kohta. Eliitpull Arve EK 124 E, sünd. 6. III 1926. a. Viljandimaal, oli Pärnumaal Vändra vallas Kurgja sugulavas 1930. aasta lõpuni. Värvuselt valkjaspunane, roosa ninapeegliga, nudi. 21 kuu vanuselt tõuraamatusse kirjutamisel olid ta mõõted: 115 cm turja kõrgus, 62 cm rinna sügavus, rinna laius 36 cm, laudja laius 43 cm, laudja pikkus 47 cm, keha põikpikkus kepiga 136 cm, keha põikpikkus rihmaga 148 cm, rinna ümbermõõt 166 cm, eluskaal 358 kg ja 36 kuu vanuselt 450 kg.

Kokku 1864 Arve järglast on võetud tõuraamatusse, neist 522 pulli ja 1342 lehma, 44 veist pääsis eliittõuraamatusse, see on 38% kogu eliittõuraamatusse märgitud veistest.

Eliitpull Tark EK 230 E, sündinud 22. jaanuaril 1928. a. Viljandimaal Kõo vallas, töötanud Pärnumaal Vändra vallas. Tundemärgid: valkjaspunane, ninapeegel roosa, nudi. Tõuraamatusse kantud 20 kuu vanuselt. Eksterjööri hindamisel nelja-aastaselt olid mõõted cm-tes: turja kõrgus 130, selja kõrgus 127, ristluu kõrgus 125, päraluu kõrgus 118, rinna sügavus 74, rinna laius 46, laudja pikkus 53, laudja laius 50, keha põikpikkus kepiga 158, keha pikkus rihmaga 170, rinna ümbermõõt 191, sääre ümbermõõt 20; eluskaal 544 kg. Tõuraamatusse märgitud järglastest 48 veist ja 8 pulli, neist eliittõuraamatusse kantud 5 veist. Järglaste toodangu andmeid oli võimalus võrrelda 14 ema ja tütrepaari juures 64 kontrollaasta toodanguga.

Võrreldavad rühmad	Toodang		
	piima kg	võirasva kg	rasva %
Tütred	3457	149,3	4,29
Emad	3367	134,8	4,00
Pulli mõju	+90	+14,5	+0,29

III. Eesti maakarja hinnatavad omadused ja tõuaretuse sihtjooned

Eesti maakari omab erilist vastupidavust, on kohalikkudele oludele sobiv kui vähenõudlik rasvarikka piimatoodanguga kari. Lehmade tiinestumine on korrapärane. Kasustusiga on pikk, keskmiselt 10—17 aastat. Aretamisel on pandud pearõhk rasva % tõstmisele, kuid ei ole unustatud ka piimatoodangu tõstmist.

Senise 30 aastat kestnud aretuse tulemusena oleme saavutanud kehakaalu märgatava tõusu, endise 326 kg asemel on nüüd lehma keskmine eluskaal 407 kg, s. o. tõusnud 81 kg võrra. Suurenenud on ka üksikkehaosade mõõted, nagu rinna sügavus ja laius, samuti laudja laiused.

Piimatoodangu ja rasva % tõstmise alal on saavutatud piimatoodangu tõus 1504 kg ja rasvasisalduse % tõus 0,2% võrra. Karja edasisel aretusel tuleb saavutada veelgi suuremat kehakaalu, kompaktsust, piimahulga ja rasva % tõusu.

Kokkuvõttes tuleb väita, et aja jooksul on saavutatud eesti maakarja näol rahuldav veisetõug.

HOBUSEARETUSE PERSPEKTIIVIDEST EESTI NSV-s

M. ILMJÄRV
Eesti NSV teeneline teadlane

1. Hobusearetuse lühiülevaade ja kolme tõu kujunemine

Eesti NSV loomakasvatusliku suunaga põllumajanduses on suunatud hobusekasvatust mitte kiirus-, vaid sammutüübilise, s. o. põllumajandusliku hobuse aretuse suunas.

Minul olemasolevail andmeil on praeguse Eesti NSV piirides varematel aegadel leidunud 23 hobusetõugu, neist 43,5% kiirustüübilisi, s. o. mittepõllumajanduslikke hobuseid.

Mehaaniliste liiklemisvahendite levinemine ühest küljest, ning põllumajanduse areng, kus kiirustüübilised hobused osutusid mittesobivaiks, teisest küljest tekitasid olukorra, kus kiirustüübiline hobune osutus põllumajanduses kui mitte täiesti ülearuseks, siis igatahes mitte küllalt tasuvaks tootmisvahendiks. Kiirustüübiliste aretus suundus maalt linna ja linna lähemasse naabrusse, jäädes üksikute hobuspordist huvitatute eriharrastuseks. 1945. a. 1. okt. loenduse kohaselt esineb kiirustüübilisi hobuseid Eesti NSV-s ainult 0,5%.

Põllumajanduslikkudest, s. o. sammutüübilistest hobustest, keda varem esines 13 tõugu (56,5%), jäid püsima ainult kolm: eesti, tori ja eesti ardenni hobuse tõud, ning seda seetõttu, et osutusid meie maa iseloomule ja nõuetele vastavamaiks.

Kolme hobusetõu püsimajäämine oli tingitud meie pinnase ja mullastiku iseloomust. Eesti NSV omab kergeid liiva- kui ka õhukese mullakorraga paepealseid, keskmisi musta- kui ka liivasegu mullastikuga ning raskeid savimaid.

Kuna põllumajandus lähtus tasuvuse põhimõttest, siis osutus kergeil paepealseil ja liivamaadel raske põllutööhobune mittetasuvaks, kuna tema jõudlust ei saa täiel määral ära kasutada. Vastupidiselt, rasketel maadel osutus kerge hobuse kasutamine samuti mittetasuvaks, kuna tema jõudlus on väiksem, mistõttu ühe hobuse asemel tuleks kasutada kaks, mis nõuab aga suuremat hoolt ja kulu, seega ei ole tasuv.

Neil tasuvuse kaalutlusil osutus vajalikuks omada mitte ühte, vaid kolme tõugu hobuseid.

Eesti NSV-s aretatavad põllumajanduslikud hobused liigitatakse järgmiselt:

I. Kerge põllutööhobune: kehakaal 300—449 kg, kompaktsuse indeks 10,0 ja rohkem;

II. Keskmine põllutööhobune: kehakaal 450—559 kg, kompaktsuse indeks 9,5 ja rohkem;

III. Raske põllutööhobune: kehakaal 600 kg ja rohkem, kompaktsuse indeks 10 ja rohkem.

I liiki kuuluvad peaaegu eranditult eesti hobused;

II liiki kuuluvad üksikud eesti, kergemad tori ja segaverelised ardennid;

III liiki kuuluvad täisverelised ardenni ja rasked tori hobused.

Kolme, s. o. eesti, tori ja ardenni tõugude juures peatuma jäämine oli tingitud nende heast jõudlusest, vastupidavusest jne. Nende tõugude iseloomustuseks võib tuua järgmised näited.

Eesti hobune, olles aastasadade vältel maa iseloomule ja nõuetele kohanenud, omab seejuures ka tähelepanuväärivа jõudluse ja vastupidavuse. Nii 1947. a. korraldatud pikamaa jõudlusvõistlustel läbisid eesti hobused Saaremaal veol koormaga, mille keskmine raskus oli 1175,67 kg, 25 km vahemaa 4 tunni 37 minuti ja 40 sekundiga, kiireim 3 tunni 29 minuti ja 45 sekundiga. Kolm tundi peale vedu samad hobused läbisid traavisõidul 25 km vahemaa keskmiselt 1 tunni 40 minuti ja 42 sekundiga, kiireim 1 tunni 25 minuti ja 50 sekundiga, läbides traavil 4,85 m sekundis, seega tunnikiirus 17,46 km.

Tori hobune on kujundatud eesti hobusest norfolki hobusega ristamisel, on jõuline ja vastupidav. 1947. a. korraldatud pikamaa jõudlusvõistlustel läbisid tori hobused 25 km vahemaa koormaga, mille keskmine raskus oli 1441,36 kg, ajaga 4 tundi 4 minutit ja 14 sekundit, kiireim 3 tunni 27 minuti ja 30 sekundiga. Kolm tundi peale vedu nad läbisid traavisõidul 25 km vahemaa keskmiselt 1 tunni 34 minuti ja 51 sekundiga, kiireim 1 tunni 24 minuti ja 36 sekundiga, läbides traavil 4,93 m sekundis, seega tunnikiirus 17,74 km.

Eelpooltoodud jõudlusvõistluste andmed näitavad nii eesti kui ka tori hobuse vastupidavust, kiirust ja jõudlust.

Ardenni hobustega ei ole peale 1944. a. jõudlusvõistlusi korraldatud. 1936. a. võistluste kohaselt on ardennid 25 km vahemaa, koormaraskusega 1418 kg, läbinud ajaga keskmiselt 4 tundi 29 minutit 32 sekundit, ning traavisõidul läbinud 25 km vahemaa ajaga keskmiselt 2 tundi 9 minutit, läbides 3,23 m sekundis, seega tunnikiirus 11,62 km.

2. Saksa fašistliku okupatsiooni ja sõja kahjustused hobusearetusele

Saksa fašistliku okupatsiooni ja sõja tagajärjeks oli hobuste arvu ja hobuste kvaliteedi langus, ning seisak tõuaretuse töös.

Saksa okupatsiooni tagajärjena langes hobuste üldarv 22,36% võrra. Okupantide poolt mobiliseeriti ja viidi ära mitte ainult palju töö-, vaid ka tõuhobuseid. Hobuste tõugudest sai arvuliselt rohkem kannatada tori tõug.

Hobuste juurdekasvu väike protsent avaldas halvavat mõju sõjajärgsele hobusekasvatusele, võimaldades hobuste arvu mitte taastada sarnases tempos nagu see vajalik oleks olnud.

Okupatsiooniaegne mineraal- ja jõusöötade puudus mõjustas halvavalt noorhobuste arengut. Noorhobuseid tuli sööta peamiselt heinte ja põhuga. Põldheina kui ka kultuurniiduheina kvaliteet kunstväetiste puudumisel oli langenud. Kuna ka põldheina oli vähe, ei saadud seda vajalisel määral sööta noorhobustele. Tekkis toitainete puudus, mis takistas noorhobuste arengut sedavõrd, et näiteks kolmeaastane noorhobune näis mitte täiskasvanud hobusena, nagu ta seda peaks olema, vaid kaheaastase säluna. Seisak noorhobuste arengus vähendas mitte ainult nende jõudlust, vaid mõjustas ka tõuomaduste halvenemist.

Okupatsioon tekitas seisaku tõuaretustöös. Puudus võimalus korrapäraselt teostada noorhobuste näitusi, jõudlusvõistlusi jne., et täielikult kasutada kõiki aretuses vajalikke võtteid.

3. Hobusearetuse olukord 1945. aastal

Okupatsiooni tagajärjena langes hobuste arv kui ka kvaliteet. Alljärgnevalt mõningaid andmeid.

Tõuloomade loenduse andmeil, seisuga 1. oktoober 1945. a., tõulise koosseisu järgi jagunesid hobused järgmiselt: tori tõugu kuulus 68,5% hobuseid, eesti tõugu 16,0%, ardenni 15,0% ja muid 0,5% tõuhobuste üldarvust.

Hobuste üldarvust on tõuraamatusse märgitud 25,5%, neist tõutäkke 2,73%.

4. Sõjajärgse perioodi hobusearetuse olukord

Hobusearetuses on sõjajärgsel perioodil teatavaid edusamme saavutatud. Võrreldes 1945. a. on hobuste üldarv 1948. a. tõusnud 12,6%, tööhobuste arv 22,7%, märade arv 25,1% ja tõutäkkude arv, mis on eriti silmapaistev, 38,4% võrra.

Vaatamata saavutatud juurdekasvule on meil väga palju puudusi hobusekasvatuse alal.

Peamisteks puudusteks tuleks lugeda: vähene noorhobuste juurdekasv, nõrk ja puudulik söödabaas, väike ühiskoplite võrk, puudulik tiinete ning tõuhobuste seadusliku kaitse rakendamine perifeerias.

Siia juurde võib ka veel lisada müügituru puudumist noorhobustele.

Õrnemaks kohaks hobusekasvatuses on noorhobuste ebarahuldav juurdekasv. Alla ühe aasta vanuste varssade arv 1948. a. osutus tublisti väiksemaks kui oli 1945. aastal.

Katsume lühidalt analüüsida tekkinud languse võimalikke põhjusi, millised võiksid olla järgmised:

Märade koosseisus umbes 30% oli vanad ja vigased, keda paaritada ei saadud, siis jäi paaritamiskõlblikkudena veel 70%. Viimaste paaritamisel, oletades nii märade kui ka täkkude küllaldast toitumust, oleks pidanud tiinestuma vähemalt 60% paaritatud märadest, milline arv ei kindlustanud küllaldast varssade juurdekasvu.

Sellele lisandub asjaolu, et osa märasid on jäetud paaritamata ehk ahtraks.

Kommunistlik partei ja Nõukogude Valitsus on andnud palju määrusi tiinete märade kui ka tõutäkkude kaitseks ja noorhobuste juurdekasvu soodustamiseks.

Kahjuks tuleb täie tõsidusega konstateerida, et kohalikud partei- ja nõukogude organid, nimelt paljud külanõukogud ja valdade täitevkomiteed, ei täida neid määrusi.

Paljudes kohtades määratakse metsavedudele tiineid märasid kui ka riigile kuuluvaid sugutäkke, samuti ka erasektori tõutäkke. On esinenud mitte ainult nurisünnitusi, vaid ka tiinete märade surmajuhte nurisünnituse tagajärjena, millest andmed olemas ENSV Põllumajandusministeeriumi Hobusekasvatuse Valitsuses.

Kuna metsaveoaktsioon tuleb lugeda raskeks tööks, on tarvilik, et tiined märad vabastataks metsavedudest mitte 2 kuud enne varssamist, vaid, vastavalt rasketele töödele, peale 6. tiinuse kuu.

Korralik söödabaas on hobuse nagu kõikide loomaliikide kasvatamise üheks tähtsamaks aluseks. Ümberlükkamatuks tõeks on, et „parim osa tõust käib suu kaudu".

Kõrge toodanguga vanemaist põlvnevast noorloomast ei saa samasugust kõrgetoodangulist looma, kui ta nõrga ja puuduliku söötmise tagajärjena välja areneda ei saa. Puudulik ja nõrk söötmine tekitab seisaku ja puudused mitte ainult välimikus — eksterjööris, vaid ka interjööris.

Noorhobuste ühiskoplid soodustavad hobusekasvatust, muutes hobusekasvatuse tasuvamaks, eriti neis majandeis, kus kopleid ei ole ja puuduvad võimalused nende asutamiseks. Seejuures toimub ühiskopleis ka noorhobuste areng edukamalt, sest arvukate noorhobuste koos olles toimub intensiivsemalt arengut soodustav treening.

Puudused esinevad veel hobusearetuslikus osas. Peamiseks veaks tuleks siin lugeda: maakondades hobusekasvatuse alal vajalise ettevalmistusega kaadri puudumine, sagedane hobusekasvatuse ala töötajate — zootehnikute ja veterinaaride suunamine teistele töödele; uute aretuskavade ja boniteerimisjuhendi puudumine.

Hobusearetuses tekkis sõja-aastatest kuni 1947. aastani teatav seisak. Kasutamata jäid mõningad aretuses vajalikud võtted, nagu: jõudlusvõistlused, noor- ja tõuhobuste näitused jne. Eelpoolnimetatuid ei korraldatud 1944.—1947. aastani. Nii jõudlusvõistlused kui ka noorhobuste näitused aitavad tõhusalt kaasa tõuhobustest parimate eraldamiseks ja nende intensiivsemaks kasutamiseks.

Nimetatute mittekorraldamise peapõhjuseks tuleks samuti lugeda vajaliku kaadri puudumist hobusekasvatuse alal. Seejuures ei oma suur osa praegustest zootehnikutestki hobusekasvatuse alal sellekohast eriharidust, mistõttu neil ei ole ka küllaldasel määral teaduslikul alusel põhjenevaid kogemusi. Hobusekasvatuse ala edukuseks on vajalik omada vastava ettevalmistusega kaadrit. Et aga kaader puudub, on lähema tuleviku ülesanne nende ettevalmistamine.

Vajaliselt ettevalmistatud zootehnikuid ei vajata mitte ainult hobuse-, vaid ka teiste loomade kasvatamises.

Peale zootehnikute puudub veel vajalise ettevalmistusega tallimeeste ja rautajate kaader, kelle järele on nõudmisi nii riigikui ka ühiskondlikes majapidamistes, mis suuresti tõuseb uute kolhooside asutamisega.

Kõrgema haridusega zootehnikute kaadri ettevalmistamiseks näib olevat otstarbekohane kutsuda ellu Zootehniline Instituut, kuna tallimeeste ja rautajate ettevalmistamiseks korraldada vastavad kursused ning keskharidusega zootehnikute ettevalmistamiseks asutada Hobusekasvatuse Tehnikum.

Kaadri puudumisel on mitmes maakonnas hobusekasvatuse alal ettenähtud kohad täitmata.

Ei saa märkimata jätta maakondades niigi vähearvulise hobusekasvatuse ala töötajate sagedast suunamist teistele tööaladele, nagu külvikampaania, metsaaktsiooni läbiviimine jne. Hobusekasvatuse ala töötajate äravõtmine oma otsestelt ülesannetelt te-

kitab töös seisaku, mis ei jäta mõju avaldamata hobusekasvatamise edukusele.

Boniteerimisjuhendi kui ka uute tõumäärustikkude ja aretuskavade järgi on suur vajadus. Boniteerimisjuhendi puudumine takistab tõufarmidele hobuste ostu.

5. Hobusearetuse organisatsiooni loomine ja hobuste tõuaretuse sihtjooni Eesti NSV-s

Hobusekasvatust juhitakse Eesti NSV-s ühest keskusest, mis kuulub Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi ülesannetesse, kes teostab seda Hobusekasvatuse Valitsuse kaudu.

Nõuandva asutisena hobusearetuslikes küsimustes tuleks asutada Hobusekasvatuse Valitsuse juurde Tõuaretuse Nõukogu Hobusekasvatuse Sektsioon, kes tegutseks Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi poolt antud kodukorra alusel.

Kokkuleppel Eesti NSV Teaduste Akadeemia Presiidiumiga võib Hobusekasvatuse Valitsus kasutada nõuandva asutisena Teaduste Akadeemia Hobusekasvatussektorit.

Hobusekasvanduste juures peaksid nõuandvate asutistena töötama tõukomisjonid.

Hobusearetuslikke ülesandeid teostab Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Hobusekasvatuse Valitsus, Hobusekasvanduste, Riigi Sugutäkkude Tallide, Riiklike Tõulavade ning Riikliku Hipodroomi kaasabil.

Endiste Tõuseltside asemele moodustatakse Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruse nr. 858 alusel Riiklikud Tõulavad kolhoosidele, ühiskondlikele õppe-abimajandeile, talumajapidamistele ja töölistele-teenistujatele kuuluvate loomade tõuliste ning jõudluse omaduste tõstmiseks ja loomade ratsionaalse kasutamise organiseerimiseks.

Antud ülesannete täitmiseks Riiklik Tõulava oma tööpiirkonnas juhib metoodilist ja tegelikku tõuaretustööd, teostab loomade boniteerimist, koostab selektsiooni ning tõuaretustöö aasta- ja perspektiivplaanid; organiseerib tõufarme, teostab tõuloomade valikut, näituste ja võistluste korraldamist, vahendab tõuhobuste müüki, teostab tõutäkkude tõulist hindamist jne.

Seega on Riiklikkudele Tõulavadele antud tähtis osa hobusekasvatuslikus töös.

Hobusearetus Eesti NSV-s kui põllumajanduslikus maas tuleb suunata mitte kiirus-, vaid sammuhobuse aretuse suunas, tunnustades Eesti NSV-s aretatavateks tõugudeks eesti ardenni, eesti ja tori hobusetõud.

Tõuaretuse Nõukogu Hobusekasvatuse Sektsioonis on vajalik lähemal ajal läbi arutada eelpooltoodud tõugude aretuskavad 1948. a. — 1958. a., ühes tõuraamatumäärustikkude ja boniteerimisjuhendi kavadega ning need kiiresti kehtestada. Aretus- ja tõuraamatumäärustikkude kavade põhijooned on Eesti NSV Teaduste Akadeemia Hobusekasvatussektori poolt välja töötatud ja kasutamiseks antud Hobusekasvatuse Valitsusele.

1947. a. alatud jõudlusvõistlusi, noor- ja tõuhobuste näitusi tuleb järjekindlalt korraldada igal aastal, selleks, et tõuhobuste üldmassist eraldada jõulisemaid ja parima pärivusvõimega hobuseid intensiivsemaks kasutamiseks aretuses.

Kasutamisele tuleks võtta ka tasuta paaritustšekkide jagamise süsteem.

6. Hobusekasvanduste asutamine puhasaretuse süvendamiseks

Hobusekasvanduste ülesandeks peab olema mitte ainult teatavasse hobusetõugu kuuluva eliittõumaterjali tootmine ja paljundamine, vaid rohkem ja nimelt:

puhasaretuse süvendamine ning Eesti NSV varustamine eliittõumaterjaliga ja oma tõurajoonis aretuse suunamine nii paarituspunktidesse paigutatavate tõutäkkude kui ka tõufarmidele ja ühiskondlikele majandeile üleantavate eliittõumärade ja noorhobuste kaudu;

hobusekasvandused peavad olema eeskujulikeks majapidamisteks oma tõurajoonis hobuste kasvatamises, pidamises, hooldamises ja kasutamises, samuti oskuste ja teadmiste levitajaiks hobusekasvatuse alal.

Kuna iga tõu aretuses on oma erinevusi, siis selleks, et põhjalikumalt ja sügavamalt tungida üksikasjadesse, on soovitav igale tõule asutada hobusekasvandus, mis asuks võimalikult tõurajooni keskuses.

Vastavalt hobuste tõugude protsentuaalsele vahekorrale peaks meil olema hobusekasvandusi: üks eesti ardenni tõugu hobustele, üks eesti tõugu hobustele, kaks tori tõugu hobustele ning üks spordihobustele, s. o. ratsa- ja traavelhobustele.

Peale hobusekasvanduste tuleks luua riigimajandeisse, kus selleks eeldusi, vähemate hobusekasvatuse üksustega tõufarmid, koondades ühte tõufarmi tõuhobuseid ühest liinist.

Alal hoida põllumajanduslikes ühistutes väiksema koosseisuga hobusekasvatuslikke üksusi — sugulavasid.

Korrapäraseks maa varustamiseks tõutäkkudega on vajadus lisaks olemasolevale asutada teine Riigi Tõutäkkude Tall tori hobustele, viies viimase juurde üle Tori Hobusekasvanduses asuvad tõutäkud.

Kuigi spordihobuseid esineb meil vähe, siiski tegeldakse Eesti NSV-s selle alaga, ning peab ütlema, et heade tulemustega, eriti ratsaspordi osas, nii ei saa sellest harust ka vaikides mööda minna. 1947. a. üleliidulistel ratsavõistlustel Moskvas, kus Eesti NSV võistkond, võisteldes mittetäisverelistel hobustel, saavutas kolmanda koha, Moskva linna ja suure Vene Föderatsiooni järele. Viimaste võistkonnad olid komplekteeritud puhas- ja täisvereliste hobustega.

Ei saa puhkama jääda 1947. a. saavutatud tagajärgedele. Saavutatud edu vennasvabariikide hulgas ei tule mitte ainult säilitada, vaid ka süvendada. Selleks on vaja olemasolevat ratsatüübilist materjali korraldada, parandada ja paljundada.

Asutamisel on Eesti NSV Teaduste Akadeemia hobusekasvandus — katsejaam Tartumaal eesti ardenni-, eesti-, tori- ja ka ratsahobuste osakondadega.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Hobusekasvatussektori katsejaama-hobusekasvanduse peaülesandeks on uurimused ja katsed kõigi Eesti NSV-s esinevate hobuste sigimisfüsioloogias, hobuste kasvatamises, pidamises ja kasutamises. Võrdluskatsed eritõugudele jõudluses, põllutööriistade ja masinate veojõutarbe määramised, aretusvõtete kontrollimine jne. ning katse- ja uurimustulemuste ellurakendamine. Oma ülesannete täitmisel kasutatakse esmajoones katsejaama-hobusekasvandust, kuid kuna selle hobuste koosseis ei saa olla küllalt suur, siis tuleb katseobjektidena kasutada ka teiste hobusekasvanduste tõuhobuseid, olles seega olemasolevate hobusekasvandustega alalises tihedas ühenduses.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Hobusekasvatussektor, asudes meie ülikoolilinnas Tartus, ning sektori katsejaam Tartu lähemas ümbruses kasutab ülikooli seadmeid, ning vajaduse korral igal ajal võib konsulteerida kohapeal ülikooli õppejõude.

Peale Eesti NSV Teaduste Akadeemia Hobusekasvatussektori tegeleb samalaadiliste ülesannete alal ka Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Hobusekasvatuse Teaduslik Uurimisinstituut Toris. Arvestades meie kaadri vähesust hobusekasvatuse alal kui ka Eesti NSV Teaduste Akadeemia Hobusekasvatussektori töödel teiste hobusekasvanduste tõumaterjali kasutamise vajadust, tuleks põhjalikumalt kaaluda, kas on olulist vajadust Eesti NSV võrdlemisi väikesel maa-alal kahe samalaadse asutise olemasolul.

7. Massaretuse parandamine

Massaretuses omavad erilise tähtsuse isastõuloomad, sest mida kindlama pärivusvõimega nad on, seda kiiremalt jõutakse edasi.

Keskmine ühe täku paarituskoormus on 43,3 mära, milline arv ei ole suur. Keskmine arv ei saa meile anda midagi kindlat, sest märade ja täkkude paiknevus ei ole ühtlane. Paiguti on täkke rajoonis rohkem, teises kohas on neid vähe, või puuduvad nad täiesti.

Maakonniti ühe täku koormatus on:

Virumaal	54	Pärnumaal	50
Järvamaal	42	Viljandimaal	44
Harjumaal	78	Tartumaal	42
Läänemaal	72	Valgamaal	46
Hiiumaal	99	Võrumaal	35
Saaremaal	119		

Toodust ilmneb, et Harju-, Lääne-, Hiiu- ja Saaremaal on täkkudest puudus, eriti aga Saare- ja Hiiumaal eesti tõugu täkkudest. Vaadeldes eesti täkkude paiknemist teistes maakondades, võiks näit. Harju-, Viljandi- ja Võrumaalt mõned eesti täkud viia üle Saare- ja Hiiumaale. Mõne üksiku täku üleviimine ei lahenda aga veel täkkude puudust. Tõhusaks abinõuks tõutäkkude puuduse likvideerimisel on kunstliku seemenduse punktide organiseerimine.

8. Hobusearetuse küsimused, seoses kollektiviseerimisega ja tõuhobuste kasvatusega kolhoosides

Arvestades Eesti NSV olusid, on ilmne, et põllumajanduse intensiivsel mehhaniseerimisel on viimases siiski ka edaspidi mööda pääsemata „neljalindilise traktori", s. o. hobuse, kasutamine.

Kolhoosid vajavad hobuseid. Hobuste hankimist ja parandamist ei saa teostada ainult väljastpoolt juurdeostudega, vaid neid tuleb ise kasvatada. Tõuhobused pärandavad oma kasulikke omadusi kindlamalt kui tõutud, seepärast tuleb kolhooside rajamisel juba alguses tõsist tähelepanu pöörata kolhoosides tõuhobustega varustamispunktide loomisele. Neis kolhoosides, kus on eeldusi hobusekasvatuseks, kus on kogenenud hobusekasvatajate-hooldajate kaader, vastavad talliruumid, korralik söödabaas (heina- ja karjamaad), asutada tõufarmid, koondades neisse tõuhobuseid, soovitavalt igasse farmi ise liin.

Kuigi kõik kolhoosid tahaksid asutada tõufarme, ei ole selleks esialgu siiski kõigis kolhoosides võimalusi, kuna osades neis puuduvad üldised eeldused tõufarmide loomiseks, viimaste puudumine aga ei edustaks jälle hobusekasvatust. Siin tuleb luua kiiresti vajalikud eelised ja siis juba asuda tõufarmi asutamisele.

Juba kolhooside asutamisajajärgul tuleb silmas pidada tõutäku omandamist, kuna iga kolhoosi mära tuleb igal aastal paaritada.

9. Tõuaretusabinõude rakendamine

Tõuraamatute osas on vajalik iga-aastane tõuraamatute trükis avaldamine, tehes neid seega kättesaadavamaks aretajaile. Senini ei ole selle tööga veel toime tuldud.

Ei saa olla plaanikindlat hobusearetustööd, kui ei ole täpseid andmeid, kus kohal ja kui palju ühte või teise tõugu kuuluvaid hobuseid esineb.

Ka tõulise loenduse andmed ei ole küllalt täpsed, kuna selleks on puudunud kohtadel teadlikud töötajad.

Oleks vajalik läbi viia kapitaaltöö: välja tuua igas vallas kõik täkud ja märad, nii märgitud kui ka märkimata, nii riigile kui ka ühiskondlikule ja erasektoreile kuuluvad; märkimiskomisjonil tõuraamatusse märkida nõuetele vastavad hobuste andmed, määrata paaritamiskõlblikkudele märadele sobivat tõugu täkk, ära keelates paaritamise päritavate vigade ja haigustega hobustel, määrata paaritamiseks kõlbmatute täkkude kastreerimise tähtaeg.

Eelpoolmainitud täkkude ja märade ülevaatus on aeganõudev ja raske töö, kuid ta annab aretust juhtivale keskusele — Eesti NSV Põllumajandusministeeriumile — kindla aluse.

Hobuste kvaliteedi tõstmiseks, samuti mõnede tõugude, näit. eesti tõu säilitamiseks puhtal kujul ning teiste tõugude aretuspiirkondade määramiseks on vajalikud tõurajoonid.

Tõurajoonide määramisel tuleb arvestada pinnase iseloomuga: mullastikuga, koormusega, kasutamisviisiga jne. Tõurajoonidesse viimine ei ole veel Tõuaretuse Nõukogus lõplikult otsustatud, kuid see tuleks lõpetada lähemas tulevikus.

SEAARETUSEST JA ARETUSPERSPEKTIIVIDEST EESTI NSV-S

Prof. E. LIIK

Põllumajandusteaduste doktor

Alguses toon lühiülevaate seaaretusest ja seatõugude kujunemisest Eesti NSV-s. Sigu kasvatati Eestis ka vanasti. Endisel ajal aga ei olnud eestlastel, kes vaevlesid mõisnike orjuses ja meelevalla all, võimalik teadlikult oma sigade aretust teostada. Sigade elamistingimused olid niivõrd viletsad, et aretusest ei saanud juttugi olla. Nii näiteks pidid sead kevadel, suvel ja sügisel ise endale sööki otsima kehvalt karjamaalt, kesapõllult ja põldudelt pärast saakide koristamist. Kehva karjamaa ja sööda tõttu olid sead suvel lahjad ja nende juurdekasv oli väike.

Talvel valitses veelgi kehvem söötmisviis: viljast ei piisanud inimestelegi, nii et ületalve peetavad sugusead pidid leppima peamiselt kartulite, aganate ja hobusesõnnikuga. Ainult nuumale määratud sigu söödeti paremini, nad said teravilja ja kartuleid. Kui siia veel lisada, et ka laudad olid poolpimedad ja väikesed onnid, milledel puudusid aknad, siis võib igaüks arvata, kuidas sead säärastes tingimustes välja nägid. Nad sarnlesid üldjoontes uluksigadega. Neil oli võrdlemisi pikk kitsas teravakärsaline pea, küürus ja kitsas harjasorikaselg ning kõrged kõhnad jalad. Neil sigadel leidus aga ka hüvesid, nagu võrdlemisi suur vastupidavus ja leplikkus viletsate oludega. Sellised hüved esinevad teatud piirini ka veel parandatud maasigadel.

Aja jooksul mõningal määral paranesid välistingimuste mõjul ka sead. Sigadest saadud liha kulus enamikus oma pere tarbeks, ainult väike osa läks linna müügiks, kus nõuti peamiselt searasva ja pekki. Kohalikud maasead ei rahuldanud tolleaegseid mõisnikke, kelle käes oli poliitiline võim ja majanduselu juhtimine. Kohalike sigade parandamiseks metiseerimise teel hakati juba möödunud sajandil importima paremaid seatõuge. Siia toodi peamiselt inglise musti ja valgeid rasvasigu, nagu berkshire ja yorkshire. Mõisadest levinesid need sead osaliselt ka nii või teisiti talupoegade juurde, segunedes kohalike maasigadega. Enam poolehoidu leidsid mustad berkshire tõugu sead, keda peeti paljudes kohtades, nagu Tormas, Raadil, Vana-Kuustes, Kavastus, Karistes, Räpinas, Uue-Võidul jne. Käesoleva sajandi algul hakkasid enam poolehoidu leidma suured valged inglise sead. Neile lisaks toodi ilma igasuguse kindla aretusplaanita siia sigu ka Saksamaalt ja Taanist — saksa ja taani parandatud maasigade näol.

Möödunud sajandi lõpul arenes Taani eeskujul ka peekonseakasvatus. Piimakarja arenemisega suurenes ka kooritud piima hulk, mida saab väga hästi kasulikult ümber töötada sealihaks just noorte sigade kaudu, kelle söödakasustus on parem. Asutati isegi eksporttapamaja Tartu ligidale (1902. a.), kuid see töötas võrdlemisi vähe aega. Selle seismajäämine oli tingitud vastavate sigade vähesusest ja üldisest organiseerimise puudumisest. Aretustöö oli väga puudulikult korraldatud. Olid ainult üksikud sugulavad ja kuldijaamad. Sea tõuküsimuse alal valitses selgusetus.

Alles 1914. a. Viljandi põllumeeste koosolekul otsustati peatuma jääda eeskätt suure valge inglise sea juurde.

Pärast Esimest Maailmasõda algas Lääne-Euroopa seakasvatuses suurem ümberkorraldamine.

Kodanlikus Eestis suudeti alles 1923. a. alguses asutada tõuaretuse organisatsioon Eesti Seakasvatajate Seltsi nime all.

Pandi erilist rõhku peekonsigade kasvatamisele, mis nõuab palju vähem kulusid kui vanade täiskasvanud sigade nuumamine. Ka arenev piimakarja pidamine soodustas seda, sest lõssi näol saadi noortele sigadele väga tarvilikku loomset valku. Peekonseakasvatuse edendamiseks andis riik mitmesuguseid soodustusi, mille osaliseks said aga peamiselt suurtalunikud.

Seatõugudest võeti aretusele esialgu ainult suur valge inglise ehk suur yorkshire siga. Selle tõu aretuse otstarbel imporditi meile suuri valgeid sigu mitmel korral (kuid siiski vähesel arvul) Inglismaalt, Rootsist ja Taanist; 1923. a. imporditi ka Saksamaalt valgeid väärissigu (9 tk.), kes on lähedalt sugulased suure valge inglise seaga. Imporditud sugusead paigutati sugulavadesse, kus toimus nende edasine aretus ja levitamine seakasvatajaile.

1925./26. a. alati meie maasea aretamisega.

Maasigade algmaterjal toodi Saaremaalt, kust valiti välja 4 tüüpilisemat lontkõrvalist maaemist. Nende emiste paaritamiseks toodi Soomest 3 maatõugu lontkõrvalist kulti. Peagi aga selgus, et meil on oma lontkõrvalisi maasigu säilinud liiga vähe, ja üksinda nende abil parandatud maatõugu sigu välja aretada on väga raske ning aega nõudev töö. Nüüd otsustati peatuma jääda peamiselt taani lontkõrvalisele maaseale, keda oli meile toodud ka varem, näiteks juba 1904. a. toodi siia 80 taani maasiga. Ajavahemikul 1928—1936 imporditi meile Taanist ja Hollandist sigu võrdlemisi vähe, nimelt 41 parandatud lontkõrvalist maasiga. Puhas aretus toimus enam süvendatult sugulavades; neid oli enne Teist Maailmasõda meil mõnikümmend. Massaretusena tarvitati vältavat ristlust kuldijaamade kaudu. Kuldijaamu oli 1939. aastal 637. Tõuraamatut peeti kahe tunnustatud tõu jaoks.

Jõudlusandmed kahe tõu kohta viimasel sõjaeelsel aastal (1939) olid järgmised: sündinud põrsaid keskmiselt pesakonnas suurel valgel inglise seal 11,67 ja parandatud maaseal 10,32; keskmine põrsa sünnikaal suurel valgel 1,29 kg, maatõul 1,48; üleskasvanud põrsaid pesakonnas suurel valgel inglise seal 10,23 ja parandatud maatõul 8,92.

Seakasvatuses üleskerkivate probleemide uurimiseks ja katsetamiseks töötasid 1931. a. alates seakasvatuse katse- ja kontrolljaam Kuremaal ning Tartu Ülikooli juures väikeloomakasvatuse katsejaam alates 1937. a.

Suureks ja väga oluliseks puuduseks kodanliku Eesti seakasvatuses oli see, et kõik soodustused ja riiklikud abirahad ning sealiha hindadele juurdemaksud läksid peamiselt eksporttapamajade ja kitsaringkonnalise suurtalunike — kulakute kasuks. Kehvikja keskmiktalupojad, kes ei jõudnud osta kalleid, välismaalt imporditud tõusigu ega ehitada ajakohaseid sigalaid peekonsigade kasvatuse rajamiseks, jäid kõigist soodustustest ilma. See, et laiad talupoegade massid olid sigade tõustamiseks organiseerimata, oli üheks suureks puuduseks kodanliku Eesti seakasvatuses.

1940./41. a. hakkas Nõukogude Eesti valitsus seakasvatuses seda puudust likvideerima, tõmmates rohkem kaasa suuremaarvulist seakasvatajate ringkonda keskmike ja kehvikute hulgast. Kuid kahjuks tuli see kasulik töö katkestada fašistliku Saksamaa ootamatu kallaletungi tõttu Nõukogude Liidule.

Saksa fašistliku okupatsiooni ja sõjategevuse tagajärjel jäi meile täiesti laostunud seakasvatus. Selle aja jooksul sigade arv vähenes 32% võrra. Kuldijaamade võrk ja sigade tõuline koosseis oli segi paisatud ja tunduvalt vähenenud.

Paljud meie endistest sigade tõumaterjali levitavatest sugulavadest ja majanditest, nagu Vana-Antsla, Kärevere, Tartu Ülikooli väikeloomakasvatuse katsejaam, Õisu, Kuremaa jt., kaotasid okupatsiooniajal peaaegu kogu oma sugusigade koosseisu. Seakasvatuse ala kaader hõrenes.

1945. a. tõuloomade loenduse andmeil oli Eesti NSV-s veel tõusigu sigade üldarvust 28,5%. Tõusigade arvust oli suurt valget tõugu 55,2% ja eesti lontkõrvalist tõugu 44,8%.

Õnneks on säilinud siiski veel nii palju tõusigu, mis võimaldab tõuaretustöö edukat jätkamist.

Okupatsioonijärgsetel aastatel on Eesti NSV seakasvatuse taastamisel tehtud märgatavaid edusamme sigade aretuse alal.

1947. a. lõpuks oli meil organiseeritud 1349 kuldijaama, neist 856 suure valge tõu ja 493 eesti lontkõrvalise tõu jaoks. Olgu tähendatud, et kodanlikus Eestis organiseeriti 15 a. jooksul 1567

kuldijaama, seega ainult veidi rohkem kui nüüd 3 aastaga. Möödunud aasta lõpuks asutati 60 sigade sugulava ja nende kandidaate, neist 42 suure valge ja 18 lontkõrvalise tõuga.

Väärtuslike tõusigade leidmiseks aretuse otstarbel on sisse seatud sigade boniteerimine NSV Liidu vastavate juhiste eeskujul. 1947. a. oli juba boniteeritud 245 majandis 415 suurt valget ja 245 lontkõrvalist siga.

Samuti on NSV Liidu teiste vabariikide eeskujul välja töötatud ja kehtima pandud tõuraamatupidamine. Uude maakondlikku tõuraamatusse on võetud 427 siga.

Möödunud aastal organiseeriti riiklik sigade tõulava, kes juhib nii suurt valget tõugu kui ka eesti lontkõrvalist tõugu sigade tõuaretust.

1945./1946. a. talvel toodi Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoosidesse rohkem kui 600 suurt valget tõugu kulti ja emist. Sellega pandi alus seakasvatuse edasiarendamisele. Kodanlikus Eestis toodi 15 a. jooksul sisse ainult 147 sugusiga tõuaretuseks. Ka põllumajandusühistute majanditesse on ostetud tõusigu, nii osteti 1947. a. sinna 47 suurt valget tõugu ja 42 lontkõrvalist tõugu siga. On alustatud sigade jõudluskontrolli teostamist.

Seega on 3 aasta jooksul tehtud tähelepanuväärivat tööd tõuaretuse alal: on suudetud luua kindel alus sigade edaspidiseks tõuaretuseks. Kuid seda on väga vähe, ja teha on muidugi veel palju, sest aretustöö ei lõpe kunagi. See on aeganõudev töö, mille suuremad tagajärjed avalduvad alles pikema aja jooksul. Meil tuleb aga aretuses kasutada kõiki võimalikke abinõusid, mis looks meil eeldusi mitte ainult käesoleva viisaastakuplaani täitmiseks nelja aastaga, vaid eeldaks ka seakasvatus-alaste edasiste plaanide suuresti ületamist, et võiksime meie töötavat rahvast varustada väärtusliku sealiha ja rasvaga.

Seakasvatuse peamiseks ülesandeks ongi sealiha ja searasva tootmine. Seal on eeliseid, võrreldes teiste põllumajanduslike loomadega. Tal on võrdlemisi kiire kasv ja suur sigivus. Siga saavutab kiirelt füsioloogilise ja majandusliku küpsuse. Siga võib juba mõne kuu vanuselt minna nuumale; näiteks võivad noornuumikud 6—7-kuiselt kaaluda juba 90—100 kg. Umbes 8—9 kuu vanuselt võib juba nooremist paaritada, nii et ta umbes aastaselt annab põrsaid. Siga võib poegida kaks korda aastas. Pealegi on siga hulgipoegija: pesakonnas võib olla keskmiselt 10—12 põrsast, kahekordsel poegimisel isegi üle paarikümne põrsa aastas.

Siga kasutab söötasid liha ja rasva tootmiseks paremini kui teised loomad. Näiteks tarvitab siga 1 kg juurdekasvuks umbes 2 korda vähem söödaühikuid kui veis (veis 6,9 kg/tv, siga

3,2 kg/tv). Söödakasustus on eriti hea noornuumikuil. Tapmisel annab siga suhteliselt kõige rohkem söödavaid produkte, nii on tapakaal nuumseal 75—85% eluskaalust, veisel ja lambal aga 40—60%.

Sealiha toiteväärtus on kõrge: 1 kg sealiha sisaldab (akadeemik Ivanovi järgi) 2700 suurt kal., 1 kg veiseliha — 1400—1600 kal. Seega on sealiha toiteväärtus 70—90% võrra suurem, võrreldes veiselihaga.

Siga on kõikesööja loom, nii et seakasvatust on võimalik luua igas põllumajandusharus. Sea kaudu on kasulik väärindada lõssi, kartuleid, teravilja, köögi- ja veskijätteid ja teisi toiduainetetööstuse jätteid, muutes neid sea kaudu väärtuslikuks sealihaks ja rasvaks.

Sellest lühikesest loetelust selgub, et siga on loom, keda on põllumajanduslikest loomadest kõige kasulikum kasvatada ja aretada liha ja rasva produtseerimiseks töötavale rahvale. Iga aus nõukogude põllumees, olgu ta oma talus või kolhoosis, samuti sovhoosid ja kõik teised põllumajanduslikud majandid peaksid senisest palju suuremat rõhku panema oma seakarja suurendamisele ja aretusvõtete täiustamisele. Selleks sobivad seatõud — suur valge siga ja eesti lontkõrvaline siga — on meil olemas, kelle edaspidist aretust tuleb Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuste kohaselt jätkata.

Vaatame nüüd sigade aretuse abinõusid.

Sigade aretuse eesmärgiks on täiuslikumate sigade saamine, kes oleksid hea jõudlusega, laitmatu eksterjööriga, ning kes oma omadusi edasi pärandaksid.

Aretuse aluseks on sugusead. Neid peame hästi tundma. Peame teadma, millised pahed ja hüved neil on. Peame oskama valida nõuetele vastavaid sugusigu.

Erilist tähelepanu tuleb tõuaretuses osutada sugukuldile. Kult on nagu pool karja. Kult annab aastas mitusada järglast. Näiteks ühekordsel paaritusel võib 25—35 emist anda aastas 250—350 põrsast, kahekordsel isegi kuni 2 korda niipalju, see on 500—700 põrsast. Seega võime kuldilt 3 aasta jooksul saada 1500—2000 järglast. Ei ole muidugi ükskõik, kas need põrsad on halva kuldi toode või on nad pärinud healt kuldilt korraliku eksterjööri ja muud kasulikud omadused.

Sugukuldi valikul tuleb eriti silmas pidada tõuväärtust, sest tõukult pärandab oma omadusi kindlamalt edasi. Kõrge tootlikkusega tõusigade pidamine olgu iga kolhoosi, sovhoosi ja seakasvatusmajandi püüdeks. Tõusead annavad paremaid saadusi, nad on kõrgemini hinnatavad ja pärandavad oma häid omadusi kindlamalt järglastele.

Aretuskult põlvnegu tuntud headest vanematest, kes mõlemad on korralikult peetud ja söödetud, kellel olid head jõudlusomadused (nagu sigivus, söödakasustus jne.) ja eksterjöör.

Kult olgu täiesti terve, sest ainult tervelt kuldilt võime loota ka terveid järglasi.

Kult olgu laitmatu eksterjööriga, tugeva kehaga, hea iseloomuga jne. Ka kuldi nisade arvu tuleb vaadata.

Suur osa aretuskuldi kohta öeldust on maksev ka aretus- ehk suguemise valiku puhul.

Sugusigade valikul aretusotstarbeks on eriti tähtsad peale eksterjööri veel jõudlusomadused. Siia kuuluvad emise sigivus ja põrsaste üleskasvatamise võimed, nuumajõudlus ning liha ja rasva moodustamise võimed. Peatume veidi ka nende omaduste kui küllalt tähtsate aretussihtjoonte juures.

Sigivust mõjutavate tegurite üle on meie nõupidamisel üks teine ettekanne, nii et ma selle juures palju ei peatu. Siin tuleks tähendada, et sead oma sigivuselt on väga erinevad: ühel on palju (12—14 põrsast) pesakonnas, teisel vähe. Pesakonna suurust võib mõjutada emise pidamistingimuste parandamisega, eriti parema, valgurikkama sööda abil. Nii tuleb hästisigivate sugusigade valikul suurt rõhku panna ka nende pidamis- ja söötmistingimuste parandamisele, et võiksime aretuses saada häid tulemusi. Meie suguemiste jõudluskontrolli andmeil 1946. a. oli 25 emisel keskmiselt 9,1 põrsast pesakonnas (elusalt sündinud).

Emisel on põrsaste üleskasvatamisvõime võrdlemisi varieeruv. 1946. a. oli meil jõudluskontrolli andmeil 28 päeva vanuselt pesakonna kohta 8,2 põrsast eluskaaluga à 6,6 kg. Põrsaste surevuse protsent kõikus 1,2—28,6-ni, keskmiselt 9,8%. Peale emise avaldavad põrsaste surevusele suurt mõju muidugi sigalas valitsevad pidamistingimused. Meil tuleks tarvitusele võtta kõik abinõud selleks, et võimalikult vähendada põrsaste surevust. NSV Liidus on hulgaliselt eesrindlikke seakasvatajaid, kes kasvatavad põrsad üles 100%-liselt. Ka meil on majandeid, kus on põrsaste surevus minimaalne, näiteks Kibe sovhoosis oli jõudluskontrolli andmeil 1946. a. surevuse protsent ainult 1,2.

Jõudluskontrolli tuleb teostada ka söödakasustuse suhtes. Ühed sead kasutavad söötasid hästi, näiteks noornuumikud kulutavad ainult 3,2—3,5 sü, teised niisama vanad aga 4 ja veel rohkem söödaühikut ühe eluskaalu kg juurdekasvuks.

Samuti on tähtis sigade varavalmuse küsimus. Nii on meil mõned noornuumikud saanud 90 kg raskuseks vähem kui kuue kuuga, teised aga on selleks tarvitanud seitse kuud.

Noornuumikute (peekonite) kasvatamise küsimus tuleks võtta lahendamisele. Tuleks vähemalt osaliseltki taastada noornuumikute pidamine, kelle kasvatamiseks meie seakasvatajail on kogemusi, samuti on olemas ka vastavad seadeldised liha töötlemiseks lihakombinaatides. Noornuumikute kasvatamisega võiksime suurendada nuumsigade ringkäiku.

Noornuumikute kasvatamise puhul saaks majandis ühe aasta jooksul ligi 2 korda rohkem sigu läbi lasta, mis virgutaks ka emiste arvu suurendamisele, et saada tarvilikul määral põrsaid. Söödakasustus on noornuumikutel ligi 2 korda parem kui vanadel pekisigadel. Nii kulub noornuumikutel 1 kg eluskaalu juurdekasvuks 3,2—4 sü, vanadel pekisigadel aga 6—7 sü (188—250 kg eluskaaluga).

Tuleks senisest palju rohkem arvestada jõudluskontrolli tähtsust sigade aretuses sugusigade valikul. Jõudluskontrolli tuleks laiendada järk-järgult kõigi tõusigade kohta. Käesoleva viisaastaku lõpuks tuleks puhas- ja massaretuse teostamise kindlustamiseks laiendada jõudluskontrolli vähemalt 1500 suguseale. Tuleks teostada jõudluskontrolli mitte ainult emiste sigivuse ja põrsaste üleskasvatamisvõime kohta, vaid võtta kontrollimisele ka nuumajõudlus.

Selleks tuleks taastada sigade kontrolljaam.

Aretusmeetodid ja -võtted on kõigi loomade juures enamvähem sarnased. Siin ettekandes puudutan lühidalt mõnda aretusviisi.

Puhasaretust tuleb seakasvatajal siis tarvitada, kui tal on juba tunnustatud seatõud. Sel korral tuleb tal oma aretusemiseid paaritada edasiaretamiseks sama tõugu kuldiga, valides emiste jaoks enam sobiva väärtusliku kuldi. Kuldi valikul tuleb peale muu silmas pidada, et kult oleks emisest parem, et ta võiks tõuaretustööd edasi viia, mitte aga ainult ühel tasapinnal hoida (regressiivne aretus). Meil on tarvis läbi viia progressiivset aretust, sigu tuleb aretuse teel järjest, pidevalt parandada. Selleks tuleks valida kult mõnest paremast liinist, mis on juba tuntud.

Puhasaretus muutub aga pikapeale sugulusaretuseks, kui valida sugukuldid ainult oma sigadest ja eriti kui neid on vähe.

Kolhoosi majandites, kus on võimalik pidada palju rohkem sugusigu kui individuaal-väikemajandites, on valiku võimalused palju suuremad. Siin on võimalik pidada mitmeid liine ning neid omavahel ristelda ja kombineerida.

Plaanita sugulusaretus võib aga seakasvatuses palju kahju tekitada, ja sellest tuleb hoiduda. Selle tagajärjel võivad ilmuda mitmesugused puudused: suur surevus ja kängumine

põrsaste seas, luude ja kehaosade liigne peenenemine (väike valge siga); sigivuse ja piimahulga vähenemine emistel; kultide suguline loidus; kalduvus kergesti haigestumiseks; hõre karvakasv jne.

Süvendatud puhasaretustööd tuleks meil teha eeskätt sigade tõufarmides. Sinna tuleks koondada paremad olemasolevad emiste ja kultide liinid. Vaatame veidi lähemalt meie sigade tõufarme.

1947. a. oli meil 60 sigade sugulava (ehk tõufarmi) või selle kandidaati, milline arv on ilmselt väike.

Sugusigu oli sugulavades ja sugulava kandidaatide majandeis 1947. a.: 668 suurt valget tõugu siga, neist 111 kulti, 172 emist ja 385 noort siga; 169 eesti lontkõrvalist tõugu siga, neist kulte 18, emiseid 49 ja noorsigu 102. Eesti lontkõrvaliste sigade arv 1947. a. isegi vähenes 9 sea võrra, võrreldes 1946. aastaga, kus neid oli 178. Suurte valgete sigade arv on aga tunduvalt suurenenud (1946. a. — 184, 1947. a. — 668). Kokku oli 1947. a. sugulavade ja nende kandidaatide majandites 668+169=837 tõusiga.

See arv on ilmselt väike ning meil tuleks suuremat tähelepanu pöörata sugusigade koondamisele tõufarmidesse, milliste arvu tuleb märksa suurendada.

Tõufarmidest asetsevad üle 50% eratalundites, nimelt 60-nest 32, mis ei ole loomulik. Kooperatiivmajandites ei ole ühtegi sugulava. Neis majandites tuleb tingimata aga seakasvatust senisest palju enam arendada ja asutada ka tõufarme. Samuti tuleb asutatavate kolhooside juurde koondada tõusigu ja asutada tõufarme, luues selleks eeldusi ehituste, söötade ja kaadri näol.

Tõufarmide paiknevus maakonnas jätab samuti soovida; nii ei ole kõige nooremas ja väiksemas maakonnas — Hiiumaal — veel ühtegi sigade tõufarmi, Saaremaal on ainult 1. Kõige rohkem on neid Tartumaal, nimelt 1/4 kõigist sugulavadest (arvult 15). Viljandi- ja Võrumaal, kus loendati 1945. a. rohkem tõusigu, on suhteliselt palju vähem sugulavu, nimelt Viljandimaal 8 ja Võrumaal ainult 4. Neis maakondades tuleks sugulavade arv tõsta vähemalt kahekordseks. Sama on maksev ka Harjumaa ja Saaremaa kohta.

Mul ei ole käesoleva aasta sigade sugulavade ja nende kandidaatide arvu plaan teada, kuid selle koostamisel peab nende arvu suurendama vähemalt 25% võrra, nii et juba käesoleval aastal oleks meil 75 sigade sugulava senise 60 asemel. Tingimata tuleks neid asutada sotsialistliku ja ühiskondliku sektori majandeis.

Massaretusmeetodina, kui on tegemist segaverd või tõutute sigadega, tuleb tarvitada ristaretust vältava ristlemise või metiseerimise teel. Selleks otstarbeks kasutavad seakasvatajad oma suguemiste paaritamiseks kogu aeg ainult tõukulte sellest plaanilisest tõust.

Sigade kui kiiresti sigivate ja kasvavate loomade juures läheb tõustamine ruttu. Juba viie aastaga võib tõutust karjast saada tõulist sigade koosseisu.

Tõutute ja segaverd sigade tõustamiseks töötavad meil kuldijaamad. Neid oli meil 1947. a. töötamas 1349, neist talundites 1071, kooperatiivmajandites 122 ja mujal 156. Tõugude järgi oli: suure valge tõu jaoks 856 ja eesti lontkõrvalise tõu jaoks 493 kuldijaama. Sellest arvust tulevikus kindlasti ei piisa, ning juba tuleval aastal tuleb tõsta nende arv kuni 1650-ni. Eriti tuleks kuldijaamade arvu tõsta neis maakondades, kus vastavat plaani 1947. aastal ei täidetud ja kus ka emiste paaritamiste plaan jäi täitmata, nagu Viru-, Järva- ja Pärnumaal. Harju- ja Läänemaal on puudus tõukultidest. Nii on Harjumaal paigutatud kuldijaama 5 segaverd ja Läänemaal isegi 9 segaverd kulti. Selline nähtus pole aretuse seisukohalt lubatav. Tuleb mõnest teisest maakonnast, kus on täisverelise materjali ülejääke, hankida sinna tõukulte.

Tarbesigade saamiseks võib edukalt kasutada ka tarberistlust. Selleks otstarbeks valitakse kult ja emis eri tõust. Näiteks eesti lontkõrvalised emised paaritatakse suure valge kuldiga. Nii saadakse heade nuumaomadustega tarbesead. Sugusigadeks neid metiise kasutada ei tohi. Nad ei päranda oma häid omadusi kindlalt edasi, vaid nende järglaste seas esineb lahknemine. Tarberistlemise kohta esitan ühe näite Üleliidulise Seakasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudist:

Tõugude nimetus	Keskmine päevane juurdekasv (2—10 kuuni) g	Söödakulutus 1 kg juurdekasvuks sü	Tapakaal %	Rasva % tapakaalust
Suur valge suure valgega .	508,5	4,80	79,8	31,9
Suur valge berkshirega . .	570,5	4,36	83,8	35,3
Tarberistlusest saadud kasu .	+62,0 g	—0,44 sü	+4,0	+3,4

Metiisidelt saadi 10,8% seljapekki rohkem kui puhtailt suurtelt valgetelt.

Tarberistluse järglased saavutasid 150 kg eluskaalu 17 päeva varem kui suured valged sead. Tarberistlust võiks ka meil praktiseerida majandeis, kus osutub kahe seatõu pidamine võimalikuks.

Vaatame veel teisi tõuaretuse abinõusid.

Tõuaretuse töö edu baseerub peamiselt sugu- ehk aretusloomade õigel valikul ja paaritatavate loomade paaride õigete kombinatsioonide koostamisel. Et aretusloomi õigesti välja valida, peame tundma sigade jõudlusomadusi, nagu sigivust, põrsaste üleskasvatamisvõimet, söödakasustust jne., samuti ka sugusigade eksterjööri ja pärilikkust. Nende omaduste registreerimiseks on meil läbi viidud sigade boniteerimine, jõudluskontrolli teostamine ja tõuraamatu pidamine.

Peatume veidi tõuraamatu juures. 1947. a. on meil maksma pandud vastavalt NSV Liidus tarvitusel olevatele juhistele uus tõuraamatu pidamise süsteem. Sigade tõuraamat on jagunenud kaheks: riiklik tõuraamat ja maakondlik tõuraamat. Neist viimane kodanlikus Eestis puudus. Maakondlik tõuraamat on aga meil tarvilik eeskätt sellepärast, et kohalikud asutused võiksid hõlpsamini saada ülevaadet oma maakonna tõuressurssidest. Maakondlike tõuraamatute abil on võimalik koostada maakondades sigade tõuaretuse plaane.

Selle menetluse organiseerimisstaadiumis oleku tõttu oli 1947. a. maakondlikku tõuraamatusse märgitud ainult 427 siga. Meil tuleb viivitamata otsustavalt parandada oma suhtumist maakondliku tõuraamatu pidamisse ja igati kaasa aidata selle kiiremaks rakendamiseks, et oleks võimalik igas maakonnas kiiresti saada selget ettekujutust oma maakonna tõusigadest. Sellega avaneb ka võimalus tõuaretustöö plaaniliseks juhtimiseks.

Riikliku sigade tõuraamatu pidamine on Riikliku Tõuinspektsiooni ülesandeks. Valik sellesse tõuraamatusse on aga maakondade põllumajandusosakondade ja Riikliku Sigade Tõulava ülesandeks.

Sigade tõustamisel ning jõudluse tõstmisel omab suure tähtsuse kindla korra loomine tõuleviku rajoonides. Tõugude rajoonimise teel väldime eri tõugude segiminekut ja loome kindlama aluse plaanitõugude aretamiseks oma rajoonis.

Meie sigade kahe plaanitõu tõurajoonid olid seni järgmised: suurele valgele Viru-, Tartu-, Võru-, Viljandi- ja Valgamaa ning Pärnumaast lõunapoolne osa (Orajõe, Laiksaare, Tali, Rajangu, Saarde, Tihemetsa, Abja, Tori, Vändra ja Lelle vald).

Eesti lontkõrvalise tõurajooniks oli algul: Järva-, Lääne-, Hiiu- ja Saaremaa ning suurem osa Pärnumaa valdasid. Nüüd on lisa-

tud sellele veel Harjumaa, mis oli seni segarajooniks. Pärnumaast kuuluvad järgmised vallad lontkõrvalise sea tõurajooni: Kaisma, Halinga, Are, Sauga, Paikuse, Tahkuranna, Häädemeeste, Audru, Seliste, Tõstamaa ja Soontaga vald.

Selle jaotusega tuleb ühineda, sest see on juba üldjoontes pikemat aega nii olnud ja enamvähem otstarbekohaseks osutunud. Tõugude rajoonimise projektid on koostanud Eesti NSV Põllumajandusministeerium, ka on need arutusel olnud Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudis ja tunnistatud sobivaiks.

Lõpuks mõni sõna teadusliku uurimistöö alalt.

Teaduslikku uurimistööd sigade tõuaretuse alal on meil seni tehtud väga vähe, mis on seletatav kaadri ja asutuste puudusega sellel alal. Tartu Riikliku Ülikooli põllumajandusteaduskonna loomakasvatuse osakonna moodustamisel tuleb kohe asuda vastava kaadri ettevalmistamisele. Teaduste Akadeemia Tähtvere katsebaasi Vorbuse osakonnas on asutamisel katsesigala, mis tuleb kiiremas korras lõpetada, samuti tuleks sõja ajal hävinud Tartu Riikliku Ülikooli õppe- ja katsesigala Raadil kiiremini taastada. Hädavajalik on Kuremaal töötanud sigade kontrolljaama taastamine. Nende uurimisasutuste väljaehitamine ja nende komplekteerimine kõrge kvalifikatsiooniga kaadriga on praegu põhiliseks ülesandeks, mille lahendamine annab võimaluse asuda teadusliku uurimistöö teostamisele sigade tõuaretuslike probleemide lahendamisel.

Kokkuvõttes peab ütlema järgmist:

Sihikindel sigade tõuaretustöö Eestis on veel võrdlemisi noor (ca 25 aastat). Sellegi lühikese aja jooksul on sigade aretustööst võinud osa võtta kuni nõukogude korra kehtestamiseni ainult kitsas ringkond seakasvatajaid suurtalunike hulgast, kuna kehvikutel ja keskmikel see võimalus puudus.

Saksa fašistliku okupatsiooni ajal sigade tõuaretustöö laostus. Kuldijaamade ja sugulavade võrk vähenes miinimumini; sigade tõuline koosseis paisati segi.

1945. a. tõuloomade loenduse andmeil leidus Eesti NSV-s tõusigu siiski 28,5% sigade üldarvust. Tõusigu — nii suuri valgeid kui ka lontkõrvalisi — on säilinud sellisel arvul, et tõuaretustöö edukas jätkamine on võimalik.

Sõjajärgse stalinliku viisaastaku esimestel aastatel on Eesti NSV-s sigade aretuse alal juba mõndagi EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuste kohaselt tehtud. On täiendatud kuldijaamade võrku, välja töötatud uus, sotsialistlikule ühiskonnale kohane aretussüsteem. Töötab Riiklik Sigade Tõulava.

Arvestades eeltoodut võib esitada seaaretuse alal järgmised ettepanekud:

1. Pidada tarvilikuks sigade aretusel eriti rõhku panna aretussigade õigele valikule, söötmisele ja pidamisele. Vältida plaanitut sugulusaretust.

2. Puhas- ja massaretuse teostamise kindlustamiseks laiendada sigade jõudluskontrolli, viies 1950. a. kontrolli alla vähemalt 1500 sugusiga. Ühtlasi teostada ka nuumajõudluse kontrolli. Selleks taastada sigade kontrolljaam.

3. Laiaulatusliku metiseerimise plaanikohaseks teostamiseks laiendada kuldijaamade võrku kuni 1650-ni, et kindlustada emiste normaalset paaritamist.

4. Süvendatud puhasaretuse töö laiendamiseks ja väärtuslike tõusigade levitamiseks käesoleval aastal suurendada sigade tõufarmide (sugulavade) arvu vähemalt 25% võrra. Organiseerida tõufarme sovhoosides, kolhoosides ja kooperatiivmajandeis, luues selleks eelised söötade, pidamistingimuste ja kaadri näol.

5. Väärtuslike tõusigade otstarbekamaks kasutamiseks koondada paremad kultide ja emiste liinid parematesse sotsialistliku ja ühiskondliku sektori majandite tõufarmidesse.

6. Tõusigade boniteerimist ja märkimist tõuraamatusse intensiivistada.

7. Plaanitõugude segimineku vältimiseks ja tõuaretustöö kindlustamiseks seaduslikult kehtestada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi poolt väljatöötatud ja Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi poolt heakskiidetud sigade tõurajoonid.

8. Kõrgema haridusega zootehnikute ettevalmistamiseks avada 1948. a. sügisel Tartu Riikliku Ülikooli põllumajandusteaduskonna juurde loomakasvatuse osakond. Kaadri paremaks ettevalmistamiseks taastada Raadi õppe- ja katsemajandis väikeloomakasvatuse katsejaam.

9. Süvendada teaduslikku uurimis- ja katsetööd seakasvatuse alal Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudis sigade aretuse alal.

10. Sigade arvu ja kvaliteedi tõstmiseks taastada osaliselt noornuumikute kasvatus.

11. Seakasvatuse tootlikkuse suurendamiseks rakendada tarbesigade pidamisel tarberistlust.

LAMMASTE TÕUARETUSE PERSPEKTIIVE EESTI NSV-S

K. JAAMA

Tartu Riikliku Ülikooli aspirant

1. Ajaloolisi andmeid lammaste tõuaretusest ja lambatõugudest

Lambaid kui tarvilikke põllumajanduslikke loomi on meil peetud juba vanal ajal. Kuni 19. sajandi alguseni oli meil valitsevaks tõuks kohalik lühisabaline maalammas, kes oli kohanenud meie kareda, niiske kliimaga ja kehvade pidamistingimustega. Kuid peagi jõuti selgusele, et kohalik maalammas ei suuda rahuldada areneva põllumajanduse nõudeid. Algas uute lambatõugude otsing. Nii tehti juba 18. sajandil katseid parandada kohalikke maalambaid Hispaaniast toodud meriinodega. Aastail 1821—1830, millal teravilja hinnad langesid Euroopas ja õige tunduvalt ka Eesti- ja Liivimaal, veenduti, et teraviljakasvatus ja piirituse produtseerimine pole enam tasuv. Uute sissetulekute otsimisel leiti, et kõige tulutoovam on karjapidamine ja lambavilla tootmine. Huvi lambakasvatuse vastu äratasid ka võrdlemisi suured valitsuse toetused tõulammaste ostmiseks ja lambakasvatuse seltside poolt tehtav propaganda. Alates 1824. aastast asutati Baltimaadele mitmed meriinolammaste kasvandused.

Vaatamata sellele, et nüüd oli lambakasvatuse vastu tärganud suur huvi, ei tahtnud algul täisverd meriinolambad meil hästi areneda, sest siia toodud tõulambad ei tahtnud algul leppida siinsete pidamis- ja kliimaoludega. Kui aga suurmaapidajad parandasid lammaste pidamis- ja söötmistingimusi, hakkas meriinolambakasvatus edenema. 1840. a. jõuab meriinolambakasvatus Eesti- ja Liivimaal oma haripunktini. Tartu Ülikooli majandusteaduse professori Blau andmetel oli Eesti kubermangus 134 meriinokasvandust 93 820 peenvillalambaga. Liivi kubermangus loendati 106 lambakasvandust 91 200 meriinotõulambaga.

Suurt tõuget peenvillaliste lammaste kasvatamisele andis kalevivabrikute, nagu Hiiu-Kärdla, Sindi ja Narva kalevivabrikute asutamine. Villa saadi 1840. a. Eesti kubermangu osas peetavailt negreti- ja elektoraal-tüüpi meriinolammastelt 3918 puuda, millest Sindi kalevivabrik ostis 2000 puuda ja Kärdla vabrik 1100 puuda. Keskmiselt maksti tol ajal ühe puuda villa eest 23 rubla ja 29 kopikat. Tol ajal toodetud villa kvaliteeti, eriti peenuse suhtes, peetakse kõrgeks. Tartu ehk Põhja-Liivi

Lambakasvatajate Seltsi protokolli andmetest, 22. jaanuarist 1836, nähtub, et Baltimaade villa järele on tulnud nõudmisi isegi Moskvast. Nimetatud asjaolu tõendab, et meie kliimas võis kasvatada peenvillalisi meriinolambaid ja toota kõrgekvaliteedilist villa.

Umbes nelikümmend aastat kestnud meriinolambakasvatuse tulemusena selgus, et eriti peene villaga meriinod ei edene meil küllalt hästi. Negreti- ja elektoraal-tüüpi meriinode parandamiseks toodi rambujee-tüüpi meriinosid, kes olid eluskaalult suuremad ja üldiselt vastupidavamad.

Villatöötlemise tehnika arenes, leiutati villa kammimise masinad. Nüüd oli võimalus valmistada ka jämedamast villast, lihavillalammaste villast nägusat ja peent riiet. Alates 1863. aastast oli kõigi lambakasvatajate huvi suunatud inglise liha-villalammaste kasvatamisele. Oli tekkinud uus suund meie lambakasvatuses. Nüüd hakkasid peenvillaliste meriinolammaste asemel levima liha- ja liha-villalambad, kes andsid võrdlemisi hea kvaliteediga villa ja ka liha, mida nõudis tol ajal eriti Peterburi turg.

Lihalambatõugude kasvatamisel ei leitud enam ühist keelt. Kõige rohkem oli tol ajal levinud sauddauni tõugu lambad, keda peetakse puhtalt ja kasutatakse meriinolammaste lihaomaduste parandamiseks. Sauddaunilammaste kõrval peeti võrdlemisi palju teisi liha-villalambaid, nagu: oksforddauni-, leisteri-, šropširi-, ševioti-, hämpširi-, kotsvoldi- ja linkolnilambaid.

Peale eespool nimetatud lambatõugude peeti vähemal arvul mõisades veel mitmeid teisi tõuge. Nii on prof. Blau andmetel toodud 18. sajandi lõpul meile kuulsaid romaanovi- ja rasvasabalambaid.

Nii näeme, et kuni Esimese Maailmasõjani oli meile sisse toodud väga mitmesuguseid lambatõuge. Kord olid valitsevaks tõuks meriinod, kord inglise lihalambad. Mõnes majandis peeti meriinosid veel kuni Esimese Maailmasõjani, s. o. kuni 1914. aastani, kuid valdav enamik suurmaapidajaid pidas siiski lihalambaid.

Pärast Esimest Maailmasõda jäid meil valitsevaks tõuks inglise lihalambad. Nii toodi ametlikus korras 1926. aastal Rootsist, olemasolevate segaverd liha-villatüübiliste lammaste tõuparanduseks 49 šropširi-, 14 oksforddauni- ja 3 ševiotilammast. Hiljem (1934., 1935. ja 1936. aastal) toodi neile tõulammastele veel šropširi- ja ševiotilambaid välismailt juurde.

Nimetatud kolmest lambatõust on oksforddaunilambad kui suuremad lihalambad kõige nõudlikumad söötmise, karjamaa ja pidamisolude suhtes. Meil on oksforddaunilambad jäänud eluskaalult

palju väiksemaks kui nad on seda oma kodumaal. Samuti on langenud nende sigivus ja villatoodang. Neil põhjusil tunnustati kodanliku Eesti ajal ametlikult meie oludele sobivateks lambatõugudeks ainult šropširi- ja ševiotilambad ning asuti nende lambatõugude aretamisele ja tõuraamatu pidamisele.

2. Saksa fašistliku okupatsiooni ja sõjategevuse kahjustused lambakasvatuses

Enne Teist Maailmasõda loendati Eestis (1939. a. juulikuus) 693 000 lammast. Võrreldes lammaste suvise arvuga enne Teist Maailmasõda, vähenes lammaste arv sõjategevuse tõttu üle 64%. Osalt on selline suur lammaste arvu vähenemine seletatav ka sellega, et loendus teostati jaanuarikuus, millal olid majandites alles peamiselt tiined suguuted ja noored uted.

Suguuttede langus sõjategevuse tõttu võiks olla 16—30%. Et lahendada tõulammaste osas puudust, okupatsiooni ajal toodi meile juurde veel kaks uut lambatõugu: saksa mustapealised ja saksa valgepealised lambad. Nimetatud tõulambaid anti aga peamiselt suurmaapidajatele ja riigimõisadele. Juurde toodud lambad aga osutusid saksa lambakasvatuste praagiks ning meie lammaste tõulisuse parandamiseks kõlbmatuiks.

Saksa mustapealiste lammaste pidamist, kelle algkomponentideks on oksforddauni-, hämpširi- ja šropširilambad, oli meil katsetatud ka varem, alates 1936. aastast. Saksa valgepealise lamba algkomponentideks on linkolni, marši, kotsvoldi, leisteri ja teised lihalambad. Meie oludes kannatas nimetatud tõug kopsu ja maosoolte usstõve all.

Saksa okupantide eesmärgiks oli muuta meie šropširi- ja ševiotilambaid vältava ristaretuse teel ümber saksa musta- ja valgepealisteks lammasteks. Šropširi- ja ševiotilammaste tõuaretus jäi seisma, šropširi- ja ševiotilammaste sugulavadesse ja jäärajaamadesse paigutati saksa musta- ja valgepealised sugujäärad. Riigimõisadesse asutati suuremad saksa musta- ja valgepealised tõulambakasvandused, kust levitati ümbruskonda nimetatud tõulambaid.

3. Tõulammaste ressursid ENSV-s 1945. a. tõuloomade loendusandmeil

1945. aasta tõuloomade loendusandmeil on Eesti NSV-s valitsevateks tõugudeks šropširi- ja ševiotilambad. Loendusandmeil oli meil 1945. aastal šropširi tõu- ja tõutüübilist lammast 65,3%

tõulammaste arvust, ja ševioti tõu- ja tõutüübilisi lambaid 34,7%. Arvestades jäärajaamades paaritatud uttede arvu, tuleb nimetatud tõulammaste baasi pidada napiks. Näib, et see arv on loendusel arvestatud väga tagasihoidlikult.

1945. a. tõuloomade loendusandmeil oli Eesti NSV-s 11 378 tõu- ja tõutüübilist jäära. Arvestades suurt huvi tõulammaste pidamise vastu, mis tekkis sõjategevuse lõppedes Nõukogude Eestis, ja võrdlemisi suurt tõu- ja tõutüübiliste jäärade arvu, võiksime pidada praegu Eesti NSV-s tõu- ja tõutüübiliste lammaste arvu palju suuremaks kui seda loendati 1945. aastal.

1945. a. tõulammaste loendusandmetest nähtub, et meie šropširi ja ševioti tõu- ja tõutüübiliste lammaste kohta on säilinud vähe põlvnemist tõendavaid dokumente, s. o. tõuraamatu tunnistusi, talletunnistusi ja paaritustõendeid. Dokumentide järgi on võidud 1945. aastal lammaste tõugu määrata kõigest 1736 juhul, sellest tõuraamatu tunnistustega 640 tõulammast.

Tõuraamatu tunnistuste ja teiste dokumentide puudumist võib seletada sellega, et saksa okupatsiooni ajal ei märgitud tõuraamatusse peaaegu üldse šropširi- ja ševiotilambaid ega antud välja talletunnistusi ja paaritustõendeid. Kuna lamba majanduslikult kasutatav iga on võrdlemisi lühike, siis oli 1945. aasta tõuloomade loendusajaks peaaegu täielikult kadunud varematel aegadel väljaantud dokumentidega tõulambad.

Šropširi ja ševioti tõugu lambaid esineb kõigis maakondades. Saaremaad, kus on loendatud kõigest 93 ševiotilammast, võiks pidada šropširi tõugu lammaste puhasrajooniks. Üldiselt vastab šropširi- ja ševiotilammaste levik kehtinud tõurajoonidele. Šropširilammaste tõurajooniks olid: Viru-, Järva-, Harju-, Saare- ja Viljandimaa ning Tartu- ja Pärnumaast põhjapoolsed vallad. Ševiotilammaste tõurajooniks olid: Võru- ja Valgamaa ning Tartu- ja Pärnumaast lõunapoolsed vallad.

Alates 1946. aastast tunnistati Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi poolt šropširilammaste tõurajooniks kogu Eesti NSV. Ševiotilambaid otsustati edasi aretada tema senistes tõupiirkondades Võru-, Valga- ja Tartumaal.

4. Lammaste aretus sõjajärgsel perioodil

Enne Teist Maailmasõda 1940. a. oli meil 81 lammaste sugulava ja sugulava kandidaati 1100 tõulambaga. Jäärajaamades oli 625 tõujäära ja 1200 tõuutte. Fašistliku okupatsiooni ja sõjategevuse tõttu langes sugulavade ja ühes sellega ka tõulammaste arv märgatavalt.

Isamaasõja võidukal lõppemisel alustati Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadi (nüüd Põllumajandusministeeriumi) juhtimisel lammaste tõuaretust, eriti massaretuse näol, jäärajaamade kaasabil.

Eesti NSV põllutöö rahvakomissari (nüüd põllumajandusministri) poolt väljaantud käskkirjade kohaselt on alates 1946. aastast iga aasta läbi viidud sugujäärade zootehniline tunnustamine ja jäärade märkimine ning paigutamine paarituspunktidesse ehk jäärajaamadesse. Võrreldes kodanliku Eesti aegse jäärajaamade arvuga (ca 600 jaama), on jäärajaamade ja ühes nendega tunnustatud jäärade arv 2 aasta kestel (1945.—1947. a.) tõusnud rohkem kui kümnekordseks. Nii töötas Eesti NSV-s 1947. aastal juba 7690 jäärajaama, kuhu oli paigutatud 4968 šropširi tõugu ja 1928 ševioti tõugu jäära.

Uurides zootehniliselt tunnustatud jäärade tõulist väärtust, selgub, et 7690 tunnustatud jäärast oli kuni 1947. aastani märgitud riiklikku tõuraamatusse kõigest 58 tõujäära (33 šropširi ja 25 ševioti tõugu jäära) ja maakondlikku tõuraamatusse 204 jäära (137 šropširi- ja 67 ševiotijäära). Sellise olukorra põhjuseks on ülalpool mainitud tõudokumentatsiooni häving okupatsiooniajal.

5. Lammaste puhasaretus ja selle rajamine

Lammaste sugulavad ja tõulammaste kasvandused on tõulammastega varustajateks. Kuivõrd nimetatud kasvandused on suutnud meid tõulammastega varustada, seda näeme alljärgnevaist andmeist:

Enne Teist Maailmasõda oli kodanlikus Eestis 81 lammaste sugulava ja sugulava kandidaati 1100 tõulambaga. Välja arvatud kaks riiklikku tõulammaste kasvandust, asusid kõik meie sugulavad eramajandites, kus tõulambaid peeti loomapidamise kõrvalharuna. Enne Teist Maailmasõda suutsid meie lammaste sugulavad vaevu rahuldada pidevalt kasvavat tõulammaste vajadust.

1947. aastaks oli taastatud ja tegutses Eesti NSV-s juba 50 lammaste sugulava ja sugulava kandidaati (31 šropširi- ja 19 ševiotilammaste sugulava). Nimetatud arvust oli talundites 43 sugulava, õppe- ja uurimisasutustes 5 sugulava ja kooperatiivsetes ning muudes majapidamistes 2 sugulava. Märkimisväärt on nähe, et 1947. aastal polnud meie sovhoosides asutatud veel ühtki lammaste sugulava.

1946. a. oli meil sugulavades kõigest 292 tõulammast, sellest 170 šropširi- ja 122 ševiotilammast. 1947. a. kasvas tõulammaste arv sugulavades märgatavalt. Aasta lõpuks oli sugulavades 630 tõulammast, neist 367 šropširi- ja 263 ševiotilammast.

Pealeselle osteti 1947. a. mitmesuguste ühistute ja kooperatiivide majanditesse 107 šropširi- ja 74 ševiotilammast. Praegune lammaste arv sugulavades moodustab Teise Maailmasõja eelsest lammaste arvust kõigest 57,3%.

Tegelikku lammaste tõuaretustööd korraldas Eestis varem Lambakasvatajate Selts, kelle tegevus kestis 1945. aastani. Tõuaretustööle uue nõukoguliku suuna ja sihi andmisega likvideeriti 1948. aastal kõik senised tõuseltsid. Veiste, hobuste ja sigade tõuaretustöö uuesuunaliseks jätkamiseks asutati vastavate loomaliikide ja tõugude järgi riiklikud tõulavad. Lammaste tõuaretustöö jätkamiseks pole seni veel asutatud riiklikku tõulava, milline asjaolu on suuremaks takistuseks meie lambatõugude aretustöös. Olemasolevad lammaste sugulavad on jäänud ilma juhtiva keskkorralduseta, tõulammaste levitamine ja paigutamine on toimunud korrapäratult ja plaanita. Uue, sotsialistliku loomakasvatuse arenemisega kolhoosides ja sovhoosides ning tõulambapidamise osatähtsuse suurenemisega vajatakse hädasti tõulammaste kasvatamiseks ja aretamiseks keskasutust, riiklikku lammaste tõulava. Ilma nimetatud asutuseta pole loota Eesti NSV-s kuigi suurt edu lammaste tõuaretuses.

Lambaid on seni märgitud Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi juhtimisel üksnes maakondlikku lammaste tõuraamatusse. Maakondlikku tõuraamatusse märgiti 1947. aastal 538 lammast, neist 261 šropširi täisverelist ja 129 šropširi segaverelist ning 116 ševioti täisverelist ja 32 ševioti segaverelist lammast. Lammaste boniteerimist teostati esimest korda 1947. aastal 288 majandis, kus boniteeriti 1572 lammast, neist 171 jäära ja 890 utte. Boniteeritud lammastest oli 218 šropširi ja 197 ševioti täisverelist lammast.

6. Lammaste aretuse sihtjooni ja lambatõugude valik vastavalt Eesti NSV rahvamajanduse nõudeile

Saanud lühikese ülevaate meie lambakasvatusest ja aretusest, oleks veel vajalik selgitada, milline peab olema meie lambakasvatuse suund, ja kas olemasolevad lambatõud rahuldavad meie nõudeid.

Lähtudes meie rahvamajanduse huvidest, peaks lambakasvatus teenima laialdasi rahvahulki. Kõigepealt peab lammas produtseerima villa, millest saab valmistada meie tekstiilitööstustes mitmesugust riiet ja lõnga. Samuti peaks meil lambakasvatus andma sobiva kvaliteediga villa meie arenenud kodukäsitöö jaoks. Edasi peaks meie lambakasvatus varustama meie elanikkonda lambaliha ja karusnahkadega. Pikk talv nõuab elanikkonnalt vil-

laste rõivaste ja lambanahksete kasukate kandmist. Lambakasukanahkadelt nõutakse, et nad oleksid nägusad, kandmisel püsivad ja kerged.

Kas on suutnud meil tunnustatud šropširi ja ševioti lambatõud rahuldada püstitatud nõudeid?

Meie šropširilamba kohta on rida uurimusi ja vaatlusi. Tartu Riikliku Ülikooli prof. E. Liiki andmetel on šropširi-utel talvine villa peenus 26,32 μ (a—b — peenuskraad) ja jääradel 28,13 μ. Suvine šropširi-ute villa keskmine peenus on 32,31 μ (b—c — vill) ja jäära 34,83 μ (c — vill). Nii prof. E. Liiki poolt kui ka Villalaboratooriumis tehtud uurimised näitavad, et meie šropširilammaste vill on kõrge väärtusega. Edasi võime tähendada, et meie šropširilammastel pole villatoodang väike. Nii näiteks andsid:

Lammaste tõulised grupid	Villa ühelt lambalt aastas kg	
	jäär	utt
Tõuraamatu A-osakonna šropširilambad	4,2	3,6
Eestisse imporditud šropširilambad	4,7	3,6
„Vlast-truda" šropširilambad	3,3	2,5
„ hämpširilambad	3,3	2,5
„ linkolnilambad	8,3	6,1
„ romni-maršilambad	5,4	5,3

Arvestades meie šropširilammaste villa kõrget rendementi, ületab šropširilammas kvantiteedilt ka meriino-preekosi villatoodangu. Prof. E. Liiki andmeil on meie šropširilammaste villa rendement ca 60% (suvel 63,21 ja talvel 57,11%), meriinolammastel aga 40% piirides.

Šropširilamba eluskaalu suurus on tähtis tegur liha produtseerimisel. Šropširilammas on meil keskmise raskusega lihalammas, kes ei jää eluskaalult maha Nõukogude Liidu teistes vabariikides peetavaist šropširilammastest. Võrdluseks olgu järgmine tabel:

Lammaste tõulised grupid	Eluskaal kg	
	jääral (1,5 aastat) kg	utel (1,5 aastat) kg
Tõuraamatu A-osak. šropširilambad	74,5	68,4
Eestisse imporditud šropširilambad	88,0	66,4
„Vlast-trudas" peetavad šropširilambad	89,7	50,2
„ „ hämpširilambad . . .	88,0	57,6
„ „ linkolnilambad	79,1	51,7
„ „ romni-maršilambad . .	82,2	53,3

Andmeist selgub, et šropširilammas on meie oludes arenemisvõimeline lihalambatõug. Ta on meie oludes võrdlemisi hästi kohanenud ja eluskaalult pisut väiksem kui oma algkodus. Meie šropširi eluskaalu vähenemine on tingitud liigsest veresugulusest ja kehvemast söötmisest.

NSV Liitu on šropširilambaid toodud esimest korda 1925. aastal. Neid peetakse Põhja-Kaukaasias, Ukrainas, Kasahstanis ja Läti ning Leedu NSV-s. Šropširilambad on Nõukogude Liidus hästi arenenud.

Meil aretatavate ševiotilammaste kohta on uurimusandmeid vähem kui neid oli šropširilammaste kohta.

Ševioti lambatõug on kirjanduse andmeil vähenõudlik ja vastupidav inglise lambatõug, kes annab hea kvaliteediga liha ja villa. Ševiotilambad on hästi sigivad, andes meie andmeil 100 poeginud ute kohta 160 talle, šropširilammastel on Askaania-Novas olnud 158 talle. Ševiotilammaste vill jääb peenuselt ja ühtluselt šropširilammaste villast maha. Šropširi- ja ševiotilammaste võrdluseks võiksime tuua järgmised andmed:

Villapeenus	Jäär	Utt
Tõuraamatu A-osak. šropširilammastel	26,5 µ	29,7 µ (B)
Tõuraamatu A-osak. ševiotilammastel	32,5 µ	35,0 µ (C)
Villatoodang aastas lamba kohta		
Tõuraamatu A-osak. šropširilammastel	4,2 kg	3,6 kg
Tõuraamatu A-osak. ševiotilammastel	3,4 „	3,2 „
Askaania-Novas peetavail ševiotilammastel . . .	3,5 „	2,5 „
Eluskaal		
Tõuraamatu A-osak. šropširilammastel	74,5 kg	68,4 kg
Tõuraamatu A-osak. ševiotilammastel	78,6 „	52,0 „
Välismaalt imporditud ševiotilammastel	82,5 „	55,0 „
Askaania-Novas peetavail ševiotilammastel . . .	80,0 „	56,0 „

Meil kasvatatavate ševioti-uttede eluskaal on märgatavalt väiksem kui šropširidel, kuid ainult pisut (3—4 kg) väiksem kui välismaal ja Askaania-Novas aretatavate ševioti-uttede eluskaal.

Uttede eluskaalu vähenemine on meil tingitud liigsest veresugulusest, liiga noorelt suguloomadena kasutamisest ja kehvast pidamisest ning söötmisest.

Nõukogude Liidus on ševiotilambaid esimest korda välismaalt sisse toodud 1936. aastal.

Meil on ševiotilamba kasvatajad selle tõuga siiani olnud väga rahul. Ta on meie oludes hästi kohanenud. Ševiotilammast ei

tohiks meil alahinnata. Ševiotilambaid on tõuloomade loendusandmeil tõulammaste arvust 34,7%.

Ševiotilammaste aretustöö edukaks jätkamiseks on vajalik sisse tuua uusi ševioti tõulambaid, et saavutada verevärskendust ja uusi vereliine.

Sotsialistliku põllumajanduse süvenemisega ja uute kolhooside loomisega on lähemas tulevikus loota, et Eesti NSV-s muutub põllumajandus intensiivsemaks, suureneb ka lammaste söödabaas ja paranevad lammastepidamise tingimused. Sellest tingituna võib tulevikus tekkida vajadus uute, eriti suurema lihatootmisvõimega lambatõugude järele. Kuid suurema lihatootmisvõimega lambaid võime aretada ka šropširi- ja ševiotilammastest pideva aretustööga ja nende lammaste parema söötmise ja pidamisega.

Juhul, kui hakatakse aretama uusi, suuremate jõudlusvõimetega lambatõuge, nagu seda on linkolni, romni-marši ja teised inglise lihalamba tõud, tuleks enne kui nad meie oludes kasvatamisele ja aretamisele võetakse ENSV Teaduste Akadeemial vastavais katsejaamades tõuaretuskatsetega kindlaks teha nende lambatõugude kohasus meie oludele.

Nagu eespool öeldud, vajatakse meil peale liha-villalammaste veel karusnahalambaid. Karusnahkade tootmise seisukohast lähtudes ei suuda aga meie praegused lambatõud neid nõudeid rahuldada. Šropširi- ja ševiotilammaste kasukanahad on võrdlemisi rasked, pole vastupidavad ja kuluvad pärast lühiajalist kandmist. Lambakarusnahkade nõudmise rahuldamiseks on meile iga aasta sisse toodud hulk lambakarusnahku, eriti karakullinahku. Kodanlikus Eestis katsetasid mitmed lambakasvatajad karusnahalammaste ja karakullilammaste kasvatamisega, tuues selleks välismaalt sisse vähemal hulgal romaanovi ja soome karuslambaid, keda ristati karusnaha saamise eesmärgil eriti valitud kohalike maalammastega.

Kohaliku karakullilamba aretuse eesmärgil imporditi kodanliku Eesti ajal Lätist ja Saksamaalt vähesel hulgal täisverelisi karakullilambaid, keda ristati hästi sigivate, hästi läikiva ja kareda villaga kohalike karusnahatüübiliste maalammastega.

Praegu Eesti NSV-s karusnahalambaid ei aretata ega kasvatata, kuigi tuntakse lambakarusnahkade järele suurt puudust.

Kohalike eesti karusnahalammaste kasvatamise eesmärgiks peaks kõigepealt olema väärtuslike lambakasukanahkade tootmine. Kohaliku karusnahalamba aretamiseks tuleb kasutada meie karusnahatüübilisi maalambaid, kes on meie kliimaoludele hästi vastupidavad ja sigivad. Karusnahatüüpi maalammaste parandamiseks tuleb teistest liiduvabariikidest sisse tuua kuulsaid romaanovi tõugu karusnahalambaid ja karakullijäärasid.

7. Kokkuvõte

1. Kooskõlas Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsusega „Eesti NSV Põllumajanduse arendamise ülesanded sõjajärgsel ajastul" tuleb Eesti NSV-s pidada sigivaid lihavillalambaid. Lähtudes sellest ja ühtlasi arvestades meie šropširi- ja ševiotilammaste edu Eesti NSV-s, tuleb meie oludes pidada kohasemaiks plaani-lambatõugudeks šropširi- ja ševiotilambaid.

2. Edukamaks lammaste masstõuaretuse läbiviimiseks ja segaverd lammaste tõustamiseks komplekteerida kõik jäärajaamad täisvereliste tõujääradega. Jäärajaamade arv, mis on praegu plaanitud vastavalt üksikmajapidamiste arvule, osutub tulevikus liiga suureks. Kolhooside asutamisega väheneb väikemajandite arv, seega tuleb edaspidi jäärajaamade arvu vähendada.

3. Tõulammaste arvu kiiremaks taastamiseks ja tõuaretustöö efektiivsemaks läbiviimiseks asutada 1949. aastal Eesti NSV-s 50 lammaste kunstliku seemendamise punkti.

4. Seoses põllumajanduse kollektiviseerimisega ja tõulammaste farmide asutamisega sovhooside ja kolhooside juures vajatakse meil lähemas tulevikus suuremal määral tõulambaid. Tõulammaste puuduse kõrvaldamiseks tuleb lähemal ajal organiseerida vähemalt 50 uut lammaste sugulava sovhoosidesse ja kolhoosidesse. Koondada neisse uutesse sugulavadesse üksikmajanditest tõu- ja tõutüübilisi uttesid, igasse arvult kuni 100, ja tuua nimetatud uute sugulavade jaoks Nõukogude Liidu teistest vabariikidest verevärskenduseks kuni 100 šropširi täisverelist jäära.

5. Ševiotilammaste edasiaretamise võimaldamiseks sisse tuua vähemalt 50 ševioti täisverelist jäära ja 30 täisverelist utte. Ševiotilambaid aretada edasi tema senistes levikukohtades, s. o. Võru-, Valga- ja Tartumaal.

6. Tunnustatud šropširi- ja ševiotilammaste kõrval võtta Eesti NSV Teaduste Akadeemial uurimisele ka mõningaid teisi lambatõuge, eriti aga linkolni, romni-marši, meriino-preekosi, romaanovi, karakulli lambatõuge ja eesti karusnaha tüüpi maalambaid.

7. Eelnimetatud uute lambatõugudega katsetamiseks ja tõulammaste baasi täiendamiseks on tingimata vajalik 1949. aastal osta teistest nõukogude vabariikidest tõulambaid järgmisel arvul:

Lammaste tõud	Jääre	Uttesid
a) šropširilambaid	100	30
b) ševiotilambaid	50	30
c) linkolnilambaid	3	10
d) romni-maršilambaid	3	10
e) meriino-preekosilambaid	3	10
f) romaanovilambaid	10	10
g) karakullilambaid	10	10

Lisaks neile osta Saaremaalt eesti maalambaid 55 (neist uttesid 50).

Kokku katsete korraldamiseks Eesti NSV Akadeemiale 1949. a. on tarvis osta 184 jäära ja 160 utte.

8. Eesti NSV Ministrite Nõukogul määrata eelarve korras eelnimetatud 344 lamba ostmiseks 350 000 rubla. Nimetatud tõulammaste ostu ja transpordi korraldus anda Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Elusloomade Varumise Kontori hooleks.

9. Lammaste tõuaretuslikud uurimistööd anda Eesti NSV Teaduste Akadeemia hooleks, võimaldades temale selleks vastavad summad katse- ja tõulammaste ostmiseks, katselambalautade ehitamiseks ja sisustamiseks. Olemasolevate ja uute lambatõugude villaomaduste uurimiseks asutada Eesti NSV Teaduste Akadeemia juurde villa uurimise laboratoorium vastava sisustusega.

10. Eesti NSV Teaduste Akadeemial aretada Eesti NSV oludele kohane karusnahalamba tõug, milleks koondada kohalikke karusnahatüübilisi maalambaid (eriti Saaremaalt) ja ristata neid täisvereliste romaanovi- või karakullijääradega.

11. Saaremaa lambakasvatuse olukorra selgitamiseks ja karusnahatüüpi maalammaste väljavalimiseks korraldada 1948. aastal Eesti NSV Teaduste Akadeemial vastav ekspeditsioon.

12. Puhas- ja massaretuse kindlustamiseks laiendada lammaste jõudluskontrolli, viies 1950. aastaks kontrolli alla vähemalt 500 lammast.

13. Organiseerida 1949. aastaks šropširilammaste riiklik tõulava ja allutada temale ka ševiotilammaste tõuaretus.

14. Pidada vajalikuks organiseerida tõhusamat aretustööd lambakasvatuse alal, tõmmates selleks kaasa kõik meie kolhoosid, õppe- ja katsemajandid ning sovhoosid.

KODULINDUDE TÕUARETUSKÜSIMUSI EESTI NSV-S

C. RUUS

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi väikeloomakasvatuse sektori juhataja

Meie loomakasvatus on partei ja valitsuse ettenägelikul juhtimisel ja talupoegade hoolsa töö tagajärjel saavutanud nimetamisväärset edu. Tõusva arengu suunas on edasi läinud ka meie loomakasvatuse väiksema osatähtsusega haru — linnukasvatus. Märkimisväärselt on suurenenud meil kodulindude arv, mis saksa okupantide poolt valdavas osas hävitati. Kuid rööbiti lindude arvu suurenemisega tuleb kahtlemata senisest suuremal määral rõhku panna kodulindude toodangu tõstmise võimalustele.

Lindude tõuaretus sõjaeelsel perioodil

Meie linnukasvatus peab tänapäeval seisma laiade rahvahulkade teenistuses ja varustama elanikkonda kõrgeväärtuslike toiduainetega — kanamuna ja linnulihaga. Selle eesmärgi saavutamisel peab iga linnukasvataja ja linnukasvatuse organiseerija silmas pidama kõrge toodangu saavutamist, püüdes saavutada seda vähese söödakulutusega, s.o. odavalt. Ökonoomse toodangu saavutamisel on põhiliseks teguriks vastav linnutõumaterjal. Linnukasvatuses tuleb tõulindudele kui tootmisvahendeile omistada erilist tähtsust, sest nende kaudu saavutatakse nagu teistegi tõuloomadega kõrgem tootlikkus ja tõuseb söötade väärindustase. Seega on tõuaretus üks olulisemaid tegureid edukaks linnukasvatamiseks.

Vaatame kõigepealt, mis meil on tehtud lindude tõuaretustöös enne Suurt Isamaasõda. Tol ajal juhtis lindude tõuaretustööd „Eesti Linnukasvatajate Selts", mis teatavasti asutati 1919. a. Sellesse organisatsiooni kuulusid üle 1000 linnukasvataja ja tema ülesandeks oli arendada oludekohast linnukasvatust, eriti aga aretada meie olude kohaselt paremaid munakanatõuge ja parandada tõuliselt kohalikku lindude materjali ning linnupidamise tingimusi. Seltsi tegevuse algaastail peeti meil peamiselt segaverelisi linde, kellelt polnud paremagi pidamise ja söötmise režiimi juures loota kõrget toodangut. Millised tõud olid meil tol ajal kõige levinenumad, selle kohta puuduvad igasugused statistilised andmed. Toodud küsimust võib lahendada ainult kaudsete andmetega. Nii näiteks mainib 1925. a. ajakirjas ilmunud artiklis meile tuntud põllumajandusteaduste doktor Julius Aamisepp, et ta võib kindlasti tõendada, et meie kanadest on 99% segaverelised.

1925. a. loendati meil 724 000 kodulindu, seega ainult ca 7000 tõulindu. Kanatõugudest oli tol ajal kõige rohkem levinenud valged ja põldpüüvärvi itaalia kanad, edasi mustad minorkad, viirikplimutrokid, faverollid, mustad langšanid, kollased orpingtonid ja valged uaiendotid. Teisi tõuge leidus ainult üksikute eksemplaridena. Parditõugudest olid levinenud peamiselt roaani ja pekingi pardid. Kalkunitest ameerika pronkskalkunid ja hanedest tuluusid, emdenid ja ka hiina haned.

Kui asutati Eesti Linnukasvatajate Selts, siis oli tema üheks ülesandeks soetada jõudlusvõimelisi tõulinde. Seltsi korraldusel on meile toodud mitmel korral välismailt tõulinde, mis ongi pannud meie lindude tõulisele koostisele aluse. Need sissetoodud linnud ongi peamiselt olnud alusmaterjaliks lindude tõuaretustöös. Sissetoodud lindudest moodustati paljunduspunktid, kes kohustusid neid puhtalt aretama ja levitama tõumaterjali haudemunadena. Pealeselle on ka era-algatusel meile vähesel määral sisse toodud teisi tõuge, nagu: rood-ailendeid, faverolle, barnevelde jt.

Mis puutub meile sissetoodud tõugudesse, siis on osutunud valged leghornid kõige levinenumaks ja ka otsitavamaks tõuks. Selle tõu positiivseteks omadusteks loetakse, et ta kohaneb erioludes kergesti, on elava iseloomuga, mistõttu ta võib suurte jooksuaedade puhul suure osa sööta ise hankida, edasi on ta hea muneja, võib meie oludes korraliku söötmise ja pidamise juures muneda 180—200 muna ja rohkemgi aastas. Munad on keskmise suurusega ja hästi viljastatud. Tibud on kiirekasvulised, hakkavad munema tavaliselt 6 kuu vanuselt. Ei haudu. Pealeselle on leghorni tõumaterjali kergem saada, kui kõige levinenumat kanatõugu.

Põldpüüvärvi itaalia kana, keda imporditi meile peamiselt Rootsist ja milline tõug oli levinenud rohkem Põhja-Eestis, eriti Harju- ja Virumaal, on oma omadustelt peaaegu võrdne valge leghorni kanaga. Üldiselt leidis põldpüüvärvi itaalia kana poolehoidu maal, sest omades pruuni sulestikku, jääb ta röövlindudele ja loomadele vähem märgatavaks kui heleda värviga kanad, kelle poegi kevadel röövlinnud kipuvad ära viima. Selle tõu ametlik aretamine lõpetati meil aga 1939. a., peamiselt tõu- ja verevärskendusmaterjali vähese saadavuse pärast ja olukorras, kus üldiselt levinenud valgete leghorni kanade näol meil üks kerge munakanatõug juba niikuinii oli olemas.

Edasi oli meil, nagu tähendatud, Rootsist ja Saksamaalt sisse toodud plimutrokk. See tõug ei suutnud võita kasvatajate üldist lugupidamist, ehkki see on teistes maades kõrge munemisjõudluse poolest tuntud tõug.

Levinenud olid veel rood-ailendid, kes näitavad ka edasist levinemise tendentsi. See kanatõug on kohanenud meie oludes kiiresti ja on sobinud ka piiratud jooksualadega kanakasvandustesse. Seetõttu on see kana muna-lihakanana leidnud laialdast pooldamist. Pealeselle on ta meil tuntud kui hea muneja ja hautab võrdlemisi hästi, vajab aga valgurikkamaid söötasid kui kerged tõud; ilma selleta muneb vähem ja läheb liiga rasva. Vaatamata rood-ailendi headele omadustele, oli tema levik võrdlemisi tagasihoidlik, ja teda kasvatati peamiselt Põhja-Eestis.

Mis puutub siin nimetatud teistesse tõugudesse, siis kasvatasid neid üksikud asjaarmastajad ja need tõud pole üldiselt läbi löönud, kuna nende tõumaterjal on liiga piiratud. Kuid olgu veel niipalju tähendatud, et faverolle ja barnevelde kasvatasid ka üksikud sugulavad, mistõttu nad olid ka teatud määral levinenud. On selgunud, et need kanad arenevad meie kliimas küllalt rahuldavalt ja annavad ka rahuldavat toodangut (faverollid 114 muna aastas).

Siin nimetatud tõugudest olid Suure Isamaasõja eelsel perioodil valged leghornid kõige enam levinenud, mida tõestab ka see asjaolu, et näiteks 1939. a. oli valge leghorni tõumaterjaliga sugulavasid 36, rood-ailendi tõumaterjaliga aga 8. Hanede, partide ja kalkunite sugulavasid oli 2.

Seega valitses sõjaeelsel perioodil meil ainult kaks kanatõugu. Kui nüüd arvestada, et meil 1939. a. oli 44 sugulava, kus keskmiselt igaühes oli mitte rohkem kui 100 tõulindu, siis oli meie tõulindude arv kõigest 4000—5000, mis moodustas meie lindude üldarvust vähem kui 1% (1939. a. oli 1,7 milj. lindu). Kindel on see, et sugulavades olevate lindudega toimus ainult tõuaretustöö, mis seisis peamiselt jõudluskontrollis ja sugulindude valikus, samuti ka haudemunade ja sugulindude levitamises. Sugulavades olev tõumaterjal oli võrdlemisi kõrge jõudlusvõimega, mida näitavad väga ilmekalt 1937. a. sugulavade munemisvõistluse andmed. Nimetatud aastal võttis munemisvõistlusest osa 45 kanakasvandust; neis kasvandustes ulatus keskmine munatoodang kana kohta 162 muna aastas, paremates sugulavades 170—229 muna aastas.

Oli loota, et meie lindude koostis muutub pideva sugumaterjali levitamise teel järjest tõulisemaks. Pealeselle kasvas sõjaeelsel perioodil järjest tõumaterjali nõudmine, ja sugulavad ei suutnud kõiki nõudmisi rahuldada.

Sõjakahjustused Eesti NSV tõulinnukasvatuses

Meie tõulinnukasvatuse pideva arengu katkestas fašistlik okupatsioon Eestis, lindude tõuaretustöö sel perioodil jäi täiesti soiku. Okupantide tegevus meil seisis peamiselt produktide väljapressimises. Munamüügi normid määrati põhimõttel: kellel on toodangubaas suurem, annab progressiivselt vähem. See ei jätnud mõju avaldamata meie väikemajapidamistele, kes peamiselt olidki linnukasvatajad. Pärast Eesti NSV vabastamist saksa fašistlikest okupatsioonivägedest Nõukogude armee poolt 1944. a. sügisel oli meil järele jäänud umbes 350 000 kana 1,7 milj. asemel 1940. a. Seega oli Eesti NSV-s kodulindude arv Suure Isamaasõja eelse tasemega võrreldes langenud 22%-ni. Linnukasvatus osutus suhteliselt kõige rohkem kannatanud loomakasvatusharuks. Lindude massilise hävitamise kõrval oli laastatud ja hävitatud suur osa linnukasvatuse arendamiseks vajalikest haudejaamadest ja uurimisasutustest, nagu näiteks Tartu Riikliku Ülikooli Väikeloomaja Linnukasvatuse Katsejaam, mis hävines täielikult ühes eluta ja elusa inventariga.

Lindude aretus sõjajärgsel perioodil

Sõjajärgsel perioodil algas partei ja valitsuse juhtimisel linnukasvatuse ülesehitustöö. Seoses linnukasvatuse arendamise viisaastakuplaani täitmisega peab tõusma kodulindude arv 1950. a. 2 miljonini, s. o. ületama märgatavalt sõjaeelse taseme. EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse kohaselt tuleb aga juba 1948. a. lõpuks suurendada kodulindude arvu meie riigis 1,4 miljonini. Selle otsuse elluviimisel on saavutatud nimetamisväärseid tulemusi. Lindude arvu tõstmisel on tänapäeval eriline tähtsus haudejaamade tegevusel. Hävinenud haudejaamade eduka taastamise tagajärjel linnukasvatus- ja põllumajandusühistute poolt alustas juba 1945. a. tegevust inkubaatorite park, mis mahutas ühekordselt 120 000 haudemuna. 1948. a. haudehooajaks oli ühistutel korras inkubaatorite park, mis mahutab ühekordselt 170 000 haudemuna. Seega näeme hautamistegevuses märkimisväärset tõusu, mis muidugi mõjutab omakorda lindude arvulist tõusu.

Sellele vaatamata, et lindude arv näitab meil pidevat suurenemist, on seni jäetud täiesti unustusse lindude aretustöö. Võib päris julgesti öelda, et käesoleval ajal ei tehta Eesti NSV-s üldse lindudega plaanikindlat tõuaretustööd, vähemalt mitte sellisel määral, nagu seda tehakse meie teiste põllumajanduslike loomade juures. Oma näite tõestamiseks esitan mõned faktid:

1) Tõuaretustöö aluseks on teatavasti jõudluskontroll, mille alusel toimub selektsioon hea ja halva muneja suhtes. Jõudluskontrolli aga ei teostata minul olevatel andmetel üheski sovhoosi ega õppe- ja katsemajandi linnufarmis, vähemalt ei teostata seda sel määral, mis kindlustaks objektiivseid jõudlusandmeid (puuduvad korralikult töötavad kontrollpesad).

2) Ei toimetata sugukanade ega ka neist pärinevate tibude märgistamist, mis teatavasti on aluseks pärilike andmete registreerimisel.

Tagajärjeks on muidugi see, et olemasolevad hea munemisjõudlusega kanad ei leia sugulindudena õiget kasutamist, ja valik toimub loomulikul teel — vabavõistluse ja stiihilise arenemise teel.

Seega ei saa me ka rääkida praegusest lindude aretustööst ja selle organiseerimisest, sest lindude plaanikindel aretustöö kui niisugune puudub täielikult. See tuleb lähemas tulevikus organiseerida.

Lindude aretus-perspektiivid

Et aretustööd organiseerida, peame kõigepealt teadma, milliseid tõuressursse me omame. Eespool kuulsime, et enne Suurt Isamaasõda meil olevad tõulinnud olid küllalt kõrgetoodangulised. Seepärast pole mõtet ka praegu olemasolevaid tõulinde kõrvale heita, vaid tuleb asuda olemasolevate tõugude plaanikindlale aretustööle. Kui palju on meil praegu tõulinde? Selle kohta puuduvad mul täpsemad loenduse andmed. Kuid teatud ettekujutuse meie tõulindude arvust võime saada, kui kasutame Põllumajandusministeeriumi vastavaid andmeid. Neil andmeil oli meil 1947. a. tõulinde ja nendetüübilisi järgnevalt:

Maakond	Kokku kanu	Valge leghorn	Rood-ailend	Haned	Pardid	Kalkunid
1. Viru	1369	1275	94	—	—	—
2. Harju	2318	2213	—	18	26	—
3. Saare	676	621	55	—	—	—
4. Pärnu	80	80	—	—	—	—
5. Viljandi	323	323	—	—	—	—
6. Tartu	1222	1158	64	1222	1158	64
7. Võru	1571	1549	22	16	31	14
Kokku	7559	7219	235	1256	1215	78

(Andmed puuduvad Järva-, Lääne-, Hiiu- ja Valgamaa kohta.)

Esitatud andmeist nähtub, et meil on tõulinde üle 10 000; see arv ei ole just väike, kui arvestame lindude kiiret sigivust, sest ühelt linnult me võime julgesti saada iga aasta 10 järeltulijat, kes järgmisel aastal on omakorda suutelised andma järeltulijaid. Seega on võimalused olemasoleva materjaliga meie tõulinnukasvatuse arendamisel. Pealeselle on meie tõulinnud levinenud kõigisse maakondadesse, igas maakonnas leidub tõulinnu kasvatajaid, kas suuremal või vähemal määral. Põllumajandusministeeriumi andmeil, millised on saadud 1947. a. detsembris, oli meil maakondade zootehnikutel 206 majapidamist, kus kasvatati tõuja tõutüübilisi linde. Üksikuis maakondades oli tõulinnukasvatusi järgnevalt:

Maakond	Majapidamiste arv	Kanu kokku	Keskmine kanade arv majapidamise kohta
1. Võrumaa	34	1571	46,2
2. Valgamaa	11	185	16,8
3. Tartumaa	29	1323	45,6
4. Viljandimaa	10	140	14,6
5. Saaremaa	22	442	20,1
6. Harjumaa	44	1713	38,9
7. Järvamaa	43	1182	27,5
8. Virumaa	13	585	45,0
Kokku	206	7147	34,7

(Andmed puuduvad Lääne-, Hiiu- ja Pärnumaa kohta.)

Esitatud andmed näitavad, et igas maakonnas leidub tõulinnukasvatusi, millised küll enamikus on vähese arvu lindudega, kuid siiski nimetamisväärsed, lähtudes tõulindude saamise seisukohast.

Seega näeme, et meil on olemas teatud ressursse tõuaretustööks.

Asudes aretustöö organiseerimise küsimuste selgitamisele, tuleks kõigepealt kindlaks määrata meie linnukasvatuse eesmärk. Tänapäeva linnukasvatuse eesmärgiks peab olema laiade rahvahulkade varustamine kõrgeväärtusliku toiduainega — kanamuna ja linnulihaga, samuti ka linnusulgedega, mis teatavasti on asendamatud vooditarvete valmistamisel.

Kas meie praegune linnumaterjal suudab püstitatud nõudeid rahuldada? Me kuulsime, et kanatõugudest domineerib meil valge leghorn, kes on teatavasti puhtakujuline munakana. Valge leghorni juurde tuleb meil ka tulevikus peatuma jääda, sest see tõug võimaldab kanadepidamist õige majandusliku põhimõtte järgi —

võimalikult väikeste kuludega saavutada maksimaalset tulu. Valget leghorni tuleb eelistada ka seepärast, et see tõug on valitsev peaaegu kogu maailmas. Kõikjal tehakse selle tõu täiendamiseks ja parandamiseks väga laiaulatuslikku aretustööd. Pidades sama tõugu, võime meiegi verevärskendusena Nõukogude Liidu teistest vabariikidest saada pidevalt kõrgekvaliteedilist materjali ning seega osa saada teiste liiduvabariikide aretustöö hüvedest.

Samuti peaksime edasi arendama ka rood-ailendi kana, kes on liharikkam ja rahulikuma iseloomuga. See tõug on ka meie oludes hea muneja ja võib soodsates tingimustes isegi võistelda leghorni kanadega. Senised tähelepanekud näitavad, et väikemajapidamiste kitsais oludes on sobivam kasvatada rood-ailendeid, kes, nagu tähendatud, on rahulikuma iseloomuga ja lepib väikeste jooksualadega ning ei tiku üle aedade lendama. Pealeselle on selle tõu esindajad keskpärased hautajad, millise omaduse tõttu ta sobib väikemajapidamistesse, kus vajalikud kanad soetatakse loomuliku hautamise teel.

Seega näeme, et need kaks tõugu on oma omadustelt erinevad ja on meie oludes vajalikud püstitatud eesmärgi — munatoodangu — saavutamiseks. Nende tõugude edukaks edasiaretamiseks oleks tarvis Nõukogude Liidu teistest vabariikidest sisse tuua kõrge jõudlusvõimega tõukanadest pärinevaid haudemune, sest praegu on rood-ailendi kanu võrdlemisi vähe ja need on omavahel enamasti sugulased. Samasugune on olukord ka täisvereliste leghornidega. Lindude tõuaretustöö kiiremaks taastamiseks tuleks juba järgnevaks haudehooajaks meile sisse tuua kuni 100 000 tõukanade haudemuna ja saadud tibud juhtida linnukasvatuse tõufarmidesse, kus neid edasi paljundatakse ja levitatakse.

Linnuliha tootmist meie praegused kanatõud ei rahulda. Puhtakujuliste lihatõugude aretamiseks pole meil pinda ega ka vajadust, sest rood-ailendi tõu levimisega suureneb kanaliha produktsioon, mis peaks rahuldama meie kanaliha tarvidused. Linnuliha tootmine tuleks suunata peamiselt hane-, pardi- ja kalkunikasvandustesse. Laiaulatuslikuks lihalindude kasvatamiseks on aga meil tõsine puudus vastavatest tõugudest.

Siiani on meil kasvatatud peamiselt tuluusi ja emdeni hanesid. Need mõlemad hanetõud on osutunud meil täiesti sobivateks ja nende kahe tõu juurde tuleks ka tulevikus peatuma jääda. Nende tõugude esindajad on ligikaudu üheraskused ja peaaegu ka ühevõrra munatootlikud, erinevad peamiselt hautamise isu poolest, tuluusid hautavad harilikult harva, emdenid hautavad aga hästi. Kuid nende tõumaterjalist on meil suur puudus. Meil leiduks palju hanede kasvatajaid, kuid puudub vastav tõumaterjal. Hanede arvu suurendamiseks ja tootlike tõugude aretamiseks tuleks meil

kõige lähemas tulevikus teistest liiduvabariikidest sisse tuua vastavaid haudemune ja neist saadud haned suunata vastavatesse farmidesse, kus neid edasi paljundatakse ja levitatakse.

Lihatootjatest lindudest on meil levinenud veel pardid. Parditõugudest on meil levinenud pekingi pardid, kes on osutunud igati vastupidavateks meie oludes ja säilitanud oma kõrge munatootlikkuse, munedes aastas 80—100 muna. Ka siin on laialdaste pardifarmide rajamisel tõumaterjalist puudus, kuid see küsimus ei ole nii terav kui hanede juures. Pardid on üldiselt munatootlikumad kui haned, mistõttu nende levitamine on hõlpsam. Kuid olemasoleva tõumaterjali täiendamiseks, samuti verevärskenduseks on siingi haudemunade sissetoomine vähesel määral vajalik.

Partidest on meil viimasel ajal hakanud levinema ka khakikämbeli parditõug, keda teatavasti on viimastel aastatel sisse toodud Nõukogude Liidust. See tõug on üldkasutatav parditõug, andes liha ja olles ühtlasi hea muneja. Nõukogude Liidu andmetel munevad selle tõu esindajad tavaliselt aastas 150—200 muna (pardi eluskaal 2 kg). Kuidas see parditõug meil läbi lööb, selle kohta puuduvad meil veel kogemused.

Lihatootjatest lindudest on meil kõige vähem levinud kalkunid. Kalkunitõugudest on meil levinud pronkskalkunid, kes meie oludes on küllalt rahuldavalt arenenud. Ka kalkunikasvatuse laiendamisel oleks tarvilik haudemunade sissetoomine, sest siinsed pronkskalkunid on enamuses sugulased ja vajaksid edukaks arendamiseks verevärskendust.

Seega tuleks ka tulevikus jääda nimetatud linnutõugude aretuse juurde, kuid olemasolevat tõumaterjali tuleb pideva aretustööga parandada. Lindude aretustöö teostamisel tuleb kõigepealt organiseerida lindude sugulavad — tõulinnufarmid, kust võiks saada täiesti ustavate andmetega varustatud ja headest vanematest põlvnenud tõumaterjali. Seega peavad sugulavad omama kõigepealt tõulinde, kelle kohta on olemas toodangu ja põlvnemise andmed, omama kindlat söödabaasi ja vastavaid ehitusi ning tarvilikke seadmeid. Eespool me nägime, et 1939. a. oli meil 44 lindude sugulava. Sugulavadeks olid enamikus eramajandid, ja need olid küla jõukama kulakliku elemendi valduses. Sotsialistlikus ühiskonnas tuleks tõufarmid organiseerida kõigepealt riiklikes majandites, sovhoosides, õppe- ja katsemajandites ja ka abimajandites, eriti aga arenevais kolhoosides, kus linnukasvatus moodustaks tähtsa tootmisharu. Selleks peab asutatavais tõufarmides olema vastav lindla ja tõumaterjal. Lindude sugulavadeks võiks meil näiteks olla:

1) Väimela Tehnikum Võrumaal (on ehitamisel kanala 500 kanale, omab praegu 16 emdeni hane, 17 pekingi parti, 14 kalkunit),

2) Imastu Invaliidide Internaat Järvamaal (omab vastava kanala, tuluusi ja emdeni hanesid, pekingi parte, pronksvärvi ja valgeid kalkuneid, leghorni ja rood-ailendi kanu),
3) Villemi sovhoos Tartumaal (400 leghorni),
4) Ülenurme sovhoos (valmib kanala 500 kanale),
5) Tammistu sovhoos (kanala ca 300 kanale),
6) Sõmerpalu sovhoos (kanala ca 400 kanale), jne.

Kui on algastmed, tähendab sugulavad organiseeritud, tuleb moodustada vähemalt üks Riiklik Lindude Tõulava, kelle põhiülesannetesse kuuluksid:

1) lindude tõuaretuse metoodiline ja tegelik juhtimine Eesti NSV piirides,
2) tõulavade ja nendevahelise sotsialistliku võistluse organiseerimine,
3) sugulavade toodangu arvestuse teostamise kontrollimine,
4) tõulindude ostu-müügiplaani koostamine ja teised aretusse puutuvad küsimused.

Edukaks aretustöö korraldamiseks tuleb käiku lasta Väimelasse asutatav kontrollkanala, mille tegevuse juhtimine peaks alluma Riiklikule Lindude Tõulavale. Kontrollkanala tegevusel on määrav tähtsus edukas lindude tõuaretustöös, sest selle ülesandeks peaks olema erapooletu ja täpse munatoodangu ning söödakasustamise kontrolliga leida kõrge toodanguga ja parima söödakasustusega linde, et neid siis teatavaks teha kanapidajate ringkondades hea tõumaterjali saamiseks.

Tähtsamaid ettepanekuid tõulinnukasvatuse arendamiseks

Arvestades eeltoodud seisukohti, võin esitada järgmised ettepanekud meie linnukasvatuse tõuaretuse teostamiseks:

1) Tunnustada plaanitõugudeks Eesti NSV territooriumil järgmised linnutõud:
a) leghorni ja rood-ailendi kanad,
b) tuluusi ja emdeni haned,
c) pekingi pardid,
d) pronksvärvi kalkunid.

2) Nende tõugude plaanikindlaks aretamiseks ja olemasoleva tõumaterjali verevärskendamiseks tuua meile teistest liiduvabariikidest 1949. a. hautamise hooajaks haudemune järgnevalt:
a) leghorni ja rood-ailendi mune kuni 100 000 tk.,
b) tuluusi ja emdeni mune kuni 5000 tk.,
c) pekingi pardi mune kuni 2000 tk.,
d) pronksvärvi kalkuni mune 1000 tk.

3) Kohustada Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi asutama juba käesoleval aastal 20 lindude sugulava ja neis sisse seadma jõudluskontroll.

4) Kohustada igasse õppe- ja katsemajandisse organiseerima lindude sugulavad meil tunnustatud kõigi liigi linnutõugudega.

5) Lindude tõuaretuse metoodiliseks ja tegelikuks juhtimiseks asutada Riiklik Lindude Tõulava.

6) 1948. a. Väimela Põllumajandustehnikumi juurde asutatava kontrollkanala tegelik rakendamine ning komplekteerimine vajaliku kaadriga.

7) Lindude aretuseks vajalike märkimisvahenditega varustamiseks kohustada Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi organiseerima nende valmistamist järgmisel määral:

a) nummerdatud alumiinium-kanajalarõngaid 500 000 tk.,
b) värvilisi kanajala-aastarõngaid 300 000 tk.,
c) tibude tiivamärgiseid 500 000 tk.

Need oleksid tähtsamad ettepanekud meie lindude tõuaretustöö teostamisel. Nende ettepanekute rakendamisel on loota, et meie linnukasvatuse osatähtsus põllumajanduse tootmisprotsessis suureneb. Samuti suureneb ka linnukasvatuse tootlikkus, milleks meil on eeldusi ja ühtlasi vajadus, et ületada meie loomakasvatuse arengu sõjaeelne tase ja saavutada saaduste üleküllus meie maal. Sellega me tõstame kõrgele kogu nõukogude rahva heaolu.

PÕLLUMAJANDUSLIKE LOOMADE KUNSTLIK SEEMENDAMINE KUI VAHEND LOOMAKASVATUSE ARENDAMISEKS

R. LUMI

Eesti NSV Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi noorem teaduslik töötaja

Sõjategevuse ja saksa fašistliku okupatsiooni tõttu on Eesti NSV loomakasvatus raskesti kannatanud. Loomade arv on suuresti vähenenud, seda just enamikus väärtuslike tõuloomade osas. Kiiremaks loomakasvatuse taastamiseks ja tõuaretustöö edendamiseks on vaja kõik vahendid tarvitusele võtta. Üheks selliseks eesrindlikuks vahendiks on teaduse poolt läbitöötatud ja praktikas tõestatud vahend: põllumajanduslike loomade kunstlik seemendamine. See meetod on laialdast kasutamist leidnud Nõukogude Liidus ja sealt levinud üle kogu maailma. Kandev osa selle meetodi väljatöötamisel igapäevaseks praktiliseks kasutamiseks on just olnud nõukogude teadlastel. Kunstliku seemendamise

tehnika on viimastel aastatel täiustunud, lihtsustunud ja kättesaadavaks tehtud masskasutamiseks loomakasvatuses. Kunstliku seemendamise edukaks läbiviimiseks omab otsustavat tähtsust selle ürituse õige organiseerimine kohapeal. Järgnevalt peatume vähe kunstliku seemendamise ajaloo, tähtsuse ja arengu juures.

1. Kunstliku seemendamise ajalugu

Kunstliku seemendamise isaks loetakse itaallast Lazzaro Spallanzanit. Oma uurimuste tulemuse üle esines ta avalikult 1780. a. Katsetega tegi ta kindlaks, et puhtasse vette asetatud konnakude ei arenenud edasi, vaid hävis. Kui ta lisas vette isaskonna seemnevedelikku, siis arenesid munadest kullesed. Nende katsetega tegi ta kindlaks, et idulase arenemiseks on tingimata vaja emassuguelementide (munarakkude) kohtumine isase seemnevedelikuga.

Edasi tegi Spallanzani kindlaks, et viljastada võib munarakke isase seemnevedelik, mis eraldub nii suguühte ajal kui ka võetuna isaskonna seemnepõitest. Ta tegi kindlaks, et pärast isaslooma surma hoiab seemnevedelik oma viljastamisvõime alal 7 tundi ja et seda võib pikendada temperatuuri madaldamisega. Edasi katsetas ta sperma lahjendamist ja leidis, et kui 24 grammi veele lisada juurde 0,18 grammi seemnevedelikku, siis see vesi võis viljastada kõik munarakud, mis olid välja võetud kahest konnast. Kuid ta tegi vale järelduse, omistades viljastusjõu kuulumist vedelikule, mitte aga spermatozoididele, milliseid ta mikroskoobi all nägi. (Spermatozoidid avastas hollandi õpetlane Antonius van Leeuwenhoek 1677. aastal omatehtud mikroskoobi abil.)

Lõpuks tegi ta kunstliku seemendamise katse koeraga, et näidata, et elusaid järglasi sünnitaval loomal on järglaste sigimine sõltuv seemnevedelikust ja võib toimuda ilma suguaktita. Nimetatud katse toimus järgmiselt. Emakoer paigutati täiesti isoleerituna ruumi, kus tal ei olnud mingit kokkupuudet teiste koertega. Kui tal ilmnesid inna tunnused, siis võeti isaskoeralt kürva mehaanilise ärrituse teel spermat. Saadud sperma viidi süstla abil emakasse. Koera peeti katse kestel rangelt isoleerituna ja mingit kokkupuudet tal teiste koertega ei olnud. 62 päeva pärast, arvates sperma sisseviimise päevast, sünnitas koer 3 tervet kutsikat. Kutsikad sarnlesid nii ema kui ka isaskoeraga, kellelt oli sperma võetud. Selle väga hoolikalt läbiviidud katsega oli esmakordselt tõestatud võimalus järglaste saamiseks ilma suguaktita. Spallanzani oli ise väga üllatunud oma tolleaegsete olude kohta väga julge katse tulemustest ja ennustas avastatud faktile suurt tulevikku. Ta sõnad osutusid prohvetlikeks. Poolteise aastasaja pärast võeti

kunstlik seemendamine Nõukogude Liidus väga laialdaselt kasutusele loomakasvatuse praktikas ja see muutus tähtsaks aretusvahendiks zootehniku-aretaja käes. XIX sajandi lõpuks oli termin „viljastus" lõplikult selgitatud. Viljastuseks ei nimetatud enam saladusliku isassugupoole „vaimu" viljastavat mõju emasele, vaid isas- ja emassuguraku konkreetset liitumist. Inglise õpetlane Hipp pani 1897. a. ette asendada termin „kunstlik viljastus" terminiga „kunstlik seemendamine", milline sai üldtarvitatavaks. Praegusel ajal defineeritakse kunstlikku seemendamist nõukogude teadlaste poolt järgmiselt: kunstlik seemendamine on teadlik vahelesegamine loomuliku seemendamise protsessi, et tagada meile vajalikku isas- ja emasloomade sugurakkude ühtumist ja nende ökonoomsemat kasustamist.

2. Kunstliku seemendamise tähtsus

Kunstliku seemendamise rakendamine põllumajanduslike loomade aretamises osutub kõige ratsionaalsemaks meetodiks parimate suguisasloomade kasutamisel. Ta annab võimaluse saada suurimat järglaste hulka parimatelt suguisasloomadelt ja seega lühima aja jooksul suurendada kõrge tootlikkusega karja.

Parimaid tõulisi suguisasloomi tuleb kasutada kunstlikuks seemendamiseks. See meetod omab palju eeliseid vaba- ja käestpaaritamise suhtes. Siin võib suguisaslooma kõige paremini hoida nakkushaiguste eest ja tema viljakust ja tervist kontrollida. Ka ei ole sel juhul isasloom ülearuste paaritustega koormatud, milline asjaolu võimaldab saada suurimat järglaste hulka. Praktiliselt võib ühest täku ejakulaadist kunstlikult seemendada 20—30 mära, ühest pulli ejakulaadist 10—15 lehma ja ühest jäära ejakulaadist 20—30 utte, ilma et viljastusprotsent väheneks. Kunstliku seemendamise meetodit kasustades on saadud paarituse sesooni vältel täkult 200 järglast ja rohkem, pullilt aastas 1000 vasikat ja rohkem ning ühelt jääralt aastas kuni 15 000—16 000 talle. Siin võib teostada täiuslikumat aretusvalikut eriti liin- ja liinidevahelises aretuses, sest sperma transpordi tõttu on võimalik paaritada omavahel loomi, kes asuvad teineteisest küllaltki eemal ja eri majandeis. Kunstlik seemendamine on tõhusaks vahendiks ahtruse kõrvaldamisel, eriti kui emasloomad kannatavad epizootiliste haiguste (brutselloos, tuberkuloos, jne.) all, sest siin ei tohi väärtuslikke suguisasloomi kasustada vaba- ega käestpaaritamiseks. Kunstlik seemendamine annab soovitud efekti ainult siis, kui vastavad töötajad omavad head väljaõpet, täidavad kõiki zooveterinaarseid nõudeid ja tehnilisi reegleid kunstliku seemendamise alal.

3. Kunstliku seemendamise edusammud Nõukogude Liidus

Venemaal oli kunstliku seemendamise pioneeriks Ilja Ivanovitš Ivanov. Tema töötas välja sperma saamise meetodi — sperma saamise käsna abil. Sperma viimiseks emaslooma tuppe oli kasutusel nn. Ivanovi kateetrid. See tehnika oli üsna ebapraktiline. Ajavahemikul 1907.—1912. a. seemendati kunstlikult 5000 mära. Tsaarivalitsus ei toetanud seda tähtsat üritust ja seepärast polnud tal võimalusi laiemaks levikuks. Alles nõukogude võimu kehtimahakkamisel, kus valitsus andis teadlastele suurt materiaalset abi, võis kunstlik seemendamine nii tehniliselt kui ka metoodiliselt praeguse aja kõrgtasemini välja kujuneda. Võrdluseks võib nimetada, et 1927.—1930. aastal seemendati kunstlikult kuni 100 000 mära aastas. Eriti täiuslikuks kujundasid kunstliku seemendamise prof. V. K. Milovanov ja ta kaastöölised. Põhjapanevaks osutusid siis täiusliku kunstliku vagiina konstrueerimine sperma saamiseks ja kapslimeetodi tarvituselevõtmine seemendamisel.

Nõukogude loomakasvatajad, kes soovivad kiiret edu saavutada karja parandamisel tõuvaliku teel, kasutavad oma aretustöös kunstlikku seemendamist. Näiteks uue nõukogude lambatõu, kaukasuse rambujee looja K. D. Filjanski tõufarmis nr. 12 „Bolševik" Stavropoli krais kasutas kogu karjas kunstlikku seemendamist. Karja suurus oli 12 000 utte ja 300 jäära. Kunstlikku seemendamist rakendades oli tal võimalus jätta kogu karja teenindamiseks ainult 6 jäära, kes kõige paremini vastasid aretuseesmärgile. Sel teel kiirendas ta märksa uue tõu loomist ja lammaste villatoodangu tõusu. Viimasel ajal kunstlikult seemendatud põllumajanduslike loomade arv kasvab aastast aastasse. Nii seemendati 1935. a. 4 milj. lammast, 1936. a. 8 milj. lammast ja 285 000 lehma, 1937. a. 12 miljonit lammast ja 1 miljon lehma, 1938. a. 140 000 hobust, 1,5 miljonit lehma ja 15 miljonit lammast. Viimastel aastatel ulatub kunstlikult seemendatud põllumajanduslike loomade arv Nõukogude Liidus mitmekümnetesse miljonitesse. Põllumajanduslike loomade kunstliku seemendamise massilisel kasutamisel Nõukogude Liidu sovhoosides ja kolhoosides pole senini olnud veel ühtki häiresignaali järglaskonna kvaliteedi halvenemise kohta. Kümnete miljonite loomade keskel, kes on saadud kunstliku seemendamise tulemusena, ei esine murdosagi protsendist mingeid ebanormaalseid indiviide. Seda küsimust on uuritud eksperimentaalselt Üleliidulises Loomakasvatuse Instituudi Kunstliku Seemendamise Laboratooriumis. Katsete tulemused näitasid, et kunstlik seemendamine ja isegi sperma kauane säi-

litamine madala temperatuuri juures on kahjutud järglaskonna kvaliteedile. Need loomad ei erinenud millegi poolest loomulikul paaritusel saadud loomadest.

4. Põllumajanduslike loomade kunstlik seemendamine kaasajal

Kaasajal on teadus kunstliku seemendamise tehnika täielikult välja kujundanud ja see on antud zootehniku käsutusse põllumajanduslike loomade massiliseks aretuseks. Sperma võtmine isasloomadelt toimub nüüd kunstliku vagiina abil, kus on loodud kunstlikult samasugused tingimused kui loomulikus vagiinas. Kaasaegne kunstlik vagiina kujutab endast kõvast kummist, plastmassist või ka plekist vastava loomaliigi mõõdetega silindrit. Sisse asetatakse pehmest kummist voolik ja ühte otsa ühendatakse kahekordsete seintega klaasist spermakoguja. Ejakulatsiooniks on vajalikud kolm tingimust: 1) rõhk, 2) vastav temperatuur (40—42°C) ja 3) libe pind, mis saadakse siin järgmiselt: rõhk ja vastav temperatuur saadakse õhu sissepuhumisega vagiina kahekordse seinte vahele ja sooja vee sissevalamisega, kuna libeda pinna saamiseks määritakse vagiina sisemus steriilse vaseliini või mõne teise steriilse õliga. Spermakoguja kahekordse seinte vahele valatakse samuti 25—30° C järgi sooja vett, et vältida sperma liig kiiret jahtumist.

Sperma käitlemisel tuleb silmas pidada, et spermatozoidid on elavad rakud ja väga tundelikud igasuguste välismõjude suhtes. Seepärast tuleb siin juhinduda kõigist ülesseatud tehnilistest reeglitest.

Uuemate uurimuste kohaselt on võimalik spermat säilitada kaua elu- ja viljastusvõimelisena, kui teda aegamööda (4—6 tunni vältel) jahutada ja hoida 0° temperatuuris. Üleliidulise Loomakasvatuse Instituudi Kunstliku Seemendamise Laboratooriumis toimetatud katsetel säilis pulli sperma eluvõimelisena kuni 16 ja jäära sperma kuni 64 päeva. Jahutamata sperma käitlemisel peab ümbruse temperatuur olema mitte alla 15° ja üle 30° C järgi. Optimaalne on 22—23° C.

Emasloomade seemendamine toimub kaasajal paberist kapslitesse valatud spermaga vastava kapslisisendaja abil lehma, ute ja kitse juures. Need on tupeseemendusega loomad ja seemendamiseks vajalik sperma kogus on siin väike (0,1—0,01 ccm). Emise ja mära juures (emakaseemendusega loomad) on seemendamiseks vajalik sperma hulk suur (20—40 ccm). Siin kasutatakse seemendamiseks vastavaid süstlaid, ampulle ja vastavat seadist klaaspurgiga.

5. Kunstliku seemendamise rakendamise võimalusi Eesti NSV tingimustes

Põllumajanduslike loomade kunstlik seemendamine Eesti NSV-s on üsna uudne. Tõhusat tööd sel alal on vähe tehtud. Kodanlikus Eestis katsetati sel alal ainult Kuusiku Katsejaamas veistega ja Tori Hobusekasvanduses hobuste alal. Selle meetodi rakendamine kogu maailmas ja eriti tema kodumaal NSV Liidus, kus on saavutatud silmapaistvaid tulemusi põllumajanduslike loomade aretamises, oleks kindlaks tagatiseks, et see meetod võimaldab ka Eesti NSV-s põllumajanduslike loomade jõudlusvõimet tõsta ja aretustööd kiirendada.

Riiklikes majandeis ei tohi kunstliku seemendamise punktide organiseerimine ja kunstliku seemendamise kasutamine toimuda kitsas ulatuses. Siin tuleb teenindada ka teisi riiklikke majandeid ja ümbruskonnas asuvaid talumajandeid. See tutvustaks talupidajaid selle meetodi hüvedega ja oleks ulatuslikuks propagandaks selle meetodi kiireks levikuks.

Et Eesti NSV-s toimub praegu üleminek üksikmajapidamiselt kollektiivsele majapidamisele, oleksid siin kunstliku seemendamise punktide organiseerimiseks otstarbekad järgmised moodused.

1. Organiseerida kunstliku seemendamise punktid riiklikes majandeis — sovhoosides ja õppe- ning katsemajandeis, kes teenindaksid esmajoones oma majapidamist, siis naabruses asetsevaid kolhoose ja sovhoose ning talumajandeid.

2. Organiseerida kunstliku seemendamise punktid kooperatsiooni alusel. See viis sobib seal, kus pole lähikonnas suurmajandeid. Siin asutavad talupidajad põllumajandusühistu näol kunstliku seemendamise punkti. See punkt teenindaks esmajoones ühistu liikmeid ja ka teisi majandeid vastava tasu eest.

3. Kui kolhooside võrk edaspidi tiheneb, tuleks organiseerida kolhoosidevahelised kunstliku seemendamise punktid koos allpunktidega. Need võiksid teenindada kuni 15 kolhoosi raadiusega kuni 10 km. Kolhoosidevahelise kunstliku seemendamise punktide organiseerimine, kasutades parimaid suguisasloomi mitmes kolhoosis samaaegselt, võimaldab efektiivsemalt ja eesrindlikumalt aretada põllumajanduslikke loomi.

4. Linnades ja linnatüüpi asulais tuleks organiseerida kunstliku seemendamise punktid, kes teenindaksid linna loomapidajaid. Siin tuleksid arvesse esmajoones punktid lehmade ja kitsede seemendamiseks, sest need moodustavad peamise osa linnades peetavaist loomadest. Siin toimetavad kunstliku seemendamise punkti töötajad seemendamist looma omaniku elukohas.

Kunstliku seemendamise areng ja saavutatud tagajärjed NSV Liidus näitavad selle uue paaritusviisi tõhusust põllumajanduslike loomade aretuses. Seepärast tuleks Eesti NSV-s organiseerida kunstliku seemendamise punktid kõigepealt riiklikes majandeis ja hiljem kooperatsiooni alusel. Punktid tuleb varustada vajalike riistade ja esmajoones kõrgeväärtuslike isasloomadega. Tehnikute-seemendajatena töötama hakkav kaader valmistatakse ette Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi ja Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi poolt korraldatavatel 3-nädalastel kursustel.

6. Kunstliku seemendamise punkti varustus, töökord ja aruanded

Kunstliku seemendamise punktid organiseeritakse nagu paarituspunktidki selleks, et intensiivsemalt ära kasutada väärtuslikke suguisasloomi. Otstarbekas on organiseerida segapunkte veistele, lammastele ja hobustele. Kunstliku seemendamise punkt hõlmab palju laialdasemat rajooni kui paarituspunkt, sest siin teenindab iga isasloom märksa suuremat hulka emasloomi. Samuti toimetatakse emasloomade seemendamist ilma neid kohale toomata sel teel, et kunstliku seemendamise punkti töötajad sõidavad spermat kaasa võttes kohapeale või emasloomad tuuakse allpunktidesse seemendamiseks, kuhu saadetakse sperma põhipunktist. Selline kunstliku seemendamise punkt võib teenindada 10—20 kolhoosi ja on seal aretustöö keskuseks.

Põhipunkt on otstarbekas organiseerida suuremas majandis, (sovhoosis, kolhoosis), mis asub asulate keskel, et tagada küllalt intensiivset suguisasloomade kasustamist. Majand, kuhu organiseeritakse punkt, peab veterinaar-sanitaarselt olema soodsas seisukorras. Koht, kuhu punkt asutatakse, peab asuma suurtest teedest kõrval ja veterinaarjaoskonnast eemal. Tuleb arvesse võtta ka seda, et teedelagunemise ajal ei oleks punkt ära lõigatud temale kinnistatud majandeist. Põhipunkti asukoha valikul on vaja silmas pidada, et emasloomi poleks vaja punkti tuua kaugemalt kui 5 km raadiusega ümbrusest.

Kunstliku seemendamise punkti ruumid võib kas spetsiaalselt ehitada või kohastada selleks teised ruumid. Peamine ruumide jaotus on järgmine:

1) Laboratoorium, mis sisustatakse soojas, kuivas, puhtas ja valges toas põrandapinnaga 8—10 m². Töötamise ajal peab temperatuur olema ca +20° C, on lubatud temperatuuri kõikumised +18 kuni +25° C juures.

2) Maneežiruum põrandapinnaga 35—40 m², kõrgus mitte alla

3,75 m. Maneežina võib kasustada ka küllaldaselt valgustatud küüni või mõnda teist ruumi, näiteks tühja lauta või osa sellest jne. Maneež võib olla külm, kui kasustatakse kahekordse seintega spermakogujaid ja seemendamine toimub kapslimeetodil. Kui seemendamist toimetatakse süstlaga, peab maneež olema soe +18 kuni +25° C järgi.

Peale kunstliku seemendamise põhipunktide, kus asuvad suguisasloomad, organiseeritakse veel vajalikul arvul allpunkte, kus seemendamist toimetatakse põhipunktist toodud spermaga. Allpunktid organiseeritakse vahetult majandeis. Veterinaarselt ebasoodsais majandeis võib allpunkte avada ainult veterinaar-järelevalve loal. Siin tuleb silmas pidada kehtivaid profülaktikareegleid sperma võtmisel põhipunktis ja tema transpordil allpunktidesse.

Allpunktide sisseseadmiseks eraldatakse majandeis valge tuba põrandapinnaga 8—12 m², kuhu saaks seemendatava emaslooma sisse tuua. Temperatuur peab olema +5 kuni +10° C, kui toimetatakse seemendamist jahutatud spermaga, ja +18 kuni +25° C värske spermaga seemendamisel. Märasid seemendatakse allpunktides ainult ampulli-meetodil. Ruum varustatakse lihtpaarituspukiga suurloomadele ja paaritushargiga lammaste jaoks. Peale selle on veel vajalikud laud, taburett, riistade kapike, kätepesuseadeldis ja seadeldis keeva vee saamiseks. Soojal aastaajal võib allpunkte sisse seada ka karjamaadel katuse all, kuid siingi tuleb silmas pidada veterinaar-sanitaarseid nõudeid.

Kunstliku seemendamise punkti ruumid tuleb enne punkti avamist korralikult desinfitseerida ja hästi tuulutada. Punktis peab olema inventar, riistade ja materjalide kogum vastavalt punkti ülesannetele.

7. Kunstliku seemendamise punkti töökord

Töötajate koosseis kunstliku seemendamise punktis on tavaliselt järgmine:

1) punkti juhataja,
2) tööline, kes hooldab suguisasloomi ja
3) koristaja-sanitar.

Punkti juhatajaks valitakse võimaluse korral zootehnilist või veterinaarharidust omav isik, kes on tingimata lõpetanud kunstliku seemendamise kursused ja omab tehniku-seemendaja kutse.

Punkti juhataja on kohustatud organiseerima punkti tööd, selgitama elanikkonnale paarituse ja kunstliku seemendamise küsimuste tähtsust, sõlmima lepinguid ümbruskonna majanditega nende emasloomade teenindamiseks, organiseerima punkti suguisasloomade reeglipärast kasustamist, isiklikult toimetama sperma

võtmist, selle kontrolli, säilitamist ja emasloomade seemendamist, pidama täpset arvestust suguisasloomade kasustamise ja emasloomade seemendamise kohta, kontrollima emasloomade indlemist ja nende toomist seemendamiseks, arvestama kunstliku seemendamise tulemusi, õigesti kasustama punkti varustust ja hoidma seda korras, kokkuhoidlikult tarvitama materjale, söötasid ja selle kohta pidama arvestust, aru andma oma tööst punkti asutanud organisatsioonile ja vastavale põllumajandusosakonnale.

Punkti juhatajale abiks määratakse vastavalt töö vajadustele tehnikuid-seemendajaid, kui on tarvis välja sõita emasloomi seemendama; kui suguisasloomad asuvad kõik punkti juures, siis määratakse neile vajalikul hulgal talitajaid ning koristaja-sanitar.

Kunstliku seemendamise allpunktis, sõltuvalt kohalikest tingimustest, toimetab seemendamist kas põhipunkti tehnik-seemendaja või mõni kohalik zoo-veterinaarala töötaja (brigadiir, lüpsja, sanitar) kohakaasluse alusel põhitööga. Allpunkti tehnik-seemendaja kohuseks on õigel ajal avastada indlevad emasloomad, need seemendada ja pidada korras arvestust ning aruandlust.

Sperma transpordiks põhipunktist allpunktidesse võib kasustada käskjalga, kirjakandjaid, piimavedajaid jt.

Linnades võivad kunstliku seemendamise punktides töötada väljasõitnud tehnikud-seemendajad, kes toimetavad emasloomade seemendamist loomaomaniku väljakutsel tema elukohas. Kunstliku seemendamise alal töötajate töö eest tasutakse eraldi seemendatud emasloomade arvu järgi vastavalt NSV Liidu Põllumajandusministeeriumi juhendeile.

Kui organiseeritakse kolhooside, kolhoosidevahelised ja sovhooside kunstliku seemendamise punktid, sõlmivad majandis asuva punkti peremehed lepingud teenindatavate majanditega. Seejuures lähtutakse täieliku isemajandamise põhimõttest. Kolhoosipunktides seemendatakse oma kolhoosnike emasloomad tasuta. Teiste kodanike isiklike emasloomade seemendamise tasu on 30% madalam kohalikust paaritushinnast.

Kunstliku seemendamise punkti töö peab olema nii organiseeritud, et täiel määral kasutataks ära väärtuslikud suguisasloomad, neilt saadav sperma oleks heakvaliteediline ja indlevate emasloomade seemendamine toimuks õigeaegselt. Selleks tuleb punktides praktiseerida sperma säilitamist, mis võimaldab indlevaid emasloomi igal ajal seemendada. Sperma transportimisel allpunktidesse peavad paaritusplaanid olema nii põhipunkti kui ka allpunkti tehnikuil-seemendajail, et oleks võimalik emasloomi seemendada vastavalt plaanis määratud isasloomade spermaga.

Sperma transportimisel veterinaar-sanitaarselt ebasoodsaisse majandeisse tuleb silmas pidada veterinaarpersonaali juhendeid.

Kunstliku seemendamise organiseerimisel tuleb kindlaks määrata, milliseist asulaist saab emasloomi punkti tuua ja kuhu on tarvis kohale sõita seemendama.

Lehmi, kes asuvad kaugemal kui 1,5—2 km, on otstarbekam seemendada kohapeal.

Lambaid võib lühikest paaritussesooni arvestades ajada paarituspunkti 5—8 km kauguselt. Väiksemad karjad võib ühendada, et punkti juures proovijäärade abil välja selgitada indlevad uted, sest indlevate uttede selgitamine kohapeal on küllalt tülikas.

Märasid võib kunstliku seemendamise punkti tuua 5—7 km kauguselt. Kaugemalasuvate märade seemendamist tuleb toimetada kohapeal.

Kunstlikku seemendamist tuleb arvestada kui üht tõhusamat vahendit põllumajanduslike loomade aretustöös. Selle rakendamine Eesti NSV-s võiks kaasa aidata loomakasvatuse plaani täitmisele käesoleval viisaastakul, milline toimub loosungi all „viisaastak nelja aastaga!"

1. Arvesse võttes Nõukogude Liidu teaduse saavutusi ja praktilisi kogemusi kunstliku seemendamise tehnika alal, pidada tarvilikuks uuendada laiaulatuslikult põllumajanduslike loomade kunstlikku seemendamist Eesti NSV-s.

2. Organiseerida 1950. aastaks vabariigis 50 kombineeritud põllumajanduslike loomade kunstliku seemendamise punkti, neist Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides 20, Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi õppe- ja katsemajandeis 20 ja põllumajanduslike ühistute majandeis 10.

Kollektiivmajandite arvu suurendamisel rajada kolhoosidevahelisi kunstliku seemendamise punkte.

3. Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi zoo-veterinaarvarustuse kontorit tooma teistest liiduvabariikidest sisse vajalikul hulgal kunstliku seemendamise erivarustust ja varustama kunstliku seemendamise punktid töövahendite ja kemikaalidega.

4. Pidada vajalikuks punkti organiseerivas majandis ehitada või ümber ehitada kunstliku seemendamise punkti ruumid ja muretseda vastav kohalik sisustis.

5. Kohustada kunstliku seemendamise punkte 1950. aastal seemendama kunstlikult 25 000 lehma, 5000 utte ja 2000 mära.

6. Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi välja töötama vastavalt NSV Liidu Põllumajandusministeeriumi juhendeile meie oludele vastav kunstliku seemendamise punktide aruandluse ja tasumaksmise kord.

3. AHTRUSE VASTU VÕITLEMISE JA TAUDITÕRJE SEKTSIOON

★

VEISTE TUBERKULOOS

F. LAJA

Eesti NSV Teaduste Akadeemia tegevliige

Veiste tuberkuloos on iga loomaliigi, eriti aga veiste juures esinev krooniline nakkushaigus, mis tekitab suurt majanduslikku kahju ja omab tähtsust ka sotsiaalse hügieeni seisukohast.

Veiste tiisikuse poolt tekitatud kahju ei torka loomapidajaile otsekohe silma, kuid põhjalikumal analüüsil näeme, et veiste tiisikuse poolt tekitatud kahju on väga mitmekesine. Vaatame seda lähemalt:

1. Teatav arv loomi sureb tiisikusse, kuigi meil viimasel ajal sääraseid juhtumeid harva esineb.
2. Osa tapetud veise lihast tuleb hävitada, sest ta ei ole enam kõlblik toiduks.
3. Tiisikushaige veise keskmine eluiga on lühem kui teistel veistel, milletõttu tiisikushaige looma üleskasvatamine on kulukam kui terve looma üleskasvatamine, kelle eluiga on pikem.
4. Tiisikushaiged loomad ei kasuta sööta nii põhjalikult kui terved loomad, söödakulud sellega tõusevad.
5. Tiisikushaiged loomad annavad keskmiselt vähem piima kui tiisikusvabad loomad.
6. Naha kvaliteet on halvem.
7. Tiisikus on üks abortide ja ahtruse põhjustest.
8. Veiste tiisikus on ülekantav teistele loomadele ja inimestele. Veisetüüpi tiisikuse batsille on kirjanduse andmeil leitud, kus infektsiooni sissepääsu teeks oli seedetrakt, 1—5-aastastel lastel 67,5% uuritud juhtudest ja 5—15 aasta vanuseil lastel 12,5%. Kaelanäärme tiisikuse puhul uuritud juhtudest esines veiste tüüp 1—5-aastastel lastel 13,5%, 5—15 aasta vanuseil lastel 20,5%, luu- ja liigeste tiisikuse puhul 1—5 aasta vanuseil lastel 4,7% ja 5—15 aasta vanuseil lastel 12,7%.

Nagu öeldust järeldub, on kahju, mida veiste tiisikus põhjustab, väga mitmekesine.

Ta on üks levinumaid loomataude. Peaaegu pole maad, kus teda ei ole esinenud. Väga laia ulatuse on ta võtnud Saksamaal, Inglismaal, Prantsusmaal jm. NSV Liidu vabariikides esineb teda võrdlemisi vähe.

Eesti NSV-s on veiste tuberkuloosi levik võrdlemisi tagasihoidlik.

Tahan siin kohe mainida, et senini pole Saare maakonnas avastatud veiste tuberkuloosi.

Tuberkuloositõrje väljendus seni uute tuberkuloossete majandite avastamises. Mida rohkem me võtame enda uurimise alla majandeid, seda rohkem avastatakse tiisikushaigeid loomi. Kodanlikus Eestis toimus tiisikustõrje ainult riigimõisades. Üksiktalupidajate karjad ei kuulunud kontrolli alla. Sellega seoses tekkis arvamus, et üksikmajandite karjad on tiisikusvabad. Selle väite lükkavad ümber viimase aja andmed, kus üksikmajandeis on avastatud tiisikushaigeid loomi.

Andmed tuberkuloosi esinemise kohta Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides näitavad meile, et seal kasutatakse radikaalseimat tiisikustõrje menetlust — praakimist lihanormiks, mis on viinud tuberkuloosi levimise tõkestamisele.

Kritiseerides Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi tuberkuloositõrjet ei tohi unustada ka teisi majandeid ja sovhoose, kus tiisikus näitab tõusutendentsi.

Seepärast olgu meie ühine töö suunatud sellele, et leida radikaalseid abinõusid tuberkuloositõrje parandamiseks nii Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi kui ka Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi majandeis.

Tuberkuloosi diagnoosimisest

Varajase lahtise tiisikuse diagnoosimine veterinaaralal olevate menetlustega on raskendatud, sest need menetlused pole täiuslikud.

Röntgen — tähtis abinõu inimmeditsiinilises praksises — pole varajase tuberkuloosi kindlakstegemisel veterinaarpraksises kasutatav, sest pole vastava võimsusega röntgeniaparaate. Samuti ei ole kopsuröga püüdmine bakterioloogiliseks uurimiseks täiuslik menetlus tuberkuloosi pisikute avastamiseks.

Veterinaarpraksises tarvitatakse allergilist reaktsiooni — tuberkuliinimist — tuberkuloosi diagnoosimiseks.

Tuberkuliinimise menetlusi on mitmesuguseid. Nendest on kasutatavad silma (opthalmo) ja nahasisene (intracutan) menetlus.

Mida saavutatakse tuberkuliinimisel? Tuberkuliinimisel tões-

tame, et uuritav veis on tiisikuspisikute kandja, kuid lahtist tuberkuloosi me selle menetlusega kindlaks teha ei saa.

Lahtise tiisikuse avastame harilikult siis, kui ilmnevad otsekohesed tundemärgid selle diagnoosimiseks (kliiniliselt).

Tuberkuliinimise reaktsiooni ei tohi lugeda mehaaniliselt. Et reaktsiooni õigesti määrata, on vaja omada kogemusi ja teadmisi. Seepärast on tuberkuliinimine keelatud veterinaarvelskritel või veterinaarsanitaridel. Veterinaarvelskritel on lubatud loomi tuberkuliinida ainult veterinaararsti kontrolli all ja viimase vastutusel.

Mida nõuavad tuberkuloositõrje eeskirjad?

Tiisikustõrje toimub veterinaararsti juhtimisel ning NSV Liidu veterinaar-seadusandluse juhendite alusel. Ilmselt lahtist tiisikust põdevad loomad kuuluvad sundtapmisele. Tiisikuse suhtes taudikahtlane kari tuleb perioodiliselt tuberkuliinida, et eraldada tuberkuliinile reageerivad loomad tervetest. Kogu majandi kari jagatakse tuberkuliinimisel saadud andmete kohaselt 3 gruppi: a) tuberkuliinile eitavalt reageerijad, s. o. terved loomad; b) tuberkuliinile positiivselt reageerivad ja c) noorkari.

Mainitud grupid peavad olema eraldatud, samuti peab igale grupile võimaldama eri hooldamise. Positiivselt reageerivate lehmade vasikad isoleeritakse eri ruumidesse ning on veterinaarpersonaali juures eriarvel ja tema kontrolli all. Kui neid vasikaid pole võimalik joota tervete lehmade piimaga, siis on lubatud anda neile esimestel (4 päeva) elupäevadel emapiima, hiljem aga peavad nad saama tervete lehmade või pastöriseeritud piima. 20—30-päevased vasikad tuberkuliinitakse esmakordselt, pärast piimaga jootmise perioodi teiskordselt ning noorkarja gruppi üleviimisel kolmandat korda. Vasikad, kes kolmekordsele tuberkuliinimisele reageerivad eitavalt, viiakse üle noorkarja gruppi ning need loetakse terveks.

Vasikad kuuluvad tapmisele, kui nad reageerivad tuberkuliinile positiivselt. Samal ajal kui toimub vasikate perioodiline tuberkuliinimine, ei tohi unustada lautade, hooldamisesemete ja ümbritseva territooriumi mehaanilist puhastamist ning desinfitseerimist. Ühtlasi võetakse ette abinõud karjamaade, jootmiskohtade, pidamis- ning söötmistingimuste parandamiseks. Niisugused kompleksabinõud võimaldavad likvideerida tiisikust majandis.

Tuberkuloosikahtlasis majandeis, kus tuberkuliinile reageerijaid on 50% ja rohkem, tuleb kari jätta samadesse ruumidesse. Need loomad aga, kes ei reageeri tuberkuliinile, tuleb üle viia teise ruumi, enne seda aga keha ja sõrad desinfitseerida ning hoida isoleeritult kuni järgmise tuberkuliinimiseni, s. o. 45 päeva. Kui pärast seda nende seas ei esine positiivselt reageerijaid, tuleb

need loomad lugeda tuberkuloosivabaks tingimusi. Vähemväärtuslikud tuberkuliinile reageerivad lehmad tuleb lihaks tappa.

Tingimusi tuberkuloosivaba kari pärast tema isoleerimist tuberkuliinitakse teiskordselt 30—45 päeva, kolmandat korda 2,5—3 kuu ning lõpuks 5—6 kuu pärast. Kui viimasel tuberkuliinimisel eraldatakse reageerija, siis järgmine tuberkuliinimine toimub 30—45 päeva ning seejärel jälle 6 kuu pärast.

Üksikmajandeis võib kolhoosnikute isiklikul tarvitamisel olevad lehmad, kes positiivselt reageerivad tuberkuliinile, jätta samasse majandisse tingimusel, kui neile võimaldatakse eri karjatamine ja jootmine.

Lahtise tuberkuloosiga loomad kuuluvad viibimatule sundtapmisele, vaatamata nende tõule ning tootlikkusele. Neis majandeis tuleb mitte vähem kui 2 korda aastas teostada ruumide, künade ja hooldamisesemete mehaaniline puhastamine ning desinfektsioon. Samuti kuulub lautu ümbritsev territoorium desinfitseerimisele värskelt kustutatud lubjaga ning üleskündmise teel.

Majand kuulutatakse tuberkuloosivabaks, kui pärast viimase reageerija eraldamist on möödunud 12 kuud. Selle aja vältel tuleb teostada mitte vähem kui 3 tuberkuliinimist eitavate tagajärgedega, neist viimane 6-kuise vaheajaga.

Eesti NSV põllumajandusministri käskkiri nr. 20—90 1948. a. 26. veebruarist „1946. a. tauditõrje ja veterinaar-profülaktika abinõude läbiviimise kohta" märgib, et veterinaar-profülaktiliste abinõude ja loomakasvatuse tervendamise abinõude (tuberkuloosist ja brutselloosist) tarvituselevõtmisel on olnud tõsiseid puudusi. Mitmed maakonnad ei rakendanud brutselloossete ja tuberkuloossete majandite suhtes tervendamisplaani. Mainitud krooniliste haigustega võitlemiseks rakendati süsteemituid ja kontrollimata abinõusid, mille tagajärjel ei ole ühtki majandit tervistatud.

Sama käskkiri nõuab: a) tuberkuloosist ja brutselloosist tervendamise plaani väljatöötamist; b) pideva kontrolli teostamist tuberkuloosseis majandeis veterinaarmäärustikus olevate juhendite täpse täitmise üle, võttes vastutusele isikud, kes rikuvad karanteeni režiimi.

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi veterinaarosakonnal pole andmeid, ja seda vist ei olegi juhtunud, et majandi juhatajat oleks karistatud veterinaareeskirjade mittetäitmise eest, kuigi esineb veterinaareeskirjade jämedaid rikkumisi majandite juhatajate poolt. Selliseid juhatajaid peaks veterinaareeskirjade ignoreerimise eest karistama isiklikult, siis kaoks tahtmine edaspidi veterinaararsti korraldusi mitte täita.

Veterinaaralal töötaja ülesandeks tauditõrjes pole mitte ainult

olla puuduste fikseerijaks, vaid ta peab olema selleks, kes aitab tema poolt ettepandud menetlusi läbi viia.

Majandi juhataja aga on kohustatud arsti korraldusi täitma, vastasel korral on veterinaartöötajad kohustatud teda korrale kutsuma või karistama.

Veiste tiisikuse tõrje edukat teostamist on takistanud seni mitmed asjaolud: ei ole olnud selget ettekujutust veiste tiisikuse poolt tekitatud kahjust ja selle sotsiaal-hügieenilisest tähtsusest, on tehtud vähe selgitustööd, puuduvad ruumid haigete loomade isoleerimiseks ning veiste tiisikustõrje teostamine nõuab hoolt, täielikku arusaamist tõrje tähtsusest ja ka teatavat kulu.

Tiisikuse ravimiseks ei ole veel leitud efektiivseid ravimeid ega ka üldtunnustatud tõhusaid vaktsiine. Sellepärast tuleb kõige suuremat tähelepanu pöörata sellele, et tiisikus ei leviks edasi, ja teiseks hävitada olemasolevad kolded. Esimese eesmärgi saavutamiseks tuleb kõige suuremat tähelepanu pöörata kolhooside ning teiste uute majandite organiseerimisel sellele, et uute majandite ühislauta ei satuks ühtki tiisikushaiget looma. Loomi tuleb tuberkuliinida, täpselt reaktsiooni jälgida ja jaatavalt reageerivad loomad juba algul isoleerida eriruumi ning esimesel võimalusel nad likvideerida. Sama tuleb teha ka neis majandeis, kus tiisikust juba esineb. Ka siin tuleb tuberkuliinimine ja isoleerimine läbi viia; kui kõiki ei ole korraga või lühema aja jooksul võimalik likvideerida, tuleb tuberkuliinile reageerijad koguda eriti nende jaoks organiseeritud majandeisse, aegamööda seal neid likvideerida ning asendada noorte tiisikusvabade loomadega.

Nagu kogemused näitavad, on sel teel võimalik veiste tiisikust likvideerida, isoleerimist tuleb aga rangelt läbi viia ja teadlikult teostada.

Tiisikustõrje ülesandeks meie olukorras on kaitsta noorloomi nakkavusest tuberkuloosi pisikuist, see on tiisikusvaba noorkarja üleskasvatamine.

Kuidas seda saavutada, see on märgitud meie veterinaaralaseis eeskirjades, siinkohal pole vajalik seda esile tuua.

Kui me saavutame olukorra, kus noorkarjale on võimaldatud kõik see, mis on takistavaks põhjuseks tiisikuse levimisel, siis on tehtud tõhus töö meie loomakasvatusplaani täitmiseks.

Tekib küsimus, mida teha vana karjaga? See küsimus tuleb lahendada tiisikushaigete loomade isoleerimisega erimajandeisse, isolaatoreisse. Seega eraldatakse positiivselt tuberkuliinile reageerivad loomad tervest karjast. Tuberkuliinile mittereageeriva järelejäänud karja suhtes tuleb rakendada tuberkuloositõrje eeskirju.

Võttes tiisikustõrjes tarvitusele kompleksabinõusid, kindlustame selles osas endale edu ning loomakasvatuse arenemist ja tõusu ja sellega ühtlasi loomakasvatusplaani täitmist.

Siin tuleb puudutada veel lühidalt kolme küsimust, mis on tihedalt seotud tauditõrje tööga, ja nimelt esimesena veterinaarkaadri küsimust. See küsimus on kõige valusam. Tartu Riiklikust Ülikoolist väljub käesoleval aastal lõpetajana üks üliõpilane, kes jääb töötama ülikooli loomaarstiteaduskonna juurde.

1949. a. lõpetavad ülikooli üle 20 inimese, seega arstide puudus ajutiselt väheneb.

Raskem on küsimus keskharidusega veterinaarkaadriga. Praegune veterinaarvelskrite kaader on nõrk, üksikud on koolihariduse ga, teised kas endised veterinaarsanitarid või ümberkvalifitseeritud karja-kontrollassistendid.

Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenum kohustab Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi avama 1948. a. veterinaartehnikumi. Veterinaartehnikum on hädavajalik, kuid me ei tohi unustada, et esimene veterinaartehnikute lend väljuks koolist alles 1952. a.

Kuni esimese veterinaartehnikute lennu tööküpseks saamiseni on tingimata vaja ette valmistada koolihariduse ga veterinaarvelskrid, nimelt on ühe karja-kontrollassistentide kooli juures vaja avada üheaastane veterinaarvelskrite kool, kus veel 1948. a. võetaks vastu 50—60 õpilast. Mainitud kool oleks kõige otstarbekohasem avada Arkna kontrollassistentide kooli juures.

Teisena puudutaksin transpordiküsimust, sest see on suurimaks takistuseks veterinaar-profülaktiliste ja tauditõrje plaanide täitmisel.

Transpordi tähtsust näitab asjaolu, et keskmine zoo-veterinaarjaoskonna suurus on 600 km², jaoskond koosneb 3—4 vallast keskmiselt 2500 majandiga, kus on keskmiselt 15 000 looma (neist 2400 hobust, 5900 veist, 2900 siga, 2800 lammast ja ülejäänud kodulinnud).

Tauditõrjetööd raskendab asjaolu, et maakondade täitevkomiteed ei võimalda lihtsamaidki transpordivahendeid.

Maakondade täitevkomiteesid on vaja kohustada kindlustama Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega veterinaaralal töötajaid transpordivahenditega.

Ja kolmanda küsimusena esinevad veel mõningad tehnilist laadi raskused; nimelt pole Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Veterinaar-varustamise kontor suutnud senini jaoskonda varustada tuberkuloositõrje tööks vajalike instrumentidega. Jaoskonnad pole saanud ühtki tuberkuliinisüstlat ega nõela, puuduvad rögapüüdjad ja hingepidurid. Oleks vajalik ka eestikeelne

tuberkuloositõrje eeskiri. Tallinna Veterinaar-bakterioloogia laboratooriumil puuduvad katseloomad piima uurimiseks tuberkuloosile, sest on teada, et piima mikroskoopiline uurimine tuberkuloosi pisikuile ei anna nimetamisväärseid tulemusi.

Lõpuks tuleb mainida, et on vaja kehtestada korraldus, et üle vabariigi tapamajades ja lihakontrolljaamades avastatud tuberkuloosi juhtudel tehtaks kindlaks ja fikseeritaks looma täpne päritolu ja et sellest kohe teatataks vastava maakonna peaveterinaararstile.

VEISTE BRUTSELLOOS

F. LAJA
Eesti NSV Teaduste Akadeemia tegevliige

Brutselloos on koduloomadel, peamiselt veistel esinev kroonilise iseloomuga nakkushaigus ja selle levimine võib oluliselt takistada loomakasvatust. Nagu tuberkulooski, tekitab ta loomakasvatajatele majanduslikku kahju ja omab tähtsust ka sotsiaalhügieenilisest seisukohast. Brutselloosi põhjustatud kahjude arvele tuleb panna järgmist:

1. Osa nakatatud loomadest aborteerib, eriti sel juhul, kui nakkus on karjas värske, hiljuti sisse toodud;
2. nakatatud karjades esineb sageli päramiste peetust, ahtrust ja ümberindlemist;
3. haiguse tõttu tuleb loomi karjast eraldada sageli võrdlemisi noortena, mille tõttu nende üleskasvatamine läheb kallimaks maksma kui siis, kui nad kauem karjas elaksid;
4. haigus on nakkav teistele loomadele ja inimestele ning piimatoodang langeb kirjanduse andmeil kuni 35%, meie juurdluste põhjal keskmiselt kuni 20—25%. Tõsi, mõnel haigel loomal võib olla õige suur toodang, aga kui ta terve oleks, oleks see veelgi suurem.

Õnneks ei ole meil brutselloos väga levinud. Brutselloos oli meil levinud peamiselt riigi- ja eramõisades. Võrreldes teiste maakondadega esineb seda praegu peamiselt Harjumaal. Olemasolevail andmeil on Saaremaa ja Hiiumaa brutselloosist täiesti vabad. Brutselloosihaiged loomad tuleks normiks anda, või kui majapidamisel on normid täidetud, siis anda haiged loomad vahetuse teel normiks nende majapidamiste eest, kelle norm on täitmata, kuid kes omavad terveid loomi. Selviisil oleks kõige kergem haigeid loomi likvideerida ning mitmeid majapidamisi ja maakondi brutselloosist vabastada.

Brutselloos on võrdlemisi kiire levikuga nakkushaigus, sellepärast tuleb suurimat tähelepanu pöörata sellele, et esimesed haigusjuhud võimalikult varakult kindlaks tehtaks. Brutselloosi kahtlus tekib siis, kui loom aborteerib, sünnitab surnud vasika, olgugi õigel ajal, esineb päramiste peetus, ahtrus, emaka või liigeste põletik. Nendest juhtudest on majandite juhatajad praegu kehtivate määruste järele kohustatud viibimata teatama vastavale majapidamist teenindavale veterinaararstile. Igal kahtlasel juhul tuleb võtta vereproov ja uurida brutselloosi.

Juurdeostetavaid või -toodavaid loomi ei tohi enne paigutada üldkarja, kui ei ole võetud vereproov ja tehtud kindlaks, et loom ei põe brutselloosi. Brutselloos on ülekantav paarituse teel. Selle vältimiseks peab olema ettevaatlik. Tervet karja või lehma võib paaritada ainult terve pulliga. Terve karja pulliga võib paaritada ainult terveid loomi, mitte aga tundmata päritoluga lehmi. Brutselloosi levimise ärahoidmiseks tuleks nende lehmade või karjade juures, kus ei ole oma pulli, kasutada kunstlikku seemendamist. Samuti peab olema ettevaatlik loomade ümberpaigutamisel ja see võiks toimuda ainult majapidamist teenindava loomaarsti loal ja teadmisel. See ei tohiks toimuda loomaarstliku kontrollita. On reageerijaid loomi karjas palju või on nad väga väärtuslikud tõuloomad ja kui neid ei ole võimalik kõiki likvideerida või on kahju lihaks tappa, siis tuleks selliste loomade jaoks luua erimajapidamised, kuhu tuleks koondada brutselloosile jaatavalt või ka kahtlaselt reageerivad loomad. Nendes brutselloosimajapidamistes võiks teha ravikatseid (seni meie kahjuks ei oma veel üldtunnustatud vahendit) ja jälgida kas ja kui palju esineb isetervistumist. See küsimus ei ole veel täielikult selgitatud. Need majapidamised jäävad püsima seni, kui on juba küllaldaselt loomi, millega neid asendada nende likvideerimisel.

Suurt rõhku peaksid panema brutselloosi sissetoomise vältimisele uued loodavad ühismajapidamised ja sovhoosid. Enne ühiskarja loomist tuleks lasta loomaarstil kari tervisliku seisukorra selgitamiseks läbi vaadata. Loomaarstid aga omalt poolt peaksid tutvustama loomakasvatajaid sellega, missugust kahju brutselloos tekitab, kuidas ta levib ja kuidas vältida brutselloosi sissetoomist karja.

Kuna talumajapidamistes esineb brutselloos üksikjuhtudena, on seni organiseeritud kolhoosid komplekteeritud brutselloosile mittereageerivatest lehmadest ja seda tuleb rakendada ka edaspidi organiseeritavates kolhoosides, sest selleks on olemas kõik eeldused.

Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse kohaselt on Eesti NSV Sovhooside Ministeerium kohustatud viisaastaku

lõpuks veiste brutselloosi täielikult likvideerima. Antud ülesanne on täiesti teostatav, kuna brutselloosi levikut on suudetud juba tõkestada ja lokaliseerida brutselloos üksikuis sovhoosides.

Brutselloosi likvideerimiseks võiks väga palju kaasa aidata vastava maakonna täitevkomitee otsus, mis kohustab sovhoose likvideerima brutselloosseid veiseid.

SIGIMATUS PÕLLUMAJANDUSLIKEL LOOMADEL[1]

N. BOTŠAROV

Leningradi Veterinaarinstituudi direktor

Majanduslik tähtsus

Juba enne Suurt Isamaasõda on olnud probleemiks võitlus põllumajanduslike loomade sigimatusega. Teravamini on see küsimus esile kerkinud pärast sõda, millal on vaja taastada meie loomakasvatus vastavalt stalinlikule viisaastakuplaanile.

Missugust majanduslikku kahju toob sigimatus, seda näitavad järgmised andmed Leningradi oblasti kohta:

1944. aastal sündis 100 mära kohta 56 varssa, s. o. 44% märadest olid sigimatud, 100 ute kohta sündis 120 talle ja 1 emise kohta 2,5 põrsast.

Loomakasvatuses peetakse noorloomade haigusi suureks puuduseks, kuid tegelikult kannab rahvamajandus sigimatuse tõttu suuremat kahju kui noorloomade haiguste tõttu. Nii oli Leningradi oblastis 1946. a. noorloomade kadu 16%, kuid loomade sigimatuse tagajärjel sai Leningradi oblast 16 korda vähemat noorloomade juurdekasvu kui see oleks olnud normaalne.

Teine näide: samas oblastis suri vasikaid aasta jooksul 2500, kuid sigimatuse tõttu jäi saamata 6000 vasikat, see on 4 korda rohkem. 1947. a. jooksul aborteerusid veised Leningradi oblastis 970 juhul, kuid sigimatuid veiseid oli 7000, s. o. 8 korda rohkem.

Sellise olukorra tõttu peavad partei ja valitsus tarvilikuks sigimatuse küsimust kiiresti lahendada.

Sigimatus — see pole diagnoos vaid mõiste. Teraševitši järele klassifitseeritakse sigimatust: a) ekstragenitaalseks ja b) intragenitaalseks sigimatuseks.

---

[1] Ettekande lühendatud kokkuvõte.

Ekstragenitaalne sigimatus jaguneb oma tekkimise poolest kolme gruppi: 1) emasloomade sigimatus, 2) isasloomade sigimatus ja 3) sigimatus organisatsioonilis-majanduslike puuduste tõttu.

Viimane on peamine tegur ning tekitab meie rahvamajandusele suurt majanduslikku kahju. Selles on süüdi meie majapidamiste juhatajad, kes ülemäärase ekspluateerimise tõttu märade indlemisaja viivad üle juuni-juuli kuudele. See kutsub esile munandite häiritud talitlust, folliikulid ei kasva, ei teki ovulatsiooni, folliikulid muutuvad tsüstideks, emakas muutub atooniliseks. Juhul kui munarakk viljastub, siis evakueerub ta kõhuõõnde ja tiinestumist ei järgne.

Nimetatud asjaolusid arvesse võttes on paaritussesooni liginemisel vajalik märade vabastamine raskest tööst.

Ahtrus

Ahtrus võib olla tingitud indlemisaja mitteõigeaegsest kindlakstegemisest. Veistel kestab indlemisaeg kuni 36 tundi. Tiinuse diagnoosimine peab olema süstemaatiline. Isaslooma mitte vastuvõtmine ei tähenda veel innaaja lõppu, vaid, kui sellest õigesti aru saada, tähendab seda, et mära on tiinestunud.

Kui emaslooma lastakse harva sigitamisprotsessile, siis suguelu tsükl kustub — emasloomal kaob sigimisvõime. Paaritades looma esimese indlemise ajal tiinestub ta paremini.

Tingimata on vajalik teostada täkkude aprobeerimist. Kogemused näitavad, et 30% täkkudest ja pullidest pole sigimisvõimelised. Seepärast tuleb suguloomadel mõnepäevaste vaheaegadega ilmtingimata teostada sperma uurimist.

Avitaminoosid

Vitamiinide puudus tekitab emistel algstaadiumis suguelutsükli häiritud talitlust. Teine staadium on iseloomustatud aborteerumisega ning kolmas staadium loote resorbtsiooniga.

Veistel eelpoolmainitud nähtus märgitakse harva.

A-avitaminoos kustutab suguelu tegevust. Indlemine järgneb suurte ajavahemikkude järele. Veistel ta stimuleerib brutselloosi.

Avitaminoosid kutsuvad esile munasarjade hüpofunktsiooni. Kuigi tekib ovulatsioon, munarakk ei valmi, munasarjad muutuvad pehmeks, emakas muutub atooniliseks.

Ravi: söödaratsiooni ilmtingimata sisse viia lehthein, kuna selle lehed on vitamiinirikkad. Juurviljadest sisaldab vitamiine ainult porgand. Rohkesti vitamiine sisaldab silo.

Preparaat sünestrool (doosis 1—2 ccm) kutsub 97% juhtudest esile indlemise, kuid ta mõjub laktatsioonile ning suurtes doosides paralüseerib munasarjad.

Sünestrool vähendab piimaandi, piim muutub maitselt mõrudaks. Mastiidid (udarapõletikud) muutuvad akuutseks. Seepärast tuleb selle preparaadiga olla ettevaatlik.

Häid tagajärgi annab adrenaliin ja tiinete märade vereseerum, milleks segada 920 ccm verd 80 ccm 10%-lise sidrunihapu naatriumi lahuga, sellele lisada 5% glükoosi. Süstitakse veenisiseselt 25 ccm korraga.

Munasarjade tsüstid

Tsüstide liigid: 1) follikulaarsed tsüstid, 2) kollaskehatsüstid ja 3) munasarjade peenfollikulaarne väärastus.

Follikulaarsed tsüstid arenevad vastava motsiooni puudumise tõttu, samuti võivad nad areneda endometriidide tagajärjel tekkinud toksikooside tagajärjel. Follikulaarsed tsüstid võivad tekkida ka siis, kui indlemisperioodil paaritust ei toimu.

Kollaskeha tsüstid tekivad toksikooside ja mitmesuguste avitaminooside tagajärjel.

Munasarjade peenfollikulaarne väärastus tekib samadel põhjustel, mis aga mõjuvad pikemat aega. Munasarjad on suurenenud ja kõvad, protsess pole ravitav.

Tsüstide puhul on emakas happeline reaktsioon, mis mõjub viljastamise peale, kuid suguelundite kliiniline indlemistsükl jääb püsima.

Tsüstide puhul esineb märadel sageli nümfomaania, lehmadel ja emistel harvem.

Tsüstide diagnoosimine toimub rektaalse uurimise abil. Munasarjadel on tunda sile fluktueeriv kõrgendus, mis püsib pikemat aega samal kohal.

Tsüste ravitakse tsüstide katkipigistamisega. Selleks viiakse käsi pärasoolde ning pigistatakse 2 kg raskuse jõuga tsüsti aluse juures päka ja esimese sõrme vahel. Tervistub harilikult 97%.

Pigistuse tagajärjel esineb verejooks, seepärast tuleb pärast tsüsti lõhkemist selle asemele tekkinud lohuke 5—10 minuti vältel sõrmega kinni pigistada.

Nümfomaaniat ravitakse medikamentoossel teel: 2%-liste broomipreparaatidega 1—2 nädala vältel, Teraševitši järgi kasutatakse

adrenaliini 1 : 1000. Võib kasutada veel pituitriini 5—10 ccm nahaaluseid ülekandeid verre ning novokaiini blokk-tehnikat: teise ja kolmanda sabalüli vahele süstitakse 1% novokaiini lahust 20,0—25,0 ccm — see andvat häid tagajärgi.

Patoloogilised kollaskehad

Patoloogilised kollaskehad tekivad: 1) tiinuse kollaskehadest, mis ei resorbeeru peale sünnitust; ja 2) oestraalkollaskehadest, mis ei taandarene peale oestraaltsükli lõppemist.

Endometriidid soodustavad patoloogiliste kollaskehade tekkimist. Patoloogilised kollaskehad põhjustavad emasloomade ümberindlemist.

Ravi: kollaskeha ärapigistamine. Päka ja esimese sõrme vahel pigistamise tagajärjel enamik patoloogilisi kollaskehi kaob. Kui ärapigistamine ei õnnestu esimesel korral, siis piirdutakse aktiivse muljumisega ja 3—4 päeva pärast korratakse uuesti. Et vältida verejooksu, tuleb munasarjas tekkinud lohk tingimata kinni vajutada, et soodustada trombi tekkimist. Kui kollaskeha ärapigistamine ei õnnestu, siis tuleb seda perioodiliselt masseerida.

Häid tagajärgi annab ka intravaginaalne tamponaatravi mudaga, eriti kui esinevad endometriidid.

Munasarjade atroofia ja skleroos on mõlemad halva prognoosiga. Põhjuseks on halb söötmine ja vitamiinipuudus. Elutingimuste muutmine parandab munasarjade atroofiat, kuid skleroos pole ravitav.

Brutselloos annab sigimatust kuni 14%.

Isasloomade impotents

Impotents võib esineda kõikide loomaliikide isasloomadel.

Impotentsi klassifitseeritakse ta väljendumise järgi: 1) ilmne impotents või paaritamisimpotents ja 2) varjatud impotents või sugutamisimpotents.

Ilmse impotentsi all mõistame suguelundi refleksi täielikku kadu.

Varjatud impotents iseloomustub suguelundi refleksi olemasoluga, kuid nekrospermia ja asospermiaga, mis on spermatogeense epiteeli atroofia tagajärjeks. Selle etioloogia: avitaminoos, brutselloos.

Avitaminoosi tagajärjel tekkinud impotents teeb läbi kolm arenemisfaasi. Esimest faasi iseloomustab nekrospermia, teist faasi

spermatogeense epiteeli muutused ja kolmandat faasi — suguelundite reflekside väljalangemine.

Esimene ja teine faas vältavad kuni pool aastat. Sellepärast tuleb spermat tingimata süstemaatiliselt uurida.

Avitaminoosse impotentsi ravi: söödaratsioonis antakse värskeid porgandeid, kanamune, kalamaksaõli, vitamiinipreparaate, idanenud teri, täispiima, pärmi. Tarvitatakse spermiini ja tsüstolüsaati.

Tsüstolüsaadid väikestes annustes stimuleerivad, suurtes annustes paralüseerivad suguelundeid.

MARUTAUD

N. REMMEL

Tallinna Veterinaar-bakterioloogia laboratooriumi vanem veterinaararst

Marutaud on nakkushaigus, mis esineb nii kodu- kui ka metsloomadel, võib kergesti kanduda üle ka inimestele ja esineb laialdaselt kogu maailmas.

Kõige sagedamini haigestuvad meil marutaudi koerad, 60—80% marutaudi juhtude arvust. Võrdlemisi levinenud oli marutaud ka veistel, kuni 28% marutaudi juhtudest. Kolmandal kohal on hobused, iga 100 marutaudi haigestunud looma hulgas oli 4—7 hobust. Sigadel ja kassidel esineb marutaudi harva, kõige vähem esineb seda lammastel, 1—2 lammast 100 marutaudi haigestunud looma kohta. Marutaudi esineb ka metsrebastel.

Marutaudivastastel kaitsesüstimistel käib igal aastal hulk inimesi. Kaitsesüstimiste abil on küll suudetud vältida inimese haigestumist marutaudi, kuid esineb siiski üksikuid juhte, kus inimesed haigestuvad ja surevad marutaudi.

Marutaud on eriti ohtlik sellepoolest, et senini pole teada ühtegi ravimit ega raviviisi, mis aitaks päästa nakatatud looma või inimest siis, kui vastaval loomal või inimesel on haigustunnused juba ilmnenud. Seljuhul järgneb surm tavaliselt mõnepäevase põdemise järele. Olenevalt sellest on keelatud marutaudiste loomade ravimine, sest sääraseid loomi pole tavaliselt võimalik ühegi senituntud arstimisviisiga enam päästa, kuid seejuures võib arstija kergesti marutaudiga nakatuda. Kui marutaudine või marutaudikahtlane loom on inimest või looma purenud ja nendega mõnel muul teel lähemalt kokku puutunud, siis on äärmiselt tähtis, et viivitamata pöördutakse arstiabi saamiseks inimeste suhtes inimarsti ja loomade suhtes loomaarsti poole. Kiire arstiabi on viimatimainitud juhtudel väga tähtis sellepoolest, et siis

on vastavat inimest või looma võimalik veel kaitsesüstimistega päästa. Jääb aga kaitsesüstimine hiljaks, siis haigestub vastav loom või inimene süstimisele vaatamata ja sureb harilikult mõnepäevase põdemise järel.

Marutaudi tekitaja on filtreeruv viirus. Ta esineb kõige kontsentreeritumal kujul haigete loomade keskergukavas, kuid seda leidub ka süljenäärmetes ja süljes ning mõnedes teistes näärmetes. Nakkus toimub peamiselt marutaudihaige looma puremise kaudu, kusjuures marutaudi tekitajat sisaldav sülg satub puremishaava ning levib siit erkusid mööda keskergukavasse. Ka marutaudihaige looma lakkumisel võib viirust sisaldav sülg sattuda organismi, kui nahal leidub väikesi vigastusi või kriimustusi.

Lõimestusjärk, s. t. ajavahemik nakatusest kuni haigustunnuste ilmnemiseni, kestab marutaudi puhul 2 nädalat — 3 kuud, isegi kuni 1 aasta. Kõige sagedamini 1—3 kuud. Lõimestusjärk on seda lühem, mida suurem ja sügavam on puremishaav ning mida ligemal see asub keskergukavale. Marutaudi nakatatud looma sülg sisaldab viirust juba 14 päeva enne haigustunnuste ilmnemist.

Haigustunnused: esimesed marutaudi tunnused koeral avalduvad selles, et nad muutuvad vahelduvalt kartlikuks, nukraks ja tigedaks ning poevad pimedasse kohta. Omade inimeste kutsumise peale tulevad sellised koerad vastu tahtmist välja, kuid kui tulevad, siis lipitsevad ja hüppavad nad palju elavamalt kui harilikult. Tavaliselt jätavad marutaudised koerad juba haiguse algjärgus söömise, kuid purevad ja neelavad alla neile ettejuhtuvaid asju, nagu kive, õlgi, puutükke jne. Kaunis varakult algab marutaudistel koertel ka süljevoolus suust. Seejuures avaldub neil eriline tung kodust ärajooksmiseks ja sihita ümberhulkumiseks. Peetakse sääraseid koeri kinni, siis püüavad nad teha kõik, et end vabastada ja kodunt ära jooksta. See marutaudi järk on väga ohtlik marutaudi levimise suhtes, sest ümber hulkudes võivad koerad minna oma kodukohast mitmekümne kilomeetri kaugusele ja lühikese aja jooksul hammustada mitmeid loomi ning ka inimesi. Säärane koer tungib põhjuseta kallale ja hammustab teisi koeri ning muid loomi häält tegemata, kuid inimesi ta tavaliselt kardab ja tungib neile kallale siis, kui ta ühel või teisel põhjusel ärritub. Sellele nn. ärritusjärgule järgnevad tavaliselt haiguse 3. või 4. päeval halvatusnähtused, esmajoones pea- ja kaelalihastes, kusjuures suu on vähem või rohkem avatud. Varsti järgnevad halvatusnähtused tagakehas ja lõpuks üldine halvatus.

Peale kirjeldatud haigusnähtudega kulgeva tüüpilise marutaudi

esineb koertel ka marutaudijuhtumeid, kus ärritusjärk on väga lühike või puudub täielikult, haigus kulgeb kaunis vaikselt ja lõpeb 6—8 päeva jooksul surmaga. Säärast marutaudi nimetatakse vaikseks marutaudiks.

Kassidel on marutaudi tunnused üldiselt samalaadsed kui koertel. Ka veised, hobused, sead, lambad ja kitsed avaldavad marutaudi puhul koerte marutaudi nähtustega peaaegu sarnaseid haigustunnuseid.

Üldiseiks iseloomustavaiks tunnuseiks tüüpilistel marutaudi juhtudel on veistel, hobustel ja sigadel täheldatav rahutu ja kergesti ärritatav olek ja meeltesegaduse nähtused. Lammastel ja kitsedel puudub sageli ärritusjärk ja neil kulgeb marutaud säärastel juhtudel nn. vaikse marutaudina.

Inimestel avalduvad marutaudi tunnused alul halvas tujus, keha t° tõusus, puretud jäseme sügelemises ja värisemises, hiljem tekivad hingamis- ning neelamistakistused, kartlikkus, vastumeelsus vedelikkude vastu, süljevool, ärritatavus ja krambid, lõpuks halvatused näolihastes, silma- ja keelelihastes ning jäsemete ja kehalihastes. Surm järgneb 2.—4. päeval.

Kuna marutaudi levitajateks nii inimestele kui ka loomadele on peamiselt koerad, siis on marutaudi vastu võitlemise määrus suunatud peamiselt koerte vastu.

Eesti NSV RK Nõukogu määrusega 9. VIII 45. nr. 724 on linnade ja maakondade täitevkomiteed kohustatud läbi viima kõikide koerte registreerimine ENSV territooriumil ning välja andma numbrimärke, mis tuleb kinnitada koerte kaelarihmadele. Koera soetamisel või elukoha muutmisel tuleb koeri registreerida 5 päeva jooksul. Kõik peremeheta koerad ja kassid, samuti koerad, kes ei kanna registreerimismärki, loetakse hulkuvateks ning kuuluvad käesoleva määruse kohaselt püüdmisele ja hävitamisele.

Marutaudi ilmnemisel kuulutatakse vastav piirkond marutaudiohtlikuks ning seal kehtestatakse erikord. Marutaudiohtlikus piirkonnas tuleb hoida koeri ketis või kinnistes ruumides, koeri võib lasta tänavale ainult suukorvis ja kaelarihmaga varustatud keti või rihma otsas, vahikoeri hoida tugevate metallkettide otsas, kusjuures neid võib vabastada ööseks ketist ainult kinnistes hoovides, kasse tuleb hoida kinnistes ruumides, lastes neid hoovi ainult valve all. Koeri ja kasse, keda hoitakse marutaudiohtlikus piirkonnas määrusevastaselt, püütakse ja hävitatakse nagu hulkuvaid koeri.

Teenistuskoeri on lubatud välja viia rihma otsas, ilma suukorvita ja teenistus- ning jahikoera võib vabastada rihma otsast ja suukorvidest nende eriliste ülesannete täitmisel.

Hulkuvate koerte hukkamine ja määruste vastu eksijate koera- ja kassiomanike karistamine on kohustuslik miilitsaorganeile, mida aga tegelikult on teostatud äärmiselt pealiskaudselt ja loiult.

Iga loomaomanik on marutaudikahtlaste tundemärkide ilmnemisel kohustatud sellest teatama kohalikule veterinaararstile, viimase puudumisel aga kohalikule täitevkomiteele või miilitsaorganeile.

Haiged ja haigusekahtlased loomad tuleb eraldada ja paigutada nii, et neil pole võimalik ära jooksta ning loomi ja inimesi pureda. Eraldamisvõimaluse puudumisel tuleb nad hukata. Marutaudi või selle kahtluse tõttu hukatud või marutaudi surnud loomade korjused hoida veterinaarpersonaali tulekuni selliselt, et teistel loomadel poleks võimalust nendega kokku puutuda. Marutaudi või selle kahtluse pärast hukatud või lõpnud loomadelt on keelatud võtta nahka või kasutada selliste loomade korjuseid mõneks muuks otstarbeks. Korjuseid tuleb põletada või matta loomade matmispaika 2 m sügavusse.

Ruumid, kuhu olid eraldatud marutaudised või marutaudikahtlased loomad on loomaomanik või majapidamise juhataja kohustatud desinfitseerima 3% kreoliini või formaliini lahusega. Samuti kuuluvad desinfitseerimisele inimeste käed ja riided, kes kokku puutusid marutaudiste või marutaudikahtlaste loomadega.

Veterinaarpersonaal, teada saades marutaudi või selle kahtluse esinemisest, on kohustatud koos kohalikkude valitsusorganitega rakendama kõik vajalikud abinõud taudi tõkestamiseks ja likvideerimiseks. Diagnoosi täpsustamiseks on vaja saata looma pea või peaaju veterinaar-bakterioloogilisse laboratooriumi uurimiseks, pakitult vastavate eeskirjade kohaselt (plekknõus pitseeritult või plombeeritult, siis kasti), varustatult kohaliku veterinaararsti kaaskirjaga. Kiirema diagnoosi saamiseks on soovitav marutaudikahtlasi loomi mitte kohe hukata, vaid eraldada nad 14 päevaks kindlasse ruumi ja oodata kuni nad surevad, sest haiguse algul hukatud loomade ajus me alati ei leia marutaudile iseloomustavaid muutusi ning tuleb marutaudi diagnoosimiseks süstida katseloom, milline diagnoosimisviis nõuab aega kuni 2 kuud. Pealegi ei saa teha loomakatsest olenevaks marutaudise loomaga kokkupuutunud inimeste ja loomade kaitsesüstimisi.

Kõik marutaudiste loomadega kokkupuutunud koerad ja kassid hävitatakse. Teised koduloomad alluvad 6-kuulisele veterinaar-sanitaarsele järelevalvele ja nende juures viiakse läbi kaitsesüstimised võimaluse piirides antiraabilise vaktsiiniga.

Marutaudikahtlasi loomi on lubatud tappa lihaks üksnes veterinaararsti loal, kui puuduvad marutaudi tunnused ja mitte hiljem kui 8 päeva pärast kokkupuutumist marutaudiste loomadega. Marutaudiste ja marutaudikahtlaste loomade piima ja sellest piimast valmistatud saadusi on keelatud tarvitada inimtoiduks. Veterinaarse valve all olevate loomade piima võib kasutada ainult pastöriseeritult.

Vaadeldes nüüd põhjusi, miks marutaudi vastu võitlemise määrus pole meil senini andnud soovitud tulemusi, siis peab küsima, kui palju selle määruse täitmine üldse on rakendamist leidnud. Alates kohe kõige tähtsamast ja algelisemast marutaudi tõrje abinõudest, koerte registreerimisest ning hulkuvate koerte hävitamisest, näeme, et koerte registreerimine on teostatud ainult osaliselt, nimelt ENSV linnades, kuna enamik valla täitevkomiteedest pole seda üldse algatanud, ehkki see oleks pidanud olema teostatud 1. X 1945, samuti pole koerte püüdmist ning hävitamist organiseeritud vist kusagil, isegi mitte linnades, kus marutaud on esinenud. Marutaudi ilmnemisel kuulutatakse küll välja marutaudiohtlik piirkond (kui suur peab olema selle raadius, pole määruses öeldud), kuid koerte ja kasside hoidmise erikorra täitmise järele on valve nõrk, seepärast jääb see kas teadmatusest, lohakusest või hoolimatusest täitmata või täidetakse puudulikult.

Nii nagu juba tauditõrje määruse põhiliste nõuete täitmine pole tegelikult teostatud, ei leia ka muud marutaudi vastu võitlemise abinõud kuigi palju tähelepanu. Paljud loomaomanikud ei teata marutaudi ilmnemisest ei loomaarstile ega miilitsaorganeile. Sageli hukatakse loom mõne hea naabri või arsti nõuandel, võetakse ise pea otsast maha, mässitakse see paberisse või kaltsu sisse ja tullakse siis linna abi otsima. Nii ilmuvad pakkidega loomaomanikud, kes ise sageli on puretud, epidemioloogia jaama või Veterinaar-bakterioloogia laboratooriumi, kohalikud veterinaararstid, arstid ja miilitsaorganid ei tea aga sellest midagi ning alles laboratooriumist teatame vastava jaoskonna veterinaararstile marutaudi esinemisest tema tegevuspiirkonnas. Sageli ei informeeri ka veterinaararstid ja arstid teineteist marutaudi juhtudest ega teata sellest veterinaararstile ka miilitsaorganid. Seepärast jätab ka taudikahtlaste loomade isoleerimine, korjuste hävitamine ja desinfektsioon soovida. Veterinaarpersonaal ise ei korralda ka küllaldaselt marutaudikahtlaste loomade isoleerimist, vaid laseb neid ruttu hukata, asjaolu mis raskendab kiiret diagnoosi ning tauditõrjeabinõude õigeaegset tarvitusele võtmist.

Kokkuvõttes võib öelda, et marutaudi tõrje määrust täidetakse

niivõrd puudulikult, et edu marutauditõrje töös loota ei saagi, kui siin olukord ei parane.

Olukorra parandamiseks tuleb kõigepealt hoolitseda marutaudi tõrje määruse täpse täitmise eest. Juba üksnes profülaktiliste abinõudega, nagu koerte registreerimise ja hulkuvate koerte hävitamisega on suudetud mõnedes riikides marutaudi likvideerida või tema levikut pidurdada.

Edasi tuleb hoolitseda taudi vastu võitlemise kõikide abinõude rakendamise eest. Selleks peavad kõigepealt nendest teadlikud olema tauditõrje eest vastutavad organid, nagu valitsusorganid, miilitsaorganid ja tervishoiupersonaal, nii veterinaar- kui ka meditsiiniline personaal. Aga ka iga kodanik, eriti aga iga loomaomanik, peab teadma, mida võtta ette marutaudi ilmnemisel või selle kahtluse korral. Selleks peavad nii tervishoiu- kui ka valitsusorganid hoolitsema küllaldase selgitustöö eest, kasutades selleks kõik abinõud. Eriti peab elanikkonda aga marutõveohtlikuks kuulutatud piirkonnas ette valmistama taudi vastu võitlemiseks ning siin peavad peatöö ära tegema küll veterinaararstid.

Peale selgitustöö peab aga ka rangelt nõudma korralduste täitmist. Siin peavad veterinaararstile abiks olema miilitsa- ja valitsusorganid ning nende järelevalveks määratud Eesti NSV Riigikontrolli Ministeerium (ENSV RKN 1945. a. aug. määruse nr. 724 „Marutõve vastu võitlemise kohta" p. 11 ja 14 muutmisest).

SIGADE PUNATAUD

L. JANOV

Tartu Riikliku Seerumi Instituudi direktor

1. Sigade punataudi levimise põhjused ja ta esinemine Eesti NSV-s

Sigade punataud on äge nakkushaigus, mis kulgeb kõrge palavikuga, mao- ja sooltepõletikuga, ja mille tekitajaks on sigade punataudi pisik — Bacillus rhusiopathiae suis. Haigus kulgeb mõnikord üliägedal — septicae'milisel kujul, vahest ägedal, sageli naha punataudi ja tihti ka krooniliselkujul. Kui sigade punataudi naha punataudi kuju õigeaegse ja asjatundliku veterinaarabi korral annab suure protsendi tervistumist, siis annavad üliäge ja äge kuju suure surevusprotsendi (kuni 80%), kuna sigade krooniline

punataud tekitab sigadel paranematuid vigu, nagu südameklappide põletikke, liigestepõletikke ja naha nekroose, mis takistavad sea arenemist ja viivad lühema või pikema aja jooksul looma lõppemiseni.

Punataudi tekitavad pisikud on väga vastupidavad välistele mõjutustele ja võivad pikemat aega elutseda mullas, vees, sõnnikus jne. Otseste päikesekiirte all säilivad pisikud eluvõimelistena 12 päeva jooksul, õhu käes kuivatamisel 3 nädala jooksul, sõnnikus kuni 4. kuuni, soolatud lihas 6 kuud, suitsetatud lihas 3 kuud. 15-cm paksuseid lihatükke tuleb keeta vähemalt 2,5 tundi, et hävitada neis leiduvaid sigade punataudi pisikuid. Pisikute kuumendamine 70° C juures hävitab neid mõne sekundi jooksul, samuti kiiresti hävitavad pisikuid meil tarvitatavad desinfitseerivad ained, nagu 2—5%-line kreoliin, 2—3%-line formaliin, 1—3%-line karboolhape, 5%-line kloorlubjalahus, 30%-line värskelt kustutatud lubi.

Sigade punataudi pisikuid võib leida mullas, sõnnikus ja vees, ilma et nad sealjuures tekitaksid taudi puhkemist, pisikud on nn. avirulentses või mittehaigusttekitavas olekus. Samuti võib neid pisikuid leida täiesti tervete sigade sooltetraktis ja kurgumandlites. Need avirulentsed pisikud võivad aga muutuda ka patogeenseteks ja kutsuda esile haigestumist, kui sea organism on mingisugustel põhjustel nõrgestatud ja seega haigustele vastuvõtlikum. Sellisteks nõrgestavateks momentideks võiks nimetada tervishoiunõuetele mittevastavaid ja puuduliku õhuvahetusega, niiskeid sigalaid, külmetamist, nõrka ja ühekülgset söötmist, eriti mineraalainete ja vitamiinide puudust söödas.

Sead võivad olla ka täiesti virulentsete, nakkusvõimeliste pisikute kandjateks, nimelt seal, kus sead on punataudi läbi põdenud, eritavad sead pärast kliinilist tervistumist veel kuni 2 nädalat punataudi pisilasi rooja ja kusega. Kroonilist kuju põdevad sead on pisikutekandjad, nad võivad saastata ümbrust tapmisel, kust punataud võib levida, kui ei võeta tarvitusele vajalikke abinõusid pisikute hävitamiseks.

Harilikud sigade punataudi levikuteed on järgmised:

1) sõnniku osised inimeste jalanõude küljes;
2) anumad, kus hoiti punataudis sea liha ja tarvitati desinfitseerimata hiljem sigade sööginõudena;
3) sõnnikuga saastunud karjamaad, jooksukoplid ja joogikohad;
4) tähtsust punataudi levikus omavad ka hiired ja rotid vaheltkandjatena;
5) pisikute kandjate sigade juurdeostmine majapidamistesse.

Seoses sotsialistliku ja kollektiivse loomapidamise arenemisega peab eriti mainima asjaolusid, mis võivad soodustada sigade punataudi levikut.

1) Veterinaarsanitaarsete määruste rikkumine sigade ümberpaigutamisel sovhooside, kolhooside ning teiste majandite organiseerimisel. Kokkutoodud loomad peavad olema terved ja varustatud vastava veterinaartõendiga, mis on välja antud mitte hiljem kui 3 päeva enne looma ümberpaigutamist.

2) Hilinenud ja mitte täieulatuslik sigade kaitsesüstimine vaktsiiniga jätab alles sigade punataudi pesi.

3) Nõrk veterinaarselgitustöö sigadega tegelevate isikute seas põhjustab nõutavate määruste lohakat täitmist ja soodustab taudi levikut.

2. Sigade punataudi tõrje Eesti NSV-s

Sigade punataudi võib ära hoida ja likvideerida üksnes suurtes majandeis — sovhoosides ja kolhoosides, kus on võimalik läbi viia kõiki sigade punataudi vastu võitlemise juhendi nõudeid, kuna individuaalmajapidamistes on see raskendatud majapidamiste hajutatud asetuse ja ebahügieeniliste seapidamistingimuste tõttu.

Karanteeniküsimusele sigade punataudi tõrjes ei omistata küllaldaselt tähelepanu. Karanteen tähendab veterinaar-sanitaarsete abinõude kompleksi, mille ülesanne on kaitsta meie koduloomi ja -linde nakkushaiguste eest või takistada loomade ja lindude keskel puhkenud nakkushaiguste levikut.

Majanditesse väljaspoolt juurdesoetatud loomad või linnud kuuluvad tingimata karanteenimisele. Ainult pärast seda, kui nad on veterinaar-sanitaarselt töödeldud, võib neid lasta üldkarjapidamisruumi.

Sigade punataudi puhul nõuavad karanteeni eeskirjad järgmist:

a) majandid, kus iga aasta või perioodiliselt esineb sigade punataudi, võetakse veterinaartöötajate poolt eriarvele ning sellistes majandites kuuluvad sead (kevadel) sundvaktsiinimisele, pärast vaktsiinimist peavad sead olema 10 päeva jooksul veterinaarkontrolli all;

b) formoolvaktsiiniga vaktsiinitud sigu on lubatud majandist välja viia kitsendusteta. Harilikult võib vaktsiiniga süstitud sigu majandist välja viia mitte varem kui 10 päeva pärast esimest või teist kaitsesüstimist;

c) sigu võib juurde osta, kui nad on varustatud vastava veterinaartõendiga, mis on veterinaararsti poolt välja antud hiljemalt

kolm päeva enne müüki selle kohta, et nad on pärit taudivabast majandist;

d) juurdeostetud sigu hoitakse karanteenis 30 päeva;

e) sigade punataudi avastamise puhul majandis on keelatud sigade ja nende saaduste sissetoomine või väljaviimine;

f) veterinaararst (veterinaarvelsker) on kohustatud kindlaks tegema haiguse tekkimise põhjuse ning ette võtma abinõusid haiguskolde kiireks likvideerimiseks;

g) naabermajandites teostatakse sigade kaitsesüstimisi vaktsiiniga;

h) taudistunud majandites olevate sigade kehasoojus mõõdetakse ning nad jagatakse kahte gruppi: haiged ning palavikus sead ja terved; kuid haigetega kontaktis olnud sead hoitakse eraldi ning hooldatakse eripersonaali poolt.

Haigeid ning palavikus sigu süstitakse punataudi-seerumi ravidoosidega, samuti teostatakse nende juures sümptomaatilist ravi. Teisi, s. o. haigetega kontaktis olnud sigu süstitakse seerumiga kaitsedoosides ning 10—12 päeva pärast vaktsiinitakse;

i) sigade vaktsiinimine on keelatud, kui majandis esineb veel mõni teine sigade nakkushaigus. Vaktsiinimist teostatakse vaid siis, kui teised nakkushaigused on majandis likvideeritud;

j) karanteeni ajal desinfitseeritakse sigalat vähemalt iga 10 päeva tagant, sõnnik koristatakse sigalast iga päev ning muudetakse nakkusohutuks põletamise või muul teel, surnud sead kuuluvad utiliseerimisele või maetakse matmispaikadesse 2 meetri sügavusse;

k) karanteenist vabastamine toimub 14 päeva pärast viimase haige sea tervenemist või viimast punataudi suremise juhtumit. Karanteenist vabastamise eel teostatakse lõppdesinfektsioon ning hõõrutakse sigu 1%-lise kreoliinilahusega;

l) kroonilises punataudis olevad sead kuuluvad tapmisele ning nende liha on inimtoiduks kõlbulik üksnes veterinaartöötajate määramisel.

Profülaktiliseks otstarbeks sundvaktsineeritakse kõiki sigu majapidamistes, kus on esinenud punataudi viimase kahe aasta jooksul.

Tarvitusel on nn. Konevi vaktsiin. Sellega süstitakse kõiki sigu 2—2,5 kuu vanuses, kuid mitte varem kui 14 päeva pärast võõrutamist. Üldse on soovitav sigu vaktsineerida noorelt, 2—4 kuu vanuses.

Noori (2—4-kuiseid) sigu süstitakse teistkordselt 2—3 kuu pärast. Tiineid ja imetajaid emiseid ei vaktsineerita kuu aega enne poegimist ja kuu aega pärast poegimist. Vajaduse korral immuniseeritakse neid passiivselt sigade punataudi seerumiga.

Enne vaktsineerimist Konevi vaktsiiniga peavad sead olema 4—6 tundi söömata. Pärast vaktsineerimist tuleb eriti hoolitseda, et sead ei saaks tõmbetuult ega külma.

Konevi vaktsiini tarvitatakse kahekordselt 10—14-päevaste vaheaegadega, kusjuures esimese süstimise doos on 0,3 ccm, teine doos 0,5 ccm.

Formoolvaktsiini tarvitatakse nii kaitse- kui ka sundsüstimistel. Süstimisi viiakse läbi kõikidele sigadele 2,5 kuu vanuselt, süstides sigu 2 nädalat pärast võõrutamist. Tiineid emiseid süstitakse tiinuse lõpuni, samuti äsjapoeginud emiseid.

Süstimisi formoolvaktsiiniga tehakse kahekordselt 5 ccm suuruses hulgas, vaatamata vanusele ja toitumusele. Esimese ja teise süstimise vahe on 14—15 päeva. Noored, kuni 5 kuu vanused sead süstitakse formoolvaktsiiniga kolmekordselt. Esimese ja teise süstimise vahe on 14—18 päeva, teise ja kolmanda süstimise vahe 1—1,5 kuud.

Kõikidel juhtudel pärast sigade läbitöötlemist punataudi seerumiga nii ravi- kui ka kaitseotstarbeks vaktsineeritakse sigu 2 nädalat hiljem formoolvaktsiiniga. Seerumit tarvitatakse kaitsesüstimiste puhul järgmiselt: doos kesikutele 3—5 ccm, sigadele kuni 50 kg 5—10 ccm ja sigadele üle 50 kg 10—20 ccm.

Raviotstarbeks: doos kesikutele 5—10 ccm, sigadele üle 50 kg 30—50 ccm. Rasketel juhtudel ning hilinenud abiandmisel tuleb süstida seerumi ravidoos 10—12 tunni pärast teistkordselt. Passiivne immuniteet kestab 14 päeva.

3. Missuguseid spetsiifilisi abinõusid on vaja tarvitusele võtta punataudi tõrjetöö tõhustamiseks Eesti NSV-s

Peale sigade kaitsesüstimise on sigade punataudi vastu võitlemisel tingimata tarvilik ka veterinaarhügieeniliste ja sigade punataudi vastu võitlemise määrustikuliste nõuete läbiviimine.

Alljärgnevalt vaatleme nõudeid, mis nõuavad täpset täitmist, et piirata punataudi levikut.

1) Desinfektsioon — jooksev ja lõplik, ei ole alati küllalt korralikult läbi viidud. Desinfektsiooni juures on tarvis erilist tähelepanu pöörata söögikünade desinfitseerimisele. Desinfektsioonimeetodeist on tarvis kasutada parimaid, mis tänapäeva teadus meile pakub (kuiva kloorlubja tarvitamine, kuum 5%-line kreoliinilahus jne.).

2) Krooniliste punataudihaigete sigade, kui infektsiooni levitajate tapmine.

See kujuneb hädavajalikuks põllumajanduse sotsialistlikus sektoris, kuna kroonilist sigade punataudi põdevad sead ei ole tasuvad pidada, on aga sealjuures suureks hädaohuks taudi levimise suhtes samas majandis ja edasiandmise puhul ka teistes majandeis. Siin peab olema terav tähelepanu sigade hooldajate poolt, et, märgates hingeldajaid, liikmete paistetustega ja nekroosidega sigu, lastaks neid kohe uurida asjatundjal veterinaartöötajal. Kliiniliselt on tihti raske kindlaks teha sigade punataudi, diagnoosimiseks tuleb kasutada agglutinatsiooni katsu. Agglutinatsiooni kats tehakse kohapeal veretilgaga või laboratooriumis. Agglutinatsiooni katsu võib teostada ainult 45 päeva pärast vaktsiinimist või 30 päeva pärast seerumi süstimist. Vastavalt instruktsioonile tuleb teostada uurimisi kroonilisele punataudile majandeis, kus viimase kahe aasta jooksul on esinenud punataudi. Vereuurimist teostatakse kevadel ja sügisel, enne kaitsepookimiste läbiviimist. Noored, kuni 3—4 kuu vanused sead uurimisele ei kuulu. Igal juhul on tarvis uurida sigade gruppi (ühine sulg), kus sigade punataud on esinenud. Vereproovi katsu kohta kohapeal on olemas täpne kirjeldus veterinaarmäärustikus.

3) Tauditõrjemääruste täpne täitmine — täielik karanteen, paarituse keeld ning sööda ja sigade transpordi keeld üldse, mida aga sageli ei täideta kuigi täpselt.

4) Laialdane formoolvaktsiini kaitsesüstimine.

5) Teiste veterinaarhügieeniliste menetluste rakendamisel pöörata erilist tähelepanu helmintoosidele, sest soolte parasiitide poolt tekitatud haavandid võivad osutuda haigusttekitajate pisikute sissetungiväravateks seedeelundite kaudu.

6) Veterinaar-profülaktiliste menetluste teostamise kontrolliks ja laiaulatuslike kaitsepookimiste läbiviimiseks formoolvaktsiiniga on tarvis kasvatada kiiremini veterinaarvelskrite kaadrit.

Lõpuks peab mainima, et kuigi meil on olemas abinõud sigade punataudi leviku piiramiseks miinimumini, on siiski sigade punataudi etioloogias levimisteede ja profülaktika kohta veel mõningad asjaolud selgitamata, mispärast peaksid kõik, nii teaduslikul kui ka praktilisel alal töötajad võimalust mööda kaasa aitama sigade punataudi etioloogia ja profülaktika selgitamisel punataudi täielikuks likvideerimiseks Eesti NSV piires.

KASVIKUTE HAIGUSED JA NENDE TÕRJE ABINÕUD

J. KAARDE

Tartu Riikliku Ülikooli veistehaiguste kateedri juhataja

Kõigi põllumajanduslike loomaliikide järglaste üleskasvatamine on põhiliseks eelduseks meie loomakasvatuse arvulisel tõstmisel ja koosseisulisel parandamisel. Sellest sõltub suurel määral ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi ja Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse elluviimine loomade arvu taastamisel ja ületamisel võrreldes sõjaeelse tasemega. See on aluseks loomasaaduste toodangu suurendamiseks nii elanikkonna toitlustamise kui ka tööstuse vajaduste rahuldamiseks.

Noorloomade üleskasvatamist võivad halvata ja pidurdada mitmesugused tegurid, nagu emasloomade ahtrus ja nurisünnitused, mis vähendab järelkasvu saamist, halvad pidamis- ja söötmistingimused, mille tagajärjeks on noorloomade puudulik arenemine, nende kasvu kõngumine ja vastupanuvõime vähenemine välistele teguritele. Ühenduses nimetatud asjaoludega tekivad noorloomadel mittenakkuselised haigused, nagu rahhiit, talledel villanärimine, soolestiku katarrid, või levivad ohtlikud kasvikute nakkushaigused, mille tekitajad hakkavad nõrgestatud noorlooma organismis kergesti pesitsema, teda nakatavad, haigestavad ja paljudel juhtudel surmavad. Kuna kasvikute haigustest näitavad levikutendentsi eeskätt nakkushaigused, siis on nende vastu võitlemine loomakasvatuslikes majandeis esmajärguliseks ülesandeks.

Käsitleme meil Eesti NSV-s sagedamini esinevaid spetsiifilisi kasvikute nakkushaigusi ja nende ärahoidmiseks ning likvideerimiseks arvesse tulevaid abinõusid, kusjuures ülevaatlikkuse seisukohast teeme seda eri loomaliikide järgi, peatudes varssade, vasikate, põrsaste ja tallede nakkushaiguste juures.

1. Varssade haigused

Varssade haigustest omab suuremat tähtsust nn. varssade halvatus ehk mädatõbi. Tema tekitajateks on mitmed pisikuteliigid, nagu diplo- ja streptokokid, püoseptikumi pisik, paratüüfuse pisik ja coliaerogenes-pisikud. Sagedamini esinevad kahe esimese tekitaja-liigi poolt põhjustatud halvatustõve vormid. Olenevalt tekitajast on haiguspilt erinev, mistõttu on otstarbekohane peatuda üksikute vormide juures eraldi.

Diplo-streptokokilise infektsiooni korral toimub nakkus nabaväädi kaudu, varsad haigestuvad 8 päeva kuni 3 kuu, sagedamini 2—4 nädala vanuselt. Haigus algab nabaväädi põletikuga. Nabaväät on paksenenud, sültjas-turseline, valutundlik, köndi otsast eritub mäda või roisulist nõret. Enamikul juhtudel esineb liigestepõletik, mis sagedamini lokaliseerub koodi-, põlve-, randme- või sõrgatsliigestes; haaratud liigesed on paistetanud, valusad ja põhjustavad lonkamist või mahajäämist. Varsa üldine tervislik seisund halveneb kiiresti ja haigus võib 2—3 päeva pärast lõppeda surmaga, harvem kestab haigus 1—2 kuud, millise aja jooksul tekivad mädakolded siseelundites, ajus, silmades, kopsudes, viimasel juhul esineb valuline köha ja raskendatud hingamine.

Harvemini võib diplokokiline nakkus toimuda juba emaihus. Sündides on selliselt infitseeritud varsad nõrgad, neil esineb palavik ja kõhulahtisus ja nad surevad peatselt, nabaväädi muutusi sel puhul ei ilmne.

Püoseptikum-infektsiooni korral haigestuvad varsad esimestel elupäevadel. Sündides näivad nad tervetena, kuid varsti lakkavad imemast ja lamavad jõuetult maas. Nõrkus süveneb kiiresti ja loomad surevad sageli 1 ööpäeva pärast. Surevus on suur. Tüüpilisteks muutusteks lahkamisel on väikesed, nööpnõelapeasuurused mädakolded neerudes, liigeste pundumine ja lima kogunemine neisse, harvem ka peensoole põletik ja kollatõbi.

Paratüüfus-infektsioon on põhjustatud märade paratüüfusabordi tekitajast ja esineb varssade esimesel elunädalal, kes infitseeruvad emaihus. Enamasti on varsad juba sündides haiged, nad on jõuetud, ei ime. Peatselt tekib neil kõhulahtisus ja 2—4 päevase haigusekestvuse järele järgneb surm. Selle nakkuse puhul võib ka esineda liigeste paistetus, kuid nabaväädi muutusi ei ilmne.

Coliaerogenes-infektsioon esineb esimestel elupäevadel, kusjuures nakkus toimub kas suu või nabaväädi kaudu või on aset leidnud juba emaihus. Varsad haigestuvad 2.—3. elupäeval, kusjuures neil ilmub kõrge palavik ja äge kõhulahtisus haiseva roojaga. Haiguse kulg on kiire, lõppedes 1—2 päeva jooksul surmaga.

Varssade halvatustõve vältimisabinõuks on eelkõige hügieenilised pidamistingimused, mis seisnevad tiine mära korralikus söötmises tiinuse ajal, igapäevase liikumise võimaldamises ja raskest tööst vabastamises vähemalt 2 kuu jooksul enne poegimist. Varssamise ajaks paigutatakse mära selleks ettevalmistatud eri sulgu, mis on desinfitseeritud ja varustatud puhta aluspõhuga. Sündinud varss hõõrutakse puhta käterätikuga kuivaks, kõrvaldatakse lima kõrvadest ja ninaavadest. Enne imetamist pestakse

mära tagakeha, udar ja muud saastunud kehaosad sooja veega ja kuivatatakse, eemaldatakse sulust päramised ja uuendatakse aluspõhk. Juhul, kui nabaväät ei ole ise katkenud, tuleb see siduda ja pärast joodtinktuuriga desinfitseerimist kääridega katki lõigata.

Spetsiifilistest tõrje- ja vältimisabinõudest kasutatakse varsahalvatustõvede puhul biopreparaate emavere, immuunseerumite ja vaktsiinide näol.

Diplo-streptokokilise infektsiooni puhul süstitakse varsale kas spetsiifilist immuunseerumit või selle puudumisel emaverd.

Püoseptikum-infektsiooni tõrjeks on rakendatav tiinete märade vaktsineerimine tiinuse teisel poolel ja sündinud varssade kaitsening ravisüstimine püoseptikum-seerumiga. Seda tõrjemenetlust on meil edukalt kasutatud Tori Hobusekasvanduses, mille abil läks korda tõvele piir panna ja ta likvideerida.

Paratüüfuse-infektsiooni puhul tarvitatakse vastsündinutele kaitsesüstimisi paratüüfuse seerumiga, tõhusamat kaitset võib aga anda tiinete märade immuniseerimine paratüüfuse vaktsiiniga või anakultuuriga.

Coli-infektsiooni kaitseks kasutatakse coli-seerumi süstimist vastsündinud varssadele, samuti ka raviks esimeste haigustunnuste ilmumisel.

Spetsiifiliste biopreparaatide otstarbekohane ja tagajärjekas rakendamine eeldab haiguse iseloomu tundmist ja täpse bakterioloogilise diagnoosi selgitamist, milleks on vajalik antud majandis esinevate varsahalvatustõve juhtude uurimine veterinaar-bakterioloogilistes laboratooriumides (Tallinnas ja Tartus).

2. Vasikate haigused

Vasikate haigustest on suurima tähtsusega kõhutõbi ehk colibatsilloos, vasikate paratüüfus ja diplokokiline infektsioon.

Vasikate kõhutõbi ehk colibatsilloos on ägeda kulgemisega infektsioon, mis tabab vasikaid esimese kolme elupäeva jooksul, harvem 4—8 päeva vanuse eas. Colibatsilloosi enzootilist levikut täheldatakse talvisel laudaspidamise-perioodil, kuna karjatamisperioodil selle esinemine vaibub. Tõve tekitajateks on peamiselt coli-pisiku mitmesugused variandid. Nakkus toimub peamiselt suu kaudu, kusjuures nakkuse toimetulekut soodustavad vasika organismi nõrgestavad momendid, nagu külmetus, seederikked ja puudulik söötmine. Haigus algab uimasusega ja imemistahte puudumisega, sellele järgnevad limaskestade punetus, sage pulss, hingamise kiirenemine, kehasoojuse tõus ja üldine

nõrkus. Roe on vedel, segatud gaasimullidega, kollaka, hiljem hallikasvalge värvusega, hapuka või vastikult roisulise lõhnaga, võib sisaldada piimahüübeid ja verd. 2—3-päevase haigusekestvuse järele jääb vasikas täiesti jõuetuks ja kehasoojuse langedes järgneb peatselt surm. Surevus võib ulatuda 80—100%-le. Haiguse ägedat järku üleelanud vasikad virelevad pikemat aega ja kannatavad järelhaiguste all nagu kopsupõletikud ja liigestepõletikud.

Vasikate paratüüfus esineb vasikatel sporaadiliselt ja enzootiliselt ägedal, alaägedal või kroonilisel kujul. Tekitajateks on paratüüfuse ehk salmonella grupi pisikud.

Nende pisikute levitajateks on kas täiskasvanud veised-pisikutekandjad või vasikad mitmesuguses vanuses, kes on haiged või haiguse läbi põdenud ja eritavad pisikuid väljaheidetega. Nakatumine toimub suu kaudu pisikutega saastunud piimaga, aluspõhust või talitamisnõudest. Erandina võib esineda emakasisene nakkus. Nakkuse tekkimist soodustavad siin ka vasika organismi nõrgestavad tegurid — niiskus, külmus, pimedus, mustus, halb söötmine jne.

Haigestuvad 2—4 (—8) nädalased vasikad. Haigus algab palavikuga 40—41°, millega kaasneb uimasus, hingeldus, köha, silma sidekesta katarr, puderjas ja hiljem vedel haisev roe. Isu ei kao tavaliselt täielikult. Pidev palavik ja kõhulahtisus kurnavad looma kiiresti, nii et ta muutub jõuetuks ja jääb lamama pea selja poole või rinna alla kõverdunud asendis. Alaägeda ja kroonilise vormi korral on esiplaanil kopsuhäired — raskendatud, oiete ja röginatega kaasnev hingamine, ning ka liigestepõletikud.

Haiguse vältus ägeda kuju puhul on 4—14 päeva, kroonilistel juhtudel 1—2 kuud. Surevus kõigub 20—60% vahel.

Vasikate diplokokiline infektsioon ehk püoseptitseemia tekib esimestel elupäevadel aset leidnud nabainfektsioonist lantsetikujuliste diplokokkidega. Haigusnähted ilmuvad vasikatel umbes ühe nädala vanuselt. Haigusnähetest võib nimetada järgmisi tüüpilisemaid:

Nabaväät on pundunud, soe ja valus, sellest eritub vähe seroosset või roisulist nõret. Peatselt esineb imemistahte vähenemine, elavuse tagasiminek ja kehasoojuse tõus. Mõned loomad surevad selles haigusjärgus südamenõrkuse tõttu. Teised vasikad, kes 3—4 päeva üle elavad, avaldavad ägeda liigesepõletiku tunnuseid nagu lonkamine, randme-, koodi-, põlve- ja sõrgatsiliigeste paistetus, turse, tundlikkus ja seismise võimatus. Neil tekivad ka sooletrakti haigestumise sümptoomid — kõhukatete tundlikkus, kõhulahtisus ja kopsupõletik, mis avaldub kuivas köhas, raskendatud hingamises ja ninanõre voolus.

Nabaväädi mädakoldest võivad tekitajad edasi kanduda ajupiirkonda ja siseelunditesse — neerudesse, põrna ning maksa. Arenev jõuetus ja kõhnumine võivad lõppeda surmaga 1—3-nädalase haigusekestvuse järel. Surevust arvestatakse keskmiselt 35%.

Vasikate haiguste tõrje ja vältimine teostub üldiste ja spetsiaalsete tõrjeabinõude rakendamisega.

Üldistest abinõudest vaatleme järgmisi. Tiinete lehmade hügieeninõuete kohane pidamine ja söötmine täisväärtuslike mineraali- ja vitamiinirikaste söötadega ning loomade pidamine tervishoiunõuetele vastavas laudas.

Tiinete lehmade eraldamine 10—12 päeva enne poegimist eri sünnituslauta või üldlauda eri osakonda. Enne eraldamist tuleb lehma puhastada, tagakeha, saba ja väliseid suguosi pesta ja desinfitseerida. Sünnitusruumis peab valitsema piinlik puhtus ja kord.

Peale lehma poolt kuivakslakkumist ja täiendavat kuivakshõõrumist puhta riidega viiakse sündinud vasikas profülaktooriumi, kus ta paigutatakse vasikakasti või veterinaararst Apollosevi süsteemi sulglahtrisse. Eraldatud kasti või sulgu jääb vasikas 5—6 päevaks, mis kaitseb teda välise kontaktinfektsiooni eest kõige kriitilisema aja jooksul.

Oluliseks füsioloogiliseks profülaktiliseks abinõuks on vasikate varajane jootmine ternespiimaga, mida tuleb anda 6—7 korda päevas isu järgi, nii et vasikas saaks 4—6 l ternespiima päevas. Ternespiim sisaldab rikkalikuma toiteainete hulga kõrval nakkusetekitajate-vastaseid kaitsekehi, mida noor organism ei ole ise veel suuteline produtseerima. Peale selle on ternespiima happesus suurem hariliku piima omast (ca 3 korda), mis toimib bakteritsiidselt ja aitab kaasa sooletrakti puhastamisele mekooniumist.

Analoogiliseks profülaktiliseks vahendiks on atsidofiliin ehk atsidofiilne piim, s. o. piimhappebakteri kultuuridega hapendatud piim, mida NSV Liidus laialdaselt kasutatakse kasvikute nakkuseliste sooletrakti haiguste vältimiseks ja raviks.

Spetsiifilise profülaktika sihiga kasutatakse immuunseerumeid vastavate tekitajate vastu, nimelt coli-, paratüüfuse- ja antidiplokokilisi seerumeid. Nende ainete varajase süstimisega viime noorlooma organismi kaitsekehi, mis aitavad tal infektsioonitekitajaid kahjutuks teha ja nendest võitu saada.

Uusimaks bioloogiliseks vahendiks on bakteriofaagid. Need on patogeenseid pisikuid hävitavad ultramikroskoopsed parasiidid või „pisikutepisikud" ja on spetsiifilised igale pisikuliigile.

Bakteriofaagiat on hakatud rakendama NSV Liidus tootmistingimustes vasikate kaitseks kui ka raviks colibatsilloosi ja paratüüfusinfektsiooni juhtudel. Senised tulemused on osutunud väga headeks: haigestumist on suudetud vähendada mitmeteistkümnekordselt ja surevust ravi puhul kohati mitmekümnekordselt. Bakteriofaagi kasutamine on lihtne, kuna teda antakse suu kaudu kõnesolevate nakkushaiguste puhul.

3. Põrsaste haigused

Põrsaste haigustest sagedamad on põrsaste kõhutõbi, paratüüfus ja influentsa.

Põrsaste kõhutõbi ehk colibatsilloos on ägeda kulgemisega nakkushaigus, põhjustatud b. coli communise ja teiste colirühma pisikute poolt. Haigestuvad põrsad 2.—3. elupäeval, muutudes loiuks, uimaseks ja kaotavad imemistahte. Tüüpiliseks tunnuseks on kõhulahtisus, vedel, valkjaskollase või hallika värvusega ja haiseva roojaga. Nahk muutub jumetuks, karvkate sasiseks, järgneb kiire kõhnumine, jõuetus ja selle tagajärjel surm. Üleelavad põrsad virelevad mõni aeg ja hakkavad arenema alles mõne kuu vanuses eas.

Põrsaste paratüüfus on enamikul juhtudel kroonilise, harvem ägeda ja alaägeda kulgemisega haigestumine, mille tekitajaks on paratüüfuse ehk salmonella grupi pisikud. Nakatuvad kergemini halbades pidamistingimustes peetavad, kehvasti söödetud ja hooldatud põrsad 2—4 kuu vanuses. Nakkus toimub seedetrakti kaudu (peroraalne infektsioon).

Äge kuju esineb haiguse alguses esimeste haigusjuhtude puhul, kus nähtub kõrge palavik (41°), esialgu kõhukinnisus, sellele järgnevalt pasandus, mõnikord veresisaldusega. Isu on vähene või kaob täielikult, südamenõrkuse arenedes sureb loom 4—12 päevase haigeoleku järele. Alaäge kuju areneb ägedast ja kulgeb lakkamatu kõhulahtisusega, mis tingib kõhnumise, jõuetuse ja surma.

Kroonilise vormi puhul on põrsad nädalapäevad puuduliku isuga, sellele järgneb pidev kõhulahtisus kollakate haisevate väljaheidetega. Edasi areneb kõhnumine, nõrkus, naha korbaline ekseem ja kõha. Haigus lõpeb kas surmaga või põhjustab kasvu kängujäämist pikemaks ajaks.

Põrsaste colibatsilloosi ja paratüüfuse vältimise ja tõrje abinõudeks on terve rida menetlusi. Neist tähtsamad on: üldiste tervishoiuliste tingimuste parandamine, eriti nõue kuiva, sooja õhuga, hästi õhutatavate ja valgustatud sigalate järel; piinlik

puhtus seasulgudes, künade järjekindel puhastamine söödajätetest ja desinfitseerimine; suguemiste ratsionaalne söötmine tiinuse- ja imetamisperioodil, pidades silmas mineraalainete ja vitamiinide vajadust; sünnitushügieeni rakendamine poegimise ajal (erisulg, aluspõhu sage vahetamine).

Spetsiifilistest profülaktilistest ja tõrjeabinõudest on NSV Liidus viimasel ajal katsetatud bakteriofaagi (esimesel elupäeval 5 ccm, iga 5 päeva tagant 5—10 ccm, kokku 6 korda 30 päeva jooksul), mis colibatsilloosi puhul on vähendanud haigestumist kuni 5%-ni ja surevust 0,8%-ni, ravitulemused colibakteriofaagiga andsid tervistumist ligi 96%, kusjuures suremus oli 4%.

Paratüüfuse puhul andis suipestifer-bakteriofaag häid tulemusi tõve puhkemise perioodil, katkestades tõve leviku. Tõvevabal ajal ei olnud profülaktilist toimet märgata.

Raviotstarbel on bakteriofaag toimekas ägeda ja alaägeda paratüüfuse vormi korral, kuna kroonilise vormi juures ei olnud ta efektiivne.

Ravidieetilise vahendina on paratüüfuse puhul hea toimega ka atsidofiliin (kultuurhapupiim).

Sigade influentsa ehk põrsaste gripp on nakkuseline, enzootiliselt leviv sigade haigus, mis tabab eeskätt põrsaid 3—6 nädalases eas, kuid millesse võivad haigestuda ka vanemad sead kroonilisel ja ägedal kujul. Tõve tekitajaks peetakse filtreeruvat sigade influentsaviirust ja bakterit Hemophilus influenzae suis. Nakkus toimub otsese kontakti ja piisknakkuse teel. Tõve sissetoomine tervesse majandisse toimub juurdeostetud põrsastega või suguemisega tõvestatud majandeist. Haiguspilt põrsastel avaldub silma sidekestade katarris, uimasuses, puudulikus imemis- või söödatahtes, karvkatte tuhmumises ja sasiseks muutumises. Umbes 7 päeva pärast tekib raskendatud hingamine ja köha, mis on hootine, hingemattev. Harva esineb ka kõhulahtisus. Surevus kõigub 20—80% vahel. Ägedast tõvesööstust üle saanud põrsad jäävad kiratsema, muutuvad kõhnaks, karvkate tuhmub, nahk läheb korpa, esineb köha kuude vältel, sageli kuni surmani või tapmiseni.

Sigade influentsa tõrjeabinõudeks on järgmised menetlused:

1. Tervete majapidamiste kaitse nakkuse sissetoomise eest sel teel, et ei toodaks juurde nakatatud, haigeid või nakkusekandjaid põrsaid ja sugusigu. Juurde tuua võib ainult täiesti tervetest majandeist.
2. Tõvedele piiripanekuks nakatatud majandeis tuleb poegivad emised eraldada eriruumi või suvel eraldatud koplitesse ehitatud üksikonnidesse.

3. Põrsad vaktsineerida korduvalt 7—11 korda 4—5-päevaste vaheaegadega influentsavaktsiiniga (3—5 ccm doosides).

4. Haigestunud põrsad eraldada, nii et neil ei oleks kokkupuutumist tervetega.

5. Kiratsema jäänud põrsad likvideerida, et nakkuskollet kõrvaldada.

4. Tallede haigused

Olulisemad oma leviku ja kahjustuse poolest on kõhutõbi, mädatõbi (püoseptitseemia) ja kopsutõbi (pastörelloos).

Tallede kõhutõbi esineb imevatel talledel esimestel elupäevadel. Peale colipisikute võivad selle tekitajatena arvesse tulla ka teised pisikud.

Haigus kulgeb väga ägedalt kõhulahtisusega ja suure nõrkusega. Surm järgneb 1—2 päeva jooksul.

Tõve tõrje otstarbel tuleb lootusetult haiged kõrvaldada, kergemalt haiged ja haiguskahtlased eraldada eriruumi. Poegimata uted paigutada uutesse ruumidesse, kus tõbe ei ole esinenud.

Tõve vältimiseks on soovitav varajane kaitsesüstimine seerumiga.

Tallede mädatõbi ehk püoseptitseemia on nabaväädi ja liigeste põletikuga kulgev nakkushaigus. Tekitajateks on peale diplo-, strepto- ja stafülokokkide veel colipisikud. Nakkus toimub nabaväädi kaudu, kust tekitajad vere kaudu edasi kanduvad liigestesse ja maksa, kutsudes neis esile mädapõletikku ja mädakoldeid maksas.

Haigestuvad talled 10 päeva kuni 3 nädala vanuselt. Ägeda kulgemise korral järgneb surm 2—3 päeva jooksul, alaägeda kulgemise korral kestab haigus 2—3 nädalat. Surevus ulatub 50%-ni.

Vältimisabinõudest tuleb rakendada juba poegimisel põhjalikku nabahooldamist, selle sidumise ja desinfitseerimise abil.

Esimeste haigusjuhtude ilmumisel tuleb teostada veel tervete tallede eraldamine haigetest, sulgude puhastamine, desinfektsioon ja sagedane aluspõhu vahetamine. Haigete tallede nabaravi ei tohi teostuda lammaste sulus, vaid eraldi ruumis, mis on desinfitseeritav.

Tallede kopsutõbi ehk pastörelloos esineb halbade pidamis-, hooldamis- ja söötmistingimustega lambakarjades. Haiguse tekitajaks on bipolaarne pisik Bac. ovisepticus, mis hingamisteede või suu kaudu pääseb organismi ja muutub nõrgestatud vastupanuga loomadele virulentseks, tõvestavaks. Tõbi levib

peamiselt kevadtalvel. Haigus esineb ägedal või alaägedal kujul. Ägeda kulgemise korral on loomal kõrge palavik (41—42°), isutus, lihaste värisemine ja tõmblused, pasandus ja uimasus, millele ühe ööpäeva jooksul järgneb surm.

Alaägeda kulgemise korral ilmnevad talledel palavikuhood, uimasus, kõhnumine, rähmavool silmadest ja ninast, hiljem lisandub kopsude haigestumine — valuline köha, mis iga päevaga sageneb, ja hingeldus. Seedetrakti poolt nähtub isutus ja kõhulahtisus, mokkade, palede ja igemete haavandumine. Haiguse kestus selle kuju puhul võib ulatuda 1—4 nädalani. Osal lõpeb see surmaga, osa haigeid aga jäävad pikemaks ajaks arenemises kängu.

Profülaktika ja tõrje teostamisel tuleb juhinduda järgnevatest nõuetest:

1. Tervetes lambakarjades tuleb vältida nakkuse sissetoomist haigete või nakkuskahtlaste (kõhivate) talledega ja lammastega. Juurdeostetud lambad tuleb karanteenida 14 päeva jooksul.

2. Karjades, kus tõbi levima hakkab, eraldada terved haigetest, kängunud ja krooniliselt haiged välja praakida.

3. Halbade laudaolude korral (niisked, umbsed laudad) lambad üle viia kuiva õhuga, hästi õhutatavatesse ruumidesse, soovitavalt väiksemate rühmade kaupa.

4. Ruumide desinfektsiooni, kus on esinenud haigeid, tuleb teostada nagu teistegi nakkushaiguste korral.

5. Tõve kiiremaks likvideerimiseks aitab kaasa spetsiifiliste kaitseseerumite (vaktsiinide) kasutamine.

Lõpuks peab teadma, et ka kõige paremad ravimeetodid võivad jääda tulemusteta, et ikkagi juhtub meil kasvikute haigestumisi, mis sageli lõpevad surmaga või sunnivad tootmisprotsessist välja lülitama ilmselt arenemises kängu jäänud ja elusloomadeks kõlbmatuid noorloomi, kui ei peeta silmas põllumajanduslike loomade söötmis- ja pidamistingimuste olukorra tähtsust. Mida otstarbekohasemalt söödetakse emaslooma juba tiinuse ajal ja mida paremad on tema pidamistingimused, seda tugevamaks kasvab noor organism ja seda vastupidavam on ta mitmesugustele välismõjudele peale sündimist, sealhulgas nakkusttekitavate pisikute toimele.

Kokkuvõttes tuleb kasvikutehaiguste vältimiseks ja tõrjeks tarvitusele võtta järgmised abinõud:

1. Sovhooside ja kolhooside kindlustamine alalise zooveterinaarpersonaaliga (veterinaarvelskrid, zootehnikud, sanitarid), kelle kaudu zooveterinaarala juhtivad töötajad saavad rakendada abinõusid noorloomade üleskasvatamiseks, emasloomade eest

hoolitsemist tiinuse ajal, sünnitusprofülaktikat ja kasvikute hügieeni.

2. Loomaruumide korraldamine hügieeninõuetele vastavalt, eriti aga poegimisruumide ja kasvikute profülaktooriumide sisseseadmine ja alaline korrashoidmine.

3. Söötmise organiseerimine vajalike söödaratsioonide alusel, pidades silmas looma elatus- ja tootmistarvet söödaühikutes valgu, mineraalainete ja vitamiinide poolest.

4. Loomade paremaks hooldamiseks läbi viia nende kinnistamine alaliste talitajate kaadrile, kes on vilunud oma töös ja teeb seda kohusetruult.

5. Taudiliste kasvikute haiguste puhkemisjuhuks varustada veterinaarjaoskonnad ja -punktid deso- ja ravivahenditega kui ka spetsiifiliste biopreparaatidega.

6. Teadmiste süvendamiseks ja kvalifikatsiooni tõstmiseks korraldada sovhooside ja kolhooside loomatalitajatele lühiajalisi kursusi loomatervishoiuliste küsimuste selgitamiseks.

Tundma õppida, levitada ja rakendada igapäevases töös Nõukogude teaduse tippsaavutusi ja eesrindlike loomakasvatajate kogemusi.

7. Välja anda ja levitada populaarteaduslikku zootehnilist ja loomatervishoiulist kirjandust, järgides NSV Liidu vastavate väljaannete eeskuju.

8. Rakendada ka Eesti NSV-s NSV Liidu Ülemnõukogu seadlus „Loomakasvatuse alal töötajate autasustamise kohta saavutuste eest loomakasvatuse alal".

4. VEISEKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE SEKTSIOON

VEISTE ARVU TÕSTMISE, TÕULISE KOOSSEISU JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ABINÕUDEST

A. MUUGA

Põllumajandusteaduste kandidaat

1. Sissejuhatus

Seaduses Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani kohta 1946—1950 on öeldud, et 1950. aasta lõpuks peab meil olema 586 tuhat veist ja piimakarja keskmine toodang peab tunduvalt ületama sõjaeelse toodangu taseme. EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse kohaselt tuleb aga juba 1949. aasta lõpuks taastada ja ületada veiste, hobuste, lammaste ja sigade arvu sõjaeelne tase vabariigi kõigis maakondades ja valdades ja suurendada loomade produktiivsust sel määral, et see viisaastaku lõpuks tunduvalt ületaks sõjaeelse taseme. Kõige selle juures aga, ühinedes kangelaslinna Leningradi tööliste üleskutsega — täita meie rahvamajanduse viie aasta plaan nelja aastaga, on meie loomakasvatusala töötajate laialdased hulgad hakanud üritama loomakasvatuse arendamise viie aasta plaani täitmist juba 1949. aasta lõpuks. Seega on meie loomakasvatusala töötajad võtnud enesele väga suure, aga ühtlasi väga tähtsa majanduspoliitilise ülesande lahendamise, sest loomakasvatuse toodangu kiirest ja otsustavast tõstmisest oleneb suurel määral meie töötava rahva majandusliku heaolu ja kultuurilise taseme kiire tõus. Planeeritud olukorra saavutamiseks tuleb meie loomakasvatusala töötajail end tõsiselt pingutada, kasutades maksimaalselt kõiki eeldusi ja võimalusi. Üle vabariigi kokkutulnud loomakasvatajate aktiivil tulebki täna siin üheskoos mõtteid vahetada ja abinõusid leida, kuidas seatud suuri eesmärke loomakasvatuse alal ettenähtud tähtajaks täielikult saavutada.

Käesoleva ettekande ülesandeks on abinõusid selgitada ja teid näidata, kuidas senisest kiiremini tõsta veiste arvu ning parandada ühtlasi meie karjade tõulist koosseisu ja suurendada loomade jõudlusvõimet.

Enne probleemistiku juurde asumist olgu igasuguste arusaamatuste vältimiseks tähendatud, et ettekande autor jagab täielikult vaatekohta, mille järgi veiste arvu tõstmine ja jõudlusvõime parandamine peavad toimuma kõige tihedamas seoses söödabaasi arendamise tööga. Ettekandja arvates pole veiste arvu edasine tõstmine ja nende tõuliste omaduste parandamine ilma kindla söödabaasi loomiseta, s. t. ilma loomade küllaldase ja kvaliteetse söödaga varustamiseta mõeldav. Seepärast, kui käesolevas ettekandes käsitletaksegi veiste arvu ja jõudlusvõime tõstmise küsimusi lahus, s. o. söödabaasi korrastamisest juttu tegemata, siis tuleb sellest nõnda aru saada, et kogu see areng peab toimuma ikkagi kooskõlastatult, ühise orgaanilise tervikuna meie põllumajanduse plaanipärase edasiarenemise käigus.

2. Veiste arvulise plaani täitmise seniseid tulemusi

Vaadeldes veiste arvulise arendamise plaani täitmise seniseid tulemusi meie vabariigis näeme, et selles esineb suuri lünki ja puudusi. 1945. ja 1946. aastal leidis veiste arvuline plaan küll täitmist, kuid kasvuiibed olid mõlemal aastal liig väikesed. Üleriigiliselt tõusis veiste arv 1945. a. 2,3% ja 1946. a. 6,1%. Lehmade arvu osas oli tõus vastavalt 3,6 ja 5,6%. 1947. aastal täideti veiste arvulise arendamise plaan vabariiklikus ulatuses vaid 89%-liselt, sellest lehmade arvu osas 94,5%. Siin näeme võrdlemisi suurt puudujääki, rääkimata plaani ületamisest, mis oleks olnud kiiremaks edasijõudmiseks tingimata tarvilik. Asi on seda halvem, et veiste arv meie talundeis on ikka veel liig väike ja osa talundeist on koguni veisteta. 1. jaanuaril 1948 oli meil veisteta talundeid 4328 ja ainult ühe lehmaga talundeid 62 786. Kuidas säärane olukord mõjub põllundusele, on seletamatagi selge, sest meie oludes kõrgete viljasaakide saamine vähese laudasõnnikuga või koguni ilma selleta on üritus, mis hästi korda ei lähe. Seepärast on senisest kiirem veiste arvu tõstmise tempo peale muu oluline ka rohkema laudasõnniku saamise seisukohast.

3. Veiste arvu tõstmise füsioloogilised alused

Veiste arvu tõstmise abinõude käsitlemisele asudes peatume enne mõne sõnaga nende füsioloogiliste iseärasuste juures, mis on veiste arvulise kasvu, seega ühtlasi nende arvu kiirendatud tõstmise aluseks.

Veiste, nagu kõigi loomade, arvulise paljunemise aluseks on nende järglaste tootmise võime ehk, nagu füsioloogilise terminiga nimetatakse, viljakus. Veis pole eriti viljakas loom; kuuludes nn. üksikpoegijate loomade hulka, annab veis aastas normaalselt vaid ühe järglase. Veiste juures esineb ka küll kaksikuid, kolmikuid ja isegi rohkem, kuid need on haruldased nähtused. Meie punase karja juures esineb kaksikuid sellekohaste uurimiste andmeil vaid umbes 1,5% ulatuses. See tähendab, et iga 100 poegimisjuhu kohta võib esineda 1—2, keskmiselt 1,5 juhtu, kus lehm annab aastas korraga 2 vasikat. Kolmikud, neljakud jne. on väga haruldased ja kui nad esinevadki, siis nad kas sünnivad enneaegselt või surevad enamasti varsti pärast sündimist, sageli koos emaga. Kaksikud on küll elujõulised ja üleskasvatatavad, kuid nad pole soovitavad, sest kaksikute puhul, kui nad on eri soost, osutub lehmvasikas enamasti (ca 95% kõigist juhtudest) ebanormaalselt arenenuks. Ta on püsivalt sigimatu ning kasvab pulli ja lehma vahepealseks tüübiks, nn. ebalehmaks. Kõigil neil põhjustel pole mitmiksünnitused veiste juures soovitavad.

Seega siis, arvestades lehma keskmiseks tiinuse kestuseks 9 kuud ja 10 päeva ehk ümmarguselt $^3/_4$ aastat, võime saada igalt lehmalt aastas normaalselt ühe vasika. Sea ja teiste hulgipoegijate loomadega võrreldes pole see arv küll kuigi suur, aga ta on siiski täiesti rahuldav, kui arvestada veise pikemat kasutusiga. Veise kasutusiga võib arvestada ümmarguselt 10 aastale. Seega kujuneb veiste iga-aastane arvuline juurdekasv füsioloogiliselt võimaliku maksimaalse sigivuse juures kuni 10 korda suuremaks kui on normaalselt iga-aastane veiste väljalangemine karjadest.

Esitatust järgneb, et veiste füsioloogiline viljakus ei saa olla takistuseks karja arvu kiiretempoliseks suurendamiseks. Võib väita, et viljakusest lähtudes on võimalik veiste arvu isegi väga kiiresti tõsta. Veiste arvulist kasvu pidurdavad tegurid peituvad mitte veiste väheses viljakuses, vaid teistes asjaoludes. Need tegurid on eranditult puht majanduslikku laadi.

4. Ahtrus veiste arvulist arenemist pidurdava tegurina

Esimeseks ja tähtsamaks veiste arvu kiiretempolist suurenemist pidurdavaks teguriks on ahtrus. Ahtruse esinemise puhul ei saada igalt lehmalt aastas vasikat. Seega saadakse nii mitu vasikat vähem, kui palju esineb karjas ahtraid lehmi. Kui suur % meie lehmadest jääb iga aasta ahtraks ja kui palju paaritusealisi mullikaid tiinestumata, selle kohta puuduvad statistilised andmed. Karja- ja kontrollraamatute sissekannete ja teiste kaudsete materjalide ning allikate põhjal võib nentida, et see arv on üksikutes karjades mõnel juhul üsna suur, ulatudes kümnetesse protsentidesse. Mõnesuguseid järeldusi ahtruse ulatuse kohta meie karjades lubavad teha ka paaritusplaanide täitmise aruanded. Kui võtta näiteks käesoleva aasta paaritusplaani täitmise aruanne I kvartali kohta, siis näeme, et paaritusplaan vabariiklikus ulatuses on käesoleva aasta I veerandi kohta täidetud tervelt ühe % võrra halvemini kui möödunud aastal samas ajavahemikus. Kui möödunud aastal oli paaritusplaani täitmise % 1. aprilliks vabariigis keskmiselt 8,8, siis tänavu on see 7,8%. Üksikutes maakondades, nagu Viru-, Järva-, Hiiu- ja Võrumaal, on paaritusplaani täitmise % võrreldes möödunud aastaga tugevasti tagasi läinud. Need arvud räägivad selget keelt. Nad näitavad seda, et osa lehmadest on jäänud plaanis ettenähtud tähtaegadel paaritamata. Paaritamata jätmine tähendab aga praktiliselt ahtrust, sest ahtraks loetakse lehm, keda ei ole tiinestatud 6 kuu jooksul pärast poegimist.

Nii võib, ehkki umbkaudselt, andmete põhjal väita, et meie veisekarjades esineb teatav % ahtraid lehmi. Ahtruse otsustav likvideerimine aitaks meil tunduvalt kiirendada veiste arvulist arenemist. Sellele juhtis tähelepanu juba sm. Andrejev oma kõnes UK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumil. Samuti on rõhutatud EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuses ahtruse likvideerimise vajadust kui üht tähtsamat abinõu veiste arvu suurendamisel.

Ahtruse otsustav likvideerimine meie karjades eeldab kõigepealt kõigi nende põhjuste täielikku tundmist, mis ahtrust tingivad. Need põhjused võivad olla väga mitmesugused, kuuludes niihästi haiguslike kui ka puhtjuhuslike nähtude hulka, aga nad võivad olla tingitud ka anormaalsetest veiste söötmise ja pidamise oludest.

Ma ei hakka siinkohal pikemalt rääkima ahtruse küsimusest, sest seda tehakse teisal põhjalikumalt. Lubatagu vaid esitada paar näidet, kuidas nõukogude eesrindlased võitlevad ahtruse vastu.

Vologda oblasti Tšerpovetsi rajooni kolhoosi „Dobraja Volja" piimamüügifarmi juhataja sm. A. Leonov, kes juhatab mainitud

farmi juba 12 aastat ja kes selle aja jooksul on võinud farmi karjas konstateerida vaid 3 ahtrusjuhtu, ütleb, et ahtruse peamisteks põhjustajateks on tavaliselt halvasti organiseeritud ja läbiviidud paarituskampaania, selle halb ettevalmistus, karja nõrk söötmine ja pidamine. Sm. Leonov omab kõigepealt kindlat paaritusplaani ja ta peab sellest vankumatult kinni. Peale selle on igal lüpsjal temale kinnistatud lehmade rühma kohta kalendaarne paarituste ja poegimiste plaan, mille alusel ta korraldab lehmade paaritamist ja poegimist. Niipea kui lehmal ilmnevad inna tunnused või see plaani andmeil peaks algama, toimetatakse lehm pulli juurde. Lüpsjad tunnevad neile kinnistatud lehmi hästi; nad teavad, millisel kujul avaldub ühel või teisel neist vaikne ind jne. Teoreetilisi teadmisi nendes küsimustes annab lüpsjale farmi juhataja, kes nendega sageli vestleb mainitud teemadel. Indlevad lehmad püütakse paaritada innaperioodi keskel ja võimalikult juba esimesel indlemisel pärast poegimist. Juhul, kui ind ilmub liiga vara, näiteks 10.—12. päeval pärast poegimist, lükatakse paaritamine edasi järgmisele innale. Pullid ja lehmad hoitakse selles majandis heas konditsioonis ja nende eest hoolitsetakse hästi.

Analoogiliselt võideldakse ahtruse vastu Põhja-Ljubini sovhoosis Omski oblastis, kus ligi 800-lehmalises karjas on viidud ahtruse % lühikese ajaga 26-lt 2-le, s. o. praktiliselt nullile. Ka selles majandis on tegevuse aluseks üldine ja igale lüpsjale eraldi kätte antud paarituste ja poegimiste plaan. Peale selle kasutatakse mainitud majandis tõhusalt veterinaararsti abi haigustest tingitud ahtruse põhjuste kõrvaldamiseks. Lehmade tiinestumist või mittetiinestumist kontrollitakse rektaalselt kahel korral. Kui selgub, et lehm pole tiine, paaritatakse teda järgneva inna ajal uuesti. Erilist rõhku pannakse sugupullide õigele söötmisele, pidamisele ja kasutamise režiimile.

Esitatud näiteist selgub, et ahtruse likvideerimiseks panevad nõukogude eesrindlased paaritamiste läbiviimisel suurt rõhku zootehniliste võtete rakendamisele. Hoolitsetakse selle eest, et lehm ei jääks juhuslikest põhjustest tingituna ahtraks. Selleks vajalikke zootehnilisi võtteid rakendatakse asjatundlikult koostatud paarituste ja poegimiste plaanide järgi. Plaanid viiakse kuni lüpsjateni ja viimastelt nõutakse nende täpset täitmist. Käsikäes sellega toimub haiguslikest põhjustest tingitud ahtrate lehmade pidev ravimine veterinaararsti poolt. Seejuures ei jäeta unarusse loomade söötmist ja nende eest hoolitsemist. Niisugune tihe ja kooskõlastatud tööliste ja spetsialistide koostöö kindlustabki lehmade ahtruse likvideerimisel maksimaalsed tulemused.

Neid nõukogude eesrindlaste rikkalikke kogemusi ja nõukogude zootehnilise teaduse saavutusi peavad arvestama ja maksimaal-

selt ära kasutama eeskätt meie sovhoosid ja kolhoosid, kelledel kui sotsialistlikel suurmajandeil on selleks kõik vajalikud eeldused olemas. Lehmade tiinestumise kindlustamiseks tuleks sisse seada nende plaanikohane paaritamine hiljemalt 60 päeva jooksul pärast poegimist, samuti tuleks sisse seada indlevate lehmade kahekordne paaritamine: esimene kord 6—8 tunni järel pärast arvatava inna algust ja teine kord 8—10 tunni järel pärast esimest paaritust. Lehmade paaritamine ja poegimine viia asjatundlikult koostatud plaanide alusele, need plaanid, kuni üksikosadeni, viia loomadega vahetult tegelevate isikuteni ja nõuda rangelt nende täitmist. Plaanide täitmise paremaks kindlustamiseks näidata plaanides ühtlasi ära, missuguseid lisatasusid saab töötaja plaani 100%-lisel täitmisel ning ületamisel ja millist materiaalset vastutust ta kannab plaani mittetäitmisel.

Loomade üldiselt korraliku söötmise ja hooldamise kõrval tuleks erilist tähelepanu osutada sugupullidele. Talvel tuleb pulle sööta hea heina, juurvilja, silo ja jõusöödaseguga, jälgida tähelepanelikult nende seisundit ja neid perioodiliselt kaaluda. Sugupullide vajalike söötadega kindlustamiseks kogu talveperioodi kestuseks tuleb juba söödabilansi koostamisel eraldada jõusöödad, väärtuslikud liblikõielised ning kõrrelised heinad, juurviljad ja teised söödad kindlaksmääratud normide alusel. Suvel tuleb pulle karjatada lehmadest lahus kas lahtiselt sellekohastes koplites või keti otsas 6—8 tundi ööpäevas, andes neile tarviduse järgi lisasööta kas rohu või mõne teise sööda näol. Otstarbeka motsiooni korraldamiseks tuleb pulle õpetada rakmeis kerget tööd tegema, kasutades neid iga päev 2—3 tundi heinte või puude veoks jne. Paaritamiseks kasutada pulle mitte üle kahe korra ööpäevas. Pullide sperma omadusi tuleb kontrollida vähemalt 2 korda aastas. Pullide hooldamine tuleb usaldada majandi kogenenumale töölisele.

Need on zootehnilised eeskirjad, mida sugupullide pidamisel on tarvilik rakendada, sest kogemused näitavad, et lehmade mittetiinestumises pole alati süüdi lehmad, vaid ka neid paaritavad pullid.

Peale otstarbekohase sugupullide pidamise ja kasutamise režiimi on ahtruse esinemise likvideerimiseks vajalik organiseerida, eriti talundite jaoks, paaritusjaamade võrk ja likvideerida seni esinenud puudused paarituskampaania läbiviimisel. Pullijaamade võrgu organiseerimisel on tähtis paaritusjaamade õige asukoha valik selliselt, et see oleks hõlpsasti kättesaadav kõigile talupoegadele, kes ju nüüd, alates 1. jaan. 1948, millal hakkas kehtima tunnustamata pullidega paaritamise keeld, peavad oma lehmad paaritama üksnes pullijaama pullidega. Pullijaamade arv on Eesti

NSV Ministrite Nõukogu määrusega nr. 858, 17. nov. 1947. a., 1948. aasta kohta kindlaks määratud 5000-le. Eesti NSV Põllumajandus- ja Sovhooside Ministeeriumil, Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliidul ja maakondade täitevkomiteedel tuleb hoolitseda, et Ministrite Nõukogu määrus selles osas täitmist leiaks ja asutatud pullijaamad valdade ning külanõukogude piirkondades oleksid ühtlaselt paigutatud. Samuti tuleb valdade täitevkomiteedel senisest paremini suhtuda paaritusjaamade tegevuse kindlustamisse, võttes täitmisele Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruse nr. 763, 24. sept. 1946. a., mille alusel paaritusjaamade pidajaile on ette nähtud teatavad soodustused kohustuslikele töödele rakendamise osas. Neid soodustusi pole paljud täitevkomiteed paaritusjaamade pidajate suhtes respekteerinud. Seda tuleb aga tingimata teha, sest paarituskampaania läbiviimine ja sugupullide eest korralik hoolitsemine ei tohi olla kunagi katkestatud. Otstarbekohane sugupullide pidamise ning kasutamise režiim ja pullide hõlpus kättesaadavus talupoegadele, — need on eeldused, mis kindlustavad kõigi talulehmade õigeaegse paaritamise ja seega ahtruse likvideerimise ka talukarjades.

Pullijaamade võrgu organiseerimise kõrval tuleb senisest tõsisemalt käsile võtta kunstliku seemendamise organiseerimise küsimus. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruses nr. 858, 17. nov. 1947. a., p. 5 alla ettenähtud kunstliku seemendamise punktide asutamise plaan, jaotusega ministeeriumide ja keskasutuste järgi, eelmise aastaga kokku 20 punkti, tuleb viivitamatult täita. Sellega ei kindlustata mitte ainult kõigi lehmade tiinestamist, vaid suurendatakse ka väärtuslikumate sugupullide täielikumat kasutamist.

5. Juurdesünni säilitamine

Järgmine abinõu, mis veiste arvu kiiremaks tõstmiseks tõhusalt kaasa aitab, on juurdesünni täielik säilitamine ratsionaalse söötmise ja hooldamise abil. Meie partei ja valitsuse juhid on sellele tõigale korduvalt tähelepanu pööranud. Alles hiljuti ütles Eestimaa K(b)P Keskkomitee sekretär sm. N. Karotamm oma ettekandes vabariigi töötava talurahva III kongressil: „Loomapidamise alal hoogsa tõusu saavutamiseks on vaja üles kasvatada iga vasikas, põrsas ja lambatall, on vaja üles kasvatada iga varss." Nendes sõnades peitub sügav tõde ja ühtlasi kindel juhis meie loomakasvatusala töötajaile. Meil ei ole võimalik oma loomakasvatuse plaani täita ning seda ületada ja veel vähem möödunud aasta puudujääke tasa teha teisel teel, kui iga sündinud vasika otstarbekohase üleskasvatamisega.

Kui lähemalt jälgida kõigi meil igal aastal sündinud vasikate

saatust nende elu esimestel nädalatel, siis kujuneb pilt väga mitmesuguseks. Mõned neist surevad varsti pärast sündimist oma füsioloogilise nõrkuse tõttu, teised surevad mitmesuguste noorvasikate haiguste tagajärjel ja kolmandad tapetakse varem või hiljem lihaks. Ainult väike osa jääb kasvama ja moodustab karja arvu juurdekasvu. 1946. aastal kasvatati meil taludes keskmiselt iga 100 lehma kohta üles ainult 29 vasikat. Möödunud aastal kasvatati üles keskmiselt 30 vasikat, ehkki plaanis oli ette nähtud iga 100 lehma kohta 40 vasikat üles kasvatada. Seega enamik sündinud vasikaist ei jää kasvama, vaid nad kas surevad või tapetakse lihaks. Vasikate surevuse kohta pole ettekandjal andmeid. Üldiselt ei või see meil suur olla. Suurem osa sündinud vasikaist realiseeritakse lihaks.

Vasikate lihaks realiseerimine võib sündida mitmesugustel põhjustel: kõik vasikad pole oma otstarbele mittevastavuse pärast üleskasvatamiseks sobivad; kõiki vasikaid ei suudeta ruumide, söötade jne. puudusel üles kasvatada ja kõiki vasikaid ei taheta üles kasvatada. Mis puutub esimesse punkti, siis see on loomulik ja selle vastu ei saa vaielda. Teine ja kolmas punkt nõuavad aga lähemat selgitamist.

Et kõiki üleskasvatamiseks kõlblikke vasikaid ei suudeta üles kasvatada, see on meil väga sagedane nähtus. Noorkarja otstarbekohane üleskasvatamine on väga kulukas toiming ja nõuab erisöötade ning hoole näol kasvatajalt suuri majanduslikke ja füüsilisi pingutusi. Ühe lehmaga majandeil ei ole meie oludes praegu praktiliselt võimalik vasikat korralikult täis- ja kooritud piimaga joota, riiklikku piimanormi täita, oma perekonnaliikmete enese tarbeid rahuldada ning seapõrsaid ja lambatallesid piimaga varustada, iseäranis aga sel juhul, kui vasikat ei vajata oma karja arvu suurendamiseks, vaid see tuleb kasvatada teiste jaoks. See majanduslik jõuetus, vasika kasvatamisega seoses olevaid suuri kulusid arvestades, on täiesti mõistetav. Seepärast on loomulik, et siin vasika omanikele lepingute sõlmimise, vahetamise jne. teel abi osutatakse. Meie äsja loodud kolhoosidel tuleb vennasvabariikide kolhooside eeskujul hakata oma kolhoosiperedega ulatuslikumalt lepinguid sõlmima vasikate kasvamajätmiseks. See on kolhoosidel tõhusam tee oma farmide veiste arvu kiiretempoliseks suurendamiseks. Talude osas võivad ja saavad noorloomade üleskasvatamises samasugust abi osutada põllumajandusühistud, kes, kui nad noorloomi ise ei vaja, võivad need suunata oma liikmete veisteta või vähese veiste arvuga majandeisse. Suveperioodil võivad põllumajandusühistud peale muu noorloomade otstarbekohast üleskasvatamist kergendada ka sel teel, et organiseerivad ja rajavad noorloomade jaoks ühiskopleid.

Tõunoorloomade üleskasvatamise osas peab osutama tõhusat abi Eesti NSV Vabariiklik Elusloomade Varumise Kontor, kelle ülesannete hulka kuulub ka noorte tõuloomade ostmine. Seni ei ole aga nimetatud kontor ja tema allasutused, nagu ühel hiljutisel Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi kolleegiumi koosolekul konstateeriti, oma ülesandeid sel alal kuigi rahuldavalt täitnud.

Mis puutub kolmandasse punkti, et vasikaid ei taheta üles kasvatada, siis kandub see klassivõitluse pinnale ja siin peavad meie nõukogude organisatsioonid ja asutused teraselt valvel olema, et seda ei sünniks ja saboteerijad rangelt korrale kutsuma.

Rohkearvuline vasikate kasvamajätmine üksi ei vii meid veel sihile. On tähtis, ja tarvilik, et kasvama jäetud vasikad leiaksid juba oma esimesest eluaastast peale korralikku hoolitsemist, eriti ratsionaalset söötmist, mis on noorlooma kasvamise ja tema kasulike omaduste väljakujunemise põhiliseks aluseks. Noorlooma kasvatamisel on otsustava tähtsusega tema söötmine ja hooldamine esimesel eluaastal. Nõukogude zootehniline teadus ja eesrindlaste kogemused on leiutanud siin võimsaid vahendeid noorloomade säilitamiseks, nende kasvukiiruse suurendamiseks jne. Neid saavutusi ja kogemusi tuleks meie loomakasvatusala aktiivile põhjalikult selgitada ja nende kaudu loomakasvatajate keskel senisest intensiivsemalt propageerida.

6. Noorloomade selektsioon

Noorkarja üleskasvatamisel ei tohi unustada aretusselektsiooni, mis on tarvilik karja tõulise koosseisu parandamiseks ja veiste jõudlusomaduste tõstmiseks. Kõigis suguloomi kasvatavais majandeis peab toimuma sihiteadlik suguloomade selektsioon jõudlusvõime tõstmiseks Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuses näidatud tõuaretussuuna kohaselt. Nimetatud otsuses on öeldud, et veiste tõuaretus peab toimuma meil piimaanni ja piima rasvasisalduse edasise tõstmise, lihatoodangu parandamise ja loomade kiire arenemise suunas. Fikseeritud tõuaretussuundadest on kaks esimest ja viimane meie tõuaretajaile hästi tuntud, kuna nendes suundades (kõrge piimatoodang ja kõrge rasvaprotsent ning varavalmivus) on meil piimakarja varemgi aretatud. Lihaomaduste parandamine on uus eesmärk, mida meil veiste aretuses pole seni täielikult taotletud. Kahtlemata on selle momendi sissetoomine meie piimakarja tõuaretustöösse kõigiti otsarbe- ja ajakohane. Piima ja või kõrval vajame ka liha ja veis, kui suure

lihakehaga loom, peab aitama seda vajadust senisest tõhusamini täita. Pealegi on nõukogude zootehniline teadus selgitanud, et omal alal on kõige tootlikumad piima-lihatõugu veised. Nii on nõukogude teadlased otsustanud lihaomadusi teataval määral juurde pookida ka kuulsale punasele stepikarjale, kellel praegu on neid vähe.

Meie tõugudest vastab piima-lihakarja nõudeile kõige rohkem eesti hollandi-friisi kari, teistele tõugudele tuleks, vastavalt XVI pleenumi otsusele, nuumaomadusi juurde anda. Seda eesmärki on kõige hõlpsam saavutada söötmise tugevdamise teel, eriti looma noores eas. Hästi ja tugevasti söödetud noorloomad arenevad madaljalgseiks, sügava kehaga ja suure eluskaaluga loomadeks. Seda tõendab nõukogude eesrindlaste praktika, kuid ainuüksi söötmise tugevdamisega ei jõuta veel sihile. Tarvis on teostada ka vastavasuunalist selektsiooni ja rakendada sellekohaseid aretusviise. Enne aga kui viimaste rakendamisele asuda, tuleks põhjalikult selgitada moodused, kuidas seda tegelikult teostada. Selle ülesande peaks enese peale võtma Eesti NSV Teaduste Akadeemia koos äsja moodustatud riiklike veiste tõulavadega.

Karja tõulise koosseisu parandamiseks tuleb püüda kasvama jätta eeskätt parematest vanematest saadud vasikad. Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse kohaselt tuleb käesoleval aastal iga 100 lehma kohta üles kasvatada 50 vasikat, seega tulevad kasvatamisele peaaegu kõik lehmvasikad. Selektsiooni pearaskuspunkt kandub esialgu järelikult pullvasikaile, keda, kui neist tahetakse saada tulevasi sugupulle, tuleb eriti hoolikalt valida ja üles kasvatada.

Arvestades meie tõuressursside vähesust ei või tapamajja minna ükski tõuvasikas. Iga korralik tõuvasikas tuleb üles kasvatada. Kui tõuvasikaid omav majand neid ise ei vaja, tuleb organiseerida nende vahetamist mittetõuvasikate vastu või lepingulist üleskasvatamist. Siin on suured ülesanded täita meie põllumajandusühistuil ja Eesti NSV Vabariiklikul Elusloomade Varumise Kontoril. Kõige parematest lehmadest sündinud vasikate kasvamajätmiseks tuleb kõigepealt tunda ja osata eraldada karja kõige paremaid lehmi. Aluse selleks tööks annavad karjakontroll ja karja boniteerimine. Karjakontroll on üldse aluseks kogu ratsionaalsele veisekasvatustööle. Ilma selleta ei saa mingit juttu olla korrapärasest tõuaretusest ega suguloomade valikust. Seepärast kohustabki Eestimaa K(b)P XVI pleenum oma otsuses kontrollassistentide võrgu kaudu laiendama veiste, sigade ja lammaste jõudluskontrolli kõigis tõuloomi kasvatavate sektorite majandites ning tõuaretuse, tõuraamatuisse sissekandmise ja söötmise režiimi aluseks võtma jõudluskontrolli.

Karjakontrolli levik ei pea piirduma mitte ainult tõu- ja suguloomi kasvatavate majanditega. Normeeritud söötmise, ratsionaalse hooldamise jne. korraldajana, üldse karjade tootlikkuse tõstmise tõhusa abinõuna peab karjakontroll haarama meie kõige laialdasemaid karjapidajate hulki. Selleks tuleb aga tunduvalt laiendada ning täielikult ära kasutada olemasolev karja kontrollvõrk.

7. Suurte karjakadude otsustav likvideerimine

Plaaniliste näitajate kiiremaks saavutamiseks veiste arvu kasvu alal on iga-aastase rohke noorloomade üleskasvatamisega võrdselt tähtis suurte karjakadude otsustav likvideerimine. Sellele juhtis tähelepanu sm. Andrejev oma aruandes UK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumil. Karjakadu ehk, täpsemalt veiste väljalangemine karjast võib esineda mitmel viisil: igal aastal boniteerimisel väljapraagitavate loomade näol; riiklike lihanormide täitmise näol; õnnetusjuhtude ja hädatapmiste näol; lõpmiste näol ja loomapidajate eneste lihatarbe katmise näol. Karjade veiste arv muutub lõpuks veel ostmiste-müümiste, vahetamiste, kinkimiste jne. näol, kuid need tehingud ei vähenda veiste üldarvu vabariigis. Loetletud kaoliikidest on paratamatud ja seega, võib öelda, normaalsed iga-aastase karjapraagi ja riiklike lihanormide täitmise näol väljalangemised. Kõigi teiste karjakao liikide vastu tuleb otsustavalt võidelda. Kui suur on meil iga-aastaste õnnetusjuhtude, hädatapmiste ja suremiste näol karjadest väljalangevate veiste arv, selle kohta pole ettekandjal andmeid käepärast. Igatahes täiskasvanud veiste massilist suremist meil ei esine, samuti ei või arvata, praktiliste kogemuste ja tähelepanekute põhjal otsustades, et õnnetusjuhtude ja hädatapmiste arv oleks väga suur. Jääb üle veel viimane kaoliik: loomapidajate eneste lihatarbe katmine veistega. Selle kohta tuleb tähendada, et ka see normaaloludes kuigi suur ei või olla. Meie talupojad rahuldavad, vanade harjumuste kohaselt, oma lihatarbe peamiselt sealihaga, millega veiseliha oma omaduste poolest ei suuda võistelda. Veiselihana kasutatakse eeskätt vasikaliha, harva varutakse lihatagavarasid täiskasvanud veiste tapmise näol. Sõja-aastail õpiti seda siiski tegema ja nüüd pole täiskasvanud veiste tapmine meie taludes enam kuigi haruldane. Selles töös abistavad talupoegi agaralt selle kutseala inimesed — kokkuostjad-lihunikud, kes maal ringi liiguvad. Need inimesed leiavad eriti lahket vastuvõttu neis kohtades, kus veiseid tahetakse kuritahtlikult likvideerida. Selle karjakao liigi vastu tuleb otsustavalt võidelda kohalikel partei-organisatsioonidel ja nõukogude asutustel kohtadel.

Kuigi me riikliku lihanormi täitmiseks kulutatavate veiste kadu peame normaalseks, saab selgi puhul veiste arvu säästuks väga palju ära teha. Juba sm. Andrejev juhtis ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumil tähelepanu sellele, et lihanormide kohustuste katmiseks antavad veised on liig lahjad, mistõttu normide tasumiseks kulub arvuliselt palju veiseid. See puudus esineb suurel määral ka Eesti NSV-s, seepärast fikseeriski Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenum oma otsuses selle küsimuse järgmiselt: „Normide arvel antavate loomade eluskaalu ja nende lihaväärtuse tõstmiseks korraldada tapmiseks määratud veiste nuumamist, nii et sovhoosid, abimajandid ja talundid ei annaks edaspidi riikliku müügikohustuse normide täitmiseks keskmisest madalama lihavusega loomi ja suurendaksid tunduvalt üle keskmise ja hea lihavusega loomade andmist."

See Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsus pole aga seni täielikku täitmist leidnud.

Veiste arvu säästmise eesmärgil võidakse riikliku müügikohustuse lihanorme täita ka sealihaga. Siga on hulgipoegija ja kiirekasvuline loom, seepärast ei avalda müügikohustuslike lihanormide täitmine selle loomaliigi osas nii suurt mõju kui veisepidamises. See on kehtiv ka teiste väikeloomade, eriti kodulindude kohta, kelle lihaga võidakse samuti riiklikke lihamüügikohustusi täita.

Veiste arvulisele arenemisele ja veisekasvatuse arendamisele üldse on avaldanud eriti viljastavat mõju partei ja valitsuse sellekohased määrused ning korraldused. Viiks liig pikale kõigi nende juures kas või üldjoonteski peatuda. Seoses veiste arvu suurendamisega tahaksin aga eriti välja tõsta Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrust nr. 35, 21. jaan. 1948. a., „Riigile piima kohustusliku müügi kohta Eesti NSV talundite poolt" ja sellele hiljuti täiendavalt antud umbes samasugust määrust kolhooside kohta. Need määrused, mille alusel alates 1948. a. toimub piima kohustuslike müüginormide arvestamine majandite kasutuses oleva maapinna suuruse järgi, aitavad, nagu teiste liiduvabariikide praktikast teada, tõhusalt kaasa veiste arvu kiiremaks suurendamiseks Eesti NSV-s.

Kõike esitatut kokku võttes võib püstitada käesoleva referaadi põhjal järgnevad juhtlaused:

1. Käsikäes söödabaasi arendamisega ja sellest lähtudes tuleb riikliku veisekasvatuse arendamise plaani ettenähtud tähtajaks täitmise edukaks kindlustamiseks Eesti NSV-s senist veiste arvulise arengu tempot tunduvalt tõsta.

Selle saavutamise põhilisteks abinõudeks on ÜK(b)P Keskkomitee ja Eestimaa K(b)P Keskkomitee vastavate pleenumite otsus-

tes mainitud lehmade ahtruse ja suurte karjakadude otsustav likvideerimine ning juurdesünni täielik säilitamine noorloomade otstarbeka üleskasvatamise teel.

2. Ahtruse likvideerimiseks tuleb peale tõhusa veterinaarsanitaarse teenindamise rakendada loomade viljastamiseks ulatuslikult nõukogude zootehnilise teaduse saavutusi ja eesrindlaste kogemusi paaritustehnika uuendamise, sugupullide pidamise ning kasutamise režiimi ja kogu karja söötmise ning hooldamise parandamise näol. Tuleb sisse viia vaheajaga korduv paaritamine ja kehtestada riikliku sektori majandites kõigi tervete lehmade tiinestamise kohustus hiljemalt kahe kuu jooksul, arvates nende viimasest poegimisest.

Käsikäes eespoóltooduga organiseerida ja korraldada pullijaamade võrku ja likvideerida puudused paarituskampaania läbiviimisel. Kindlustada talupoegadele sugupullide senisest hõlpsam kättesaadavus pullide otstarbekama paigutamisega valdades või külanõukogude piirkondades.

Võtta otsustavalt rakendamisele kunstliku seemendamise menetlus meie veisekarjades.

3. Kindlustada juurdesünni täielik säilitamine ratsionaalse söötmise ja hooldamise abil.

Kõigi sobivate vasikate üleskasvatamise hõlbustamiseks teostada senisest ulatuslikumalt kasvatuslepingute sõlmimist, tõuvasikate ostmist ja noorkarja ühiskoplite asutamist vastavate asutuste ja organisatsioonide poolt.

Pidada otsustavat võitlust kulakute loomakasvatuse arendamise vastase propagandaga.

4. Veiste arvu säästmiseks arendada müügikohustusliku lihanormi täitmist sealihaga ja teiste lihaliikidega.

Organiseerida põllumajandusühistute kaudu lihanormide täitmiseks antavate taluveiste kollektiivset nuumamist ja pidamiskõlblike veiste väljavahetamist normiks andmise puhul.

5. Karjade tõulise koosseisu parandamiseks ja jõudlusvõime tõstmiseks teostada senisest tõhusamini tõuvasikate lepingulist üleskasvatamist, karjade boniteerimist ja karjakontrolli levitamist.

6. Teostada senisest rangemat kontrolli partei ja valitsuse poolt loomakasvatuse arendamiseks antud määruste ja korralduste täitmise üle ning nõuda rangelt nende täitmist.

NOORKARJAKASVATUSE PRAEGUNE OLUKORD EESTI NSV-s JA ABINÕUD SELLE PARANDAMISEKS

H. MAURING

Põllumajandusteaduste kandidaat

Piimakarja arvu ja jõudlusvõime tõstmine, vastavalt neljanda stalinliku viisaastaku plaanile, sõltub esijoones noorkarja üleskasvatamisest. Noorkarja arv, selle nõuetele vastav hooldamine ja söötmine on määrava tähtsusega tootva karja juurdekasvule ja tema kvaliteedi parandamisele.

Küllaldane vasikate arvulise juurdekasvu saavutamine ainuüksi ei kindlusta veel viisaastaku plaaniga veisekasvatusele pandud ülesannete täitmist; sama oluline on noorkarja kasvatamises ka kõikide zootehniliste võtete ja abinõude rakendamine, mis kindlustab terve, elujõulise ja kõrge tootmisvõimega karja.

Loomakasvatuse ala eesrindlaste töötulemused teistes liiduvabariikides näitavad, kuivõrd oluline on äärmine hool ja õige söötmistehnika karja juurdekasvu seisukohalt, kindlustades seega noorkarja 100-protsendilise üleskasvatuse. Otstarbekohase kasvatuse korral on eesrindlikud noorkarja kasvatajad saanud ka keskpärase kvaliteediga suguloomadelt häid järglasi ja tõestanud sellega, et välistegurid söötmise ja hooldamise näol ei ole vähema tähtsusega kui looma põlvnemine ja pärivus.

Praegu on meil veisekasvatuse alal tähtsaimaks päevaülesandeks noorkarja kasvatamine nõukogude eesrindliku zootehnika kõikide reeglite kohaselt, rakendades neid igas riikliku ja erasektori majandis. Meil tuleb jõuda selleni, et noorkari asuks arenemise ja kasvamise optimaalsetes tingimustes. Selleks on vaja selgitada puudusi, mis esinevad meie majandeis senini hooldamise ja söötmise alal, neid puudusi kõrvaldada ning vältida nende taasilmumist.

Analüüsides noorkarjakasvatuse praegust olukorda Eesti NSV-s ja selle parandamise võimalusi tuleb seda probleemi käsitleda kahest seisukohast: 1) selgitada noorkarja ruumide ja hooldamise seisund, leida võimalusi olemasolevate ruumide paremaks korrastamiseks ning püstitada nõudeid uutele, ehitatavatele noorkarja lautadele; 2) juhtida tähelepanu puudustele, mis esinevad noorkarja söötmisel, näidata teid söötmise parandamiseks ja ratsionaliseerimiseks.

Enamik noorkarjast asub meil praegu talumajandeis, alludes talupidaja poolt kindlaksmääratud pidamisrežiimile. Sellises olukorras sõltub karja juurdekasv, vasikate söötmine ja hoolda-

mine kõigepealt talupidajast, tema oskustest ja teadmistest noorkarja kasvatamise alal ning suhtumisest piimakarja kasvatamise edaspidisesse arendamisse. Kuna talumajandeil on praegu suurem osatähtsus noorkarja juurdekasvu ja korraliku üleskasvatamise seisukohalt, neis asuva noorkarja hulgalise ülekaalu tõttu, võrreldes kollektiivsete ja riiklike majanditega, siis etendavad esimesed määravat osa karja juurdekasvul ja jõudlusvõime tõstmisel. Sealjuures on aga talumajandeis noorkarja üleskasvatamise tingimused ja kasvatamistehnika paljudes osades puudulik, rääkimata noorveiste eriruumidest. Meie enamikes talundeis puuduvad need täielikult, loomad peetakse üldlaudas, kusjuures pole hügieenilisi nõudeid üldse arvestatud.

Eriruumide puudumisel saab noorkarja talundeis kasvatada otstarbekalt ka veiste üldlaudas, eraldades selleks sobiva osa ruumist, silmas pidades aga vasikate suuremaid nõudeid valguse, puhtuse ja soojuse suhtes. Vasikate sulud tuleb asetada välisuksest eemale, kaitseks peamiselt aastaaegade vahetusel külmade õhuvoolude ja tõmbetuulte eest, lauda hästivalgustatud ossa ja kivilautade või külma läbilaskvate seintega lautade puhul ka välisseinast kaugemale. Lauda nurgad, kuhu meil enamasti asetatakse vasikad lauda põrandapinna parema ärakasutamise otstarbel, ei ole sobivad vasikatele pimeduse ja külmuse tõttu.

Vasikatele ehitatavad sulud ei ole meil alati küllalt ruumikad, ega võimalda vajalikku liikumist. Noore vasika sulu optimaalseks pikkuseks on 1,2—1,5 m, olenevalt vasika suurusest, laiuseks 1,0—1,2 m ja kõrguseks 1,0—1,2 m. Sulud ehitatakse kitsastest laudadest või silutud teivastest, kinnitatakse nurgapostidele vahedega püst- või rõhtsuunas. Esimest asetusviisi tuleb pidada eelistatumaks, sest see takistab vasikal sulupuude imemist. Ei ole soovitav lüüa seinalaudu tihedalt vahedeta üksteise kõrvale, millega väldime küll seinte imemist, kuid takistame ühtlasi ka õhu liikumist sulus ning värske õhu juurdepääsu laudade ja varbade vahelt.

Enamikel talumajandeil on vasika sulud ehitatud sisustuseta ja jootmise hõlbustamise seadeldiseta, mis põhjustab sööda raiskamist, selle riknemist ja ajakulu jootmisel. Meil ja teistes liiduvabariikides on välja töötatud söödalavad vasikate jaoks, mis koosnevad jõu-, toor- ja kõrssöödaosadest. Nende kasutamiselevõtmine ja sisseviivimine igasse majandisse aitaks noorveiste söötmist muuta senisest ratsionaalsemaks ja tervislikumaks. Selleks aitaks kaasa ka sulu seina küljes asuv lahtiklapitav jootmisseadeldis.

Tervishoiu seisukohalt on väga oluline küsimus: missuguste nõudega toimub vasikate jootmine? Vasika organism on väga

tundlik igasuguste pisikute vastu, reageerib järsult igale puhtusnõudealasele eksimusele ja haigestub kahjulikkude pisikute hulgalise sissesattumise korral. Seetõttu ei või lubada noorkarja jootmiseks kasutada puukappasid ja -ämbreid, millede puhastamine on raske. Puunõude uuretesse, unaratesse ja laudade vahekohtadesse jäävad piimajäägid on heaks aluseks haigusidude arenemisel ja viimaste levimisel joodetavasse piimasse. Vasikate jootmine peab toimuma plekknõudest, kusjuures otstarbekohasemaks on osutunud tinutatud panged.

Sovhoosides ja asutatavates kolhoosides tuleb noorkarja kasvatamise probleem otsustavalt ja õigesti lahendada, pannes seega aluse sotsialistlike suurmajandite loomakasvatuse edasisele arengule ja kiirele liikumisele tõusu suunas. Uute noorkarja lautade projekteerimisel tuleb lähtuda Nõukogude Liidu vastavatest tüüp-projektidest, millised on koostatud pikaajaliste kogemuste kooskõlastamisel tegeliku eluga, ning peaksid ka meie suurmajandeis osutuma täiesti otstarbekohasteks. Nõukogude Liidu projektide järgi on meil ehitatud näiteks Kostivere sovhoosi moodne noorkarja laut, milline hiljuti valmis ja täidab oma ülesanded kasutusele võetud osas hästi.

Praegusel zootehnilisel tasemel ei saa me rahulduda varemaegsete noorkarja lautadega, mis koosnesid ainult kahest: vasikatele ja vanemale noorkarjale määratud osast. Taotlus, kasvatada üles 100% sündinud noorkarjast, seab meie ette, nii hooldamise kui ka laudahügieeni suhtes rangemad nõuded kui varemalt. Vasikate kiiret arenemist ja suuri päevaseid juurdekasve võimaldaval kui ka nende tervist säilitaval pidamisel on vajalikud noorkarja laudas järgmised ruumid: 1) poegimisruum; 2) profülaktoorium; 3) piim-vasikate ruum; 4) vanemate vasikate ruum; 5) mullikate ruum; 6) söötade ettevalmistamise ruum; 7) atsidofiliini valmistamise ruum.

Peale selle tuleb noorkarja lauda juurde projekteerida jooksukoplid ja varjualused.

Mainitud ruumide otstarve ja ülesanded on järgmised:

Poegimisruumi asetatakse tiinuse lõppjärgus olevad lehmad 8—10 päeva enne poegimist. Siin toimub poegimine ja vajaduse korral lehma sünnitusjärgne ravi. Poegimisruum on muust noorkarja laudast eraldatud kindla vaheseinaga. Profülaktooriumiga ühendab teda luuk seinas, mille kaudu antakse sündinud vasikas ja hiljem temale joodetav emapiim poegimisruumist profülaktooriumi. Poegimisruumi põrand ja söödalava peavad olema ehitatud selliselt, et loom tunneks end seal mugavana ja et poegimine võiks toimuda ohutult. Selleks peab põrand olema tasane, lehma ase pikk ja kaetud küllaldase, puhta aluspõhuga. Poegi-

misruumis vajaliku puhtuse pidamiseks kõrvaldatakse sealt väljaheited 2 korda päevas ja desinfitseeritakse lauta aeg-ajalt. Ehitustehnilisest küljest peab poegimisruum olema küllaldaselt valgustatud, kuiv ja soojapidav. Ta peaks mahutama kõik majandi lõpptiinusjärgus olevad lehmad. Tavaliselt arvestatakse ruumi mahutavuseks 8—10% veiste koguarvust.

Profülaktoorium mahutab äsjasündinud vasikad 10—15 päeva vanuseni. Vasikate kasvatus esimese kahe nädala jooksul nõuab erilist hoolt ja järelevalvet. Nende haigestumine ja surevus sellel perioodil on kõige suurem, seetõttu on soovitav neid hoida eri ruumis, nn. profülaktooriumis. Majandeis, kus sagedasti esineb noorkarja haigestumist, on otstarbekaks osutunud hoida vasikaid jalgadel asetsevates ja tõstetavates sulgudes. Haigestumise korral tõstetakse sulg koos vasikaga laudast isolaatorisse ja põrand desinfitseeritakse. Ka sulud pestakse, puhastatakse ja desinfitseeritakse iga kord enne vasika sissepaigutamist.

Umbes kahenädalane vasikas viiakse üle noorte vasikate ruumi, kuhu ta jääb kuni 6 kuu vanuseni. Vasikate ruumis asuvad sulud, millede ehitus vastab üldjoontes eespool mainitud nõuetele. Soovitav on sulud teha tõstetavate vaheseintega ja vanemaid vasikaid sulgude ühendamise teel pidada rühmiti, algul 2-, hiljem 6—8-kaupa koos, andes neile sellega suurema liikumisruumi. Kuni kahe kuuni tuleb vasikaid siiski pidada üksiksulgudes, sest vastasel korral hakkavad nad üksteist imema, mustus ja karvad satuvad seedeorganeisse ja põhjustavad haigestumist. Ka nõuavad nooremad vasikad rangelt individuaalset söötmist, mis on aga raskelt teostatav rühmiti pidamise juures. Kui vasikad hiljem ühendatakse rühmadesse, tuleb seda teha nende vanust ja eluskaalu arvestades.

Vanemate vasikate ja mullikate ruumis viibib noorkari vabalt, kinni sidumata. Kahjuks võib meie sovhoosides sagedasti tähele panna, et vanemaid vasikaid hoitakse söödalava külge kinnitatult. Varakult seotud noorloomadel võib tekkida eksterjöörilisi vigu: selja kõverdumine ja logeõlgsuse ilmumine; ka muutuvad nad loiuks, kannatavad halva seedetegevuse all ja jäävad arenemises vabalt kasvanud loomadest maha. Üksteise imemise vältimiseks on soovitav varustada vasikad vitstest punutud suukorvidega. Mullikate laut on otseses ühenduses jooksukopliga, milles noorveised saavad jalutada ka talvel.

Nagu tähendatud, on noorloomad ruumide hügieenilise külje suhtes nõudlikumad kui täiskasvanud kari. Noorkarja laudas peaks valgustussuhe (akende ja põrandapinna suhe) olema vähemalt 1 : 12—1 : 15. Lauda õhk olgu kuiv ja küllaldaselt soe.

Kahjulikumalt mõjub niiske ja soe kui kuiv ja külm õhk. Niiske õhk soodustab soojuse hajumist keha välispinnalt, mõjub isu vähendavalt ja takistab teistegi eluavalduste normaalset kulgemist. Halvasti töötava õhutusseadeldise tõttu on meie laudad küllastunud sõnnikust ja loomade hingamisel tekkivast veeaurust, seepärast ebasobivad ka vasikate kasvatamiseks. Kohati on saavutatud aga paremaid tulemusi noorveiste kasvatamisega lambalaudas või tallis.

Värske õhu küllaldaseks juurdevooluks, tarvitatud õhu ärajuhtimiseks ja liigse õhuniiskuse kõrvaldamiseks on hästi töötava ventilatsiooniseadeldise ehitamine noorkarja lauta möödapääsematult tarvilik. Ventilatsiooni torud ehitatakse nii põranda lähedalt raskete gaaside, kui ka sooja õhuga lae alla tõusnud kergete gaaside ärajuhtimise põhimõttel. Seni meie veiselautades võrdlemisi laialdaselt levinenud Muiri õhutussüsteem ei ole seetõttu täiesti otstarbekas.

Optimaalne õhutemperatuur noorkarja laudas sõltub vasikate vanuseastmest. Prof. Bogdanovi järgi on kahel esimesel elunädalal optimaalne õhutemperatuur 12°—14°C, kuid lubatav on veel 10°—12°C. Üle nelja kuu vanustele on soovitavaks õhutemperatuuriks mitte üle 10°C, sest soojemas laudas muutub vasikas liiga õrnaks. Sellele vanuseastmele on aga ka 8°C täiesti lubatavaks temperatuuriks (Lebedevi järgi isegi 5°C).

Karavajevo sovhoosis Kostroma oblastis on häid tulemusi saadud vasikate kasvatamisel külmas laudas. Seda viisi on seal kasutatud alates 1932./33. a. talvest heade tulemustega. Nii näiteks on külmas laudas, kus õhu t° püsis —5°C juures, üles kasvatatud hulk väljapaistvaid rekordlehmi, kelledest lehm „Sheema" on andnud 300 päeva kohta viiendal laktatsioonil 10 543 liitrit piima, rasva %-ga 4,6.

Karavajevo sovhoosist on vasikate üleskasvatamine külmas laudas levinenud mujalegi ja on omandanud populaarsuse kui haigusi vältiv ja vasikate tervist karastav kasvatamismeetod. Selle viisiga saadud häid tulemusi seletatakse peamiselt haigusttekitavate, eriti nakkushaigusi levitavate pisikute elutegevuse pidurdamisega madalas temperatuuris ja laudaõhu madala niiskusesisaldusega.

Külmlaudaviisiline vasika kasvatamine seisneb järgnevas. Sündinud vasikas, pärast ema poolt kuivaks lakkumist, viiakse üle mitteköetavasse profülaktooriumi ja asetatakse individuaalsulgu. Sulu põrand on kaetud peene põhu või heinaga, mille hulk on vähemalt 10 kg ja millel on tunduv kallak virtsa äravalgumiseks virtsarenni. Profülaktooriumi õhutemperatuur hoitakse nulli ligidal nii esimesel kui ka järgnevatel päevadel.

Sovhoosi zootehniku, Stalini preemia laureaadi Steimani seletuse järgi langeb üksikutel päevadel t° isegi —9—12°C. Sulgudes olevad vasikad kaetakse sooja kattega (tekiga). Neil päevadel, kui temperatuur langeb —5°C ja sellest allapoole, asetatakse ka sulu peale põhu- või heinakiht, nii, et sulust ulatub välja ainult vasika pea. Selliselt hoitakse neid vähemalt 3—5 päeva, kerge sünnikaaluga vasikaid veel kauem.

Külmas laudas kasvatamisel on kadunud vasikate haigused, nad on muutunud tugevaiks ja liikuvaiks.

Vasikate kasvatamisele külmas laudas on eelduseks korralik laut, millel on kindel lagi ja põrand ning hästi suletavad aknad ja uksed, mis ei lase tekkida tõmbetuult ega järske temperatuuri muutusi. Lauda õhk peab olema võimalikult kuiv.

Uurimused näitavad, et vasikate kehapinna ja kattevahelise õhukihi temperatuur püsib külmas laudas 33—34°C piires, olles ainult vähe kõikuv. Seevastu on köetavates vasikalautades 14—16°C õhutemperatuuri korral vasika keha pinnal temperatuur 29—31°C. Soojades lautades on soojuse hajumine keha pinnalt suurem kui külmas pidamisel, sel puhul tekib katte ja keha vahel erisugune mikrokliima, mis takistab soojuse kadu välisilma.

Kuigi vasikate kasvatamine külmas laudas evib tähtsust eeskätt karmis, kuivas ja külmas kontinentaalkliimas, kus õhutemperatuur langeb talvel —40°C-ni ja rohkem, ja kus sellise tugeva külma juures on vajaliku temperatuuri säilitamine noorkarja lautades raske, võib see meetod ka meil asutatavates noorkarja puhaslautades tulemusi anda noorkarja haigustele vastupanu ja tervist tugevdava võttena.

Moodsate noorkarjalautade ehitamine on kapitaalne ja aastaid kestev töö. Enne on vaja meie sovhoosides ja kolhoosides olevad laudad vastavalt ümber ehitada ja remondi kaudu muuta noorkarja kasvatamiseks enam-vähem vastuvõetavaks. Selleks on tarvis: 1) Suurendada valgustuspinda, akende pindala laiendamise või lisaakende ehitamise teel; 2) lauda õhu kuivana ja värskena säilitamiseks seada sisse otstarbekohane õhutussüsteem, 3) muuta aknad, uksed ja laed võimalikult kindlaks ja soojapidavaks ja 4) ehitada lauta otstarbekad sulud ühes sisustusega.

Nagu selgub ülaltoodust, on noorkarja õigeviisiliseks kasvatamiseks meil veel palju teha nii ruumide tervisliku külje ja sisustuse parandamise kui ka hooldusvõtete alal. Nii nõuavad noorkarja söödanormid, söötade ettevalmistus ja söötmistehnika ratsionaliseerimist ja kooskõlastamist kaasaegsete teaduslike uurimiste tulemustega ja mujal Nõukogude Liidus raken-

datud ning teaduslikult põhjendatud söötmistehnikaga. Talumajandeis toimub vasikate jootmine ja söötmine veel iganenud skandinaavia või Kellneri normide kohaselt, mis on Nõukogude Liidus teostatud uurimiste ja tegeliku söötmispraksise põhjal osutunud ebaratsionaalseks. Tähendatud normide järgi söötmisel ei kasutata noorloomade suurt kasvuenergiat täiel määral; esimestel päevadel antavad piimaannused on liiga väikesed, et võimaldada vasikatel elatustarbe rahuldamise kõrval ka juurdekasvul tõusta maksimumini. Teatavasti suudavad noorloomad just esimestel elupäevadel ja -nädalatel piima näol antavaid toitaineid kõige paremini seedida ja oma keha juurdekasvuks tarvitada. Hiljem langeb toitainete kasutatavus järk-järgult, mille tulemusena ei saada enam nii suuri päevaseid juurdekasve. Kasvu intensiivsus väheneb järjest kuni looma täiskasvamiseni ja ühes sellega ka söötade väärindus ühe kaaluühiku juurdekasvuks. Sellest tulenevalt on Nõukogude Liidu eesrindlikes majandeis ja teadusliku uurimistööga juba ammu püütud leida võimalusi varast vasikate kasvuenergiat ja söötade väärindusvõimet täiel määral ära kasutada majanduslikult parima tulemuse saamiseks. Tänapäeval joodavad Nõukogude Liidu loomakasvatuse ala eesrindlased tunduvalt suuremaid täispiima norme vasikatele, alates juba esimestest elupäevadest, ja saavad seetõttu ka suuremaid päevaseid kaaluiiveid, säästu söödakuludes ning lõpptulemusena paremini arenenud ja kiirelt valmivaid veiseid kui mujal. Rohke täispiimaga söötmise printsiip põhineb elatus- ja tootmissööda suhte reguleerimises tootmissööda kasuks, milline kasvava veise juures kulutatakse juurdekasvuks. Joodetava piima norm peab rahuldama vasika elatussööda-vajaduse ja sellele lisaks tootmissööda-vajaduse kuni maksimaalse juurdekasvuni, mille määrab tõug, individuaalsus, pärivus ja teised tegurid. Vasika söötmisel tuleb seepärast silmas pidada tema individuaalseid omadusi; jälgida päevaseid juurdekasve, kaaludes teda sündides, siis vähemalt kord nädalas kuni kuu vanuseni ja hiljem kord kuus. Vasika kaalumine võimaldab meil kindlaks määrata päevaseid keskmisi juurdekasve ja reguleerida nendele vastavalt jootmist ja söötmist. Nõukogude Liidus on vasikate söötmisnormid ette nähtud igale juurdekasvu klassile eraldi, mis tagab noorkarja parimat arenemist. Tuginedes individuaalse söötmise printsiibile, on söötmisnormidest kõrvaldatud skemaatilisus, mis esines vanematel, teistest maadest pärinevatel söötmisnormidel.

Eesrindlikud noorkarjakasvatajad ja vastavad uurimised on näidanud, et vasikale on soovitav esimesel elupäeval anda igal jootmiskorral 1—1,5 l ternespiima ja joota teda 4—5 korda

päevas. Sama sagedasti tuleb ka vastpoeginud lehma lüpsta. Kokku saaks vasikas esimesel päeval 4—7 l ternespiima, kusjuures kaalult väiksematele tuleb anda ka väiksem annus. Suure sünnikaaluga vasikad saavad juba esimesel päeval peaaegu maksimaalse täispiima hulga. Hiljem võib päevanormi tõsta, vasika seedetegevust ja tervislikku seisundit jälgides, kuni 8 kg-ni.

Vasikate söötmist suurte piimanormidega on meil varem katsetatud Kuusikul, eesti hollandi-friisi karja juures, kus katse andis häid tulemusi. Ulatuslikumad uurimised meil aretatavate veisetõugude, noorloomade arenemise ja kasvu kohta aga puuduvad, samuti ei ole tehtud katseid maakarja ja eesti punase tõukarja vasikate üleskasvatamise alal suurte piimaannustega, nende sobivuse selgitamiseks ja optimaalsete normide leidmiseks, vastavalt juurdekasvudele.

Põhjused, miks meil ei ole senini noorkarja forsseeritud söötmine levinenud, ei seisne mitte ainult vastavasisuliste uurimiste ja teaduslike põhjenduste puudumisel selle paremuse tõestamiseks, vaid ka asjaolus, et loomakasvatajate laiades hulkades ei ole tehtud küllaldast selgitustööd nõukogude zootehnika saavutuste ellurakendamiseks, või on seda tehtud puudulikult. Puudulik ja mitteküllaldane instrueerimine ei anna aga tulemusi, sest edukaks noorkarja kasvatamiseks on tarvis rakendada tervet zootehniliste võtete süsteemi, on vaja rangelt kinni pidada kõikidest söötmisalastest nõuetest, osutada suurt hoolt ja püsivust töös ning jälgida tähelepanelikult noorkarja arenemist ja tervisliku seisundi muutusi. Kui viiksime majandeisse küll suuremate ternespiima normide tarvitamise nõude, kuid jätaksime sealjuures selgitamata näiteks sagedase ja lüpsisooja piima jootmise vajaduse, tooksime kasu asemel ainult kahju.

Olulisemad puudused, mis esinevad noorte vasikate söötmisel ja millede kõrvaldamine ei tekita raskusi, on järgmised:

1. Vasikate jootmine toimub enamikes majandeis kolm korda päevas, mida tuleb pidada ebaotstarbekaks. Kolmekordse jootmise juurde on meil jäädud seetõttu, et ka poeginud lehmi lüpstakse sama sagedasti. Soovitavam oleks ja lehma tervisele soodsamalt ning piimasekretsioonile stimuleerivamalt mõjuks esimesel kümnel kuni viieteistkümnel päeval 4—5-kordne lüpsmine päevas. Vastavalt sellele seada sisse poeginud lehmade jaoks eri töökord. Vasikate sagedane jootmine on vältimatult vajalik suurte piimaannuste puhul, sest ühel jootmiskorral antav 1,5 l suurune annus on lähedane vasika mao mahtuvusvõimele, mille ületamine põhjustaks raskeid seederikkeid. Alles 10—15 päeva pärast võiks üle minna 3-kordsele jootmisele.

2. Vasikatele antav piim ei ole alati heakvaliteediline ja lüpsisoe, mille tagajärjel ta ei kalgestu normaalselt ega seedi nii täielikult kui soe piim. Joodetav piim peab olema lüpsisoe, s. o. 36—38° C, kuid vähemalt 35° C. Kunstlikku soojendamist ei saa pidada soovitavaks, kuna sellega piima koostis muutub. Külm, jahtunud piim, minnes seedimata sooltesse, tekitab seal käärimist ning kõhulahtisust. Piim tuleb anda vähemalt täispiima perioodil lüpsisoojana. Eesrindlikkude noorkarjakasvatajate kogemused tõendavad, et vasikale pole tingimata tarvilik anda oma ema piima. Suuremate karjade korral poegib ühel päeval sagedasti mitu lehma. Nii võib ühe, täiesti terve lehma piimaga joota mitut vasikat, millega muutub vasikate hooldamine hõlpsamaks.

3. Ternespiimaga jootmise tähtsusest ei olda veel küllalt teadlik. Tavaliselt joodetakse ternespiima esimesel või veel teisel päeval ning minnakse siis üle hariliku piimaga jootmisele. Poeginud lehma piima erilised omadused, tema suurem valgu, mineraalainete ja haigusi ärahoidvate antikehade sisaldus, püsivad viienda päevani ja mõnel määral isegi kuni kümnenda poegimisjärgse päevani. Seda arvestades ei ole soovitav lõpetada ternespiimaga jootmist enne viiendat, parem veel enne kümnendat päeva.

4. Suuri piimanorme jootes tuleb see anda nii, et piim läheks vasika libedikku peene joana, sarnaselt kui loomuliku nisast imemise puhul. Suurte sõõmudega juues ei kalgestu piim maos hästi, tekib käärimine ja elule ohtlik kõhulahtisus. Ahne joomise vältimiseks pidurdatakse joomist käe või sõrmega, milline viis on ebahügieeniline ja ei anna sageli soovitud tulemusi. Teistes liiduvabariikides on edukalt kasutamisel kunstliku nisaga varustatud jootmisnõud, milledest vasikas saab piima nagu loomulikul imemisel. Selliste jooginõude kasutamine nõuab noorkarja talitajatelt suurt hoolt ja puhtust, sest puudulikult pestud ja desinfitseerimata nõud osutuvad nakkusidude levitajateks, olles seega ohtlikud looma tervisele.

5. Täispiimalt lõssile üleminek toimub liiga järsult ja sageli ka varakult. Täispiima peaks vasikatele joodetama vähemalt kolm nädalat ja siis aeglaselt, umbes kahe nädala jooksul üle minema lõssiga jootmisele, asendades iga päev kuni pool liitrit täispiima.

6. Hilinetakse lisasöötade, eriti heinte andmisega. Lõssiperioodil moodustavad lisasöödad väärtusliku toitainete- ja vitamiinide allika eriti piimarasvaga eraldatud vitamiinide osas. Heina, juurvilja ja teiste mahukate söötadega aegsasti harjunud vasikatest arenevad hiljem head põhisöötade kasutajad, sest nende

seedeorganid harjuvad juba varakult mahukate söötadega. Tuleks hoolitseda vasikatele ka eraldi heinategemise eest. Varase niitmise ja hoolsa kuivatamisega saab kõrgeväärtuslikku heina, mis vasikatele on asendamatuks vitamiinide, mineraalainete ja valgu allikaks.

7. Kõrgete juurdekasvude saamiseks ja rahhiidi vältimiseks on vaja noorkarjale aegsasti hakata andma kuivsööda hulka mineraalaineid. Nende normid on välja töötatud ja vajavad ellurakendamist.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata vasikate suvisele söötmisele ja hoiule, mis jätab meil veel palju soovida. Suvine söötmine peab rajanema vasikakoplitele, millised asutatakse lüpsikarjakoplitest lahus, majandi lähedusse. Koplid rajatakse kuivale, hea rohukamaraga kohale, mis ei ole ohtlik siseusside ega nakkusidude allikana. Noortele vasikatele on koplid hädatarvilikkudeks liikumiskohtadeks, kus nad kõvendavad lihaseid, liigeseid, hingamis- ja vereringeorganeid ning omandavad hea eksterjööri. Valgus, värske õhk ja toitaineterikas rohi koos rohke liikumisega mõjub organismile erakordselt hästi. Seda tõendab kõige paremini nähe, et kevadel nõrgad ja viletsalt väljanägevad noorloomad paranevad ja kosuvad karjatamisperioodil kiirelt. Varajane karjamaarohu söömaõpetamine on kasulik ka majanduslikult, võimaldades noorkarja üleskasvatuskulusid märgatavalt alandada.

Suvel on soovitav kogu noorkari lasta välja karjamaale, kusjuures loomad tuleksid rühmitada vastavalt vanusele. Kuni 2 kuu vanustele vasikatele tehtagu väikesed aedikud lauda ligidale ja varustatagu need varjualustega vihma ja tuulte kaitseks. Sellele vanuserühmale on koppel ainult liikumiskohaks. Vanematele vasikatele määratakse suuremad alad peene ja noore rohuga, kus vasikad saaksid karjamaarohtu sööma õppida. Selles vanuses asendab karjamaarohi talvise heina- ja juurviljaannuse. Jõusööta vajavad selle vanuserühma vasikad 0,6—1,0 kg päevas. Alles üle 6 kuu vanused vasikad suudavad karjamaad niivõrd kasutada, et nende jõusööda annust võiks vähendada 25—50% võrra. Vanemad vasikad suudavad tunduva osa söödavajadusest rahuldada karjamaarohuga. Hea rohukoostisega koplis võivad üle 9 kuu vanad vasikad anda päris normaalseid juurdekasve lisasöödata.

Et vasikad juba pooleaastaselt võiksid suurema osa toitainetest saada rohuga, on vaja koostada kindel karjatamise süsteem koplites vahelduva söötmise näol. See on noorkarjakasvatuses sama vajalik kui täiskasvanud karja juures. Süsteemitu vaba karjatamine on majandile kahjulik kahel põhjusel: esiteks vaja-

takse suuremat karjamaa pindala ja teiseks saadakse noorkarja väiksemad juurdekasvud.

Koplite süsteem võimaldab noorkarjal saada alati värsket, toitaineterikast rohtu ja tagab sellega suuri juurdekasve. Selle viisi juures kasutatakse täiuslikumalt ära ka karjamaa tootmisvõimet. Nagu näitavad Üleliidulise Söötade Instituudi katsed, tõuseb koplite süsteemi korral karjamaa toodang 20—25% võrra.

Koplite arv sõltub karjamaa headusest ja majandi looduslikust asetusest, kõikudes 4—8 vahel. Koplite suuruse määramisel tuleb silmas pidada noorkarja arvu ja karjatamistihedust. Keskmiselt võib arvestada kopli 1 ha kohta 6—8 vasikat või kuni 4 mullikat. Normaalselt karjatatakse koplid taimekasvu perioodil 2—3 korda üle, kusjuures loomad ei viibi järjest üle 6—7 päeva koplis.

Suvise söötmisperioodi kestel tuleb pidevalt jälgida noorveiste arenemist ja nende tervislikku olukorda. Kui juurdekasvud sügiseks vähenevad, näitab see karjamaa kvaliteedi langemist. Siis osutub jõusööda annuse suurendamine vältimatuks.

Noor ja vesine rohi võib vasikatel mõnikord põhjustada kõhulahtisust. Selle ärahoidmiseks soovitatakse vasikatele sööta karjamaal heina, mida tehakse ka vihmastel ilmadel. Kaitseks külmetamise eest ehitatakse ka vanematele vasikatele varjualused.

Väga oluline on heinakamara hea botaaniline koostis ja tihe rohukasv. Puhas ristik on noortele vasikatele vähe sobiv, kuid vanemad, sügisesed ja talve algul sündinud vasikad võivad suve teisel poolel juba kasutada ristiku ülekaaluga karjamaarohtu. Ristiku- ja teiste liblikõieliste poolest rikkal rohumaal arenevad vasikad paremini, omandades tugeva luustiku. Noorena, juba esimestest elupäevadest tugevalt toidetud ja esimesel aastal heal karjamaal viibinud vasikaid võib teisel talvel pidada täiesti jõusöödata, ilma et see nende kasvu märgatavalt pidurdaks. Selliselt peetud mullikad, kuigi nad on mõnevõrra talvel jõusöödaga söödetud mullikatest kasvus maha jäänud, jõuavad suvel heal karjamaal viimastele eluskaalus ja kasvus järgi.

Paljud tähelepanekud on näidanud, et parim kasv ja suurimad juurdekasvud saadakse suvisel söötmisperioodil siis, kui noorloomi ei hoita talvel soojades ruumides, vaid poolkülmas (kuni 0° C) laudas lahtiselt, kust nad oma tahte kohaselt võivad igal ajal jooksuaeda pääseda. Vajaliku temperatuuri säilitamiseks on mullikatele soovitavad sõnniku- kui ka puhaslaut.

Koplite õige kasutamise seisukohalt on oluline, millal lastakse loomad varakevadel karjamaale. Karjamaa kamar peab olema

muutunud küllalt kõvaks ja rohi kasvanud 6—8 sm pikaks. Laudas söötmiselt karjamaale üleminek peab toimuma järk-järgult, harjutades vasikaid laudas algul niidetud värske rohuga, siis lastes lühikeseks ajaks 0,5—1 tunniks koplisse, pikendades järk-järgult karjas oleku aega. 8—10 päeva pärast võib vanemaid vasikaid jätta pidevalt, suvel soojade ilmade korral ka ööseks välja.

Vasikate 100%-lise üleskasvatuse saavutamiseks on vaja juhtida meil senisest suuremat tähelepanu profülaktilistele abinõudele. Stahhaanovlaste töökogemused noorkarjakasvatuse alal näitavad, et haigusi ärahoidvate võtete rakendamisega ja haigestumise korral kohese raviga on võimalik vasikate kasvatusel viia nende surevuse protsent peaaegu nullini.

Tähelepanekud on näidanud, et vasikate elujõud ja vastupanu haigustele oleneb mitte ainult heast söötmisest ja hooldamisest, vaid ka veiste söötmisest tiinuse teisel poolel, eriti kinnisperioodil. Tugevamal, lehma elatussööda-vajadust ületaval ja mitmekülgsel söötmisel sünnivad raskemad ja elujõulisemad vasikad, kelledel on paremad eeldused kiireks arenemiseks kui halvasti söödetud ja liiga lühikese kinnisperioodiga lehmade järglastel. Nõrgad, vähese eluskaaluga vasikad haigestuvad kergesti. Neile on isegi väiksemad söötmisalased eksimused ohtlikud.

Eesrindlikud noorkarjakasvatajad hoolitsevad erilise tähelepanuga vasika eest just esimestel elupäevadel. Siis on vasika organism kõige nõrgem ja vastuvõtlikum igasugustele haigustele, eriti seedeorganite haigustele. NSV Liidus kogutud statistilised andmed näitavad, et 1—5 päeva vanustel vasikatel on surevus kõige suurem. Haigestumise tagajärjel surnud vasikatest on sellele vanuserühmale langenud keskmiselt 64%, 6—10 päeva vanustele 26% ja vanematele vanuserühmadele kokku ainult ca 10%.

Profülaktilised võtted peavad olema suunatud eeskätt seedeorganite haiguste vältimiseks, milledele on langenud keskmiselt 58% kõikidest surmajuhtudest. Külmetus- ja kopsuhaigused on nõudnud keskmiselt 10%, kuna teised haigused on olnud vähema tähtsusega. Kõhulahtisuse peamisteks põhjusteks on söötmisalased vead, mitte värske või külm piim, ebapuhtad piimanõud, must piim jne. Ka aluspõhu, sulupuude ja vasikate üksteise imemine tekitavad kõhulahtisust.

Vastsündinud vasikale tuleb luua elamistingimused, mis hoiavad ära haigestumise eelmainitud haigustesse. Kui vasikat on suudetud hoida üle kahe nädala tervena, on hiljem tema kasvatus kergem ja vähem hooltnõudev, kuigi ka edaspidi tuleb igal talitajal omi ülesandeid korralikult täita.

Veiste arvu kiireks tõstmiseks tuleb taotleda ka enneaegselt ning nõrgana sündinud vasikate üleskasvatamist eriliste hooldamis- ja söötmisvõtete abil. Eesrindlike noorkarjakasvatajate töökogemused tõendavad, et selliste vasikate üleskasvatamine on täiesti võimalik, kusjuures nad ei jää täiskasvanuna normaalsetest veistest eluskaalult ja suuruselt mainimisväärselt maha.

Näiteid sel alal võib tuua palju. Näiteks kasvatas T. S. Ivanova 1,5 aasta jooksul 6 enneaegselt sündinud vasikat. E. I. Volkova kasvatas ainult ühe aasta (1935) kestel 6 enneaegset vasikat ja Kominterni kolhoosi (Tšerkessi auton. oblast) farmi juhataja I. N. Marun ja noorkarjatalitaja Anna Rabenko 1936. aastal 14 enneaegselt sündinud vasikat.

Suurepäraseks profülaktiliseks ja ravivahendiks on osutunud atsidofiliin, mille valmistamine ja jootmine vasikatele on meil veel koguni tundmata.

Atsidofiliin ehk atsidofiilne hapupiim on eriliselt, vastavate eeskirjade järgi, täis- või kooritud piimast valmistatud hapupiim, mis on pääle muu veel hinnatav söödana. Atsidofiliini tarvitamine on vajalik eriti neis majandeis, kus vasikad haigestuvad sageli. Tema soodne mõju põhineb atsidofiilsetel bakteritel, milliseid leidub hulgana hästi valmistatud atsidofiliinis. Need bakterid pidurdavad seedetraktis kahjulikkude pisikute arenemist. Atsidofiliini antakse kõhulahtisuse vältimiseks 2—3 päeva vanustele vasikatele 100—150 g päevas, tõstes hiljem selle kogust kuni $^1/_3$ piima normist.

Suvel, kui lõssi rõõsalt säilitamine on raske, võib kogu piimaannus joota atsidofiilse hapupiimana.

Teise profülaktilise söödana on soovitatud kasutada heinaleotist (-teed), millele omistatakse samuti seedehaigusi vältivat ja isutõstvat mõju. Peale selle sisaldab heinaleotis 3—4% kuivainet, mis koosneb kergesti lahustuvatest ja leotusel heinast vette üleläinud toitainetest. Heinaleotis ei saa aga siiski asendada piima. Ta võib olla vaid dieetiliselt hästi mõjuvaks lisasöödaks. Heinaleotist soovitatakse hakata tarvitama mitte enne kui 20—25 päeva vanuselt, algul 0,25 l päevas, hiljem normi suurendada kuni 6-kuuselt 8—10 l-ni. Heinatee valmistatakse heast, varakult niidetud heinast. Hekseldatud heinale valatakse peale keedetud ja 70—80°-ni jahutatud vesi (1 kg heina kohta 6—7 l vett), lastakse üks ööpäev seista, kurnatakse ja soojendatakse siis enne vasikatele jootmist 70—80° C juures 5 minutit.

Püüdes likvideerida noorkarjakasvatuses ilmnevaid puudusi ja rajades karja üleskasvatuse ettekandes avaldatud põhimõtetele, võiksime tuua olulist paranemist oma karjapidamises ja täita viisaastakuplaaniga sellele tootmisharule seatud ülesanded.

VEISEPIDAMISE JA HOOLDAMISE KUSIMUSI

Prof. E. RIDALA

Tartu Riikliku Ulikooli loomatervishoiu ja vet.-san. ekspertiisi kateedri juhataja

Eesti veisekasvatuse peamiseks ülesandeks on piima tootmine. Kuna veised viibivad suurema osa aastast laudas, siis omavad looma tervishoiu seisukohalt põhilist tähtsust laut ja lauda korrashoid. Nõudmine kõrgekvaliteedilise piima järele sunnib otsima teid piima tootmise parandamiseks. Inimeste nõuded ratsionaalsema töökorralduse järele ja tööde mehhaniseerimiseks laudas on loonud tingimused paremate ja otstarbekohaste lautade ehitamiseks. Laudad on loomadele mitte ainult kaitseks ebasoodsate ilmastikutingimuste eest, vaid nad peavad aitama säilitada loomade tervist ja suurendada loomade vastupanu haigustele. Laudad peavad olema soojad, kuivad, puhtad, hästi õhutatud ja valged. Nende tingimuste saavutamine sõltub lauda asukohast, ehitusmaterjalist, ehitusviisist, lauda sisustusest ja lauda korrashoiust ning loomade pidamistingimustest.

Lauda asukohaks on sobiv kuiv, kindel, vett läbilaskev pinnas. Kõrge, lage koht ei ole soovitav talviste külmade tuulte pärast. Kui asukoht on kallakul pinnasel, siis on meie kliimas sobiv lõunapoolne kallak. Madalamad kohad ja veekogude läheduse ei ole soovitavad liigse niiskuse ja udu tekkimise tõttu. Meie kliimaoludes peetakse paremaks lauda pikitelje asetust põhjast lõunasse, sest sel teel saavutatakse kogu päeva jooksul laudas kõige parem valgustus. Lauda pikitelje paigutamisel arvestatakse ka külmal ajal valitsevaid tuuli, et need ei puhuks lauda esikülje, vaid võimalikult lauda otsa või nurga suunas. Sotsialistliku suurpõllumajapidamise süsteemis tuleb laut ehitada vastupidi väikemajapidamise praktikale vähemalt 200 m inimelamutest ja vähemalt 50—100 m liiklusteedest eemale. Kui majandis on mitu veiselauta, siis ehitatakse nad vähemalt 30 m üksteisest eemale. Mitmesugustele loomaliikidele ehitatavate lautade kaugus üksteisest peab olema vähemalt 80—100 m. Tuleohutu ehitusmaterjalina on meil hästi kasutatavad põletatud tellised, mis kahe õhuvahega ehitusviisi puhul on hästi soojapidavad. Meie senised talundite laudad on enamasti puitehitused, sest puit oli kättesaadavam ja tervishoiunõuetele vastav ehitusmaterjal. Savist on otstarbekohase ehitusviisi puhul võimalik ehitada väikemajapidamiste lautu. Põllukivist massiivse ehitusviisiga ehitatud laudad on enamasti külmad ja niisked.

Missugust tüüpi peab olema meie sotsialistliku ühismajapidamise laut? Kas ta peab olema sõnnikulaut või puhaslaut?

Sõnnikulaudas jääb sõnnik loomadele alla kogu talveks. Loomade asemeid tasandatakse ja need hoitakse kuivad aluspõhu igapäevase panekuga. Sisustuseks on kas redelitega künad või puust valmistatud tõstetavad sõimed. Kui karja peetakse sõnniku tootmise otstarbel või nuumamiseks, siis täidab sõnnikulaut oma otstarbe. Kuid sõnnikulaudas on võimalik ka piimakarja pidamine ning korraliku hooldamise ja pidamise puhul isegi puhta piima tootmine.

Puhaslaut on vedelikke mitte läbilaskva põrandaga ja kindla sisustusega laut, kust sõnnik kõrvaldatakse vähemalt kaks korda päeva jooksul. Meil on puhaslautade ehitusega aastakümnete vältel oldud tagasihoidlik, sest karja madala toodangu juures ei olnud puhaslaut valdavale enamusele talundeist majanduslikult jõukohane. Esimesed puhaslaudad, mis ehitati mõisades, olid massiivsete seintega põllukivist hooned, munakivist või tsementbetoonist põrandatega ja puudulike õhutusseadeldistega. Need laudad olid enamasti halvasti valgustatud ja niisked. Sõnnikuhoiu ja käsitsuse küsimused jäeti lahtiseks. Sõnnik viidi puhaslaudast välja karjaaedadesse, kus see laiali pillatult ilmastikutingimuste tõttu oma väärtusest palju kaotas, kuna sõnnikulaudas talve jooksul sõnnik kääris ja oli kevadel kasutatav korraliku väetisena. Sellised külmad ja niisked puhaslaudad ning ebaotstarbekas sõnniku käsitsus olid põhjuseks, miks puhaslaut ei levinud talundeisse.

Sõnnikulauta peeti soojemaks, sest sõnnikulaudas vabaneb sõnniku käärimissoojus. Tegelikult leidub aga harva niisuguseid korralikult ehitatud puhaslautu, mis oleksid talvel liiga külmad, kui laudas peetakse lauda suurusele vastav arv loomi. Vastupidi, puhaslaudad oma suhteliselt väikese mahu tõttu kipuvad minema liigagi soojaks, sest puhaslauda seinad ja lagi on harilikult õhukindlama ehitusega kui sõnnikulaudal. Õhutemperatuuri kõrval on oluline laudaõhu niiskusesisaldus. Kui puhaslaudas on õhutusseadeldised puudulikud, siis on laut liiga niiske. Niiskus kondenseerub lauda laele ja seintele, seetõttu lagi ja seinad muutuvad märjaks. Sõnnikulaudad on enamasti kergemad ehitused ja rohkem õhku läbilaskvad, mis aitab vältida liigset niiskust. Puhaslaudas on kohe tunda ammoniaagi lõhna, kui lauta puudulikult puhastatakse või kui virtsarennid on halva ehitusega, mis pidurdab virtsa korralikku äravoolamist. Õhu soojuse, niiskuse ja puhtuse küsimus tuleb puhaslaudas teadlikult lahendada. Puhaslaudas on looma aset vastava ehitusmaterjali ja ehitus-

viisi juures võimalik külmast ja niiskest aluspõhjast täiesti isoleerida. Asemeid on lisaks sellele võimalik pehmendada aluspõhuga, aseme eesosa aga ehitatakse pehmemast ja soojemast materjalist (näiteks savi).

Haiguste vältimiseks ja haiguste esinemise puhul karjas saab puhaslaudas desinfektsiooni kergemini ja põhjalikumalt teostada kui sõnnikulaudas.

Tervishoiu ja piimatootmise seisukohalt on puhaslaut parem, sest ta võimaldab kergesti pidada laudas eeskujulikku korda ja puhtust.

Majanduslikest küsimustest on laudatüübi valikul oluline sõnniku käsitsuse küsimus. Sõnniku hulk ja selle väärtus ei sõltu küll niivõrd laudatüübist kui loomade söötmisest, aluspõhust ja sõnniku käsitsusest. Karja intensiivne söötmine võimaldab toota rohkem sõnnikut. Pealeselle on suurema hulga sõnniku saamise eelduseks küllaldane aluspõhu olemasolu. Sõnnikulaudas satuvad vedelad väljaheited otse sõnnikusse ja jäävadki sinna, mistõttu ei esine nimetamisväärset lämmastikuühendite kadu ning sõnniku alumised kihid hoitakse parajas niiskuses ja soojuses. Kui virtsa ratsionaalne kasutamine väetisena ei ole teisiti korraldatud, siis on puhaslaudas otstarbekas koguda virts aluspõhusse (turvas) ja paigutada see koos kõvade väljaheidetega sõnnikuhoidlasse, kus sõnnik kinni tallatakse. Sel teel on võimalik puhaslaudas saada isegi rohkem sõnnikut kui sõnnikulaudas ja puhaslauda sõnnik ei ole siis sõnnikulauda sõnnikust väiksema väärtusega.

Puhaslauda positiivseks küljeks on automaatjootmise seadeldis, mis tuleb iga puhaslauda ehitamisel sisse seada. Automaatjootmine on hüveks loomatervishoiu seisukohalt, sest loomad saavad vett siis, kui nad seda vajavad. Katsed näitavad, et automaatjootmise puhul joovad piimalehmad 18% rohkem vett, kusjuures ühtlasi tõuseb piimatoodang 3,5—19% võrra. Toodangu suurenemise ja lauda töö vähenemise tagajärjel tasub automaatjootmine end majanduslikult.

Ehituskulude seisukohalt on puhaslauda ehitamine küll seotud suuremate kulutustega (kindel sisustus), pealegi kui see ehitatakse kõiki tervishoiunõudeid silmas pidades, kuid intensiivsel piimakarja pidamisel tuleb arvesse ainult hästi sisustatud ja hästi korrashoitud puhaslaut.

Vologda Põllumajanduse Instituudi professor Skorohodko, kes koos oma kaastöölistega on teostanud väljapaistvaid uurimusi loomatervishoiu alal, kirjutab: sotsialistlikus loomakasvatuses, mis oma arengul baseerub hügieeni paremate saavutustel, tuleb sõnnikulaut tunnistada täiesti lubamatuks igandiks.

Puhaslauda põrand peab olema väikese soojusejuhtivusega ja kuiv, et loomad põranda kaudu ei kaotaks liigselt soojust. Kuna põrand on veise asemeks nii seismisel kui ka lamamisel, siis peab see olema tasane, elastne ja vastupidav ning ei tohi olla libe. Pehmel ja elastsel põrandal lamavad loomad kauem, mis mõjustab soodsalt nende toodangut. Kuna põrandale sattuvad loomade väljaheited, siis võib põrand olla kaudseks õhu riknemise põhjustajaks. Põrandal võivad hakata pesitsema mikroobid, nii saprofüütsed kui ka patogeensed. Neid asjaolusid silmas pidades on nõudeks, et põrand ei laseks vedelikke läbi ning et seda oleks kerge vajaduse järgi desinfitseerida.

Põrandamaterjalina loomalautades, välja arvatud loomade asemed, on meie oludes tarvitatavam tsementbetoon, millest valatakse söödakäigud, sõimed, sõnnikukäigud ja virtsarennid. Sööda- ja sõnnikukäike võib teha ka paekiviplaatidest, mille paheks on see, et nad kuluvad aja jooksul libedaks. Loomade asememeterjaliks on tsementbetoon liiga külm, seepärast on meil loomade asemeid tehtud nn. soebetoonist. Sel juhul paigutatakse põranda alusele 20—30 sm paksune kiht kas põlevkivituhka, tellise- või lubjakiviprügi või paerähka, mis hästi kinni tambitakse. Selle peale valatakse 5—7 sm paksune betooni kiht. Nn. soebetoonpõrandat võib võimaluse korral loomade asemete kohalt katta mitmesuguste kunstlikult valmistatud väikese soojusejuhtivusega plaatidega. Tervishoiu seisukohalt on sobivaks materjaliks veiste asemetel asfaldi- ja korgisegust pressitud plaatidest põrandad, mis on pehmed, elastsed, tihedad ja kergesti puhastatavad ning desinfitseeritavad. Pealeselle kasutatakse veiste asemete põrandate valmistamiseks telliskive, savi, laudu ja puupakke. Puitmaterjalist põrand on soe ja elastne, kuid imeb endasse vedelikke, ei ole kergesti desinfitseeritav ning on võrdlemisi lühikese eaga. Paljas põrand, olgu ta kui heast materjalist tahes, on kergesti määrduv ja loomadele ebamugav: looma nahk ja karvad määrduvad, niiskuvad ning loomad ei puhka küllaldaselt; nad seisavad püstijalu, mis neid väsitab ja vähendab nende toodangut.

Sel põhjusel on vajalik aluspõhu kasutamine. Tervishoiu nõudeist lähtudes peab loomade aluspõhk imema endasse rohkesti niiskust ja gaase. Aluspõhk peab võimaldama maksimaalset soojuse säilitamist, seepärast peab ta olema väikese soojusejuhtivusega, ta ei tohi jääda looma karvade külge, neid määrides ja nahka ärritades, samuti ei tohi aluspõhk halvasti mõjuda sõrgadele. Aluspõhus ei tohi leiduda loomadele kahjulikke ja mürgiseid taimi, seenhaiguste põhjustajaid ega saprofüütseid mikroobe. Aluspõhk ei tohi tolmata ega kiiresti laguneda, ei tohi

sisaldada umbrohuseemneid ega taimehaiguste tekitajaid, mis võiksid koos sõnnikuga uuesti põllule sattuda. Majanduslikult on tähtis, et aluspõhk annaks väärtusliku sõnniku.

Aluspõhuna kasutatakse tali- ja suvivilja õlgi, turvast, kuivatatud sõnajalgu, sammalt, puulehti, saepuru jne. Aluspõhku tuleb loomadele alla panna niipalju, et neil oleks kuiv, soe ja pehme ase. Aluspõhuna tarvitatakse meil kõige rohkem talivilja õlgi. Kui nad on liiga pikad, siis on soovitav neid lõigata 20—30 sm pikkusteks. Piimalehmadele määratud õled peavad olema kuivad ja puhtad ning ei või olla hallitunud ega mullaga määrdunud. Kui õlgi säilitatakse kuhjas, siis õlekuhja põhi, samuti kartulikuhja õled, mis on määrdunud mullaga, ei kõlba aluspõhuks piimakarjale. Õlgede hulk aluspõhuna täiskasvanud veisele on 2—4 kg ööpäeva kohta, mis on sõltuv aluspõhu kvaliteedist ja loomade söötadest. Tänu oma omadusile on aluspõhuna suur tähtsus turbal. Vedeliku imemise suhtes endasse seisab turvas esimesel kohal, võrreldes kõigi teiste aluspõhuks kasutatavate materjalidega. Turvas imeb endasse vedelikke 600—1000 ja rohkem kaaluprotsenti, mis on sõltuv turba botaanilisest koostisest, sellest, kuivõrd ta on peenendatud ja kui kuiv ta on. Turvas seob endaga laudaõhust ammoniaaki ja teisi gaasitaolisi ühendeid, puhastades seega laudaõhku. Pealeselle omab turvas baktereid tapvat ehk bakteritsiidset toimet. Turvas oma koostisse kuuluvate humiinhapete tõttu omab happelist reaktsiooni, mis ei ole sobiv enamiku bakterite säilimiseks ja paljunemiseks. Selle tagajärjel on pisikute arv turba aluspõhus väiksem kui õlgedes. Prof. Skorohodko ja Sidorovski (1931—1932) tegid võrdleva bakteritsiidsuse katse turba aluspõhuga, okaspuudest saadud saepuruga ja rukkiõlgedega. Katsed näitasid, et turvas omab selgestimärgatavat bakteritsiidsust Typhus-coli rühma pisikute ja stafülokokkide suhtes; ka saepuru omab bakteritsiidsust, kuid märgatavalt nõrgemat kui turvas, õled aga soodustavad pisikute paljunemist. Turvas annab väärtusliku sõnniku. Turvast aluspõhuna kasutades pannakse teda loomade asemele 5—25 sm paksune kiht ja turba peale asetatakse õled. Turvast kasutatakse 2—4 kg ühe looma kohta päevas. Keskmiseks turbanormiks 1 looma kohta peetakse 10 m^3 turvast aastas. Tegelikult oli enne sõda majapidamisi, kus turvast kasutati looma kohta 3 korda rohkem. Turvas koos õlgedega võimaldab loomadele kõige parema aseme. Kõiki teisi aluspõhu liike tuleks tarvitada teises järjekorras ja olenevalt mitmesugustest olukordadest.

Kuivad puulehed aluspõhuna imevad endasse rohkesti niiskust, annavad pehme aseme ja väärtusliku sõnniku. Mullaselt

pinnaselt riisutud puulehed on saastunud mullaga ja piimakarja laudas aluspõhuna sobimatud.

Saepuru imeb endasse rohkesti niiskust ja annab koos õlgedega kuiva ning pehme aseme. Saepuru annab aga vähese väärtusega sõnniku.

Looma ase on loomale alaliseks asukohaks. Ase peab võimaldama hoida looma keha puhtana, puhta piima tootmist, loomade hõlbust lüpsi ja talitamist, see peab olema eraldi teistest loomadest, võimaldama loomadele liikumist ja nende individuaalset söötmist. Pealeselle peab ase olema kergesti desinfitseeritav.

Veiste asemeid on kolme tüüpi: pikk, poolpikk ja lühike ase. Kõigil neil on oma positiivsed ja negatiivsed küljed.

Läinud sajandi lõpul ja käesoleva sajandi algul, kui suurmajapidamistes hakati ehitama puhaslautu, oli looma asemeks munakivisillutisega põrand ja sõimeks piki seina äärt kõigi loomade eest läbiulatuv redeliga küna, mis eriti soodustas tuberkuloosi levikut. Hiljem valati põrandad tsementbetoonist, asemed olid pikad või poolpikad. Viimasel kahel-kolmel aastakümnel ehitati väiketalundites poolpika ja lühikese asemega lautu.

Pikk ase on 2,2—2,5 m pikk, sõim 40—50 sm kõrge, virtsarenn kitsas (20—30 sm) ja sügav (20—30 sm). Selle aseme puudusteks on: lehm teeb väljaheited asemele, kuhu ta magama heidab, seetõttu on raske hoida loomi puhtaina; toodetava piima kvaliteet on madalam kui lühemate asemetüüpide puhul; õhk laudas on halvem; sõnniku ja virtsa käsitsus nõuab rohkem tööd; aluspõhu tarvidus on suurem; pikk ase võtab rohkem ruumi.

Poolpikk ase on 1,8—2,2 m pikk, sõim on söödavõrega, mida saab sulgeda. Söömise ajal astuvad loomad ettepoole; kui söödavõre suletakse, siis astuvad loomad tagasi. Paremused, võrreldes pika asemega, on järgmised: lehmi on kergem hoida puhtaina kui pikal asemel; aluspõhu tarvidus on väiksem; sõnniku kogumine ja käsitsus on hõlpsam; loomad ei saa sööta maha ajada; individuaalsöötmine on hästi korraldatav: sööda jagamine on suletud võre puhul hõlpsam.

Puuduseks on: loomade hoidmine puhtaina on raskem kui lühikesel asemel, seetõttu on piima kvaliteet madalam; kõrge sõime puhul on loomadel magamisel vähem õhuruumi hingamiseks.

Lühike ase on nii pikk, et veise tagajalad on virtsarenni äärel, esijalad sõime ees ja pea sõime kohal. Aseme pikkus on sõltuv looma keha otsepikkusest, millele lisatakse veel 15—20 sm. Tegelikuks aseme pikkuseks on vastavalt looma tõule ja suurusele 1,55—1,85 m, harva lühem. Asemete ehitamisel tuleb võtta

täpselt veiste suurusele vastavad mõõdud. Aseme pikkus sõltub ka looma kinnitusviisist. Metallkaeluse tarvitamisel võib ase olla 10—15 sm lühem kui kahelt poolt kinnitatava keti puhul.

Lühikese aseme paremused on: loomi on kerge hoida puhtaina, laiades virtsarennides on turba kasutamise puhul õhk puhtam, ka piima kvaliteet on kõrgem kui poolpika ja pika aseme puhul (piima idusisaldus 1 ccm kohta on alla 10 000, poolpika aseme puhul — 50 000 ja pika aseme puhul — 150 000), vajaduse korral saab läbi väiksema hulga aluspõhuga, lühike ase nõuab vähem ruumi, loomade individuaalsöötmine on võimalik ka ilma eriliste vaheseinteta.

Lühikese aseme puhul peab olema madal ja lai sõim (pealmine laius 70—100 sm), madal (15—20 sm sügav) ja lai (60—80 sm lai) virtsarenn. Lühikese aseme puhul on veised kinnitatud sõime külge kas metallkaelusega, püstketi või horisontaalketi abil. Veise esijalgade alla tehakse umbes 2—2,5 sm sügavune süvend ning aseme tagaosas sama suur kallak virtsarenni suunas, nii et veise esi- ja tagajalad asuvad võrdsel kõrgusel. Esijalgade kohal asuv süvend soodustab aluspõhu püsimist aseme eesosas. Üksteise häirimise ärahoidmiseks tehakse loomade vahele raudtorudest painutatud või muust materjalist vahevõred, 100—110 sm kõrged, kaugus sõimest aga 85—95 sm.

Lühikese aseme suureks puuduseks on loomade piiratud liikumisvõimalus.

Loomade asetusviise laudas on mitu. Väikemajapidamistes, kus on kuni 15 veist, on võimalik paigutada neid ühte ritta seina äärde. Vastasseina ääres paikneksid noorloomade, vasikate ja lammaste aiad.

Seina äärde ehitatakse söödakäik (70—100 sm lai), sellele järgneb söödalava (90—95 sm), veise ase (155—185 sm), virtsarenn (50—80 sm), sõnnikukäik (120—180 sm lai), vasikate ja noorloomade aiad (150—180 sm). Lauda üldine laius on 7—8 m.

Tervishoiu seisukohalt on see asetusviis hea. Seina ääres asuva söödakäigu tõttu loomad ei asetse vastu seina ja aknaid ning seetõttu väheneb loomade külmetusvõimalus. Loomi on hõlbus talitada ja sõimi kerge puhastada.

Loomad on kahes reas, pead välisseina suunas. Seinte ääres asuvad mõlemal pool söödakäigud, siis järgneb sõim, veise ase, virtsarenn ja keset lauta ühine sõnnikukäik, mis sel juhul on 1,5—2,0 m lai. Lauda üldine laius on sel juhul 8,4—10,6 m. Selline loomade asetusviis on tervishoiu ja majapidamise seisukohalt õige. Loomade pead on eraldatud ja haiguste puhul piisknakkuse võimalus välditud. Sõnniku koristamine toimub ühise käigu kaudu. Eraldi söödakäigud võimaldavad loomade

üksiksöötmist ja hoolikat söödalavade puhastamist. Loomade sellise paigutuse puhul on laudatööde mehhaniseerimine kõige kergem.

Kõige otstarbekohasem asetusviis on loomade asetus piki lauta kahes reas, pead vastassuunaliselt lahus: haiguste edasikandmise oht loomalt loomale on kõige väiksem, asetusviis on ülevaatlik, loomade individuaalne söötmine on võimaldatud, laudatööd on kergesti mehhaniseeritavad ja talitamine on mugav. Pulli jaoks ei ole vaja eraldi ruumi. Pull asetatakse lehmade kõrvale, kusjuures tema aseme pikkus on 2 m ja laius 1,5 m.

Põrandapinda laudas arvestatakse veise kohta 6—8 m^2; pullile 7 m^2, mullikatele 3—3,5 m^2, vasikatele 1,5 m^2. Lauda kõrgus on 2,53 m, õhuruumi — 20 m^3 täiskasvanud veise kohta.

Vasikaid tuleb pidada üksikult aedades vähemalt kuni 2 kuu vanuseni; pärast seda paigutada nad rühmiti aedadesse.

Suuremates karjades, kus on 150 ja rohkem veist, on sünnitusruumi ja vasikate lauda ülesandeks luua maksimaalselt soodsad sanitaar-hügieenilised tingimused veiste poegimiseks ja vasikate pidamiseks kõige nooremas eas. Need ruumid paigutatakse harilikult ühise katuse alla, kuid täiesti eraldi laudast (100 m kaugusele). Sünnitusruumil peab olema esik, kus looma on võimalik esialgselt puhastada ja ette valmistada sünnitusruumi paigutamiseks. Esikule järgneb sünnitusruum. Sünnitusruumi kõrval peab asuma vasikate ruum, mis on sünnitusruumist eraldatud seinaga, milles on nii lai aken, et selle läbi on võimalik vastsündinud vasikaid sinna toimetada. Sünnitusruumi kõrval asuvat vasikate ruumi, mis on määratud 10—15-päevastele vasikatele, nimetatakse profülaktooriumiks. Profülaktooriumis peavad olema kaalud vasikate kaalumiseks, vasikate ruum, korrapidajate ruum ja loomaarsti tuba. Pealeselle peab olema profülaktooriumis isolaator haigestunud ja haiguskahtlaste vasikate jaoks.

Profülaktooriumile järgneb teine vasikate ruum, mis on eraldatud kapitaalseinaga eelmisest. See ruum on noorte piimavasikate jaoks. Selle ruumi taga asub järgmine ruum vanematele vasikatele, kus vasikad asuvat rühmiti ja mullikad üksikult lõastatult.

Vasikalautade juures asugu maneež, kus vasikad halva ilma puhul võiksid jalutada. Vasikate ruumi võib ka nii ehitada, et ta on osadeks jaotatud (üksteisest eraldi ruumid) 20—25 vasika jaoks, kus vasikaid peetakse 4—6 kuu vanuseni.

Vastsündinud vasikaid peetakse profülaktooriumis eraldi vasikaaedades, mille suurus suuremate veisetõugude puhul on 1,2×0,85×1,0 m. Vasikaaiad on reastatud, seinteäärsed käi-

gud 1,1—1,2 m laiad, vahekäigud 1,5—1,7 m laiad. Piimavasikatele kuni 3 kuu vanuseni on aiamõõdud 1,55 × 1,2 × 1,1 m, seega 1,8 m^2 põrandapinda.

Söödanõud tehakse pangekujulised, pealt laiemad, sügavusega 60 sm. Kuivsööt antakse söödanõust, piim ja vesi pangekestest, mis asetatakse söödakäigu aia ees asuvatele alustele.

3—6 kuu vanustele ehitatakse aiad 4—6 vasika, 6—12 kuu vanustele 5 vasika ja 12—18 kuu vanustele 4 vasika jaoks.

Laudasviibimine ei mõju loomade tervisele kahjustavalt, kui laudas valitseb soodus temperatuur ja paras õhuniiskus. Piimalehmadele on lauda optimaalseks temperatuuriks 8—14° C, kusjuures laudaõhu relatiivse niiskuse protsent võib olla kuni 85; lehmade sünnitusruumide temperatuuriks on 12—15°C ja noorkarja ruumides 10°C, kusjuures relatiivne niiskus ei või ületada 70%.

Kuidas säilitada laudas parajat õhutemperatuuri ja niiskusesisaldust? Kui arvestame, et lehm, kelle eluskaal on 400 kg ja toodang 9—10 l piima päevas, annab 1 tunni vältel umbes 295 g veeauru, ja kui ühe veise kohta on laudas õhuruumi 20 m^3, siis ühe tunni pärast tuleb iga 1 m^3 õhu kohta rohkem kui 15 g veeauru, mis küllastab õhu veeauruga 18°C temperatuuri juures. Kui õhutemperatuur laudas on madalam, mis ongi tavaline, siis veeauru hulk on õhus suurem kui küllastumiseks vaja ning veeaur kondenseerub jahedamatele pindadele, s. o. seintele või laele. Samal ajal toimub laudaõhus ka CO_2 kuhjumine, sest sama lehm produtseerib ühe tunni jooksul umbes 280 g CO_2, suurendades CO_2 sisalduse 1 m^3 õhu kohta kuni 14 mg-ni. Protsentides oleks CO_2 sisaldus siis umbes 0,9, mis on tervishoiu seisukohalt lubatavast normist ligikaudu 3 korda suurem. Ühtlasi tõuseb laudaõhu temperatuur, sest üks lehm annab ühe tunni jooksul umbes 527 kalorit soojust. Sellest järgneb, et laudas peab toimuma rikutud õhu äravool ja värske õhu sissevool, mis tagab õhu soodsad füüsikalised ja keemilised omadused ning mis on tarvilik looma organismi tervislikuks heaoluks ja füsioloogiliste protsesside normaalseks kulgemiseks. Pikaajaline viibimine rikutud õhus vähendab loomade vastupanuvõimet haigustele, pidurdab ainevahetust ja vähendab isu, mille tagajärjel toodang langeb.

Loomulikuks väljapääsuks sellest olukorrast on õhuvahetuse korraldamine vastavate seadeldiste abil. Õhuvahetuse korraldamine laudas on üheks tähtsamaks loomatervishoiu abinõuks loomapidamise parandamisel. Õhuvahetuse ülesandeks on vähendada laudaõhu niiskusesisaldust ja hoida seda teataval optimaalsel tasemel, ühtlasi vältides järske õhutemperatuuri kõiku-

misi ja liiga madalat õhutemperatuuri laudas. Laudaõhk võiks vahelduda ühe tunni vältel 3—5 korda, sõltuvalt iga looma kohta kasutada olevast õhuruumist (12—20 m^3). Suurloomade õhutarvet arvestatakse 50—60 m^3 tunnis. Lauda õhutusseadeldised on rajatud õhu loomuliku ventileerimise põhimõttel, s. o. et õhuvahetus toimub õhutemperatuuri vahe ja õhu liikumise tõttu.

Praegu peetakse otstarbekaks sellist veiselauda õhutusseadeldist, kus värske õhk voolab lauta läbi seina sees või palkseina puhul seespool seina asuvate torude kaudu, mis algavad väljas lauda alusmüüri läheduses ja lõpevad lauda sees lae läheduses. Rikutud õhu äravool toimub õhukorstnate kaudu. Õhukorstnate minimaalseteks sisemõõtudeks on 35×35 sm. Sellistes kitsastes õhuväljatõmbe-korstnates jahtub õhk kiiresti, tõuseb halvemini üles ja õhus leiduv veeaur kondenseerub kergemini korstna seinale. Neil põhjustel soovitatakse teha õhuäravoolu-korstnad läbimõõduga 60×60 sm, maksimaalse läbimõõduga 1×1 m. Väljatõmbekorstnate pinda arvestatakse vähemalt 250 sm^2 ühe veise kohta.

Õhu juurdevoolu korraldamine seina sees asuvate torude kaudu on ehitustehniliselt tülikas, pealegi põhjustavad seina sees asuvad torud seinte jahtumist. Seepärast kasutatakse õhu juurdevooluks 40—50 sm laest allpool, akende vahel seina sees asuvaid 20×20 sm läbimõõduga avausi, mis on klappide abil suletavad. Õhujuurdevoolu-avauste pind peab olema võrdne õhuväljavoolu-torude pinnaga või $^3/_4$ õhuväljavoolu-torude pinnast.

Peale õhu loomuliku ventileerimise põhimõttel töötavate õhutusseadeldiste on võimalik kasutada mehaaniliselt töötavaid ventilaatoreid. Rikutud õhk imetakse mehaaniliselt töötava ventilaatori abil seinalõõride või õhukorstnate kaudu laudast välja, kuna värske õhu juurdevool toimub seinas asetsevate avauste kaudu. Mehaaniliselt töötavate ventilaatorite abil võib lauta igasuguste ilmastikuolude puhul soovikohaselt ventileerida. Energia allikana tuleb kõne alla peamiselt elekter. Elektriventilatsiooniseadmeid on võimalik tööle rakendada automaatselt, hoides laudaõhu temperatuuri ja niiskusesisalduse püsival tasemel. Iga 15 looma kohta arvestatakse üks ventilaator. Lauda õhutusseadeldised, peale automaatselt töötavate, vajavad oskuslikku käsitsust ja töösse rakendamist vastavalt ilmastikuoludele ja õhu omadustele laudas.

Loomatervishoiu seisukohalt on nõutavad hästi valgustatud laudad. Loomade laudasviibimisel on päikesevalguse otsene toime organismile küsitav, kuna aknaklaas ei ole läbitav lühi-

lainelistele kiirtele. Hästi valgustatud laudas aga suureneb ainevahetus. Hästi valgustatud laudas on lauda ja loomade puhastamine ning kõik teised laudatööd hõlpsamini ja otstarbekamalt teostatavad. Valguse puudust veiselautades põhjustab sageli teiste hoonete ja kõrgete puude liigne lähedus. Et laut oleks küllaldaselt valgustatud, peab akende valgustuspinna suhe põrandapinnaga olema kehtivate normide kohaselt 1 : 15, piirid 1:10—1:20. Ühekordsete raamidega aknad ei ole küllalt soojapidavad, seepärast tuleb teha ka laudale kahekordsete raamidega aknad. Ühekordne raam kahelt poolt klaasituna ei täida oma otstarvet, sest see ei ole soojapidav, kiti pragunemisel pääseb tolm klaaside vahele ning klaase ei saa teisiti puhastada kui raami küljest lahtivõtmisega. Et päikesekiired loomadele otse silma ei paistaks, tuleb aknad paigutada seinas võimalikult kõrgele, puhaslaudas 1,5 m kõrgusele põrandast.

Halvasti korrashoitud puhaslaut on loomade tervise ja piima tootmise seisukohalt halvem kui sõnnikulaut. Lauda korraspidamiseks vajatakse kohusetundlikke ja vilunud laudatöölisi ning karjatalitajaid. Igaüks ei kõlba loomade eest hoolitsejaks, kõnelemata lüpsmisest. Peamiseks ülesandeks ruumide korrashoiu alal on kõige piinlikum puhtuse pidamine. Sõnniku koristamine, lauda puhastamine, eriti asemete ja kanalisatsiooniseadmete puhastamine ning lauda desinfektsioon peab toimuma kindla graafiku alusel. Pidevalt tuleb hoolitseda, et laudas oleks hapnikurikas õhk ning lauda ümbrus puhas ja korras. Sügisel enne karja lautumist tuleb laut põhjaliku puhastuse ja lupjamise teel ette valmistada. Profülaktiliselt teostatakse lauda desinfektsiooni haiguste vältimiseks ka siis, kui karjas ei esine haigeid loomi. Desinfektsiooni eel puhastatakse laut mehaaniliselt sõnnikust ja prügist. Et tolmu ei tekiks, niisutatakse seinad, laed ja põrandad enne pühkimist. Sõimed ja põrandad pestakse kas kuuma soodalahusega või tuhaleelisega. Neis majapidamistes, kus nakkushaigusi karjas ei esine, tuleb lauta põhjaliku puhastamise otstarbel kaks korda aastas lubjata. Neis majapidamistes, kus esineb aga tuberkuloosi, tuleb peale lauda lupjamise teostada aeg-ajalt ruumide desinfektsiooni 10—20%-lise kloorlubjalahusega, 20%-lise lubjapiimaga või 5,5%-lise väävel-karboolhappe seguga, pritsides neid ruumi seintele ja teistele pindadele kas aiapritsi või mõne teise pritsi abil.

Igapäevasel laudapõrandate eest hoolitsemisel ei tule pesemiseks kasutada liiga palju vett, sest see põhjustab liigset niiskuse aurumist põrandalt. Kuiva õhu säilitamiseks laudas aitab kaasa turba-aluspõhk.

Laudatöödes peab valitsema kindel kord. Söötmise, puhasta-

mise ja lüpsmise korra sagedane muutmine häirib lehmi, mõjudes negatiivselt piimatoodangule ja tekitades isupuudust. Laudatööde vaheajal peab laudas valitsema täielik rahu.

Loomade nahahooldamiseks on tarvilik loomi harjata 2 korda päevas. Metallsugade kasutamine ei ole naha tervishoiu seisukohalt lubatav. Vajaduse puhul tuleb üksikuid määrdunud kehaosi pesta 30—35°C veega ja seejärel kuivatada. Talvel tuleb lauda madala temperatuuri puhul olla pesemisega ettevaatlik, et loomad ei külmetuks. Ka ei tohi loomade sagedase pesemisega muuta laudaõhku liiga niiskeks. Tervishoiu seisukohalt on soovitav ka piimalehmadele võimaldada talvel 2—3-tunnilist jalutamist väljas, kui ilmastikuolud seda vähegi lubavad. Selle tagajärjel suureneb isu ja söötade omastamine ning toodang. Väljas olles peavad loomad kogu aeg aeglaselt liikuma. Kui seda silmas ei peeta, tekitatakse kasu asemel ainult kahju.

Piimalehmade pidamise eesmärgiks on saada neilt võimalikult suuremat hulka piima ja piimarasva kõige väiksema majanduslikku kulutuse juures. Teiste liiduvabariikide kogemused näitavad, et lehmade piimatoodangut on võimalik tõsta mitmekordseks, võrreldes meil tegelikult saadud piimatoodanguga. Selleks peavad söödad sisaldama kõiki loomadele vajalikke toiteaineid, kaasa arvatud mineraalained ja vitamiinid. Mitteküllaldane söödaannus ei ole lubatav, teisest küljest ei ole lubatav looma siseelundite koormamine ülemäära suurte söödaannustega, mis ületavad looma organismi füsioloogilised võimed. Eriti tuleb olla ettevaatlik jõusöötade söötmisega suurtes annustes. Pealegi ei ole see majanduslikult tasuv. Kõrge toodanguga lehmade ülemäära tugeva söötmise tagajärjel kontsentreeritud söötadega võivad esineda kõhukinnisus või kõhulahtisus, puhevus, eesmagude atoonia, ahtrus, raske sünnitus, päramiste peetus, sagedane udarapõletik, loid olek ja apaatsus. Need nähted põhjustavad väärtuslike loomade kiiret väljapraakimist karjast. Kõrge toodanguga lehmi tuleb sööta ja kohelda suure tähelepanelikkusega, arvestades nende individuaalseid omadusi.

Loomadel esineb söötadest või söötmisest põhjustatud haigusi. Põhiliselt jagatakse need haigestumised kolme rühma: söötade ebatervislik olukord; haigused ebaõige söödaratsiooni kasutamisest; ebaõigest söötmisest põhjustatud haigused. Söötade kaudu võivad loomadele tekitada kahjustusi: söödataimede saastumine liiva, mulla ja saviga; võõrkehade (traat, naelad, kivid, klaasitükid jne.) ja kahjulike taimede esinemine söödas, mürgised mineraalained, söötade puudulik mineraalainete ja vitamiinide sisaldus, söötade bakteriaalsed ja seenhaigused, loomsed söötade kahjurid, fotodünaamilised ained, söötade füüsikalis-kee-

milised muutused (külmumine, roiskumine, käärimine, vastik lõhn ja maitse, suur happelisus), sööda alalhoidmisest põhjustatud sööda omaduste ja koostise muutused, söötade ebaõige ettevalmistus jne. Kõigist neist teguritest põhjustatud haiguslikke nähteid on võimalik loomade hoolsa ja teadliku söötmisega vältida. Üleminek ühelt söödalt teisele olgu aeglane.

Loomade talvine pidamine nõuab erilist hoolt. Järsud õhutemperatuuri kõikumised laudas, liiga madal või liiga kõrge temperatuur ja liigselt niiske õhk on teguriteks, mis piimalehmade toodangut järsult vähendavad.

Piimalehmi tuleb sööta hoolikalt ka kinnisperioodil, sellest sõltub loote arenemine, vasika sünnikaal ja elujõulisus, lehma toodang järgmisel lüpsiperioodil ja lehma ning vasika vastupidavus välistele kahjustavatele teguritele. Kinnisperiood peab vältama vähemalt 60 päeva, esimest korda poegijatel ja väga kõrge toodanguga lehmadel kuni 75 päeva.

Vasikate 100%-lise üleskasvatamise eelduseks on head tervishoiutingimused. Ruumides, kus vasikad viibivad, tuleb luua neile optimaalsed õhutemperatuuri ja niiskuse tingimused. Õhutemperatuur ei või olla liiga madal ega kõrge. Kõige ohtlikumad on järsud temperatuuri kõikumised. Vasikate esimesel elukuul on soovitatav temperatuur 12—15°C ja õhuniiskus 70—75%. Külmast põrandast tekkivaid pahesid saab vältida rikkaliku kuiva aluspõhu kasutamisega. Mõnedes hästi organiseeritud majandites kasutatakse vasikate karastamist madala temperatuuriga, alates nende esimesest elupäevast.

Vasikate latrid tulevad süstemaatiliselt puhastada, pesta leelisega ning kuuma veega ja perioodiliselt desinfitseerida põrandaid ja seinte alumisi osi lupjamisega. Vasikate jalutamist võib alustada 5.—7. elupäevast. Väljas olles peab vasikas pidevalt liikuma. Vähemalt kuni kahe kuu vanuseni tuleb vasikaid pidada üksikult, mistõttu on võimalik nende individuaalne söötmine ja hooldamine. Olulisemaks momendiks vasikate söötmisel on rohke ternespiima andmine vasikatele esimestel elupäevadel. Kui vasikad kannatavad kõhulahtisuse all, siis tuleb joodetava piima hulka vähendada või üks kuni kaks jootmise korda vahele jätta.

Pullide suguvõime, kasutamisaja pikkus ja järglaste tervis ning vastupidavus sõltuvad pullide küllaldasest ja õigest söötmisest, hooldamisest ning pullide kasutamisest. Pullide nõrga sugulise aktiivsuse ja osalise või täieliku suguvõimetuse põhjuseks on peamiselt nõrk söötmine ja puudulik hooldamine. Soodsalt mõjub pullidele karjamaal viibimine.

Pullide õige söötmine peab algama kõige varasemast east,

jootes neid võimalikult kaua täis- ja kooritud piimaga. Pulli luustiku korrapäraseks arenemiseks on õigustatud nende jootmine kooritud piimaga isegi 8—10 kuu vanuseni. Piima puudusel tuleb kasutada mitmesuguseid jõu- ja mahlaseid söötasid. Koresöötadena kasutatakse varakult niidetud liblikõielist heina. Suured koresööda annused ei ole õigustatud, sest pullid muutuvad loiuks ja nende suguvõime nõrgeneb.

Jõusöödad omavad suurt tähtsust sperma moodustamisel. Sobival hulgal valgu andmine aitab tõsta sperma omadusi, sperma kontsentratsiooni ja spermatozoidide resistentsust. Pulli söötmine on otstarbekas jõusöötade seguga, milles antakse ka loomse päritoluga söötasid (verejahu, lõss), pärmiga ettevalmistatud söötasid, suhkrut, pruunistatud kaeru või otri, mis avaldavad spetsiifilist toimet pulli suguvõimele ja ejakulaadi mahule. Pulle võib sel puhul kasutada 2—3 korda suurema arvu lehmade paaritamiseks, ilma et ta lahjuks või tema suguline aktiivsus või sperma produktsioon väheneks. Pull vajab iga päev liikumist ja teda võib aeg-ajalt rakendada töösse, kuid teda ei tohi sealjuures liigselt väsitada. Pulli tuleb kasutada ainult käest paarituseks või tema spermat kunstlikuks seemendamiseks. Normaalne on kaks paaritust päevas, ajuti võib head pulli kasutada 3—4 paarituseks päevas. NSV Liidu praktikas on pulle kasutatud 12—16 a. vanuseni, paaritades kuni 225 lehma aastas.

Karjatamine on tervishoiuliselt ja majanduslikult kõige otstarbekam loomade pidamise viis. Loomad saavad loomulikku toitu ning alluvad päikesevalguse ja ilmastiku soodsale toimele.

Nii looduslikud kui kultuurkarjamaad on otstarbekas jaotada kopliteks. Koplite arv ja suurus sõltuvad karjamaa omadustest, rohu kasvu kiirusest ja karjatamise aja vältusest koplis, mida tuleb igas majapidamises oma tähelepanekute põhjal korraldada. Otstarbekaks peetakse 6—8 koplit, sel puhul koplite kasutamise aeg on lühike ja rohu uuesti kasvamiseks jääb küllalt pikk aeg (30 ja rohkem päeva). Koplite süsteemi puhul vajatakse 30—45% väiksemat karjamaa pindala kui karjamaa kasutamisel ühise tervikuna; ühtlasi saavutatakse piimalehmade tunduvalt suurem piimatoodang ja noorloomade suurem kaaluiive. Kui kogu karjamaad kasutatakse suve jooksul ühes tükis, siis tallavad loomad palju rohtu ja normaalset rohukasvu tõkestatakse. Pealegi söövad loomad maitsvamaid taimi suve jooksul mitu korda, vähem maitsvad jäetakse söömata, mistõttu karjamaa halveneb, sest maitsvamate söödataimede kasv nõrgeneb.

Koplite süsteemi puhul on teostatav mitmete siseparasiitide tõrje, jättes koplid mõneks ajaks kasutamata, niites rohu heinaks või karjatades kopleid teiste loomaliikidega.

5. HOBUSEKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE SEKTSIOON

EESTI NSV HOBUSEKASVATUSE OLUKORD, PUUDUSED JA NENDE KÕRVALDAMINE

P. LEPP

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Hobusekasvatuse Valitsuse juhataja

Üleminek sotsialistlikule mehhaniseeritud põllumajandusele ei kõrvalda hobust ega vähenda tema osatähtsust põllumajanduses. Ei tohi unustada hobuse tähtsust riigikaitse ja julgeoleku seisukohast. Seepärast tuleb edaspidi veelgi rohkem rõhku panna hobusekasvatuse arendamisele Eesti NSV-s, suunates peatähelepanu hea põllumajandusliku hobuse kasvatamisele ning sõjaväe varustamisele voori- ja suurtükiväehobustega.

Üldine riiklik hobusekasvatuse arendamise plaan 1947. a. vabariigis jäi täitmata. Plaani ei täitnud talumajapidamised, kuna sotsialistliku sektori majandid ja sovhoosid täitsid ja ületasid oma plaani tunduvalt.

Vabariiklikust plaanist ainult kaks maakonda, Hiiu- ja Saaremaa, täitsid ja ületasid oma hobusekasvatuse plaani, ja seda mitte niivõrd suure hobuste juurdekasvu, kui suure varjamise protsendi tõttu.

Peamiseks hobusekasvatuse plaani mittetäitmise põhjuseks on nõrk paarituskampaania ettevalmistamine ja läbiviimine. Üle vabariigi täideti 1947. a. paaritusplaanist ainult 88,2%.

Paarituskampaania ja selle läbiviimine hobusekasvatuses on niisama tähtis kui kevadine külvikampaania. Kui külvikampaania läbiviimisele on organiseeritud partei, kohalike asutuste ja ühiskondlike organisatsioonide aktivistid, siis paarituskampaania läbiviimiseks pole seda kunagi tehtud, kevadkülvikampaania läbiviimisel kasutatakse isegi massiliselt zoo-veterinaartöölisi vaatamata sellele, et samal ajal on paarituskampaania täies hoos. Nii saadeti 1947. a. kevadkülvi organiseerimistöödele 108 zoo-veterinaartöötajat, mille tõttu paarituskampaania läks isevooluteed ja kulges mitterahuldavalt.

Loomakasvatustöö nõuab pidevat tööd kogu aasta kestel, ainult siis võib olla lootusi plaani täitmiseks. Kui 2-aastane hea vilja-

saak lahendab leivaküsimuse, siis 2 aastaga ei lahendata hobuste juurdekasvu küsimust.

Neist suurtest ülesannetest ei ole veel aru saadud ja tuleb järeldada, et mõni maakond takistab meelega hobusekasvatusplaani täitmist, näiteks Virumaa, kus 1947. a. ei täidetud ei hobusekasvatus- ega ka paaritusplaani.

Virumaa täitevkomitee põllumajandusosakond ei täitnud Eesti NSV põllumajandusministri käskkirju, kus oli ette nähtud korraldada 1947. a. Virumaal noorhobuste näitusi ja veojõukatseid ühes preemiate väljaandmisega hobusekasvatajate huvi tõstmiseks.

Alles mitmekordsete nõudmiste peale korraldati Virumaal novembrikuus noorhobuste näitused, kuna veovõistlused jäidki läbi viimata.

Hobusekasvatuse edukas arenemine ning plaani täitmine vabariigis olenevad paarituskampaania heast ettevalmistamisest ja organiseerimisest, samuti paaritusjuhendite täpsest täitmisest. Seni puudub aga peaaegu täielikult märade kontrollpaaritus. Indlev mära, keda paaritati, tuleb tuua kontrollpaaritamisele 3. päeval pärast paaritamist, et teda tarviduse korral uuesti paaritada, tehes seda üle päeva kuni mära tiinestumiseni. Õigesti läbiviidud paaritustega võime tõsta tiinestumise protsenti, mis on praegu lubamatult madal — 47,2.

Paarituskampaania hoogustamiseks tuleb maakonna hobusekasvatuse zootehnikuil avaldada maakondlikes ajalehtedes artikleid paarituskampaania läbiviimise kohta maakonnas, tõstes esile eesrindlikke valdu ja organiseerides sel alal valdadevahelist sotsialistlikku võistlust.

Et olukord paarituskampaania alal on halb, seda näitavad paaritusaruanded maakondadest. Kogu vabariigi ulatuses ei ole sotsialistliku sektori majandeis ja kolhoosides üldse veel paaritusi alustatud. Zootehnikud ja veterinaararstid ei abista neid küllaldaselt paarituste läbiviimisel, samuti ei ole tööle asunud ka kolhoosidele kinnistatud zootehnikud.

Kaitsetunnistusi tiineile märadele annavad veterinaararstid välja ebarahuldavalt, mille tõttu paljud tiined märad saadeti metsatöödele. Metskondi teenindavad veterinaararstid aga ei informeerinud sellest õigeaegselt Põllumajandusministeeriumi.

Maakondade hobusekasvatuse zootehnikud ja kohalikud täitevkomiteed ei valvanud küllaldasel määral vastavate valitsuse määruste täitmise järele, mille tõttu paljudele tõutäkkudele ja tiinetele märadele määrati suured metsaveokohustused.

Hobusekasvatuse ja teised zootehnikud peavad selgitama märade koosseisu kolhoosides ja üksikmajandites. Kuigi selleks on

antud korraldus, pole kolhoosidesse paigutatud sobivaid ja häid riiklikke tõutäkke.

Tõuaretustöös omavad erilist tähtsust kasvandused ja tõufarmid, kes paljundavad ja levitavad tõuhobuste materjali. Hobuste tõuaretusega peavad hakkama tegelema ka kolhoosid, kus 1949. aastal tuleb asuda tõufarmide asutamisele.

Tõuraamatute pidamine on praegu lubamatus olukorras. Riiklik Tõuinspektsioon, kelle otseseks ülesandeks on tõuraamatute pidamine, pole nende kordaseadmiseks sõrmegi liigutanud. Täkkude tõuraamatud asuvad Hobusekasvatuse Valitsuses ja märade omad vastavates tõulavades. Ardenni tõugu märade tõuraamatuid pole õieti olemaski, sest need hävisid sõjaajal. Tuleb kohustada Riikliku Tõuinspektsiooni juhatajat sm. Sedoikinit kuu aja jooksul korda seadma tõuraamatud ja viima nii täkkude kui ka märade tõuraamatud ühise pidaja kätte, samuti organiseerima 1948. aasta maakondlikud tõuraamatud.

Et praegu toimuvad Eesti NSV-s hobuste tõuraamatusse võtmine, boniteerimine ning tõuraamatute pidamine vanade kodanlusaegsete tavade ja määruste järgi, on vaja Hobusekasvatuse Valitsusel kooskõlas NSV Liidu vastavate määrustega välja töötada uued tõuraamatusse märkimise ja boniteerimise juhendid ning alused.

Tõuaretuse huvides tuleb edaspidi rohkem organiseerida tõuhobuste jõudluskatseid. NSV Liidu vastavate määrustike järgi saab tõuraamatusse märkimisel maksimaalse hinnangu ainult see tõuhobune, kes on jõudluskatse sooritanud, sellepärast tuleb edaspidi igal hobusel enne tema tõuraamatusse märkimist jõudluskatse sooritada. 1948. a. sügisel on peale maakondlike veo- ja jõudluskatsete veel ette nähtud korraldada kolme Eesti NSV-s aretatava tõu — eesti, ardenni ja tori — esindajate vahel maksimaalne veojõukatse, et selgitada kolme nimetatud tõu tegelikud veovõimed, kusjuures võitjale antakse tšempioni nimetus. Esikohtadele tulnuile on ette nähtud suured rahalised preemiad.

Tõuaretustöö igakülgseks kindlustamiseks on vaja asutada igale tõule riiklik tõutäkkude tall. Praegu töötab Viljandis ainult üks riiklik sugutäkkude tall, kus on ette nähtud tõsta tõutäkkude arv 1948. a. 100-ni.

Eesti tõugu hobuste Riikliku Sugutäkkude Talli ja hobusekasvanduse rajamist on NSV Liidu Ministrite Nõukogu kinnitanud, kuid puuduvad koosseisud, mistõttu Talli organiseerimine viibib. Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil tuleb astuda samme Eesti NSV Riiklikule Sugutäkkude Tallile koosseisude saamiseks ja ardenni ning tori tõutäkkude talli

loomiseks, et tulevikus ettenähtud 1500 riiklikule tõutäkule oleksid talveperioodiks kindlustatud korralik söödabaas ja ettevalmistus järgnevaks paaritushooajaks ning sperma omaduste uurimine.

Takistavalt mõjub hobusekasvatusele zootehnilise kaadri puudus.

Praegu olemasolevale kaadrile on vaja Tori Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi juures organiseerida kursusi hobusekasvatuse zootehnikute teadmiste täiendamiseks ja kolhoosi tallimeeste ja seppade-rautajate ettevalmistamiseks.

Ainult siis, kui me omame küllaldaselt hobusekasvatuse eriteadlasi, kes suhtuvad oma töösse vastutustundlikult, kindlustame paarituskampaania eduka läbiviimise ning sellega ühtlasi hobusekasvatuse viisaastakuplaani täitmise nelja aastaga.

MÄRADE PAARITAMINE INNA ANALÜÜSIGA JA TIINUSE DIAGNOOSIMINE

G. TEHVER

Tori Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi füsioloogiaosakonna juhataja

Teaduslike uurimiste ja avastuste alal hobuste sigimise füsioloogias on viimase 15—20 aasta jooksul tehtud hiiglasuuri edusamme. Ajaloolise tähtsusega Isamaasõja ja sellele järgnevad ülesehitusaastad on ka teaduste edu aastad. Elevust uurimistöösse tõi partei ning töövõimalusi soodustas igati Nõukogude valitsus.

Nüüdne nõukogude hobusekasvatus on tollest iganenud vaatest, et mära olevat madala viljakusega koduloom, täiesti vabanenud. Nüüd on loobutud ka iidsest traditsioonilisest märade paarituse viisist, mis põhjenes ainult inna välistunnustel.

Pärast seda, kui oli tegelikult ellu viidud väga väärtusliku rektaalse (pärasoolekaudse) uurimise meetod mära ovulatsiooni (munaraku vabanemise) avastamiseks ja tiinestumise diagnoosimiseks, rakendati ka sellel baseeruv uus paaritussüsteem. Uue paaritussüsteemi lähtealaks on munasarjade talitlus, nimelt munaraku valmimine folliikulis ja ovulatsioonimoment. Viimase lähenedes ja emakasuudme avanedes teostataksegi paaritused. See reaalseile tegureile rajatud paaritusmoodus on märksa tõstnud märade tiinestumise protsenti. Näiteks Krenovski hobusekasvanduses (üks suurimaid NSV Liidus) ei saavutatud endistel

aastatel kunagi tiinestumisi üle 40—70% paaritatud. märadest. Kui parandati pidamis- ja söötmisolusid ja rakendati uus paaritussüsteem, tõusis tiinestuse protsent kergemail sõidutüüpi hobustel 91,5-ni ja raskeveo tüüpidel kuni 96,4-ni. Eesrindlased püüavad tagada ratsionaalse söötmise ja hooldamisega ning tiinete märade korraliku kohtlemisega sajaprotsendilist tiinestumist.

Praegu peetakse veel paljudes sovhoosides ja kolhoosides madala hobuste juurdekasvu põhjustajaks loidu osavõttu kõigi uuenduste rakendamisest tegelikkusse. Kiiremas korras tuleks laiades hobusepidajate ja -kasvatajate ringkondades tutvustada ja levitada uurimistel saadud tulemusi märade sigimise füsioloogias ning uue paaritamissüsteemi rakendusest saadud saavutusi. Et organiseerida ja teostada ratsionaalset paaritust, on vajalik märade inna tsükli erinevuste tundmine.

Suurt tähtsust omab eriti ovulatsioonimoment. See toimub märal ilma kindla tähtajata, kusjuures tuleb arvestada ovulatsiooni algust selle välistunnuste põhjal. Normaalne ind võib kesta märal 2—13 päeva, kuid anormaalne ind vältab vahel isegi nädalaid ja kuid. Ovulatsioon võib tekkida igal innapäeval, olles vaid seoses inna lõppfaasiga. Alates munaraku vabanemise hetkest vaibuvad innatunnused aegamööda 1—2 päeva jooksul.

Vajaduse korral tuleb mära paaritussesooniks ette valmistada. Söötmisel, pidamisel, hooldamisel ja eriti ekspluatatsioonil on äärmiselt suur mõju mära innatsüklile, viljastusele ja kandeajale. Kui sööt ei sisalda küllaldaselt vajalikke komponente, nagu valke, vitamiine ja mineraale, vähendab sellest arenev alatoitumus sugulist aktiivsust, häirides normaalset innatsüklit. Näiteks ei ilmu varsajärgne ind mitte normaalsel perioodil, s. o. 5.—12. päevani, vaid hilineb. Ind on üldse korrapäratu ja pika kuluga. Sel korral märade viljakus langeb. Mitteküllaldases toitumuses tiinetel märadel nõrgeneb keha lihastik. Kõhu ja rinna all ning jäsemeis arenevad neil kudede pundumised. Anormaalse ainevahetuse ning puuduliku verevarustuse tõttu ei arene ka loode normaalselt. Et varsa luustik saaks normaalselt areneda, peab emaslooma veri sisaldama küllalt kaltsiumi ja fosforit. Varsa luustiku pingne arenemine algab 4.—5. tiinuskuust. Kui emaslooma veri ei sisalda küllaldaselt vajalikke mineraalaineid, siis tekib loote arenemises seisak ja mineraalainete kestva puuduse korral võib loode organismis hävineda. Kuid nii kaltsiumi kui ka fosfori omandamiseks organismis vajatakse veel D-vitamiine. Juhul, kui söödad ei sisalda küllaldaselt D-vitamiine, aktiviseeritakse ultravioletsete kiirte toimel organismis tagavaraks olev inaktiivne provitamiin — ergosterool. Ultravioletsed kiired tekitavad looma organismis kiirgamise, mis naha provitamiini akti-

viseerib. Siit järeldub, et liikumine ja mõõdukas töö vabas õhus, kus organismi mõjutavad ultravioletsed kiired, on parimaid vahendeid D-vitamiini varumisele ja loote arenemisele optimaalsete tingimuste loomiseks. Karjaskäivatest märadest tiinestub suurem protsent kui tallis peetud märadest. Terski kaitseväe hobusekasvanduses sõidutati märasid tiinuse ajal talliperioodil iga päev 6—8 km, mille tulemusena ei esinenud kasvanduses ühtki aborti, kuna naaberkasvanduses, kus märasid jalutati korrapäratult, oli abortide arv üsna suur. Selles kasvanduses olid talliruumid puudulikud ning kehvalt valgustatud. Abordid tekkisid peamiselt latrites, kuhu ei paistnud päikest.

Caljuk (Üleliidulise Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi kaastööline) jaotas tiined märad (arvult 28) kahte rühma. Mõlemad rühmad töötasid kuni 5.—6. tiinuskuuni kolhoosi üldistel töödel. Pärast üldistest töödest vabastamist jäeti I rühma märad seisma ning neile võimaldati ainult juhuslikke jalutuskäike. II rühma märasid rakendati iga päev kergematele sisetöödele ja sõitudele. Viimase rühma märad sünnitasid kõik terved ja tugevad varsad, kuna I rühmas olid 5—6 märal nõrgad, elujõuetud järglased. Nagu absoluutne tegevusetus ja motsiooni puudus vähendavad sugulooma aktiivsust, toimib analoogselt liiga suur töökoormus.

Järelikult, kui neidsamu sugulist aktiivsust pidurdavaid tegureid kasutati ratsionaalselt, siis reguleeriti nende kaasabil innatsüklit ja innaperioodi soovitud suunas ja tasemele. Sellest lähtudes pühendatagu märade paarituse sesooniks ettevalmistamisele tähelepanu ja tõsist hoolt, sest sellega reguleeritakse ka tiinestuse protsenti ja viljakuse tõusu.

Olenedes normaalsetest pidamistingimustest, mõõdukast töökoormusest ning täisväärtuslikust söödast omavad innatsükkel ja innaperiood enam-vähem individuaalset vältust ning tunnuseid. Mida rohkem nad kulgevad normi piires, seda suuremad on tiinestusvõimalused. Innaperiood ja -tsükkel olenevad ka hobusetüübist. Sammuhobuse tüüpi märadel olevat see kestvam kui kiirushobuse tüüpidel ja ratsatüüpi märadel kõige lühem.

Kuid need erinevused pole alati absoluutsed. Suurimaid variatsioone täheldati tavaliselt individuaalselt. Sellepärast on oluline ja tähtis olla teadlik märade omalaadsest suguelundite talitlusest ja erinevusest. Viimaste tundmise alusel on märksa kergem teostada paarituskampaaniat.

Inna õigeaegne avastamine on tähtsamaid eeldusi tiinestumiseks. Kasvavat inna intensiivsust ja haripunkti tuleb hoolega jälgida. Hobusekasvandustes, kolhoosides ja sovhoosides kont-

rollitakse inna ehtsust ja haripunkti kontrolltäkuga. Hinnata inda ainult selle välistunnuste põhjal on ühekülgne ja puudulik, sest vaikselt ja lühiajaliselt indlejad jäävad siis tavaliselt märkamata ja muidugi ka paaritamata.

Inna kontrollimist täkuga alustatakse juba varakevadel ja ahtrate märadega, kuna varsasaavad märad tulevad kontrollimisele alates 5. päevast pärast varssamist. Inna teket proovitakse ülepäeviti, kuid inna intensiivsust kontrollitakse iga päev. Kui täku sallimatus ilmneb pärast paaritamist, siis katkestatakse inna kontrollimine 10—15 päevaks. Pärast seda proovitakse jälle ülepäeviti kuni 35. päevani, arvestades eelnenud inna lõpp-päevast. Kui täku sallimatus püsib ka nüüd, siis oletatakse mära tiinestumist.

Paaritussüsteeme on käesoleval ajal Nõukogude Liidus kaks. Üks neist on süstemaatiliselt korduv paaritus ja teine baseerub rektaalsel ovulatsiooni ja emakasuudme avanemise kontrollimisel. Mõlema paaritussüsteemi aluseks on asjaolu, et munarakk on kõige elujõulisem ja kindlamini eostatav esimestel tundidel pärast munasarjast vabanemist, nimelt munajuhasse suundudes. Hiljem munaraku viljastusvõime kahaneb ja katsed on näidanud, et 10—15 tundi pärast ovulatsiooni ta enam ei eostu. Sellepärast on mära tiinestuminē enam-vähem kindel, kui teda paaritatakse maksimaalselt 24 tundi enne ovulatsiooni. Spermarakud säilivad aktiivsetena ainult 30—48 tundi. Kui pärast paaritust ei teki ovulatsiooni umbes 30 tunni jooksul, tuleb paaritust korrata, et mära suguelunditesse saata uus reserv värskeid, jõulisi seemnerakke. Pärakusoolekaudsel ovaaride kontrollimisel, ovulatsiooni momenti täpselt prognoosides, piisab 1—2 paaritusest. Muidugi peab kontrollija folliikuli valmisfaasi määramises vilunud olema. Pärast ovulatsiooni korratud paaritused vähendavad tiinestuse protsenti.

Juhul, kui vilunud kaader rektaalseks kontrollimiseks puudub, kasutatakse korduvat paaritussüsteemi ning paaritusi teostatakse kõige ägedamal innaperioodil. Mära paaritatakse alates 2. või 3. innapäevast korduvalt 1—2 päeva tagant (olenedes inna haripunktist, individuaalsest kulust), kuni indlemine hakkab vaibuma ja märal ilmneb täku sallimatus. See paaritusviis tagab samuti kõigi viljastamiskõlblike märade tiinestumist, kuid pikaajalise inna puhul tuleb paaritust palju korrata, mis täkku rohkem koormab kui ovulatsiooni kontrollmeetodile rajatud paaritus.

Et saavutada maksimaalset tiinestumist ning kõrvaldada seda takistavad tegurid, jälgis Kedrov märade innatsüklit ja perioodi kogu paaritussesooni kestel Moskva lähedal asuvas Thälmanni

kolhoosis. Kolhoosis oli 30 mära, kes kõik olid sugukõlblikuks tunnistatud. Neist tiinestusid ainult 17 ja 13 mära jäid ahtraks. Steriilsete märade innatsüklit jälgida on eriti raske, sest nende östrum (innaaeg) on varakevadel eriti pikk. Esimene ind algas märtsikuus ja kestis mõnel märal vahetpidamatult intensiivsuse tõusu ja langusega 59 päeva, s. o. ligi 2 kuud järgemööda. Aprillis indlema hakkavail märadel oli see aeg märksa lühem, kuid kestis siiski kuni 32 päeva. Seesugune pikaajaline ind märtsis ja aprillis kulgeb loiult ning ovaaride talitlus ei arene normaalselt. Pärasoolekaudsel kontrollimisel (mida teostati korduvalt iga päev) avastati ovaarides paksuseinalised (1—1,5—2 sm diameeter) folliikulid, mille suurus jäi mõneks päevaks püsima, kusjuures nad ei lõhkenud. Need lõhkemata folliikulid säilitasid märal kestvat inda. Osa neist folliikulitest mõne aja pärast taandus, kuid samal ajal ilmnes teistes folliikulites progressiivne areng, mis põhjustaski inna välistunnuste ajutise ägenemise kuni nende taandarenguni. Neil märadel tavaliselt ovulatsiooni ei tekkinud ja nende emakas reageeris palpatsioonile (sõrmitsemisele) nõrgalt või oli absoluutselt atooniline (lõtv). Mõnda neist märadest oli kuni 16 korda paaritatud. Paaritusest loobuti siis, kui rektaalne palpatsioon selgitas ovaaride ebanormaalse tegevuse.

Folliikulite kasvu ja valmimise stimuleerimiseks süstiti neile märadele prolaani (1000—1600 h-ü) 2×8—10 tunni vältel. Prolaani süstimise järel ovuleerusid mõned märad juba esimesel innaperioodil ja teised järgmistel perioodidel pärast korduva prolaani ja sünestrooli süstimist. Kolmele märale hormoonpreparaatide süstimine ovulatsiooni ei tekitanud, kuid hiljem suvekuudel karjamaal olles indlesid nad normaalselt ja tiinestusid. Prolaani menetluse järeldusel innaaeg lähenes. Ovulatsioon tekkis enamikul 48 tundi pärast esimest süstimist. Erandiks olid kolm mära, kellel ovulatsioon arenes alles 3., 5. ja 8. süstimisjärgsel päeval.

Suur kõikuvus esines ka varsajärgsel innaperioodi tekkimisel, nimelt alates 4. kuni 77. päevani. Varsajärgset inna ilmumist pidurdavad emaka involutsiooni aegumine ja emaka atoonia, missuguseid häireid põhjustavad puudulik liikumine ja täielik tegevusetus viimastel tiinuskuudel ja varsajärgsel perioodil.

Varajast paaritust kevadel peetakse maksimaalse tiinestumise aluseks, kuna varavarsunud märad on põllutööhooajaks töökõlblikud; varasündinud varsad on järgnevaks talveks elujõulisemad ja tugevamad kui hilised varsad ja alates paarituskampaania teostamisega kevadel varakult jääb võimalus märasid, kes esimesel innaperioodil ei tiinestu, järgmisteks

perioodideks vajaduse korral ette valmistada või ravida ja paaritust korrata.

Varajaseks tiinuse kontrollimiseks kasutatakse Nõukogude Liidus vaginaalset (tupekaudset), rektaalset (alates 25.—35. tiinuspäevast) ja hormonaalset (alates 42. päevast) meetodit. Tiinuse varasel avastamisel on suur tähtsus. Selle teostamisega eraldatakse tiined märad steriilseist ning viimased määratakse ettevalmistamiseks uueks paaritamiseks. Vaatlused ja uurimused Nõukogude Liidu hobusekasvandustes on selgitanud, et paaritusest ühes innatsüklis tiinestub ainult 40—50% märasid. Ülejäänud mittetiinestunud märad tuleb järgmistel perioodidel korduvalt paaritada. Tavaline paaritussesoon vältab märtsist juulini, mille jooksul innatsüklid võivad märadel korduda 5—6 korda.

Märade maksimaalse viljakuse saavutamiseks ei unustata ka täku tähtsat osa. Täkke valmistatakse ette paaritusperioodideks küllaldase täisväärtusliku sööda annustega ja regulaarse igapäevase motsiooniga ja soojal ajal igapäevaste ujutamiste ja pesemistega. Täku spermat hinnatakse enne paarituskampaania algust ja selle kestel korduvalt.

Nagu selgub, on märade sigimise füsioloogias palju kõrvalekaldumisi ja isikupäraseid erandeid, mis ratsionaalset paaritust raskendavad. Olles tutvunud kõigi nende mära suguelundite tegevuse eranditega, on NSV Liidus püütud paarituskampaania edukust tingivaid võtteid ja meetodeid kõigiti täiendada. Kõigi hobusekasvatuse alal tegutsevate zoo-veterinaartöötajate peamiseks ülesandeks olgu süveneda sellesse valdkonda ning omandada sel alal teadmisi ja rakendada neid hobusekasvatuse arendamiseks.

NOORHOBUSTE SÖÖTMINE, PIDAMINE JA HOOLDAMINE

E. NÕMM

Tori Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi teaduslik töötaja

Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenum püstitas oma otsuses „Abinõudest põllumajanduse arendamiseks sõjajärgsel ajastul" kogu meie vabariigi ette põhilise ülesande loomakasvatuse alal: taastada ja ületada 1949. a. lõpuks kõigi loomaliikide arvu sõjaeelne tase. Hobuste osas peame me, samuti nagu teiste loomaliikide juures, silmas pidama mitte ainult hobuste arvu, vaid ka kvaliteeti — peame kasvatama rohkem tõuhobuseid.

XVI pleenumi poolt püstitatud ülesande täitmiseks tuleb kasutada kõiki tegureid, millest oleneb hobuste arvu ja jõudlusvõime tõstmine, nagu sihikindlat aretust, nõuetele vastavat söötmist ja hoolitsemist, loomatervishoidu ja muud. Üheks olulisemaks eelduseks on siin otstarbekohane noorhobuste kasvatamine.

Noorhobuse kasvatamisel ja tema omaduste kujunemisel on määrava tähtsusega söötmine ja hooldamine esimesel eluaastal. Hästi toidetud varsad on haigustele palju vastupidavamad kui halvasti toidetud varsad. Esimesel eluaastal on noorhobuse areng kõige kiirem. Nii on Tori Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi andmetel esimese poole aasta jooksul tori tõugu varssadel päevane juurdekasv ümmarguselt 1,05 kg, ardenni varssadel 1,1 kg ja eesti tõugu varssadel 0,9 kg. Esimesel aastal on tori tõugu varsa juurdekasv päevas — 0,8 kg, ardennidel — 0,9 kg ja eesti tõugu varssadel 0,65 kg.

See arengu tempo ei rahulda meid. Varssade areng esimesel aastal peaks olema nii kiire, et varss kuuekuiselt omaks ligikaudu $^1/_2$ ja aastaselt $^2/_3$ täiskasvanud hobuse kaalust.

Seda saavutame me suurel määral tugevama söötmisega. Põhinõudeks on, et noorhobuse söötmine peab esimesel eluaastal olema tugev, varss peab saama küllaldasel määral kiireks kasvuks vajalikke toiteaineid. Esijoones on vajalikud valgud, mineraalained ja vitamiinid. Noorhobusel kasvab kõige rohkem lihaskude, milleks ta vajab valku. Luustiku kasvatamiseks vajab noorhobune mineraalaineid, peamiselt Ca ja P, ning üldiseks edukaks arenguks A- ja D-vitamiine. Kõiki neid ja teisigi kasvuks tähtsaid aineid sisaldab küllaldasel hulgal piim. Emapiima peab varss tingimata saama, ilma selleta pole võimalik korralik kasvatamine, kuna seni pole leitud ainet, mis noorlooma kasvatamisel asendaks piima. Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi tähelepanekute järgi vajab tori tõugu varss 1 kg juurdekasvuks 10 l piima. Sageli on ööpäevane juurdekasv esimese kolme kuu jooksul 1,2—1,5 kg, seega peab määra tootma päevas kuni 15 l piima.

Et imetaja määra oleks selleks võimeline, tuleb tiinet määra viimasel neljal tiinusekuul tugevamini sööta, samuti imetamise ajal. Pärast sündimist toidab varss end kahe nädala jooksul ainult emapiimaga. Kolmandast elunädalast alates tuleks varsale anda lisasööta — kaerasõmerikku koos nisukliidega — esimesel kuul umbes $^1/_2$ kg päevas. Seda annust tuleb iga kuu suurendada kuni imemisperioodi lõpuni, millal varsad saavad vastavalt tõule 4—5 kg jõusööda segu, ja mineraalsöötadest

kondijahu 10—15 g, samuti soola 7—10 g iga 100 kg eluskaalu kohta.

Noorhobustele, kelle areng mingil põhjusel on pidurdatud, tuleks anda kalamaksaõli 1 tee- kuni 2 supilusikatäit päevas. Nagu teada, leidub kalamaksaõlis noorhobuse arenguks eriti vajalikke A- ja D-vitamiine.

Täkkvarssadel peab imemisperiood kestma 6 kuud, märadel võib see aeg olla paar nädalat lühem. Pärast võõrutamist vajab varss valku järgmisel hulgal 1 sü kohta grammides:

Vanus (kuudes)	6—9	9—12	12—18	18—24	24—30
Valgu tarve 1 sü kohta (grammides)	125	115	105	95	85

Mineraalaineid vajavad noorhobused iga 100 kg eluskaalu kohta 20 g CaO ja 10 g P_2O_5. Hobustele paremaks Ca-mineraalsöödaks on osutunud kloorkaltsium, mida tuleb anda 20%-lise vesilahusena: 4 g puhast kloorkaltsiumi iga 100 kg eluskaalu kohta. Teiseks sobivaks mineraalsöödaks, mis sisaldab nii lupja kui fosforit, on kondijahu: 10—15 g 100 kg eluskaalu kohta, selle puudumisel võib kasutada söödakriiti. Keedusoola tuleks võõrutatud varsale anda 20—25 g päevas. Võõrutatud varssadele anda koresöödaks esimesel talvel liblikõielist heina 4—6 kg päevas, eriti soovitav oleks neile anda õitseaja algul koristatud lutsernheina kui valgu-, mineraali- ja vitamiinirikast sööta. Sellega säästame valgurikkaid jõusöötasid.

Jõusööt 6—9-kuisele varsale olgu eriti valgurikas, see koosnegu segust, milles on 40% kaerajahu, 40% nisukliisid ja 20% herne-, oa- või linaseemnekoogi jahu. Jõusööta antagu 5—7 kg päevas, 2—4 kg punast või kollast porgandit või suhkrupeeti. Kui majapidamises on küllalt lõssi, siis võime valgurikkaid jõusöötasid asendada lõssiga, andes seda 6—15 l päevas. Pärast 9. kuud hakkab valgurikaste jõusöötade osatähtsus pidevalt vähenema ja suureneb kaerasõmeriku hulk jõusöödas.

Säärane rikkalik noorhobuse söötmine tagab hobuse kiirema kasvamise, juba 2,5-aastaselt on noorhobused täiskasvanud. Nõrga söötmise juures kestab noorhobuse areng 4 aastat ja rohkem, sageli ta aga ei arenegi välja, vaid jääb kiduraks.

Alljärgnevalt toon noorhobuste söötmise normid võõrutamisest kuni 2,5 aasta vanuseni meil aretatavate tõugude kohta.

Noorhobuste söötmisnormid annavad ainult üldise juhise nende toiteainete nõudlusest. Nende alusel tuleb koostada igas majandis söödaratsioonid, arvestades hobuste tõugu, talvise ja suvise söötmise iseloomu ja muid noorhobuse kasvule mõju

avaldavaid tingimusi. Söötmise hindamiseks on vaja jälgida noorhobuse konditsiooni ja arenemist, hobuseid perioodiliselt kaaludes.

Suvine noorhobuste söötmine toimugu kultuurkoplis. Kui koplis on sööta puudulikult, siis antagu lisaks jõusööta, täkkudele rohkem kui märadele. Talvisel söötmisel ei tohiks 1,5- kuni 2-aastastel sälgudel päevane koresööda annus tõusta üle 9 kg ja korraga mitte üle 2 kg. Samuti jõusööta korraga mitte anda üle 1,2—2 kg, vastasel korral ei seedi noorhobused sööta korralikult ära. Nende seedeelundid on väikese mahuga, seetõttu tuleb neid sööta sageli — vähemalt 5 korda päevas. Söötade etteandmise järjekord on järgmine: koresööt, juurvili, jootmine ja lõpuks jõusööt.

Noorhobuste söötmine teisel talvel on ekstensiivsem kui esimesel: koresööda hulka suurendatakse 2—3 kg võrra, sealhulgas 1—2 kg suvivilja põhku, samuti suurendatakse juurvilja kogust 3—6 kg võrra ja vähendatakse jõusööta.

Vanus (kuudes)	Eluskaal (kg)	Sööda-ühikuid	Seeduvat valku (kg)	Seeduvat valku sü kohta (g)
6—12	250	5,9	0,74	125—115
	300	6,7	0,84	
	350	7,5	0,93	
	400	8,1	0,93	
	450	8,6	0,99	
12—18	350	7,0	0,73	105
	400	7,5	0,79	
	450	8,3	0,87	
	500	8,9	0,93	
	550	9,4	0,99	
18—24	400	7,2	0,68	95
	450	8,0	0,76	
	500	8,7	0,87	
	500	9,2	0,87	
24—30	450	7,8	0,66	85
	500	8,5	0,72	
	550	9,0	0,76	
	600	9,4	0,80	
	650	9,8	0,83	
	700	10,2	0,87	

HOBUSTEGA TÖÖTAMINE

M. VESSART

Tori Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi teaduslik töötaja

Hobuse normaalveojõud

Hobuse normaalveojõuks sammu töötades kogu tööpäeva kestel on veojõud kilogrammides, mis vastab 13—15 protsendile hobuse kehakaalust. Võttes seda veojõudu kui normaalset terve tööpäeva kohta, tuleb märkida, et õige lühikest aega võib tugev, terve hobune vedada ka kahe-, kolme- või isegi neljakordse normaalveojõuga.

Hobutööjõu ratsionaalseks kasutamiseks on tingimata tarvis taotleda seda, et hobused töötaksid neile omase normaalveojõu koormusega, s. o. 13—15-protsendilise veojõuga oma kehakaalust. Kui hobusel tuleb töötada suurema koormusega, siis väsib ta ruttu ja võib isegi varsti muutuda töökõlbmatuks.

Seega on suure olulise tähtsusega osata õigesti määrata hobustele normaalset töökoormust, mis vastaks nende normaalveojõule.

Hobuse töökiirus

Olulise tähtsusega on hobuse töökiirus (tempo). Töökiirus sammu töötades kõigub 3—6 km tunnis, olenedes hobuse tõust ja hobuse eksterjöörilistest omadustest. Transporttöödel on hobuse kiirus 4—5 km tunnis. Põllutöödel on töökiirus siiski veidi väiksem, mis on tingitud sellest, et hobused peavad töötama siin pehmel ja ebatasasel põllul. Eriline olukord on aga koristusmasinatega — heinaniitjaga ja lõikamismasinaga — töötades. Nende tööde läbiviimisel tuleb arvestada hobuse suuremat töökiirust, sest nende masinate lõikemehhanism nõuab 4,5—5-km töökiirust tunnis.

Kasutades hobust transporttöödel, ilma koormata sõidul, võib kiirus olla 8—10—12 km tunnis, olenedes hobuste tõust ja nende individuaalsetest omadustest.

Hobuste paaris- ja mitmerakendiga töötamine

Hobuste paari määramisel tuleb pidada silmas järgmisi põhinõudeid: ühtlane suurus ja raskus, ühtlane veotahe ja temperament, ühtlane kiirus ja vastupidavus. Hobuste paari määramine nõuab head hobuste tundmist ja asjatundlikkust. Erilist tähele-

panu tuleb osutada noorte, esimest aastat tööle minevate hobuste paari määramisel, andes neid vilunute ja asjatundlike tööliste kätte. Palju on hobuseid rikutud sellega, et nende paari määramisel pole arvestatud hobuste ülalmainitud omadusi, vaid seda on tehtud juhuslikult. Selle tagajärjeks on vigased, terviseriketega, väikese jõudlusvõimega, töörivist väljalangenud ja väljapraagitud hobused.

Kuigi hobused paarisrakendis on ühtlased, siiski tuleb arvestada veojõu kadusid. Akadeemik Girjatškini andmeil on paaris ja mitmerakendiga veojõu kaod järgmised: paarishobustega 6%, 3 hobuse rakendiga — 12%, 4 hobuse rakendiga 18%. Seda veojõu kadu tuleb arvestada tööhulga määramisel ja arvestamisel.

Kui aga hobuste koosseis on ebaühtlane, näiteks kehakaalu suhtes (erinevad normaalveojõud), siis tuleb paaris- ja mitmerakendiga hobuste valikul ikkagi arvestada hobuste veotahet, kiirust ja temperamenti.

Erinevat normaalveojõudu reguleerime siis kõige otstarbekamalt veokolgi pikkuse reguleerimisega, seades veokolgi haru nõrgemale hobusele selle võrra pikemaks, mille võrra nõrgema hobuse normaalveojõud on suurema hobuse normaalveojõust väiksem.

Hobuse tööpäeva pikkus ja kasulik (produktiivne) tööaeg

Tööpäeva pikkuse all tuleb mõista seda tööaega, kui hobune hommikul tallist välja anti kuni tema tagasitoomiseni õhtul talli, siinjuures on muidugi ette nähtud ka aeg söötmiseks ja jootmiseks päeva jooksul. Kasulik (produktiivne) tööaeg on see aeg, mille jooksul hobune töötab riistaga, masinaga või koormaga. Harilikult arvatakse, et mida pikem on üldine tööpäev, seda suurem on ka produktiivsus. See pole aga kaugeltki alati nii.

Et õigesti määrata korralikku tööd, on tarvis analüüsida kogu tööpäeva. Selleks on tarvis teha tööpäeva algusest kuni lõpuni tööpäeva kronomeetriline ajaarvestus: rakenduseks ja lahtirakenduseks, aeg põllule minekuks ja tagasitulekuks, aeg ühelt töökohalt teisele minekuks, kasulik tööaeg (põllutööriistadega, masinaga, koormaga), peatused ja seisud tööajal mitmesugustel põhjustel, pöörded, töö vaheajad, söötmine ja jootmine, liikumine ilma koormata (transpordi puhul), koorma peale- ja mahalaadimine (transpordi puhul).

VNIIK (Üleliidulise Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi) andmeil oli transporttöödel kasulik tööaeg õige lühike, kõigest 30% tööpäeva pikkusest. See on tingitud sellest, et palju aega kulub tühjalt käimise (ilma koormata), peale- ja mahalaadi-

mise ning seisuaegade peale. Majapidamiste jt. vedudel oli kasulik tööaeg veelgi lühem, keskmiselt 20%. Siin kulus veelgi rohkem aega peale- ja mahalaadimisteks.

Niisugused ebaproduktiivsed ajakulud viivad hobuse tööproduktiivsuse suuresti alla.

Hobusetöö ratsionaliseerimine neil töödel tuleb kiiresti läbi viia. Tuleb vähendada tühjalt liikumist, ilma koormata. Tuleb organiseerida vedusid sinna ja tagasi koormaga, lühendada peale- ja mahalaadimise aega, vältida ajakulu ja põhjuseta peatusi. Tarvilikud seisuajad ning peale- ja mahalaadimise ajad kasutada hobuste söötmiseks, et lühendada ettenähtud söötmisaega.

Põllutöödel (VNIIK andmeil) on kasulik tööaeg pikem, 50% tööpäeva pikkusest. Aga ka põllutöödel on kasulik tööaeg veel lühike, ja seda tuleb pikendada. Siin on suured kaod tingitud põllule minekust ja tulekust, ühelt põllult teisele üleminekust, seisuaegadest ning riistade, masinate ja hoburakmete korrastamatusest.

Loomulik puhkeaeg hobustele on iga 50 minuti normaalveojõuga töö järele 10 minutit. Sel ajal tuleb vajaduse korral ka riistu ja masinaid määrida, rakmeid kontrollida jne. Et tõsta hobuste tööproduktiivsust, tuleb kasulikku tööaega pikendada. Kui hobused on heas toitumuses, tuleb põllutööd kevadel ja suveperioodil organiseerida nii, et hobuste kasulik tööaeg oleks 12—15-tunnilise tööpäeva jooksul 8—9 tundi.

Hobuste tööliigitus (töökategooriad)

Korrutades hobuse veojõu (kilogrammides) läbiveetud teepikkusega (meetrites), saame hobuse tööhulga kilogramm-meetrites (kgm). Seda tööd nimetame väliseks mehaaniliseks tööks.

Näide: hobune töötas 60-kg veojõuga, tee pikkus oli 20 km. Sooritatud tööhulk — 1 200 000 kgm (60 kg × 20 000 m = = 1 200 000 kgm).

Olenedes päeva jooksul tehtud hobuse tööhulgast, liigitame selle kergeks, keskmiseks ja raskeks: kerge töö 700 000—1 500 000 kgm; keskmine töö 1 500 000—2 000 000 kgm; raske töö 2 100 000—3 000 000 kgm.

Selle tööhulga juurde on arvestatud ka töö, mis hobune tegi oma keharaskuse edasiviimiseks.

Keskmiselt arvestatakse, et tööhulk hobuse keharaskuse edasiviimiseks on $^1/_4$—$^1/_3$ päevasest välisest mehaanilisest tööhulgast.

Kuna aga hobuse tööhulk oleneb peamiselt normaalveojõust, on

õigem arvutada tööliigitust — kerge, keskmine ja raske — alljärgneva tabeli järgi.

Hobuse kehakaal (kg)	300	400	500	600
Normaalveojõud (kg)	45	60	70	80
Kerge töö (kgm), läbiveetud tee pikkus (15 km)	700 000	900 000	1 100 000	1 200 000
Keskmine töö (kgm), läbiveetud tee pikkus (25 km)	1 200 000	1 500 000	1 800 000	2 000 000
Raske töö (kgm), läbiveetud tee pikkus (35 km)	1 600 000	2 100 000	2 500 000	2 800 000

Hobusetöö liigitamisel (kerge, keskmine ja raske) lähtutakse mõnikord praktikas ka teisiti, võetakse arvesse veojõu suurus töötamisel, mitte aga tööhulk, mis hobune tegi päeva jooksul. Nii loetakse raskeks tööks seda, kui töötades on veojõud ca 20% hobuse eluskaalust, keskmiseks tööks — 15% ja kergeks tööks — 10% hobuse eluskaalust.

Tuleb eriti alla kriipsutada seda, et kõige ratsionaalsemalt kasutame hobust siis, kui ta töötab temale omase normaalveojõuga ja kiirusega terve tööpäeva jooksul, arvestades 9 tundi kasulikku tööd. Normaalseks kiiruseks võtame siin põllutöödel 4 km tunnis.

Näide: väike hobune, eluskaal 400 kg, heas toitumuses, töökiirus 4 km, kasulik tööaeg 9 tundi, normaalne veojõud 15% kehakaalust, s. o. 60 kg.

Tööhulk päeva jooksul: 60 kg $\times$ 4000 m $\times$ 9 t = 2 160 000 kgm, mis vastab raskele tööle.

Siin on niinimetatud tööelementide näitajad: veojõud, kiirus ja aeg — võetud normaalsetena. Kui üks neist tööelementide näitajaist (veojõud, kiirus, aeg) — näiteks veojõud või kiirus — on normaalsest suuremad, siis hobune, töötades ülekoormusega, väsib ruttu ja töövõime langeb.

Kõige ratsionaalsemalt kasutame hobust siis, kui ta töötab normaalveojõuga ja normaalse kiirusega, kusjuures kasulik tööaeg oleks 8—9 tundi päevas.

Hobuse töövõimsus

Võimsust mõõdetakse kilogramm-meetrites sekundis.

Kui hobune töötab 75-kg veojõuga ja kiirus on 1 m sekundis (3,6 km tunnis), siis töötab ta 75 kgm võimsusega. Niisugune

võimsus võrdub 1 hobuse jõule — 1 HP. Kui hobune töötab 50-kg veojõuga, kiirusega 1 m sekundis, siis on ta töövõimsus 50 kgm sekundis ehk $^2/_3$ HP; kui hobune töötab aga 25-kg veojõuga, kiirusega 3 meetrit sekundis (10,8 km tunnis) traavi sõidul, siis on ta võimsuseks 75 kgm sekundis, s. o. 1 HP.

Hobuse päevase tööhulga arvestus

Et ette määrata hobusele võimalikku tööhulka (töönormi) ühe päeva kohta, on tarvis teada põllutööriista või masina haarde laiust (töölaius) meetrites, hobuse töötamise kiirust ja kasuliku tööaja kestvust.

Korrutades kasuliku tööaja kiirusega saame läbiveetud tee pikkuse (meetrites, kilomeetrites). Korrutades läbiveetud tee pikkuse riista või masina hariliku laiusega (tee laius), saame selle pinna ruutmeetrites, mis hobune töötas ühe päeva jooksul. Jagades selle pinna ruutmeetrites 10 000-le, saame tööhulga hektaarides.

Näide künni puhul: haarde laius (vao) 0,25 m, keskmine töötamise kiirus 3,5 km tunnis, kasulikku tööaega 8 tundi, päevane tööhulk 3,5 km $\times$ 8 = 28 km ehk 28 000 m (tee pikkus).

Ülesküntud pind ruutmeetrites: 0,25 m $\times$ 28 000 = 7000 m^2 = = 0,7 ha.

Analoogiliselt arvestame välja teiste põllutööriistadega või masinatega töötades hobuste tööhulga päeva kohta, kusjuures on tarvis teada põllutöömasina või -riista töölaiust, töötamise kiirust ja kasulikku tööaega.

Teades päevast tööhulka, võime välja arvestada ka tehtud töö kilogrammides, kui meil on teada riista või masina veotakistus.

Jagades päeva jooksul sooritatud tööhulga pinnaühiku (ha) riista või masina haarde laiusele meetrites (töölaius), saame tee pikkuse; korrutades tee pikkuse riista või masina veotakistusega, saame hobuse tööhulga kilogramm-meetrites (kgm).

Suurt tööproduktiivsust võime hobustelt ainult siis nõuda, kui nad on heas toitumuses. Viimane aga nõuab tugevat söötmist ja otstarbekohast söötmise, jootmise ja ekspluateerimise režiimi.

6. SEAKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE SEKTSIOON

★

SÕJAJÄRGSE VIISAASTAKUPLAANI JA EK(b)P KESKKOMITEE XVI PLEENUMI OTSUSTE TÄITMINE SEAKASVATUSE ALAL JA EELSEISVAD ÜLESANDED

H. ROHTLA

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Loomakasvatuse Valitsuse väikelooma ja linnukasvatuse osakonna juhataja

Seakasvatusel meie vabariigis seisab ees tõsine ülesanne kindlustada meie töötajaskonna varustamist küllaldasel määral väärtusliku sealiha ja -rasvaga; asendada senini ebanormaalselt suurel määral tapmisele minevad veised nuumsigadega ja anda seega võimalus kiiremaks karja arvu suurendamiseks, millega kaasneb töötajaskonna varustamise paranemine loomakasvatussaadustega.

Nimetatud küsimuse võimalikult kiire lahendamine on meie karjakasvatajate edasilükkamatu ülesanne. Vaatleme lähemalt, mis sellel alal on ära tehtud siiani, ja missugused on ülesanded, mille lahendamine nõuab senisest suuremaid pingutusi ja tähelepanu meie maakondade ja valdade põllumajandusosakondade töötajatelt, sovhoosidelt, kolhoosidelt ja ka töötava talupidajaskonna poolt.

Seakasvatuse edasiarendamise kohta Eesti NSV-s on antud kindlad ülesanded rahvamajanduse taastamise stalinliku viisaastakuplaani ja EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsusega.

Edasi märgitakse pleenumi otsuses veel sigade sigivuse, tõuaretuse ja söödabaasi kohta järgmist:

„Saada iga 1948. aasta alguses olemasoleva emise kohta 12 põrsast . . .

Arvestades vabariigis kasvatatavate suurt valget ja eesti lontkõrvalist tõugu sigade häid nuumaomadusi, tuleb igati laiendada nende kasvatamist.

Tõuseakasvatuses kinni pidada puhasaretuse meetodist; tapasigade kasvatamisel soovitada tõugude ristlust.

Organiseerida sovhoosides ja abimajandites, ning soovitada

talumajanditele heinajahu valmistamist ristikust ja lutsernist, ning samuti silo valmistamist kartulist ja noorest ristikust, milleks sovhoosides ja abimajandites ning põllumajanduslike ühistute juures tuleb sisse seada mehaanilised kartuliaurutajad, kartulipurustajad ja silolõikajad. Soovitada laiendada kultuurkopleid suviseks sigade pidamiseks."[1]

Nimetatud ajaloolised otsused on olnud määravateks alusteks 1947. a. ja 1948. aasta riiklikule loomakasvatuse edasiarendamise plaanile, mis on jaotatud maakondadele ja valdadele ning kätte antud talupidajatele. Kuna 1947. aasta seakasvatuse edasiarendamise plaani ülevabariigiliselt ei täidetud, on väga oluline näide üksikute maakondade ja valdade tulemustest ja tagajärgedest seakasvatuse alal möödunud aastal, ja ülesannetest, mis nõuavad maksimaalset tähelepanu ning jõupingutust kõigi nõukogude töötajate poolt.

Maakonniti ja valdade viisi on pilt järgmine:

Virumaa — 1947. aasta seakasvatuse arendamise plaan täideti sigade üldarvu osas 81%, emiste osas veelgi vähem, nimelt 24,3%-liselt. Reas valdades, nagu: Vao, Võhmuta, Erra, Palmse, Iisaku ja Avanduse, vähenes sigade arv aasta jooksul üle 10%, võrreldes eelmise aastaga. Niisugune olukord, mis tingitud eriti emiste arvu vähenemisest, muudab arusaadavalt raskeks seakasvatuse edasiarendamise. Põhjuseks ei saa siin pidada majanduslikke tingimusi, sest Virumaa eelpool märgitud valdades tuleb keskmiselt põllumaa 100 ha kohta kõigest 9—12 siga, samuti asjaolu, et sama maakonna vallad — Vasknarva, Illuka, Alutaguse, Rakke, Rakvere ja Vihula — andsid sigade arvus aasta jooksul 12—13% juurdekasvu, räägib vastupidist.

Et täita käesoleva aasta seakasvatuse edasiarendamise plaan, tuleb maakonnal tõsta aasta lõpuks sigade üldarvu 41%-ni, täiendamist nõuab ka paarituspunktide võrk.

Läänemaa on järgmiseks maakonnaks, kus 1947. a. seakasvatuse edasiarendamise plaan üldarvulises osas täideti ainult 70% ja emiste osas 29,8%, kusjuures vallad — Ridala, Lihula, Varbla, Asuküla, Riguldi, Martna ja Märjamaa — näitavad sigade arvulist tagasiminekut aasta jooksul kuni 10%. Selle vastu Vigala vald andis juurdekasvu 21%, Piirsalu, Kirbla ja Velise vallad 1—5%.

Ka siin maakonnas on tekkinud olukord, mis nõuab sigade arvu tõstmist aasta lõpuks 62,0%, et täita käesoleva aasta plaan.

[1] EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsus „Eesti NSV põllumajanduse arendamise ülesanded sõjajärgsel ajastul". RK „Poliitiline Kirjandus", Tallinn 1947. a. II osa, lk. 23.

Hiiumaa on maakonnaks, kus täideti seakasvatuse aastaplaani küll üldarvu osas 108%-liselt, kuid samal ajal emiste osas ainult 27%-liselt.

Et täita käesoleva aasta plaan, tuleb Hiiumaal sigade arvu tõsta 15% võrra aasta lõpuks.

Võrumaa seakasvatuse plaan täideti ainult 66,5% üldarvu osas ja emiste osas ainult 48,6%. Reas valdades, nagu Järvesuu, Leevi, Orava, Mäe, Veriora, Võru, Põlva, Mooste, Haanja, Ruusamäe ja Sõmerpalu, vähenes sigade arv üle 10% juurdekasvu asemel. Kuid oli ka valdu, nagu Meremäe, Lepistu, Urvaste, kus sigade arv kasvas aasta jooksul 15—20%. Nii tuleb Võrumaal käesoleva aasta seakasvatuse plaani täitmiseks maakonnas aasta lõpuks tõsta sigade üldarvu 74%.

Pärnumaa seakasvatuse plaan täideti üldarvuliselt 68,8% ja emiste osas 51,6%. Nõrgemateks valdadeks, kus aasta jooksul vähenes sigade arv üle 10% olid: Halingu, Seliste, Häädemeeste, Laiksaare, Orajõe, Paikuse, Tõstamaa ja Tori. Selle vastu suuremat juurdekasvu näitasid aga vallad: Abja, Rajangu ja Tihemetsa. Kuid üldiselt on olukord Pärnumaal niisugune, et plaani täitmine nõuab sigade üldarvu suurendamist maakonnas 66,0%.

Valgamaa 1947. aasta plaan täideti sigade üldarvu osas 69,8%, emiste osas 53,4%. Nõrgemate valdadena paistsid silma Kaagjärve, Karula ja Taheva. Nimetatud valdades vähenes sigade arv aasta jooksul üle 10%. Juurdekasvu sigade arvus näitasid Helme ja Tõlliste vallad. Käesoleva aasta plaani täitmine nõuab aasta lõpuks sigade üldarvu suurendamist 66,7%.

Tartumaa, üks otsustavama osatähtsusega maakond vabariigis, täitis 1947. aasta plaani üldarvuliselt ainult 67,8%. Plaani täitmisel näitasid aasta jooksul arvulist vähenemist suuremal määral, üle 10%, Avinurme, Sadala, Torma, Voore, Pala, Alatskivi, Kudina, Kaarepere, Jõgeva, Puhja, Tartu ja Rannu vallad. Parematekst valdadeks (juurdekasv üle 20%) osutusid Tähtvere ja Kasepää. Väiksemat juurdekasvu näitasid ka Ahja, Kursi, Konguta, Kuuste ja Võnnu vallad. Et täita käesoleva aasta plaan, tuleb Tartumaal suurendada sigade üldarvu aasta lõpuks 69% võrra. Senisest suuremat tähelepanu nõuab ka paarituspunktide võrgu komplekteerimine.

Viljandimaal 1947. aasta seakasvatuse plaan üldarvulises osas täideti 74,7%. Nõrgemate valdadena (sigade arvu vähenemises aasta jooksul 10—5%) on Vastemõisa ja Holstre. Suuremat juurdekasvu (5—20%) andsid vallad Rimmu, Kabala, Imavere ning vähemal määral V.-Tänassilma, Viljandi, Olustvere, Paistu ja Kõpu. Ülejäänud vallad säilitasid enam-vähem endise seisu.

Maakonnal seisab ees ülesanne suurendada aasta lõpuks sigade üldarvu 45% võrra.

Järvamaal täideti möödunud aastane seakasvatuse plaan üldarvuliselt 78%. Nõrgemateks valdadeks osutusid siin: Võhmuta, Särevere, Vajangu ja Kareda. Ülejäänud vallad näitasid üldiselt juurdekasvu, kusjuures paremateks osutusid Koigi, Rakke ja Käru vallad (juurdekasv 10—15%). Kuid 1948. a. plaani täitmine nõuab maakonnas sigade arvu suurendamist aasta lõpuks üldarvu osas 48%.

Harjumaa plaan täideti üldarvuliselt 88,2% ja emiste osas 56,6%. Valdadeks, kus sigade juurdekasvus toimus tagasiminek, osutusid: Kuusalu, Iru, Nõva, Rapla ja Kohila. Ülejäänud vallad näitasid üldarvus juurdekasvu, kusjuures parimateks osutusid (juurdekasv üle 15%) Kolga (50%), Hageri (34%), Padise (30%), Saue (26%), Juuru (27%) ning Anija, Kuivajõe, Tõdva, Varbola, Harku ning Jõelähtme vallad.

Käesoleva aasta plaani täitmiseks peab maakond suurendama aasta lõpuks sigade üldarvu 28% võrra.

Saaremaa 1947. aasta seakasvatuse plaan täideti 68,1%, emiste osas 65,3%. Valdadeks, kus sigade arv aasta jooksul isegi väheneb, osutusid Pärsamaa, Muhu, Valjala, Kuressaare, Kaarma ja Laimjala. Kuid vallad, nagu Leisi ja Torgu näitasid üsna suurearvulist sigade juurdekasvu.

See on üldine ülevaade, kuidas on maakonnad ja vallad täitnud Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuseid seakasvatuse suurendamise alal 1947. aastal. Sellele tuleb täiendavalt lisada maakondade paarituspunktide plaani täitmine. Vastavalt maakondadest esitatud andmetele, täideti paarituspunktide organiseerimise plaan aasta lõpuks: Virumaal 93%, Järvamaal 94%, Läänemaal 90%, Viljandimaal 90%, Pärnumaal 97%, Hiiumaal 100%, Tartumaal 100%, Võrumaal 100%, Saaremaal 106%, Harjumaal 102%, Valgamaal 100,3%. Nimetatud arvud on üldised ja ei näita paarituspunktide paiknemist maakondades, valdades, külanõukogudes ja külades. Nii leidub rida valdu: Võrumaal — Meremäe, Vastseliina, Haanja; Tartumaal — Võnnu, Abja, Rannu ja Saadjärve; Viljandimaal — Kõpu jt., kus paarituspunkte on äärmiselt vähe ning talupidajad peavad käima emiseid paaritamas teistes valdades.

Äärmiselt nõrgalt võtsid osa paarituspunktide võrgu organiseerimisest maakondades asuvad põllumajanduslikud ühistud. Näiteks kui ülevabariigiliselt täideti 1947. a. paarituspunktide võrgu plaan 97,3%-liselt, siis põllumajandusliku kooperatsiooni poolt täideti talle ettenähtud plaan ainult 37,6%. Nõrgemateks

osutusid Harju-, Lääne-, Saare- ja Valgamaa põllumajanduslikud ühistud.

Kõigist paarituspunktides kasutatud kultidest on ca 30% eesti lontkõrvalist tõugu ja 70% suurt valget tõugu. Tõuraamatusse on kultidest märgitud ainult ca 12%, — mis on arvuliselt madal ja nõuab tunduvalt suurendamist, et täita edukalt tõuaretuse ülesannet.

Tõuaretusliku töö süvendamiseks võeti kasutamisele sigade maakondlik tõuraamat, kuhu märgiti ülevabariigiliselt 427 siga. See arv on madal ja näitab, et me peame suuremat tähelepanu pöörama sigade tõuraamatusse märkimisele, süvendama ja laiendama jõudluskontrolli ning tõufarmide tunnustamist. Nimetatud ülesande ulatusliku lahendamiseta ei ole võimalik ka pleenumi otsuse täitmine sigade tõuaretuse alal.

Mis puutub söödabaasi laiendamise küsimusse koplite kasutusele võtmisega, siis tegelesid sellega möödunud aastal ainult mõningad eesrindlikud põllumajanduslike ühistute majandid (Viljandimaal: Tarvastu PÜ ja Vähiste PÜ majandid ning mõned sovhoosid), kuid heinajahu valmistamiseni, samuti ka jahvatuspunktide korraldamiseni põllumajanduslikud ühistud ega teised majandid ei jõudnud. Samuti ka silo valmistati peamiselt kartulist ja sedagi koolide majapidamistes ning sovhoosides piiratud määral.

Talupidajad seevastu müüsid paljudel juhtudel 1946./47. a. talvel ja kevadel, — ajal, mil valitsesid spekulatiivselt kõrged teravilja ja kartuli hinnad, — sigade söödaks määratud kartulid ja teravilja vabaturul ning vähendasid sellega tunduvalt emiste arvu, mis ilmnes eriti Viru- ja Võrumaal.

Peale eelpoolmärgitud plaani mittetäitmise põhjuste ei saa jätta märkimata tõsiolu, et valdade TSN täitevkomiteed ega külanõukogud ei osutanud plaani täitmise küsimusele kuigi suurt tähelepanu. Ei selgitatud küllaldaselt plaani täitmise vajadust ega takistatud emiste arvu pidevat vähenemist paljudes valdades; ei kontrollitud tegelikku olukorda ja lasti seakasvatusel areneda isevoolu teed. Sama vastutustundetult suhtusid plaanitäitmisele ka põllumajandusosakondade ja zoo-veterinaarala töötajad.

Olukorra parandamiseks tuleb talupidajate seas teha ulatuslikku selgitustööd seakasvatuse laiendamiseks. Näidata, et spekulatiivsed kartuli ja teravilja hinnad on kadunud meie maalt jäädavalt vabakaubanduse kehtestamisega ja rahareformi läbiviimisega. Söötade hinnad on muutunud mitmekordselt odavamaks võrreldes lihahinna alanemisega. Seakasvatus on seega muutunud tuluandvaks loomakasvatuse haruks.

Väga tähtsa ülesandena seisab meie nõukogude ja põllumajanduslikel organitel ees seakasvatuse organiseerimine meie vabariigi noortes kolhoosides. Tuleb arvestada, et iga kolhoos juba praegu muretseks endale 7—8 emispõrsast ja ühe noorkuldi ning jätaks neist (ületalve) suguemisteks sellise arvu, mis järgneval aastal rahuldaks kolhoosi ja kolhoosnikute põrsaste vajadust. On ebaõige arvamus, et praegused kõrged põrsaste vabaturu hinnad, samuti vähene tõumaterjal, on takistuseks seakasvatuse organiseerimisel vastasutatud kolhoosides. Tuleb aru saada, et põrsaste muretsemise kulud tasuvad end järgneval aastal mitmekordselt.

Hea näite seakasvatuse edasiarendamise võimalustest kolhoosis pakub Saaremaal asuv V. Kingissepa nimeline kolhoos, kus möödunud sügisel korrastati oma jõududega sigala ja käesoleval suvel kavatsetakse üles kasvatada ja nuumata ca 80 nuumikut ning ületalve pidada 10—12 emist ja 2 kulti.

Suurmajandeis paremini organiseeritud seakasvatust selgitab tõsiolu, et kõigis meie vabariigi maakondades on emiste % sigade üldarvust sovhoosides ja abimajandites keskmiselt 3—8 korda kõrgem kui sama maakonna talundeis. Võrreldes 1945. aastaga on sotsialistliku sektori majandite osatähtsus vabariigi üldseakasvatuses kasvanud 1,3%—7,4%-le, s. o. 6,1% võrra, samal ajal kui talundite seakasvatuse osatähtsus langes 91%—83%-le.

Nii peitub meie suurmajapidamistes: kolhoosides ja sovhoosides meie seakasvatuse avar tulevik. Kõigil põllumajanduslike ühistute majandeil tuleb muretseda vähemalt 3—4 emist ja üks sugukult. Sellise arvu sugusigade pidamine ei osutu ühelegi majandile ülejõukäivaks. Saadavate põrsastega kindlustatakse kõigile ühistu kehvematele liikmetele põrsa omandamise võimalus. Erilist initsiatiivi selles küsimuses peaksid näitama Viru-, Järva-, Harju- ja Läänemaa ühistud, sest neis maakondades emiste arv on madal ning põrsad kalliduse tõttu kehvtalupidajatele, töölistele ning teenistujatele raskelt kättesaadavad.

Senisest suuremat tähelepanu tuleb pöörata sigade söödabaasi laiendamisele. Kolhooside, sovhooside, põllumajanduslike ühistute majandeile annab siin tõhusat abi, eriti suveperioodil, sigade koplite rajamine, samuti ka talveks noorristiku varumine heinajahu valmistamiseks. Kõigis vabariigi majandeis tuleb panna senisest suuremat rõhku karjakasvatusele, suurendades selle pindala ning tõstes ka saake eesrindliku agrotehnika tarvitusele võtmisega.

Loomse valgu probleemi lahendamiseks tuleks Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumil tunduvalt laiendada kalajahu tootmist

kalatööstuse jäätmete baasil ning kindlustada tema senisest odavam hind ja kõrgem kvaliteet. Leida teid soolasisalduse % alandamiseks vähemalt 5%-le.

Need on peamised ülesanded, millede lahendamine nõuab püsivat tööd ja kohusetunnet kõigilt meie nõukogude ja põllumajandusala töötajatelt.

SEAKASVATUSE EDUKUSE TÕSTMISEKS VAJALIK ORGANISATSIOONILINE KORRALDUS NING KAADRI ETTEVALMISTUS

H. PÄRNAMÄGI

Suurt Valget Tõugu Sigade Riikliku Tõulava direktor

Stalinliku viisaastakuplaani ja Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse täitmine seakasvatuse alal Eesti NSV-s ei ole rahuldav. Üheks tähtsamaks põhjuseks on olemasoleva seakasvatuse kaadri vähesus ja selle puudulik teoreetiliste teadmiste ja praktiliste kogemuste omamine, mis takistab nõukogude eesrindliku zootehnilise teaduse saavutuste ja eesrindlaste-stahhaanovlaste kogemuste küllaldast rakendamist. Soovida jätab veel meie kaadri ideelis-poliitiline ettevalmistus. See on põhjustanud paljudes sovhoosides, õppemajandeis, põllumajanduslikes ühistuis jne. rahuldavate põhitingimuste juures suurt söödakulu, põrsaste surevust, väikest juurdekasvu, plaanide mittetäitmist, oskamatut plaanide koostamist, nõrga poliitilise valvsuse puudumisel väärtuslike tõuloomade hävitamist nõukogude korrale vaenulike elementide poolt jne. Säärane olukord võib hädaohtlikuks kujuneda noorte kolhooside seakasvatuse organiseerimisele ja juhtimisele.

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi maakondade põllumajandusosakonnad, Riiklik Tõulava, sovhoosid ja teisedki asutused vajavad vajaliku ettevalmistusega seakasvatuse eriteadlasi, nende puudusel on kohtadele määratud isegi alla keskharidust omavaid töötajaid, rääkimata zoo-veterinaarjaoskondade zootehnikuist, kus lisaks eelnimetatule on täitmata ca 30% zootehnikute kohtadest.

Enamik zootehnikuist on kodanlike koolide lõpetajad, pole suutnud iseseisvalt järele jõuda nõukogulikule teadusele ja ideoloogiale. Paremikule neist tuleb avardada võimalusi sellel alal enda täiendamiseks. Ei ole ülearune seda teostada ka nõukogude tehnikumide lõpetajaile, kuna isegi loomakasvatuse tehniku-

mide õppeplaanis on seakasvatuse osatähtsus väga väike, ainult 84 tundi koos laboratoorse praktikaga, mis ei võimalda omandada küllaldasi teadmisi seakasvatusala organiseerimiseks ja juhtimiseks.

Veel halvem on olukord sovhooside, seakasvatuse trustide ja põllumajandusühistute seakasvatajate väljaõppega. Enamik neist töötab täielikult teoreetilise ja praktilise ettevalmistuseta. Paremal juhul on osa saanud praktilisi, kuid enamasti iganenud kogemusi eelkäijatelt, rääkimata tulevaste kolhooside seakasvatusfarmide seakasvatajaist, kelle väljaõppele senini pole veel mõeldudki.

Seltsimees Stalini üldtuntud sõnad: „Kaader otsustab kõik", maksab ka siin: ei ole mõeldav seakasvatuse edu kaadri ettevalmistuseta. Mida kiiremini see teostub, seda kiiremini on kindlustatud käesoleva vabariikliku loomakasvatuse nõupidamise otsuste elluviimine.

Üheks eelnimetatud puuduste põhjustajaks on olnud ka veel seakasvatusalase kirjanduse vähesus ning olemasoleva kirjanduse kodanlike igandite ja nn. „lääne tõdede" all kannatamine.

Ka ei ole käesoleval aastal ajalehes „Talurahvaleht" ja ajakirjas „Eesti Põllumajandus" seakasvatuse alal nimetamisväärset ilmunud.

Edasise seakasvatuse edukuse tõstmiseks pole ülearune „Talurahvalehe" toimetusel vähemalt igal nädalal planeerida üks päevakohane artikkel seakasvatusest ja nende avaldamise osas juba varakult autoritega kokku leppida, et esitatud materjal aasta jooksul väljalõigatult moodustaks terviku ning oleks algajale seakasvatajale käsitatav.

Samuti oleks soovitav ajakirjas „Eesti Põllumajandus" loobuda oma senisest tagasihoidlikkusest seakasvatuse alal ja avaldada sellesuunalisi artikleid ning julgemalt suhtuda kodanlike tõdede ümberhindamisesse.

„Talurahvalehelt" ja „Eesti Põllumajanduselt" ootab meie seakasvatuse kaader senisest rohkem nii Eesti NSV-s kui ka teistes liiduvabariikides teostatud seakasvatusala katsete ja eesrindlaste töötulemuste avaldamist.

Seakasvatusliku kirjanduse alal väärib märkimist K. Jaama „Seakasvatus", mis senini peaaegu ainukese käsiraamatuna on kasutamisel töötavail zootehnikuil ja põllumajanduslikes koolides, kuigi ka see kannatab kodanlike materjalide käsitamise, vastuolude, süsteemipuuduse ning elust mahajäämise all.

Seakasvatuse alal töötajad loodavad, et nimetatud raamatu II trükis kõik puudused kõrvaldatakse ja see kujuneb täisväärtuslikuks käsiraamatuks kõigile seakasvatusalal töötajaile.

Lisaks sellele oleks vajalik vene keelest eesti keelde tõlkida veel käesoleval aastal: prof. A. P. Redkini „Seakasvatus" ja P. N. Kudrjavtsevi „Käsiraamat seakasvatusfarmide juhatajaile".

Kuremaa Väikeloomakasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi likvideerimisel 1946. a. pandi samalaadse instituudi asutamise ülesanded ENSV Teaduste Akadeemiale, mis on aga senini praktiliselt teostamata.

Meie seakasvatuse pideva arenguga stalinliku viisaastakuplaani raames tuleb selle kiirendamiseks paratamatult senini kasutamisel olevaid seakasvatusalaseid kodanlikke tõekspidamisi ümber hinnata nõukogude teaduse alusel, meie oludele ja võimalustele kohandatuna, eeskätt seakasvatusfarmide seisukohalt. Nii vajavad kiiresti süstemaatilist lahendamist terve rida söötade ettevalmistamise, söötmisviiside, sigivus- ja aretusküsimusi.

Neid saab lahendada ainult vastav teadusliku uurimise asutus. Mida varem see teostub, seda parem seakasvatuse edukusele. Seepärast oleks vajalik, et Eesti NSV Teaduste Akadeemia leiaks võimalusi veel käesoleval aastal tööle rakendada Väikeloomakasvatamise Teadusliku Uurimise Instituut, millega välditakse seakasvatusalases teaduslikus töös kulunud ja korduvalt avaldatud tõdede käsitamist, nagu see juhtus möödunud aastal ilmunud „Teaduslike tööde kogumikus põllumajanduse alal".

Kuna meil on järgi jäänud võrdlemisi piiratud arvul väärtuslikke aretusliine, peame neid maksimaalselt ära kasutama järjest suureneva suguloomade nõude rahuldamiseks. Siin tuleb aga vältida kodanlikul ajal teostatud tõuaretustöö põhilisi vigu: juhuslikkust ja isevoolu, mille tagajärjel rida väärtuslikke loomi hävines. Nii näiteks muutusid halbade kultide kasutamise ja puuduliku valiku tagajärjel kohati sellised emisteliinid nagu Kati, Tagi ja Lehti lühikese aja jooksul puudulike omadustega liinideks.

Üldiselt oli kujunenud olukord selliseks, et niigi vähene väärtuslik materjal asus väiksemais majandeis, mis varustasid peamiselt enda ümbrust põrsastega, kuna sugukultide ja -emiste levik teostus suurmajandeist, kes olid võimelised neid suurehulgaliselt üles kasvatama. Suurt osa etendas siin sugulava omaniku „positsioon ja reklaam", mida tavaline talupidaja ei omanud ega suutnud teostada. Eriti hädaohtlikuks kujunes see massaretuse osas, kuna kuldijaamu varustasid peamiselt „positsiooniga" mehed sagedasti haige ja alaväärtusliku materjaliga, vaatamata sellele, et teostati sugulava pidajale alluvate poolt väljasaadetavate suguloomade „ranget kontrollimist".

Järgnenud okupatsiooni ajal lõppes täielikult tõuaretuslik töö. Piirduti ainult olemasoleva materjali registreerimisega ja seegi teostati puudulikult.

Nüüd, pärast Nõukogude võimu taastamist, tuleb see „pärandus" korraldada järjekindla suguloomade pidamistingimuste parandamise, boniteerimise ja selle alusel nende valiku ja paigutuse teel, mis on äsja asutatud Suurt Valget Tõugu Sigade Riikliku Tõulava tähtsamaist ülesandeist.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruse nr. 858, 17. nov. 1947. a. kohaselt asutati 1948. a. Suurt Valget Tõugu Sigade Riiklik Tõulava kolhoosidele, ühiskondlikele, õppe-, abimajandeile, talumajapidamistele ja töölistele-teenistujatele kuuluvate sigade jõudlusomaduste tõstmiseks ja loomade ratsionaalse kasutamise organiseerimiseks.

Tõulava põhimiseks tööpiirkonnaks on määratud Tartu-, Võru-, Valga- ja Viljandi maakonnad, arvestades tõulise materjali ulatust.

Antud ülesannete täitmiseks Riiklik Tõulava:

a) juhib metoodilist ja tegelikku tõuaretustööd oma tööpiirkonnas asuvais majandeis, teostab loomade boniteerimist, koostab selektsiooni ning tõuaretustöö aasta- ja perspektiivplaanid;

b) organiseerib tõuloomade kasvatamist ja aretamist, valides selleks välja sobivad majandid, koostab neile karjade komplekteerimise plaanid ja juhib ning abistab plaanide täitmist;

c) koostab tööpiirkonna ulatuses tõuisassuguloomade paaritusjaamade plaani, teostab paaritusjaamadele sobivate tõuisassuguloomade väljavalikut, juhib paaritusjaamade komplekteerimist sobivate tõuisassuguloomadega, kontrollib tõuisassuguloomade jaamade tegevust ja aitab likvideerida esinevaid puudusi;

d) abistab kunstliku seemenduse punktide organiseerimist ja teostab punktidele sobivate tõuisassuguloomade väljavalikut;

e) uurib tõuisassuguloomade aretusväärtust;

f) kontrollib zootehnilise algarvestuse ja jõudluskontrolli läbiviimist tõuloomi kasvatavais majandeis, abistab esinevate puuduste kõrvaldamisel ja organiseerib jõudluskontrolli ning zootehnilise algarvestuse sisseseadmise laiendamist;

g) valib välja ja esitab tõuloomi riiklikku tõuraamatusse märkimiseks, koondab tõuloomade põlvnemise, jõudluse ning teisi tõuaretuse töös tarvilisi andmeid ja annab välja tõuloomade kohta põlvnemistunnistusi;

h) organiseerib tõunoorloomade kontraheerimist müügiks Elusloomade Varumise Kontori kaudu;

i) korraldab tõuloomade näitusi ja vaatlusi ning abistab teisi organisatsioone ja asutusi tõuloomade näituste korraldamisel ja valib välja selleks sobivaid loomi;

j) organiseerib tõuloomade kasvatajate vahelisi võistlusi, teostab sellekohaseid hindamisi ja kuulutab välja võistluste tulemused;

k) koostab tõufarmide söödabaasi korraldamise, söödatootmise ja söötade kasutamise plaanid ning kontrollib nende täitmist;

l) abistab maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondi loomade aretamise, söötmise, söödatootmise ja pidamise küsimuste lahendamisel;

m) propageerib tõuloomade kasvatamisele ülemineku tähtsust, selgitab vastavaid võimalusi ja annab õpetusi ning juhatusi tõuloomade söötmiseks, pidamiseks ning aretamiseks loengute, kursuste, raadioettekannete ja artiklite kaudu.

Nimetatud ülesannete eduka täitmise kindlustamiseks on maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondade kohustuslikuks ülesandeks:

a) tõuaretustööd teostada kolhoosides ranges kooskõlas riikliku tõulava kinnitatud tööplaaniga;

b) kindlustada tõuloomi kasvatavaid majapidamisi zootehnilise, veterinaarse ja agronoomilise teenindamisega zoo-veterinaar- ja agrojaoskondade töötajate kaudu;

c) organiseerida õigete külvikordade sisseseadmist, uudismaade ülesharimist, rohumaade parandamist, silosöötade valmistamist ja teiste abinõude tarvituselevõtmist tõulavade poolt teenindatavate majandite täielikuks varustamiseks söötadega.

Riiklikku tõuraamatusse märgitud sugukultide prakeerimine ja ümberpaigutamine võib sündida ainult Riikliku Tõulava direktori loal, samuti on pandud Riikliku Tõulava ülesandeks kontrollida Elusloomade Varumise Kontori ostu-müügi seaduslikkust ja valvama, et ostu-müügi tagajärjel ei kannata tõuaretuslik töö. Riiklik Tõulava allub vahetult ENSV Põllumajandusministeeriumile.

Oma väikese koosseisu tõttu saab ta tegelikult teostada oma laiaulatuslike ülesannete suunamist, juhtimist ja kontrolli. Paratamatuks osutub sellel alal maakondade põllumajandusosakondade seakasvatus- ja zoo-veterinaarjaoskondade zootehnikute ulatuslikum töölerakendamine aretuslikus osas kohapeal. Vastava väljaõppe saamiseks on neile juba kaks kursust korraldatud Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi poolt ja kolmas laiaulatuslikum Riikliku Tõulavaga koostööd organiseeriv kursus teostub 1948. a. juunis.

Oma 3-kuulise tegevusaja jooksul on Riiklik Tõulava suutnud formeerida koosseisu, selle välja õpetada ja tööle rakendada. Kõik seniste aastate jooksul boniteeritud sigade materjalid on kontrollitud ja kooskõlastatud.

Arvestades olemasoleva materjaliga näib ka Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumil olevat vajalik oma sovhoosides kasvatatavate tõusigade dokumentatsiooni korralikule vormistamisele rohkem tähelepanu pöörata kui seda senini tehtud on. Samuti on vajalik, et sovhooside ja seakasvatustrustide vahekord Riikliku Tõulavaga tunduvalt enam tiheneks kui senini, Riikliku Tõulava hiljutise asutamise tõttu. Erilist tähelepanu tuleb Riiklikul Tõulaval pöörata tõusigade kasvatamise ja farmide organiseerimisele kolhoosides ja põllumajandusühistutes, suunates sinna alusvaraks sovhoosidest ja mujalt saadav tõusigade paremik. Rajaneb nende tulevane seakasvatus väärtuslikule tõumaterjalile, on kindlustatud edu, vastasel korral aga pettumus ja tagasiminek.

Üheks aretustöö abinõuks on sigade jõudluskontroll, mille teostamise kohta on antud Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi poolt rida korraldusi ja käskkirju, kuid selle tegelik seisukord kohapeal on senini olnud puudulik. Sigade jõudluskontrolli ja zootehnilist algarvestust sovhoosides, õppemajandeis, põllumajandusühistuis teostatakse vähe ja tavaliselt korratult. See näitab maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondade, Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi ja Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi hoolimatust või vähest huvi nimetatud töö suhtes.

Aga mis on tegelik tulemus? Välimuselt laitmatu tõusiga, ja võimalik, et ta seda on ka jõudlusomadusilt, jääb jõudlusandmete puudumisel boniteerimata ja sellega ka tõuaretusse samal ajal suunamata, kui meil väärtuslikest loomadest on puudus. Sellist suhtumist sigade jõudluskontrolli tuleb kohe ja otsustavalt muuta. Sigade jõudluskontroll tuleb rakendada kõigis seakasvatuse sovhoosides, õppemajandeis, põllumajandusühistuis, kolhoosides ja seakasvatustrustide majandeis.

Senisest rohkem tuleks põllumajandusühistuil tegelda seakasvatusalaga. Ükski põllumajandusühistu ei omanud 1947. a. sigade tõufarme, mida aga iga põllumajandusühistu peaks omama. Samuti ka kuldijaama ümbruskonna kolhooside ja seakasvatajate teenindamiseks. Selleks peaksid ühistud koondama oma majandeisse ümbruskonna tõusigade paremiku ja aretuskultide valiku kooskõlastama Riikliku Tõulavaga.

Seakasvatus põllumajandusühistuis peaks olema organiseeritud eesrindlikumaks ja eeskujulikumaks ümbruskonnas. Selleks tuleb kasutada suuremas ulatuses zootehnikute abi.

Sigade sugulavasid Eesti NSV-s 1947. a. oli koos kandidaatidega 60, kus oli kokku 217 emist, neist 22,5% eesti lontkõrvalisi. Arvestades sugulavade emiste maksimaalset kasutamist, võime neist aasta jooksul saada kõige rohkem 2200 tõusugupõrsast, mis kaugeltki ei kata tarvidust. Jälgides boniteerimisandmeid, ilmneb sugulava tõusigade puudulik kvaliteet. Enamik emiseid, isegi paremaist liinidest, kannatab puuduliku sigivuse all. Sellise olukorra põhjustajaks on olnud halvad pidamis- ja söötmistingimused ning vähene tegelemine tõuaretustööga sugulavades. Enamik sigu kannatab veresuguluse all, kuna tõusigade ostu-müügiga ei ole üldse tegeldud, kuigi selline organisatsioon „olevat olemas" „Elusloomade Varumise Kontori" nime all. Nii ei ole riiklikku sektorisse kuuluvail sigade sugulavadel senini olnud kuidagi võimalik oma majandis sugulaseks saanud kulte nimetatud kontori kaudu uute vastu vahetada. Elusloomade Varumise Kontori saamatu ja vastutustundetu töö tagajärjel on hävinenud aastate jooksul sadade viisi väärtuslikke tõuloomi, mis on võtnud tõusigade kasvatajatelt usalduse noorloomade kasvatamiseks. Milleks kasvatada, kui neid ei osteta ja enamik toodangust läheb müügipõrsana tapasigadeks.

Seakasvatuse huvides tuleb siin olukorda otsustavalt muuta. Tuleb kohustada põllumajandusühistuid asutama sigade tõufarme ja Elusloomade Varumise Kontorit teostama tõusigade plaanikohast ostu-müüki tõufarmide, kuldijaamade, kolhooside, sovhooside ja seakasvatustrustide vahel Riikliku Tõulava poolt väljatöötatud paigutusplaani ja kontraheerimislepingute alusel. Siis kasvataksid sugulavad juba varakult tõuloomi ja ühtlasi oleks ka kindlustatud nende turustamine.

Maakondade põllumajandusosakondade andmeil oli 1. jaanuaril 1948. a. Eesti NSV-s 1279 kuldijaama.

Loomakasvatuse arendamise 1948. aasta plaanis ettenähtud emiste arvu paaritamiseks Eesti NSV-s on vajalik ca 1000 kuldijaama, nende otstarbekohase paigutamise ja kasutuse juures.

Kui arvestada, et enne Suurt Isamaasõda oli Eesti NSV-s ca 700 kuldijaama, näib, et kuldijaamadega on asi kõigiti korras. Vajadus on rahuldatud, eelsõjaaegne tase on saavutatud ja isegi ületatud 83% võrra.

Olukord osutub aga hoopis teistsuguseks, kui teame, et mõnes külanõukogus asub üle 10 kuldijaama, kuid esineb rida valdu (Tali, Saue jne.), kus ei leidu ühtegi. Kuldijaamade asukohtade juhuslikkus tuleb likvideerida ja vajadusekohane paigutus läbi viia, millele senini zoo-veterinaarjaoskondade zootehnikud on vähe mõelnud.

Lisaks sellele on olemasolevaist kuldijaamade kultidest tõuraamatusse võetud ainult 8,6%.

Olemasolevate kuldijaamade kultide tõuline ja zootehniline väärtus on võrdlemisi madal, mida tunduvalt on põhjustanud Elusloomade Varumise Kontori „vaikne uinumine" seakasvatuse alal.

Veel käesoleval suvel tuleb kõik kuldijaama kuldid zootehnikute poolt kontrollida ja nn. „seasolkijad" massaretustöös asendada väärtuslike kultidega.

Vähe sellest, et tõuaretuse osas korda seame sugulavad. Rohkem kui kunagi varem tuleb teostada eesrindlikku plaanilist massaretust, parandades pidamis- ja söötmistingimusi, vältides sugulusaretust ja alaväärtuslike isasaretusloomade kasutamist.

Märgitud puuduste kõrvaldamine seakasvatuse alal eeldab kõigi sellel alal tegutsevate asutuste tihedat koostööd, mille raskuspunkt asub Suurt Valget Tõugu Sigade Riiklikul Tõulaval.

Antud ülesannete täitmise edukus eeldab, et Suurt Valget Tõugu Sigade Riiklikule Tõulavale loodaks normaalsed töötamisvõimalused, vajalik baas, millele, lisaks endise Eesti Seakasvatajate Seltsi säilinud varadele, anda Suurt Valget Tõugu Sigade Riiklikule Tõulavale kui otsesele järglasele üle ka endise Kuremaa Seakasvatuse Katsejaama maja.

Toodud kaalutlusil esitan käesoleval nõupidamisel seakasvatuse sektsioonile pidada vajalikuks:

1) Maakondade põllumajandusosakondade seakasvatuse zootehnikuile, samuti zoo-veterinaarjaoskondade zootehnikuile, korraldada 1948./49. a. talvel täienduskursused seakasvatuse alal.

2) Kolhooside, sovhooside, seakasvatuse trustide ja põllumajandusühistute seakasvatuse masskaadri väljaõpetamiseks organiseerida lühema õppeajaga kool, kuhu vastavad organisatsioonid oma töötajaid suunavad.

3) „Eesti Põllumajanduse" ja „Talurahvalehe" veergudel süstemaatilist seakasvatuslike küsimuste käsitamist, eriti seoses kollektiviseerimisega.

4) Veel käesoleval aastal vene keelest eesti keelde tõlkida: prof. A. P. Redkini „Seakasvatus" ja P. N. Kudrjavtsevi „Käsiraamat seakasvatusfarmide juhatajaile".

5) Eesti NSV Teaduste Akadeemia Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi Väikeloomakasvatuse Sektori poolt tööle rakendada väikelooma- ja seakasvatuse katsejaam.

6) Sigade jõudluskontroll muuta kohustuslikuks sugulavadele, õppemajandeile, põllumajandusühistuile, kolhoosidele ja seakasvatustrustidele.

7) Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil kohustada Elusloomade Varumise Kontorit teostama plaanikohast tõusugusigade müüki Riikliku Tõulava poolt kinnitatud paigutusplaani ja kontraheerimise alusel.

8) Keelata Eesti NSV-s paaritamine tunnustamata kultidega.

SIGADE SÖÖTMISE KORRALDAMINE SEAKASVATUSE EDUKUSE TÕSTMISEKS EESTI NSV-s

Prof. E. LIIK

Põllumajandusteaduste doktor

Seakasvatuse peamiseks ülesandeks on töötavale rahvale liha ja rasva tootmine, milleks seal teiste koduloomadega võrreldes on mitmed eelised:

1. Siga on võrdlemisi kiire kasvu ja suure sigivusega. Siga saavutab juba noorelt füsioloogilise ja majandusliku küpsuse. Nii näiteks võivad noornuumikud juba 6—7-kuuselt tapaküpseks saada, kaaludes 90—100 kg; 8—9-kuulisi nooremiseid võib esimest korda paaritada nii, et umbes aastane emis annab juba esimesi põrsaid. Siga võib poegida kaks korda aastas, andes kahekordsel poegimisel umbes 20 põrsast.

2. Siga kasutab söötasid liha ja rasva tootmiseks paremini kui teised loomad. Näiteks tarvitab veis 1-kg juurdekasvuks 5,9—7,9 kg tv (keskm. 6,9), siga aga 2,1—4,2 kg tv (keskm. 3,2); seega kulub 1 kg sealiha tootmiseks umbes 2 korda vähem söötasid kui 1 kg veiseliha tootmiseks.

3. Siga annab väga suure toiteväärtusega ja maitsvaid saadusi. Nii näiteks on 1 kg sealiha toiteväärtus 2700 kalorit (suurt), 1 kg veise- ning lambalihal aga 1400—1600 kalorit, seega on sealiha toiteväärtus umbes 70—90% suurem.

4. Siga annab suhteliselt palju kasulikke söödavaid produkte ja teisi saadusi. Nuumsea tapakaal on 75—85% eluskaalust, veisel ja lambal 40—60%. Peale liha ja rasva leiavad kasutamist peaaegu kõik saadused, mis siga annab (harjased, sooled, veri, sõnnik, kondid, nahk).

5. Seakasvatuse sisseseadmine on võimalik igas majapidamise liigis. Sigu on võimalik pidada nii laudas kui ka karjamaal. Sea kui kõikesööja looma kaudu on võimalik kõige kasulikumalt väärindada lõssi, kartuleid, teravilja, köögi- ja veskijätteid ning teisi toiduainetetööstuse jätteid, muutes neid sealihaks ja -rasvaks.

Eriti kasulik on suurejoonelise seakasvatuse sisseseadmine sotsialistlikes suurmajandites, kus on võimalik väga mitmesuguseid töid, nagu söötade ettevalmistamine, laialikandmine, sõnniku väljavedu jne., mehhaniseerida ja ratsionaliseerida, muutes sellega inimese töö palju kergemaks, meeldivamaks ja efektsemaks.

Seakasvatuse tähtsust arvestades tuleb meil käesoleval stalinlikul viisaastakul seakasvatus taastada ja ületada ennesõjaaegne tase. Sigade arvu tõstmiseks on esmajärgulise tähtsusega sigade otstarbekohase söötmise korraldamine.

Selleks peame peale kõige muu tuttavad olema mõningate teaduslike alustega, millel baseerub sigade, eriti nuumsigade, otstarbekohane söötmine. Analüüsides nuumamisel saadava juurdekasvu koostist selgub, et noorel seal juurdekasvu kuivollus koosneb eeskätt proteiinist (lihas), sellele järgnevad rasv ja mineraalained. Vanal loomal aga koosneb juurdekasv esijoones rasvast, kuna liha on palju vähem. Vanal seal lihaskiude juurde ei kasva, need ainult tursuvad.

Sellest lähtudes peab andma nooremale seale valgurikkamaid söötasid, mis võiksid produtseerida liha, vanemale seale aga rasva produtseerivaid söötasid. Nende hulka kuuluvad säärased söödad, mis sisaldavad rohkem süsivesikuid, nagu kartulid, juurviljad, teraviljad jne.

Et saada suuremaid ja väärtuslikumaid juurdekasve, tuleb hoolitseda ka mineraalainete ja vitamiinide vajaduse rahuldamise eest, eriti on see olulise tähtsusega veel kasvavate noorsigade juures. Ilma vitamiinideta ja mineraalaineteta ei ole sea tervis korras ja loomulikult ka ei saa siis loota sigadelt häid juurdekasve.

Sigadele otstarbekohase söödaannuse koostamisel tuleb arvestada ka seda, et siga üldiselt kasutab mäletsejaist loomadest ja hobustest halvemini kiurikkaid söötasid. See peaks olema ka arusaadav, kui meenutada sea seedeelundite iseärasusi. Nii on sea seedekanali maht ja soolte pikkus suhteliselt väiksemad. Sea soolikas on 10—16 korda kehast pikem, mäletsejail aga 22—30 korda; seedeelundite maht liitrites on seal 15—20% eluskaalu kg-dest, seega 100-kg seal 15—20 liitrit, veisel on see maht aga 100 kg eluskaalu kohta umbes 3 korda, lambal 4—4,5 korda ja hobusel 1,5 korda suurem.

Siga kasutab kõige paremini sääraseid söötasid, mille orgaanilisest ainest on vähemalt 80% seeduv. Sellise kõrge seeduvusega on oder, kartul ja lõss, mis meie oludes ongi tähtsamad sigade söödad.

Kõiki sigade söötasid ei jõua ettekandes iseloomustada ja selle järele ei ole arvatavasti ka tarvidust; käsitlen peamiselt olulisemaid tegureid, eriti neid, mida NSV Liidu teistes vabariikides on rohkem uuritud.

Nagu arvukad katsed on näidanud, tuleb seale kui kõikesööjale loomale anda söödaannuses nii taimseid kui ka loomseid söötasid. Sel puhul on nuuma efekt palju parem kui ühekülgsel söötmisel. Eriti on see maksev noorte sigade kohta. Tartu Riikliku Ülikooli Väikelooma- ja Linnukasvatuse Katsejaamas söödeti katseks ühele rühmale sigadele, kelle eluskaal oli 103—138 kg, ainult taimseid söötasid, ja nimelt 55% söödaühikuist oa + odra + kaerajahu ning 45% aurutatud kartuleid;

II rühmale söödeti oajahu asemel jõusöötade segus tursajahu ja samuti 45% aurutatud kartuleid;

III rühmal oli oajahu jõusöötade segus asendatud tursajahu+linnaseidudega; 45% oli samuti aurutatud kartulid.

Katsed näitasid, et söötes sigu ainult taimsete, küllalt valku sisaldavate söötadega (umbes 500 g oajahu sea kohta päevas) osutus kasvuhoog ligi 24% ja söödakasutus 10% väiksemaks kui sigadel, kes said söödaannustes 150 g tursajahu päevas. Parim söödakasutus saavutati, kui rasvasigade söötmisel oli söödaratsioonis kogu vajalikust valgust 25% kalavalku.

Noorte, kuni 50-kg eluskaaluga sigade juures on loomsel söödal veel suurem tähtsus. Loomse söödana tulevad meil kõne alla lõss ja vadak, mida on rohkem kui kala- ja lihajahu. Lõss on meie oludes esmajärgulise tähtsusega loomne sööt, see on kõrge seeduvusega (95%) ja tema valgu bioloogiline väärtus on täielik. Seda võib sööta värskelt, rõõskpiimana või hapupiimana noornuumikuile umbes 3—5 liitrit päevas, vanematele sugusigadele võib sööta isegi kaks korda niipalju. 1,25—1,5 liitrit lõssi asendab oma toiteväärtuselt 100 g kalajahu.

Võipiim on sama väärtusega mis lõss. Neid mõlemaid arvatakse söödaühikusse ühtlaselt (6—7 kg).

Nõukogude Liidu vanemates vabariikides pannakse suurt rõhku lõssi hapendamisele puhaskultuuride (atsidofiliini) abil. Atsidofiliiniga hapendatud lõssi kvaliteet on parem. Seda on eriti hea sööta põrsastele. Piima hapendamiseks läheb tarvis paar tünni, mahuga 50—60 l, Celsiuse termomeeter ja bakterite puhaskultuuri atsidofiliini.

Ma ei hakka siin selle valmistamise retsepti tooma, seda võib leida igas NSV Liidu paremas seakasvatuse õpikus. Lõssi hapnemine võtab aega 10—12 tundi.

Prof. Redkin soovitab atsidofiliiniga hapendatud piima hakata söötma juba viiepäevastele põrsastele ja anda seda vähemalt

kolm korda päevas, eriti siis, kui emisel on vähe piima. Normideks on ette nähtud 5.—8. päeval 40 sm^3, 8.—10. päeval 50 sm^3, 10.—12. päeval 60 sm^3, edasi tõuseb see hulk 18—19 päeva jooksul 100 sm^3, 20 päeva jooksul aga juba 120—150 sm^3. Seda normi suurendatakse veelgi, asendades sellega kogu piimahulga ratsioonis.

NSV Liidu teiste vabariikide sovhooside ja kolhooside seakasvatajate kogemused näitavad, et sääraselt hapendatud lõss on väga heaks profülaktiliseks vahendiks ja arstimiks imikpõrsastele. Ka meil korraldatud katsed näitavad, et hapupiimaga põrsaid söötes seedehäireid esineb palju harvem ja põrsaste tervislik seisukord on parem kui hapendamata lõssi andes.

Head mõju avaldab muidugi õigesti valmistatud atsidofiliin. Määrdinud nõud, õigetest temperatuuridest mittekinnipidamine ja korratult pastööritud piim väga sageli põhjustavad halvakvaliteedilise atsidofiliini saamist, mis just kutsub põrsastel seedehäired esile, mitte aga ei ravi neid.

Meil on ennemgi mitmel pool edukalt söödetud sigadele, eriti põrsastele, hapendatud lõssi. Seda võiksime veel suuremal määral kasutada, eriti võiksime katsetada lõssi atsidofiliiniga hapendamist.

Juustu valmistamisel saadaval vadakul on pool lõssi väärtust ja seda läheb söödaühikusse kaks korda rohkem. Seda võib edukalt sööta nuumsigadele. Kuremaal saadi 25—40-kg eluskaaluga sigade juures paremaid tulemusi siis, kui anti 0,5 kg jahu, 1 kg kartulite ja 1—2 kg lõssi kõrval 10—11 kg vadakut; sel puhul kulus 1-kg juurdekasvuks 3,8 sü. Suurtele nuumikutele pole lõssi tarvis, selle võib asendada vadakuga. Kuremaal saadi küllalt häid tulemusi, kui 96—160-kg eluskaaluga suurnuumikuile anti kuni 1,5 sü jahu ja kartulite kõrval vadakut vabalt, isu kohaselt. Kui vadakut on palju käes, võib seda suurnuumikuile õige palju ära sööta. Kuremaal sõid sead päevas ära isegi 40—50 liitrit vadakut.

Tähtsamad taimsed sigade söödad on teravili (30—60% söödaühikuist), kartul (30—50%) ja juurvili (15—20%); suvel ka karjamaarohi või muu haljassööt (eelnuumal kuni 30% sü, nuumal aga ainult pool sellest).

Teravilja tarvitavad NSV Liidu eesrindlikud seakasvatajad ka A- ja D-vitamiini allikana, eriti põrsastele, samuti tiinetele ja imetajatele emistele talvel ja varakevadel. Selleks otstarbeks kaera- või odraterad idandatakse. Idud on A- ja D-vitamiini rikkad. Need vitamiinid on olulise tähtsusega põrsaste kasvuks ja arenemiseks ning tervise korrashoidmiseks. Terade idandamisega

on meie kanakasvatajad tuttavad, nii võiksime neid idandada ka põrsaste ja sugusigade jaoks talvel ja varakevadel, kui vitamiinidest kipub puudus tulema.

Nõukogude Liidu teistes vabariikides teostatud katsed ja vaatlused on tõendanud, et idandatud terad on tiinetele emistele söötmisel väga soodsalt mõjunud embrüode arenemisele: põrsad on sündinud tugevatena ja energilistena. Imetajatele emistele söötmisel suurendavad idandatud terad emise piimatoodangut, mis omakorda mõjub soodsalt ka põrsaste arenemisele.

Idandatud terade söötmisega tuleb põrsaid ja sigu harjutada. Imikpõrsastele antakse algul 10—15 g, võõrdepõrsastele 20—30 g päevas. 5—7 päeva jooksul suurendatakse normi järk-järgult imikuil kuni 50 g ja võõrdepõrsastel kuni 75—80 g. Tiinetele ja imetajatele emistele antakse algul 40—60 grammi ja suurendatakse normi järk-järgult kuni 200—300 grammini päevas.

Seda peaksid katsetama ka meie eesrindlikud seakasvatajad.

Mainitud peasöötade kõrval tuleb sigade söötmisel kasutada veel mitmesuguseid kõrvalsöötasid, et olemasolevate peasöötadega oleks võimalik suuremal arvul sigu kasvatada ja nuumata.

Kõrvalsöötadena esinevad heinajahu, silosööt, käärimistööstuse ja mitmesugused teised jäätmed jne.

Nagu haljassööt ise, nii on ka sellest valmistatud silosööt sigadele hästi vastuvõetav.

Hea kiuvaestest taimedest valmistatud silosööt võib esijoones kõne alla tulla kesikute ja sugusigade söödana. Sugusigadele on söödetud head silosööta (näit. loomakapsastest) heade tulemustega kuni 9 kg päevas, noornuumikuile umbes 2 kg päevas, suurnuumikuile aga rohkem. Liig rohke silosööda andmine nuumsigadele pole siiski soovitav, sest see pidurdab juurdekasvu. Silosööta on parem anda vaheldumisi juurviljadega. Väga head silosööta saab valmistada ka aurutatud kartulitest. Eriti tähtis on kartulisilo valmistada suveks, millal kartulid muidu kergesti riknevad. Aurutatud kartulitest tehtud silo võib sööta niisama palju ja niisama edukalt kui kartuleidki. Toorkartulitest tehtud silo on palju halvem, nagu seda on näidanud Ülikooli Väikeloomakasvatuse Katsejaamas tehtud katsed.

Nõukogude Liidu eesrindlikud seakasvatajad ja teadusliku uurimise asutuste töötajad on jõudnud sigadele silosööda söötmise suhtes järgnevale otsusele: silosööt on sigadele tarvilik ja kasulik ning see peaks esinema kõigi sigade söödaratsioonis. Heakvaliteediline silosööt avaldab väga head dieedilist mõju sigade seedimisele. Poltaava Seakasvatuse Instituudi andmeil suurendab silosööt maomahlade eritamist 2—3-kordselt ja suurendab maomahla happesust 10—15% võrra.

Parimaiks silomaterjalideks sigadele on ristik, lutsern, vikikaer ja pelusk-kaer.

Liblikõielistest valmistatud silo varustab sigu ka valkude, vitamiinide ja Ca-ga. Silonormi tuleb järk-järgult suurendada, alates näiteks 0,3 kg ja tõstes selle kuni 3 kg; noornuumikuile, vabadele ja tiinetele emistele tiinuse I poolel ning kultidele anda kuni 4 kg, tiinetele emistele tiinuse II poolel 2 kg, imetajaile emistele kuni 2 kg, noortele kesikutele, alla 5 kuud, 1,0 kg, vanematele 1,5 kg.

Kartulisilo võib nuumsigadele anda kuni 10 kg. Silo söötmisel anda mineraalainetena söödakriiti või merglit 20—40 g päevas, sest silo sisaldab palju happeid.

Ka meil, eeskätt sovhoosides ja kolhoosides, tuleks suurt rõhku panna sigadele talveks silosööda valmistamisele.

Kõrvalsöödana võib sigadele sööta ka heinajahu. Head heinajahu saab noorelt niidetud lutsernist, noorest ristikheinast, noorest vikikaerast jne. Sigadele ei ole see muidugi mitte nii kohane kui mäletsejatele ja hobustele, sest siga kasutab kiudu halvemini. Noornuumikuile antakse seda kuni 5% söödaühikuist, vanematele rohkem, üle korra päevas pole siiski soovitav anda, vastasel korral nuuma tagajärjed tunduvalt halvenevad. Vanematele sugusigadele, eriti vabadele emistele, võib sööta rohkem, kuni 20—30% söödaühikuist. Hea heinajahu sisaldab vitamiine ja oma aluselise reaktsiooniga aitab ta neutraliseerida viljade happelist jääki. Heinajahu on hekslitest parem selles mõttes, et ta vähendab närimisvaeva ja teda on hea teiste söötadega segada, nii et sead ühes teiste söötadega söövad seda rohkem kui vastavaid heksleid.

Prof. Redkin ütleb, et lutserni- ja ristikheinajahu peab sigade talvistes söödaannustes tingimata esinema, sest ilma selleta on peaaegu võimatu katta sigade Ca ja D-vitamiini vajadust. Heinajahu võib valmistada vastavate veskite abil. Kui hein on hästi kuivatatud ja lühikeseks hekseldatud, võib seda purustada ka harilikul veskil.

Redkin soovitab anda ristikheina- või lutsernijahu suguemistele ja täiskasvanud nuumsigadele kuni 1—2 kg ja kultidele 1—1,5 kg päevas. 0,5—1 tundi enne söötmist panna see tünni kuuma veega, et ta pehmemaks muutuks. Enne etteandmist segada jõusöötadega.

Heinahekslite asemel võib anda sigadele ka õrnemaid aganaid, nagu meil seda peamiselt sugusigade juures praktiseeritakse. Aganaid anda pool vähemas koguses.

Tartu Riikliku Ülikooli Väikelooma- ja Linnukasvatuse Katsejaamas on tehtud katseid käärimistööstuse jäätmete, nagu kartulipraaga, linnaseidude ja pärmiraba, nuumsigadele söötmisega.

Kartulipraak, mida saadi Raadi viinavabrikust, oli väga vesine, sisaldades keskmiselt ainult 4,5% kuivollust, ja sü-sse tuli seda arvata kuni 25 kg.

Nuumsigadele, kelle eluskaal oli 80—110 kg, anti päevas 1,5 kg segajahu kõrval:

I rühmas praaka vabalt,

II rühmas 3,5 kg aurutatud kartuleid + praaka vabalt,

III rühmas aurutatud kartuleid vabalt.

(Segajahu koostis oli 0,65 kg odrajahu + 0,65 kg kaerajahu + + 0,20 kg räimejahu.)

Sead sõid I rühmas ca 17 kg ja II rühmas ca 9 kg praaka päevas.

Suured värske praaga annused ei mõjunud halvasti sigade tervisele ja pekile, küll aga pidurdasid tugevasti juurdekasvu.

Nuumsigadele 1,5 kg segajahu kõrval isu kohaselt aurutatud kartuleid või kartulipraaka söötes osutus juurdekasv 32% võrra kallimaks.

Edukam on kartulipraaka vähemal määral sööta: kuni ⅓ sü-t (7—9 kg) päevas.

Teiseks katsealuseks käärimistööstuse jäätmeks oli pärmiraba, s. o. pärmi valmistamisel järele jääv teraviljamass. (1 sü = 8,4 kg, 136 g seeditavat valku.)

Üle 30% söödaühikuist pärmiraba ei ole võimalik sigadele sööta selle suure mahu pärast. Optimaalseks annuseks on 10—15% söödaühikuist. Pärmiraba sööta ühes kartulite ja teiste suurema kontsentratsiooniga söötadega. Sööta tuleb pärmiraba värskelt. Nii võib küllalt edukalt sööta värsket pärmiraba nuumsigadele nuumale ettevalmistamise perioodil 10—15% sü-st päevas.

Linnaseidude söötmisel, mida läks sü-sse 1,5 kg ja sisaldas 154 g sv, osutus paremaks annuseks 400 g päevas. Söödakasutus oli siis hea (3,5 sü 1 kg juurdekasvuks). Linnaseidud aitasid osaliselt säästa loomset valku (kalajahu).

500—750 g linnaseidusid päevas osutus liig suureks annuseks, sest kõik sead ei suuda nii palju ära süüa, söödakasutus oli halvem (4,3 sü 1 kg juurdekasvuks) ja tapakadu suurenes.

NSV Liidu vanemates vabariikides tarvitatakse veel söötade pärmistamist. Prof. Redkin oma 1944. a. ilmunud seakasvatuse raamatus ütleb pärmistamise kohta järgmist. Pärmistamine on üks paremaid söötade ettevalmistamise viise. Pärmistatud söötade söötmine on levinud eesrindlikes seakasvatustes. Pärmistamise peamõte seisab selles, et söötadele lisatud pärm paljuneb,

samuti tekib rohkem piimahappe baktereid, mis teevad sööda maitsvamaks, tõstes sellega sigade söögiisu. Pärmistamisel suureneb söötades pärmi mõjul B-vitamiini hulk.

Söötade pärmistamisel tuleb aga arvestada ka toitainete kadu, sest osa neist muudetakse pärmiseente mõjul alkoholiks ja süsihapu gaasiks. Pärmistamise peamõte seisab seega sööda maitsvamaks muutmises.

Mõni sõna ka mahlastest sigade söötadest, kuhu kuuluvad peamiselt juurviljad, kartul ja silosööt, millest juba kõnelesin.

Mahlased söödad on kergesti seeduvad, sisaldavad A-, B- ja C-vitamiine. Eriti rikkad nende vitamiinide poolest on punane porgand ja kõrvits. Juurvilju peab talvises söödaannuses tingimata esinema. Nad teevad selle loomulikumaks, mahlasemaks.

Akadeemik Kulagin oma uurimistega näitas, et mahlaste söötade andmine vabadele emistele paaritusajaks ettevalmistamisel soodustab munarakkude arenemist, tõstes sigade sigivust. Seega on mahlastel söötadel eriti suur tähtsus just sugusigade söötmisel, kelle söödaannustes neid tingimata peaks esinema. Mahlastel söötadel on väga hea mõju ka seedimise korrashoidmisele. Meil antakse sigadele üldiselt vähe juurvilju, sest neid kasvatatakse veel vähe. Juurviljade kasvatamist tuleks tunduvalt suurendada, nii et sigadele söötmiseks jätkuks 6—8 kg juurvilja.

Kartul on meie oludes lõssi ja vilja kõrval üks sigade peasöötasid. Et kartuli söötmise efekt oleks kõige suurem, tuleb seda sööta aurutatult. Toorkartuli seeditavus on 86%, aurutatud kartulil aga 93%. Seakasvatuse katsejaamade katsete andmeil oli aurutatud kartulite söötmisel sigade juurdekasv 669 g, toorkartuli söötmisel aga ainult 286 g päevas. Ka söödakasutus oli aurutatud kartuli puhul ligi 2 korda parem kui toorkartuli puhul. Vastavad tööstused peaksid hakkama valmistama kartuliaurutajaid, sest meie kolhoosidel tuleks need kohe soetada. Veel parem on, kui masina-traktorijaamade juurde organiseeritakse kartuli liikuvaid aurutajaid. Aurutatud kartuleid võiks sööta sigadele, eriti nuumsigadele, umbes 30—40% sü. Suveks tuleks kolhoosides kartulid tingimata sileerida. Seega väldime kartulite rikkiminekut.

Et nuumsigade söötmine oleks otstarbekohane, peame juba nuumama asudes selgusel olema, milliseid eesmärke me nuumamisega peamiselt taotleme. Kui me tahame nuumamisel eeskätt head liha saada, jättes rasvakvantumi tagaplaanile, siis tuleb tarvitada lihhanuuma viisi. Lihhanuuma jaoks valitakse nuumkesikud, mitte vanad täiskasvanud sead, sest need kasvatavad liha vähe. Lihhanuuma hulka kuulub ka meil rohkem tuntud peekoni-

nuum, mille juures sigu nuumatakse kuni 90—100-kg eluskaaluni, et saada võrdlemisi õhukest (selja keskelt 2,3—3,5 sm, I ja II sordi jaoks, turja pealt 5 sm), kuid paksuselt ühtlast kõva ning täiesti valge värvusega pekki ja rasvaga läbikasvanud tihedat paksu liha. Söötadeks on selle nuumamisviisi juures meie oludes peamiselt vili (30—60% sü), kartul (30%) ja lõss (25—30%). Lõssi puudusel võib seda asendada kalajahuga. Kõrvalsöötadena võib kasutada mitmeid teisi juba mainitud söötasid õiges vahekorras. Suvel võivad kuni 60—70-kg eluskaaluga sead ka väljas koplis viibida. Edasi aga toimub nuumamine juba laudas. Noornuumikud kasutavad söötasid palju paremini kui suurnuumikud. Ka on meie endistes eksporttapamajades, praegustes lihakombinaatides, peekoni valmistamiseks vastavad seadised olemas. Minu arvates võib noornuumikute kasvatamine mõjuda soodsalt ka sigade arvu, seega ka emiste arvu suurenemisele, sest sigade aastane ringkäik suureneb. Peekonsiga on tapaküps juba 6—7-kuuselt, seda arvestades oleks kasulik osaliselt ka noornuumikute kasvatamine taastada.

Teine nuumamisviis on nn. poolrasvanuum. Selle viisiga tahetakse saada rohkem pekki ja rasvast liha kui eelmise viisiga. Akadeemik Ivanovi järgi lähevad sead selle viisi tarvitamisel nuumale 65—80-kg eluskaalu juures ja nuum lõpetatakse 130—145-kg eluskaalu juures.

Seda nuuma saame läbi viia ka vähema valgu hulgaga. Sööda kulutus 1-kg juurdekasvuks akadeemik Ivanovi järgi kogu nuuma ajal ei tohiks ületada 4,5 sü täisverelistel ja 5 sü segaverelistel sigadel. Söötmisnormidena soovitatakse tarvitada NSV Liidus üldiselt kasutatavaid norme, mis on toodud kirjanduses.

Selle nuumamisviisi juures saab suuremal määral tarvitada eelnuuma perioodil igasuguseid koduseid odavamaid ja mahukamaid sigade söötasid. Sellega harjutame sigu rohkem sööma, nii et nad pärast pärisnuumal söövad ka pärisnuumasöötasid rohkesti ja päevased juurdekasvud on suured (isegi kuni 1 kg päevas). Selle nuuma kestus ei veni ka pikale, nii et see on teataval määral kiirnuum.

Kolmas nuumamisviis on rasvanuum. Selle eesmärgiks on saada sealt eeskätt palju pekki ja ploomirasva. Selleks otstarbeks on kõige kohasemad vanemad sead, akadeemik Ivanovi järgi näiteks 1—2-aastased sead. Rasvanuumal tuleb seale sööta süsihüdraatiderikkamaid söötasid, nagu kartuleid, teravilja jne. Tuleb hoolt kanda, et siga rohkem sööks, siis kasvatab ta rohkem pekki. Söötade valikul tuleb algul võtta söödaannusesse mahukamaid ja odavamaid söötasid, lõpu poole aga kontsentreeritud jõusöötasid. Nuumata kuni 150—180 kg-ni. Liig raskeks nuumata pole tasuv.

Kuremaa katsetamisel näiteks kulus 100—131-kg eluskaalu juures 1 kg juurdekasvuks 3,8 sü, 131—180-kg eluskaalu juures aga 4,0 sü ja 188—251-kg eluskaalu juures 6,7 sü.

Et saada head teralist, kõva ning hästi säilivat väärtuslikku pekki, ei või pekisigadele kõiki ettejuhtuvaid söötasid vabalt sööta. Nii teevad mitmesugused rasvarikkad jätted, nagu õlikoogid, kalajätted ja isegi suurel hulgal antud kliid peki õliseks ja pehmeks. Hea kõva peki annavad kartul, oder ja hernes.

Pekisigadena võib kasutada ka vanu väljapraagitud suguemiseid.

Edasi toon veel olulisemaid jooni sugusigade otstarbekohasest söötmisest.

Sugusigade söötmisel suvel on olulise tähtsusega sigade koplid. Sigade koplid-karjamaad aitavad palju kaasa selleks, et sea seedeelundid mahukama karjamaasöödaga kohanevad. Säärased sead kasutavad siis ka talvel paremini odavamaid ja mahukamaid söötasid, nagu aganaid, heksleid, juurikaid, kartuleid jne.

Koplirohuga saavad sead ka väga tarvilikke vitamiine. Ka mõjub värskes õhus liikumine eriti hästi keha arenemisele ja üldse tervisele: sead muutuvad haigustele vastupidavamaks, põrsad sünnivad tugevamad jne.

Ühtlasi teevad koplid seapidamise odavamaks, sest emised saavad suure osa oma toidutarbest koplirohuga rahuldada.

Koppel võimaldab kokkuhoidu ka sigade talitamise töödes. Sigala sulgude koristamine ja parandamine jäävad koplite puhul ära.

Koppel koos selles asetseva sigade onniga võimaldab laudas nuumsigadele rohkem ruumi, sest sugusigade äraoleku ajal võib nende sulgudes pidada nuumikuid.

Koplite rajamine nõuab küll esialgu veidi rohkem tööd, kuid edaspidi on sellest tööst tulenev kasu väga suur. Igas sovhoosis, kolhoosis ja teistes majandites, kus sigu kasvatatakse, peaksid olema sigade koplid. Kopleid peaks olema vähemalt 3—4 või veelgi rohkem, siis saab neid otstarbekamalt kasutada: ühed puhkavad, teised on kasutamisel. Koplite eest tuleb hoolt kanda, et rohukasv oleks lopsakas ja kamar koosneks õrnematest kiuvaesematest taimedest, nagu aasnurmik, valge ristik ja punane ristik (ühele hektaarile keskmise niiskusega ja keskmise mullaga maale külvata näiteks 13 kg punast ristikut, 13 kg aasnurmikut ja 8 kg valget ristikut). Ühest hektaarist lopsaka rohukasvuga pinnast jätkub suveks kuni 20 emisele. Parajas konditsioonis vabad emised ja tiined emised tiinuse I poolel võivad oma toidutarbe hea kopli puhul kuni 100%-liselt rahuldada. Vastasel korral, olenevalt rohukamarast, tuleb lisada tarvidust mööda jõusööta, kartuleid, lõssi või mõnd teist sööta sellisel mää-

ral, et sugusiga oleks parajas konditsioonis. Tiinuse II poolel looted kasvavad võrdlemisi palju, seepärast anda siis ka rohkem jõusööta.

Imetajatele emistele tuleb aga igal juhul koplis olles lisasööta anda, sest nad ei jõua niipalju rohtu ära süüa, et võiksid ilma kehakaalu tunduva alanemiseta põrsastele tarvilikul määral piima toota. Põrsad kasvavad esimesel 3 nädalal, kui nad ainult emise piima saavad, kuni 150 g päevas; 10-põrsaline pesakond kasvab seega 1500 g, mis koosneb peamiselt lihast (valgust).

Sellest nähtub, et emis peab saama võrdlemisi palju valku. Ta ei jõua isegi nii palju ära süüa ja jääb harilikult imetamise ajal kõhnemaks, kuid harilikult võtab ta vabal ajal jälle juurde.

Imetajale emisele tuleb seega anda valgurikkamaid söötasid, nagu vilja, kliisid, lõssi või kalajahu jne., et saada tarvilikul määral valku. Iga imetada oleva põrsa kohta võiks umbkaudselt anda 0,25—0,50 sü segajõusööta. Tingimata anda ka mineraalaineid, mida emis piimaga palju eritab (10 põrsale antava piimaga eritab ta päevas 16—17 g CaO ja 9—10 g P_2O_5). Sellele lisaks tuleb arvata veel organismi jaoks tarvisminev mineraalainete hulk.

Mineraalainete tarbe võime rahuldada 10—30 g söödakriidi või söödafosfaadi näol, olenevalt söödaannuse koostisest.

Vältida tuleb rikkiläinud söötade andmist nii tiinetele kui ka imetajatele emistele, mis esimestel võib esile kutsuda abordi, imetajatel aga põrsaste seedehäired.

Lõpuks mõni sõna ka sigade söödaannuse konsistentsist. Nagu katsed Tartu Riikliku Ülikooli Väikelooma- ja Linnukasvatuse Katsejaamas on näidanud, on kõige kasulikum anda söötasid paksult, tahke pudruna. Vesise söödaannuse juures sead kasutavad seda halvemini ja teevad ühtlasi lauda väga virtsaseks.

Sellega tõin esile ainult olulisemaid jooni sigade otstarbekohasest söötmisest. Rakendades ja levitades eespool toodud juhendeid sigade otstarbekohaseks söötmiseks aitame suurel määral kaasa selleks, et neljanda viisaastaku plaan meie seakasvatuse osas mitte ainult ei täideta ja ületata, vaid et seakasvatus võiks edaspidi järjest suureneda, varustades meie töötavat rahvast sääraste tähtsate toiduainetega nagu sealiha ja -rasv. See omakorda soodustaks ka piimakarja arenemist, sest lihaga varustamine langeks sigade arvele, kel on selleks suured eelised.

Kokku võttes võime konstateerida:

Seakasvatuse peamiseks ülesandeks on meie töötavale rahvale liha ja rasva tootmine. Liha ja rasva tootmiseks on seal teiste põllumajanduslike loomadega võrreldes suured eelised.

Arvestades seakasvatuse tähtsust, tuleb meil käesoleval stalinlikul viisaastakul seakasvatus taastada ja ületada sõjaeelne tase.

Sigade arvu tõstmiseks on esmajärgulise tähtsusega sigade otstarbekohase söötmise korraldamine, milleks on tarvis läbi viia järgmist:

1. Edukaks sugu- ja nuumsigade pidamiseks on taimsete söötade kõrval tingimata tarvilikud ka loomsed söödad. Eesti NSV-s on peamiseks loomseks söödaks lõss, mille saamist seakasvatajaile võimaldada senisest suuremal määral.

2. Lõssi paremaks kasutamiseks see hapendada, kusjuures on soovitav hapendamiseks kasutada puhaskultuure (atsidofiliini).

3. Lõssi puudumisel kasutada loomse valgu saamiseks vadakut ja kala- või lihajahu. Kala- ja lihajahu tootmist organiseerida kala- ja lihakombinaatides (ca 1000 tonni aastas).

4. Valgurikaste taimsete jõusöötade säästu otstarbel tuleb organiseerida sigade söötmiseks valgurikka heinajahu (ristikheina- ja lutsernijahu) tootmist.

5. Sigade tervishoiu ja tootlikkuse tõstmise seisukohalt organiseerida igas sovhoosis, kolhoosis ja teistes seakasvatusmajandeis talveks väärtusliku silosööda valmistamist.

6. Talvel ja varakevadel põrsaste ja sugusigade tervise korrashoidmiseks sööta neile otri ja kaeru idandatult.

7. Kartulite, kui meie sigade ühe peasööda, paremaks kasutamiseks sööta neid sigadele aurutatult. Selleks organiseerida põllumajanduslike masinaühistute või masina-traktorijaamade juurde kartulite mehaanilised aurutajad.

8. Kartulite väärtuse säilitamiseks suvel neid sileerida.

9. Sigade sigivuse, tervise ja tootlikkuse parandamiseks igas sovhoosis, kolhoosis ja teistes vastavates majandites organiseerida sigade jaoks senisest suuremal määral juurvilja kasvatamist ja sigadele talvel juurvilja söötmist.

10. Juurviljade ja kartulite purustamiseks organiseerida töötustes vastavate masinate valmistamist.

11. Sigade edukaks suviseks pidamiseks igas sovhoosis, kolhoosis ja teistes majandites organiseerida sugusigade koplid.

12. Kodumaiste söötade täielikumaks kasutamiseks võtta tarvitusele kõik sigadele sobivad toiduainetetööstuse jäätmed, nagu linnaseidud, pärmiraba, praak, sööklate toidujäätmed jne.

13. Sigade arvu ja tasuvuse suurendamiseks ning seakasvatuse mitmekesistamiseks taastada osaliselt noornuumikute kasvatus.

14. Sigade varustamiseks mineraalainetega ja vitamiinidega organiseerida vastavate mineraalainete segude valmistamist.

15. Propageerida seakasvatajate hulgas õiget söötmisviisi paksu, mitmekesise, toitaineterikka söödaga. Emiste sigivuse tõstmiseks sööta vabu emiseid enne paaritamist senisest tugevamalt.

16. Põrsaste surevuse vähendamiseks ja nende arenemise ning kasvu kiirendamiseks sovhoosides, kolhoosides ja teistes vastavates majandites panna suurt rõhku põrsaste söötmise korraldamisele.

SIGALATE KORRASTAMINE JA SEAKASVATUSTÖÖDE MEHHANISEERIMINE KOLHOOSIDES

J. KAARMA

Pärnumaa täitevkomitee põllumajandusosakonna loomakasvatussektori juhataja

Meie noortes kolhoosides puuduvad esialgu täielikult otstarbekohaselt ehitatud sigalad, kuhu oleks võimalik mahutada suuremat seakarja. Et uute sigalate ehitamiseks kulub paratamatult aega nii ehitusmaterjalide muretsemiseks kui ka ehitustööde lõpuleviimiseks, on tarvis esialgu kiiresti läbi viia olemasolevate ühistatud hoonete kolhoosi sigalaks ümberkorraldamine.

Sobiva ehituse leidmisel tuleb kõigepealt planeerida sulgude ruumiline asetus ja süsteem. Ruumi 8,5-meetrilise sisemise laiuse juures on võimalik ehitada 2 rida taani süsteemi sulge; kombineeritud süsteemi juures, kus üks rida sulge on liht- ja teine taani süsteemi, kulub sisemist ruumi 1 m võrra vähem. On aga ümberehitatava hoone sisemine laius veel vähem, tuleb leppida kahe rea lihtsulgudega. Kasutamisele võivad tulla ka niinimetatud poolpuhtad sulud.

Kui ümberehitatav hoone on liig kõrge ja seetõttu talvel külm, siis tuleb võimalust mööda lasta lagi madalamale või täita põrandaalune nii, et lauda siseruumi kõrgus ei ulatuks üle 2,5 m.

Kõrge alusmüüri puhul tuleb see isoleerida kas laud- või telliskivivoodriga, jättes voodri ja müüri vahele väikese õhuvahe. Massiivsed maakivist seinad on talvel külmad, niisked ja härmatunud. Viimase vältimiseks tuleb maakivist seinad tingimata voodriga katta, jättes voodri ja seina vahele õhuvahe. Praktilisi kogemusi sel alal on Vana-Võidu õppemajandil Viljandimaal, kus sigala maakivist seinad vooderdati seestpoolt serviti telliskividega, jättes seina ja voodri vahele poole kivi laiuse õhuvahe.

Sigala lagi peab olema kindel ja soojustpidav. Seepärast on otstarbekohane katta lagi 15 sm paksuse saepuru- või turbamullakihiga. Kui laudapealset tarvitatakse põhkude hoidmiseks, tuleb saepuru katta pindlaudadega.

Kuni 50 sea jaoks ettenähtud sigalates piisab talvel soojenda-

miseks köögipliidi soojendamistruubist, mille võib ehitada täielikult lauda poolele. Suuremates sigalates tuleb aga ehitada lisaahi. Hoone sigalaks ümberkorraldamisel on tarvilik sigalaga otsesesse ühendusse ehitada ka köök ja rajada sigadele suluaiad. Kui uue sigala ehitamine on kavatsusel ligemail aastail, on köögi kasutamine samuti ajutise iseloomuga, mistõttu, et vältida suuri ehituskulutusi, köök tuleb ehitada lihtsa juurdeehitusena hädapäraste talituste läbiviimiseks. Kolhoosi teenindamiseks kinnitatud zootehnikuil ühes ehitusala eriteadlastega tuleb kohapeal selgitada olemasolevate hoonete otstarbekohasus sigalaks ümberehitamiseks ja teha vastav ümberehitamise kavand, mis vastaks kõigile sobiva sealauda väljakujundamise nõuetele.

Teiseks otstarbeks ehitatud hoone sigalaks ümberehitamine on siiski hädaabinõu ja on mõeldud esialgsest olukorrast väljapääsemiseks.

Võib julgesti öelda, et uus otstarbekohaselt ehitatud ja mehhaniseeritud sigala on seakasvatuse edu aluseks. Seepärast tuleb noortel kolhoosidel oma seakarja suurendamiseks varakult mõelda uute suursigalate ehitamisele.

Majapidamishoonete asukoha planeerimisel tuleb arvestada loomade talitamise ökonoomsust, seejuures tuleb aga kinni pidada sanitaar-zootehnilistest ja tulekaitse eeskirjadest. Sigala olgu elamukvartalist vähemalt 200 m kaugusel, allpool valitsevaid tuuli, reljeefilt madalamal ning sigade jooksuaedade ja koplitega ühenduses. Üksikute hoonetegruppide vahele on soovitav istutada leht- ja okaspuid, mis tulekahju puhul moodustavad loodusliku tuletõkke, pidurdavad tuult, annavad suvel tarvilikku päikesevarju jne.

Sigala ehitamisel tuleb lähtuda sellest, et seakasvatuse suurendamisel oleks kerge sigalale tarviduse korral juurdeehitust teostada.

Sigalate ehitusmaterjalide valikul tuleb lähtuda ehitusmaterjali kättesaadavuse, selle vastupidavuse ja sigade tervishoiu nõuete tingimuste seisukohalt.

Alusmüür ehitatakse tavaliselt raudkividest, kuid see ei tohiks ulatuda lauda siseruumi. Maapinna niiskuse isoleerimiseks laotakse seina alla kiht telliskive või kasutatakse tõrvapappi.

Otstarbekohane on ehitada sigala seinad tulekindlast materjalist, nagu betoon- ja telliskividest. Sooja seina saab, kui kivid laduda serviti kolmes reas kahe vahega, millest seesmine vahe on täidetud turbapuruga või lubjaga segatud saepuruga. Kõrgemate hoonete puhul tuleb seinte vastupidavuse tõstmiseks laduda väline kiht lapiti.

Teises järjekorras võib sigala ehitada puumaterjalist, mis on aga vähema vastupidavusega ja tuleohtlik. Raudkivist võib seina teha vaid sel juhul, kui sigala kaetakse seestpoolt telliskivivoodriga, jättes voodri ja seina vahele õhuruumi; ilma selleta on seinad külmad ja niisked. Lae võib ehitada laudadest, mis soojapidavuseks tuleb katta saepuru või turbamullaga.

Katus olgu kerge, tulekindel ja vastupidav. Soovitav on ehitusmaterjaliks tarvitada plekki ja eterniitplaate. Eterniit on tulekindel ja väga kerge. Betoon-katusekivide puuduseks on nende raskus.

Sigala korralikuks valgustamiseks on sobivaks klaasipinna suhteks põrandapinnaga 1:18. Aknad ehitatagu peamiselt sigala lõunapoolsele küljele, põrandast 1,3—1,5 m kõrgemale, et valgus otse sulgudesse pääseks. Et sigala püsiks talvel soe, tuleb kasutada kahekordseid aknaid.

Õhusüsteemi üldnõudeks on, et rikutud õhk juhitaks ära niihästi lae alt kui ka põrandalt, kuhu laskuvad enamasti rasked ja mürgised laudagaasid. Ühtlasi tuleb hoolitseda selle eest, et värske sissevoolav õhk oleks eelsoojendatud. Nendele nõuetele vastab järgmine ventilatsioon. Sissevoolav värske külm õhk juhitakse tuulepüüdjaga varustatud õhu sissevoolu toru kaudu lauta soojendustruubile. Niiskuse ja kergete gaaside väljatõmbeks on sigala teises otsas, pikemates lautades teise ja viimase kolmandiku piiril, avar väljatõmbekorsten, mis algab lae alt ja lõpeb katuseharjast kõrgemal. Sigala vastasotsas võib raskete gaaside püüdmiseks olla veel üks õhu väljatõmbe korsten, mis algab põranda lähedalt.

Sigala kõrvalruumidest on tähtsam sigala köök, mis ehitatakse sigalaga otsesesse ühendusse. Köögi suurus oleneb sigade arvust ja kööki paigutatavatest sööginõudest ja köögiriistadest, nagu kartuliaurutajast, juurviljapurustajast ja aurutatud kartulite presspurustajast jne. Peale selle peab köögis ruumi leiduma vee- ja lõssinõude jaoks. Köögis olgu veel veepump või veekraan ja riiulid mitmesuguste riistade paigutamiseks. Köögiga vahetus ühenduses peaksid olema hoiuruumid jõusööda, kartuli ja juurvilja jaoks. Köögi põrand tehakse tsementbetoonist, vähese kallakuga vee äravoolamiseks, ning varustatakse vee äravoolu renniga.

Jõusöödaruum võib olla köögi kõrval või köögi lael suurusega, mis mahutab umbes kuu jooksul äratarvitatava jõusöödahulga. Jõusöödatagavara lael asudes tuleb jõusöödasalvest juhtida kööki toru, mille kaudu on hõlpus jõusööta kohale toimetada. Sööda valmistamiseks vajalikud kartulid ja juurvilja võib paigutada köögi kõrvalruumi või keldrisse. Kartulite ja jõusöötade hoiu-

ruumidele peab hobusega juurde pääsema. Silohoidla asetsegu samuti võimalikult köögi läheduses. Põhuruum sigalas ei tarvitse olla suur, sest põhku tarvitatakse ainult allapanekuks. Otstarbekohane on põhk asetada sigala laele, kust seda sigalasse võib alla lasta luugi kaudu.

Sigala juurde tuleb ehitada ka sõnnikuhoidla ja virtsakaevud. Sõnnikuhoidla tuleb rajada võimalikult lauda lähedale, laudauksega kohastikku. Sobivam asukoht on lauda põhjapoolsemas osas vahetult vastu lauda välisseina. Sõnnikuhoidla põhi on soovitav rajada vähemalt 0,5 m madalamale lauda põrandapinnast ning teha veekindlaks, ühtlasi tuleb põrandale anda kallak virtsahoidla suunas.

Virtsahoidla on hädavajalik virtsa kogumiseks. Ühe täiskasvanud sea kohta kulub kuni 0,3 m^3 virtsahoidla ruumi. Tähtis on, et virtsahoidla oleks vee- ja õhukindlate seintega ja pealt äratõstetava kattega. Virts tuleb juhtida kaevu tsementtorude kaudu, millest virts valgub esiteks settekaevu ja siis läbi veeluku virtsakaevu.

Sigade koplid ja jooksuaiad peavad asuma sigala läheduses. Koplid aitavad muuta seapidamise odavamaks, parandavad emiste tervist ja võimaldavad emiste liikumisega küllaldast loote arenemist, samuti võimaldavad nad kokkuhoidu emiste talitamise töödes.

Kopli rohi on väärtuslik ja odav sööt ka noortele nuumikutele ja vanematele sigadele nuumaks ettevalmistamisel. Koplite suurus ja hulk oleneb sigade arvust. 20 suguemisele arvatakse suviseks karjatamiseks 1 ha head rohumaad. Koppel jaotatakse 4—5 ossa ja piiratakse lattaedadega või lattide puudumisel okastraadiga. Suurema arvu kopleid saab ühendada vahekäiguga, nn. koridori süsteemil, vähema arvu koplite korral koplite äärel oleva sigade koplisse pääsu teega. Sigade koplisse kuulub veel varjualune, kuhu sead liigse päikesepaiste ja vihma eest varjule võivad minna, siis veel supelbassein, sügamispuu ja söödakünad.

Sigade koplitega tuleb ühendada jooksuaed, kus toimub suplemine, magamine ja lisasööda saamine. Lisasööda andmiseks tuleb ehitada jooksuaia alla söötekünad ja rohusõimed.

Sigade hooldamine ühes söötade ettevalmistamisega mõjutab tunduvalt seakasvatuse tasuvust. Söötade ettevalmistamise osa saab mehhaniseerida mitmesuguste sööta ettevalmistavate masinatega, nagu kartuliaurutajad, hekslimasinad ja juurviljapurustajad.

Suuremal hulgal sigade pidamisel tuleb tarvitada kartuliaurutajaid ehk aurukompressoreid.

Kartulite aurutamiseks võib tarvitada ka aurukatlaid, juhtides sealt auru kartulite aurutamise kasti.

Aurutatud kartulid purustatakse enne söötmist sellekohase presspurustajaga. Aurutatud kartulite katlast või kartuliaurutajast väljavõtmiseks ning katlasse panemiseks võib kasutada tõsteplokke ja laeraudteid. Laeraudteid võib kasutada ka sigadele söötade ettekandmiseks ja sõnniku väljaveoks. Kartulite pesemiseks on praktilised mehaanilised kartulipesijad.

Juurvilja purustamiseks on vajalik käsitsi või elektriga ringiaetav juurviljapurustaja. Head tööd teevad mehaanilised hammasrullidega presspurustajad.

Rohu peenendamiseks on sigalas vajalik hekslimasin. Elektrifitseeritud sigalate juures on soovitav rakendada hekslimasin tööle elektriga.

Suuremas sigalas on praktiline sõnnikut koristada rippuva laeraudtee abil, kuhu on kinnitatud sõnnikuvagonet. Laeraudtee tuleks rajada nii, et see jookseks niihästi keskmises söödakäigus kui ka mõlemal pool sõnnikukäigus.

Esialgsetes ümberehitatavates hoonetes, kus kasutatakse poolpuhast lauta, tuleb keskmine käik teha nii lai, et seal oleks võimalik hobusega liikuda.

Ka söötade hoiukoha asetusega võib tööd sigalas kergemaks muuta, näiteks on otstarbekohane kartulisalv teha köögist kõrgemale, nii et salve klapist võiksid kartulid lisarenni kasutades joosta otse aurutajasse. Köögile tehakse pealesõit ja kartulid veetakse hobusega laele, kust nad salve lastakse. Sellisena võib seada üles ka lõssireservuaari ja lõssi torustiku kaudu künadesse juhtida.

Sigalate ehitamisel tuleks silmas pidada kõiki tööde mehhaniseerimise võimalusi, mis aitavad säästa tööaega ja suurendavad tööjõudlust, tõstes sellega ühtlasi töö tasuvust.

SEAKASVATUSE ORGANISEERIMINE KOLHOOSIDES

E. KONNO

Eestimaa K(b)P Keskkomitee Põllumajanduse Osakonna instruktor

ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenum ja EK(b)P Keskkomitee XVI pleenum esitasid partei ja nõukogude organisatsioonidele, põllumajandusorganeile ja vabariigi loomakasvatustöötajaile vastutusrikka ülesande: „Taastada ja ületada 1948. a. lõpuks veiste, lammaste ja kitsede arvu sõjaeelne tase ning 1949. a. lõpuks

sigade arv." See ülesanne on väga suur ja nõuab maksimaalset pingutust. Ühtlasi järgneb sellest, et rööbiti kõrgete viljasaakide saavutamisega tuleb pöörata tõsist tähelepanu loomakasvatusele, eriti aga ühisloomakasvatuse taseme tõstmisele.

Võitluses põllumajanduse taseme tõstmise eest sõjajärgsel perioodil on nõukogude talurahvas näidanud enneolematut jõudu ja piirituid võimalusi. Selle jõu ja need võimalused on meie talurahvale andnud nõukogude võim ja kolhoosikord — põllumajanduse organiseerimise ainuõige vorm. Hoida kolhoose kui silmatera, kindlustada ja suurendada ühiskondlikku vara, on mitte ainult iga kolhoosniku, vaid samuti partei- ja nõukogude organite ning põllumajanduse eriteadlaste püha kohustus isamaale.

ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenum pöörab erilist tähelepanu seakasvatusele kui kiiremini taastatavale loomakasvatuse harule. Sealiha andmine riigi müügikohustuste täitmiseks kergendab tunduvalt veiste arvulist suurendamist. Seakasvatuse laialatuslik arendamine kolhoosides ja sovhoosides võimaldab kõige kiiremini rahuldada elanikkonna vajadusi lihasaaduste osas, seda eriti meie vabariigis, kus talupojad omavad väga suuri kogemusi sigade kasvatamisel ja nuumamisel.

Praegu on loomakasvatus astunud otsustavasse järku. Eriti nüüd, kevadel, pannakse alus loomakasvatuse aastaplaani täitmisele. Toimub lehmade, emiste, uttede ja märade massiline poegimine. Kari viiakse üle karjamaasöödale. See periood omab otsustavat tähtsust ka söötade varumisel. Sellepärast kerkib kõigi partei- ja nõukogude organite ning põllumajanduse eriteadlaste ette küsimus, kuidas rakendada võimalikult paremini kõiki võimalusi loomakasvatuse plaani täitmise kindlustamiseks.

Kuid samas tuleb ära märkida, et kõigist kolhoosi loomakasvatuse põhiülesannetest osutub tähtsamaks sea- ja teiste farmide organiseerimine. See on leidnud väljendust ka põllumajandusliku artelli põhikirjas.

Meie kodumaa lihabilansis seisab esikohal sealiha ja moodustab ümmarguselt 55% kogu lihatoodangust.

Stalinlike viisaastakute kestel saavutasid teised vennasvabariigid kolhooside ühisseakasvatuse alal väga suuri edusamme. Juba 1940. aastaks oli kolhoosides organiseeritud rohkem kui 148 000 seafarmi üle 8 miljoni seaga. Seakasvatuse eesrindlased on näidanud, et lihasaamise otstarbel on sigadel suured eelised, võrreldes teiste põllumajandusloomadega. Need eelised on järgnevad:

1) Siga on kõige kiiremini sigiv põllumajanduslik loom. Õige söötmise, hooldamise ja pidamise juures

sünnitab emis korraga 10—12 ja rohkem põrsast. Eesrindlikud seakasvatajad saavad emiselt sageli ühe pesakonnaga 13—15 põrsast. Emiste sigivuse maailmarekordid on saavutatud NSV Liidu seakasvatuses. Näiteks sünnitas 1941. aastal kolhoosnik Saveljevile (kolhoos Krasnõi Oktjabr, Leningradi oblastis) kuuluv emis 31 põrsast, kellest 29 olid arenenud normaalselt. Need juhud, kus pesakonna suuruseks on 16—18 põrsast, ei ole haruldased. See kõik kinnitab, et sigade sigivusega ei suuda võistelda ükski teine põllumajanduslik loom.

Stavropoli krai, Novo-Aleksandrovo rajooni Volodarski-nimelise kolhoosi seatalitaja Olga Logatševa, kes hakkas seafarmis töötama 14-aastaselt, saavutas põrsaste sündide ja üleskasvatamise alal hiilgavaid tulemusi. Näiteks sai ta viielt temale kinnistatud emiselt aastas 140 põrsast, s. o. keskmiselt 28 põrsast ühe emise kohta. 1945. aastal sai ta viielt emiselt 161 põrsast ehk 32,2 põrsast ühe emise kohta.

2) Siga on väga vara valmiv loom. Nooremist võib paaritada juba 8—10 kuu vanuselt, kusjuures 12—14-kuiselt toimub poegimine. Üleliidulisel Põllumajanduslikul Näitusel esinenud suurt valget tõugu sugukuldi „Baron" nr. 145 eluskaal oli 2 aasta ja 3 kuu vanuselt 408 kg ehk 25 puuda.

3) Siga annab kõige suurema tapakaalu. Kui täiskasvanud, nuumatud veiste tapakaal moodustab 50—60% eluskaalust, siis täiskasvanud ja nuumatud sigade tapakaal ulatub keskmiselt 83—95%-le eluskaalust.

4) Siga kasutab söötasid paremini kui teised põllumajanduslikud loomad. Veis tarvitab näiteks ühe kilogrammi eluskaalu juurdekasvuks 8—12 söödaühikut, lammas 6—10 söödaühikut, kuid siga tarvitab selleks ainult 3—6 söödaühikut. Peale selle on siga võimeline kasutama toitaineid 2—2,5 korda paremini ja täielikumalt kui veis või lammas.

5) Siga annab kõrgeväärtusega lihasaadusi. Sigadelt saame liha ja rasva. Sealiha sisaldab veise- või lambalihaga võrreldes palju suuremal määral toitaineid. Näiteks sisaldab lambaliha 72% ja veiseliha 70—72% vett, sealiha aga ainult 50—55%. Rasvasisaldus on veiselihas keskmiselt 7,4%, lambalihas 8,0%, sealihas aga 21,5% kuni 37,5%.

Sealihal on veel ka see hea omadus, et ta on kergemini konserveeritav ja paremini ning kauemini säiluv kui teised lihaliigid.

6) Siga annab aastas kõige suurema koguse liha ja rasva, eriti emise kahekordsel poegimisel. Sel juhul, kui jaanuari- või veebruarikuus sündinud põrsaid üles kasvatada ja nuumata aasta lõpuni ja kui teine pesakond saavutab aasta lõpuks 3—5 kuu vanuselt eluskaalu 300—

700 kg, on võimalik ühelt emiselt aastas saada lihatoodangut eluskaalus 1300—2100 kilogrammi. Eesrindlikud seakasvatajad on saavutanud aga veelgi kõrgemaid näitajaid. Näiteks sai Stalini preemia laureaat, stahhaanovlane A. E. Ljuskova kolhoosis Budjonnovets Meždurečenski rajoonis Vologda oblastis emiselt „Jalta" aastas kahe pesakonnaga 31 põrsast. Mõlemad pesakonnad pandi nuumale. Kui esimene pesakond saavutas aasta vanuse, oli teise pesakonna vanuseks 6 kuud ja 12 päeva. Mõlemate pesakondade eluskaal moodustas kokku 4757,7 kg. Selliselt võib kahe pesakonna nuumamisega saada aastas üle 4 tonni liha- ja rasvasaadusi.

Kolhoosi „Peremoga" brigadiir Ivanov esines Üleliidulisel Põllumajanduslikul Näitusel 1941. aastal Ukraina stepitõugu emiselt „Malina" saadud 31-pealise põrsaste rühmaga, kes andsid aasta vanuselt 5320 kg liha eluskaalus.

7) Siga kui kõikesööja loom. Siga kasutab hästi väga mitmesuguseid söötasid ja teda võib edukalt kasvatada nii maakohtades kui ka linnaasulates, kasutades söötmiseks köögijäätmeid. Kliima suhtes ei ole siga nõudlik. Ta areneb ühteviisi hästi nii põhja- kui ka lõunapiirkondades.

Õigesti korrastatud seakasvatus annab kolhoosile suuri sissetulekuid. Näiteks sai Iljitši-nimeline kolhoos Voroneži oblastis 1940. aastal 25 emise pidamisel farmis rahalist sissetulekut 250 000 rubla, mis moodustab keskmiselt iga emise kohta 10 000 rubla.

Seafarmide organiseerimise kord

Sigade väga väärtuslike omaduste tõttu on seakasvatus lihasaaduste tootmisel, eriti kolhoosides, omandanud juhtiva koha. Kolhooside farmid on ühisloomakasvatuse organiseerimise vormiks, mis on osutunud kolhooside praeguses arenemisstaadiumis kõige otstarbekohasemaks. Loomakasvatusfarmid soodustavad kolhoosi majanduse kindlustamist ja tugevdamist.

Kolhooside loomakasvatusfarmide põhiülesanneteks on: 1) loomakasvatuse toodangu suurendamine riiklike müügikohustuste täitmiseks ja kolhoosnikutele suurema töötasu kindlustamiseks normipäevade eest ning 2) ühtaegu loomade arvu suurendamisega farmis loomade tõulisuse ja produktiivsuse tõstmine.

Kolhooside loomakasvatusfarmid organiseeritakse kolhoosi juhatuse otsusel ja kolhoosnikute üldkoosoleku kinnitusel. Farmid registreeritakse maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondades. Soovitatav ja otstarbekohane on, et iga kolhoos asutaks kolm farmi: veise-, sea- ja lambafarmi. Igal juhul peaks

aga iga kolhoos omama vähemalt kaks farmi, neist ühe veise- ja teise sea- või lambafarmi.

Loomakasvatusfarmidest, kes omavad küllaldasel arvul tõuloomi ja kes alluvad pidevale aretustööle, moodustatakse tõufarmid. Viimaste ülesandeks on kõrgetoodanguliste loomade kasvatamine teiste kolhooside loomakasvatuse seisukorra parandamiseks.

Loomade arvu suurendamine kolhooside farmides toimub noorkarja üleskasvatamise ja loomade ostmise teel teistelt kolhoosidelt ning sovhoosidelt, kuid ka noorloomade kontraheerimise ja ostmise teel kolhoosnikutelt ja üksiktalupidajatelt.

Kolhooside loomakasvatusfarmide komplekteerimine loomadega toimub esmajärjekorras omas karjas sündinud noorloomade arvel. Sellepärast on noorloomade säilitamine ja üleskasvatamine kolhoosi loomakasvatusfarmi laiendamise põhitingimuseks. Kooskõlas loomakasvatuse riikliku plaaniga on iga farm kohustatud noorloomade üleskasvatamise alal täitma kindlaid ülesandeid.

Teiseks loomade arvu suurendamise viisiks farmis on loomade ostmine ja noorloomade kontraheerimine kolhoosnikutelt. Valitsuse poolt on määratud eri soodustusi neile kolhoosnikutele ja üksiktalupidajatele, kes kolhooside tarbeks noorloomi üles kasvatavad ja müüvad.

Kolhooside loomakasvatuse arendamise ja emasloomade miinimumarvude täitmise ning ületamise abinõud määratakse kindlaks loomakasvatuse arendamise riikliku plaaniga. Iga farm on kohustatud, vastavalt riiklikule plaanile, üles kasvatama teatud arvu noorloomi karja remontimiseks, loomade arvulise koosseisu suurendamiseks ja riiklike lihanormide täitmiseks. Peale selle tuleb plaanis ettenähtud hulgal noorloomi kasvatada kolhoosnikutele müümiseks, viimaste individuaal-loomakasvatuse kindlustamiseks.

Sigade koosseisu uuendamisel ja suurendamisel kolhoosi farmides tuleb pidada silmas, et kasvatataks selliseid loomi, mis rahuldaksid järgmisi põhinõudeid:

1) Sead peavad olema terved, hästi arenenud, tugevad, emised eluskaaluga umbes 230—300 kg ja kuldid 250—400 kg, olenevalt tõust.

2) Sead peavad olema varavalmivad. Varavalmivust määratakse eluskaalu järgi. Kui 6 kuu vanune kesik kaalub 95—100 kg, siis tuleb sellise sea varavalmivust pidada heaks. Täiesti normaalseks võib pidada, kui: 2 kuu vanused põrsad kaaluvad 18—22 kg, 4 kuu vanused põrsad 40—45 kg, metiseeritud remontsead 9—10 kuu vanuselt 115—120 kg, täisverelised

remontsead sama vanalt 140—150 kg, nuumsead 6—7 kuu vanuselt 95—100 kg ja 11—12 kuu vanuselt 180—200 kg.

3) Emis peab olema hea sigivusega. Hea sigivusega emis peab teisel ja järgnevatel poegimistel sünnitama vähemalt 12 põrsast, sünnikaaluga 1,2—1,3 kg.

4) Emis peab olema suure piimaanniga. Hea piimaanniga emis kindlustab põrsaste normaalse arenemise ja ühe kuu vanuse pesakonna kaalu 65—70 kg, põrsaste keskmise eluskaaluga 6—8 kg.

Need näitajad olenevad vanemate pärilistest omadustest. Kuid seakasvatajad, muutes väliskeskkonna tingimusi, võivad neid pärilikke omadusi mõjustada ja suunata majandile kasulikus suunas.

Väga suurt tähtsust omab seafarmi komplekteerimine tõuloomadega, kes on üldiselt suurema jõudlusvõimega. Kuulus seatalitaja A. J. Ljuskova sai näiteks kolhoosis Budjennovets, Vologda oblastis 1943.—1944. aastal, sõjaaja tingimustes emiselt „Junka" nr. 126 15 kuu kestel 128 järglast, eluskaaluga 4189 kg, kellest 107 põrsast vastasid eliit- ja esimese klassi standardi nõuetele.

1946. aastal sai Ljuskova temale kinnistatud emisterühmalt keskmiselt 29,6 põrsast iga emise kohta. Emis nr. 286 poegis sel aastal kolm korda, kellelt saadud ja üleskasvatatud 47 põrsast andsid toodangut 4555 kg, kohustusena võetud 4000 kg asemel.

Sigade suvine pidamine

Tootmise organiseerimisel on vajalik lahendada teaduslikult ja praktiliselt õigesti küsimus, kuidas organiseerida sigade söötmist ja nuumamist ratsionaalsemalt ning majanduslikult kasulikumalt, kasutades võimalikult vähem kallist jõusööta, ilma et loomade kaalujuurdekasv ja muud jõudlusomadused selle all kannataksid.

Siga kui varavalmiv loom vajab kasvamiseks ja nuumamiseks väga palju toitaineid. Seedetrakti iseärasuste ja mao väikese mahu tõttu ei suuda ta aga tarvitada nii suurtes kogustes mahukaid söödaliike, kui mäletsejad loomad. Kuid see ei tähenda sugugi seda, et sigu tuleks sööta ainult jõusöötadega.

Uurimised ja praktilised kogemused näitavad, et kui mahlakaid- ja koresöötasid hästi ette valmistada, siis võib neid sigadele sööta üsna suurtes kogustes, saades küllaldast majanduslikku efekti ühes lihaproduktsiooni omahinna alanemisega.

Eesrindlikes majandites peetakse sigu tavaliselt kogu suve

karjamaal. Liikumine värskes õhus, päike ja toitev haljassööt tugevdab sigade organismi ja hoiab ära mitmesuguseid haigusi.

Tiinete emiste pidamine karjamaal kindlustab tugevate, hästi arenenud ja elujõuliste põrsaste saamise. Imetavatel emistel suureneb aga karjamaal käies piimaand, kusjuures piim sisaldab rikkalikult valke, vitamiine ja mineraalaineid.

Eriti hästi mõjub karjamaa noorsigadele. Karjamaa soodustab nende luustiku ja lihaste arenemist ning kogu organismi väljakujunemist.

Noornuumikud annavad karjamaal pidamisel suuremat juurdekasvu, kusjuures nuumamise aeg lüheneb kuni 1/3 võrra.

Lõpuks vähendab karjamaal pidamine tunduvalt seapidamise ja -söötmise kulusid ning alandab lihaproduktsiooni omahinda. Karjamaaperioodil võib sigade jõusööda hulka vähendada 50—70% võrra. Peale selle vähenevad sigade hooldamiskulud kuni 25—35%.

Selliseid tulemusi võib saavutada aga ainult heade kultuurkarjamaade puhul. Sigade pidamine looduslikel ja madalatoodangulistel karjamaadel neid tulemusi ei anna.

Arvestades karjamaade määratu suurt tähtsust seapidamises peaksid meie kolhoosid karjamaade organiseerimisele pöörama suurt tähelepanu ja kindlustama sigadele haljassööda saamise.

Karjamaade korraldamine

Eriti suur väärtus sigade karjamaana on mitmeaastaste liblikõieliste heintaimede, nagu lutserni, ristiku, mesika ja teiste külvidel. Mitmeaastased liblikõielised taimed annavad häid, kõrge toiteväärtusega haljasmassi saake, kasvavad hästi ning kiiresti ja kardavad vähem sõtkumist.

Üheaastastest kõrrelistest taimedest on suur väärtus talirukkil. Talirukki külvid annavad kõige varasema haljassööda.

Sigade koplis võib kasutada mugul-juurviljade, nagu maapirni (topinambur), söödanaeri, porgandi, peedi jt. külve.

Sigade haljassööda konveier

Iga kolhoos, kes omab seafarmi, peab eraldama vastava suurusega maatüki haljassööda konveieri organiseerimiseks.

Haljassööda konveieriks nimetatakse karjamaasüsteemi, mis kindlustab kõigile sigade vanusrühmadele pideva haljassööda saamise kuni hilissügiseni.

Arvestades söödataimede omadusi tuleb igal kolhoosil valida neist söödakülvikorda kõige sobivamad, lähtudes kohalikest kliima-, mullastiku- ja teistest tingimustest.

Haljassööda konveieri rakendamiseks on palju mitmesuguseid külvikordi. Meie oludes tuleb pidada kõige sobivamaks alljärgnevat haljassööda konveierit:

I	talirukis	15. maist kuni 1.—10. juunini
II	punane ristik . . .	10. juunist kuni 1. juulini
III	viki-kaera segadik (varane külv) . . .	1. juulist kuni 1. septembrini
IV	ristikuädal	august ja september
V	talirukis	septembri- ja oktoobrikuu esimesel poolel

Lähtudes sigade arvust farmis ja plaanilistest ülesannetest, tuleb igas kolhoosis määrata kindlaks haljassööda vajadus suveperioodiks.

Arvestamisel võib võtta aluseks järgmisi sigade haljassööda vajaduse norme:

Emised	15—20	tsentnerit
Põrsad, kevadel sündinud	6	„
„ sügisel „	1	„
Kuldid	15	„
Noornuumikud	5	„

Olles kindlaks teinud sigade haljassöödavajaduse kogu karjatamisperioodiks ning teades külvatavate kultuuride haljasmassi võimaliku saagi suurust, ei ole enam raske kindlaks määrata nende kultuuride kogu vajaliku külvipinna suurust.

Haljasmassi vajaduse kindlakstegemisel tuleb arvestada, et sigade karjatamisel jääb umbes 25% kogu haljasmassist kasutamata (sõtkutakse ära, jäetakse söömata jne.). Keskmiselt tuleb arvestada, et üks emis ühes põrsastega vajab umbes 0,5 ha karjamaad suveperioodiks. Arvestused tulevad alati teha vähe suurematele pindaladele, kuna kasutamata jäänud maatükkidel võib teha heina.

Kui suurel hulgal võib sigadele haljassöötasid sööta?

Praktilised kogemused seakasvatuses on näidanud, et laudaspeetavad sead söövad, olenevalt söötade liigist, haljassööta ööpäeva jooksul järgnevalt:

1. Vabad ja tiined emised, üle kahe aasta vanad	8 kuni 12 kg
2. Emised viimasel tiinusjärgul ja imetajad emised	3 kuni 5 kg
3. Kuldid, olenevalt paaritushooajast	5 kuni 10 kg

4. Võõrutatud põrsad, 2—4 kuud vanad	1 kuni 3 kg
5. Remontnoorsead	4 kuni 8 kg
6. Nuumsead, peekoniks 4—7 kuu vanuses	4 kuni 6 kg
7. Nuumsead, poolrasvanuumamisel 4—10 kuu vanuses	5 kuni 10 kg
8. Nuumsead, rasvanuumamisel	2 kuni 6 kg

Laagrite korraldamine

Nagu eesrindlike farmide kogemused näitavad, on parimaks sigade suviseks pidamisviisiks nende pidamine erilistes selleks korraldatud laager-baasides, mis on ehitatud kas otseselt karjamaale või selle lähedusse.

Laagris pidamise korraldamisel tuleb pöörata erilist tähelepanu koha valikule laager-baaside ehitamiseks. Selleks valitud maa-ala peab olema kuiv, ümbruskonnast kõrgem ja vett läbilaskva mullaga. Hea on ehitada laager-baase looduslike taimekogumike — metsa või võsastiku juurde, sest siis on sigadel võimalus kuuma ilmaga varju minna. Samuti on neid hea ehitada voolava veekogu läheduses.

Laagreid ei tohi ehitada maa-aladele, mis asetsevad asulate, sõiduteede, loomade matmispaikade ja kohtade läheduses, kus on esinenud loomade nakkushaigusi.

Sigade laagrites pidamiseks varustatakse baasid katusealustega, mis on ümbritsetud latt- või varbtaraga või okstest põimitud taraga. Baaside ehitused olgu kerget tüüpi, et neid oleks karjamaade vahetamisel hõlpus edasi viia.

Iga laager-baas jaguneb katusealuseks ja lahtiseks osaks. Katusealune ümbritsetakse kolmest küljest tihedasti laudadega, lahtine osa aga varbtaraga. Katuse võib teha õlgedest, kallakuga baasi lahtisele osale vastupidises suunas.

Laager-baasi suurus ruutmeetrites ühe sea kohta võiks olla järgmine:

Vanuse- ja soorühm	Katusealune	Lahtine osa	Kokku
1. Vabad ja tiined emised 1.—2. tiinuskuul	1,5	3,5	5,0
2. Tiined ja imetavad emised	7,2	15	22,2
3. Võõrutatud põrsad	0,5	0,8—1	1,3—1,5
4. Noornuumikud	0,8	1,6	2,4
5. Remontnoorsead	0,8	2,2	3,0
6. Sugukuldid	7,0	33,0	40,0

Imetavatele emistele ühes põrsastega tehakse puust põrandaga, tuule ja halva ilma eest hästi kaitstud sulud. Põrsastele lisasööda andmiseks korraldatakse emiste sulgude kõrval vastavad lisasöötmise kohad.

Sigade söötmiseks rajatakse iga baasi-katusealuse juurde 20—30 m kaugusele puust põranda ja katusega söötmisplatsid.

Söötade ettevalmistamiseks tuleb laagrites rajada karjaköögid ja väheldased ruumid söötade hoidmiseks. On hea, kui peale tavaliste söödakünade on laagrites sigade söötmiseks söödanõusid rohu jaoks. Jootmiseks seatakse nii karjamaale kui ka baasidesse üles automaatjootjad. Baasist väljaveetava sõnniku hoidmiseks määratakse eriline tarastatud koht mitte lähemal kui 100 m kaugusel baasist.

Töö organiseerimine ja töötasu

Seafarmide tööpraktika näitab, et farmi majanduslik edu on otseses sõltuvuses töö organiseerimise tasemega. Seal, kus töö on hästi organiseeritud, kus on täiesti likvideeritud isiklik vastutamatus ja võrdsustamine, sellises farmis saavutatakse ka parimaid näitajaid noorsigade säilitamisel ja üleskasvatamisel ning sigade nuumamisel.

Tööd õigesti organiseerida tähendab määrata alatine seakasvatusbrigaad, täielikult likvideerida isiklik vastutamatus loomade hooldamisel ja maksta töötasu tükitöö alusel, vastavalt saadava produktsiooni hulgale ja kvaliteedile.

Alatiste seakasvatusbrigaadide organiseerimine

Farmide töö õige organiseerimise aluseks on alatine seakasvatusbrigaad, kes määratakse vastavalt põllumajanduslike artellide põhikirjale vähemalt kolmeks aastaks.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata kaadri valikule. Inimeste oskuslikust valikust sõltub töö edu farmis. Töötajaiks seakasvatuses tuleb määrata inimesi, kes omavad töökogemusi, kes armastavad oma tööd ja kes on ilmutanud eeskujulikku töötublidust.

Seakasvatusbrigaadi suurus sõltub farmi sigade arvust. Väiksemates farmides organiseeritakse tavaliselt üks brigaad, kes teenindab kõiki sigu. Suuremates farmides luuakse mitu brigaadi selle arvestusega, et iga brigaad teenindaks 21—24 emist kõigi nende põrsastega. Igas seakasvatusbrigaadis, kus teenindatakse 21—24 emist, peab töötama keskmiselt 3 seatalitajat, kellest üks

täidab brigadiiri kohustusi. Neis farmides, kus on 12—14 emist, määratakse kaks seatalitajat ja farmides 5—8 emisega — üks seatalitaja. Suveperioodiks tuleb sigade karjatamiseks määrata seatalitajaile abiks karjane ja söötade juurdevedaja, vastavalt kolhoosi juhatuse äranägemisele.

Seakasvatusbrigaadi komplekteerimisel tuleb pöörata erilist tähelepanu sellele, et brigaadi koosseisu ei satuks ebaausaid ja võõraid inimesi. See on eriti tähtis meie vabariigi tingimustes. Kui me määrame farmidesse tööle ainult ustavaid inimesi ja teame, kuhu keegi kõlbab mitte ainult sõnades, vaid ka tegudes, siis täidame edukalt partei ja valitsuse otsust ühiskondliku loomakasvatuse arendamise kohta kolhoosides.

Igale seakasvatusbrigaadile kinnistatakse peale loomade ka vajalik inventar ja vastavad ehitused.

Töötasu arvestamise kord kolhoosnikutele

Töö õige korraldamine seafarmis on tihedalt seotud individuaalse tükitööga.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruses 16. juulist 1948. a. on öeldud: „Töö organiseerimise ja töötasu maksmise korra edasiseks parandamiseks, korra loomiseks normipäevade arvestamisel ja kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmiseks loomakasvatuses kõrge produktiivsuse saamiseks ja loomade arvu suurendamiseks, soovitada kolhoosidel kindlaks määrata loomakasvatuse alal töötavaile kolhoosnikuile töötasu maksmine olenevalt nende poolt saadud piimatoodangust, villasaagist, noorloomade saamisest ja nende üleskasvatamisest, töö- ja produktiivsete loomade eluskaalu juurdekasvust ja toitumusest."

Kooskõlas eeltooduga soovitab Eesti NSV Ministrite Nõukogu kolhoosidel kolhoosnikute üldkoosolekute otsuste kohaselt seada seatalitajatele seafarmides töötasu arvestamisel järgmised töökoormuse näidisnormid, tükitööhinded ja normipäevade arvestamise kord:

„a) iga saadud ja võõrutamiseni kasvatatud terve põrsa eest 3 normipäeva ja iga võõrutatud põrsa eest eluskaaluga vähemalt 12 kilogrammi 4 normipäeva;

b) nuumsigade ja pärast võõrutamist kasvatatavate noorsigade juurdekasvu iga 10 kilogrammi eest — üks normipäev;

c) seatalitajale arvestada kultide heas seisukorras hoidmise ja nende hea toitumuse eest iga looma pealt 3 normipäeva kuus, kultide pealt alla keskmise toitumisega normipäevi mitte arvestada".

Tõufarmides kehtestatakse täiendav arvestus 5 normipäeva ulatuses iga vähemalt 4-kuuse müüdud eliit- või esimese klassi noorsea eest.

Brigadiiri töötasu peab samuti otseselt sõltuma tema tööst. Temale kinnistatud emiste ja nende põrsaste teenindamise eest arvestatakse brigadiirile normipäevi samade hindenormide alusel, nagu seatalitajatelegi. Brigaadi töö juhtimise eest arvestatakse lisatasu 20—30% tema poolt teenitud normipäevadest.

Koos töö õige korraldamise ja tasumisega tuleb farmides arendada laialdaselt sotsialistlikku võistlust üksikute töötajate, brigaadide ja farmide vahel partei ja valitsuse juhendite paremaks täitmiseks ühisloomakasvatuse kõrgele tasemele tõstmisel.

Samaaegselt tuleb osutada tõsist tähelepanu farmi töötajate kvalifikatsiooni tõstmisele, korraldades kohapeal zootehnilisi õpperinge, kursusi jne.

7. LAMBAKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE SEKTSIOON

EESTI NSV LAMBAKASVATUSE OLUKORRA ÜLEVAADE JA EDASIARENDAMISE PERSPEKTIIVID

Agr. H. TOOMIK

1. Lambakasvatuse osatähtsus üldloomakasvatuses

Iga aretatavat loomaliiki vajatakse teatavaks otstarbeks. Hobuselt nõutakse tööd; veistelt piima, liha ja nahka; sigadelt liha; lammastelt villa, liha ja nahka; lindudelt mune, sulgi ja liha. Kui vaadelda üksikuid loomaliike möödunud aegade talundite rahaliste sissetulekute seisukohalt, siis leiame, et 1938./39. a. langes loomakasvatuslikest sissetulekuist: veistele 46,19%, sigadele 18,71%, kodulindudele 3,48%, hobustele 3,42% ja lammastele ainult 0,85%. Seejärel võiks esimesel momendil öelda, et lammas sissetulekut ei anna ja teda ei tasu pidada. Ent enne sellise otsuse langetamist peame vaatama, kui suurel määral lambaid samal ajal peeti. 1939. a. oli Eestis 695 733 lammast. Villatoodangut arvestati samal ajal 1180 t, sellest talude omatarviduseks 1157 t ning turumüügiks 23 t. Lambaliha toodangut arvestati 8323 t, sellest talude omatarviduseks 8282 t ja turumüügiks 40 t. Lambanahkade toodangut arvestati 324 900 tk., sellest talude omatarviduseks 162 450 tk. ning turumüügiks 162 450 tk. Samal ajal aga toodi välismaalt sisse 910,6 t villa ja villasaadusi 4,7 milj. Ekr. väärtuses. Seega oli import peaaegu võrdne omatoodanguga. Järelikult pole suudetud toota isegi omatarviduseks vajalikul määral lambakasvatuse saadusi ning peaaegu kõik sea- ja linnukasvatuse saaduste tulud on kasutatud villa ja villasaaduste impordiks. See nähe on kestnud kogu aeg. Seda arvestades peaks lambakasvatuse osatähtsus üldloomakasvatuses omama võrdse tähtsuse teiste loomakasvatusharudega.

2. Lambakasvatuse arengu ajalooline ülevaade ENSV-s

Lambakasvatuse algaastaiks Eestis võib lugeda 1821.—1830. a., neid häid lõikusaastaid, mis põhjustasid üldise viljahindade languse maailmaturul, samuti ka Eesti- ja Liivimaal. Sama teed käi-

sid ka piirituse hinnad, mis oli tingitud Vene piirituse suurtööstuste organiseerimisest, kus viina tootmine tuli hulga odavam kui Baltimaadel. Seega jäid ära mõisnike suured tulud teraviljast ja piiritusest ning tuli leida uusi tuluallikaid.

Kuuldused Saksa ning Austraalia meriinolambakasvandustest saadavate tulude kohta leidsid vastukaja ning algas tõulammaste sissevedu nii mõisnike kui ka kohalike põllumajandusseltside poolt. Juba 1840. aastal, mis on ka meriinolambakasvatuse haripunktiks, oli Eestis kokku 212 suuremat lambakasvandust ca 170 000 meriinolambaga ehk keskmiselt kuni 800 lammast kasvanduse kohta.

1844. a. vihmase suve tõttu levinenud parasitaar-haiguste ja söödakehva talve tagajärjel suri Liivimaal üle 95 000 lamba. Sellest tingituna, samuti kalevitööstustele uute masinate leiutamisega, mis võimaldasid ka jämedamast villast nägusat riiet valmistada, hakati katsetama ja sisse tooma kasvult suuremaid liha-villalambaid. 1863. a. otsustas Liivimaa üldkasulik ja ökonoomia sotsieteet Tartus asutada aktsiaseltsi Liivimaa maalammaste parandamiseks inglise tõugu liha-villalammastega. 1864. aastat peetakse Baltimaade lammaste teiseks õitsenguajaks, kuna Eesti- ja Liivimaa olid siis oma lambakasvatuse arengu poolest Venemaal kolmandal kohal. Tol ajal oli siin 184 lambakasvandust ca 129 000 lambaga. Liha-villalammaste arvu kasv kestis kuni 1876. aastani, millal algas taas lammaste arvu vähenemine, sest mindi üle piimakarja arendamisele. Tehes kokkuvõtet XIX sajandi lambakasvatuse kohta, peab ütlema, et see oli suuremate lambakasvatuste rajamiste sajand Eestis. Ent selle eesmärgiks oli vaid suurmaapidajaile tulude kindlustamine sellal, kui teised tootmisharud seda ei võimaldanud. Lammaste tõugude valikul eelistati neid tõuge, mis parajasti mujal maailmas levima hakkasid, küsimata kas nad meile sobivad või mitte. Talundites peeti lambaid vaid oma suka- ja kindalõnga tarbeks ning neid karjatati mõisamaadel ja tehti selle eest mõisale lambapäevi.

3. Lambakasvatuse kujunemise ülevaade

Kui analüüsida lambakasvatust Eestis alates hilisematest aastatest, siis näeme, et selle arengus on olnud rida arvulisi kõikumisi. Nii oli lammaste arvuline kujunemine aastate järgi järgmine:

Aastad	1916	1920	1922	1929	1935	1939	1940
Lammaste arv (tuhandetes)	620,0	551,5	745,0	475,9	593,0	695,7	519,8

Hoogne lammaste juurdekasv 1920.—1922. a. on seletatav tolleaegse maareformiga, mille tagajärjel tekkis hulk asundustalundeid, kus loomakasvatust alustati lambakasvatusega. 1925.—1930. a. kujunesid lambakasvatusele esimesteks rasketeks aastateks Eestis. Vihmaste suvedega soostusid kultiveerimata karjamaad, levis maksakaan ja kopsu-usstõbi, ning tuhanded lambad haigestusid ja surid. Pealegi arenes piimakarja pidamine ja suurenes kiiresti võieksport, mis oli tulutoovam. Selletõttu paljud talupidajad loobusid üldse lambakasvatusest. Imporditud villane riie, villane lõng ja teised villasaadused kui tõulammaste toodang olid meie kodumaa segavereliste lammaste toodangust parema kvaliteediga.

Alles 1936. a. alates, kui puhkes uuesti õitsele kodukäsitöö ja algas küllalt kõrgete hindadega riiklik villa kokkuost, leiti, et ka meil on lammas küllalt tulutoov. See soodustas taas lammaste arvulist tõusu, mis püsis kuni Saksa okupatsioonini.

Saksa okupatsiooni ja sõja tagajärjel hävis ca 50% lammaste arvust. Lõuna-Eesti (ševiotlammaste rajooni) paremad lambakarjad sugulavades hävisid peaaegu täielikult. Jäärajaamades hävitati peamiselt just jäärasid, sest need kui lambakarjade suuremad ja lihavamad loomad kõlbasid hästi sõjaväe toitlustamiseks. Pärast nõukogude korra taaskehtestamist 1944. a. tuli lambakasvatust alustada varemeilt. Partei ja valitsuse juhtimisel algas kogu loomakasvatuse taastamine. 1945. a. võeti EK(b)P Keskkomitee ja ENSV Ministrite Nõukogu poolt vastu otsus loomakasvatuse taastamise ja arendamise kohta. Sellega anti meie loomakasvatajaile põhisuunad ja ülesanded. Määrati kindlaks esimesed vajalikud juurdekasvu protsendid, anti paarituste ja paaritusjaamade plaanid ning pandi maksma kindlad paaritustasud. 1946. a. võeti taas vastu uus otsus loomakasvatuse arendamiseks 1946. ja 1947. a. kohta. Plaani täitmise kindlustamiseks vajalikud loomakasvatuse plaanid viidi 1947. a. taludeni. EK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi otsusega kinnitati vajalikud loomade juurdekasvu plaanid 1947. ja 1948. a. raames.

Tehti ENSV Teaduste Akadeemiale ja ENSV Põllumajandusministeeriumile ülesandeks määrata kindlaks lammaste tõug, mis oleks kõige tasuvam kasvatada Eesti NSV oludes.

Organiseerida iga külanõukogu piirkonnas lammaste ühiskoplid. Tõumaterjali paljundamiseks organiseerida sovhoosides, õppemajandites ja põllumajanduslikes ühistuis tõulammaste farme, varustades need küllaldase arvu tõulammastega.

Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi kontrollassistentide võrgu kaudu laiendama veiste, sigade ja lammaste

toodangu kontrolli kõigi tõuloomi kasvatavate sektorite majandites. Tõuaretuse, tõuraamatusse sissekandmise ja söötmise režiimi korrastamise aluseks võtta jõudluskontroll. Sellest näeme, kui suurt hoolt on valitsus ja partei osutanud Eesti talupojale vajalike loomakasvatussaaduste tootmiseks.

4. Lambapidamise olukord praegu

1939. a. põllumajandusloenduse andmeil oli talundites 630 840 lammast, väljaspool talundeid 14 893 lammast, seega talundeis 97,8%; 1947. aasta 1. jaanuaril oli talundeis 89,8% ja 1948. aasta 1. jaanuaril moodustas talundite lammaste osatähtsus lammaste üldarvust 88,4%. Sellest näeme, et kuni praeguseni osutab meie lambakasvatus talundeis viimastel aastatel languse tendentsi. Tõusu tendentsi näitavad riiklikud ja kooperatiivsed majandid.

Ülevaate lambapidamise korrastamisest ja lammaste eest hoolitsemisest talundites annab lambakarja koostis soo ja vanuse järgi.

Nii oli:

Aastad	Jäärad (%)	Uted (%)	Talled (%)
1939.[1] a.	3	46,6	50,4
1946. a. 1. jaan.	2,1	70,8	27,1
1947. a. 1. jaan.	2,0	42,0	26,0

Toodud andmete alusel peab tähendama järgmist:

Lambakarja koosseis, eriti jäärade osas, on lubamatult nõrk. Arvesse võttes talundites olevat väikest lammaste arvu ja ühe jäära paaritusvõimet ca 50 utte, tuleb ühel jääral paaritada 25—30 talundi lambad, mis aga praeguse talundite karjatamise viisi ja talundite asetuse tõttu pole tehniliselt läbiviidav. Sellest tingituna on igas talus seni üles kasvatatud mingisugune „jäärakene", kes sügisel paaritab uted ja hiljem läheb lihaloomaks. See on lubamatu nähe meie tõuaretuse seisukohalt. Sellised jäärad ei vasta tavaliselt tõuaretuse nõuetele ja rikuvad lambakarja tõulist koosseisu.

Meil lambakasvatus on saksa okupatsiooni ajast alates väga halvas olukorras. Tõuaretustöö löödi saksa okupantide poolt kolme aastaga segi. Toodi sisse ca 400 idapreisi mustapealist jäära ja ca 160 saksa lihalamba tõugu valgepealist jäära, kel

[1] 1939. a. on loendatud talledeks kuni 6 kuu vanused lambad, 1946. ja 1947. a. kuni ühe aasta vanused lambad.

puudusid põlvnemisandmed, olles omakarjade praak. Nendega hakati „parandama" meil olemasolevaid lambatõuge ja kohalikke maalambaid. Kui see „parandamine" oleks veel pikemat aega kestnud, siis ei olnuks meil praegu enam ühtki lammast, keda võinuks märkida tõuraamatusse, oleks olnud vaid saksa praakkarja järglased. Loomakasvatuse ala töötajate poolt pole suudetud ka viimastel aastatel lambakasvatuse taastamiseks ja aretamiseks nimetamisväärset teha, kuna meie lambakasvatus vajab kiireks arenguks põhjalikku ja kiiret ümberkorraldamist.

5. Tuleviku perspektiivid

Meie viisaastakuplaanis on ette nähtud lammaste ja kitsede arvu tõsta 379 000-ni. Taastada ja arendada villa ja liha tootmisele suunatud lambapidamist. Tõsta keskmist villatoodangut ühelt lambalt viisaastaku lõpuks keskmiselt 42% võrra.

Viisaastakuplaanis ettenähtud lammaste arv pole kaugeltki suur, kui arvestada, et iga inimene vajab aasta kestel ühe villase ülikonna või kleidi ja paari aasta tagant ühe mantli või kasuka. See lammaste arv tuleb saavutada. Ent kuidas?

Pole kahtlust, et kolhooside loomisega üksikmajapidamiste osatähtsus lambakasvatuses ja ka üldiselt kaob. Lambakasvatus tuleb üle viia suurmajapidamistesse, muidugi mitte sellistesse nagu XIX sajandil, vaid majapidamistesse, mis alluvad kindlale riiklikule korrale, majapidamistesse nagu neid suudab organiseerida ainult nõukogude võim — need on sovhoosid, kolhoosid ja kooperatiivsed majandid. Lambakasvatuse tulukuse tõstmiseks tuleb meil olemasolev lammaste mass tõuaretuse teel ümber kujundada liha-, villa- ja karusnahalammasteks. Võib tekkida küsimus, kas poleks otstarbekohane asutada riiklikud tõulambakasvatuse sovhoosid, nagu meil on praegu tõu- ja piimakarjakasvatuse sovhoosid?

Kas poleks otstarbekas rajoonida lambakasvatust vastavalt meie maapinna iseloomule? Kas ei võiks tulla kõne alla kolhooside rajamisega ka vastavate lambakasvatuskolhooside rajamine? Miks ei võiks Läänemaa ja Saaremaa, kus on üle 30% heinamaad ja üle 30% karjamaad, samuti Harju- ja Virumaa, kus on üle 20% heinamaad ja üle 20% karjamaad, kasvatada rohkem lambaid?

Lambakasvatuse arendamise võimaluste selgitamiseks esitan tänasel nõupidamisel läbiarutamiseks järgmised ettepanekud:

1. Taastada vastavalt EK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi otsusele ja viisaastakuplaanile ülesseatud lammaste arv.

2. Viia lambakasvatuse tasuvuse tõstmiseks vastavalt liha, villa ja karusnaha nõuetele läbi lammaste tõuaretus.

3. Organiseerida tõulambakasvatuse sovhoosid ja kolhoosid ning sisse viia kooperatiivsetesse majapidamistesse plaanikohane lambakasvatus.

4. Asutada olemasolevate talumajapidamiste lammaste karjatamiseks vastavalt EK(b)P Keskkomitee pleenumi otsusele igasse külanõukogu piirkonda vähemalt üks lammaste ühiskoppel.

5. Viia lambakasvatuste plaanikohaseks organiseerimiseks läbi lambakasvatuse rajoonimine.

6. Läbi viia sugukõlbmatute jäärade sundkastreerimine.

7. Asutada seni teostatud lammaste tõuaretuse töö säilitamiseks ja edaspidiste ülesannete täitmiseks riiklik šropširi tõugu lammaste tõulava.

LAMMASTE ARVULISE TÕSTMISE KINDLUSTAMISE ABINÕUD

L. KUKK

Tartu Riikliku Ülikooli väikeloomakasvatuse kateedri assistent

Eesti NSV riiklik loomakasvatuse plaan näeb ette juba 1949. aasta lõpuks taastada ja ületada sõjaeelne lammaste arvuline tase. Selle ülesande täitmisel, s. o. loomade reprodutseerimisel, peame pidama rangelt silmas, et lammaste juurdekasv oleks täisväärne ning et nende kvaliteet ja tootmisvõime pidevalt kasvaks.

Lammaste arvu tõstmiseks on väga olulise tähtsusega suurendada maksimaalselt emasloomade arvu, piirates karja praakimist ja tappes ning tarvitades lihaks ainult ülemäära vanu, vigaseid ja ebakvaliteetseid loomi. Teiselt poolt tuleb ära kasutada kõik abinõud selleks, et sünniks juurde ja kasvatataks üles võimalikult rohkem noori loomi. Selleks tuleb senisest suuremat tähelepanu omistada paarituskampaania teostamisele, mille rahvamajanduslik tähtsus sotsialistlikus majandussüsteemis võrdub taimekasvatuses külvikampaania tähtsusele. Nagu sööti jäetud põld, nii on ka ahtraks jäetud lammas viljatu. Võitlus uttede 100%-lise paaritamise ja viljastumise ning sündinud tallede 100%-lise üleskasvatamise eest olgu iga lambakasvatuse alal töötaja loosungiks. Ei saa loota selle ülesande stiihilisele täitumisele. Selle aluseks peab olema üleriiklik paaritusplaan, mis on viidud üksikute majapidamisteni.

Meie oludes on kujunenud kõige soodsamaks lammaste paaritussesooniks oktoobri-novembrikuu, sest siis sünnivad talled kõige soodsamal ajal — aprilli-maikuus. Ühtlase tallekarja ja vähema hooldamisvaeva huvides ei tohiks ühes majapidamises tallede sündimise ja uttede paaritamise sesoon olla pikk, mitte üle 30 päeva.

Paarituskampaania läbiviimiseks lühikese aja jooksul on tähtis, et kogu majandi uted indleksid korrapäraselt. Selleks on vaja neid juba aegsasti enne paaritussesooni viia ühtlasse parajasse sugulooma konditsiooni. Samuti tuleb ka sugujääri enne paaritussesooni ja paaritussesoonil tavalisest tugevamini sööta. Liiga rasked jäärad muutuvad aga loiuks.

Paaritusplaani õigeaegsel koostamisel on veel see tähtsus, et ta annab võimaluse aegsasti enne paaritussesooni teostada suguloomade selektsiooni, utti boniteerimise alusel rühmitada ja valida neile vastavad jäärad kas oma majandist või väljastpoolt.

Paarituskampaania edukaks läbiviimiseks tuleb vastavatel zootehnikutel õigeaegselt koostatud plaanides kalkuleerida, kas rajoonis on küllaldaselt zootehniliselt tunnustatud tõujääri. Viimaste puudumisel võib kasutada ajutiste paarituslubadega varustatud vähema väärtusega, ja erijuhtudel, kui vanemaid jääri ei jätku, ka isegi alla 6 kuu vanuseid paremini arenenud paarituskõlblikke jääri.

Vajalike tõujäärade arvu kalkuleerimisel tuleb lähtuda juba aegade jooksul tegelikus loomakasvatuses välja kujunenud normatiividest, mille ulatuses on lubatud ühe jäära kohta paaritatavaid utti. Propageerida tuleks seejuures ainult käest-paaritust kui isaslooma ratsionaalsemat kasutamist, poegimisaja reguleerimist ja individuaalset selektsiooni ning süvendatud aretust võimaldavat paaritusviisi.

Enne paaritussesooni tuleks ka õigeaegselt kontrollida suguloomade tervist, et avaneks võimalus neid enne kampaania algust nakkushaigustest ravida. Nakkushaigeid utti võib paaritada ainult vähema väärtusega jääraga või võimaluse korral kunstliku seemendamise teel.

Kuna meil käesoleval aastal hakkavad tegutsema ka kunstliku seemendamise punktid, siis peaks eeloleva sügisese paaritussesooni plaanis ka need punktid juba teataval määral jäärade paarituskoormust kergendama.

Ka paarituskampaaniale järgnev periood — tiinete uttede hooldamise ja vastava kohtlemise periood — omab küllaltki olulist tähtsust lammaste arvulise tõstmise kindlustamisel. Eriti vastutusrikkaid kohustusi riikliku loomakasvatuse plaani täitmisel esitab lammaste eest hoolisejaile lammaste poegimise peri-

ood või poegimiskampaania ja tallede võimalikult 100%-line üleskasvatamise ülesanne.

Lammaste arvulise tõstmise kindlustamisel omab suurt tähtsust paaritatud uttede tiinestumine ja uttede sigivus. Uttede tiinestumine ja sigivus oleneb muude tingimuste seas ka nende ettevalmistamisest paarituskampaaniale. Hästisöödetud uttede seas esineb vähem ahtrust ja neil sünnib rohkem kaksikuid ning kolmikuid. Liiga rammusad uted võivad samuti ahtraks jääda või nad annavad nõrku järglasi. Paaritamisele ettevalmistamisel mõjutavad tunduvalt ute sigivust karjamaa headus, selle kasutamise kord ning jõusöödad. Selle kohta on katseid teostatud Üleliidulise Lamba- ja Kitsekasvatuse Teadusliku Uurimuse Instituudi poolt.

Mittetiinestumine on sageli olenev ka jäärast. Eelmisel paarituskampaanial madalaväärtusega järglasi andnud ja utti puudulikult viljastanud jääri tuleb välja praakida ja neid mitte enam kasutada sugujääradena. Neid ja liiga vähe kaksikuid või kolmikuid talli andnud jääri võiks edaspidi kasutada ainult katsejääradena indlevate uttede kindlakstegemiseks, kui nad on paaritamisel küllalt aktiivsed. Sugu-uttede ja -jäärade jõudluse ja väärtuse hindamiseks on vajalik nende jõudluskontroll.

Üheks tähtsamaks lammaste arvu edasise tõstmise kindlustamise abinõuks on lammaste ühiskoplite asutamine. See abinõu võimaldab lammaste levimist sinna, kus tuntakse küll huvi lammaste kasvatamise vastu, kuid seni on puudunud selleks tähtis majanduslik alus, nimelt karjamaa. Pealeselle muudab ühiskarjamaa lambapidamise tunduvalt tulukamaks. Ühiskoplit, mis on kooperatiivne ettevõte, majandatakse zoo-veterinaartehniliste nõuete kohasel, kusjuures juba lammaste ühiskarjamaale vastuvõtt toimub reeglipäraselt teatavatel päevadel veterinaararsti ja zootehniku juuresolekul. Vastuvõtmisele ei kuulu nakkushaigusi põdevad lambad ja kastreerimata mittetunnustatud jäärad. Sellega moodustab ühiskoppel ka tähtsa tõuaretusliku baasi, kus paarituskampaania on teostatav kõigi reeglite kohaselt.

Karjamaale vastuvõetud lambad kuuluvad märkimisele ja nende kohta peetakse vastavat raamatut ja teostatakse jõudluskontrolli. Suuremaid lambakarju on võimalik jaotada osadeks vanuse, soo jne. järgi, kui ühistul või kollektiivil on mitu koplit või kui koppel on taradega osadeks jaotatud.

Möödapääsematuks abinõuks tõulammaste arvu tõstmise ja lammaste süvendatud aretuse ning seega ka massaretuseks tõumaterjali saamise huvides on lammaste tõufarmide asutamine. Ka paaritusjaamade väärtuslike tõujääradega komplekteerimine

võib ainult selliste farmide eksisteerimisel toimuda edukalt ja plaanikindlalt. Tõufarme tuleks asutada kas riiklikus sektoris — sovhoosidesse, õppe- ja katsemajandeisse, asutuste abimajandeisse, kolhoosidesse — või ühistute majandeisse eeskätt väljakujundatavais lambakasvatuse erirajoonides, kus leidub laiemas ulatuses lammastele sobivaid eraldi karjamaid või kus turu kauguse tõttu ei esine karjamaade vajaduse suhtes liiga tugevat piimakarja konkurentsi ja kus on tõumaterjali näol juba vastavad ressursid tõuaretuseks olemas. Need rajoonid tuleks fikseerida lähemal ajal kogu meie lambakasvatuse üksikasjalisema kohapealse uurimise põhjal. Esialgu võiks sellisteks rajoonideks arvata Saaremaad, Võru- ja Tartumaad ning põhjarannikut, eriti Harjumaad.

Kui tõufarmide näol on juba teatav baas lammaste aretamiseks loodud, siis tuleks lambakasvatuse aretusplaani täitmise ja käesolevas lühikeses ülevaates käsitletud lammaste arvulise tõstmise kindlustamiseks luua vastav riiklik lammaste tõulava.

LAMMASTE SÖÖTMINE, PIDAMINE JA HOOLDAMINE

K. JAAMA

Tartu Riikliku Ülikooli aspirant

I. Otstarbekohane lammaste söötmine ja pidamine on tuluka lambapidamise aluseks

Kollektiivse põllumajanduse arenemine ENSV-s ja lambapidamise saaduste pidevalt suurenev nõudmine tingib meie lambapidamise reorganiseerimist ja lammaste söötmise ning pidamise parandamist ning lammaste tulukuse tõstmist.

Lammaste tootlikkuse tõstmiseks on eeskätt vajalik kindlustada, et kolhoosides ja üksikmajapidamistes toimuks lammaste söötmine ja pidamine otstarbekohaselt ja õigesti. Otstarbeka ja õige lammaste söötmise peamiseks aluseks on lammaste söödavajaduse rahuldamine kindla söödabaasi organiseerimisega.

Ühes sihikindla söödabaasi korraldamisega on vajalik parandada ka lammaste söötade sortimenti. Küllaldane söödakogus üksi ei kindlusta rahuldavat lammaste söötmist ja nende tootlikkuse tõstmist. Peale söödakoguse tuleb veel arvestada söötade kontsentratsiooni, valgu, vitamiinide ja mineraalainete sisaldust.

Talviseks söötmisperioodiks on tarvis lammastele varuda peale heinte ja õlgede veel mahlakaid söötasid (juurvilja ja silosööta) ning kindlustada vajalikud jõusööda kogused.

Otstarbekohasel söötmisel tuleb silmas pidada sööda toiteväärtust, täituvust ja maitsvust. Kõige sagedamini esineb lammaste söödaannustes valgu ja mineraalainete puudujääk.

Ratsionaalsel söötmisel tuleb silmas pidada ka tulukuse printsiipi. Lammaste söötmine tuleb rajada peamiselt karjatamise printsiibile ja oma majapidamises toodetud söötadele. Teiseks tulukuse tingimuseks on see, et söötmine oleks võimalikult ühtlane kogu aasta. Pole õige talitada nii, nagu see meie lambapidamises sageli juhtub, et kevadtalvel, millal söödavarud on lõppemas, söödetakse lambaid äärmiselt kehvalt. Liiga lahjunud lammastel langeb vill seljast maha. Villa uuesti kasvatamine, lammaste kosutamine kuni soovitava konditsioonini nõuab suurema osa suvest, s. o. ajast, millal võiks toimuda odavaim villa tootmine karjamaa rohu arvel. Eriti raskesti mõjub ebaühtlane söötmine tallede juures. Kehva söötmise tõttu kängunud talledest ei saa kunagi kõrge toodanguga lambaid. Ühtlane söötmine on oluline ka lammaste sigivuse tõstmisel.

Ühtlase, lünkadeta söötmise teostamiseks on tarvis, et igas majandis oleks sügisel koostatud lammaste söötmisplaan ja söödaeelarve. Söötmisplaani kasutamiselevõtmine viib meie lammaste söötmise paratamatult normeeritud söötmisele, s. o. lammaste organiseeritud söötmisele.

Söötmisega käsikäes peab käima lammaste ratsionaalne pidamine ja hooldamine. Lambad tulevad välja viia pimedatest ja niisketest laudanurkadest, see olgu kõigi lambakasvatajate ja zootehnikute esmane ülesanne. Lambakasvatusfarmide loomine kolhooside juurde nõuab ajakohaseid lambalautu ja nende ratsionaalset sisustamist.

II. Lammaste söötmine ja pidamine suvisel perioodil

1. Lammaste suvine karjatamine ja selle tähtsus

Meie eesmärgiks olgu lammaste söötmise rajamine peamiselt karjatamisele. Lammaste pidamise tulukus oleneb eeskätt sellest, kui kaua on võimalik lambaid väljas karjatada. Võrreldes veistega võime lambaid palju kauemini karjatada, meie oludes harilikult 6—7 kuud. Lammaste jõudluskontrolli andmeil lasti 1946. aastal lambaid karjamaale 25. aprillist kuni 1. juunini ja

lautajätmine toimus 1.—21. novembrini. Vastavalt sellele kestis lammaste laudasviibimise aeg 173—212 päeva, keskmiselt 193 päeva ehk $6^1/_2$ kuud. Mida kauem suudame lambaid väljas karjatada, seda rohkem suudame vähendada nende sööda- ja pidamiskulusid. Lambad võivad kasutada kehva ja madala rohukasvuga karjamaid. Karjatamine mõjub hästi lammaste tervisele, toodangu suurusele ja kvaliteedile.

2. Lammaste karjamaade liigid ja nende ratsionaalne kasutamisprobleem ENSV-s

Parimateks lammaste karjamaadeks peetakse kuivi, peenekõrrelise ja mitmekesise rohukasvuga, eriti liblikõieliste taimedega karjamaid.

Lammaste karjamaadeks ei kõlba vesised ja seisva vee loikudega karjamaad, mis soodustavad mitmesuguste parasitaar-haiguste levinemist.

Nagu teada, võib karjamaid Eesti NSV-s jagada taimekatte, mullastiku ja veeolude suhtes 4 valdkonda: saarte ja Loode-Eesti puisniitude ja loopealsete karjamaade valdkond; Kesk-Eesti suurrabade, soode ja metsade ning matsakarjamaade valdkond; Kesk-Eesti põldude ja põllukarjamaade ning puisniitude valdkond ja Alutaguse suurmetsade, rabade ja soode valdkond. Lambakasvatuse seisukohalt oleks kõige tähtsam saarte ja Loode-Eesti puisniitude ning loopealsete karjamaade valdkond. Rohukasv on nimetatud karjamaadel küll võrdlemisi väike, kuid väärtuslik oma valgurikaste rohttaimede tõttu. Paese aluspõhja ja õhukese mullakihi tõttu kannatavad nimetatud valdkonna karjamaad põua all. Looduslike niitude ja karjamaade all on Eesti NSV pindalast 38%. Metsade, soode ja rabade all on ligi 40% ja põldude all umbes 24%. Suurem osa looduslikke niite ja karjamaid on liiga niisked kõrge põhjavee tõttu ja seega lammaste karjatamiseks kõlbmatud. Lammaste karjamaid võib liigitada looduslikeks ja kultuurkarjamaadeks. Looduslikest karjamaadest on lammastele kohasemad metsa-, puisniidu- ja paepealsed karjamaad. Metsa- ja puisniidu-karjamaade väärtus oleneb eeskätt karjamaal kasvavast taimestikust ja metsa tihedusest. Enamasti kasvab metsakarjamaadel jämedakõrreline ja jämedavarreline taimestik, mida lambad ei taha hästi süüa. Metsakarjamail tuleb seega karjatada varakevadel. Väärtuslikemaiks metsakarjamaadeks osutuvad raiesmikud ja metsadevahelised, lagedad, kuivad nõmme- ja söödikarjamaad. Paepealsed karjamaad, nagu neid domineerivalt esineb Saare-, Hiiu-, Lääne-, Harju- ja Virumaal, on sageli väga lühikese rohuga ja kannata-

vad põua all. Seepärast on soovitav hoida paepealsetel karjamaadel rohkem puid ja põõsaid, mis varjavad mullapinda ja rohukamarat kuivamise eest. Paepealseid karjamaid nimetatakse sageli ka absoluutseteks lammaste karjamaadeks. Nende ratsionaalne kasutamine seisab selles, et lambaid võib karjatada siin varakevadel, kui mullas leidub veel lumeniiskust, ja hilissügisel, kui vihmasajud niisutavad küllaldaselt paepinda. Kesksuvel, millal paepealsetel karjamaadel rohi kuivab, tuleb lammaste karjatamiseks leida teisi karjamaid või kultuurrohumaid. Sookarjamaad on halvemateks lammaste karjamaadeks. Sookarjamaadel kasvavad vähese väärtusega tarnad ja mürgised osjad. Sookarjamaadel levib lammaste sõramädanik ja mitmesugused invasioon-haigused.

Ädalaheinamaad ja kõrrepõllud on sügisel uuteks lammaste karjamaadeks. Kõrrepõllul, noorel ristikheinal ja rammusal ädalheinal lähevad lambad kergesti rammu. Kõrrepõldudelt leiavad lambad rohule lisaks ka viljapäid. Karjatades lambaid ristikheinaädalal või noorel ristikul, tuleb karjasel jälgida, et lambad ei saaks puhetust. Kõige ratsionaalsemaks lammaste karjamaaks on lammaste koppel, kuhu on külvatud mitmeaastaste heintaimede segud. Juhul, kui lammastele ei leidu sobivat karjamaad oma majandis, tuleks lambad saata ühiskarjamaale, milliseid on viimasel ajal rajatud peaaegu igasse valda. Ühiskarjamaade juurde on paigutatud tõujäärad, kes aitavad kaasa kiiremale lammaste tõustamisele.

3. Lammaste karjatamise viisid ja tehnika

Lammaste karjatamise viise on meil mitmeid: lambaid köietatakse, karjatatakse koos veistega koplites või eraldi lambakarjadena ühiskarjamaal. Majandites, kus peetakse vähe lambaid, praktiseeritakse lammaste köietamist. Köietamisel ehk ketitamisel on see puudus, et lambad ei saa varju minna palava päikese ja külma vihma eest. Sageli unustatakse ka neid teisele kohale edasi tõstmast ja jootmast. Mõnelpool kasutatakse köietamise asemel edasitõstetavaid või -veetavaid aiakesi. Neid aiakesi ei saa lammaste söötmise seisukohalt pidada otstarbekohasteks, nad on sageli liiga väikesed ja neisse asetatakse tihti kogu talu lambakari. Nad on raskesti edasiveetavad ja neid on raske tõsta. Neid võib pigem pidada lammaste näljutamise puurideks kui söötmise taradeks. Lambaid koos veistega karjatades võimaldame lammastele küll vaba liikumise, kuid veiste karjamaad on sageli vesised ja soised ning lammastele kõlbmatud. Lambaid koos veistega karjatades puudub lammastel võima-

lus rahulikult süüa, sest veised liiguvad karjamaal palju kiiremini kui lambad. Ka võivad veised lammastele sarvedega vigastusi tekitada.

Lammaste karjatamise tehnika oleneb karjamaa iseloomust ja lammaste arvust. Suuremaid lambakarju tuleb karjatada ja hoida nii, et nad ei jookseks kasutult karjamaal ringi. Samuti peab hoolitsema, et kõik lambad saaksid karjamaal kõhud täis. Rohtu süües liikugu lambad karjamaal rahulikult korralikus rivis, kusjuures esimestele lammastele järgnevad samm-sammult tagumised. Hoides lambaid karjamaal korratult jooksevad tugevamad ja aplamad lambad karjast kaugele ette ja tallavad oma peenikeste sõrgadega rohulibled puruks ning häirivad oma jooksuga teisi, rahulikult söövaid lambaid. Kui esimestele lammastele järgnevad teised, siis söövad nad ka purukstallatud rohtu ja see ei lähe raisku. Karjatamisel peab lambur lambakarja ees käima ja vajaduse korral karja edasiliikumist pidurdama. Kui lamburil on kaasas koer, käib koer harilikult lambakarja ees ja pidurdab üksikute lammaste liigset edasitormamist või karjast eemaleminekut.

Kevadel ja sageli ka suvel on tarvis lammaste sõrad järele vaadata ja pikaks kasvanud ning sõrapõhja alla kooldunud sõraosad ära lõigata. Lõikamata sõrad murduvad kergesti ja lambad käivad vaevaliselt, lonkavad ja võivad kergesti haigestuda sõramädanikku. Enne lammaste karjamaale laskmist eraldatakse karjast nõrgad ja väikeste talledega uted ja neid peetakse eraldi, kodu lähedal, paremal karjamaal. Kärnatõbiseid, täidega ja teiste haigustega lambaid karjatatakse ning ravitakse samuti eraldi.

Suvepäevadel, kui on palavad ilmad, pole soovitav lambaid karjatada kogu päev. Palavatel päevadel tuleks karjatamist alata hommikul vara, kella 6 ajal, ja lõpetada kella 10—11 ajal. Keskpäeva möödumisel, kella 4—5 ajal aetakse lambad teistkordselt karjamaale ja karjatatakse hilisõhtuni.

Sügisel on tarvis lambaid karjatamisel hoida külmade vihmade eest, sest märjaks saanud vill ei kuiva kergesti ja lambad külmetavad kogu aeg karjamaal olles.

Karjatamise perioodil suuremates ühiskoplites on tarvis lambaid vähemalt üks kord kuus loendada. Loendamiseks aetakse lambad karjamaal olevasse püügitarasse ehk püügisulgu. Püügitarast lastakse lambad välja ükshaaval, läbi kitsa, aiaga piiratud käigu. Käigust läbi tulles loendatakse lambad, silmitsetakse neid üksikasjalisemalt ja tehakse kindlaks nende tervislik seisukord ja neil esinevad haigused.

Suuremad lambakarjad jaotatakse soo ja vanuse järgi rühmadesse ja karjatatakse eraldi. Jääri ja jääriktallesid tuleb alati

eraldi karjatada. Eri karjana tuleks kevadel karjatada ka väikeste talledega utti.

Lammaste karjatamisel tuleb hoolitseda lammaste joogivee eest. Lammas vajab suvel 3—4 liitrit vett päevas. Parimaks joogiveeks on lammastele kaevu- ja allikavesi. Lammaste joogiveeks kõlbab ka jõevesi. Joogiveeks ei kõlba seisva veega lompide ja kraavide vesi. Suvel joodetakse lambaid 1—2 korda päevas, hommikul paaritunnilise karjamaal oleku järele ja teist korda enne õhtupoolset karjatamist või õhtul enne lauta ajamist.

Karjatamise perioodil on tarvis anda lammastele soola. Soolaga täidetud künakesed olgu lammastele alati kättesaadavad karjamaal või laudas. Suuremate kambakarjade hooldajaks on vajalik korralik lambur. Õppinud, kutselisi lambureid on meil vähe. Lambakasvanduste arenemisega kolhoosides ja sovhoosides vajame lähemas tulevikus õppinud ja kogenud lambureid, kellede ettevalmistamiseks tuleks lähemas tulevikus Põllumajandusministeeriumil korraldada zootehnikumide juures lamburite ettevalmistamise kursusi või asutada väikeloomakasvatuse koole lamburite ettevalmistamiseks.

4. Lammaste karjatamisest tingitud lammaste haigused

Lammaste ebaõigest karjatamisest on tingitud peamiselt maksakaanitõbi, mis on levinum karjamaahaigus. Selle tekitajaks on maksas elutsev imiuss — maksakaan, kes oma arenemiseks vajab vaheperemehena vesistel karjamaadel elutsevaid magedaveetigusid. Haiguse tunnuseks on lamba kõhnumine, tursed silmalaugudel, kurgu all ja silma sidekestade kahvatus, lahtine vill jne. Kindlam haiguse diagnoos tehakse rooja uurimisega, milles leitakse maksakaani mune. Haiguse ärahoidmiseks tuleb lambaid karjatada kuivadel karjamaadel, karjamaid sagedamini vahetada ja kuivendada niiskeid, seisvate veekogudega karjamaid, millega takistame magedaveetigude arenemist.

Teiseks tähtsamaks karjamaast tingitud haiguseks on lammaste mao- ja sooleusstõbi, mida tekitavad maos ja sooltes elutsevad ussid, kes saadavad lamba roojaga oma munad karjamaale ja joogivette. Lambad söövad neid mune karjamaarohuga või joovad joogiveega ja nii toimub usstõve levik otseselt.

Haiguse tunnuseks on lammaste kõhnumine, vaatamata heale söötmisele ja söögiisule, kõhulahtisus, haisev ja vedel roe, verevaesus, lahtine vill ja kahvatud silmalaod. Peale nende kahe

nimetatud haiguse võiks veel nimetada sõramädanikku, mis levib eriti vesistel karjamaadel ja virtsases laudas. Sõramädaniku pisik pesitseb sõrasarve vahel, kus tekitab umbset, väga valurikast põletikku. Lambad ei saa käia ega seista jalgadel, laskuvad põlvedele ja lonkavad. Haiged lambad tuleb otsekohe karjast eraldada ja võtta arstimisele.

III. Lammaste söötmine ja pidamine talvisel perioodil

Lammaste talvine söötmine on meil väga ühekülgne. Peamise sööda moodustab kõrssööt. Juurvilja lambad talve kestel peaaegu ei saa. Söötmise parandamiseks tuleb kõigepealt suurendada heina kvaliteeti, varuda talveks toorsöötasid (kartuli, juurvilja ja silosööda näol) ja koduseid jõusöötasid. Heina kvaliteedi tõstmiseks tuleb kultiveerida looduslikke heinamaid ja suurendada põldheina kasvatust. Kodustest jõusöötadest peame lammastele paremateks kaera-, odra-, peluski- või vikijahu, mida tuleb varuda talveks sellisel hulgal, et lammas saaks keskmiselt talvel 200 g jõusöödasegu päevas. Valgu küsimuse lahendamine on talvisel lammaste söötmisperioodil olulisem küsimus. Seda on võimalik rahuldada ka põhisöötade varal, kui kasvatame põllul rohkem liblikõielisi taimi, eriti lutserni, ja valmistame silosööta, eriti kultuurniitude ädalast.

1. Olulisemaid momente eri lambaliikide söötmisel

Üldreegliks on eri lambaliikide söötmisel tarbekohane söötmine. Tarbekohane söötmine on tuluka söötmise kõige põhilisemaks aluseks. Üle- ja ka alasöötmine vähendab söötmise tulukust. Alasöötmisel lahjuvad loomad ja lakkavad andmast toodangut. Teiseks tuleks meeles pidada, et tugev söötmine on üldse kõige tulusam söötmine, sest mida kõrgem on toodang, seda vähem koormab elatussööt tootmissööta. Iga loom võib anda toodangut ainult pärast elatussöödavajaduse rahuldamist.

Uttede ja ka sugujäärade tugev söötmine enne paaritussesooni algust üks kuu ja paaritussesooni kestel suurendab lammaste sigivust. Nimetatud aegadel võime mõjustada lammaste sigivust otseselt söötmise tugevuse ja söötade koosseisuga. Küllaldane toitainete, eriti valgu, vitamiinide ja mineraalainete juurdevool, võimaldab lammaste organismil suurendada ainevahetust, parandada kudede ja üksikute organite, ühtlasi ka

suguorganite varustumist toitainetega ja sugurakkude ning suguhormoonide valmistamist.

Meil Nõukogude Liidus on tehtud rida söötmiskatseid ja selgitatud söötmise otsest mõju munarakkude ja spermatozoidide valmimisele ja arenemisele. On näidatud, et söödas osutuvad teatud ained spetsiifiliselt stimuleerivaiks sugurakkude arenemisele. Üldiselt on tuntud, et suvel, kui lambad karjamaalt saavad küllaldaselt värsket rohtu, indlevad uted paremini ja kaksiktallede arv suureneb. Karjamaa hea mõju sigivusele seisab karjamaa rohu valgu bioloogilises väärtuses ja mineraalainete ning vitamiinide rikkuses, mis tagab suguelu normaalset kulgu.

Talvel, millal karjamaarohi puudub, võib mõjustada lammaste sigivust eriti hea, vitamiinirikka heinaga, millele lisaks antakse kaera või otra ja mineraalainetena fosforhapulupja või kondijahu.

Peale munarakkude arvu suurendamise ja nende jäägita viljastamise on uttede sigivuse tõstmisel tähtsaks etapiks veel kõigile viljastatud munarakkudele optimaalse arenemise võimaluste pakkumine, mida eriti soodustab tiinete uttede otstarbekas söötmine. Tiine ute sööt peab sisaldama piisavalt toitaineid, eriti aga valku, vitamiine ja mineraalaineid.

Tavaliselt arvatakse, et tiine utt esimesel kahel tiinusekuul ei vaja elatussöödale lisaks toodangusööta, ja seda ei näidata ka söötmisnormide tabeleis. Tiine utt vajab esimesel kahel kuul loote kasvatamiseks sööta küll vähesel hulgal, kuid arvestada tuleb siin seda, et tiine utt vajab esimestel tiinusekuudel sööta ka emaka suurendamiseks, ja emakanäärmete ning lootekestade kasvatamiseks.

Pealeselle tuleb arvestada tiine ute juures söödavajadust villa kasvatamiseks. Väga sageli võime tähele panna, et mitteküllaldase söötmise tagajärjel aeglustub tiinetel uttedel villakasv, villkarvad jäävad sel ajal peenemaks, tekivad nn. „põlved" villkarvadesse, ja lõpuks, kui söötmisolud ei parane, langeb vill lammaste seljast maha, mille tagajärjel tiined uted on villast paljaste laikudega.

Tiinete uttede kehv söötmine tingib nõrgalt arenenud ja väikese eluskaaluga tallede sündi, kes kalduvad haigestumisele ja hukkuvad.

Seega tuleb tiinete uttede söötmisnorme parandada ja lisada söötmisnormile juurde toodangusööta, alates esimesest tiinusekuust. Tiineid utti tuleb n. ö. „ette sööta", et nad võiks juba looteeas kasvatada tugevaid tallesid ja neid hiljem rikkalikult imetada.

Ei tohi unustada ka tiinete uttede suurenenud mineraalainete tarvet. Olles andnud tiinetele uttedele söödaga 10 g fosforhapulupja ja 10 g keedusoola, sündisid neil suurema eluskaaluga talled kui neil uttedel, kes mineraalaineid ei saanud.

Tähtis on meeles pidada ka seda asjaolu, et utepiimaga ei eristu küllaldaselt rauda. Seega ei saa talled hiljem, kui neil lõpeb maksa varutud rauatagavara, rahuldada oma rauatarvet utepiimaga. Rauatarbe rahuldamiseks tuleb talledele hakata andma lisasöödana juba nende teisel elunädalal peenekõrrelist heina, praetud kaerateri ja peenendatud juurvilja. Kartulile või jahule tuleb piserdada 2,5% rauasulfaadilahu, millesse on segatud veidi vasesulfaati.

Võimaluse korral tuleb talledele antavat jõusööta pärmistada, mis kindlustab talvel tallede vitamiinide tarbe. Söötes vanadele lammastele lehiseid, on neid kohane anda ka talledele.

2. Lammaste talvised pidamistingimused ENSV-s

Meie kliimaolust tingituna tuleb meil talvel lambaid pidada laudas 6—7 kuud. Kuna üksikmajapidamistes peetakse lambaid vähe, leidub meil seni vähe eraldi ehitatud lambalautu. Lambaid peetakse meil enamasti karjalautades, hobusetallides või sigalates.

Majandites, kus peetakse rohkemal arvul tõulambaid, tuleb ehitada lammastele eri laut. Lambalaut olgu kuivemal ja kõrgemal kohal, et lammastel ei tarvitseks lauta tulles käia läbi pori- või virtsaloikude. Lambalauda lõunapoolsesse külge tuleb teha lammaste jooksuaiad või tarad, kuhu on võimalik suvel lambaid laudast lasta, sest lambad armastavad suvel väljas magada.

Lambalaudad peavad olema ehituselt lihtsad ja odavad. Mainin siin mõned lambalauda tüübid, millede ehitus tuleb võrdlemisi odav: katuslamblad, savist või saviplonnidest lamblad ja puust lamblad. Katuslambla kõrgus on 1,5—2 m. Katus tehakse õlgedest või katuselaastudest. Puust ja savist lamblad on 3—4 m kõrged. Lambalaudad on enamasti sõnnikulaudad. Sõimed ja sulud on tõstetavad ja nendest võib vajaduse korral kombineerida igasuguses suuruses sulgusid.

Tähtis on lamblate juures õhutus. Lamblate laed tehakse harilikult laudadest, mis on asetatud üksteisest 3—5 sm eemale. Selline lagi ventileerib õhku laudas hästi. Puuduseks on ainult see asjaolu, et külmadel talvedel kipuvad niisuguste lagedega

lamblad jääma külmaks. Paremad on mullakihiga kaetud laed. Sel korral kasutatakse õhutuseks õhutuskorstnaid. Lambla jaotatakse osadeks, eri sulud jääradele ja tiinetele uttedele. Enne poegimist ja poegimisajaks asetatakse uted eri sulgudesse, kuhu nad jäävad talledega vähemalt üks nädal pärast poegimist. Hiljem asetatakse 3—5 talledega utte ühte sulgu ja umbes kaks nädalat pärast poegimist õpetatakse tallesid käima neile eraldi määratud sulus, kuhu neile pannakse lisasööta. Tähtsam kõrvalruum lambalauda juures on küün heinte ja põhu paigutamiseks. Teiseks tähtsaks ruumiks on jõusööda- ja riistade ruum. Pealeselle võiks lambalauda juures olla lamburi või valvuri ruum.

Pikk laudasoleku aeg on lammaste tervisele kahjulik. Lammastel kaob söögiisu ja nad jäävad vähese liikumise tõttu nõrgaks. Seega on väga soovitav, et talvel, ilusatel ilmadel lastaks lambaid üks kord päevas välja jalutama. Lammaste laudast väljameelitamiseks antagu neile lauda ees olevast künast pisut kaeru. Kui lumi pole sügav ja mets asub lambalauda lähedal, siis võib lambaid talvel ka metsa alla ajada, kust nad leiavad endale söödaks kanarbikku, sammalt, pohlavarsi ja puuoksi.

Talvel tuleb eriti hoolitseda villa puhtuse eest, valvates selle järele, et lammastel oleks alati aluspõhk kuiv ning et sõimedest ei kukuks söödaosasid villasse. Võimaluse korral täidetagu lammaste sõimed heinte ja põhuga sel ajal, kui lambad on laudast välja jalutama lastud.

Lammaste tõuaretuse töös on vajalik tallede ja vanalammaste märkimine. Tallede märkimist tuleb teha võimalikult kohe pärast sündimist. Hiljem võib tulla eksitusi tallede emade ülestähendamisega, sest talled käivad sageli teiste uttede all imemas.

IV. Lammaste jõudluskontroll ENSV-s

Tõulammaste jõudlusomaduste, villatoodangu, sigivuse ja söödakulutuse kindlakstegemiseks teostatakse meil kontrollassistentide poolt lammaste sugulavades ja tõulammaste kasvandustes jõudluskontrolli. Jõudluskontrolli teostamisel kogutakse andmeid eeskätt uttede sigivuse ja tallede üleskasvatamise võime kohta. Tallede kasvuhoo järgi otsustatakse uttede piimakust. Kuna loomade jõudlus oleneb eeskätt söötmisest, siis teostatakse kontrollassistentide poolt täpne lammaste söödakulutuse kontroll talveperioodil, ühtlasi juhitakse ka tähelepanu otstarbeka söötmise korrastamisele. 1946. aastal avaldati meil esimesed

lammaste jõudluskontrolli andmed 19 majandi kohta, kus oli kontrolli all 103 täiskasvanud lammast ja 75 talle. Käesolevas viisaastakuplaanis on ette nähtud viia lammaste jõudluskontroll vähemalt 500 majandisse.

Lammaste jõudluskontroll on üheks tähtsamaks abinõuks, mis aitab kaasa lammaste toodangu suurendamisele, lammaste tõuaretuse töö tõhustamisele ja sotsialistliku põllumajanduse arenemisele.

Peale nimetatud jõudluskontrolli teostatakse ENSV-s veel lammaste kontrollpügamist, milleks valitakse igas zoo-veterinaarjaoskonnas 2—3 majandit ja jälgitakse neis lammaste villatoodangut, villapeenust, ühtsust ja rendementi. Nimetatud kontroll aitab kaasa parema villatoodanguga ja villakvaliteediga lammaste ülesleidmisele.

V. Kokkuvõte ja ettepanekud lammaste söötmise ning pidamise parandamiseks

1. Arvestades meie põllumajanduses toimuvat suurt murrangut ja eramajapidamiste üleminekut kollektiivsele põllumajapidamisele, tekib vajadus ka meie lambapidamise reorganiseerimiseks, lammaste söötmise ja pidamise parandamiseks ja lammaste tulukuse tõstmiseks.

Lammaste tootlikkuse tõstmiseks on vajalik sööta lambaid otstarbekalt ja õigesti. Otstarbeka ja õige lammaste söötmise aluseks on kindla söödabaasi organiseerimine.

2. Lammaste ühekülgne ja ebaühtlane söötmine on seni olnud meil peamiseks puuduseks. Tuleb varuda lammaste talviseks söötmisperioodiks peale heinte ja õlgede, mis praegu moodustavad lammaste söödaannusest kuni 90%, rohkem mahlakaid söötasid ja kindlustada vajalikud kvantumid jõusöötasid.

3. Suvine lammaste söötmine tuleb rajada peamiselt karjatamisele, rajades selleks lammastele eri koplid.

4. Edaspidisel lambakasvatuse korrastamisel ja suuremate lambakasvanduste organiseerimisel on tähtis, et lambad toodaks välja pimedatest ja niisketest laudanurkadest ning et neile ehitataks eri laudad või eraldi sulud lauda valgematesse osadesse.

5. Lammaste sigivuse tõstmiseks ja elujõulisemate tallede saamiseks on tarvis sugulambaid sööta tugevamalt üks kuu enne paaritussesooni algust ja paaritussesooni ajal. Tiineid utti tuleb sööta tugevamalt alates juba esimesest tiinusekuust. See nn. „ettesöötmine" võimaldab uttedel sünnitada tugevaid, elujõulisi tallesid ja neid rikkalikult imetada.

6. Lammaste toodangu suurendamise ja tõuaretuse töö süvendamise seisukohalt osutub lammaste jõudluskontroll tähtsaks vahendiks, mida tuleb järjest laiendada ja süvendada, viies 1950. aastaks kontrolli alla vähemalt 500 lambakasvatamise majandit.

7. Suureks takistuseks lammaste tõuaretuse töös ja jõudluskontrolli teostamisel on olnud lammaste märkimisabinõude ja -vahendite puudus. Nimetatud puuduse likvideerimiseks tuleb ENSV Põllumajandusministeeriumil sisse tuua teistest liiduvabariikidest vajalikke märkimisabinõusid ning teisi zootehnilisi vahendeid.

LAMMASTE TERVISHOID

Veterinaararst H. TALTS

Lambakasvatuse edendamise üheks põhiliseks teguriks on lammaste tervis. See sõltub peamiselt:

1) lammaste tervishoiust karjatamisel;
2) karjamaa mõjust lamba tervisele;
3) tervishoiu nõudmiste täitmisest lambalautade suhtes;
4) haiguste ärahoidmisest ning ravist.

1. Lammaste tervishoid karjatamisel

Meil leiab kasutamist lamba karjatamise moodus, kus lambad aetakse karjamaale koos veistega. Kuna veised aetakse karjamaale hommikul vara, siis on ka loomulik lammaste varahommikune saatmine karjamaale. Varahommikul tuleb nii veistel kui ka nendega kaasasolevatel lammastel süüa kastest rohtu. Kastese rohu söömine võib lambal kui väiksemal ja nõrgemal loomal kergesti tekitada puhetust, mis võib lõppeda lamba surmaga. Sama hädaoht võib varitseda lambaid ka õhtuti liig kaua väljashoidmisel. Kolhooside ning sovhooside lambakarjades tuleks vältida lammaste karjatamist kaste ajal.

Teine moment, mida peame silmas pidama, on see, et mitte võimaldada lammastel süüa vihmase ilmaga vihmast märjaks saanud rohtu. Ka siis võib lambaid varitseda sama hädaoht.

Samuti pole hea hoida lambaid kuumal keskpäeval karjamaadel, eriti lagedatel karjamaadel. Lammas ei armasta suurt kuumust ning pealegi on keskpäeval lendlemas lambakiinid, kes oma

vastsetega põhjustavad hiljem, eriti lamba ninaosas, igasuguseid haigestumisi, nagu ninamädanikke jne.

Karjatada tuleks lambaid kuivade ilmadega, hommikul kaste kadumisest kuni õhtul kaste tekkimiseni. Kuumade ilmade puhul hoida lambaid keskpäeval varjuall.

Juua tuleks lammastele anda kas kaevuvett või kiirevooluliste jõgede puhul ka jõevett, kuna loikudest, tiikidest ja järvedest jootmine on seoses maksakaani hädaohuga.

2. Karjamaa mõju lamba tervisele

Kus peab lambaid karjatama ja kus me neid karjatame, need on sageli kaks iseasja. Karjatamiseks kasutatakse kopleid uudismaadel, s. t. maadel, mis on hiljuti üles haritud kas mineraalmaast või madalsoost, teisal aga käivad lambad põldudel ja kesal või jälle ristikul ja metsades.

Siinjuures tuleb aga silmas pidada, et mineraalideta madalsoos jõudsalt kasvanud vili või rohi ilma vajalike mineraalide lisanduseta ei ole loomadele, eriti aga väikeloomadele tervislik. Selle rohuga või viljaga, olgu see nii lopsakas või terarohke kui tahes, kahjustame järk-järgult oma loomade tervist.

Samuti aga kannatavad ka talled selliste söötade puhul. Nimelt haigestuvad viimased enamasti 2—14 nädala vanuses peaajupõletikku. Silmad ja nina jooksevad nõret, on rähmased. Talled hoiavad pead all, kardavad valgust ja jäävad kasvus kängu. Eriti imestatakse tallede surma korral siis, kui kõige priskem tall ilma mingi haigusnähuta sellises vanaduses järsku sureb. Peale muude on veel juhuseid, kus tallede juures esineb sama põhjuse tõttu krambilisi nähte.

Sellised nähud ilmnevad peamiselt täisvereliste, eriti aga veresuguluse all kannatavate lammaste juures, kuna meie maalambad on selles suhtes vastupidavamad.

Lambaid tuleks karjatada ainult kõrgetel, kuivadel mineraalmaadel. Ja mida mitmekesisem on lambakarjamaa taimestik, seda kasulikum lambale.

3. Tervishoiunõuded lambalautade suhtes

Lammastele tuleb muretseda ületalve elamiseks kas eri ehitus või teistest loomadest kinnise vaheseinaga eraldatud ruum. Sellised eri ehitused aitavad säilitada tõulammastele omast villatihedust. Eriti on halvad meie niisked ja soojad laudad. Lambad higistavad, muutuvad loiuks ning ajavad villa maha.

Peale lambalauda ehituse huvitab meid edasi veel lambalauda sisemus. Kas see on küllalt ette valmistatud talvehooajaks?

Kõigepealt tuleb iga lamba kohta jätta põrandapinda vähemalt 1,5 m² ning teha jäärade jaoks eraldi sulud. Samuti tuleks ka leida võimalus eraldi sulgude ehitamiseks poegivatele uttedele. Kiviseinad vooderdada puulattide või laudadega, sest niisked välisseinad vanutavad ja määrivad villa ning soodustavad külmetushaigusi. Talvel tuleb hoolitseda ka täiel määral allapanu eest, kuna niiske aseme puhul arenevad kiiremini igasugused parasiidid ja pisikud.

Kuna lammas on kuivaarmastaja loom, siis olgu lambalauda õhk kuiv. Talvel märkame üleliigse niiskuse olemasolu laudas seinte härmatisest ja aknaruutudele kogunevast veest.

Paiguti esineb veel selline arvamine, et mida rohkem toppida kinni lauda välisavausi, seda soojem ja muidugi ka kasulikum on loomadel. See ei ole aga sugugi nii. Mida niiskem sukk meil on talvel jalas, seda külmem. Ainult kuivus tagab soojust ja seepärast on vajalik lauda korralik ventilatsioon. Eriti tuleb seda meeles pidada lammaste juures.

Kuidas keegi ventilatsiooni oma lambalaudas läbi viib, see jäägu igaühe enda valida. Tähtis on vaid see, et õhk laudas oleks igasuguse temperatuuri juures kuiv.

Pealeselle on laudas tarvilik ka korralik sisustus: eeskujulik söödasõim, jõusööda ja mineraalsööda künad ning jooginõu.

4. Lammaste haiguste ärahoidmine ning ravi

Lammaste massilise koondamisega kolhooside ja sovhooside karjadesse ning ühiskoplitesse on antud võimalus lammaste juures läbi viia suureulatuslikku tõrjet ning ravi lamba peamiste parasitaar-haiguste vastu. Eriti aitab ühiskoplite loomine kaasa meil massiliselt levinud lambahaiguste, nagu maksakaanide ja täide hävitamisele, kuna need haigused esinesid peaaegu igas majandis ning olid seetõttu seni ravile raskesti allutatavad.

Teisest küljest aga tuleb lammaste ühiskoplites kolhooside ja sovhooside juures kui ka teistes suuremates lambakarjades täpselt täita tervishoiunõudeid, nii veterinaarpersonaali kui ka zootehnikute ja karjaste poolt, sest suure karja hulgas võib iga pisemgi haigus paisuda suureks.

Taudide kui ka lihtparasitaarsete lambahaiguste vastu võitlemist tuleb suuremaarvulise lambakarjaga majapidamistes teostada pidevalt.

Lammaste parasitaar-haiguste ravi teostatakse ainult pärast haigestumise kindlakstegemist. Tavaliselt jagunevad lammaste parasitaar-haigused kahte gruppi:

1. Ravi ning profülaktika menetlused lamba välisparasiitide puhul

Lammaste välisparasiitide (kärnad, täid) vastaseks raviks tarvitatakse olukorrast tingituna kas määrde-, uhte- või gaasitamisravi.

a) Määrderavi on soovitav ainult üksikhaigusjuhtumeil vähemaarvulises lambakarjas. Määrderaviks lammaste kärnatõve puhul võib tarvitada üks osa ordoviini ja üks osa kalamaksa-, linaseemne- või mõnda muud õli, lisades segule 10% kreoliini. Täide puhul võib tarvitada elavhõbedasalvi 1,0 g. Viimase tarvitamisel tuleb hoiduda üledoseerimisest; ravi läbiviimiseks on vajalik õhurikas ruum.

b) Uhteravi: tarvitatakse 25%-list kreoliini-veelahust või väävellubja vanni — võetakse 2,0 kg väävlit ja 1,2 kg kustutamata lupja, neid aineid keedetakse 3 tundi 10 l vees ja siis lisatakse vett kuni saab 100 l uhtevedelikku.

Seda kasutatakse nii kärnatõve kui ka täide likvideerimiseks. Uhtevedelik peab olema soe ning lambaid tuleb sellega pesta ainult mõne minuti jooksul. Et vältida uhtevedeliku kadu, on soovitav lambaid enne pügada. Lõikehaavadega lambaid võib vannitada alles 8 päeva pärast pügamist. Ka vill tuleb desinfitseerida. Pealeselle tulevad lubjata lammaste ruumid ning desinfitseerida riistastik. Pärast vannitamist paigutada lambad hästi desinfitseeritud ruumi.

c) Gaasitamisravi toimub lammastele selleks eraldi tehtud gaasikambris vääveldioksüüdiga analoogiliselt hobuste kärnatõve ravile.

Nii söödiklestade munade kui täitingude hävitamiseks on tarvis ravi kordamist 12 päeva järel, vajaduse korral tuleb läbi viia isegi kolm ravikuuri.

Ravimine toimugu soojades välistingimustes.

2. Ravi ning profülaktika menetlused lamba siseparasiitide puhul

a) Maksakaanitõve ravina suure arvu lammaste puhul on soovitav tarvitada tetrakloorsüsinik-õlilahust 1 : 4 vastu. Aplitseerida korraga à 5 ccm lahust. Ravi tuleks läbi viia esimene kord kevadel pärast lammaste väljalaskmist, kusjuures on soovitav, et lambad oleksid veidi kosunud, ja teine kord sügisel — lammaste lautajätmise eel, võimaluse korral ka südatalvel — jaanuaris (novembris-veebruaris).

Tuleb olla ettevaatlik rasvunud ja nõrgal söödal peetud lammastega, kes võivad südamenõrkuse tagajärjel surra.

Individuaalselt ravitavate lammaste ja nende lammaste juures, kus tetrakloori ei saa kasutada, on soovitav tarvitada kamalapulbrit, iga lamba kohta 1 supilusikatäis 2 korda päevas (hommikul ja õhtul).

b) Mao- ning soolte usstõve invasiooni kõrvaldamiseks tuleb tarvitada haemonchus contortuse puhul areekapähkli pulbrit 5 päeva järjest à 4 g, ning trichostrongulus axei puhul vasevitrioli vesilahus 1 : 100, aplitseeritud 100 g, korrata 8 päeva tagant.

Profülaktika mõttes pidada pidevalt 5% vasevitrioli söögisoola hulgas.

8. KODULINNUKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE SEKTSIOON

★

EESTI NSV KODULINNUKASVATUSE OLUKORD JA EDASIARENDAMISE PERSPEKTIIVID

V. NURMSALU

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Loomakasvatuse Valitsuse väikeloomade ja linnukasvatuse vanemzootehnik

Käesolev stalinlik viisaastak asetab meie vabariigi linnukasvatusele tähtsad ja suured ülesanded. Nii on NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja edasiarendamise plaanis kindlaks määratud Eesti NSV-le kodulindude arv 1950. aasta lõpuks 2 miljonile kodulinnule. Arvestades kodulinnukasvatuse erilist tähtsust praeguses sõjajärgses olukorras meie rahva toitlustamise parandamisel, peab meie vabariik lühikese aja jooksul taastama ja ületama sõjaeelse taseme lindude arvu ja linnusaaduste alal.

EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse kohaselt pidi Eesti NSV-s juba 1948. aasta lõpuks olema vähemalt 1 400 000 kodulindu. EK(b)P Keskkomitee otsus on täiesti reaalne ning on mitte üksnes täidetav, vaid koguni ületatav, aga kaugeltki mitte niivõrd lihtne ja iseenesest täituv, et meil ei tarvitseks selle küsimuse juures pikemalt mõelda ja olukorda analüüsida.

Okupatsiooniaja lõppedes oli Eesti NSV-s 400 000 kodulindu ja praegu on 1 miljon, seega on möödunud kolme aasta jooksul kodulindude arv suurenenud keskmiselt ainult 200 000 kodulinnu võrra aastas. Kui kodulindude juurdekasv sellises tempos edasi areneb, ei suuda me viisaastakuplaani täita. Seejuures peame meeles pidama, et kodulindude arv kindlasti tõuseb 7—8 linnuni majapidamise kohta, sest see on arv, mis ei nõua majandeis veel eritingimusi ruumide ja söötmisoludeks. See arv näib olevat kujunenud pikkade aastate jooksul talundeile omaseks ja sellest kõrgemale tõusu on raskem saavutada.

Plaani täitmine tuleb aga kindlustada, sest selle võimalikult kiire lõpuleviimine on meie loomakasvatajate edasilükkamatuks ülesandeks. Seepärast on vajalik viivitamata analüüsida tegelikku olukorda, leida tehtud vead ja neid parandades luua eeldused mitte üksnes plaani täitmiseks, vaid selle ületamiseks.

Kodulindude arvu senist vähest juurdekasvu on põhjustanud kehtestatud kõrged teravilja- ja kartulihinnad, mistõttu kodulindude sööt müüdi vabaturul ja ei omistatud kodulindude pidamisele tähtsust. Peale eespoolmärgitud põhjuse ei ole kodulinnukasvatuse edasiarendamisele küllaldaselt tähelepanu osutanud ka maakondade ja valdade täitevkomiteed. Linnukasvatuse alal töötajad suunati pidevalt teistele töödele, selle küsimusega üldse ei tegeldud, ei kontrollitud olukorda ja nimetatud tööl lasti minna täiesti isevoolu teed. Vähe on kodulinnukasvatuse vastu huvi tundnud ka õppemajandid, sovhoosid ja põllumajanduslikud ühistud.

Paljudel õppemajandeil ja sovhoosidel on juba varematest aegadest korralikke kanalaid, millised ei ole aga leidnud maksimaalset kasutamist. Täiesti analoogiline on olukord linnukasvatuse suhtes ka põllumajanduslike ühistute majandeis. Mitmeil neist on päris korralikke talundeid ja valmis kanalaid, kuid kanu kasvatatakse siiski väga vähestes. Enamik ühistuid tegeleb kauplemisega ja looma- ning linnukasvatamise edendamiseks oma majandeis jääb vähe aega. Nüüd, kus ühistuil on kaubanduslik organisatsioon ja tegevus juba välja kujunenud, peab rangelt käsile võtma kodulinnukasvatuse edendamise ja arendamise. Ei saa mainimata jätta ka meie asutuste abimajandeid, kus väga paljudes on enne sõda ehitatud kanalaid, mis aga praegu on enamikus tühjad või kasutatakse muuks otstarbeks.

Kodulinnukasvatuse olukorra parandamiseks seisab meil ees väga tõsine ja pingutustnõudev töö. Tuleb meeles pidada, et laiaulatuslik kodulinnukasvatus on meie oludes täiesti läbiviidav. Ühtlasi on kodulinnukasvatus, kodulindude suure sigivuse ja varaküpsuse tõttu, kõige kiiremini taastatav põllumajandusharu. Selle ülesande lahendamise tähtsus maal tuleb selgitada talupidajaile, kolhoosnikuile, töölistele ja teenistujaile.

Suuri lootusi paneme praegu kollektiivseile majandeile. Kõik kolhooside majapidamisharud, samuti ka kodulinnukasvatus peavad olema kõrgesti arenenud ja tulutoovad. Juba algusest peale tuleb panna kindel alus kodulinnukasvatusele meie vabariigi noortes kolhoosides, millega viime kogu vabariigi kodulinnukasvatuse tõusuteele ja kaotame senise talumajandis juhusliku ilmega kodulinnukasvatuse.

Kodulinnukasvatuse taastamisel ja lindude arvu tunduval suurendamisel omab erilist tähtsust haudejaamade edukas tegevus.

Praegune haudeaparaatide hulk ei rahulda meie vabariigi tibude tellimisi soodsa, tibude kasvama jätmise hooajal ja hautamist teostatakse veel hilissuvel ja sügisel. Teatavasti saab aga ainult varajastest tibudest toodanguvõimelisi noorkanu, mispä-

rast tuleb juurde valmistada tunduval hulgal uusi haudeaparaate, mis on kohustuseks tehtud Kohaliku Tööstuse Ministeeriumile. Suurt rõhku tuleb panna ka kodulindude söödabaasi korraldamisele.

Kodulinnukasvatuse arendamise üheks tähtsamaks aluseks on nõuetele vastavate söötmis- ja pidamistingimuste loomine.

Söödakulud moodustavad kodulinnupidamise majanduslikest kuludest umbes 60%, seepärast võib söötmisega tugevasti mõjutada kodulinnupidamise tulukust. Kõrgema tulukuse saavutamiseks tuleb korraldada söötmist õige majandusliku põhimõtte järgi: võimalikult väikese söödakulutusega saavutada maksimaalne toodang.

Vaadeldes meie praegust kanade söötmist, kus kanu söödetakse peamiselt teraviljaga, selgub, et kanade valgutarve ei saa rahuldatud, kuna ükski teravili ei sisalda seeduvat valku küllaldasel määral: oder 65 g, kaer 77 g ja kõige valgurikkam teravili — nisu 93 g seeduvat valku ühe söödaühiku kohta. Nii ei kata ükski neist söötadest vajalikku valgutarvet söödaühiku kohta.

Teatavasti vajab 2 kg raskune kana ainuüksi elatussöödaks 81 grammi seeduvat valku söödaühiku kohta. Nii jätkub ainult teraviljaga söötmise juures, millega praegu talumajandeis peamiselt kanu söödetakse, valku vaevalt elatuseks, kuna munatoodanguks seda üldse ei jätku. Sellest ongi tingitud, et praegustes söötmistingimustes munevad kanad vähe või ei mune üldse, eriti talvekuudel. Suvel on olukord parem, sest siis liiguvad kanad väljas, kus nad leiavad putukaid, tõuke, värsket rohtu, mis on kõik valgurikkad. Meile on aga tähtis, et kanad kogu aasta ühtlaselt muneksid, millega hoiame kokku söödakulusid ja mistõttu kanapidamine muutub tootvamaks. Kana elatussööda tarve on suhteliselt suur, mistõttu söödakulud kujunevad vähese toodanguga kanadel suurteks.

Vähese munatoodanguga kanadel kulub 10 muna tootmiseks palju rohkem söödaühikuid kui kõrge toodanguga kanadel; selle järeldusena tuleb kanade söötmist otsustavalt parandada, et saada kõrgemat toodangut ja muuta kanapidamist tulutoovaks.

Teised kodulinnud, nagu haned, pardid ja kalkunid, on söötmis- ja pidamistingimuste suhtes vähem nõudlikud kui kanad, kuid ka nende juures ei saa praegusi söötmis- ja pidamistingimusi kaugeltki rahuldavaks pidada.

Kui eespool märkisime kodulindude söötmise puudulikkust, siis ei ole olukord sugugi parem ka pidamistingimustega, eriti talvel, kus linnud viibivad 5—6 kuud ruumides.

Meie sovhoosides, õppe- ja abimajandeis leidub vähe korralikke kanalaid. Kanu peetakse koos teiste loomadega pimedas ja

niiskes loomalaudas. Linnud liiguvad seal aralt, ei julge sagedasti muul ajal õrrelt mahagi tulla kui vaid söögitoomisel. Selle saavad nad talvel kella 9 või 10 ajal, kuid juba lõunatunniga saabuv talvehämarus sunnib neid uuesti magama heitma.

Ka jooksukoplid jätavad palju soovida. Piiratud suurusega jooksukoplid on sagedasti ilma rohukatteta, sest koplid on niivõrd väikesed, et seal rohukamar ei püsi. Tihti puuduvad koplites puud ja põõsad, kus kodulinnud suvel kuumaga ja sügisel ning kevadel külmade tuulte eest varju leiaksid.

Teame, et hästi korrastatud kanalais munevad kanad ühtlaselt kogu aasta. Iga-aastast munatoodangut mõjutab väga palju ilmastik. Kui sügis on kaua soe või kevad varajane, on ka munatoodang suurem. Kanade toodang, elamistingimuste primitiivsuse tõttu, on tugevasti mõjustatud ka välisilmastikust.

Näitena toome 1939. aasta üleriigilised statistilised andmed. Kogu kanade arvust munes: jaanuaris 10,7%, veebruaris 19,10%, märtsis 30,10%, aprillis 45,7%, mais 54,5%, juunis 50,3%, juulis 45%, augustis 41,6%, septembris 35,10%, oktoobris 20,3%, novembris 12,10% ja detsembris 8,1%. Aasta keskmine munemise % oli 30,2.

Järgmisena toome Kehtna kontrollkanala andmeid, kus kanu peeti nõuetekohaseis söötmis- ja pidamistingimustes. Seal munes kanadest: jaanuaris 62,3%, veebruaris 50,7%, märtsis 56,3%, aprillis 66%, mais 65,9%, juunis 63,1%, juulis 60,9%, augustis 53,8%, septembris 36,9% (oktoobri andmed puuduvad, sest kontroll kestis 11 kuud), novembris 46,5% ja detsembris 72,10%. Aasta keskmine on 58%.

Sellest nähtub, et just talvekuudel, primitiivse pidamise ja söötmise juures on toodang väike, kuid hoopis vastupidi on olukord korrastatud kanapidamistes. Neis ei ole suurt toodangu tõusu suvekuudel, vaid toodang on kogu aasta enamvähem ühesugune.

Nimetatud andmed annavad meile selge ülevaate kanade toodangust erinevates olukordades, millest tuleb järeldada, et kanade toodangut on võimalik tõsta söötmis- ja pidamistingimuste paremustamisega.

Nagu teistegi koduloomade arvu ja toodangu suurendamise alal on tähtis rikkalik söödabaas, nii peab ka lindudele olema varutud küllaldaselt sööta ja seda peab neile oskama õigesti anda. Põhisööda moodustab kodulindudel teravili, kuid nagu juba eespool nägime, ei saavutata ainuüksi teraviljaga söötes soovitud tulemusi, vaid siin tuleb abiks võtta valgurikkad, mahlakad, vitamiinirikkad söödad ja mineraalid.

Valgupuuduse kõrvaldamine lindude söödaratsioonis on kõige raskem küsimus. Lõss on loomsetest valgurikastest söötadest kodulindudele kõige parem sööt, kuid seda saavad kodulinnud ainult niipalju, kui seda inimtoidust ja sigadest üle jääb, ning seda ei ole palju.

Väga heade omadustega ja kõrge valgusisaldavusega valgurikastest söötadest võiks nimetada kala, kalajahu ja kalajäätmeid, millega võib piima asendada. Kalasaadused on valgu- ja mineraaliderikas sööt, eriti kaltsiumi ja fosfori poolest, mida leidub soodsas vahekorras, seepärast võib seda tarvitada hea eduga mitte üksnes täiskasvanud lindudele, vaid ka kasvavaile tibudele. Kalatööstuse Ministeeriumil tuleb suurendada mageda kalajahu tootmist, et sellega rahuldada valguvajadust kodulindude söödaratsioonis.

Suures miinimumis on kodulindude söödaratsioonis talvel ka toorsöötade osa. Toorsöötade puuduse kõrvaldamiseks tuleb laiendada silosööda valmistamist ja juurviljade kasvatamist. Sileerimise abil saab väga hästi säilitada haljassööta, milleks kasutada ainult esmaklassilise väärtusega noori liblikõielisi taimi.

Mineraalsöötade vajadus on kanal õige suur, sest kana toodanguks kulub väga palju mineraalaineid. Näiteks tarvitab 200 muna muneja kana aastas 440 grammi kaltsiumi, millist vajadust ei saa rahuldada orgaanilistes söötades leiduvate mineraalainetega, vaid peame abiks võtma mineraalsöödad. Kanade mineraalsöötade vajaduse rahuldamiseks tuleb organiseerida teokarpide kogumist järvede ja mere äärest, mida leidub võrdlemisi palju.

Ei või unustada ka lindude vitamiinide vajaduse rahuldamist, milleks tuleb suurendada kalamaksaõli tootmist. Rohke A- ja D-vitamiini sisaldusega on kalamaksaõli talvel munejaile kanadele ja noortele tibudele hädavajalik, aidates omastada mineraale, vältides seega kondinõrkust ja talvel munakoorte purunemist ning munade söömist.

Kodulindude täielikuks söötmiseks, nende jõudlusvõime maksimaalseks rakendamiseks ja saaduste tootmiskulude alandamiseks tuleb koostada otstarbekad söötmisplaanid ja söödaannused.

Ka kodulindude pidamistingimusi tuleb otsustavalt parandada. Siin on esimeseks nõudeks kodulindude eluruumide soetamine ja jooksukoplite rajamine. Kus ei suudeta uut kanalat soetada, tuleb leida võimalusi olemasolevate hoonete kanalaks ümberehitamiseks, millega saame kodulindudele õige väikeste kuludega korraliku ruumi. Ilma viimaseta ei saa me aga kodulindude pidamistingimusi parandada ja tulutoovat kasvandust rajada.

Teiste kodulindude: hanede, partide ja kalkunite pidamise edu-

kus oleneb suurel määral looduslikest tingimustest. Hanede ja kalkunite kasvatamine on tulutoov seal, kus on kasutada laialdased rohumaad, sest haned ja kalkunid on suured rohusööjad. Tulutoovat pardikasvatust saab rajada ainult suurte veekogude läheduses, kust pardid leiavad rikkalikku sööta veeputukate ja kalade näol.

Kokkuvõttes jätavad meie kodulindude söötmis- ja pidamistingimused palju soovida. Kuid neid tingimusi on vaja nii ühiskui ka üksikmajandeis otsustavalt parandada.

Kolhoosides, sovhoosides, samuti ühistute, õppe- ja abimajandeis tuleb panna kindel alus kodulinnukasvatuse edasiarendamisele. Linde peetakse neis majandeis suuremal arvul, kus on võimalik söötmist ja pidamist ka paremini organiseerida.

Need on meie praegused põhilised ülesanded kodulinnukasvatuse alal, millele tuleb suuremat tähelepanu pöörata ja mis nõuavad kõigilt nõukogude töötajailt pingerikast tööd.

EESTI NSV HAUDEJAAMADE VÕRGU OLUKORD NING ARENDAMISE PERSPEKTIIVID

J. SÕSTER

PÜK Linnukasvatuse Kontori van. zootehnik

Eesti NSV vabastamisel 1944. a. sügisel oli meie haudeaparaatidest suur osa hävinenud, millede taastamisega tuli kiiresti alustada.

Eesti NSV linnukasvatuse taastamisel ja EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse täitmisel linnukasvatuse arendamiseks on eriti suur osatähtsus edukal haudejaamade tegevusel.

Hävinenud haudejaamade taastamise tagajärjel asus juba 1945. a. haudeperioodil tegevusse 38 haudejaama, ühekordse munade kogumahutavusega 167 000 muna. Neis jaamades hautati 451 000 muna ja saadi 222 868 elujõulist tibu. Haudeplaan täideti töötavate haudejaamade osas 102,3% ulatuses. Seoses hävitatud elektrijaamade taastamise käiguga ei saadud kolme suuremat haudejaama veel tööle rakendada.

Järgmisel aastal laiendati haudejaamade võrku ja juba 1947. a. töötasid haudejaamad 174 000 muna mahutusega, kus hautati 239 400 elujõulist tibu.

Suuremad elektrihaudejaamad asuvad maakonnalinnades ja suuremates liiklemiskeskustes; väiksemad haudejaamad asuvad enamikus munakaubandust korraldava ühistu tegevuspiirkonna

keskuses. Suurimaks haudejaamaks on Viljandi Linnukasvatusühistu haudejaam, kus ühekordne munade mahutavus on 22 500 muna. Paides ja Raplas on haudejaamade ühekordne mahutavus üle 15 000 muna, Tartus, Võrus ja Rakveres 10—15 tuhat muna. Tallinnas, Pärnus, Väike-Maarjas, Valgas ja Võrus võimaldavad haudejaamad ühekordse mahutavusega hautada 5—10 tuhat muna. Teistes piirkondades on haudejaamade munade mahutavus alla 5000 muna.

Meil olemasolev haudejaamade võrk ei rahulda veel nõudeid. Jaamad asuvad kauge vahemaa taga ja on tööga üle koormatud, mistõttu nad ei suuda rahuldada soodsal tibude kasvamajätmise ajal linnukasvatajate nõudmisi tibude järele, millest tingituna on vaja haudeaparaatide parkide võrku suurendada.

Arvestades linnukasvatuse taastamist ja laiendamist 1948. aastal, suudab olemasolev haudeaparaatide võrk hautada ainult 25% vajalikest üleskasvatatavatest tibudest, kuna 75% tibude vajadusest majandeis tuleb katta loomuliku haudumisega. Et katta nõudmist tibude järele järjest laienevas linnukasvatuses, peab haudejaamade võrk töömahult lähemal ajal tunduvalt suurenema.

EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuse täitmiseks — tõsta kodulindude arv 1948. a. 1,4 miljonini — peavad lisaks majandites teostatavale loomulikule haudumisele kõik haudeaparaadid korralikult töötama ja hooaja jooksul hautama tibusid vähemalt olemasolevate haudeaparaatide kolmekordse võimsuse suuruses, mida on haudejaamad ka teinud. Põhiliseks puuduseks on siin asjaolu, et haudeperiood venib liiga pikale, mis kestab sagedasti hilissuveni või veelgi kauem.

Keskmiselt algasid haudejaamad 1947. a. haudeperioodi aprilli keskel ja töötasid isegi veel augustis, näiteks Viljandis 19. aprillist — 1. augustini, Väike-Maarjas 1. maist — 4. augustini, Haapsalus 10. aprillist — 5. augustini. Kui enamik haudejaamu alustas haudumisperioodi 10.—20. aprillil ja lõpetas selle augusti algul, siis venis üksikutes haudejaamades haudumisperiood kuni septembrini. Näiteks Ambla haudejaamas algas töö alles 1. mail ja lõppes 31. augustil.

Hilisemast haudeperioodist, juuli- või koguni augustikuust, saadavad tibud jäävad oma arenemises kängu, haigestuvad kergesti, on suure väljalangevusprotsendiga ega anna toodangut enne järgmist kevadet. Majanduslikult tulusa linnukasvatuse eeltingimuseks, mis kindlustaks kõrge aastatoodangu, eriti talveperioodil, on haudejaama tegevuse korraldamine ajavahemikul, mis võimaldab tibude esimest arenemisperioodi viia kõige pikemate päevadega ajale, seega juunikuule.

Edukaks linnukasvatuse arendamiseks tuleb haudejaamade töö korraldada nii, et haudeperioodil haudeplaanide täitmine kestaks 1. aprillist kuni 15. juulini. Sel perioodil hautatud tibudest kasvavad sügiseks tugevad ning elujõulised linnud, kes annavad toodangut juba aasta lõpul ja talvel. Varajasem hautamine ei ole meie oludes läbiviidav ega otstarbekohane. Tibude kasvatamiseks vajalikkude ruumide puudusel jääksid väga varajased tibud kasvus kängu. Vähese päikese ja haljassööda puudusel saaksime nõrku, elujõuetuid kanu, kelledele toodangu mõttes ei saa panna suuri lootusi.

Haudeplaani täitmine on olnud võrdlemisi kõikuv. Osa haudejaamu ületas õige töö ja organiseerimisega neile antud plaanid tunduvalt, kuid mõnes teises ühistus ei tuldud plaanide täitmisega toime.

Parimad elektriküttel töötavad haudejaamad olid järgmised:

Jrk. nr.	Haudejaamade nimetus	Haudeplaan		Plaani täitmine		Plaani täitmise %		Koorduvmise %
		Läbi hautada mune	Saada tibusid	Läbi hautatud mune	Saadud tibusid	Läbi hautatud mune	Saadud tibusid	
1.	Viljandi Linnukasvatuse Ühisus	39 350	32 645	61 952	36 757	104,38	112,60	59,33
2.	Rakvere L/Ü	43 000	23 650	40 074	25 074	93,13	106,02	62,50
3.	V.-Maarja L/Ü	21 700	11 935	23 766	15 345	109,52	128,57	64,57
4.	Võhma L/Ü	12 500	6 875	14 779	7 428	118,23	108,04	50,25
5.	Rapla L/Ü	13 000	7 150	15 824	7 624	121,72	106,63	48,18

Petrooleumiküttel töötavatest haudejaamadest osutusid paremateks Rõuge, Vasalemma, Kolga ja Räpina linnukasvatusühistu haudejaamad, milliste haudejaamade tulemused on antud tabelis lk. 387.

Nimetatud haudejaamade korralik töötamine on tingitud kohapeal õigest organiseerimisest, väärtuslikest haudemunade hankimisest, kui ka suurest hoolest ja püüdlikkusest.

Kindlalt omab esikoha Viljandi Linnukasvatuse Ühistu haudejaam, kui Eesti NSV-s suurim, kus töötavad 4 elektriküttel haudeaparaati. Ühistu energilise juhataja sm. Mikalai juhtimisel suudeti selles suures haudejaamas küllaltki häid tulemusi saavutada. Samuti ei saa mainimata jätta Väike-Maarja ja Rakvere

Jrk. nr.	Haudejaamade nimetus	Haudeplaan		Plaani täitmine		Plaani täitmise %		Koordumise %
		Läbi hautada mune	Saada tibusid	Läbi hautatud mune	Saadud tibusid	Läbi hautatud mune	Saadud tibusid	
1.	Rõuge L/U	4100	2255	5280	3387	128,75	150,20	64,15
2.	Vasalemma L/U	3500	1925	3168	2305	90,51	119,74	72,76
3.	Kolga L/U	4000	2200	4556	2486	113,90	113,00	54,56
4.	Räpina L/U	3500	1925	3872	2045	110,63	106,23	72,81

haudejaamu Virumaal, Võhma haudejaama Viljandimaal ja Rapla haudejaama Harjumaal, kes oma haudeplaani rahuldavalt täitsid.

Samal ajal, kui võime tõsta esile neid haudejaamu, kes oma plaani täitsid ja ületasid, on ka neid haudejaamu, kus haudeaparaate üldse tööle ei rakendatud või tehti seda osaliselt, nagu Lüganuse Tarbijate Kooperatiiv Virumaal ja Aianduse ja Mesinduse Trusti Pärnu kombinaat. Nimetatud asutused on kõik 1000 muna mahutavusega petrooleumiküttel töötavate haudeaparaatide valdajad, kuid need asutused ei võtnud üldse vaevaks neid pärast haudeaparaatide remontimist tööle rakendada.

Nii on haudeplaani halvemini täitnud haudejaamad alanud haudeperioodi hiljem, lõpetanud selle liiga vara ja nii ei ole tulnud oma ülesandega toime ka pikemal haudeperioodil. Näiteks töötas Abja haudejaam ainult 6. maist kuni 12. juulini ja täitis plaani kõigest 65,1%.

See näitab, et haudeplaanide täitmiseks on haudejaamal vaja varakevadel tööd alustada ja töötada pidevalt kogu soodsa haudeperioodi kestel.

Haudejaamade töö põhiliseks parandamiseks tuleb lugeda veel koordumisprotsendi tõstmist. Koordumisprotsent on ühistute haudejaamades veel väga kõikuv, nii elektriküttel kui ka petrooleumiküttel töötavais jaamades, mis näitab, et ühed haudejaamad oskavad haudeaparaate märgatavalt paremini käsitseda ja haudematerjali paremini valida kui teised. Normaalselt keskmiseks koordumise normatiiviks tuleb lugeda 60%. Osa elektri- ja petrooleumiküttel töötavaist haudejaamadest on selle ületanud, kuid mõned ei ole saavutanud vajalikku tasetki. Koordumisprotsendi tõstmiseks haudejaamades on vaja senisest hoolikamat haudematerjali valikut ja täpsemat ning hoolsamat haudeaparaatide käsitsemist.

Et linnukasvatuslike tõufarmide võrk Eesti NSV-s on veel vajalikus ulatuses välja arendamata ja puuduvad paremad ning kõrgema toodanguga linnukasvatusmajandid, siis tuli valida enamik haudemune kohustusliku normi korras kokkuostetud munadest, mistõttu haudemunade kvaliteet on alles madal ega kindlusta küllaldaselt kõrge toodanguga tibude levitamist, millistest puudustest tuleb lähemal ajal vabaneda.

Haudejaamadele kõrgekvaliteediliste tõumunade soetamise kindlustamiseks ja tõulinnukasvatuse arendamiseks on eriline tähtsus linnukasvatusfarmidel, kust saab haudejaamadele edaspidi kõrgekvaliteedilisi haudemune.

Linnukasvatuse taastamise viisaastakuplaani täitmiseks nelja aastaga peab haudejaamade võrk töömahult tunduvalt laienema, et saaksime haudeplaani täita kahekordse haudeaparaatide mahutavusega.

MESINDUSE SEISUKORD JA ORGANISATSIOONILISED ABINÕUD MESINDUSE ARENDAMISE PLAANIDE TÄITMISEKS

J. KERDI

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Aianduse-Mesinduse Valitsuse juhataja

Seltsimees Karotamm oma ettekandes nõupidamise üldkoosolekul andis ülevaate mesinduse seisukorrast kodanlikus Eestis ja märkis ära mesinduse praeguse seisukorra, esitades meie töös senini esinenud tõsiseid puudusi, andes sealjuures aga juhtnööre edasiseks tööks mesinduse arendamisel. Võttes aluseks seltsimees Karotamme poolt antud juhised asume lähemalt vaatlema, missuguseid organisatsioonilisi abinõusid rakendada mesinduse arendamise neljanda viisaastakuplaani tingimusteta täitmiseks.

Enne seda aga tuletame veel kord meelde käesoleva viisaastaku ülesandeid mesinikele.

Viisaastakuplaan mesinduse alal

Neljanda stalinliku viisaastakuplaani kohaselt tuleb Eesti NSV-s tõsta mesilasperede arv 1950. aasta lõpuks 95 000-le. Vahepealsete aastate jooksul peab mesilasperede arv plaani kohaselt kujunema järgmiseks: 1948. aasta lõpuks 58 000 ja 1949. a. lõpuks 76 000.

Kas on plaanitud mesilasperede arv reaalselt saavutatav?

Vaadeldes perede arvulist juurdekasvu kevadest kuni sügiseni viimase kolme aasta jooksul, näeme, et see oli järgmine: 1945. a. — 42,3%, 1946. a. — 22,6% ja 1947. a. — 100,4%. Perede arvu suurenemine sügisest sügiseni on aga olnud mõningal määral väiksem, võrreldes suurenemisega kevadest sügiseni, kuna talve jooksul on hävinenud võrdlemisi suur hulk mesilasperesid. Siiski suurenes 1946. a. sügisest kuni 1947. a. sügiseni mesilasperede arv 46,6% võrra, vaatamata sellele, et talve jooksul hävines 28,8% talvituma asetatud mesilasperedest.

Niisiis eelmiste aastate saavutused näitavad, et käesolevaks aastaks ette nähtud mesilasperede arvu suurendamise plaan on täidetav, olgugi et küllalt suurte pingutustega, kusjuures on eriti tarvis hoolitseda mesilasperede säilitamise eest talvitusperioodil.

Käesoleval aastal perede arvu suurendamise ülesanne on raske seetõttu, et 1947. aastal täitus riiklik mesilasperede arvu suurendamise plaan 81,3%-liselt. Puudujääk tuleb katta käesoleval aastal.

Meie mesinike ees oleva tähtsama ülesande — käesoleva aasta ja kogu viisaastakuplaani vaidlematult täitmiseks peame tänavu paljundama keskmiselt iga nelja pere kohta kolm uut peret juurde.

Et see on teostatav, nägime juba eespool, kui rääkisime perede arvu juurdekasvust möödunud aastatel.

Selle ülesande võimalikkuse kohta olgu veel toodud mõningad näited meie eesrindlike mesinike saavutustest.

1947. a. Vigala Aianduse ja Mesinduse Kooli mesila juhataja sm. Talts saavutas 207%-lise perede juurdekasvu, täites seejuures ka emade kasvatamisplaani.

Väimela Põllundustehnikum (direktor sm. Polna) suurendas samal aastal mesilasperede arvu 186% võrra, RAM Trusti Viljandi Kombinaat — 150% võrra.

Üle 100% oli perede arvu juurdekasv ka Räpina Aiandustehnikumis (mesinik sm. Parksepp), Läänemaa TK Pürksi abimajandis (mesinik sm. Arro), Arkna Põllunduskoolis, Lungu sovhoosis ja paljudes teistes majandites.

Eesrindlikumad maakonnad mesilasperede 1947. a. paljundamise plaani täitmisel olid Läänemaa (maakonna mesinduse agronoom sm. Nõmmsalu) ja Võrumaa (mes. agr. sm. Laugamets).

See kõik näitab kujukalt, et tubli tööga on meie ees seisvate ülesannete täitmine võimalik.

Samuti kui mesilasperede, on ka mesilate arv pidevalt suurenenud. 1945. a. lõpuks oli meil taastatud 5600 mesilat, mis moodustas 43,1% ennesõjaaegsest mesilate arvust. 1946. aasta lõpuks tõusis mesilate arv 855 mesila ehk 15,3% võrra. 1947. a. lõpuks oli 8330 mesilat, seega rajati aasta jooksul 1875 uut mesilat, juurdekasv oli 29,0%.

Eeltoodust nähtub, et aastail pärast Suurt Isamaasõda on mesilate arv kasvanud keskmiselt 20% võrra aastas, samuti on pidevalt suurenenud keskmine perede arv mesilas.

Mesilad, kui ka mesilaspered kuuluvad meil peaaegu täielikult erasektori valdusesse.

1947. a. lõpuks oli kogu mesilasperede arvust 97,89% erasektori valduses, kuna riiklikus ja kooperatiivses sektoris oli neist

vaid 2,11%. Sealjuures on mesilad üldiselt väikesed oma perede arvult, kusjuures riiklikud mesilad on alles taastamise ja rajamise järgus.

ENSV Ministrite Nõukogu määrusega nr. 382, 19. maist 1947. aastal, kohustati ENSV Põllumajandus-, Sovhooside, Metsatööstuse ja Toiduainetetööstuse Ministeeriume 1949. aastaks välja arendama kõikide nende süsteemis olevate koolide ja tehnikumide juures eeskujulikud õppemesilad, vähemalt 25 mesilasperega ning rajama kõikide seemnekasvatuse-, puukooli-aianduse, kui ka teiste sovhooside juurde mesilad, vähemalt 25—30 mesilasperega, et kindlustada aia- ja põllukultuuride tolmutamist, eriti aga ristiku ja teiste meetaimede kõrgeid seemnesaake.

Nendes majandites tuleb tänavu rakendada kõik abinõud mesilasperede arvulise juurdekasvu plaani täitmiseks, peab kindlustama vastuvaidlematult Ministrite Nõukogu määrusega antud ülesande täitmise. Kõikides riiklikes mesilates tuleb 1948. aasta suvel mesilasperede arvu suurendada vähemalt 100% võrra. Peame saavutama mesilastepidamise riikliku sektori osatähtsuse järsu suurenemise.

Möödunud poolaasta jooksul on meil tekkinud põllumajanduses uus, võimas, kiireltarenev majandite rühm — kolhoosid, mida senini on organiseeritud ligi 60.

Juba oma organiseerumise järgu esimeste kuude jooksul on kolhoosid näidanud tõsist huvi mesilastepidamise rajamise ja laiendamise vastu.

Praegu on meie kolhoosides vaid 5 mesilat, kokku 23 mesilasperega. Käesoleva aasta sügiseks on aga planeeritud tõsta olemasolevates kolhoosides mesilasperede arv 17-le, kokku 108 mesilasperega.

Kõik mesinduse alal töötajad, maakondade mesinduse agronoomid, agro-zoo-veterinaarjaoskondade töötajad, põllumajanduslikud koolid, sovhoosid, katse- ja uurimisasutused ning Riiklik Aianduse ja Mesinduse Trust tervikuna, peavad rakendama kõik oma jõu ja oskused, et igati abistada meie noortes kolhoosides mesilate organiseerimist, mesinduse alal tootmisplaanide koostamist, vajaliku mesindustehnilise ja veterinaarse abi osutamist.

Eriti kolhoosidel tuleb saavutada mesindusalaste plaanide eranditu täitmine ja ületamine.

Suurtes sotsialistlikes majandeis on olemas kõik eeldused mesinduse arendamiseks, kusjuures need eeldused on mitmekordselt suuremad kui erasektoris.

Eeltoodu muidugi ei tähenda, et meie individuaalmesinduse

peaksime jätma vaeslapse ossa. Meil tuleb kõigiti kaasa aidata ka individuaalmesinduse arendamisele, uute mesilasperede rajamisele talundeis, tööliste ja teenistujate majandeis. Pealegi oleneb riikliku mesilasperede plaani täitmine arvuliselt lähematel aastatel sellest, kuidas meie suudame eramesinikke kaasa tõmmata mesilasperede arvu suurendamisele. Mesilasperede arvu suurendamise juures tuleb ühtlasi igas mesilas rakendada sellist mesindustehnikat, mis kindlustab ENSV Ministrite Nõukogu määrusega 19. maist 1947. a. ettenähtud tootmisülesannete täitmise. Iga ületalvitunud mesilaspere kohta tuleb keskmiselt saavutada 24 kg-ne mee kogutoodang (s. o. talvevaruks jääv ja äravõtmisele kuuluv meekogus kokku) ja 0,3 kg-ne vahasaak.

Perede paljundamisel tuleb talitada nii, et uued pered end ise varustavad vajaliku talvemoonaga.

Puudustest senises töös ja abinõudest nende kõrvaldamiseks

Asutuste tegevus mesinduse alal

Mesinduse üldiseks juhtijaks ja organiseerijaks ENSV-s on Põllumajandusministeeriumi Aianduse-Mesinduse Valitsus, mis ei tööta aga kaugeltki veel mitte hästi. Senises töös on saavutatud küll teatavaid edusamme, nagu:

a) on toodetud täieliku vajaduse piirides kunstkärgi ja mesindusinventari,

b) on organiseeritud mesilasemade kasvatamist vastavalt vajadusele,

c) vaatamata sõjajärgsetele raskustele on mesilaid varustatud söödasuhkruga,

d) mesinduskirjanduse alal on välja antud neli raamatut ja kaks brošüüri,

e) rajati esmakordselt Eestis Aianduse-Mesinduse Teadusliku Uurimise Instituut Pollis ja katsemesilad, mis nüüd töötavad ENSV Teaduste Akadeemia süsteemis,

f) on asutatud esimene mesinduskool Eestis,

g) mesilastaudide diagnoosimiseks on tegevusse rakendatud mesinduse laboratoorium suuremana ja täiuslikumana kui ta kunagi varem on olnud,

h) maakondades on tööle rakendatud mesinduse agronoomid.

Saavutuste kõrval paistab aga silma rida puudusi senises töös. Puudulik on senini olnud maakondade mesindusalane juhtimine ja abistamine ning kontroll, samuti Riikliku Aianduse ja Mesin-

duse Trusti juhtimine mesinduse alal. Ei ole mesinduse arendamiseks kaasa tõmmatud laialdast üleriiklikku mesinike aktiivi. Vähe on välja antud mesinduse alal brošüüre, plakateid jne.

Nendes ja teisteski ülesannetes peab Aianduse-Mesinduse Valitsus tõsiselt oma tööd parandama.

Mis puutub maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondade tegevusse mesinduse alal, siis on osa maakonna mesinduse agronoome töötanud hästi (Lääne-, Järva- ja Tartumaal), mitmetes maakondades on aga mesindusalane juhtimine olnud nõrk, nagu Pärnumaal ja Harjumaal. Agrojaoskonnad enamikus on mesinduse edendamisse nõrgalt suhtunud. Maakondade täitevkomiteedel, kes senini on puudulikult juhtinud mesinduse arendamist, kui ka agrojaoskondadel tuleb oma tööd tunduvalt parandada. On tarvis panna igas agrojaoskonnas mesindusalane töö kindlale teenistujale, ning kutsuda valdade täitevkomiteede juurde mesinduse alal kaasa töötama valla mesinduse organisaator.

Mesindusinventari tootmine

Nõukogude võimu taaskehtestamisel pidas valitsus ja partei vajalikuks organiseerida meie mesinike teenindajaks vastava majandusliku organisatsiooni, kes varustaks mesinikke vajaliku inventariga, kunstkärgedega, suhkruga ja rajaks omale ka vastavad paljunduse ja emadekasvatuse mesilad.

Nende ülesannete täitmiseks rajati Riiklik Aianduse ja Mesinduse Trust, kes möödunud kolme aasta jooksul on teinud ära suure töö. Praegu on mesindusinventari ja kunstkärgi külluses, ka nende kaubandus on enam-vähem rahuldavalt organiseeritud.

Siiski esineb Trusti töö kohta sageli mesinike õigustatud nurinat — toodete kvaliteedi, nende kõrge hinna, mitteküllaldaselt kiire ja operatiivse töö kohta. Trusti paljunduse ja emadekasvatuse mesilate organiseerimine areneb lubamatult aeglaselt.

Kaadri ettevalmistamine ja mesindusalane propaganda

Kaader otsustab kõik. See üldtuntud tõde on täiel määral paikapidav ka mesinduses. Kolhooside ja riiklike majapidamiste mesilad vajavad tublisid juhte, tõelisi nõukogude mesindusalaseid spetsialiste.

Meie põllunduse ja aianduse tehnikumid ja koolid ei suutnud senini kasvatada mesinikke, sest nendes õppeasutustes mesinduse õpetajate teadmised olid üldiselt nõrgal tasemel, õppemajandeil

puudusid ka vastavad õppemesilad. Arvestades järjest suurenevat vajadust mesinduse kaadri järgi, organiseeriti 1947. aastal esimene mesinduskool Eestis, asukohaga Läänemaal Vigalas, 2-aastase õppeajaga. See kool annab esimesed lõpetajad 1949. aastal. Mesinduse kool üksi aga ei suuda täiel määral rahuldada keskmise kvalifikatsiooniga mesinduse kaadri vajadust. Selleks peab otsustavalt parandama õppetööd mesinduse alal kõigis teistes põllumajanduslikes õppeasutustes, peab kõikide koolide juurde rajama eeskujulikud õppemesilad.

Erilise tähtsusega on meie mesinike erialaste teadmiste taseme tõstmine. 1947. a. korraldati mesinduse alal üle riigi 167 kursust ja loengut. 4363 osavõtjale korraldati vabariiklik ja 2 maakondlikku mesinduse päeva, avaldati kohalikes ja keskajalehtedes ning ajakirjades ligi 80 mesindusalast artiklit. Siiski ei saa seda tööd pidada küllaldaseks. Tuleb rohkem korraldada pikemaajalisi mesinduse kursusi ja igal aastal kõikides maakondades läbi viia maakondlik mesinduspäev. Teiste liiduvabariikide eeskujul on tarvis mesinikud koondada vastavasse seltsi. Põllumajanduslikkudel näitustel on tarvis senisest suuremal määral organiseerida väljapanekuid mesinduse alal, mis näitaksid eesrindlike mesinike saavutusi ja tutvustaksid teadusliku töö tulemusi. 1949. a. on tarvis kirjastada vähemalt kolm mesindusalast väljaannet. Igal aastal on vajalik suunata 3—4 Tartu Ülikooli lõpetajat mesinduse alal edasi õppima Moskvasse, kõrgematele mesinduse kursustele.

Mesinduse kaadri ja mesinduspropaganda osas võib kokkuvõtlikult märkida, et käesoleva viisaastakuplaani täitmisega tuleme toime olemasolevate ja praegu koolides ettevalmistatava kaadriga. Vajalik on aga igati veelgi enam tõsta meie mesinike teadmisi ja laiendada mesinduspropagandat.

Mesilaste korjemaa parandamine

Mesinduse arendamisel Eesti NSV-s on enamikes piirkondades takistavaks teguriks mitteküllaldased korjeolud.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 19. maist 1947. a. seab üles nõude, et riiklikes ja kooperatiivseis majandeis mesinduse eduka arendamise kindlustamiseks ja produktiivsuse tõstmiseks peab külvama iga 25 mesilaspere kohta vähemalt 1 ha meetaimi.

Seda määrust peab rakendama kõigis riiklikes ja kooperatiivseis majandeis.

Seoses meetaimede seemnevajaduse pideva suurenemisega tuleb Riiklikul Aianduse ja Mesinduse Trustil lahendada meetaimede seemnekasvatuse ja kaubanduse küsimused.

Kolhooside ja riiklike mesilate rajamisel tuleb põhjalikult uurida antud koha taimestiku meetoodangu võimet, ning olenevalt olukorrast välja töötada kava korjeolude parandamiseks. Kuna mesilaste korjemaa parandamise alal on käesoleval nõupidamisel ette nähtud eriettekanded, siis sellesse küsimusse puutuvate tehniliste üksikasjade juures pole siinkohal tarvis lähemalt peatuda.

Tootmistegevuse plaanimine ja kontroll mesinduses

Oluliseks edu pandiks riiklikes ja kolhooside mesilais on: 1) õige plaanimine, 2) tööde ja toodangu õige arvestus, 3) pidev juhtimine ja kontroll.

Plaani, mesila päeviku ja muu mesila dokumentatsiooni rakendamine igas mesilas on ilmtingimata vajalik. Nendest nähtub alati mesila seisukord, nende abil saame jälile ebaausa mesiniku tegevusele.

RAM Trust oli kohustatud käesoleva aasta kevadel paljundama ja müügile laskma mesila päevikud, ei tulnud aga mitmesugustel põhjustel selle ülesandega toime, mis tuleb aga siiski läbi viia käesoleva aasta jooksul.

Aianduse-Mesinduse Valitsus peab hiljemalt k. a. sügiseks välja töötama ja trükkida laskma kolhoosi mesila tootmisülesande planketid, samuti mesilate kevadise ja sügisese kontrollimise aktide formularid.

Maakonna mesinduse agronoomidel tuleb iga aasta mesindushooaja jooksul vähemalt kolm korda kontrolli teostada kõigis kolhoosi mesilates, andes sealjuures juhtnööre esinevate puuduste kõrvaldamiseks.

Mesilasperede hukkumise vältimine talvitusperioodil

Väga suure tähtsusega küsimus mesinduse arendamisel on mesilasperede hävinemise vältimine talvitusperioodil.

Andmed näitavad, et iga aasta hävineb talvitusperioodil väga suur hulk mesilasperesid. See asjaolu on olnud takistavaks põhjuseks perede arvulise plaanikohaselt suurenemisel. Suur hulk peresid on hävinenud söödapuuduse tagajärjel, eriti saagivaestel aastatel.

Teatavad suhkrukogused, mis mesindusele on võidud anda, ei ole olnud küllaldased. Silmas pidades meie mesinduse peamist ülesannet — maksimaalset perede arvu suurendamist, on arusaadav, et esineb küllaltki tõsine vajadus söödasuhkru järele.

Siiski on siin teataval määral mesinikel võimalik end ise aidata. Sagedasti jäetakse mesilasperedele talveks liiga väike söödavaru, millest neile ei piisa kevadeni. Ei ole moodustatud mee kindlustusfondi, mida võiks edukalt kasutada söödavarude täiendamiseks meesaagiikalduse puhul.

Ettenähtud söödavaru jätmine talveks kui ka sööda kindlustusfondi moodustamine, peab kohustuslikult rakendatama igas mesilas, eriti aga kolhooside- ja riiklike majandite mesilais. Mesinduse agronoomid ja kõik eesrindlikud mesinikud peavad selgitama selle tähtsust ja kontrollima selle täitmist.

Mesinduse Nõukogu moodustamine

Mesinduse arendamisel ja juhtimisel esineb sagedasti otsustava, põhilise tähtsusega küsimusi, mille lahendamiseks oleks vajalik asutuste koostöö teaduslik-uurimisasutuste töötajate- ja eesrindlike- tegelike mesinikega.

Selleks oleks vajalik moodustada Aianduse-Mesinduse Valitsuse juurde nõuandva organina Mesinduse Nõukogu. Mesinduse Nõukogu peaks moodustuma teaduslikest töötajaist, paremates mesinduse agronoomidest ja eesrindlikest mesinikest, arvuliselt 10—15 inimest. Nõukogu peaks oma koosolekuid vajaduse järgi, 2—3 korda aastas.

Sotsialistliku võistluse tähtsus mesinduses

Lõpuks juhime tähelepanu veel sotsialistliku võistluse edasiviivale ja innustavale osale mesinduse arendamisel.

Möödunud aastate kogemused näitavad, et sotsialistlik võistlus on üheks võimsaks hoovaks mesinduse arendamisel.

Eespool märgitud paremate mesinike ja parimate majapidamiste saavutused mesilasperede paljundamisel on saadud eeskätt sotsialistliku võistluse korras, millised meil on aset leidnud kolmel viimasel aastal.

Ka tänavu on RAM Trusti Viljandi Kombinaadi mesinduse alal töötajate poolt saadetud üleskutse sotsialistlikku võistlusse lülitumiseks kõigile riiklikele ja kooperatiivseile majandeile. Senini on sellega juba rida mesilaid ühinenud.

On vajalik, et maakonna mesinduse agronoomid ja kõik mesinduse alal töötajad organiseeriksid ka kohapeal laialdase sotsialistliku võistluse meie mesinduse arendamiseks. Võistlus tuleb organiseerida nii, et majapidamine — sovhoos, kolhoos jne. võistleks majapidamisega: vald — vallaga, maakond — maakonnaga,

et meie Trusti tööstused võistleksid ka parema ja odavama mesindusinventari tootmise eest, et võistlus haaraks kõiki meie mesinduse lülisid.

Kokkuvõte

1. Olgugi, et käesoleva aasta, kui ka kogu käesolev viisaastakuplaan mesinduse arendamisel on küllalt pingeline, on ta siiski täidetav. Selleks peab kogu meie mesinike esmajärguliseks ülesandeks olema maksimaalne mesilasperede arvu suurendamine.
2. Erilist tähelepanu tuleb pöörata riiklikkude ja kolhooside mesilate kiirele organiseerimisele ja väljaarendamisele. Nendes majandites peab saavutama vähemalt 100% perede juurdekasvu.
3. Mesinduse arendamise juhtimiseks ja organiseerimiseks on meil olemas küllaldane aparaat, millel tuleb aga oma tööd tõsiselt parandada kõigis lülides. Eriti on vaja paremini tööle rakendada jaoskondade agro-veterinaarpersonaali ning igas vallas leida ja aktiivsele kaastööle tõmmata valla mesinduse organisaatorid.
4. Mesinduse arendamisel ei ole takistavaks teguriks inventari puudus. RAM Trust peab oma tööd parandama odavama ja parema inventari väljalaskes, ning tehes see kergesti mesinikele kättesaadavaks.
5. Erilist tähtsust tuleb anda mesinduse kaadrite kasvatamisele ja mesinike kvalifikatsiooni tõstmisele. Tuleb rohkem korraldada kursuseid, loenguid jne., rohkem välja anda raamatuid, uuesti üles tõsta eriajakirja väljaandmise küsimus.
6. Mesinduse produktiivsuse tõstmiseks on vaja plaanikindlalt asuda mesilaste korjemaa parandamisele.
7. Kõigis riiklikes ja kooperatiivseis mesilais peab rakendatama nõuetekohase plaanimise ja arvestuse range kontroll.
8. Tuleb viia miinimumini mesilasperede hävinemine talvitumise perioodil. Võtta vastutusele hoolimatult oma ülesannetesse suhtuvad mesinikud riiklikes majandeis.
9. Tuleb kohustuslikult rakendada igas mesilas, eriti aga kolhooside ja riiklike majandite mesilais iga pere kohta ettenähtud söödavaru jätmine ning sööda-varufondi moodustamine.
10. Mesinduse alal põhiliste küsimuste lahendamiseks organiseerida Aiandus-Mesinduse Valitsuse juurde Mesinduse Nõukogu.
11. Organiseerida laialdane sotsialistlik võistlus mesilate, valdade ja maakondade vahel mesinduse arendamise plaanide täitmiseks ja ületamiseks.

EESTI NSV OLUDELE KOHASED MESILASPEREDE KIIRPALJUNDAMISMEETODID JA NENDE RAKENDAMISE VÕIMALUSED

H. TALTS

Vigala Aianduse ja Mesinduse Kooli õppemesila juhataja

Plaanimajandus nõuab juhuslikkuse kaotamist ka mesindusalases tootmises. Looduslikes tingimustes toimub perede arvu paljunemine juhuslikult. Olukorras aga, kus juhuslikkus peab taganema plaani ees, tuleb loomulikule mesilasperede paljunemisele teha lõpp.

Kas on perede loomuliku paljunemise ärajäämisega karta kahjusid? Sülemlemine mesilasperes on tingitud peamiselt: munemise pinna vähenemisest, ning noormesilaste ülejäägist haude toitmisel.

Munemisruumi vähenemine kärgedes tekib ema rohke munemise ja meekogumise tagajärjel. Suurenev arv noormesilasi, kellede peamiseks ülesandeks on vaklade toitmine, nõuab aga järjest enam lahtist hauet. Igal noormesilasel areneb välja teatav nääre, mille eritis sisaldab suure protsendi valku, ning mida tarvitatakse vaklade söötmiseks. Seda eritist nimetatakse söödaleemeks. Kui noormesilased produtseerivad rohkem söödaleent kui seda kulub vaklade söötmiseks, siis nad on sunnitud seda ära kasutama mingil teisel teel. See toimub lesekannude täitmisel söödaleemega (20 päeva enne sülemlemist), söödaleeme ärakasutamisega noormesilaste eneste poolt, milletõttu tekib tööliste munasarjade vohamine söödaleeme asetamisega emakuppu. Kui viimati nimetatud võimalus emakupu kaanetamisega lõpeb, lendavad noormesilased ühes emaga tarust minema, tekib sülemlemine.

Siit selgub, et mesilaspere areng teatava aja jooksul, enne sülemlemist, ei ole enam normaalne. Emal puudub munemise võimalus ja nii areneb peakorjeks ka vähem mesilasi. Töölistel aga, kes võiksid palju rohkem vaklu üles kasvatada, puudub vähese, lahtise haudme tõttu töövõimalus. Töölised küllastuvad nende veres leiduva valguga, ning ei lähe enam välja tööle. Lennumesilaste arv väheneb loomuliku kao tõttu, ning kogu selle nähte tulemuseks on mesilaste lennu loidus ja töötute noormesilaste kobardumine raamide alla, vahelaua taha, lennulaua ümbrusesse jne. Tekib sülemlemiseelne töömeeleolu langus ja töö põlgus.

Et saada peakorjeks maksimaalne arv mesilasi, tuleb ema hoida teatav aeg pidevalt tugevas munemisvormis. Seda aega nimetatakse peakorjeajaks ehk väljaarenevate mesilaste optimaalseks haudmearengu perioodiks, nn. optimaalseks perioodiks. Arvestades mesilaste eaks kesksuvel 35 päeva, tuleb optimaalse perioodi alguseks lugeda aega 51 päeva enne peakorje algust ning optimaalse perioodi lõpuajaks 29 päeva enne peakorje lõppu. Näiteks, kui peakorje algab 20. juunil ja lõpeb 10. juulil, siis optimaalse perioodi kestvus on 1. maist kuni 21. juunini. Sel ajavahemikul ei tohi ema munemist lasta langeda, mis langetaks meetoodangut. Optimaalsel perioodil, ehk ka peakorje ajal toimuval loomulikul sülemlemisel tekib mesilasperes tööseisak, mispärast loomulik sülemlemine on täiesti lubamatu nähe. Peale eeltoodu valmistab loomulik sülemlemine teatud raskusi, seoses sülemi valvamisega ja kinnipüüdmisega.

Perede kunstlik paljundamine ning selle hüved

Perede kunstlikku paljundamist õigustavad: noormesilaste ülejääk, haude ülejääk pärast optimaalset perioodi, sülemlemise ärahoidmise vajadus, vajadus täita mesilasperede paljundamise plaani, söödaleeme maksimaalse ärakasutamise võimalus, relatiivselt suurem haude arenemine väikeperedes, töötuju säilitamine optimaalsel ja peakorje perioodil ning võimalus kunstperesid varakult moodustada.

Kunstperede moodustamise ajad

Eesti NSV oludes on mõeldav kunstperesid moodustada kahel ajavahemikul: peakorje ajal ja peakorje lõpul.

Maksimaalse paljundamise puhul tuleb kasutada peakorje aega, kusjuures on tarvis lisasöödavaru. Selline menetlus tuleks tarvitusele võtta emakasvatus- ning paljundusmesilates. Perede paljundamist mee lisakuluta tuleks aga rakendada igas ülejäänud mesilas. Peakorje ajal mesilasperesid paljundades tuleb Eesti NSV oludele täiesti vastavaks pidada Sverdlovski oblasti kolhoosi „Plamja Sotsialisma" mesiniku S. K. Fedorovi mesilasperede kiirpaljundamise meetodit. Peakorje lõpul on soovitav kasutada Krasnojarski krai kolhoosi „Belka" mesiniku D. I. Ivanovi meetodit mesilasperede paljundamiseks koos meetoodangu suurendamisega.

Mesilasperede kiirpaljundamine S. K. Fedorovi järgi

Pärast paljundamiseks määratud pere tavalist ettevalmistamist, mis seisab selles, et tugevalt perelt võetakse ära ema ning kogu lahtine haue, asetatakse sinna järgmisel päeval 2 päeva vanused tõugud (Gankevitši meetodil). Neljandal päeval kontrollib Fedorov peret, et veenduda emakuppude ehituselevõtmises. Kui vastav arv emakuppe on võetud ehitamisele, tagastab Fedorov esimesel päeval võetud haude ning lisab veel võimaliku arvu kinnishaude kärgi teistest tarudest juurde. Ühele perele antakse juurde kuni 20 hauderaami. Kümnendal päeval, arvates ema äravõtust kasvuperest, puuristatakse kupud. Kolmeteistkümnendal päeval kontrollitakse emade koordumist. Kui mõned emad on koordunud, tõstetakse taru oma kohalt ära. Asemele pannakse uus taru, kuhu tõstetakse kasvuperest 2 kärge mesilastega ning ühe koordunud emaga. Sinna lisatakse veel üks kärg munadega, milline võetakse mõnest teisest perest. Kõikide emade koordumise järel moodustatakse niipalju kunstperesid, kuipalju on koordunud emasid ning kuipalju on kasvuperes raame kaetud mesilastega. Iga kunstpere moodustatakse kolmeraamiline, kusjuures kaks raami võetakse kasvuperest ühes emaga ja üks raam meega tagavarast. Kunstpered asetatakse kahekaupa tarusse (taskuga taru), mille lendlad asetsevad vastassuundades ja on eraldatud teineteisest õhukese (vineer), kindla vaheseinaga. Pered kaetakse ajalehtede ning mattidega ja lendla kitsendatakse 8 mm-ni. Pered jäetakse rahule 10 päevaks, millisel ajavahemikul toimub ema paarumine. Selle 10 päeva jooksul tuleb perekesi joota kas laeliistu vahelt sisseulatuva puuvillanööriga, mille teine ots on veega varustatud pudelis, või piserdatakse vett pulverisaatoriga taru põrandale läbi lennuaugu. Pärast ema munemahakkamist antakse perekestele juurde kinnishauet ning eemaldatakse haude alt vabanenud kärjed.

Sellist mesilasperede kiirpaljundamist tuleb alustada saagi ilmumisel loodusest ning ta võimaldab saavutada mesilasperede arvu 1000%-lise suurenemise.

Mesilasperede paljundamine D. I. Ivanovi järgi

Kunstperede moodustamine peakorje lõpul. Ajal, millal peakorje on möödumas, jaotab D. I. Ivanov mesilaspere kahte ossa, kusjuures ta tarvitab kahepere- või nn. „taskuga taru". Pere, mis asus enne taru suuremas osas — A, jaotatakse nii, et kolm hauderaami ühes mesilastega tõstetakse taru väiksemasse ossa — B

(5-raamilise mahuga), millele raputatakse veel kolmelt kärjelt mesilasi juurde. Kuigi lennumesilased sealt lahkuvad, jääb siiski vajalik arv noormesilasi B-ossa (taskusse). Enne jaotamist aga püütakse A-osas ema kinni, kes pärast jaotamist lastakse sinna tagasi. Taskusse (B-osa) asetatakse teisel päeval noor paarunud ema puuriga, mis avatakse neljandal päeval.

Mainitud perede paljundamise meetodit saab kasutada samuti kiirpaljundamiseks. Nimelt võib samal ajal moodustada ühest perest mitte ainult ühe, vaid kolm kuni neli peret, arvestusega, et igale perele jääks vähemalt 3 raami mee ja haudega. Need kunstpered tuleb moodustada jällegi paarunud emadega ja ühes tarus, mis on jaotatud osadesse vastavalt moodustatavate kunstperede arvule. Muidugi peab igal perel olema oma lendla taru esiküljel.

D. I. Ivanovi meetod perede moodustamiseks peakorje lõpul annab suurepärase võimaluse kasutada peakorjet maksimaalselt ära: sealjuures ei nõua uued pered lisasööta, sest nii mesilaste arv kui ka meehulk jäävad peaaegu samaks kui jaotamata peres; kunstperesid ei ohusta külm, sest nad asuvad kõik ühes tarus, moodustades talvel nagu ühise talvkobara.

Järgmisel aastal kasutab D. I. Ivanov järgmisi võtteid. Kuni peakorjeni laseb ta mõlemat ema muneda ühes („taskuga") tarus. Seejuures tõstab ta iga 4—5 päeva tagant B-osast täiskärjed A-ossa. Kui B-osa jääb nõrgemaks, saab viimane A-osast juurde ühe raami kinnishaudega. Selle tulemuseks on, et pered ei sülemle ega teki tööseisakut. Peameesaagi kättejõudmisel eemaldab D. I. Ivanov ühe emadest, kelle ta, kui see ei ole enam täisväärtuslik, kas hävitab või moodustab väärtusliku ema puhul väikese kunstpere ning ühendab pered vaheseina kõrvaldamise teel. Selliselt saadud tugev pere on võimeline andma rekordkvantumi mett, sest mesilastel on hoolitseda vaid ühelt emalt pärinevate tõukude eest, kuna ülejäänud mesilased võivad kõik lülituda peakorjesse.

Peakorje lõpul eraldatakse pere jälle mitmeks.

Loomuliku sülemlemise kasutamine kiirpaljundamiseks

Juhul, kui mesilased sülemlevad, kasutab D. I. Ivanov järgmist mesindamismeetodit:

Mesilaspere (A), millest sülem väljub, viiakse eemale ja asemele pannakse taru (B), kuhu asetatakse sülem. Nii sülemimesilased kui ka lennumesilased koonduvad tarru (B), kuna aga tarru (A) jäävad ainult noored mesilased koos haude ning emakuppu-

dega. Kaanetatud emakupud asetatakse puuridesse ning emade koordumise järel moodustatakse sellest perest võimalik arv kunstperesid S. K. Fedorovi poolt tarvitatava meetodi kohaselt.

Mõlema mainitud paljundus- ja meetootmismeetodi juures kasutatakse nn. „taskuga taru", ilma milleta nüüdisaegne mesindus ei ole mõeldav. „Taskuga taru" saab moodustada harilikust eesti tarust sel teel, et taru jaotatakse õhukese vaheseinaga A-osaks, kuhu mahub 10—11 raami, ning B-osaks, kuhu mahub 5 raami. B-osal tehakse 10 sm laiune lennuava taru tagaküljele.

Asutatavais mesilais tuleks aga ehitada suuremamõõdulised „taskuga tarud", kus A-osas on ruumi 16 raamile ja B-osas 5—6 raamile.

Mainitud meetodid ja tarud on kasutusel Vigala Aianduse ja Mesinduse Koolis, kus „taskuga taru" abil paljundati 1947. a. viiest perest 30 peret, seega oli paljundus 600%.

MESINDUSTEHNILISED ABINÕUD MEE- JA VAHATOODANGU SUURENDAMISEKS EESTI NSV-S

V. DAVIDOV

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Põllumajanduse Instituudi Polli filiaali mesinduse laboratooriumi juhataja

Sissejuhatus

Õigeid sihtjooni mee- ja vahatoodangu suurendamiseks Eesti NSV-s saab rajada lähtudes ainult dialektilise materialismi seisukohast, s. t. et peale mesindustehnika on vaja esmajoones silmas pidada ka teisi tegureid, millest mesindustehnika sõltub ning mis õieti loovadki meie mesindustehnikale soliidse baasi.

Me ei saa vaadelda Eesti NSV mesindust eraldi teiste liiduvabariikide mesindusest, sest me oleme teiste vennasvabariikidega ühise tervikuna seotud.

Meie suur juht seltsimees Stalin ütles, et „rekonstruktiivsel perioodil tehnika otsustab kõik". Aga tehnika ilma inimesteta, kes seda tehnikat juhivad, on surnud. Sellepärast peame siin tähelepanu pöörama ka meie mesinike kaadrile.

1. Nõukogude Liidu mesindus — suurmesindus

a. Ennerevolutsiooniline mesindus NSV Liidus

Enne revolutsiooni tegelesid mesindusega NSV Liidus ainult asjaarmastajad ning mesinduse tase oli äärmiselt madal. Mesilates esinesid suuremalt jaolt pakktarud. Kunstkärjed ning meevurrid olid tarvitusel ainult kulaklikel mesinikel. Mesilasperede produktiivsus oli äärmiselt madal.

Revolutsioonieelse mesinduse pärandina oli meil jäänud 1920. a. kõigest 3 200 000 mesilasperet.

b. Sotsialistliku põllumajanduse ümberkorraldamine ja mesindus

Sotsialistlik põllumajanduse ümberkorraldamine lõi vajalikud tingimused mesinduse kiireks arenemiseks ning 1940. a. mesilasperede arv NSV Liidus tõusis üle kümne miljoni.

Mee turutoodang tõusis 28 700 ts.-lt 1910. aastal 573 000 ts.-ni 1940. aastal. Kui 1910. aastal oli raamtarusid kasutamisel ainult 17% ulatuses, siis nüüd on neid 100% ümber.

c. NSV Liidu mesindus pärast Suurt Isamaasõda

Saksa okupandid tegid NSV Liidu mesindusele suurt kahju, hävitades ajutiselt vallutatud rajoonides suurema osa mesilasperesid. Näiteks jäi Kurski oblastis, kus enne sõda oli 260 000 mesilasperet, pärast saksa röövvallutajate minemakihutamist alles ainult 2700 mesilasperet ja Eesti NSV-s 107 000-st 15 000.

d. Mesinduse taastamine NSV Liidus

NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani seadus pani meie sotsialistlikule põllumajandusele suure ülesande: mitte ainult taastada sõjaeelne tase, vaid ületada see niisuguses ulatuses, mis kindlustaks riigis põhiainete külluse.

Uuel stalinlikul viisaastakul seisavad seega ka meie mesinikud suurte ülesannete ees: suurendada mesilasperede arvu ning mee- ja vahatoodangut mitmekordselt.

Eesti NSV-s peame me viisaastaku lõpuks suurendama mesilasperede arvu 95 000-ni ning mee-turutoodangu 665 tonnini.

Mesinduse taastamine ja arendamine peavad meil käima käsikäes teadusliku uurimise asutustega ning uute mesindusala saavutuste ellurakendamisega meie mesilais.

e. Mesinduse saavutusi vennasvabariikides

Et meie mee- ja vahatoodangu plaanid on täidetavad, seda näitavad eesrindlike mesinike saavutused sel alal VNFSV-s, kus paljud mesinikud toodavad mett 80—100 kg pere kohta. Näiteks tootis mesinik Ivanov Krasnojarski krai kolhoosis „Belka" viimase 4 aasta jooksul keskmiselt pere kohta 113 kg mett ning 1,65 kg vaha aastas. Mesinikud Reva ja Petrenko Rostovi oblastis kolhoosis „Politotdel" said 1943. aastal 130 mesilasperelt 157 kg, 1944. a. aga 147,5 kg mett pere kohta. Et meie loodus on mee poolest vaesem, on ka meie mee- ja vahatoodangu plaanid palju väiksemad ning nende täitmine ja ületamine ei peaks meile raske olema, kui me teadlikult ja tahtejõuga nende täitmisele asume, sest on teada, et üksikud mesinikud saavad meilgi pere kohta aastas 30 kg mett ja rohkemgi.

2. Eesti NSV-s madalaid mee- ja vahatoodanguid põhjustavate asjaolude analüüs

a. Eramajandid

Üheks peapõhjuseks, mispärast Eesti NSV-s mee- ning vahatoodang madal, on see, et domineeriv osa mesilasperesid on eramajandeis (taludes). Need mesilad on väikesed, suuremalt osalt 3—4-perelised, ja välja arvatud üksikud, puudulikult hooldatud.

b. Mesilastepidajate madal kvalifikatsioon

Suurem osa meie mesilastepidajaid ei oma isegi minimaalseid teadmisi mesinduse alal ning lasevad mesilasi elada omapead. Sülemlemist ei tõkestata, tihti annab üks pere 3—4 sülemit ning talvel nõrgad perekesed, kes ei suutnud varuda endale talveks söödatagavara, surevad nälga. Osa mesinikke on veel arvamusel, et lesed on haudujad, ja seetõttu on neil peredes rohkem leski kui töölisi jne.

c. Puudulik juhtimine maakondade mesindusagronoomide poolt

Maakondade mesindusagronoomid ei täida küllaldaselt oma ülesandeid, nad istuvad kantseleis ega külasta oma maakonna mesilaid. Näiteks uurisin ma 1947. a. suvel Virumaal Iisaku vallas mesilasi, kusjuures selgus, et ka vanemad mesinikud pole

oma maakonna mesindusagronoomi millalgi näinud. Sedasama võin öelda ka Karksi valla kohta Viljandimaal. Osalt pole agronoomid selles süüdi, sest et neid koormatakse maaosakondades igasuguste üldiste põllumajanduslike töödega, näiteks kevadkülvi ettevalmistusega jne., mitte aga mesindusega.

d. Vajalike mesindustarvete kallidus

Riikliku Aianduse ja Mesinduse Trusti poolt valmistatud mesindusinventar on liig kallis. Näiteks maksab VNFSV-st toodud suitsulõõts ühes veokuludega 13 rubla, kuna kohapeal valmistatud suitsulõõts maksab üle 50 rubla. Niisama kõrged on ka tarude hinnad. Eesti taru maksab 385 rubla, kuna VNFSV-s valmistatud meevurr, mis peaks palju kallim olema, maksab 232 rubla. Niisuguste hindade puhul peab algaja mesinik paratamatult pakktarude poole pöörduma. Mõningat tarvilikku mesindusinventari, näiteks kärjetraati, pole mitme aasta jooksul üldse müügil olnud.

e. Kehv korjemaa

Analüüsides meie madala mee- ning vahatoodangu põhjusi tuleb eriti tähele panna ka korjemaa küsimusi.

Siin peab mainima, et meie mesilaste korjemaa, võrreldes suurema osa vennasvabariikidega, on võrdlemisi kehv. Arusaadavalt jääb korjemaa intensiivse põllu- ning karjapidamise juures, kus kuulutatakse halastamatut sõda igasugusele umbrohule, veel kehvemaks. Sellepärast ei tohi aga veel mesindusest loobuda.

Peame meeles pidama, et mesilane on suurim põllumehe ning aedniku abiline, kaudne kasu taimede tolmutamisest on palju suurem kui otsene kasu meest ja vahast.

Väljapääsu sellest leiame mesilaste korjemaa parandamisega meetaimede kasvatamise näol. Üksikmajandeil käib see üle jõu. Kolhoosid ja sovhoosid aga saavad sellega kergesti hakkama.

f. Mesilaste tõuküsimus

Kodanliku valitsuse ajal ärimehed-mesinikud, kes tõid välismaalt sisse igasugu tõuemasid ning reklaamisid neid laialdaselt ajakirjades ning ajalehtedes (muidugi ärilises mõttes, mitte aga tõuparandamise eesmärgil), segasid võõrtõugudega meie kohaliku tumemesilase, kes meie kliimaga oli aastatuhandete jooksul harjunud. Sellepärast ei saa praegu Eesti NSV-s tõsiselt mingisugusest mesilaste tõust rääkida.

Selle tagajärjeks aga oli, et võõrad tõud meie kareda kliimaga hästi ei harjunud ning seetõttu toimusid haiguste levik ja perede suremus talve jooksul, mis omakorda avaldas negatiivset mõju toodangule.

g. Haigused ja kahjurid

Haigused ja kahjurid, kelle levik juba enne sõda oli Eestis suur, on pärast sõda levinud veel suuremas ulatuses. Tegelikku tauditõrjet laiemas ulatuses meil ei teostata. Mesilastaudide tõrjetööd on tarvis senisest tunduvalt intensiivsemaks muuta.

h. Varuemade küsimus

Meie mesilasperede arv kannatab iga kevade selle tõttu, et mesinikud mesilasemasid õigel ajal ei vaheta, sellepärast jääb osa peresid emade suremise tõttu talve jooksul kevadeks ilma emata. Et mesinikel tavaliselt varuemasid ei ole, tuleb kevadel säärased pered ühendada, või vastasel korral nad lihtsalt hukkuvad. Näiteks Karksi vallas olen sel kevadel registreerinud 7 säärast juhtumit. See asjaolu pidurdab tunduvalt perede juurdekasvu ning viib seega alla ka toodangu.

3. Abinõud mee- ja vahatoodangu suurendamiseks

a. Kolhooside ja sovhooside osa mee- ja vahatoodangu tõstmisel

Suuremat rõhku tuleb edaspidi panna mesindusele kolhoosides ning sovhoosides. Igas kolhoosis ning sovhoosis peab mesilal esialgu olema mitte vähem kui 20 mesilasperet. Kolhoosides ning sovhoosides on võimalik rakendada teadlikku mesilastepidamist, kindlustades mesilasperesid näljasurma vastu, andes peredele seaduses ettenähtud talvesööda tagavarasid ning moodustades iga pere jaoks 5-kilogrammilise söödatagavara kindlustusfondi.

Kolhooside ning sovhooside mesilais on kergem teostada tauditõrjet ja hea hooldamise tulemusel saada kõrgemaid saake.

Kolhoosides ning sovhoosides on võimalik külvata vajalikul määral meetaimi, täiendades sellega mesilaste korjevõimalusi ning kindlustades mesilastele saaki looduslike taimede õitsemise vaheajal.

Igas mesilas tuleb rakendada järgmised mesindustehnilised abinõud:

1. Alustada perede ettevalmistamist järgneva aasta peameesaagi ajaks juba eelmise aasta sügisel.
2. Varustada mesilaspered talvevarudega mitte alla 18 kg ühe mesilaspere kohta (kõrgekvaliteedilise meega).
3. Vahetada peredes emasid iga 2 aasta tagant.
4. Sügisel mesilasperes rohkem üles kasvatada noori mesilasi.
5. Soetada igasse mesilasse varuks suurem hulk kõrgekvaliteedilisi pesaruume ja magasinikärgi.
6. Kärjestada pesaraamid täies ulatuses kunstkärgedega, välja arvatud loomulikud sülemid, kus võib kasutada kärjestamist kunstkärje ribadega.
7. Vaha tootmiseks tarvitada ehitusraami.
8. Kärgi pidada pesas mitte üle 2 aasta.
9. Pidada ületalve varuemasid vähemalt iga 5 pere peale üks ema.
10. Kevadel koondada pesad Blinovi meetodil ja need hästi soojalt katta.
11. Luua varased idupered ületalvitunud varuemadega.
12. Emasid kasvatada ainult peredest, mis hästi talvituvad ning annavad kõrgemat meesaaki.
13. Meesaagi suurendamiseks teostada mesilasperedega rändamist parematele saagikohtadele.
14. Igas mesilas pidada kontrolltaru.
15. Kasutada igas mesilas päikese-vahasulatajat.
16. Igas sovhoosis ja kolhoosis, kus on olemas mesila, külvata meetaimi vähemalt 1 ha iga 25 pere kohta.

4. Organisatsioonilised abinõud

Eesti NSV mesindust juhtivate ja varustavate asutuste struktuur erineb teiste liiduvabariikide struktuurist sel alal. Teistes liiduvabariikides juhivad ning varustavad mesindust mesinduskontorid. Suuremates vabariikides on mesinduskontor igas oblastis, väiksemates, näiteks Läti NSV-s, üks kontor riigi kohta.

Meil aga tegutseb mesilate varustamisega Riiklik Aianduse ja Mesinduse Trust, kus mesinduse alal tegutseb ainult üks inimene. Selletõttu ei ole seal suudetud mesindusele küllaldast tähtsust omistada.

Mulle näib, et meil oleks vaja teiste liiduvabariikide eeskujul see organisatsioon reorganiseerida ning luua omaette mesinduskontor.

Mesinduskontori peaülesandeks oleks:
a) mesilate varustamine vajalike esemetega;
b) tarude ja muude tarvete valmistamine;
c) kunstkärgede valmistamine;
d) mesilasperede paljundamine ja emakasvatus, milleks luua Eesti NSV-s kolm majandit, kus domineerivaks haruks oleks mesindus, nagu seda on tehtud Läti NSV-s.

Sel puhul saame kergemini üle raskustest, mis seisavad meie mesindusel ees, ning suudame luua oma mesindusele kindla baasi.

MESILASTE KORJEMAA PARANDAMINE EESTI NSV-S

J. ROOTS

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Aianduse-Mesinduse Valitsuse vanemagronoom

Looduslik meetaimestik Eesti NSV-s ei ole eriti rikkalik. Saagiolusid ei saa siin võrrelda mitme teise liiduvabariigi meesaagirikaste piirkondadega. Viimastel aastatel on meesaagi olud veel tunduvalt halvenenud järgmistel põhjustel: 1) metsiku taimestikuga maa-alad vähenevad põllumajandusliku kultuuri tõusuga, 2) parema agrotehnika leviku tõttu väheneb umbrohtude hulk põldudel, 3) järjest suurenev mesilasperede arv nõuab ka avaramaid korjevõimalusi.

Mesilaste korjemaa parandamine peab meil esijoones toimuma seoses põllu- ja aiamajandusliku taimekasvatusega. Põllumajanduslikul otstarbel kasvatatavatest taimedest tulevad meil mesilaste korjemaa parandajatena esijoones kõne alla rootsi ja valge ristik, valge mesik ja tatar.

Rootsi ristikut sobib kasvatada eriti niiskemail savi- ja uudismaadel, kust ta annab pindühikult rohkem söödaühikuid kui punane ristik. Kohane on rootsi ristikut külvata segus hilise punase ristikuga, sest tema meeandi saavad siis mesilased pikema aja jooksul ära kasutada. Et rootsi ristiku seemne järele püsib lähematel aastatel suur vajadus, tuleks rootsi ristiku seemet kasvatada kõigis neis majandeis, kus on suuremad mesilad.

Valget ristikut leidub meil laialdaselt metsikul kujul kasvamas. Tunduvalt suudab aga mesilaste korjemaad parandada valge ristiku võtmine karjakoplite seemnesegusse.

Valge mesik on tuntud haljasväetise taim. Saaki mesilastele annab ta siiski peamiselt seemnekasvatuse puhul. Teda tuleb selleks otstarbeks samuti külvata majandeis, kus asuvad suuremad

mesilad. Sageli leidub Eesti NSV-s kuivi nõlvakuid ja paepealseid alasid, mis seni on kasutamata seisnud. Nendele valge mesiku külvamisega aidatakse kaasa mesilaste korjemaa parandamiseks.

Valge sinep on meil vähe tuntud põllumajanduslik kultuur. Senised andmed näitavad, et ta on üsna leplik maapinna suhtes ning suudab anda ka Eesti NSV oludes võrdlemisi kõrgeid seemnesaake — kuni 1400 kg ha-lt. On tarvis leida valge sinepi seemne kasutamise ja realiseerimise võimalusi, sest siis on võimalik selle meerikka taime kultiveerimist tunduval määral suurendada.

Tatrakasvatuse propageerimisele on tarvis rohkem tähelepanu pöörata. Tatar on maitsev ja toitev teravili, mispärast hästi valmistatud tatratangude järele on suur nõudmine. On tarvis ehitada veskeid, mis suudaksid teha häid tatratange. Suuremais majandeis 2—3 ha tatra külvamisega parandatakse tunduvalt mesilaste korjevõimalusi.

Erilistest meetaimedest tuleb Eesti NSV oludes esijoones kõne alla keerispea. Katsed on näidanud, et keerispea on ka meil väga rikkaliku meeanniga taim, ta hakkab ruttu õitsema (6 nädalat pärast külvi) ega ole maapinna suhtes eriti nõudlik. Teda oleks põllumaa kokkuhoiu mõttes kohane külvata kesale, kus ta õitsemise teisel poolel haljasväetisena sisse küntakse. Põllumajanduslikes uurimisasutustes oleks tarvis selgitada, milline toime on keerispeal haljasväetisena, et saada faktilisi materjale tema propageerimiseks kesal kasvatamiseks. Keerispea seemne saamiseks on tarvis anda lähema kolme aasta jaoks Riiklikule Aianduse ja Mesinduse Trustile, Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi õppemajanditele ja Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoosidele keerispea seemne kasvatuse plaan.

Tähelepanekud näitavad, et metsikult kasvava ussikeele õisi mesilased väga rohkesti külastavad, kusjuures ussikeele meeand ei näi sõltuvat ilmastiku- ega maapinna tingimustest. Teistes liiduvabariikides on ussikeel leidnud kultiveerimist meetaimena. On tarvis lasta aiandustehnikumide ja Vigala Aianduse ja Mesinduse Kooli õpilasi koguda ussikeele seemneid, et 1949. a. suvel võiks katseotstarbel külvata ussikeelt 2000—3000 m^2-lisel pindalal.

Meetaimedele tuleb leida õige koht külvikorras ja nende kultiveerimisel kasutada ajakohast agrotehnikat. Meetaimed on tarvis külvata maa-aladele, mis ei asetse üle poole kilomeetri mesilast eemal, et mesilased saaksid neid ära kasutada ka halvemate lennutingimuste juures. Kõigis majandeis, kes omavad suuremaid mesilaid, on tarvis meetaimede külv külviplaanis ette näha.

Teatava piirkonna mesilaste korjemaa omadusi on meil seni määratud umbkaudsel teel, ilma et oleks täpsemaid andmeid, kui

suurel maa-alal esineb mesilaste lennupiirkonnas looduslikult kasvavaid tähtsamaid meetaimi. Sellepärast ei ole sageli ka andmeid selle kohta, kui palju mesilasperesid lubavad pidada ümbruskonnas juba olemasolevad meetaimede massiivid, ning kui suurel maa-alal tuleb mesilaste korjemaad parandada kunstlikul teel. Sellepärast on tarvis juba 1948. a. kõigis riiklikes ja ühiskondlikes majandeis vastavameetodilise määramisega selgitada olemasolevate meetaimede meetoodangu võime.

Samuti puuduvad meil enamiku maakohtade jaoks andmed meetaimede õitsemise aja kohta. Alates 1948. aastast tuleb riiklikes ja ühiskondlikes majandeis teha alalisi ülesmärkimisi massiliselt erinevate meetaimede õitsemise aja ja nende külastamise kohta mesilaste poolt. Sel teel saadud andmete alusel on võimalik välja arvestada saagirikkad ja saagivaesed perioodid aasta jooksul.

Mesilaste dresseerimine punase ristiku külastamiseks on teistes liiduvabariikides viimastel aastatel laialdast praktilist rakendamist leidnud. Katsed näitavad, et dresseerimise tagajärjel on punase ristiku seemne saak 2—3 korda suurenenud. Vaatamata Põllumajandusministeeriumi poolt antud juhenditele ja eeskirjadele ei ole riiklikud majandid pööranud nimetamisväärset tähelepanu dresseerimisele. Dresseerimisega seoses olevate küsimuste propageerimiseks on tarvis avaldada vastavaid artikleid ajakirjanduses ja ajalehtedes. Majandid, kus on teostatud dresseerimist, peavad oma dresseerimisel saadud tulemused teistele teatavaks tegema, et sel teel propageerida seda võrdlemisi uut, kuid mõjuvat võtet punase ristiku seemne saakide tõstmiseks.

MEETAIMEDENA TUNTUD DEKORATIIVPUUDE JA -PÕÕSASTE KASVATAMISE TÄHTSUS MESILASTE KORJEMAA PARANDAMISEL

B. PETTAI

Riikliku Aianduse ja Mesinduse Trusti peaagronoom

Peale meetaimedena üldtuntud kultuuride, nagu valge mesiku, keerispea, valge sinepi, kurgirohu jt. kasvatamise omavad mesinduse seisukohast küllalt suurt tähtsust mitmesugused dekoratiivtaimed. Sellistest on tähtsamad pärnad, vahtrad, pajud, hobukastan, pihlakas, tammed, lumimari, kuslapuud, kollane läätspuu ja magesõstar. Mesinduse seisukohast on samuti tähtsad sarapuu ja lepp, kust mesilased saavad varakevadeti

õietolmu, mis on haude arenemiseks väga tähtis. Tuntud meetaimed on meie viljapuud ja marjapõõsad, eriti vaarikad. Lilledest on nimetamisväärsemad mesiohakas, moldaavia tondipea ja reseeda. Võib tähele panna, et mõne nimetatud liigi massiline esinemine ümbruskonnas avaldab tunduvalt mõju meesaagile. Näiteid selle kohta võib tuua vägagi palju tegelikust elust, kus teatud mesilaste elu on täiel määral sõltuv ümbruskonna meetaimestikust.

Kõik eespool nimetatud puud ja põõsad on ühtlasi tuntud dekoratiivtaimed. Seega on nende kasutamiskõlblikkus parkide ja puiesteede rajamisel väljaspool igasugust kahtlust. Huvitav on vaid küsimus, millist osatähtsust dekoratiivtaimed võivad meetaimedena omada, eriti kui neid hakata sihikindlalt mesilaste korjemaa parandamiseks laiemas ulatuses kasutama. Lihtsamgi arvutus näitab, et mitmesuguste meetaimedena tähtsate ilupuude ja -põõsaste paigutamise maht on õige suur.

Piisab juba pealiskaudsest vaatlusest, et teha kindlaks, kui palju dekoratiivpuid ja põõsaid kuluks ära üksnes meie riiklike majandite olemasolevate parkide restaureerimiseks. Ei saa salata, et kunagi küllaltki suure esteetilise väärtusega pargid on täiesti laostunud seisukorras. Vaid väheseid neist on viimase kolme aastakümne jooksul nõuete kohaselt hooldatud väljalangenud puude ja põõsaste asendamise teel uutega. Sagedamini aga esineb nähtus, kus pargid on tehtud lihtsalt tarbepuiesteedeks või isegi küttepuude varumise kohtadeks, nende restaureerimisele pole aga keegi mõelnud. Meie riiklike ja ühiskondlike majandite välise kultuurilise külje otsustav tõstmine on üks tähtsamaid päevaküsimusi. Meie maal asuvad koolid, rahvamajad, meiereid, kauplused ja muud ühiskonna poolt üldkasutatavad asutused ja ettevõtted on samuti unustuses seisnud. Nendegi lähem ümbrus ei paku midagi esteetilist, kuid annavad laialdasi võimalusi meetaimedena tähtsate puude ja põõsaste paigutamiseks. Üleminekuga uuele põllumajandusliku maakasutamise vormile avaneb veelgi laialdasemaid võimalusi mesilaste korjemaa parandamiseks, sest kolhooside organiseerimisega tekib ühtlasi vajadus uute parkide ja puiesteede rajamiseks. Kui arvestada lähematel aastatel vähemalt kahe tuhande kolhoosi organiseerimist, annavad üksnes kolhoosid väga suure võimaluse meetaimedena tähtsate dekoratiivpuude ja -põõsaste äramahutamiseks. Täiendavalt lisanduvad veel puuviljaaiad kolhoosides, mis väärivad nende perspektiivset suurust arvesse võttes täiel määral tähelepanu.

Käesoleval aastal võime rõõmuga konstateerida maanteede kaunistamist mitmesuguste dekoratiivpuudega. Seegi on väga

suur töö. Tuleks vaid rohkem rõhku panna meetaimedena tähtsamate puude kasutamisele, mis paljudel juhtudel on ühtlasi hulga nägusamad. Näiteks on saarte osatähtsus dekoratiivpuudena suhteliselt väga väike võrreldes pärnade, vahtrate või kastanitega. Poleks siis ka mingit erilist mõtet selliste liikide istutamiseks, mis on vähese esteetilise väärtusega. Peale parkide ja dekoratiivpuiesteede rajamise on võimalik mitmesuguseid dekoratiivpuid kasutada tarbepuiesteede rajamiseks, mis on tarvilikud igas majandis. Vahtraid, pärni ja tammi peaks kasutama ka uute metsamassiivide rajamiseks suurematel pindaladel.

Eeltoodud põhimõtete rakendamiseks tarvisminev istikute hulk üksnes meetaimedena tähtsate dekoratiivpuude ja -põõsaste näol on väga suur, tõustes puude osas sadadesse ja põõsaste osas miljonitesse. Ei ole kahtlust, et niisugune hulk puid ja põõsaid omab suurt tähtsust mesilaste korjeolude parandamisel. Tööülesannete tegelik täitmine oleneb eeskätt vajalikust istutusmaterjalist. Enne sõda dekoratiivtaimede kasvatamisega tegelnud puukoolide töö on soikunud. Töö elavnemist võib märkida üksnes viljapuude ja marjapõõsaste istikute tootmisel, kuna dekoratiivtaimede kasvatamist nimetamisväärsel hulgal taastatud ei ole. Märkida võib siiski Riikliku Aianduse ja Mesinduse Trusti Viljandi Kombinaadi tegevust, kus on alustatud dekoratiivtaimede paljundamist. Läinud aasta sügisel külvati üle 10 kg mitmesuguseid seemneid, kevadel istutati ligi 30 000 dekoratiivtaimede pistoksa, milline töö jätkub vastavate liikide osas ka suvel. Eeloleval sügisel on ette näha suuremaulatuslikku dekoratiivtaimede seemnete kogumise organiseerimist kõigi trusti puukoolide poolt. Siiski ei saa Riikliku Aianduse ja Mesinduse Trusti puukoolid endale peaülesandeks võtta dekoratiivtaimede istikute tootmist, sest nad töötavad täie koormusega viljapuude ja marjapõõsaste istikute tootmise alal. Tuleb pidada vajalikuks taastada meetaimedena tähtsate puude ja põõsaste kasvatamist kõigis enne sõda sellega tegelnud puukoolides, eriti Voltveti Metsandustehnikumis, ETKVL-i Põltsamaa puukoolides, Tartu Riikliku Ülikooli Kastre-Võnnu ja Põllumajandusministeeriumi õppemajandite puukoolides. Peale selle tuleb organiseerida rida uusi puukoole süsteemide juures, mille majandid või millised süsteemid oma töö iseloomult dekoratiivpuid ja -põõsaid vajavad, nagu Maanteede Valitsus, Raudteede Valitsus, Sovhooside Ministeerium, Toiduainete Tööstuse Ministeerium, linnade heakorratrustid ja kontorid, samuti metskondade taimelavad.

Töö organiseerimine on kiireiseloomuline, sest läheb teatud hulk aega, kuni külvidest või muul teel paljundamisest saadud

istikud kasvavad müügikõlblikuks. Nimetatud tööga viivitamine viiks selleni, et kord edaspidi, kui mitmesuguseid dekoratiivpuid on veel massilisemalt vaja, milles pole ka kahtlust, seisame tühjade kätega. Maanteede Valitsusel on juba praegu teatud raskusi istikute saamisel, olukord aga muutub palju teravamaks, kui kolhoosid esitavad nõudmisi dekoratiivtaimedele, et oma ümbruse esteetilist külge tõsta. Mesinikud, taotledes praegu mesilaste korjemaa parandamist, hõlmavad õieti palju laialdasemat ülesannet, mispärast esitatud nõudmisi tuleb seda enam respekteerida.

EESTI NSV OLUDELE KOHASE TARUTÜÜBI STANDARDIMISE JA TARUDE VALMISTAMISE NING LEVITAMISE ORGANISEERIMINE

J. ROOTS

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Aianduse-Mesinduse Valitsuse vanemagronoom

Praegusel Eesti NSV territooriumil on aja jooksul levinud väga mitmesuguseid tarutüüpe. Ka praegu on kasutamisel tarusid, mis enam ei vasta ajakohase mesinduse nõuetele. Siia kuuluvad nii tagant väljavõetavate raamidega Berlepschi süsteemi tarud kui ka mitmesugused kõrge-kitsasraamiga tarud. Samuti asub veel teatav arv mesilasperesid isegi pakktarudes.

Ajakohaseid võtteid mesinduses on ikkagi võimalik läbi viia ainult ajakohastes tarudes, mis vastavad mesilaspere bioloogilistele nõuetele ja on mesinikul lihtsalt ja hõlpsasti käsitsetavad. Nende hulka kuuluvad eesti taru, tartu taru ja Dadant-Blatti taru. Et üle minna ühtlasele tarusüsteemile, töötas vastav komisjon 18 aastat tagasi Eesti olude jaoks välja tarusüsteemi nimega eesti taru. Selle aja jooksul on eesti taru juures tehtud meie oludele vastavalt mõningaid täiendusi ja parandusi. Eesti taru on võrdlemisi laialdaselt levinud kogu maal ja välja tõrjunud enamiku iganenud tarutüüpe.

Eesti tarutüübi muutmiseks on tema kasutuse aja jooksul tehtud mitmeid ettepanekuid. Osa mesinikest leiab, et nimetatud taru raam peaks olema veel kõrgem (umbes 30 sm), põhjendades seda asjaoluga, et kõrgema raami puhul moodustub kerataolisem talvkobar. Teine osa mesinikke on arvamisel,

et taru raam peaks tunduvalt madalam olema, — vahest 20 sm kõrge, sest siis on hõlpsam kasutada täieraamilist magasini, kuna praegune kõrgus võimaldab siiski paremates korjenditingimustes ja tugevamate perede korral päris hästi täieraamilise magasini tarvituselevõttu. Nimetatud seisukohtade suhtes peab aga märkima järgmist: 1) kõrgema raami puhul ei ole Eesti NSV oludes võimalik kasutada täieraamilist magasini 2) 20 sm piirides olev raami kõrgus ei ole sobiv tugevamate perede talvitamiseks. Sellepärast tuleb vähemalt esialgu, seni kui ei ole põhjalikke uurimistulemusi sobiva raamikõrguse kohta, peatuma jääda senise eesti taru raamisuuruse juurde.

Mõningaid väiksemaid muudatusi eesti taru ehitusviisis tuleb siiski lähemal ajal kaaluda. Nii võiks ära jääda näiteks taru külgluuk (puhastusluuk), sest seda kasutatakse vähe ja see teeb taru ehituse ilmaaegu kalliks. Samuti tuleks kaaluda lennuaugu kitsendamise võimalusi, olenevalt taru ehitusest, raamide lahutajate küsimust ja taru ülemise lendlaga varustamise küsimust. Nimetatud paranduste ja täienduste kindlaksmääramine peaks toimuma Aianduse-Mesinduse Valitsuse juurde moodustatava mesinduse nõukogu poolt.

Oleks tarvis rohkem tähelepanu pöörata selliste eesti tarude tarvituselevõtmisele, mis võimaldavad normaalpere kõrval pidada veel lisaperet. Selleks on vaja eesti taru varustada vaheseinaga ja lisalendlaga.

Tarude tootmine ei ole seni rahuldavalt edenenud. Maakondlikes tööstuskombinaatides ja Riikliku Aianduse ja Mesinduse Trusti töökojas valmistatud tarud jätavad kvaliteedilt soovida: ei ole kasutatud kuiva ehitusmaterjali ja taru üksikosade mõõted ei ole täpsed. Pealegi on tarude hind liig kõrge, mis suuresti takistab nende turustamist. Kui vaadata taru omahinna kalkulatsiooni, siis langeb sellest vaevalt pool ehitusmaterjalidele ja töökuludele, kuna üle poole moodustavad käitise üldkulud, tsehhikulud, kasumid ja muud juurdehindlused. Seda on põhjustanud esijoones see, et tarusid valmistavad väikesed käitised, mille tõttu tootmisprotsess läheb kalliks. Et asjasse parandust tuua, on tarvis, et Riiklik Aianduse ja Mesinduse Trust astuks kiiresti samme suurema mesindusinventari tööstuse rajamiseks, milline suudab rahuldada kogu Eesti NSV vajaduse tarude alal. Sellise tööstuse rajamine on ette nähtud ka Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruses 19. maist 1947 nr. 382. Tuleb sisse seada kindel kontroll tarude kvaliteedi alal. Tarud, mis ei vasta kvaliteedi nõuetele, tuleb lasta ümber ehitada süüdlaste kulul.

Tarude levitamiseks esialgu jätkub ühest müügipunktist igas maakonnas asukohaga maakonnalinnas. Tulevikus tuleb aga

luua igasse maakonda 2—3 müügipunkti, kusjuures osa neist võiks asuda ETKVL-i süsteemis.

Et hõlbustada tarude levitamist ja ratsionaliseerida tarude valmistamist kolhoosides ja sovhoosides, oleks tarvilik, et osa tarusid läheks müügile üksikosadena, ilma kokku löömata. Selleks tuleb seinalauad, põhjalauad, raamiliistud jne. komplekteerida eraldi kinniseotud kimpudesse ja saata need kohapeale. Tarude kokkulöömine toimuks seega kohapeal majandeis.

III

ÜLDISTUNG

27. MAIL 1948. a.

VABARIIKLIKUL NÕUPIDAMISEL LOOMAKASVATUSE KÜSIMUSTES VASTUVÕETUD OTSUSED

★

1. EESTI NSV LOOMASÖÖDABAASI LAIENDAMISE JA PARANDAMISE ALAL

Vabariikliku loomakasvatuse nõupidamise söödabaasi laiendamise ja parandamise sektsioon, ära kuulanud kavas ettenähtud ettekanded ja sõnavõtud loomakasvatuse ja söödabaasi seisukorra kohta, konstateerib, et söödabaasi praegune seisukord ei kindlusta sõjajärgse viisaastakuplaani täitmist loomakasvatuse alal. Söödabaasi väljakujundamiseks ja kindlustamiseks tunnistab sektsioon vajalikuks järgnevate abinõude kiire rakendamise, kusjuures sektsioon rõhutab, et Eesti NSV loomasöödabaasi väljakujundamise aluseks peavad kujunema ulatuslik soomaade kultiveerimine ja kultuurrohumaade rajamine. Selle teostamiseks tuleb rakendada järgmised abinõud.

1. Võtta kõigis põllumajanduse sotsialistliku ja ühiskondliku sektori majandeis ja soovitavalt ka talumajapidamistes kõlvikute, põhilisemate söödakultuuride ja külvikordade plaanimise aluseks söödabaasi alusena normatiivid ühe loomühiku kohta:

a) põld- ja kultuurniiduheina (4000 kg/ha) vähemalt 0,5 ha;

b) kultuurkarjamaad (2000 sü/ha) vähemalt 0,5 ha;

c) söödakartuli ja söödajuurvilja pindala (4000 sü/ha) kokku vähemalt 0,1 ha.

2. Loomasöödabaasi ja mullaviljakuse pideva tõstmise kindlustamiseks, alates 1950. a. rakendada külvikorrad, milledes põldheina on vähemalt 25% ja kartulit ning juurvilja vähemalt 12,5%, kusjuures põldheina kasutatakse ainult kaks aastat.

3. Valguprobleemi lahendamiseks rakendada 40—50% põllust ristiku, vikisegatiste jt. liblikõieliste söödakultuuride alla kõrgeväärtusliku valgurikka varajase heina saamiseks ja silo valmistamiseks. Söödateraviljana kasvatada peamiselt segavilja, mis sisaldaks 20—25% valgurikkaid kaunvilju, piirates vastavalt valguvaese puhta söödaodra ja söödakaera pindala.

4. Põldheina kasvatamise kindlustamiseks punkt 2 ettenähtud ulatuses jätta alates 1948. a. kõigis majapidamistes põldheina seemnepõlde niisuguses ulatuses, mis tagaks seemne vähemalt ühe põllu külviks igas külvikorras. Põldheina seemnepõldude pindala vabariigis peaks olema vähemalt 20 000 ha.

5. Põldheinaseemne kvaliteedi ja saagi tõstmiseks tuleb kindlustada alates 1948. a. põldheina seemnepõldude puhastamine umbrohtudest ning vajalik hooldamine kasvuperioodi kestel.

6. Põldheinaseemnete peksmise võimaluse loomiseks ja õigeaegseks läbiviimiseks panna ette kohustada masina-traktorijaamu varustama peksumasinaid ristikuseemnehõõrujatega ja alates 1948. a. peksugraafikute koostamisel ette näha põldheinaseemnete peksmist.

7. Heinaseemnete puhastamiseks rakendada tegevusse 1948. ja 1949. a. igasse maakonda vähemalt üks puhastuspunkt kõigi heinaseemneliikide puhastamiseks.

8. Loomakasvatuse sõjajärgse viisaastakuplaani täitmise kindlustamiseks teostada 1949. a. ja 1950. a. kõrssööda vajaduse rahuldavas ulatuses segatise külve hävinenud ja endistel väheväärtuslikel kultuurrohumaadel ning kergemini kultiveeritud uudismaadel, eelistades pindade valikul soomaid. Selleks vajalikud pindalad ette valmistada 1948. a. suvel ja sügisel ning 1949. a. kevadel.

9. Loomasöödabaasi väljakujundamiseks pidada vajalikuks alates 1951. a. rajada igal aastal vähemalt 30 000 ha ulatuses kultuurrohumaid.

10. Uudismaade, esijoones soo-alade kultiveerimiseks varustada kõik masina-traktorijaamad ning põllumajandusühistud, kes omavad linttraktoreid, 1948. a. ning 1949. a. I kvartali jooksul sookünniatrade, randaalide ja soorullidega.

11. Rakendada Eesti NSV-s kõik traktorid, mis on kõlblikud uudismaade kultiveerimiseks, alates 1948. a. igal aastal pärast kevadiste külvitööde lõppu plaanipärasele uudismaa harimisele, määrates igale traktorile vastavad normid ja graafikud.

12. Kultuurrohumaade rajamise plaani täitmiseks kindlustada kõrsheinaseemnepõldude rajamine 1948./49. aastal 1950. a. lõikuseks vähemalt 2000 ha ulatuses. Suurendada kõrsheinaseemne kasvupindala selliselt, et 1952. a. lõikuseks kõrsheinaseemne kasvupindala ulatuks 4000 ha-ni. Kindlustada, et kõigi eliitseemnega külvatud seemnepõldude saak (I paljundus) läheks erandlikult heinaseemnepõldude rajamiseks.

13. Karja suvise söötmise parandamiseks tuleb esijoones pöörata tähelepanu mineraalkarjamaade toodangu tõstmisele laastamise, pealtharimise ja väetamise abil.

14. Karjamaade toodangu tõstmiseks pidada vajalikuks ulatuslikku selgitustööd karjamaade kasutamiseks koplite süsteemis. Koplite aedamiseks vajaliku okastraadi saamiseks tõsta okastraadi tootmist või sissevedu alates 1948. a. vähemalt 1000 t aastas.

15. Arvestades ulatuslikku soomaade esinemist Eesti NSV-s ja järjest suurenevat vajadust selle kultiveerimiseks, pidada vajalikuks luua keskus soo-alade uurimiseks, kartografeerimiseks, arvestamiseks ja valitsemiseks.

16. Arvestades järjest suurenevat vajadust kuivendusprojektide järel ja nende koostamiseks vajalike välistööde mahu kasvu, pidada tarvilikuks Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Maaparandustrusti projekteerimisvõime suurendamist.

17. Agro- ja zoo-veterinaarjaoskondade töötajatel, sovhooside, õppe- ja abimajandite agronoomidel ning zootehnikutel hiljemalt 1. oktoobriks 1948. a. kõigis sotsialistliku sektori majapidamistes välja selgitada mineraalkarjamaad, mis on parandatavad pealtharimise abil, samuti ka 1949. a. segatise külviks kõlblikud endised kultuurrohumaad või kergemini kultiveeritavad soomaad ning koostada iga majapidamise kohta eraldi konkreetsed harimiskavad, milles oleks näidatud tööde ulatus, vajalikud väetiste kogused ja täitmise tähtajad.

18. Mineraalväetiste planeerimisel ja suunamisel kindlustada kõigepealt fosfor- ja kaaliväetis sookultuuridele, samuti eesti fosforiidi kui rohumaadele ja happelistele muldadele eriti sobiva fosforväetise ulatuslikuma kasutamiselevõtmise soodustamine, vaadata läbi hindade alandamise eesmärgil praegu kehtivad fosforiidi väljalaske kõrged hinnad.

19. Tunnistada superfosfaadivabriku ehitamine hädavajalikuks ja äärmiselt kiireloomuliseks tööks. Pidada tarvilikuks vabriku ehitamise kiirustamiseks kutsuda töötavaid talupoegi rahva hoogtöö — talgute — korraldamisele vabriku ehitamise abistamiseks.

20. Kõigis sotsialistliku sektori majapidamistes rajada 1948./49. a. silohoidlad EK(b)P Keskkomitee VI pleenumi otsuse realiseerimiseks, s. o. vähemalt 20 ts. silo mahutamiseks loomühiku kohta.

21. Silo valmistamiseks kasutada ulatuslikult niidu- ja põldheina ädalat, ülesharitavatele uudismaadele ja kesadele külvatud segatist, rajatud mesiku seemnepõldude külviaastal mesikut (oktoobris), samuti haljasväetisteks kasutatavate mesikupõldude esimest niitu (mai/juuni) ja juurviljapealseid.

22. Tunnistada ebaotstarbekohaseks tööhobuste ühekülgne söötmine ristiku ja teiste valgurikaste söötadega, mille tagajärjel

asjatult raisatakse defitsiitset valku. Tööhobuste söödaratsioon koostada mitmekülgselt, valguvaesematest söötadest (niiduheinast, põhust, kaertest ja mahlakatest söötadest).

23. Arvestades seda, et meil puuduvad andmed kohalike söötade toiteväärtuse kohta, mis raskendab söödaratsioonide õiget koostamist, tunnistada eriti vajalikuks, et Eesti NSV Teaduste Akadeemia kiirustaks kohalike söötade toiteväärtuse kindlaksmääramisega ning teostaks uurimisi söötade vitamiinide sisalduse alal.

24. Kasutada võimalikult kõik kala- ja lihatööstuste jäätmed kala-, liha- ja verejahu valmistamiseks sea- ja linnukasvatuse tootlikkuse tõstmise otstarbel.

25. Sigade ja kanade valguvajaduse täielikumaks rahuldamiseks tunnistada vajalikuks Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuses ettenähtud heinajahu valmistamise ristikust, mesikust ja lutsernist ning 1949. a. rakendada tegevusse igas maakonnas vähemalt üks heinajahu valmistamise punkt.

26. Pidada vajalikuks valgurikka segajõusööda kombinaadi asutamist, aastatoodanguga vähemalt 35 000 tonni, asukohaga Tallinnas või Tamsalus.

27. Arvestades vitamiinide suurt osatähtsust loomade, eriti noorloomade, söötmisel pöörata erilist tähelepanu söötade tootmisel vitamiinide säilimisele (rohu õigeaegne niitmine ja koristamine) ning vitamiinirikkamate kultuuride (söödaporgand) kasvatamisele. Organiseerida loomadele vitamiinipreparaatide sissevedu teistest liiduvabariikidest.

28. Organiseerida ja laiendada kohaliku söödakriidi, söödakondijahu ja teiste mineraalsöötade tootmist kuni 2000 tonnini aastas.

29. Pidada vajalikuks söödabaasi tugevdamiseks asendada senised söödateravilja ja heina riiklikud müügikohustuslikud normid loomakasvatussaadustega.

30. Sõnniku hulga, väärtuse ning maaviljakuse tõstmise otstarbel varuda alusturvast alates 1948. a. vähemalt 10 kantmeetrit loomühiku kohta kõigis meie majapidamistes, kus turbarabad on kuni 10 km kaugusel. Ühtlasi laiendada alusturba tootmist riiklikes turbatööstustes ja alandada selle tootmiskulu.

31. Kuulutada 1948./49. a. loomasöödabaasi laiendamise aastaks, mille kestel arendada laialdast selgitustööd loomasöödabaasi väljakujundamiseks ja kindlustamiseks, kasutades selleks raadiot, ajakirjandust, loenguid, demonstratsioone ja näitlikke katseid. Koostada ja välja anda brošüüre söödabaasi korrastamise, uudismaade harimise ja nendel segatise kasvatamise, silo valmistamise, heinaseemne kasvatamise jne. kohta.

2. EESTI NSV-s TÕUARETUSE EDASPIDISE ARENEMISE KINDLUSTAMISE ALAL

Põllumajanduslike loomade tõuaretuse alal sõjajärgsel perioodil on saavutatud mõnevõrra edu. Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi poolt on sisse seatud ja rakendatud riiklik ja maakondlik tõuraamatu pidamine ja välja antud tõuraamatud, korraldatud tõuloomade loendus, antud eeskirjad ja juhendid loomade boniteerimiseks, organiseeritud 5 riiklikku tõulava, välja töötatud tõurajoonimise kava, korraldatud kursused zootehnikuile, laiendatud paaritusvõrku ja korraldatud näitusi. Vaatamata sellele ei saa tõuaretustööd sõjajärgsel perioodil pidada rahuldavaks. Eesti NSV Põllumajandusministeerium ja Eesti NSV Sovhooside Ministeerium, maakondade ja valdade täitevkomiteed ning parteiorganid osutavad tõuaretustööle vähe tähelepanu, mistõttu tõuloomade algarvestus, tõuraamatu pidamine ja loomade boniteerimine on vähe rakendatud ning zootehnilise kaadri oskamatuse tõttu puudulik. Samuti on olukord raske hobuste tõuaretuse korraldamisel, kuna puuduvad hobuste boniteerimise juhised ja tõuraamatusse võtmise põhimäärus. Eriti halvas olukorras on sigade lammaste ja lindude tõuaretus.

Sõjajärgse perioodi tõuaretustöö on veel olulisel määral kodanliku formalistliku aretusteooria kammitsais. Darvinistlikule tõuaretusteooriale rajanev nõukogulik plaaniline tõuaretustöö ei ole rakendatud tõuaretusorganisatsioonide puudumise ja töö koordineerimatuse tõttu.

Tõuaretuse alus — zootehniline algarvestus on puudulik mitte üksi talundikarjades karjakontrolli piiratuse ja puuduliku teostamise tõttu, vaid ka sovhooside, kooperatiivsete ja teiste majandite karjades, kus suhtutakse alahindavalt karjakontrolli tähtsusse, kusjuures aga kohalik zootehniline personaal ei ole võimeline teostama algarvestust. Puudulik on kõigis majandeis tõukarja, eriti aga noorloomade märkimine.

Endine puhasaretusbaas, mis koosnes peamiselt kulaklike üksikmajapidamiste sugulavadest, kaotas sõjajärgsel perioodil suure osa oma tähtsusest. Eriti halvaks kujunes olukord vabariigi abimajandite tõukarjades, kus vähe tähelepanu osutati tõuaretusele, tõukarja söötmisele ja pidamisele.

Massaretuse teostamine on organiseerimata, puudulikult on komplekteeritud paaritusvõrk ja isassuguloomad paarituspunktides on madala tõulise väärtusega.

Tõuloomade kasvatamist ja realiseerimist takistab Elusloomade Varumise Kontori halb töö. Kontoril ei ole organiseeritud kohapeal küllalt punkte operatsioonide teostamiseks, ei ole senini veel

kontraheeritud noorloomi. Eriti kannatab selle tõttu tõuisasloomade ost ühistute paarituspunktidele.

Põllumajanduslike Ühistute Keskliit ei osuta küllaldast tähelepanu tõuaretustöö organiseerimisele põllumajanduslike ühistute kaudu, ei hinda küllaldaselt paaritusvõrgu tähtsust, mille tõttu paaritusvõrgu organiseerimises ei täideta plaani, samuti ei korraldata noorte tõuloomade üleskasvatamist ja vaheldamist.

Praktiliselt vähe abi on osutatud kolhoosidele tõuloomakasvatuse organiseerimisel.

Täiesti puudulikult areneb kunstliku seemendamismenetluse rakendamine loomakasvatuses.

Materiaalne ja tehniline varustamine on puudulik, eriti zootehniliseks algarvestamiseks vajaliku dokumentatsiooni trükkimise osas, samuti märkimisvahendite ja mõõteriistade alal. Tõuraamatute, kontrollaastaraamatute, juhendite ja põhimääruste trükkimine on raskelt teostatav. Vähe on ilmunud raamatuid tõuaretuse alalt, puudulikult on valgustatud tõuaretust ajakirjanduses, raadios ja loenguil.

Tõuaretustöö juhtimine on puudulik, kuna Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Loomakasvatuse Valitsuse juures puudub tõuaretuse osakond. NSV Liidu Põllumajandusministeeriumi Riiklik Tõuinspektsioon Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi juures ei ole aga suutnud oma tööd küllaldasel määral rakendada.

Tõuaretuse tähtsusest ja alustest

Tõuaretussektsioon, arutades tõuaretuse olukorda Eesti NSV-s, leiab olevat tarviliku edasise arenemise kindlustamiseks konstateerida järgmist:

1. pidada Eesti NSV loomakasvatuses tõuaretust tähtsaks vahendiks põllumajanduslike loomade kvaliteedi parandamisel ja tootmisvõime tõstmisel;

2. pidada vajalikuks süvendada kohalike nõukogude ja parteiorganisatsioonide ning põllumajandusorganite arusaamist tõuaretuse tähtsusest ja organiseerida kõikide põllumajanduslike loomaliikide alal tõhusat aretustööd, tõmmates selleks kaasa kõik sovhoosid, õppe- ja katsemajandid, kolhoosid, põllumajandusühistud ja talumajandid.

3. tuleb suhtuda kriitiliselt kodanlikku, formalistlikku, perspektiivitusse ja kasutusse aretusteooriasse, kuna selle tõekspidamise alusel ei ole võimalik plaaniliselt aretada loomatõuge. Pidada põllumajanduslike loomade aretamise aluseks loovale darvinismile rajatud nõukogulikku aretusteooriat, mis on rajatud Mitšurini-Lõssenko bioloogiateadusele.

4. kasutada tõugude aretamisel pidevat, sihikindlat valikut, kindlustades selleks vajalik loomade arv, karja kõrge kultuuriline tase ja head söötmis- ning pidamistingimused;

5. pidada vajalikuks teostada tõuaretustöö juhtimist ja suunamist ühest keskusest ja sellele tööle intensiivsemalt rakendada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi juures asuvat Tõuaretusnõukogu.

Põllumajanduslike loomade aretamise suunad ja tõud

1. Hobusearetamist Eesti NSV-s teostada põllumajandusliku hobuse aretamise suunas ja pidada Eesti NSV-s aretatavaiks plaanitõugudeks: eesti, tori ja eesti ardenni hobusetõud. Arvestades hobusespordi tähtsust aretada ka ratsa- ja traavlitüüpi hobuseid. Hobusearetamist suunata hobuste töövõime ja vastupidavuse tõstmise ning nende kehakaalu suurendamise suunas.

2. Veisearetamist teostada piimatoodangu ja piima rasvasisalduse tõstmise, lihatoodangu parandamise ja veiste kiire arenemise suunas. Lugeda Eesti NSV looduslikele tingimustele ja rahvamajanduse nõuetele vastavaiks plaanitõugudeks: eesti punane, eesti hollandi-friisi ja eesti maakarja veisetõud.

3. Seaaretamist teostada pool-rasvasea suunas ja lugeda Eesti NSV-s plaanitõugudeks suure valge ja eesti lontkõrvalise maasea tõud. Aretada sigu sigivuse, lihatoodangu ja kasvukiiruse tõstmise suunas, pidades vajalikuks osaliselt taastada noornuumikute (peekoni) kasvatamist.

4. Pidada Eesti NSV-s sigivaid, hea villa- ja lihatoodanguga liha-villalambaid ja kinnitada plaanitõugudeks šropširi ja ševioti lambad. Eesti NSV oludele sobiva karusnaha-lambatõu aretamiseks rakendada katseliselt uudikristlust Saaremaa maalamba ja NSV Liidu kultuurlammaste vahel, pannes katsete teostamise Eesti NSV Teaduste Akadeemiale.

5. Linnuaretust teostada muna- ja lihatoodangu tõstmise suunas ja tunnustada Eesti NSV-s plaanitõugudeks leghorni ja roodailendi kanad, tuluusid ja emdeni haned, pekingi pardid ja pronkskalkunid.

6. Põllumajanduslike loomade tõugude segimineku vältimiseks, tõuaretustöö kindlustamiseks ja plaanitu ristlemise kõrvaldamiseks kehtestada 1948. aastal loomade tõurajoonid. Lugeda ebaratsionaalseks mitteplaaniliste tõuloomade importeerimine.

7. Karusloomakasvatuse arendamiseks ja laiendamiseks pöörata sellele alale senisest suuremat tähelepanu.

Puhasaretusbaasi korraldus

1. Pidada puhasaretust aretusmeetodiks, mille abil võib saavutada paremate omadustega loomi pideva valiku ja aretusvaliku abil. Rakendada puhasaretuses liinaretust ja liinidevahelist ristlust, seejuures vältides plaanitut sugulusaretust.

2. Pidada Eesti NSV põllumajanduslike loomade tõuaretuse taastamisperioodil puhasaretusbaasi loomist tähtsaks ülesandeks, et selle abil kindlustada väärtuslike tõuloomade saamine massaretuseks. Selleks tõsta 1949. aastaks kõik Eesti NSV tõukarjakasvatussovhoosid ja loomakasvatuse suunaga õppemajandid puhasaretuse nõuetele vastavaiks, organiseerida tõufarme sovhoosides, kolhoosides, abimajandeis ja põllumajanduslike ühistute majandeis, kus selleks on vastavad eeldused olemas.

3. Asutada 1950. aastaks tõukarjasovhoose ja tõufarme järgmiselt:

a) Veisekasvatuse alal:

1) tõukarja sovhoose 50, kokku 5000 veisega;

2) tõufarme 90, kokku 4000 veisega, neist õppe- ja katsemajandeis 25, abimajandeis 25, kolhoosides 20, põllumajanduslike ühistute majandeis 20.

b) Hobusekasvatuse alal:

1) riiklikke hobusekasvandusi kokku 4, neist üks eesti ardenni hobustele Arknal 27 tõuhobusega, üks eesti hobustele Saaremaal Pihtlas 33 tõuhobusega, osakonnaga Hiiumaal Putkastes 11 tõuhobusega, üks Järvamaal või Viljandimaal tori hobustele 22 tõuhobusega ja üks Eesti NSV Teaduste Akadeemiale Tartumaal 1949. a. — 50 tõuhobusega;

2) hobusefarme sovhoosides 15, õppe- ja katsemajandeis 15, kolhoosides 20, põllumajanduslike ühistute majandeis 10, kokku 60 tõufarmi.

c) Seakasvatuse alal:

kokku 80 tõufarmi, neist sovhoosides 30, õppe- ja katsemajandeis 20, kolhoosides 20, põllumajanduslike ühistute majandeis 10, kokku 8000 seaga.

d) Lammaste alal:

kokku 60 tõufarmi, neist sovhoosides 10, õppe- ja katsemajandeis 20, kolhoosides 20, põllumajanduslike ühistute majandeis 10, kokku 5000 lambaga.

e) Lindude alal:

kokku 90 tõufarmi, neist sovhoosides 20, õppe- ja katsemajandeis 20, kolhoosides 30, põllumajanduslike ühistute majandeis 20, kokku 30 000 tõulinnuga.

4. Pidada kiireloomuliseks ülesandeks riikliku ja kooperatiivmajandite tõufarmides süstemaatilist ja plaanilist puhasaretuse teostamist. Selleks on vajalik selgitada loomade põlvnemist, tähtsamad liinid ja perekonnad, koondada paremaid liine, hinnata isassuguloomad ja saadud andmeil koostada tõuaretus-selektsiooniplaanid ühes söötmis- ja pidamistingimuste parandamise plaanidega.

5. Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi välja töötama kooskõlas NSV Liidus kehtivate tõufarmide hindamise juhistega vastavad hindamise alused Eesti NSV-s ning trükkida tõufarmidele väljaantavad passid.

Massaretusest

1. Eesti NSV põllumajanduslike loomade kvaliteedi tõstmiseks rakendada massilise aretusviisina põllumajanduslike loomade tõustamist, mille teostamiseks kindlustada küllaldane paarituspunktide arv ja need komplekteerida kõrgetoodanguliste tõu isasloomadega, organiseerides tõustatud loomadele paremad söötmis- ja pidamistingimused.

2. Suurendada veiste paarituspunktide arvu 1950. aastaks 5500-ni, sellest eesti hollandi-friisi karja alal 1300-ni, eesti punase karja alal 3850-ni ja eesti maakarja alal 350-ni.

3. Veiste paarituspunktide komplekteerimiseks kõrgetoodanguliste tõupullidega Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides üles kasvatada ja üle anda põllumajandusühistutele ning kolhoosidele Elusloomade Varumise Kontori kaudu noorpulle 1949. a. — 400, 1950. a. — 450 ja 1951. a. — 550. Samaks otstarbeks õppe-, katse- ja abimajandeil üle anda iga aasta 250 tõunoorpulli.

4. Tõuveiste arvu suurendamiseks tuleb kasvatada üles kõik tõu pull- ja lehmvasikad. Selleks tuleb Elusloomade Varumise Kontoril koos riiklike tõulavadega asuda tõuvasikate kasvatamiseks lepingute sõlmimisele.

5. Lugeda vääraks senist väärtuslike tõupullide lühiajalist kasutamist. Pulle tuleb pidada võimalikult kaua nende otstarbeka söötmise ja pidamise abil.

6. Hobuste tõustamise taseme parandamiseks suurendada täkupunktide arvu 2000-ni, asutades selleks 1949. a. eesti hobustele, tori hobustele ja eesti ardenni hobustele Riiklikud Tõutäkkude Tallid.

Keelata tõuhobustest põlvnevate täkk-sälgude kastreerimine ilma maakonna hobusekasvatuse zootehniku loata.

7. Laiaulatusliku sigade tõustamise plaanikohaseks teostamiseks laiendada kuldijaamade võrku 1950. aasta lõpuks 1650-le, komplekteerides need kõrgetoodanguliste tõukultidega, et kindlustada emiste normaalset paaritamist.

8. Edukaks lammaste massaretuse teostamiseks ja tõutu lammaste tõustamiseks komplekteerida jäärajaamad kõrgetoodanguliste tõujääradega.

9. Eesti NSV seakasvatuses tarbesigade saamiseks rakendada tarberistlust suure valge ja eesti lontkõrvalise sea vahel selleks sobivais tingimustes.

10. Alates 1949. a. viia sisse vabariigi loomakasvatuse plaani põllumajanduslike loomade tõustamise plaan.

11. Igal aastal teostada isassuguloomade märkimine ja paarituspunktidele paarituslubade väljaandmine. Alates 1949. a. keelata emasloomade paaritamine märkimata täkkude, pullide, kultide ja jääradega, pidades vajalikuks neid kui paarituskõlbmatuid kastreerida.

12. Kohustada Põllumajanduslike Ühistute Keskliitu ühistute majandeis komplekteerima paaritusvõrku ettenähtud plaanide kohaselt ainult kõrgetoodanguliste tõuisassuguloomadega veiste, hobuste ja sigade alal.

Zootehniline algarvestus ja jõudluskontroll, boniteerimine ja tõuraamatu pidamine

1. Viia jõudluskontroll või zootehniline algarvestus eranditult igasse sovhoosi, kolhoosi, õppe- ja katsemajandisse, samuti igasse abimajandisse. Laiendada kolhooside, põllumajandusühistute ja talumajandite teenindamiseks karjakontrollringide võrku 1949. aastaks 275, 1950. aastaks — 325 ja 1951. aastaks — 400 ringini. Haarata jõudluskontrolli alla kuni 50 000 lehma, 1500 sugusiga ja 500 sugulammast.

2. 1948. a. Väimela Loomakasvatustehnikumi juures rakendada tööle kontrollkanala ja taastada 1949. a. sigade kontrolljaam Kuremaal.

3. Teostada vabariigi kõikides riigi- ja kooperatiivmajandeis ning tõuloomi omavais talundeis loomade boniteerimine kõrgel zootehnilisel tasemel, varustades boniteerijaid juhendite, tõuraamatumäärustike ja märkimis-mõõtmisvahenditega.

4. Pidada tarvilikuks 1949. aastal teostada ülevabariigiline tõuloomade loendus.

5. Kirjastada viivitamatult kõik põllumajanduslike loomade tõuraamatud ja jõudluskontrolli aastaraamatud kui tähtsad

vahendid tõuaretustöö teostamisel. Koostada 1948. a. eesti, eesti ardenni ja tori hobuste tõuraamatud ja avaldada need trükis 1949. aastal.

6. Kohustada Eesti NSV Riiklikku Kirjastuskeskust trükkima kõik vajalikud juhendid ning zootehnilise algarvestuse vormid ja planketid.

7. Pidada tarvilikuks välja töötada 1948. aasta jooksul hobuste boniteerimise ja tõuraamatusse võtmise juhendid. Selleks kohustada Hobusekasvatuse Teadusliku Uurimise Instituuti koostama hobusetõugude standardnäitajad ja Tõuaretuse Inspektsiooni tõuraamatute määrustikud.

Kaader ja selle ettevalmistamine

1. Kõrgema haridusega zootehnikute ettevalmistamiseks avada 1948. a. sügisel Tartu Riikliku Ülikooli põllumajandusteaduskonna juurde loomakasvatuse osakond ja ette valmistada, alates 1949. aastast, igal aastal 40 zootehnikut.

2. Keskharidusega zootehnilise kaadri arvu suurendamiseks asutada juurde kaks loomakasvatuse tehnikumi, neist üks hobusekasvatusliku kallakuga.

3. Korraldada masskaadri kvalifikatsiooni tõstmist tehnilise miinimumi kursuste läbiviimisega, aga ka erikursuste korraldamisega loomakasvatusbrigadiiridele, tallimeestele ja hobuserautajaile.

4. Kategooriliselt keelata loomakasvatuse ja veterinaaralal töötajaid suunata teistele töödele, mis mõjub pidurdavalt töö edukusele loomakasvatuse alal.

Tõuaretuse rajamine kolhoosides

1. Koostada tõukarja-talundite nimekirjad tõugude järgi iga valla kohta eraldi ja anda need kasutamiseks kohalikele nõukogude organitele. Nimekirjade järgi teostada erilist kontrolli tõukarja omavais talundeis noortõuloomade kasutamise suhtes, püüdes neid suunata organiseeritavaisse kolhoosi ühiskarjadesse.

2. Kolhoosi ühiskondlike karjade tõuloomadega komplekteerimiseks suunata talundeis üleskasvatatud ja kontraheeritud tõuvasikad kolhoosi karjadesse ja põllumajanduslike ühistute majandeisse, võimaldades selleks vajalikku krediiti.

3. Pidada vajalikuks soetada kolhoosidesse tõuloomi kui tootlikumaid ja väärtuslikumaid. Selleks organiseerida tõutute loomade ümbervahetamist tõuliste vastu kohalike täitevkomiteede ja Loomade Varumise Kontori kaudu.

4. Pidada vajalikuks iga kolhoosi loomakasvatusfarmi varustada tõuisasloomadega. Kolhoosidesse, kus on üle 10 mära, osta vastav tõutäkk.

5. Kohustada jaoskondade zootehnikuid ja kontrollassistente märkima ühistamisel kolhoosikarjade loomad ja koguma nende kohta põlvnemis- ja toodanguandmed ning pidama karjaraamatuid.

Kunstlik seemendamine

1. Võttes arvesse NSV Liidu teaduse saavutusi ja praktilisi kogemusi kunstliku seemendamise tehnika alal, pidada tarvilikuks rakendada laiaulatuslikult põllumajanduslike loomade kunstlikku seemendamist Eesti NSV-s.

2. Organiseerida 1950. aastaks Eesti NSV-s 50 kombineeritud põllumajanduslike loomade kunstliku seemendamise punkti, neist Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides 20, Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi õppe- ja katsemajandeis 20.

Kollektiivmajandite arvu suurenemisel rajada kolhoosidevahelisi kunstliku seemendamise punkte.

3. Asutada 1949. aastal kunstliku seemendamise punktid esmajoones rajoonidesse, kus toimub intensiivne loomakasvatus, et paremini kasutada väärtuslikke tõuisasloomi ja edukalt arendada tõustamist.

4. Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi zoo-veterinaarvarustuse kontorit sisse tooma teistest liiduvabariikidest vajalikul hulgal kunstliku seemendamise spetsvarustust ja varustama kunstliku seemendamise punkte töövahendite ja kemikaalidega.

5. Pidada vajalikuks kunstliku seemendamise punkti organiseerivais majandeis kas eraldi ehitada või ümber ehitada punkti ruumid ja muretseda vastav kohalik sisustus.

6. Kohustada kunstliku seemendamise punkte 1950. a. seemendama 5000 lehma, 3000 utte ja 1000 mära.

7. Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi koostama juhised, aruandluse- ning tasumaksmise kord kunstliku seemendamise punktidele.

Tõuloomade sissevedu

1. Põllumajanduslike loomade tõuaretuse süvendamiseks ja uute liinide saamiseks pidada vajalikuks sisse tuua teistest liiduvabariikidest eliit-tõuloomi:

a) 130 šropširi, 13 linkolni, 13 romni-marši, 13 meriino-prekossi, 20 romaanovi, 20 karakull-lammast;

b) eesti ardenni hobusetõu aretamiseks lubada sisse tuua 5 ardenni täkku;

c) eesti veisekarja aretamiseks sugulusaretuse vältimiseks sisse tuua vastavaid tõupulle;

d) linnutõugude plaaniliseks aretamiseks ja tõumaterjali verevärskendamiseks sisse tuua NSV Liidu teistest vabariikidest 1949. a. hautamise hooajaks haudemune:

a) leghorni ja rood-ailendi kanamune kuni 50 000 tk.,

b) tuluusi ja emdeni hanemune kuni 5000 tk.,

c) pekingi pardimune kuni 2000 tk.,

d) pronkskalkunimune 1000 tk.,

e) eesti lontkõrvalise maasea veresuguluse vältimiseks sisse tuua 100 vastavat kulti.

Teised abinõud tõuaretuse arendamiseks

1. Pidada vajalikuks lisaks seni organiseeritud 5-le Riiklikule Tõulavale asutada 1949. aastal Eesti Hobuste Riiklik Tõulava, Šropširi Lammaste Riiklik Tõulava, millele allutada ka ševioti lammaste tõuaretus, ja Riiklik Lindude Tõulava.

2. Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi igakülgselt abistama Riiklikke Tõulavasid nende organiseerimisperioodil.

3. Parandada otsustavalt Elusloomade Varumise Kontori tööd, asutades lisaks senistele veel maakondadevahelised kontorid Viljandisse, Tapale ja Haapsallu ning komplekteerida need kvalifitseeritud töötajatega.

4. Süvendada tõukarja veterinaarset teenindamist, eriti tauditõrje ja pideva kontrolli sisseseadmisega.

5. Teostada regulaarselt tõuhobuste jõudlusvõistlusi, korraldada tõuloomade näitusi, korraldada puhastamis-, rautamis- ja lüpsivõistlusi.

6. Pidada tarvilikuks teostada riiklikes majandeis riikliku komisjoni poolt dokumentideta tõuloomade aprobeerimist.

7. Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi ja Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi organiseerima kolhooside karjaaretuse tõstmiseks ja paremate näitajate saamiseks selgitustööd ja sotsialistlikku võistlust eesmärgil, et need majandid võiksid esineda Üleliidulisel Põllumajandusnäitusel 1950. aastal. Pidada tarvilikuks hinnata majandeid tõuaretustöö seisukohalt.

Tõuaretuse materiaalse ja tehnilise baasi parandamine

1. Karja algarvestuse teostamiseks varustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil, Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumil ja PÜK-l jõudluskontrolli teostamiseks sovhoose, kolhoose, õppe- ja katsemajandeid butüromeetrite, pipettide, kummikorkide ja reaktiividega.

2. Noorloomade märkimise teostamiseks varuda zootehnilisele personaalile 1949. aastal:

sälkamistange	1 000 tk.
plekilöömistange	1 000 „
tätoveerimistange	1 000 „
plekinumbripulki	1 000 „
alaseid	1 000 „
kõrvaplekke 1948. a.	100 000 „
„ 1949. a.	200 000 „
„ 1950. a.	300 000 „
alumiiniumist kanajalarõngaid . .	100 000 „
värvilisi kanajalarõngaid	30 000 „
tibude tiivamärgiseid	50 000 „

3. Kohustada Tartu Arstiriistade Tööstust valmistama sälkamis- ja plekilöömistange ühes numbripulkade ja alastega ning tätoveerimistange igaüht 1000 komplekti 1949. a.

4. Kohustada Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi valmistama 1948. a. 100 000 kõrvaplekki, 100 000 kanajalarõngast, 30 000 värvilist kanajalarõngast, 50 000 tibu tiivamärgist ja kummkamme loomade puhastamiseks.

5. Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi zoo-veterinaarvarustuse kontorit varuma zootehnilisi aparaate ning vahendeid vastavalt erinimekirjadele.

Teadusliku uurimistöö alal

1. Pidada tarvilikuks teostada teaduslikku uurimistööd kohalike põllumajanduslike loomatõugude alal järgmiselt:

a) eesti maakarja aretusvõimaluste selgitamiseks korraldada 1948. a. suvel ekspeditsioon — eriuurimus kuni 1000 looma detailseks uurimiseks;

b) lambakasvatuse olukorra selgitamiseks Saaremaal ja karusnahatüüpi maalammaste väljavalimiseks korraldada 1948. a. vastav ekspeditsioon;

c) uurida teisi lambatõuge, eriti linkolni, romni-marši, prekossi, romaanovi, karakulli jne. Eesti NSV oludes ühes vastavate ristluskatsetega;

d) süvendada uurimis- ja katsetööd eesti seatõugudega;
e) uurida kõigi põllumajanduslike loomatõugude liine, loomade interjööri ja eesrindlike tegelike aretajate töökogemusi.

2. Koondada teaduslik uurimistöö Eesti NSV Teaduste Akadeemia üldjuhtimisele ja teaduslike tööde teostamiseks organiseerida:
a) katsesigala, katselambla, katsekanala ja kunstliku seemendamise punkti ehitamine Tähtvere Katsebaasi 1948./1949. a.;
b) asutada Eesti NSV Teaduste Akadeemia juurde villa uurimise laboratoorium 1950. aastaks;
c) koguda ja sisse tuua lambaaretuseks vajalik materjal NSV Liidu teistest vabariikidest ja alata tegelikku aretustööd 1949. aastast;
d) avaldada Eesti NSV tähtsamate põllumajanduslike loomade tõugude monograafiad.

3. AHTRUSE VASTU VÕITLEMISE JA TAUDITÕRJE ALAL

Ahtruse vastu võitlemise ja tauditõrje sektsioon, läbi arutanud ahtruse vastu võitlemise ja tauditõrje küsimusi, peab tarvilikuks järgmist:
põllumajanduslike loomade ahtruse likvideerimise alal läbi viia kolhoosides, sovhoosides ja õppemajandites järgmised abinõud:
1. õigeaegselt koostada paarituste ja poegimiste plaan ning kontrollida selle läbiviimist;
2. õigeaegselt määrata loomade indlemist;
3. regulaarselt kontrollida paaritatud emasloomade tiinestumist;
4. õigesti valida isasloomad, õigesti kasutada neid paaritamiseks ja nende spermat regulaarselt kontrollida;
5. ahtrate emasloomade ja paaritamiseks kõlbmatute isasloomade õigeaegne kindlakstegemine ja ravi;
6. korralik emas- ja isasloomade söötmine ja hooldamine;
7. veterinaararstide poolt ahtruse põhjuste selgitamine kohapeal;
8. loomade sigivuse intensiivistamise otstarbel on tarvis süvendada nii spetsialistide kui ka loomakasvatajate teadmisi nii kaasaegse sigivusfüsioloogia teoreetilistes kui ka praktilistes alustes;
9. ahtruse tõrje otstarbeka teostamise seisukohalt on vajalik, et Eesti NSV Põllumajandusministeerium ja Eesti NSV Sovhoo-

side Ministeerium vastavalt eelmise punkti sisule tõstaksid veterinaararstide teadmisi varajase tiinuse kliinilise diagnoosi ja veterinaar-zootehnilise günekoloogia alal, saates neid oma teadmisi täiendama teiste liiduvabariikide instituutidesse.

Tuberkuloosi ja brutselloosi tõrje alal

1. Kolhoosides ja teistesse süsteemidesse kuuluvais majandeis teostada tuberkuliniseerimine ja vereproovide juurdlus brutselloosile, positiivselt ja kahtlaselt reageerijad eraldada tervest karjast kuni nende likvideerimiseni.

Noorkarja kasvatada tuberkuloosi- ja brutselloosivabana.

2. Brutselloosi kiiremaks likvideerimiseks Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi ja Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi majanditel asutada eri-brutselloosi karjad, kuhu koondada kõik brutselloossed veised.

3. Loomavarumiskontoril vahetada likvideeritavad brutselloosihaiged loomad tervete loomade vastu ja hoida haigeid loomi erimajandites, neid seal maksimaalselt ära kasutades.

4. Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Veterinaarosakonna juures moodustada kaks epizootoloogilist gruppi brutselloosi ja tuberkuloosi tõrjeks, varustades neid mootorsõidukitega.

5. Kohustada Põllumajanduse Ühistegevuse Keskliitu läbi viima kõigis piimatalitustes piima korralik pastöriseerimine.

Sigade punataudi alal

1. Õigeaegselt ja eeskirjade kohaselt läbi viia kaitsesüstimised sigade punataudi formoolvaktsiiniga ja kasvikute järelsüstimised. Kaitsesüstimised lõpetada iga aasta 15. maiks.

2. Erilist rõhku panna jooksvale ja lõplikule desinfektsioonile, samuti rottide ja hiirte hävitamisele taudikahtlastes ja teistes majapidamistes.

3. Täpselt täita sigade punataudi vastu võitlemise eeskirju eriti eraldamise ja karanteenimise kohta.

Marutauditõrje alal

1. Koerte registreerimine ja hulkuvate koerte püük ja hävitamine viia täielikult läbi lähemal ajal, mille eest peavad vastutama linnade ja maakondade täitevkomiteed ja miilitsaorganid.

2. Eesti NSV Riigikontrolli Ministeeriumil rakendada tõhusamat kontrolli Eesti NSV RKN määruse nr. 724 — 1945. a. täitmise kohta.

Mesilashaiguste tõrje alal

Profülaktika range rakendamine selleks, et olemasolevad haigused oskamatu käsitlemise tõttu ei leviks haigusvabadesse peredesse ja mesilatesse.

1. Kolhoosi, sovhoosi ja teiste mesilasperede rajamisel mesilasperesid koondada alles siis, kui on teostatud kontroll laboratoorse uurimise alusel ja pered osutuvad täiesti terveteks.

2. Taudipesade avastamiseks ja registreerimiseks korraldada kontroll nii, et see kaks korda hooaja jooksul haaraks kõiki emakasvatuse mesilaspidamisi, et oleks võimalik haiguste esinemised avastada juba haiguse kõige varajasemas järgus.

Teostada ranget kontrolli ja tõrjet mesilashaigustest nakatatud paikades, kasutades selleks kõiki olemasolevaid vahendeid. Edukaks profülaktikaks ja tauditõrje teostamiseks suurendada veterinaararstide juhtimisel mesilastaudidega tegelevate mesinduszootehnikute arvu ja hõlmata sellele tööle kõik teadlikumad mesinikud ja mesinduse organisaatorid valdades ning teostada nende väljaõpet.

Haudmehaiguste, täiskasvanud mesilaste haiguste esinemisel rangelt rakendada tõrjeabinõusid, mis on fikseeritud vastavates juhendites ja määrustes ning maksimaalselt ära kasutada tauditõrje menetlusi.

3. Nõuda kärjetööstustelt vaha steriliseerimise sisseseadete soetamist ja vastuvõetud vaha steriliseerimist.

4. Võtta vastutusele mesilashaigustega saastunud kärjematerjali, vaha ja mee turustajad.

5. Lubada mesilaste ja mesilasemade väljasaatmist ainult neist taudivabadest rajoonidest, kus mesila on kahe viimase aasta jooksul seisnud mesilastaudide suhtes kompetentse asutuse või isiku pideva kontrolli all ning on varustatud mitte üle kolme kuu vanuse taudivaba tõendiga.

Kasvikute haiguste tõrje alal

1. Sovhooside ja kolhooside kindlustamine zootehnikutega ja veterinaarsanitaridega, kelle kaudu zoo-veterinaarala juhtivad töötajad saavad rakendada abinõusid noorloomade üleskasvatamise, tiinuse ajal emasloomade eest hoolitsemise, sünnitusprofülaktika ja kasvikute haiguste tõrje alal.

2. Loomaruumide korraldamine hügieeni nõuetele vastavalt, eriti aga poegimisruumide ja kasvikute profülaktooriumide sisseseadmine ja alaline korrashoidmine.

3. Loomade paremaks hooldamiseks läbi viia loomade kinnistamine alatisele talitajatekaadrile, kes on vilunud oma töös ja teeb seda kohusetruult.

4. Teadmiste süvendamiseks ja kvalifikatsiooni tõstmiseks loomakasvatuskultuuri alal korraldada sovhooside ja kolhooside ning teistele loomakasvatuse alal töötajatele vestlusi ja selgitustööd loomade tervishoiualaste küsimuste kohta.

Kaadri alal

1. Tauditõrje tõhustamiseks ja kvalifitseeritud veterinaarabi andmiseks suurendada zoo-veterinaarvõrku 20 zoo-veterinaarjaoskonna, 20 veterinaarvelskri punkti ja 20 lihakontrolljaama võrra 1. jaanuariks 1949. a.

2. Kvalifitseeritud veterinaarvelskrite kaadri kiiremaks täiendamiseks Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil avada üheaastane veterinaarvelskrite kool Arkna kontrollassistentide kooli juurde.

3. Mesilastaudide tõrje alal tööle rakendada kõik maakondade mesinduse zootehnikud, kolhooside, sovhooside ja teiste majandite teadlikumad mesinikud ning mesinduse organisaatorid valdades veterinaararstide juhtimisel.

Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Veterinaarosakonna töö hõlbustamise alal

1. Paluda Eesti NSV Ministrite Nõukogu Põllumajandusministeeriumi Veterinaarosakond ümber kujundada Veterinaarvalitsuseks, mille funktsioone ta praegu tegelikult täidab ning lisada koosseisule veterinaararst epizootoloog, ehitusinsener veterinaarehituste ja kapitaalremonditööde läbiviimiseks ning sekretär-asjaajaja asjaajamise korrastamiseks.

Sovhooside veterinaarteenindamise alal

1. Kohustada Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoose sõlmima lepinguid Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi zoo-veterinaarvõrgu veterinaartöötajatega vastavalt NSV Liidus kehtivatele veterinaarmäärustele ja juhenditele.

2. Kohustada Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhooside direktoreid täpselt täitma zoo-veterinaarvõrgu veterinaararstide (velskrite) poolt tehtud korraldusi tauditõrje küsimuste lahendamisel.

3. Määrata Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumil kuni iseseisva veterinaarvõrgu loomiseni veterinaarsanitarideks sovhooside eesrindlikumad loomatalitajad, kes on selleks otstarbeks vastavalt ette valmistatud Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi veterinaararstide poolt.

Transpordi alal

Kohustada maakondade Täitevkomiteesid varustama zoo-veterinaartöötajaid liiklemisvahenditega.

Varustuse alal

1. Kohustada Veterinaarvarustuskontorit hankima loomade ja mesilaste tauditõrjeks vajalikku instrumentaariumi, ravimeid, desoaineid, biopreparaate ja kemikaale ning dehelmintiseerimise vahendeid.
2. Kohustada maakondade täitevkomiteesid varustama zoo-veterinaartöötajaid neile ettenähtud spetsriietusega.
3. Veterinaarotstarbeks vajalikkude ravimite kättesaamiseks nõuda Eesti NSV Tervishoiuministeeriumi süsteemi kuuluvatelt apteekidelt, Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruse nr. 678 — 16. septembrist 1947. a. „Ravimitega kauplemise korraldamise kohta Eesti NSV-s" tegelikku täitmist.
4. Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Veterinaarosakonda senisest suuremal määral valmistama Tartu Seerumilaboratooriumis noorloomade haiguste tõrjeks ja ravimiseks vaktsiine kohalikest tüvedest.

Zoo-veterinaarpropaganda alal

Zoo-veterinaarpersonaalil teha senisest tõhusamat selgitustööd loomataudide, parasitaar- ja teiste haiguste alal loengute, vestluste, ajakirjanduse, eribrošüüride, näitlikkude plakatite ja raadio kaudu.

Veterinaarosakonnal korraldada maakondade ja zoo-veterinaarjaoskondade vahelist sotsialistlikku võistlust taudide-, ahtruse-, kasvikute- ja parasitaarhaiguste tõrje alal.

Loomade, eriti noorloomade säilitamise otstarbeks osutada suuremat valvsust veterinaartõendite väljaandmisel.

4. EESTI NSV VEISEKASVATUSE EDASIARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ALAL

Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei ja Eesti NSV valitsuse juhtimisel on saavutatud pärast Suurt Isamaasõda Eesti NSV-s vabariigi tähtsaima loomapidamisharu — veisekasvatuse taastamisel ja edasiarendamisel tunduvat edu: on suurenenud veiste arv, tõusnud nende toodang ja paranenud karjade tõuline koosseis. On loodud nõukogulikud alused karja arvuliseks suurendamiseks, karjade tõustamiseks ja jõudlusvõime edasiseks tõstmiseks. Sektsioon märgib ära eriti suure rahuldustundega Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrust nr. 35, 21. I 1948. a., mille põhjal, alates 1. jaan. s. a., on viidud piima kohustuslike müüginormide arvestamine majandite kasutuses oleva maapinna suuruse alusele. Sektsioonist osavõtjad on veendumusel, et mainitud määrus aitab tõhusalt kaasa veiste arvu senisest kiirematempoliseks suurendamiseks Eesti NSV-s. Samuti tervitavad sektsioonist osavõtjad tunnustamata pullidega paaritamise keelu kehtestamist alates käesolevast aastast, kahe vabariikliku tähtsusega veiste tõulava asutamist, loomade jõudluskontrolli põhimääruse avaldamist ja mitmesuguste teiste määruste, korralduste ning juhendite kehtestamist, mis on pannud vabariigi veisekasvatuse arengule kindla aluse.

Kuid vaatamata kõigile senini rakendatud abinõudele ja saavutatud edu tulemustele, konstateerib sektsioon väga tõsiseid puudusi vabariigi sõjajärgses veisekasvatuse taastamise ja edasiarendamise töös. Nii ei täidetud vabariigis 1947. a. veiste arvulise arendamise plaani. 1945. a. ja 1946. a. veiste plaan arvuliselt küll täideti, ei saavutatud aga veiste arvulises kasvus tulemusi, nagu seltsimees Stalinile antud lubaduste täitmisel. 1. I 1948. a. oli vabariigis ikka veel ligi 63 000 talundit, kus peeti vaid ühte lehma. See ebanormaalne olukord ei takista mitte ainult vabariigi töötajate, tööstuse ja ekspordi varustamist veisekasvatussaadustega, vaid ka vabariigi mullaviljakuse edasist tõstmist, ning seega kõrgete viljasaakide saavutamist. Noorkarja kasvatamine toimub puudulikult, vasikate kasvatamisplaan 100 lehma kohta pole täidetud ja vasikate söötmisel ning pidamisel on rakendatud veel liiga vähe nõukogude zootehnilise teaduse saavutusi ja eesrindlaste rikkalikke kogemusi.

Veiste pidamiseks puuduvad otstarbekohased karjalaudad ja olemasolevate korrashoiu ning otstarbeka sisustamise eest hoolitsemine. Loomade puhastamine ja nende varustamine otstarbeka aluspõhuga, eriti alusturbaga, leiab vähe tähelepanu. Veiste hooldustööde sooritamiseks puuduvad vajalikud abinõud, nagu

karvapuhastamise harjad, kummikammid, karvapügamise masinad, sõralõikamise käärid jne.

Konstateerides mitmesuguseid puudusi ja silmas pidades meie loomakasvatuse arendamise kõrget eesmärki: täita loomakasvatuse arendamise viisaastakuplaan nelja aastaga, asus sektsioon üksmeelselt veisekasvatuse kiirema edasiarendamise ja veiste jõudlusomaduste tõhusama tõstmise edasiste abinõude suhtes alljärgnevatele seisukohtadele.

Veiste arvu tõstmise, tõulise koosseisu ja jõudlusomaduste parandamise alal

1. Käsikäes söödabaasi arendamisega, tuleb riikliku veisekasvatuse arendamise plaani täitmise edukaks kindlustamiseks ettenähtud tähtajaks tõsta Eesti NSV-s senist veiste arvulise arengu tempot tunduvalt.

Selle saavutamise põhilisteks abinõudeks on ÜK(b)P Keskkomitee ja Eestimaa K(b)P Keskkomitee pleenumite vastavates otsustes mainitud lehmade ahtruse ja suurte karjakadude otsustav likvideerimine ning juurdesünni täielik säilitamine noorloomade otstarbeka üleskasvatamise teel.

2. Ahtruse likvideerimiseks tuleb peale tõhusa veterinaar-sanitaarse teenendamise rakendada loomade viljastamiseks ulatuslikult nõukogude zootehnilise teaduse saavutusi ja eesrindlaste kogemusi, niihästi paaritamistehnika uuendamise, sugupullide pidamise ja kasutamise režiimi kui ka kogu karja söötmise ja hooldamise paremustamise näol. Tuleb sisse viia vaheaegadega korduv lehmade paaritamine ja soovitada kõigis majandeis kõikide tervete lehmade tiinestamist hiljemalt teistkordsel indlemisel, arvates nende viimasest poegimisest.

3. Käsikäes eeltooduga tuleb organiseerida ja korraldada pullijaamade võrku, likvideerida puudused paarituskampaania läbiviimisel, kindlustades eriti talunikele sugupullide senisest hõlpsama kättesaadavuse pullide otstarbeka paigutamisega valdade ning külanõukogude piirkondadesse.

4. Kindlustada juurdesünni täielik säilitamine ratsionaalse söötmise ja hooldamise abil. Kõigi sobivate vasikate üleskasvatamise hõlbustamiseks teostada senisest ulatuslikumalt kasvatuslepingute sõlmimist, tõuvasikate ostmist ja noorkarja ühiskoplite asutamist vastavate asutuste ja organisatsioonide poolt (Vabariiklik Elusloomade Varumise Kontor, põllumajanduslikud ühistud, kolhoosid).

5. Lugeda tarvilikuks seaduse kehtestamist, mis keelaks kulakutel nende loomade hävitamise.

6. Veiste arvu säästmiseks arendada müügikohustusliku lihanormi täitmist ulatuslikult sea- ja teiste lihaliikidega, eriti aga töötajate varustamist kalaga.

7. Organiseerida põllumajandusühistute kaudu lihanormide täitmiseks antavate taluveiste kollektiivset nuumamist ja pidamiskõlbulike veiste väljavahetamist normiks andmisel.

8. Pidada tarvilikuks lihanormiks antavate veiste eluskaalu tõstmist vähemalt kuni 100 kg ja keelata veterinaararstidel veiseliha, tapakaaluga alla 60 kg, tembeldamine.

9. Luua karjakontrollringidele organisatsiooniline alus, töötades selleks otstarbeks välja kodukorra ja organiseerides kontrollringid kodukorra alusel.

10. Kindlustada kontrollandmete iga-aastast kiiret läbitöötamist, populariseerimist ja trükis avaldamist, milleks määrata Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil vastav kaader ja eraldada iga aasta eelarvest selleks vajalikud summad.

11. Koostada ja anda välja karjakontroll-määrustik ning kontrollassistentidele vajalikud abitabelid.

12. Kohustada sovhoose ja teisi majandeid, kes teostavad iseseisvalt karjakontrolli, viimast teostama samas süsteemis kui karjakontrollringides; samuti esitama kontrolli tulemuste aruanded, ühtlasel alusel kontrollringidega, Eesti NSV Põllumajandusministeeriumile.

13. Jõudluskontrolli leviku kindlustamiseks komplekteerida jõudluskontrolli võrk küllaldase tööjõuga, võttes täitmisele Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruse nr. 858 — 17. nov. 1947. a., p. 12.

14. Sisse seada preemiad kontrollassistentidele ning nende premeerimine eduka töö eest igal aastal.

15. Korraldada sotsialistlikke võistlusi kontrollringide vahel karjade piimatoodangute tõstmiseks, ja valdade ning külanõukogude vahel veiste arvulise plaani täitmiseks.

Noorkarja üleskasvatamise alal

1. Lubada tagasi anda 100% ulatuses meiereidesse äraantavast müügikohustuslikust piimast saadud lõss normi täitjaile teisel ja kolmandal kuul, pärast lehma poegimist.

2. Vasikate tervislikuks pidamiseks ja haigusi vältiva kasvatusviisina katsetada vasikate üleskasvatamisega madalamates temperatuurides, kasutades teistes liiduvabariikides saadud rikkalikke kogemusi.

3. Vananenud skandinaavia söötmisnormid asendada teistes liiduvabariikides kehtivate normidega, kusjuures suuremate piimanormide kasutamiselevõtmisega rakendada NSV Liidus kasutamisel olev noorkarja söötmise tehnika. Teostada laialdast selgitustööd teistes liiduvabariikides rakendatud noorkarja söötmisviisi eeliste selgitamiseks meie loomakasvatajate hulgas.

4. Profülaktilise ja ravivahendina võtta tarvitusele atsidofiliin.

Veiste pidamise ja hooldamise alal

1. Üleminek sotsialistlikule suurmajapidamisele nõuab muudatusi meie karjalautade ehitamise alal. Sotsialistliku ühismajapidamise karjalaudaks peab olema hästi sisustatud, mehhaniseeritud ja korrashoitud puhaslaut, mis on ehitatud vastavalt nõukogude eesrindlikule teadusele.

2. Eesti NSV Arhitektuurivalitsusel kiiresti välja töötada sotsialistliku põllumajandi karjalauda tüüpprojektid, mis vastaksid eesrindliku loomakasvatusteaduse nõuetele ja oleksid kohandatud meie kliimaoludele, konsulteerides Eesti NSV Teaduste Akadeemia ja Tartu Riikliku Ülikooli loomakasvatuse ja loomatervishoiu eriteadlaste juures. Eriti tuleb silmas pidada seinte ja lagede kõrget soojapidavust (maksim. 0,6) konstruktsiooni, et võimaldada tervishoiunõuete kohast õhuvahetust ka külmal ja niiskel aastaajal.

3. Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil, vastavate NSV Liidus kehtivate määruste ja juhendite alusel välja töötada juhend ja sanitaar-tehnilised normid veisekasvatuse vanade hoonete taastamiseks, ümberehitamiseks ja sisustamiseks.

4. Kuna piimakarja jõudlusvõime tõstmise ja tervise eest hoolitsemise kui ka lautade enneaegse hävinemise vältimiseks omab erilise tähtsuse meie oludele otstarbekohase, eeskujuliku ventilatsioonisüsteemi leidmine, kohustada lautade ventilatsiooniprobleemi lahendamisel meie uurimis- kui ka vastavatel projekteerimisasutustel pühendama sellele küsimusele erilist tähelepanu.

5. Pidada vajalikuks loomakasvatuslikke ehitusi ja nende sisustust käsitleva teose väljaandmist, mis on eriti vajalik meie kiirelt areneva kollektiivmajapidamise ehitustöö otstarbekohaseks juhtimiseks.

6. Kõrgekvaliteedilise piima tootmiseks ja lauda korrashoiuks tuleb võtta senisest ulatuslikumalt tarvitusele alusturvast, varudes seda ühe täiskasvanud veise kohta vähemalt 10 m^3 aastas. Vajaliku alusturba tootmiseks eraldada vastavad maa-alad ja organiseerida turba mehhaniseeritud tootmist.

5. EESTI NSV HOBUSEKASVATUSE EDASIARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ALAL

Kaadri ettevalmistamiseks

1. Arvestades möödunud aastate kogemusi ja ebarahuldavat tiinuse kaitsetunnistuste väljaandmist, tuleb organiseerida veterinaararstidele hiljemalt juuni- või juulikuul täienduskursused täkkude sperma juurdluse ja rektaalse märade tiinuse kindlaksmääramise alal. Tiinuse kaitsetunnistused peavad välja antud olema 1. nov. 1948. a.

2. Organiseerida hobusekasvatuse zootehnikutele, nende teadmiste täiendamiseks, kuuajalised kursused 1948. a. ja 1949. a. talvel Tori Hobusekasvanduse juures.

3. Korraldada alates 1. jaan. 1949. a. hobusekasvatuse alalisele masskaadrile tehmiinimumi katsed Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Hobusekasvatuse Valitsuse poolt väljatöötatud normide ulatuses.

Abinõud hobuste kaitsemiseks

1. Kõik väljatöötatavad määrused hobutööjõu kasutamise kohta, nii metsa- kui ka muudel kohustuslikel veotöödel, kooskõlastada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Hobusekasvatuse Valitsusega.

2. Eesti NSV Metsatööstuse Ministeeriumi kohustada:

a) ehitama vastavad tallid hobuste paigutamiseks metsatöödel ühes ravi- ja rautamispunktidega;

b) kindlustama metsa- ja teistel kohustuslikel veotöödel olevatele hobustele küllaldane söödabaas;

c) organiseerima metsaveo peateede lahtihoidmine lumest;

d) metsavarumise kampaania eeltööd lõpetada hiljemalt 1. detsembriks;

e) kõik metsavarumise tööd lõpetada hiljemalt 1. märtsiks, et anda hobustele küllaldaselt puhkust kevadkülvi ja paarituskampaania ettevalmistamiseks.

3. Kohustada maakondade täitevkomiteesid organiseerima kontrolli metsatööde kulgemise üle, alates 1. dets. kuni järgmise aasta 1. märtsini, et ühtegi tiinet mära peale 6 tiinuse kuud, tõutäkke ega hobuseid alla 4 a. vanuses, ei kasutataks metsatöödel.

4. Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Hobusekasvatuse Valitsusel välja töötada ja kehtestada juhised ja määrused tiinete märade ekspluateerimise, pidamise ja söötmise alal ning abinõud hobusekasvatuse plaani täitmise kindlustamiseks.

5. Hobuste arvu tõstmiseks kohustada sovhooside, kolhooside, kooperatiivsete ja eramajapidamiste kõik paaritamiskõlblikud märad, alates 3. aastast ja vanemad, paaritada 100%-liselt.

6. Teha maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondade ja majandite juhatajad vastutavateks õigeaegse paarituste läbiviimise eest, tõstes vabariigis märade tiinestuse % sõjaeelsele tasemele, pöörates erilist tähelepanu eesrindlikule paaritustehnikale.

7. Silmas pidades tõuaretuse huvisid, võib hobuste import edaspidi sündida vaid igakordsel Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Hobusekasvatuse Valitsuse nõusolekul ja teadmisel.

8. Ette näha 1949. a. kohalikes eelarvetes igale maakonnale 2 rahalist preemiat, üks rbl. 1000.— ja teine rbl. 700.—, väljaandmiseks kolhoosi esimeestele tõuhobuste korraliku kasvatamise ja põllutöödel kasutamise eest ja 10 preemiat à rbl. 500.— kolhoosi tallimeestele ning kolhoosnikutele tiinete märade eeskujuliku hooldamise, ekspluateerimise ja varssade üleskasvatamise eest. Ette näha edaspidi paarituspunkti pidajate premeerimise korra muutmist kõrgema tiinestusprotsendi saavutamisel.

9. Hobusekasvatuse alal parimate töötajate premeerimiseks antakse maakondadele, kes täidavad või ületavad hobusekasvatuse plaani — üks I järgu vabariiklik preemia à 20 000 rbl. ja kaks II järgu preemiat à 10 000 rbl.

10. NSV Liidu ÜK(b)P Keskkomitee ja RKN määruse 12. maist 1943. a. alusel anda kohalikust eelarvest aasta lõpul 3 riiklikku preemiat à rbl. 2000.— ja 5 riiklikku preemiat à rbl. 1000.—, maakonna hobusekasvatuse zootehnikuile, Hobusekasvatuse Valitsuse zootehnikuile, Riiklike Tõutäkkude Tallide ja Tõulavade eriteadlastele hobusekasvatuse arendamise ja paaritusplaani eduka täitmise eest.

11. Hobuste loata väljaveo ja varguste vältimiseks taotleda Eesti NSV Ministrite Nõukogul määruse väljaandmist, et hobuste müük võib toimuda edaspidi ainult hobuse asukohast väljaregistreerimisel, mille kohta peab passis leiduma pitsatiga kinnitatud märge. Igal erasektorisse kuuluval hobuseomanikul peab hobusega liikumisel kaasas olema vastava hobuse pass, kuna sotsialistliku sektori majandi hobustega liikujal peab kaasas olema majapidamise juhataja pitsatiga kinnitatud tõend, et vastav hobune on temale kinnistatud.

12. Ära võtta ajutiselt tõutunnistused neilt tõutäkkude omanikelt, kes täkke ei kasuta paaritamiseks, tõutunnistused antakse tagasi, kui omanik kohustub täkku kasutama efektiivselt suguloomaks.

13. Kategooriliselt keelata kasutada zootehnikuid, veterinaar- ja teisi loomakasvatusala töölisi nende erialasse mittekuuluvate ülesannete ja kampaaniate läbiviimisel.

14. Lugeda tarvilikuks maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondade juhatajaid avaldama iga kuu teateid vabariiklikes ja maakondlikes ajalehtedes paarituse hoogtöö käigust.

15. Noorhobuste kasvatamise hõlbustamiseks asutada kolhoosidevahelisi ühiskopleid, eraldi täkk- ja märasälgudele.

16. Noorhobuste juurdekasvu ergutamiseks leida Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil võimalusi 1—3-aastaste noorhobuste ekspordiks vennasvabariikidesse.

Abinõud hobuste pidamise, hooldamise ja ekspluateerimise paremaks korraldamiseks

1. Seoses kollektiivse majapidamise süsteemile üleminekuga on vajalik Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumil, alates 1949. a., organiseerida massilist hobuveokite, -rakmete, rautamismaterjalide ning riistade ja hooldamisvahendite tootmist, vastavalt kohalike olude kohaselt väljatöötatud mudelitele, mis on heaks kiidetud Tõuaretuse Nõukogu poolt.

Hobusekasvatuse edasiarendamine ja populariseerimine

1. Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Hobusekasvatuse Valitsusel koos Tõuaretuse Nõukogu hobusekasvatuse sektsiooniga välja töötada iga-aastase tõugudevahelise tšempioni selgitamise ja maksimaalse jõudluskatse läbiviimise juhend ja eeskirjad.

2. Alates 1948. a. korraldada igas maakonnas kord aastas pikamaa veo- ja sõiduvõistlused. Tartu-, Võru-, Viru-, Harju- ja Läänemaal — 5 punktis, Hiiumaal — 1 punktis ja teistes maakondades 4 punktis.

3. Tori Hobusekasvanduse edukaks tegevuseks on vajalik paluda Eesti NSV Ministrite Nõukogul määrata summad Tori Hobusekasvandusse laboratooriumi ja selle sisseseade muretsemiseks ja talimaneeži ehitamiseks.

4. Pidada tarvilikuks kiirendada torihobuse tõuks tunnustamist.

5. Hobusekasvatuse põhialuste populariseerimiseks ja tõhusaks levitamiseks korraldada vastavate plakatite ja brošüüride koostamist ja väljaandmist.

6. Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Hobusekasvatuse Valitsusel korraldada hobusekasvatusalaste artiklite kogumike väljaandmist.

7. Tõlkida parimaid ja kohalikele oludele vastavamaid ja tarvilikumaid vene keeles ilmunud käsiraamatuid ja õpikuid hobusekasvatuse alalt.

6. EESTI NSV SEAKASVATUSE EDASIARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ALAL

Seakasvatuse üldine edendamine

1. Pidada vajalikuks Eesti NSV Ministrite Nõukogul taotleda NSV Liidu Ministrite Nõukogus talu-, tööliste ja teenistujate majandeis, samuti ka kolhoosides peetavate suguemiste ja kultide vabastamist põllumajandusliku tulumaksuga maksustamisest.

2. Pidada vajalikuks Eesti NSV Ministrite Nõukogul taotleda NSV Liidu Ministrite Nõukogus muuta söödateravilja (kaer, oder) ja kartuli riiklike normide müügikord Eesti NSV talundeis ja kolhoosides, nii et kogu aasta jooksul oleks seda võimalik tasuda sealihaga vastava asendusvahekorra alusel.

Sugu- ja tarbesigade levitamine

1. Kohustada elusloomade Varumise Kontorit parandama tõsiselt oma senist tegevust ja teostama õigeaegselt sugulavades sigade kontraheerimist ja nende plaanikohast ostu-müüki kolhoosides, sovhoosides, õppe-, abi- ja talumajandeis.

2. Pidada vajalikuks Põllumajanduslike Ühistute Keskliidul (sm. Pärn) organiseerida põrsaste ja sugusigade (kuldid, emised) laialdast ostu-müüki talumajandite, kolhooside, õppe-, abi- ja põllumajanduslike ühistute majandite vahel.

3. Pidada vajalikuks Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumil müüa kolhoosidele ja põllumajandusühistutele tootmishindadega 1948. aasta jooksul 500 tõusugupõrsast.

4. Pidada vajalikuks müüa Eesti NSV Toiduainete Tööstuse Ministeeriumi Seakasvatuse Trustil 100 ja Leningradi tsooni seakasvatuse trustil 200 põrsast realiseerimishindadega Eesti NSV kolhoosidele.

5. Pidada vajalikuks organiseerida Seakasvatuse Trustides ja teistes asutustes tapmisele määratud emiste zootehniline ülevaatus ja leida võimalus suguemisteks kõlbulike loomade suunamine

kolhoosidesse ja põllumajanduslikesse ühistutesse kaaluvahekorras, väljavahetamise teel.

6. Pidada vajalikuks Eesti NSV Põllumajandusliku Panga EV Kontori poolt laenuvõimaldamine organiseeritud kolhoosidele tarbepõrsaste muretsemiseks.

Söötmistingimuste parandamine

1. Pidada vajalikuks sigade sugulavadele ja kuldijaamadele meiereidest lõssi 100% tagasi andmine.

2. Pidada vajalikuks Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumil laiendada kalajahu tootmist maksimaalse kalatööstuse jääkide ärakasutamise teel niivõrd, et 1949. a. toodetakse kalajahu seakasvatuse jaoks vähemalt 1000 tonni ja 1950.a. suudetakse toota kalajahu 20 kg iga vabariigis peetava sea kohta, kusjuures soolasisaldus ei oleks üle 5%.

3. Pidada vajalikuks organiseerida ulatuslikumat toiduainete tööstuse ja sööklate jäätmete seasöödana kasutamist.

4. Pidada vajalikuks organiseerida kõigis seakasvatuse majandeis sigadele silosööda valmistamist.

5. Pidada vajalikuks Põllumajandusühistuid organiseerima ühistute majandeis ja oma liikmete seas sigade söötmist valgurikka heinajahuga.

Ehituste ja mehhaniseerimise parandamine

1. Pidada vajalikuks Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumil organiseerida sigalate ehitamiseks vajalike telliste, savikünade ja eterniidi küllaldases koguses valmistamist.

2. Pidada vajalikuks Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumil organiseerida küllaldasel määral sigalate mehhaniseerimiseks vajalike vahendite valmistamist (kartuliaurutajad, hekslimasinad, juurviljapurustajad, turbapurustajad jne.).

3. Pidada vajalikuks põllumajandusühistuil sisse seada liikuvaid kartuliaurutajaid laenutamiseks.

Seakasvatuse kaadri ettevalmistamise parandamine

1. Pidada vajalikuks Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi kolhooside, sovhooside, seakasvatuse trustide ja põllumajandusühistute seakasvatuse masskaadri väljaõpetamiseks organiseerida alates 1948./49. õppeaastast kursused, kuhu vastavad organisatsioonid oma töötajad suunavad.

2. Pidada vajalikuks Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil

zoo-veterinaarjaoskondade, sovhooside ja õppemajandite zootehnikuile korraldada 1948./49. a. jooksul vähemalt 1-kuulised kursused seakasvatuse alal.

3. Pidada vajalikuks ajakirjal „Eesti Põllumajandus" ja ajalehel „Talurahvaleht" oma veergudel käsitleda senisest rohkem ja süstemaatilisemalt seakasvatuslikke küsimusi, eriti seoses kollektiviseerimisega.

7. EESTI NSV LAMBAKASVATUSE EDASIARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ALAL

Edasiarendamise perspektiivide kohta

1. Vastavalt EK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi otsusele ja viisaastakuplaanile taastada ülesseatud lammaste ja kitsede arv.

2. Lammaste arvu ja jõudluse tõstmiseks, võttes arvesse meie praegust kollektiviseerimise ajajärku ja pidevalt suurenevaid nõudeid liha ja villa järele, läbi viia lammaste tõuaretus ja reorganiseerida lammaste söötmine. Liha-villa lammaste kasvatamiseks rajada lambakasvatuse sovhoosid, kolhooside juurde lambakasvatuse farmid ja sisse viia lambakasvatus õppe- ja katsemajanditesse vastavalt ülesseatud viisaastakuplaanile.

3. Lammaste karjatamiseks asutada vastavalt EK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi otsusele igasse külanõukogu piirkonda vähemalt üks lammaste ühiskoppel põllumajanduslike ühistute liinis, zoo-veterinaarse teenindamisega.

4. Lambakasvanduste plaanikohaseks organiseerimiseks läbi viia lambakasvatuse rajoonimine. Lambakasvatuse rajoonide kindlaksmääramine teha ülesandeks Eesti NSV Teaduste Akadeemiale ja Eesti NSV Põllumajandusministeeriumile.

5. Lambakasvatajate ja lambakasvatuse eriteadlaste kaadri ettevalmistamiseks korraldada lühiajalised kursused lambafarmide juhatajatele ja täiendada zootehnikumide viimase aasta õppekava vajaliku hulga tundide arvuga, võimaldades spetsialiseerumist lambakasvatuse alal.

Lammaste arvulise tõstmise kindlustamiseks

1. Kõigi paarituskõlblike uttede 100%-liseks tiinestamiseks läbi viia õigeaegselt paarituskampaania, soovitav ajavahemikul 15. sept. — 15. nov., mis tagab tallede normaalset arenemist võõrdperioodil.

2. Sigivuse tõstmiseks ja elujõuliste tallede saamiseks sööta sugulambaid vähemalt üks kuu enne paarituskampaania algust nii, et nende kehakaal oleks üle keskmise. Tiinete uttede sööt kandeperioodil olgu küllaldane ning vitamiini- ja mineraalainete-rikas.

3. Kõigi sündinud tallede säilitamiseks ja üleskasvatamiseks korrastada lammaste laudad või sulud valgusrikkaiks ja kuivadeks, arvestades valgussuhet 1:20, põrandapinda iga poegiva ute kohta 1,5 m^2 ja iga noorlamba kohta 1 m^2. Eraldada erisulgudesse jäärad, noorlambad ja poeginud uted koos talledega.

Alates 3-ndast elunädalast sööta tallesid kõrgeväärtusliku heina, mahlakate ja valgurikaste söötadega.

Söödabaasi korrastamiseks

1. Pidada kõige ratsionaalsemaks lammaste suvist söötmist koplites.

2. Pidada lammaste senise madala tootlikkuse peamiseks põhjuseks ühekülgset nõrka ja ebaühtlast söötmist liigse koresööda arvel.

Tootlikkuse tõstmiseks varuda lammaste talvisteks söötadeks peale koresööda vajalikul hulgal mahlakaid, jõu- ja mineraalsöötasid.

3. Lammaste söötade mitmekesistamiseks ja vitamiinivajaduse rahuldamiseks valmistada kõigis lambakasvatuslikes majandeis senisest rohkemal hulgal lehiseid.

Lambakasvatuse tasuvuse tõstmiseks

1. On vajalik alandada lambakasvatuse toodangu omahinda kvantiteedi ja kvaliteedi tõstmise abil.

2. Üheks villa kvaliteedi tõstmise abinõuks on lammaste pügamise teostamine maksimaalselt 2 korda aastas. Lambaid pügada villakus, pügamisel eraldada kõhualune ja jäsemete vill. Mitte segada värvilist villa valge villaga.

3. Kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi välja andma juhend villa käsitamise kohta.

4. Villa puhtuse tõstmiseks pidada lambaid kuival asemel, kusjuures hoiduda turba kasutamisest aluspanuna.

5. Lambapidajaile omatarviduseks jääva villa ratsionaalseks kasutamiseks ja toormaterjali kokkuhoiuks organiseerida laialatuslikku villa ümbertöötamist ühistöö korras meie suuremais tekstiilitööstustes.

6. Lubada asendada villaga kõiki põllumajanduslikke müügikohustusi.

Lambakasvatuse teadmiste omandamiseks ja levitamiseks

1. Kiiremaks ja paremaks lammaste pidamise ja villatootmise kogemuste õppimiseks ja omandamiseks koostada ja avaldada trükis hiljemalt 1948. a. lõpuks lambakasvatuse käsiraamat.

Lammaste tervishoid

1. Lammaste parasitaarhaiguste (täide, maksakaani, maosoolte parasiitide, kopsuusside) ja sõramädaniku tõhusamaks ärahoidmiseks korrastada lammaste joogikohad ja vahetada aeg-ajalt lammaste karjamaid. Lammaste haiguste tõrjeks teostada lammaste sugulavades ja farmides veterinaararstlikku järelevaatust vähemalt kaks korda aastas.
2. Mao- ja soolteparasiitide tõrjeks soovitada kasutada vasevitriooli koos soolaga.
3. Sõramädaniku vältimiseks ja selle leviku tõkestamiseks pidada lambaid kuivades ruumides ja karjamaadel. Sõramädaniku esinemisel teostada haigete lammaste täielik isolatsioon ning ravi.

8. EESTI NSV KODULINDUDE EDASIARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ALAL

Kodulindude arvulise suurendamise kindlustamiseks võtta tarvitusele järgmised abinõud

1. Tunnistada vajalikuks nii üksiktalundite kui ka kolhooside loomakasvatuse plaanides juba käesoleval aastal ette näha ka linnukasvatuse plaan, võttes aluseks majandi kasutuses olevat põllupinda, arvestades 1948. a. 1,5 lindu ja 1950. a. 2 lindu iga põllumaa hektaari kohta.
2. Kohustada kõiki sovhoose, õppemajandeid, põllumajanduslikke ühistuid, kolhoose ja abimajandeid, kes omavad kanalaid, need käesoleval aastal asustama kanadega (võimalikult tõukanadega), arvestades kanala iga 1 m^2 põrandapinna kohta 2,5 kana.
3. Lihalindude laiaulatusliku arendamise huvides kohustada vastavaid ministeeriume, PÜ Keskliitu neile alluvais ja vastavaid veekogusid omavates majandites ja soovitada kolhoosidele 1949. aastal panema aluse ulatuslikumale vesilindude kasvatamisele.

4. Vesilindude haudemunade piiratud koguse tõttu Eesti NSV-s kohustada Eesti NSV Teaduste Akadeemiat selgitama vesilindude munade hautamise võimalusi koos kanamunadega meil kasutamisel olevais inkubaatoreis.

5. Kohustada Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi otsustavalt kiirendama uute inkubaatorite, kuni mahutavusega 100 000 muna, valmistamist ja prooviaparaatide üleandmist PÜ Keskliidule hiljemalt k. a. 10. juuniks. Uued inkubaatorid suunata võimaluse korral asutatavatesse tõulinnufarmidesse.

6. Hautamistegevuse parandamiseks kohustada PÜ Keskliitu ja Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi välja kujundama korrapärane haudejaamade võrk ja samme astuma haudejaamade koosseisude kinnitamiseks.

7. Paluda NSV Liidu Ministrite Nõukogu Eesti NSV haudejaamade täiendamiseks vabaks anda 1949. a. haudehooajaks kaks uut tüüpi inkubaatorit „Rekord" mahutavusega à 39 000 muna.

Inkubaatorite vastuvõtmine ja töölerakendamine teha ülesandeks PÜ Keskliidule.

8. Pidada vajalikuks, et vähemalt 60% kõigist põllumajandusühistuist 1949. a. haudehooajaks soetaksid endale väikesed inkubaatorid ühekordse mahuga kuni 2000 muna.

Ühistegevuse Keskliidu Linnukasvatuse Kontoril arvele võtta kõik tööle rakendamata inkubaatorid ning kindlustada nendele vajaduse korral remont, ülesseadmine ja tööle rakendamine.

9. Tõulindude pidamise edendamiseks pidada tarvilikuks kindlaks määrata tõumunade hind kõikide linnuliikide kohta, arvestades tõumuna hinna vastavalt linnu jõudlusomadustele 2—4 korda suuremaks tarbemuna hinnast.

Kodulindude pidamise tingimuste parandamiseks ja kindlustamiseks

1. Kohustada kõiki sovhoose, õppe-, katse- ja ühiskondlikke majandeid ning soovitada kolhoosidele rajada linnufarme kuni 500 linnule.

2. Peale selle kohustada eraldi Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi, PÜ Keskliitu ja õppemajandite valdajaid veel käesoleval aastal panna alus keskmiselt iga maakonna kohta vähemalt ühe eeskujuliku 1000-pealise mahutavusega kanafarmi ehitamisele, muretseda materjalid ja lõpetada ehitamine 1949. a. augustikuuks.

3. Kohustada Riiklikku Plaanikomisjoni anda vabaks:

a) ehitusmaterjali 30-ne 1000 linnu mahutavusega kanafarmi ehitamiseks 1948. a. ja 1949. a. jooksul;

b) traati 100 000 meetri kanaaia võrgu valmistamiseks, millest 1948. a. eraldada traati 30 000 meetri võrgu valmistamiseks ja 1949. a. 70 000 meetri valmistamiseks;

c) eraldada plekki 1000 kunstema valmistamiseks, millest valmistada 1948. a. 300 tk. ja 1949. a. 700 tk.;

d) tsinkplekki 1000 kg mitmesuguste tibude ja kanade söödaja jooginõude valmistamiseks, millest eraldada 30% 1948. a. ja 70% 1949. a.

4. Ettenähtud ehituste teostamise kindlustamiseks kohustada üht ehitusala organisatsiooni organiseerima viis kanalaehitajate brigaadi ja Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi välja töötama kanalate ehitamise tüüp-projektid.

5. Kohustada Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi ja Tööndusliке Artellide Peavalitsust rakendama vähemalt üht käitist vajaliku hulga kanaaiavõrgu, kunstemade ja muude hädavajalike tarvete valmistamiseks ning PÜ Keskliitu organiseerima nimetatud tarvete müüki.

Lindudele normaalsete söötmistingimuste kindlustamiseks

1. Kohustada Eesti NSV Kalatööstuse Ministeeriumi tootma kalajahu lindude söödaks: 1948. a. 100 tonni ja 1949. a. 800 tonni. Selleks organiseerida Peipsil tindikala ja kiisa püüki, ühtlasi kasutades võimalust toota kalajahu kalajäätmetest, soolasisaldusega mitte üle 3%.

2. Lindude mineraalsöödavajaduse rahuldamiseks kohustada Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi oma vastavates käitistes tootma lindude söödaks 1948. a. 25 tonni ja 1949. a. 100 tonni kondijahu ja PÜ Keskliitu organiseerima teokarpide kogumist meie veekogudest.

3. Paluda NSV Liidu Ministrite Nõukogu vabaks anda Eesti NSV tõulinnukasvandustele 1948. a. 50 t sojakoogijahu ja 5,0 t kalamaksaõli, 1949. a. 100 t sojakoogijahu, 20 t kalamaksaõli ja 50 t teokarpe.

4. Söötade õiglane jaotamine ja turustamine panna Põllumajanduse Ühistegevuse Keskliidu Linnukasvatuse Kontorile.

5. Lindude söötmise ja pidamise küsimuste uurimiseks kohustada Eesti NSV Teaduste Akadeemiat 1948. a. ehitama „Tähtvere" katsebaasi vähemalt ühe lindla mahutavusega umbes 400 lindu.

Kaadri ettevalmistamise alal

1. Et saada uusi töötajaid ja täiendada olemasolevate töötajate teadmisi linnukasvatuse alal, kohustada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi 1948./49. a. korraldama perioodiliselt lühiajalisi (kestvusega umbes 10 päeva) tegelikke linnutalitajate kursusi vähemalt 200 õppinud linnutalitaja ettevalmistamiseks.

2. Linnukasvatuse ala töötajate teadmiste täiendamiseks kohustada Riiklikku Kirjastust „Teaduslik Kirjandus" 1949. a. I poolel avaldama trükis üks põhiline linnukasvatuse käsiraamat (soovitav Nikitini „Ptitsevodstvo" tõlge) ja perioodilisi linnupidamist käsitlevaid brošüüre.

3. Kodulinnukasvatamise arendamiseks ja laiendamiseks pidada tarvilikuks lühiajaliste kursuste ja loengute korraldamist maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondade poolt agro- ja zoo-veterinaarjaoskondade kaudu.

4. Turustatavate kanamunade kvaliteedi tõstmiseks kohustada Eesti NSV Kaubandusministeeriumi või Kaubanduspalatit koosseisus ette nägema kanamunade kvaliteedi inspektori ametikoht.

9. EESTI NSV MESINDUSE ARENDAMISE ALAL

Mesilasperede arvu suurendamise alal

1. 1948. a. plaani täitmiseks saavutada üleriigiliselt iga nelja mesilaspere kohta 3-pereline juurdekasv. Riiklikes ja kooperatiivsetes majandites paljundada mesilasperesid vähemalt 100% võrra, majandites aga, kus mesilaid ei ole, rajada need 1948. a. jooksul.

2. Mesinduse arendamise plaanide täitmiseks propageerida laialdaselt mesilasperede kiirpaljundamise meetodeid kursustel, seminaridel ja ajakirjanduse kaudu ning eribrošüüride väljaandmise teel.

3. Kohustada maakondade mesinduse agronoome ja riiklike majapidamiste mesinduse alal töötajaid igati abistama mesilate rajamist kolhoosides nii tootmisplaanide koostamisel, mesilasperede ja mesilainventari soetamisel kui ka mesilate ajakohasel korrastamisel.

4. Kindlustada iga aasta, alates 1948. a. juurdepaljundatud mesilasperede talvevarude täienduseks vähemalt 50 tonni suhkrut. Suhkru müüki teostada ilma vastukohustusi asetamata.

5. Mesinduse laiendamiseks riiklikus sektoris taotleda Riiklikul Aianduse ja Mesinduse Trustil vastavate asutuste ees luba saamist mesilasperede kokkuostmiseks erasektorilt.

6. Keelata kategooriliselt maakondade mesinduse agronoomidele mesinduse hooajal peale panna ülesandeid, mis ei ole otseselt seotud mesinduse arendamisega.

7. Maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondadel panna igas agrojaoskonnas ühe töötaja peale mesinduse arendamise kohustused koos aianduse arendamise ülesannetega ja kutsuda iga valla täitevkomitee juurde kaastööle mesinduse organisaator. Viia mesinduse arendamise plaan majapidamistesse koos loomakasvatuse arendamise plaaniga, kusjuures järgmise aasta plaan peab olema teatavaks tehtud eelneva aasta lõpul.

8. Mesilasperede säilitamiseks talvitusperioodil riiklike ja kooperatiivsete majandite mesilais pidada rangelt kinni nõudeist jätta iga ületalvituva mesilaspere kohta 18 kg talvevaru ja moodustada sööda varufond 5 kg ulatuses. Keelata nende majapidamistes mee kasutamine muuks otstarbeks enne eelmainitud hulga talvitussööda ja sööda varufondi kindlustamist. Kohustada mesilais ületalve hoidma varuemaperesid, kusjuures varuks hoitavate mesilasemade arv neis peab moodustama vähemalt 15% talvituma asetatud mesilasperede arvust.

9. Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil lahendada viivitamata mesila päeviku, mesila tootmisplaanide, kontrollaktide ja teiste formularide trükkimine ning varustada nendega kõigi kolhooside ja riiklike majandite mesilaid.

10. Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil moodustada Aianduse-Mesinduse Valitsuse juurde põhiliste küsimuste lahendamiseks mesinduse alal Mesinduse Nõukogu.

11. Põllumajandusministeeriumil ja maakondade mesinduse agronoomidel organiseerida laialdane sotsialistlik võistlus mesinduse arendamiseks mesilate, samuti maakondade vahel.

Emadekasvatuse ja tõuaretuse alal

1. Nõuda majapidamistelt ja maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondadelt Ministrite Nõukogu määrusega nr. 382 19. maist 1947 ettenähtud mesilasemade kasvatuse plaani tingimusteta täitmist, mille järgi tuleb üles kasvatada paarunud mesilasemasid: 1948. a. — 1685 tk., 1949. a. — 2670 ja 1950. a. — 4110 tk.

2. Kohustada riiklikke majapidamisi ja mesilasemade kasvandusi edasilükkamatu vajadusena teostama mesilaste massilist tõuaretust rekordemade väljaselgitamise ja neist järglaste kasvatamise teel. Selleks töötada Eesti NSV Teaduste Akadeemia Põllumajandusinstituudil 15. juuniks 1948 välja vastav metoodika ja dokumentatsiooni vormid.

3. Parema ja kõrgemate jõudlusomadustega kohaliku mesilase aretamiseks teostada Eesti NSV Teaduste Akadeemia Põllumajandusinstituudil selleks kohase lähtematerjali väljaselgitamist, järeleproovimist ja edasiaretamist, tõmmates selleks kaasa riiklike majapidamiste mesinikke, maakondade mesinduse agronoome, valdade mesinduse organisaatoreid ja laialdasi mesinike hulki.

4. Eesti NSV Põllumajandusministeeriumil abistada ja materiaalselt toetada Kuusalu Katsemesila piirkonnas oleva tõurajooni igakülgset väljakujundamist ning koos Eesti NSV Teaduste Akadeemia Põllumajandusinstituudiga luua 1949. aastal mesilasemade isoleeritud paarumisjaam, pannes sellega aluse eliit-mesilasemade tootmisele.

Mesindusinventari tootmise alal

1. Teha Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi Aianduse-Mesinduse Valitsuse juurde moodustatavale Mesinduse Nõukogule ülesandeks standartida mesinduse inventar, töötada välja ratsionaalsed mudelid ja organiseerida nende proovimist hiljemalt 1948. a. mesindushooajaks.

2. Riiklikul Aianduse ja Mesinduse Trustil pidevalt võidelda mesindusinventari kvaliteedi tõstmise ja selle jaemüügihindade tunduva alandamise eest, samuti parandada kunstkärgede kvaliteeti ja vähendada nende pressimiskulusid.

3. Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Ministeeriumil valmistada 1948.—1950. a. iga aasta vähemalt 50 tarude kontrollkaalu.

4. Kunstkärgede kvaliteedi parandamiseks ja pressimishinna alandamiseks organiseerida Riiklikul Aianduse ja Mesinduse Trustil kunstkärjetööstus, mis suudaks täita kogu Eesti NSV kunstkärje vajaduse, varustada see Vida masinaga ja vaha steriliseerimise seadeldisega. Selleks eraldada Riiklikule Aianduse ja Mesinduse Trustile 1949. a. täiendava kapitali mahutusena 65 000 rubla.

5. Tarude ja muu mesindusinventari kvaliteedi tõhusaks parandamiseks organiseerida Riiklikul Aianduse ja Mesinduse Trustil Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega nr. 382

19. maist 1947 ettenähtud mesindusinventari tööstus. Vastava projekti valmistamiseks eraldada Riiklikule Aianduse ja Mesinduse trustile 1948. a. kapitalimahutusteks täiendavalt 3000 rubla. Tööstuse väljaehitamiseks ja sisseseadete hankimiseks 1949. a. eraldada 400 000 rubla.

6. Sektsioon loeb praegustele Eesti NSV mesindusülesannetele eesti taru tüübi täiesti vastavaks, kusjuures Mesinduse Nõukogul kaaluda tarutüübi juures mõningate vähemate muudatuste ja täienduste tegemist (puhastusluugi, lennuaugu, raamide lahutajate, ülemise lendla jne. küsimused).

7. Soovitada laialdaselt kasutusele võtta tarusid, mis võimaldavad ajakohases mesinduses väga tarvilikuks osutunud abiemade pidamisviisi, selleks varustada taru vastavate üksikosadega (vahesein, lisalendla).

Mesilaste korjemaa parandamise alal

1. Riiklikes ja ühiskondlikes majandites pöörata senisest rohkem tähelepanu rootsi ristiku kui väärtusliku mee- ja söödataime kasvatamisele. Samuti rakendada ulatuslikult mesilaste dresseerimist punase ristiku seemnepõldude tolmutamiseks kui tähtsat vahendit seemnesaakide tõstmisel.

2. Teostada Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi ja Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi majapidamistes, kus on suuremad mesilad, valge mesiku ja tatraseemne kasvatust, nimetatud seemnete müümiseks teistele majapidamistele.

3. Mesilaste korjemaa parandamise eesmärgil selgitada põllumajanduslikes uurimisasutustes (Kuusikul) valge sinepi kasvatamise tasuvust ning sinepiseemnete kasutamisvõimalusi Eesti NSV-s.

4. Keerispea seemnevajaduse katmiseks kasvatada keerispea seemet järgmiselt:

Majapidamiste nimetus	Seemne hulk (kg-des)		
	1948	1949	1950
Riiklik Aianduse ja Mesinduse Trust	800	1000	1500
Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi õppemajandid .	300	500	1000
Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi sovhoosid	200	500	1500

5. Selgitada põllumajanduslikes uurimisasutustes ja riiklikes majapidamistes keerispea toimet haljasväetisena.

6. Teha aiandustehnikumides ning Vigala Aianduse ja Mesinduse Koolis õpilastele ülesandeks igaühel koguda 1948. a. suve jooksul vähemalt 5—10 g metsikult kasvava ussikeele seemet, nii et nimetatud õppeasutused saaksid katse ja seemnekasvatuse otstarbel 1949. a. külvata ussikeelt vähemalt 500—1000 m^2 pindalal.

7. Pidada vajalikuks kasvatada igas riiklikus ja kooperatiivses mesilas iga 25 mesilaspere kohta vähemalt 1-ha maa-alal meetaimi.

8. Paigutada riiklikes ja ühiskondlikes majapidamistes meetaimedena kasvatatavad kultuurid mesilate vahetusse lähedusse, nende kultuuride maksimaalseks ärakasutamiseks ka mesilastele halvemates lennutingimustes, meetaimede külv näha ette majapidamiste külviplaanides.

9. Määrata riiklikes ja ühiskondlikes majapidamistes 1948. a. jooksul kindlaks looduslikult kasvavate meetaimede meetoodangu võime, et selgitada, millisel hulgal võimaldavad looduslikult kasvavad meetaimed mesilasperesid pidada ning kui suur vajadus on korjemaa kunstlikuks parandamiseks.

10. Teha riiklikes ja ühiskondlikes majapidamistes alates 1948. aastast alatisi ülesmärkimisi ümbruskonnas massiliselt esinevate meetaimede õitsemisaja kohta, samuti selle kohta, millises ulatuses mesilased neid meetaimi külastavad. Sel teel saadud andmete alusel arvestada välja saagirikkad ja saagivaesed perioodid suve jooksul, eesmärgil — valida sellele vastavalt meetaimede külviaega.

11. Puuviljaaedade rajamisel planeerida õite maksimaalse tolmutamise kindlustamiseks mesila asukoht võimalikult selliselt, et suuremate puuviljaaedade puhul (üle 0,5 km läbimõõduga) asuks mesila enam-vähem selle keskel.

12. Pidada vajalikuks maanteede äärte ja raudtee-alade kaunistamisel, samuti linnade, alevite ja asulate puiesteede rajamisel kasutada eranditult meetaimedena tähtsaid ilutaimi. Selleks otstarbeks kasutada esijoones järgmisi liike:

puudest: pärnad, vahtrad, pajud, hobukastan, pihlakad, tamm;

põõsastest: sarapuu, läätspuu, lumimari, magesõstar, kuslapuu, pihlenelas;

lilledest: mesiohakas, lõhnav reseeda, moldaavia tondipea, kuldvits, hanirohi, siniliilia.

13. Asuda olemasolevate sovhooside, masina-traktorijaamade ja õppemajandite parkide korrastamisele ja kasutada taim-

materjalina peamiselt meetaimedena tähtsaid ilutaimi, kuivõrd see igal antud juhul on kooskõlas maastiku kujundamise esteetiliste põhimõtetega.

14. Asuda parkide rajamisele rahvamajade, koolimajade ja teiste ühiskondlike hoonete ning kolhooside juurde, silmas pidades eespooltähendatud põhimõtteid.

15. Rajada riiklikes ja kollektiivmajapidamistes puistud ning kaitseistandused, kasutades selleks ühtlasi meetaimedena tähtsaid puid.

16. Pidada tarvilikuks metsamassiivide rajamist meetaimedena tähtsatest puudest.

17. Lisaks Riikliku Aianduse ja Mesinduse Trusti puukoolidele laiendada meetaimedena tähtsate ilutaimede kasvatamist:

kõigis Eesti NSV Põllumajandusministeeriumi õppemajandite puukoolides;

Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi vähemalt kahes puukoolis;

Eesti NSV Toiduainetetööstuse Ministeeriumi vähemalt ühes puukoolis;

Voltveti Metsamajanduse Tehnikumis;
metskondade puukoolides;

Maanteede Valitsuse puukoolides;

Raudteede Valitsuse puukoolides;

ETKVL Põltsamaa puukoolides.

18. Rajada ilupuude ja -põõsaste koolid kõigi linnade heakorratrustide ja -kontorite juures.

Kaadri kvalifikatsiooni tõstmise ja mesindusalase propaganda organiseerimise alal

1. Mesinduse õpetamist põllu- ja aiamajanduslikes õppeasutustes tuleb tunduvalt süvendada, kõrvaldades senise ükskõikse suhtumise mesindusse kui õppeainesse. Nõuda kõigilt põllumajanduslikelt õppeasutustelt õppemesilate korrastamist plaanis ettenähtud määral ning vajalike mesila tööruumide kordaseadmist.

2. Maakondade täitevkomiteede põllumajandusosakondadel suunata kolhoosinoori ja teisi mesinduse alal tulemusi saavutanud noori edasi õppima Vigala Aianduse ja Mesinduse Kooli, arvestades seda, et edasi õppima saadetaks ainult selliseid noori, kes tunnevad tõelist huvi mesinduse vastu.

3. Nõuda riiklike majandite ja kolhooside mesinike tehnilise miinimumi normide kohast eksamineerimist. Põllumajandusministeeriumi Aianduse-Mesinduse Valitsusel välja töötada ja rakendada sellekohased normid hiljemalt 1948. aasta lõpuks.

4. Kunstkärgede kvaliteedi parandamiseks saata Riiklikul Aianduse ja Mesinduse Trustil 1948. a. 1—2 isikut teistesse liiduvabariikidesse täiendama end kunstkärgede tootmise alal.

5. Maakondade mesinduse agronoomidel, valla mesinduse organisaatoritel ja agrojaoskondade personaalil korraldada mesinike laialdaste hulkade kvalifikatsiooni tõstmiseks arvukaid kursusi, loenguid, demonstratsioone, korraldada iga aasta maakondlik mesinduspäev, organiseerida mesindusalaseid väljapanekuid põllumajanduslikel näitustel, samuti teostada mesinike organiseerimist mesindusringidesse rahvamajade juures. Erilist rõhku panna maakondades kolhoosi mesinike ettevalmistamisele ja nende kvalifikatsiooni pidevale tõstmisele.

6. Sektsioon peab tingimata tarvilikuks välja anda järgmised raamatud ja brošüürid mesinduse alal: 1948. aastal — „Mesilaste tõud", „Mesindustehnilised juhised", „Mesiniku kalender" ja teises trükis — „Mesila asutamine"; 1949. aastal — „Mesilaste korjemaa parandamine", „Mee- ja vahatoodangu suurendamine", „Mesilasperede talvitumine", „Mesilasemade kasvatamine", „Mesilaspere bioloogia" ja „Mesinduse õpperaamat põllumajanduslikele õppeasutustele".

7. Sektsioon võtab heameelega teatavaks, et NSV Liidu Kõrgemate Koolide Ministeerium on otsustanud avada Tartu Riikliku Ülikooli Põllumajandusteaduskonna juures aianduse-mesinduse osakonna kõrgema kvalifikatsiooniga aednike-mesinike ettevalmistamiseks.

8. Sektsioon peab tingimata vajalikuks, et hiljemalt 1949. a. algusest peale hakataks välja andma aianduse-mesinduse kuukirja kahe trükipoogna suuruses, tiraažiga 5000 eks., sest ilma ajakirjata ei ole võimalik levitada Eesti NSV-s ja teistes liiduvabariikides omandatud uusimaid kogemusi mee- ja vahatoodangu tõstmise ja mesilasperede paljundamise alal ning pole võimalik tõsta Eesti NSV mesinduse madalat taset.

Mee- ja vahatoodangu suurendamise alal

Mee- ja vahatoodangu suurendamiseks peab sektsioon tarvilikuks kohustada kõiki riiklike majapidamiste ja kolhooside mesinikke kui ka individuaalmesilate pidajaid rangelt kinni pidama järgmistest eesrindlikest mesindustehnilistest nõuetest:

1) mesilais pidada ainult tugevaid, elujõulisi mesilasperesid. Nõrkade mesilasperede puhul viivitamatult selgitada pere arengut takistavad asjaolud;

2) kasutada mesilas ainult noori ja elujõulisi, mitte üle 2 aasta vanuseid mesilasemasid;

3) soodustada sügisest haudearengut, eesmärgil — saada talvitusperioodiks mesilasperedes suur hulk noori mesilasi;

4) varustada pesaruumi raamid täies ulatuses kunstkärgedega. Raamide osalist kunstkärgedega varustamist lubada ainult sülemite juures. Mitte kasutada üle 2 aasta haude all olnud kärgi;

5) vahatoodangu suurendamiseks võtta kasutamisele ehitusraamimenetlus ja koguda hoolikalt vahasisaldavaid pudemeid. Hoida hoolikalt vanu kärgi ja muud vaha toormassi vahakoi hävitustöö eest. Koguda vahapressimise jätteid nende müümiseks Riiklikule Aianduse ja Mesinduse Trustile;

6) teostada laialdaselt mesilasperede vedu kanarbikule või muudele mesilast eemalasuvatele rikkaliku meesaagiga maaaladele;

7) soetada mesilasse kontrolltaru ja päikese-vahasulataja;

8) kasutada mesilas ainult ajakohaseid, madalaraamilisi tarusid;

9) korrastada igas riiklikus majapidamises ja kolhoosis eeskujulik, majapidamise seisukohalt sobiv ja tuulte eest varjatud mesila plats.

*

LÕPPSÕNA

N. KAROTAMM

Eestimaa K(b)P Keskkomitee sekretär

Seltsimehed! Meie esimene ülemaaline loomakasvatusele pühendatud nõupidamine jõuab oma töös lõpule. Nõupidamine arutas niihästi sektsioonides kui ka plenaaristungil põhjalikult läbi meie loomakasvatuse praeguse seisundi ja eesseisvad ülesanded, et loomakasvatuses valitsevat olukorda tõsiselt parandada.

Praktika näitab, ma arvan teie olete sellega ka päri, et sellise nõupidamise kokkukutsumine valitsuse poolt on vajalik ja annab positiivseid tulemusi meie edaspidises töös.

Ma tahan rõhutada seda, et see töö, mida praegu esmakordselt sellise suure tähelepanu ja hoolega alustame, saab kestma pikemat aega, saab kestma mitmeid aastaid, enne kui me loomakasvatuse tõstame vajalikule kõrgusele, sest poole aastaga või ühe aastaga meie kõiki neid küsimusi ei lahenda. See nõupidamine on esimeseks sammuks meie pingerikkas ja väga ulatuslikus töös Eesti NSV loomakasvatuse tõstmise alal. See on töö pikemaks ajaks ja nõuab maksimaalset tähelepanu.

Käesolev nõupidamine on andnud väga väärtuslikke ettepanekuid, mis valitsuse sellekohaste tulevaste määruste ja seaduste väljatöötamisel arvesse võetakse.

Mõttevahetused käesoleval nõupidamisel näitavad, et eesti loomakasvatuse arendamiseks on olemas avarad ja suured võimalused. Selles pole kahtlust. Tarvis ainult asuda tööle ja neid võimalusi realiseerida, teoks teha.

Kõigi partei-, nõukogude ja Põllumajandusministeeriumi asutuste ning agro-zoo-veterinaartöötajate, kolhooside ja sovhooside töötajate, üldse kogu töötava talurahva ülesandeks on nüüd kogu energiaga asuda tööle — teha tööd ja veel kord tööd, nõukogulikku tööd meie loomakasvatuse tõstmise ja arendamise alal, võidelda tänavuaastase loomakasvatusplaani tingimata täitmise eest. Tänavuaastase plaani täitmine on otsustav loomakasvatuse viisaastaku täitmisel, sest sellest sõltub, kuidas ja kas täidame loomakasvatuse viisaastaku.

Erilist tähelepanu on tarvis juhtida meie esimestele noortele kolhoosidele. Kolhoosnikute sõnavõttudest selgus, et neile pööratakse vähe tähelepanu loomakasvatuse küsimuses, vähe tähelepanu Põllumajandusministeeriumi ja zoo-veterinaarpersonaali poolt. Ma tahan öelda, et partei ja valitsus saavad nõudma zoo-veterinaarpersonaalilt ja nõukogude töötajailt ranget vastutust olu-

korra eest kolhoosides, iga vähemgi selle töö alahindamine on lubamatu. Ma tahan seda kogu teravusega alla kriipsutada, et see oleks igaühele täiesti selge.

Meil on tarvis palju rohkem ja laialdasemalt teha selgitustööd selle kohta, miks on tarvis töötavatel üksiktalupoegadel oma loomakasvatamist tõsta, miks tal ei tule kuulata kulaku juttu, et seisab ees kolhoosi astumine ja mul ei tarvitse oma karja suurendada jne. Selle kulaku urgitsemise vastu tuleb teravalt välja astuda ja põhjalikult selgitada talurahvale, et kolhoosi astumine ei tähenda karja hävitamist, vaid vastuoksa, karjanduse hoogsat parandamist ning et kolhoosidel seisab Eesti NSV karjamajanduses ees suur tulevik. Seda mõtet on tarvis ulatuslikult selgitada talupoegade seas, kellele ei ole küsimus selge ja kes lasevad end mõjutada kulakutest.

Ma tahaksin toonitada seda, et meie nõupidamise tulemused on vaja kohe rahvahulkadesse viia.

Juunikuu tuleb kuulutada loomakasvatuse kuuks selleks, et selle kuu kestel igal pool üle kogu vabariigi tõsiselt võtta käsile loomakasvatuse probleemide lahendamine, loomakasvatuse plaanide täitmise kontrolli organiseerimine kogu vabariigi ulatuses.

Samuti tuleb teha zootehnilist ja veterinaarset selgitustööd rahva hulgas.

Ühe sõnaga — need mõtted, mis käesoleval nõupidamisel on üles seatud, tulevad viia iga töötava talupoja juurde, iga sovhoosi töötaja ja töölise juurde, iga kolhoosniku juurde ja alustada võitlust nende elluviimise eest.

Meie töös on sageli liiga pikka hoovõtmist. Võtame pool aastat või kolmveerand aastat hoogu, enne kui asi liikuma hakkab. On tarvis kohe võtta hoog sisse ja tööle asuda.

Kui tahame tänavuaastast loomakasvatuse plaani täita, siis ei või kaotada ühtegi nädalat. Sellega kaotatakse palju, kui jalamaid tööle ei asuta. Meie loomakasvatuse tänavuaastane plaan võib jälle jääda täitmata.

Seltsimehed, siit nõupidamiselt lahkudes viige kaasa tublit töötahet, tublit tööindu meie vabariigi loomakasvatuse edasiarendamiseks, rakendage kogu oma jõud, oma oskus viimase raasuni selle suure ja tähtsa ülesande täitmisele, sest see on mitte ainult Eesti NSV põllumajanduse, vaid ka Nõukogude Liidu ulatuses tähtsamaid probleeme, mis lahendamist ootavad. Kahtlemata on see töö eriti tähtis. Jõudu tööle!

Elagu Eesti NSV sotsialistlik põllumajandus!

Elagu Kommunistlik (bolševike) Partei!

Elagu meie juht seltsimees Stalin! (Kiiduavaldused.)

EESTI NSV VABARIIKLIKUST NÕUPIDAMISEST LOOMAKASVATUSE KÜSIMUSTEST OSAVÕTJAILT NÕUKOGUDE RAHVA JUHILE JA ÕPETAJALE

SELTSIMEES STALINILE

Kallis seltsimees Stalin!

Oleme kokku tulnud oma esimesele vabariiklikule nõupidamisele selleks, et teha kokkuvõtet meie tööst loomakasvatuse alal selle aja kohta, mis on möödunud Nõukogude Eesti vabastamisest saksa fašistlike okupantide ikke alt, arutada seda tööd ning ära märkida teed selle, vabariigi tähtsaima põllumajandusharu edasiarendamiseks.

Saksa fašistlikud okupandid tekitasid Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi loomakasvatusele määratu suurt kahju. Nad hävitasid kümnete tuhandete kaupa meie väärtuslikke kariloomi. Kohe pärast seda, kui võidukas Nõukogude armee oli hitlerlased Eesti territooriumilt välja kihutanud, asusime me saksa fašistlike röövlite poolt laostatud loomakasvatuse taastamisele.

Hindamatult suurt abi osutas nõukogude võim loomade muretsemisel meie kehv- ja kesktalupoegadele. Kuidas oli meil olukord varem, kodanliku valitsuse ajal, kui võimul oli kodanlus? Loomad olid koondatud peamiselt hallparunite ja jõukate talupoegade kätte. Määratu suur mass külakehvikuid ja sulaseid elas aga põlvest põlve, ilma et neil oleks olnud lehma või hobust, olles sunnitud selga küürutama ekspluateerijate-külakapitalistide põldudel. Nõukogude võim kaotas selle sajandeid kestnud ebaõigluse, ta aitas sulaseil ja kehvikuil majanduslikult jalule tõusta. 1944.—1945. a. maareformi teostamisel andis valitsus endistele maata ja vähese maaga talupoegadele ühes maa, hoonete ja põllumajandusliku inventariga ka loomi.

Nad said nõukogude võimult 4997 hobust, 15 605 veist (sealhulgas 12 110 lehma), 4048 siga ja 7343 lammast. Pealeselle on puudustkannatavaile kehvmajandeile viimase kolme aasta jooksul antud 167 500 000 rubla riiklikku krediiti, millest suur osa kasutati kümnete tuhandete mitmesuguste loomade muretsemiseks.

Meil on rõõm teatada Teile, seltsimees Stalin, et meie vabariigis rajatakse praegu kolhooside ühisloomakasvatuse aluseid. Eesrindlikud talupojad — kehvikud, sulased ja keskmikud — on asutanud esimesed 57 kolhoosi. Kõik meie noored kolhoosid hakkavad kohe oma olemasolu esimestest päevadest alates aktiivselt arendama ühisloomakasvatust. Paljudes kolhoosides on loodud karjamajandid. Tõsi küll, need on esialgu alles väikesed ja nõrgad, kuid on olemas kõik eeldused selleks, et teha neist aasta või kahega eeskujulikud majandid. Nõukogude Eesti loomakasvatuse suur tulevik on kolhoosides ja sovhoosides.

Me tervitame partei ja valitsuse tarka otsust, mis näeb ette meie vabariigis riiklike piimamüüginormide hektaari alusel arvestamise põhimõttele üleminekut. Selle otsuse elluviimine on juba andnud esimesi positiivseid tulemusi, mis avalduvad lehmade arvu tunduvas suurendamises talupoegade poolt käesoleval aastal ja töötavate talupoegade väsimatus võitluses karja produktiivsuse tõstmiseks.

Kuid enesekriitika korras me peame ütlema, et me ei ole pärast sõda suutnud veel arendada oma loomakasvatust selliselt, nagu seda nõuavad meie kodumaa huvid, ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi ja Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsused põllumajanduse sõjajärgse arendamise kohta. Loomade arvu suurendamise praegune tempo ei kindlusta meile viisaastakuplaanis seatud ülesannete täitmist. Ka loomade produktiivsus suureneb väga aeglaselt. Loomakasvatuse arendamise alal oleme oma sotsialistliku kodumaa ees palju võlgu. Me peame mobiliseerima kohe kõik jõud loomakasvatuse mahajäämuse likvideerimiseks, viisaastakuplaani ülesannete täitmiseks ning ületamiseks nii loomade arvu kui ka nende produktiivsuse suurendamise alal.

Oma põhiülesandeks seame me endale kindla ja küllaldase söödabaasi loomise kõigile loomaliikidele. Oleme sel alal vastu võtnud konkreetse töökava, kus on ette nähtud sellised abinõud, nagu heinavälja-külvikordade rakendamine, soode kuivendamine kultuurheinamaadeks ja karjamaadeks, olemasolevate heina- ja karjamaade ulatuslik parandamine, mitmeaastase heina põldude pinna suurendamine ja oma heinaseemne kasvatamine, samuti silokultuuride külvipindade suurendamine. Nende tingimata vajalike abinõude teostamisele tõmmatakse kaasa kõik sotsialistliku sektori majandid (kolhoosid, sovhoosid, abimajandid) ja kogu vabariigi töötav talurahvas.

Peab tunnistama, et Eesti NSV-s ei ole veel pingsat bolševistlikku võitlust noorkarja säilitamise ja üleskasvatamise eest, loomakasvatuse arendamise riikliku plaani täitmise eest. Nõu-

pidamisest osavõtjad võtavad endale kohustuse olla loomakasvatuse alal esirinnas, võidelda iga varsa, vasika, põrsa ja talle üleskasvatamise eest, kogu noorkarja üleskasvatamise eest peetava üldrahvaliku võitluse algatajaiks ja organiseerijaiks. Me kohustume ulatuslikult organiseerima kolhoosnikute ja üksiktalupoegade vasikate kontraheerimist, et suurendada loomade arvu kolhoosides ja põllumajandusühistute ühismajandeis. Täpselt samuti kohustume arendama võitlust ainult rammusate loomade müügi eest riigile. Nõupidamisest osavõtjad teevad kõik selleks, et kiiremini parandada meie karja tõugu.

Lähemate ülesannetena seisavad meie ees praegu paarituskampaania täielik ja õigeaegne täitmine, heinateo ja söötade sileerimise õigeaegne ettevalmistamine ja teostamine, igakülgne ja eeskujulik ettevalmistus karja talvitumiseks lautades.

Iga kolhoosnik, iga sovhoositööline, iga põllumajanduse eriteadlane, kogu Nõukogude Eesti töötav talurahvas teeb kõik, mis temast oleneb, võtab kõige energilisemalt ja aktiivsemalt osa sotsialistlikust võistlusest, et tingimata täita ja ületada 1948. a. loomakasvatuse plaan ning sõjajärgse viisaastaku loomakasvatusplaan.

Kogu oma töös ja elus me seame Nõukogude riigi huvid kõige kõrgemale. Meie riigi edasine tugevdamine, nõukogude rahva materiaalse heaolu tõstmine on meie igaühe püüd. Omal alal, loomakasvatuses, me tõotame kogu oma praktilist tööd paremini teha kui seni. Me teeme kõik selleks, et elanikkond saaks rohkem loomakasvatussaadusi ja tööstus rohkem toorainet, et loomakasvatussaaduste varumise aastaplaan täidetaks meie vabariigis enne tähtaega, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 31. aastapäevaks.

Tõotame Teile, kallis seltsimees Stalin, et me bolševistlikult, nagu see on nõukogude inimestele kohane, võitleme oma kohustuste täitmise eest. Viime Eesti NSV loomakasvatuse õitsele, tõstame ta kõrgele arengutasemele.

Elagu meie võimas sotsialistlik kodumaa!

Elagu kuulsusrikas bolševike partei, meie võitude innustaja ja organiseerija!

Elagu kaua aastaid meie tark õpetaja ning juht seltsimees STALIN!

Tallinn, 27. mail 1948. a.

SISUKORD

EESTI NSV VABARIIKLIKU LOOMAKASVATUSE NÕUPIDAMISE ISTUNGID 24.—27. MAINI 1948 3

I. Üldistung 24. mail 1948. a.

A. VEIMER, Avasõna 9
N. KAROTAMM, Eesti NSV loomakasvatuse olukord, selle taastamise ning edasiarendamise ülesanded 11
R. TOOMRE, Loomasöödabaasi seisund ja väljakujundamise perspektiivid Eesti NSV-s 39
A. VASK, Eesti NSV loomasöödabaasi korrastamise küsimused . . . 53
E. LAANELA, Põllumajanduslike loomade tõuaretus Eesti NSV-s sõjajärgsel perioodil 84
A. MÕTTUS, Eesti NSV sovhooside edusammud loomakasvatuse arendamisel sõjajärgsel perioodil 96
A. PUNG, Nõukogude darvinistliku aretusteooria ja teaduse saavutuste rakendamine tõuaretustöös 103

II. Sektsioonide töö 25. ja 26. mail 1948

1. SÖÖDABAASI LAIENDAMISE JA PARANDAMISE SEKTSIOON . . 121

A. RAIDLA, Karjamaade olukord Eesti NSV-s ning eelseisvaid ülesandeid nende parandamiseks 121
A. JAANSON, Kultuurheinamaade rajamise võimalused Eesti NSV-s ning tähtsamaid eelseisvaid ülesandeid sel alal 135

2. TÕUARETUSE SEKTSIOON 142

A. MÖLDER, Veiste tõuaretus ja aretusperspektiivid Eesti NSV-s . . 142
J. KOPLIMETS, Eesti hollandi-friisi kari Eesti NSV-s 156
R. KAUR, Eesti punase karja arenguperspektiive Eesti NSV-s . . . 160
E. RIDAMÄE, Eesti maakari Eesti NSV-s 166
M. ILMJÄRV, Hobusearetuse perspektiividest Eesti NSV-s 171
E. LIIK, Seaaretusest ja aretusperspektiividest Eesti NSV-s 181
K. JAAMA, Lammaste tõuaretuse perspektiive Eesti NSV-s 193
C. RUUS, Kodulindude tõuaretusküsimusi Eesti NSV-s 204
R. LUMI, Põllumajanduslike loomade kunstlik seemendamine kui vahend loomakasvatuse arendamiseks 213

3. AHTRUSE VASTU VÕITLEMISE JA TAUDITÕRJE SEKTSIOON . . . 223

F. LAJA, Veiste tuberkuloos 223
F. LAJA, Veiste brutselloos 229
N. BOTŠAROV, Sigimatus põllumajanduslikel loomadel 231
N. REMMEL, Marutaud 235
L. JANOV, Sigade punataud 240
J. KAARDE, Kasvikute haigused ja nende tõrje abinõud 246

4 VEISEKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE SEKTSIOON 256

A. MUUGA, Veiste arvu tõstmise, tõulise koosseisu ja jõudlusomaduste parandamise abinõudest 256
H. MAURING, Noorkarjakasvatuse praegune olukord Eesti NSV-s ja abinõud selle parandamiseks 269
E. RIDALA, Veisepidamise ja hooldamise küsimusi 282

5. HOBUSEKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE SEKTSIOON 296

P. LEPP, Eesti NSV hobusekasvatuse olukord, puudused ja nende kõrvaldamine 296
G. TEHVER, Märade paaritamine inna analüüsiga ja tiinuse diagnoosimine 299
E. NÕMM, Noorhobuste söötmine, pidamine ja hooldamine 304
M. VESSART, Hobustega töötamine 308

6. SEAKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE SEKTSIOON 313

H. ROHTLA, Sõjajärgse viisaastakuplaani ja EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsuste täitmine seakasvatuse alal ja eelseisvad ülesanded 313
H. PÄRNAMÄGI, Seakasvatuse edukuse tõstmiseks vajalik organisatsiooniline korraldus ning kaadri ettevalmistus 319
E. LIIK, Sigade söötmise korraldamine seakasvatuse edukuse tõstmiseks Eesti NSV-s 327
J. KAARMA, Sigalate korrastamine ja seakasvatustööde mehhaniseerimine kolhoosides 339
E. KONNO, Seakasvatuse organiseerimine kolhoosides 343

7. LAMBAKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE SEKTSIOON 355

H. TOOMIK, Eesti NSV lambakasvatuse olukorra ülevaade ja arendamise perspektiivid 355
L. KUKK, Lammaste arvulise tõstmise kindlustamise abinõud . . . 360
K. JAAMA, Lammaste söötmine, pidamine ja hooldamine 363
H. TALTS, Lammaste tervishoid 374

8. KODULINNUKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE SEKTSIOON 379

V. NURMSALU, Eesti NSV kodulinnukasvatuse olukord ja arendamise perspektiivid 379
J. SÕSTER, Eesti NSV haudejaamade võrgu olukord ning arendamise perspektiivid 384

9. MESINDUSE ARENDAMISE SEKTSIOON 389

J. KERDI, Mesinduse seisukord ja organisatsioonilised abinõud mesinduse arendamise plaanide täitmiseks 389
H. TALTS, Eesti NSV oludele kohased mesilasperede kiirpaljundamismeetodid ja nende rakendamise võimalused 398
V. DAVIDOV, Mesindustehnilised abinõud mee- ja vahatoodangu suurendamiseks Eesti NSV-s 402
J. ROOTS, Mesilaste korjemaa parandamine Eesti NSV-s 408
B. PETTAI, Meetaimedena tuntud dekoratiivpuude ja -põõsaste kasvatamise tähtsus mesilaste korjemaa parandamisel 410
J. ROOTS, Eesti NSV oludele kohase tarutüübi standardimise ja tarude valmistamise ning levitamise organiseerimine 413

III. Üldistung 27. mail 1948. a.

VABARIIKLIKUL NÕUPIDAMISEL LOOMAKASVATUSE KÜSIMUSTES VASTUVÕETUD OTSUSED

1. EESTI NSV LOOMASÖÖDABAASI LAIENDAMISE JA PARANDAMISE ALAL 423
2. EESTI NSV TÕUARETUSE EDASPIDISE ARENDAMISE JA KINDLUSTAMISE ALAL 423
3. AHTRUSE VASTU VÕITLEMISE JA TAUDITÕRJE ALAL 433
4. EESTI NSV VEISEKASVATUSE ARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ALAL 438
5. EESTI NSV HOBUSEKASVATUSE EDASIARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ALAL 442
6. EESTI NSV SEAKASVATUSE EDASIARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ALAL 445
7. EESTI NSV LAMBAKASVATUSE EDASIARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ALAL 447
8. EESTI NSV KODULINDUDE EDASIARENDAMISE JA JÕUDLUSOMADUSTE PARANDAMISE ALAL 449
9. EESTI NSV MESINDUSE ARENDAMISE ALAL 452

N. KAROTAMM, LÕPPSÕNA 460

EESTI NSV VABARIIKLIKUST NÕUPIDAMISEST LOOMAKASVATUSE KÜSIMUSTEST OSAVÕTJAILT NÕUKOGUDE RAHVA JUHILE JA ÕPETAJALE SELTSIMEES STALINILE 462

Vastutav toimetaja E. LAANELA

Tehniline toimetaja V. ALEV

Республиканское совещание по вопросам животноводства Эстонской ССР.
На эстонском языке

Ladumisele antud 25. II 1949. Trükkimisele antud 3. III 1949. Paber 61×86 sm 1/16 Trükiarv 2500. Trükitähti trükipoognas 42 944. Trükipoognaid 29,25. Arvutuspoognaid 29,62. MB-02110. Tellimise nr. 371. Trükikoda „Punane Täht", Tallinn, Pikk 54/58.

A-17639

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00495135 8

49 358

Rbl. 24.—